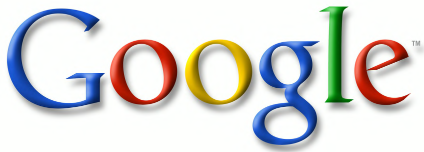

CHARLES · WILLIAM · ELIOT
PRESIDENT OF HARVARD, 1869-1909
VE RI TAS
CHARLES · WILLIAM · ELIOT
COLLECTION
IN · HONOR · OF · HIS · NINETIETH · BIRTHDAY
MARCH 20TH 1924
EX DONO
HARVARD ALUMNI ASSOCIATION

BIJDRAGEN

TER BEVORDERING VAN HET

ONDERWIJS

EN DE

OPVOEDING,

VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT DE

LAGERE SCHOLEN

IN

HOLLAND.

II. DEEL.

TE LEYDEN BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON.
MDCCCXI.

Gedrukt te *Leyden*, ter Boekdrukkerij van
HERDINGH en DU MORTIER.

NAAMLIJST

DER

INTEEKENAREN,

OP HET TWEEDE DEEL DER

BIJDRAGEN

TER BEVORDERING VAN HET

ONDERWIJS EN DE OPVOEDING,

VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT
DE LAGERE SCHOLEN IN

HOLLAND.

Abs, (C. v.) *Boekhandelaar te Haarlem*,

Aken, (H. v.) *Boekhandelaar te Westzaandam*,

Albertse, (J.) *Tweede Leermeester in eene der Diakoniescholen te Amsterdam*.

Altena, (C. L. v.) *Boekhandelaar te Leeuwaarden*.

Ange, (J. Teisfédre l') *V. D. M.*, *en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Amstelland*, *te Amsterdam*.

Anslijn, (N.) N. Z., *Onderwijzer op de Stads Armenschool Letter B te Haarlem*.

Appel, (H. den) *Schoolonderwijzer te Vreeland*.

CHARLES · WILLIAM · ELIOT
PRESIDENT OF HARVARD, 1869-1909
VE RI TAS
·CHARLES · WILLIAM · ELIOT·
COLLECTION
·IN·HONOR·OF·HIS·NINETIETH·BIRTHDAY·
MARCH 20TH 1924
EX DONO
· HARVARD ALUMNI ASSOCIATION ·

BIJDRAGEN

TER BEVORDERING VAN HET

ONDERWIJS

EN DE

OPVOEDING,

VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT DE

LAGERE SCHOLEN

IN

HOLLAND.

II. DEEL.

TE LEYDEN BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON.
MDCCCXI.

Gedrukt te *Leyden*, ter Boekdrukkerij van
HERDINGH en DU MORTIER.

Haag (De Commissie der School van het Departementen) *der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen.
Hammendorp, (Huibert) *Schoolonderwijzer te Rotterdam.*
Heman, (C.) *Schoolonderwijzer te Warmanshoof.*
Hemert, (G. A. v.) *Schoolonderwijzer en Voorzanger te 's Graveland.*
Hendriksen, (J.) *Boekhandelaar te Rotterdam.*
Heringa, (H.) *Schoolonderwijzer te Leeuwaarden.*
Heringa Kuiper, (B.) *V. D. M., te Rhoden.*
Hoefhamer, (Mr. H.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Gelderland, en Rector der Latijnsche School, te Elburg.*
Holverda, (G.) *Schoolhouder te Raad, bij Dokkum.*
Huber, (J. L.) *Baljuw te Dronrijp.*
Huisman, (J. R.) *Schoolonderwijzer te Slochteren, voor het Schoolonderwijzers-Gezelschap.*
Hutting, (J.) *Schoolonderwijzer te Garnwert.*
Jans, (G.) *Schoolonderwijzer te Ghenum.*
Jeune, (... le) *Oud-Commies bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, te Amsterdam.*
Intendant (De) Generaal van Binnenlandsche Zaken in Holland.
Jong, (E. de) *Fransch en Nederduitsch Kostschoolhouder te Woerden.*
Jong, (R. de) *Schoolonderwijzer te Dokkum.*
Jongh, (A. de) *Schoolonderwijzer te Rotterdam.*
Jonghof, (A. H.) *Schoolonderwijzer te Winzum.*
Kampen. (Het Onderwijzers Gezelschap te)
Karssenberg, (L. A.) *Boekhandelaar te Deventer.*
Kasteel, (J. v.) *Boekhandelaar te Harderwijk.*
Kate, (J. ten) *V. D. M., te Noordbroek.*
Kieneker, (A.) *Ondermeester te Rotterdam.*
Klaver, *Schoolhouder te Dronrijp.*
Kleijnenbreugel, (Jan) *Schoolonderwijzer te Loenen.*

Kli-

Kliefoot, (J. F.) *Onderwijzer der Fransche Departementsschool te Oostzaandam.*
Koes, (P. H.) *Onderwijzer te Amsterdam.*
Kok, (J.) *Schoolonderwijzer te Westzaandam.*
Kooten, (G. v.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Maasland, te Dordrecht.*
Korff, (J. F.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland, te Oude Berkoop.*
Kouwen (J. v. d.) Jr., *Schoolonderwijzer in den Haag.*
Kremer, (H.) *Schoolonderwijzer te Zuidhorn.*
Kroon, (A.) *Schoolonderwijzer aan de Buitensluis.*
Kuiperi, (C. W.) *Boekhandelaar te Schoonhoven.*
Kuipers, (J.) *Eerste Onderwijzer bij de Departements Leer- en Kweekschool te Groningen.*
Lange, (J. H. de) *Boekhandelaar te Deventer.*
Leyden, (F. van) van Westbarendrecht.
Leyden. (De Plaatselijke Schoolcommissie te)
Leyden. (Het Gezelschap Schoolonderwijzers, onder de Zinspreuk: *Pour le bien de la Jeunesse*, te)
Leeuwaarden. (De Plaatselijke Schoolcommissie te)
Lennep, (De Wed. J. M. van) *Boekhandelaar te Amsterdam.*
Leotard, (...) *Ondermeester in de Departementsschool te Rotterdam.*
Linden, (J. v. d.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Gelderland, te Zutphen.*
Loosjes, (A.) P. Z., *Boekhandelaar te Haarlem.*
Los, (G.) P. Z., *Kostschoolhouder te Schiedam.*
Löschen, (J. R.) *Schoolonderwijzer te Burhave.*
Maanen, (Mr. C. F. v.) *President van het Keizerlijk Geregtshof van Holland, in den Haag.*
Maassluis. (De Plaatselijke Schoolcommissie te)

Maatschappij (De) Tot Nut van 't Algemeen.

Manen, (J. v.) A. Z., *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Utrecht, te Rheenen.*

Marsfum (Het Departement) *der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen.

Martens, (M.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland, te Holwert.*

Maurer, (A. R.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Amstelland, te Groot-Schermer.*

Meijer, Schalekamp en v. d. Grampel, *Boekhandelaars te Amsterdam.*

Meis, (J. K.) *Schoolonderwijzer te Koeverden.*

Messchaert, (N.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Maasland, te Rotterdam.*

Monden van de Maas. (De Prefekt van het Departement der)

——— den IJssel. (De Prefekt van het Departement der)

Monné, (L.) *Schoolonderwijzer te Utrecht.*

Moorlander, (S. J.) *te Amsterdam.*

Muijt, (P. N.) *Schoolonderwijzer te Delfshaven.*

Muller, (J. W. A.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Overijssel, te Deventer.*

Nannes, (W.) *Schoolonderwijzer te Finsterwold.*

Nieuwold, (J. H.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland, te Warrega.*

Nieuwveen, (J. H.) *Stads Fransch Kostschoolhouder te Leyden.*

Nijhoff, (P.) *Boekhandelaar te Arnhem.*

Noman, (J.) *Boekhandelaar te Zalt-Bommel.*

Numan, (A.) *V. D. M.*, *en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Noordelijk gedeelte van het Departement Holland, te Oude Niedorp.*

Onink, (J. H.) *Stads Schoolonderwijzer te Amsterdam.*

Oomkens, (J.) *Boekhandelaar te Groningen.*

Oostdongeradeel. (Het Onderwijzers-Gezelschap te)

Ooster-Eems. (De Prefekt van het Departement van de)

Orme, (G. de l') *Stads Schoolonderwijzer te Wijk bij Duurstede.*

Outhuijs, (G.) *V. D. M.*, *en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Maasland, te Bommel.*

Paddenburg en Zoon, (G. T. v.) *Boekhandelaars te Utrecht.*

Palm, (J. H. v. d.) *Hoogleeraar te Leyden.*

Patijn C. Z., (J.) *Schoolonderwijzer te Scheveningen.*

Peereboom, (T.) *Boekhandelaar te Purmerend.*

Peletier, (H.) *Schoolonderwijzer te Asperen.*

Pfeiffer, (A. H.) *Schoolonderwijzer te Lehr.*

Pittoni, (J. U.) *Fransch, Hoog- en Nederduitsch Kostschoolhouder te Zwammerdam.*

Plaats, (Mr. J. D. v. d.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland, te Leeuwaarden.*

Poster, (J. R.) *Boekhandelaar te Amsterdam.*

Pothoff, (C.) *Schultes van Emmen enz. en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Landschap Drenthe, op den Angelslo, bij Emmen.*

Prinsen, (P. J.) *Onderwijzer op de Departements-school der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen, *te Haarlem.*

Pruim, (G. J.) *Schoolonderwijzer te Hardenberg.*

Purmerend. (Het Plaatselijk Schoolbestuur te)

Reddingius, (G. B.) *V. D. M.*, *te Assen.*

Repelius, (F. H.) *V. D. M.; en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Gelderland, te Echteld.*

Richt, (Hendrik) *Onderwijzer in de R. C. School te Utrecht.*

Ris, (P.) *te Hoorn.*

Römelingh, (J.) *Boekhandelaar te Groningen.*

Saar, (D. du) *Boekhandelaar te Leyden.*

Sanders, (W.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Overijssel, te Vollenhoven.*

Sandick, (Onno Zwier van) *Generaal de Brigade; Ridder van de Orde der Unie, te Leyden.*

Schaick, (N. J. van) *Tweede Onderwijzer in de School van* B. Broedelet, *te Utrecht.*

Scheepers, *Schoolhouder te St. Jacobi Parocht.*

Scheer, (Dubbelt Hemsing van der) *te Koeverden.*

Scheer, (J. v. d.) *Lid der Plaatselijke Schoolcommissie te Koeverden.*

Schluiter, (H. G.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Utrecht, te Amersfoort.*

Scholma, (D.) *Schoolonderwijzer op de Leek.*

Scholten, (H.) *Schoolonderwijzer te Edam.*

Schoonhoven, (J. v.) *Boekhandelaar te Utrecht.*

Serrurier, (J. F.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Overijssel, te Zwol.*

Siegenbeek, (M.) *Hoogleeraar te Leyden.*

Sijpestein, (W.) *te Assendelft.*

Sijtsma, (P. G.) *Schoolhouder te Marum.*

Simons, (A.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Utrecht, te Thamen aan den Uithoorn.*

Smit, (J.) *voor het Schoolonderwijzers-Gezelschap te Nieuwolda.*

Smit, (G.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Landschap Drenthe, te Meppelt.*

Smits, (D. H.) *Schoolonderwijzer en Voorzanger te Ameijde.*

Spaan, (J. C.) *Schoolonderwijzer te Westmaas.*

Sparendam. (Het Plaatselijk Schoolbestuur te)

Spijkerman, (G. J.) *Schoolonderwijzer in het Weeshuis te Zwol.*

Spoelstra, (B.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Maasland, in den Haag.*

Steenmesser, (J.) *te Wormerveer.*

Stengh, (W. v. d.) *te Leyden.*

Stevens, (...) *Schoolonderwijzer te Sevenaar.*

Stoker, (H.) *Onderwijzer in de Departements Leer- en Kweekschool te Groningen.*

Stralen, (Mr. H. J. v.) *in den Haag.*

Swan, (A. v. d.) *Onderwijzer in het Weeshuis der Vereenigde Doopsgezinden te Amsterdam.*

Sweben, (H.) *Boekhandelaar te Schiedam.*

Swinderen, (Mr. Th. v.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Groningen, te Groningen.*

Texel. (Het Plaatselijk Schoolbestuur van)

Thieme, (H. C. A.) *Boekhandelaar te Zutphen.*

Thomassen, (H. J.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Gelderland, te Lochem.*

Thuijnzing, (P.) *Boekhandelaar te Rotterdam.*

Timmer, (C.) *Boekhandelaar te Amsterdam.*

Tinga, (E.) *Hoogleeraar, en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Groningen, te Groningen.*

Tonckens, (Mr. J.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Overijssel, te Westevelde.*

Tuuk, (G. v. d.) *V. D. M., te Belkum.*

Verik, (G. van) *Fransch Kostschoolhouder te Amsterdam.*

Veen, (Dirk van der) *Stads Schoolonderwijzer te Haarlem.*

Veen, (F. van der) *Schoolonderwijzer te Valkenburg.*

Veen, (W. v. d.) *Stads Schoolonderwijzer te Montfoort.*

Veenhoven, (H.) *Schoolonderwijzer te Ommen.*

Verblaauw, (W.) *Boekhandelaar te Gouda.*

Vermande en Zonen, (L.) *Boekhandelaars te Hoorn.*

Vet, (T. de) *Schoolonderwijzer te Langeraar.*

Vis, (J.) *Schoolonderwijzer te Sloten.*

Visser, (H.) *Fransch en Nederduitsch Kostschoolhouder te Abcoude.*

Visser, (H. W. C. A.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland, te IJsbrechtum.*

Vletter, (W. C. de) *Schoolonderwijzer te Rotterdam.*

Vliert, (Joh. v. d.) *Schoolonderwijzer in het Burger-Weeshuis te Amsterdam.*

Vries, (Mr. Th. de) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Amstelland, te Edam.*

Vriesland. (De Prefekt van het Departement)

Vriesland. (Het Schoolonderwijzers-Gezelschap in het derde Schooldistrict van)

Walrée (J. v.) en Comp., *Boekhandelaars te Haarlem.*

Weezel, (S. G.) *Schoolonderwijzer te Wassenaar.*

Weldijk, (J.) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Maasland, te Gouda.*

Well, (W. van der) *Stads Schoolonderwijzer te Amsterdam.*

Wenckebach, (C. J.) *Oud Secretaris bij het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, te Amsterdam.*

Wertz, (C.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Amstelland, te Amsterdam.*

Westdongeradeel. (Het Schoolonderwijzers-Gezelschap te)

Wester, (H.) *Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Groningen, in de Oude Pekel-Aa.*

Westerbaan, (C. W.) *V. D. M., te Amsterdam.*

Wester-Eems. (De Prefekt van het Departement van de)

Westerhof, (K.) *Schoolonderwijzer te Noordwolde.*

Westerhoven, (C.) *Boekhandelaar te Embden.*

Wiarda, (P.) *Boekhandelaar te Leeuwaarden.*

Wielandt, (J. Tadema) *Secretaris in Utingeradeel en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Vriesland.*

Wigmore, (J.) *Schoolhouder te Leeuwaarden.*

Wilderink, (....) *Ondermeester te Voorschoten.*

Witlage, (H. G.) *Ondermeester in de Leerschool des Amsterdamschen Eersten Departements der Maatschappij :* Tot Nut van 't Algemeen.

Woelderen, (H. W. van) *V. D. M., en Lid der Commissie van Onderwijs voor het Departement Gelderland, te 's Heerenberg.*

Woudstra, (A.) *Schoolonderwijzer te Dalen.*

Wouters, (W.) *Boekhandelaar te Groningen.*

Zoete, (H. de) *Schoolonderwijzer te Loosduinen.*

Zoeterwoude. (Het Gemeentebestuur van)

Zuidema, (W.) *Boekhandelaar te Groningen.*

Zuiderzee. (De Prefekt van het Departement van de)

Zuithof, (J. J.) *Schoolonderwijzer te Visvliet.*

Zuth

Zutphen, (A. v.) *Binnenvader in het Weeshuis te Gorinchem.*

Zwaan, (Jan) *Schoolonderwijzer te Leyderdorp.*

Zwart, (R. J.) *Schoolonderwijzer te Ballingweer.*

Zwartwolt, (J.) *Schoolonderwijzer te Haren.*

BIJDRAGEN

TER BEVORDERING VAN HET

ONDERWIJS

EN DE

OPVOEDING,

VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT DE

LAGERE SCHOLEN

IN

HOLLAND.

II. DEEL.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

TE LEYDEN BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON.
MDCCCXI.

Gedrukt te *Leyden*, ter Boekdrukkerij van
HERDINGH en DU MORTIER.

INHOUD

VAN HET

TWEEDE DEEL.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Eenige algemeene Grondstellingen, waarop men bij de opvoeding voornamelijk letten moet. Bladz. 1
Avondgesprekken. . . . . bl. 23, 225
Gedachten over het eerste onderwijs der kinderen. . . . . bl. 41
Iets over het Rekenen en over eene wijze om den kinderen het leeren der tafel van vermenigvuldiging gemakkelijker te maken. . . . bl. 47
Iets over het onderwijs in het schrijven. bl. 53
Over Woordverklaringen, als verstandsoefening en stoffe voor Taalonderwijs in de Scholen ten platten Lande. . . . . bl. 60
Onderwijs- en Opvoedkundige wenken. bl. 71, 389.
Over de noodige bepaling der grenzen van het onderwijs op de Dorpsscholen. . . . bl. 73
Een voorbeeld, hoe men kinderen bij het onderwijs in het rekenen tot denken kan opleiden. bl. 82
Aanleiding, hoe Onderwijzers hunne leerlingen aangaande de onderhouding van het leven en van de gezondheid onderrigten kunnen. . bl. 97
Iets over het onderwijs in de Natuurlijke Geschiedenis. . . . . bl. 109
Aanmerkingen over vroegere algemeene bemoeijingen ter bevordering van Onderwijs en Opvoeding in Holland. . . . . . . bl. 113
Verhandeling over de voordeelen en gebreken van de openbare en huisselijke opvoeding, tegen elkander vergeleken. . . . . bl. 133
Aanmerkingen wegens de noodzakelijkheid van goede Schoolvertrekken, als mede eenige regelen en eene schets van derzelver inrigting en die van geheel het onderwijs, met betrekking tot de gezondheid der leerlingen. . bl. 185

Van hoe veel waarde eene bestendige opgeruimdheid is in eenen Onderwijzer. . . bl. 262
Gedachten en aanwijzingen over het behandelen van overtredingen op de scholen. . . bl. 265
Hoe kan men de huisselijke Opvoeding bij den Landman zoo verbeteren, dat zij het Schoolonderwijs en de Schoolopvoeding in de hand werke? . . . . bl. 294
Hoe kan men de Ouders, ook op de Dorpen, meer belangstelling voor de opvoeding en het onderwijs hunner kinderen inboezemen? bl. 319
Aanleiding tot een geregeld onderwijs in de Spelling of Orthographie. . . . . bl. 329
Beantwoording der vraag: Welke is de natuurlijkste en verkieslijkste opeenvolging der klinkers, waarvan men zich bij het onderwijs in de Scholen kan bedienen? . . . . bl. 338
Hoe moet men het aanvangen om den kinderen goed schrijven te leeren? . . . . . bl. 343
Beantwoording der vragen: Wat is Lezen? En hoe is men tot heden te werk gegaan, om den kinderen het lezen te leeren? . . . bl. 351
D. DE GRAAFF, Aanprijzing van het leeren lezen zonder spellen, volgens SCHNEITHER. bl. 391
Iets over Straffen in de Scholen. . . bl. 418
Katechetische ontleding van eene vertelling. bl. 425
Aan de Schrijvers der Bijdragen ter bevordering van het Onderwijs en de Opvoeding. bl. 431
Eenige gedachten over de voordeelen eener vroege opleiding tot Muzijk. . . . . . bl. 436
Liefdeloosheid en Huichelarij der kinderen. Getrokken uit de aanteekeningen van een achtenswaardig en kundig Opvoeder. . . . bl. 451
Iets over de vorming van Spraak en Taal. bl. 461
Aanwijzing van eenige middelen ter bevordering van bestendige opgeruimdheid in eenen Onderwijzer. . . . . bl. 463
H. WESTER, Redevoering, gedaan in de Algemeene Vergadering van het Schoolonderwijzers-Gezelschap te Winschoot. . . . . . bl. 495

ON-

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

EENIGE

ALGEMEENE GRONDSTELLINGEN,

WAAROP MEN BIJ DE

OPVOEDING

VOORNAMELIJK LETTEN MOET.

De opvoeding is de kunst om de vermogens van het kind te vormen en te beschaven, en het te *gewennen*, om zijne krachten nuttig te gebruiken. *Zij* bepaalt zich niet alleen tot het ligchaam, maar strekt zich ook tot de ziel uit, en wordt uit dien hoofde verdeeld in de ligchamelijke opvoeding, voor zoo ver zij betrekking heeft tot het ligchaam, in de verstandelijke en in de zedelijke opvoeding, welke beide zich bepalen tot de ziel, en wel de eerste tot het verstand en de laatste tot den wil. Van elk derzelve zullen wij hier de hoofdpunten opgeven, en zulks niet alleen ten gebruike van alle ouders en opvoeders,

maar ook ten dienſte der ſchoolonderwijzers, als die, bij hunne leerlingen, geenszins mogen verzuimen te letten op hetgeen derzelver opvoeding betreft, gelijk zulks in vroegere ſtukjes dezer *Bijdragen* meermalen opzettelijk is aangewezen geworden. Wat dan aanbelangt

I. *De ligchamelijke opvoeding.*

Hierbij komen twee dingen in aanmerking, namelijk de ligchamelijke *vermogens* en derzelver *gebruik.*

1.) Het menſchelijk ligchaam heeft twee vermogens; een van gewaarwording en een van beweging. Door het eerſte wordt aan de ziel elke voorſtelling medegedeeld, welke door middel van de uiterlijke zinnen is opgenomen. Het laatſte dient den mensch, om zijne ligchaamsdeelen, door middel van ſpieren en pezen, geregeld en met de vereischte vlugheid te kunnen bewegen.

2.) Deze krachten nuttig te gebruiken, is arbeiden. Hoe ſterker dezelve in een mensch zijn, hoe meer hij geſchikt is tot aanhoudenden, zwaren arbeid. En daar de mensch voor den arbeid geſchapen is, en niet weet, in welke omſtandigheden hij komen kan, waarbij hij misſchien gezonde en ſterke krachten noodig zal hebben, zoo is het de pligt van elken vader en opvoeder, deze krachten, welker kiem bij ieder kind gevonden wordt, niet alleen niet te onderdrukken, maar ze te oefenen en tot de hoogst mogelijke ſterkte te brengen. De natuur zelve doet dit; de ouders en

[illegible] A [illegible] op-

opvoeders behoeven slechts de middelen daartoe te verschaffen, haar te leiden en haar geene hinderpalen in den weg te leggen. Deze middelen zijn hoofdzakelijk de volgende:

a.) Een gezond en natuurlijk voedsel. Het voedsel is gezond, wanneer het door wasdom de behoorlijke rijpheid of door toebereiding de vereischte verteerbaarheid verkregen heeft. Het is natuurlijk, wanneer hij, die het geniet, daarbij geene onaangename gewaarwordingen ondervindt; maar door hetzelve versterkt wordt.

b.) Behoorlijke bedekking des ligchaams. Hierbij moet in acht genomen worden, dat de kleeding niet te eng zij. De borst en de maag worden daardoor in hunne verrigtingen verhinderd en het bloed in deszelfs omloop gestoord. Uit dien hoofde behooren de keurslijven en de te stevige of knellende corsjetten onder de schadelijkste uitvindingen. Gelukkig dat reeds velen, vooral in ons land, het gebruik der eerste verworpen hebben; maar wat kan zulks baten, bijaldien zij door de laatsten vervangen worden?

c.) Zuivere lucht, door het menigvuldig openzetten der ramen of vensters.

d.) Behoorlijke warmte, welke echter niet te groot, maar gematigd moet zijn, zoo dat zij het ligchaam van het kind die warmte doet behouden, welke het natuurlijk bij zich heeft.

e.) Behoorlijke reiniging van het ligchaam, door kammen, waschen, verschooning enz.

f.) Voeg hierbij, waar het mogelijk is, het gebruik van het koude bad, opzettelijke ligchaams-

chaamsoefeningen en vooral het vroegtijdig oefenen en fcherpen der uiterlijke zinnen, bepaaldelijk van het gezigt, gehoor en gevoel.

De hinderpalen, waardoor de ligchamelijke krachten in hare ontwikkeling tegengehouden worden, zijn deze:

a.) Ongezond en onnatuurlijk voedfel, b. v. onrijpe vruchten, half gaar of niet genoeg gerezen brood, gebak enz., zijn ongezond voedfel. Ook alle verhittende fpijzen en dranken zijn een onnatuurlijk en fchadelijk voedfel, want zij veroorzaken onnatuurlijke gewaarwordingen, welke niet wegblijven, voor dat men zich geheel daaraan gewend heeft, en dan eerst vertoonen zich de ergfte gevolgen.

b.) Ongenoegzame bedekking van het ligchaam, of deelen er van, waaruit verkouding, verftijving, enz. kan voortkomen.

c.) Onzuivere lucht. Tot de fpijsvertering heeft de maag lucht noodig; deze vereenigt zich met de voedende fappen, welke vervolgens tot de onderfcheidene beftanddeelen der innerlijke ligchaamsdeelen overgaan en dezelve daardoor onderhouden en doen toenemen. Onze longen hebben volftrekt lucht ter inademing noodig; is dezelve nu onzuiver, dan is zij daartoe fchadelijk.

d.) Overdadige warmte en koude. Beiden zijn fchadelijk, dewijl in het eerfte geval het bloed te veel in beweging raakt en hierdoor de zenuwen verflapt of uitgedroogd worden, hetwelk den mensch verzwakt. In het andere geval wordt door de overdadige koude de natuurlijke uitwafeming gefremd, zoo dat de onreine en ongezon-

zonde vochten, die zich anders door de huid eenen weg banen, alsdan in het ligchaam grootendeels besloten blijven, waaruit kwaadaardige ziekten ontstaan. In het algemeen echter is het nadeel, dat de overdadige warmte aanbrengt, nog grooter, dan dat van de al te strenge koude.

e.) Het verwaarloozen der behoorlijke reiniging. Het vuil, dat zich op de huid vastzet, verstopt de zweetgaten, waardoor mede de noodige uitwaseming verhinderd wordt.

f.) Gebrek aan de noodige beweging. Een kind moet beweging hebben, zoo zijne ledematen niet stijf en onbuigzaam zullen worden, en de natuur is hiertoe, wanneer het gezond is, van zelve zeer geneigd; maar men handelt regtstreeks tegen dezelve aan, wanneer men het kind uit het bed op den schoot en weder van den schoot in het bed legt; men moet het liever op den arm dragen of zette het op den grond, opdat het gelegenheid vinde zich te bewegen en zijne leden te leeren gebruiken.

g.) Al te groote inspanning bij den arbeid. Hierdoor wordt het bloed te veel verhit, de leden uit hunne kracht gerekt en het ligchaam verzwakt.

h.) Onmatigheid in het eten en drinken, als ook in het genot van zinnelijke vermaken. Door het eerste wordt de maag verzwakt en de spijsverteering moeijelijk. Door het laatste worden de zinnen verstompt, en dit maakt den mensch onbekwaam om door dezelve juiste gewaarwordingen te verkrijgen.

i.) Plotslijke veranderingen of snelle overgang

van de eene ligchaamsgesteldheid tot de andere; b. v. een koude dronk of plotselijke verkoeling bij en na eene verhitting van het ligchaam, een te schielijke overgang van de koude in de hitte, van de rust in de beweging, van de beweging in de rust, van het licht in de duisternis, enz.

k.) Eene te vroege aanprikkeling der geslachtsdrift, waardoor de nog zwakke zenuwen geheel bedorven en krachteloos gemaakt worden, en een jongeling in de lente zijns levens, zoo niet een offer des doods, ten minste voor zijn geheele leven, een ellendig mensch is.

Wanneer nu deze hindernissen vermeden en de opgegevene middelen aangewend worden, zoodat men daarbij de kinderen trapswijze van het gemakkelijkere tot het moeijelijkere opleidt, zal zeker het doel, dat men zich bij de ligchamelijke opvoeding voorstelt, bereikt worden.

II. *Van de verstandelijke opvoeding.*

Het verstand is het vermogen der ziel, om zich eene zaak duidelijk voor te stellen. Men stelt zich eene zaak duidelijk voor, wanneer men daaraan de eigenschappen en hoedanigheden kan waarnemen, welke haar van andere dingen onderscheiden. Om dit te kunnen doen, moet men op deze onderscheidende hoedanigheden acht geven, en dus opmerkzaam zijn. Hebben wij door onze opmerkzaamheid de hoedanigheden eener zaak waargenomen, zoo onderscheiden wij dezelve daardoor van andere dingen, en verkrijgen van de zaak

een

een denkbeeld. Dikwijls vergelijken wij ook twee dingen met elkander, zien daardoor, in hoeverre zij met elkander overeenkomen of van elkander verschillen, en op deze wijze vellen wij een oordeel. Dikwijls vellen wij twee oordeelen, leiden daaruit een derde af, en maken een besluit op. Dit zijn nogtans alleen verrigtingen, welke wij met het verstand doen kunnen en gedachten heeten. Wanneer nu deze gedachten met de dingen, waarover zij zich uitstrekken, werkelijk overeenstemmen, noemt men dezelven juist, en hiertoe is het menschelijk verstand niet slechts van den Schepper bestemd, maar ook zeer wel in staat. De mensch moet maar geregeld opgeleid worden om juist te leeren denken, en dit is het belangrijke onderwerp, waarmede zich de verstandelijke opvoeding bezig houdt. Zoo lang zijne verstandsvermogens sluimeren, blijft de mensch een onbeschaafd, ruw wezen; alleen door vorming en beschaving verkrijgt hij zijne waarde; alleen door ontwikkeling worden zijne verstandsvermogens een voorregt, dat hem boven de redelooze dieren verheft. En hieruit volgt tevens, hoe groot de verdiensten is van eenen onderwijzer, welke zich beijvert, om zijne hem toevertrouwde kwekelingen tot verstandige menschen te vormen. De middelen, daartoe strekkende, zijn kortelijk deze:

1.) Tracht vooral eerst de opmerkzaamheid der kinderen op te wekken en daaraan voedsel te verschaffen, want uwe kinderen moeten, om duidelijke denkbeelden te verkrijgen van de zaken, die zij leeren zullen, de hoedanigheden en eigenschappen tracht-

ten uit te vorfchen, welke deze zaken van andere onderfcheiden. En hoe kunnen zij dit doen, wanneer zij op deze hoedanigheden geen acht geven? Gij kunt hunne opmerkzaamheid opwekken, wanneer gij hun verfchillende voorwerpen vertoont, en hen de hoedanigheden laat opgeven, waardoor zich het eene van het andere onderfcheidt. Bij het onderwijs in het lezen, b. v. waardoor de eene letter van de andere verfchilt; bij het fchrijven, wanneer gij hen in de fchriften hunner medeleerlingen de fchrijffouten laat opzoeken; bij het rekenen, wanneer gij hen de begane fouten zelven laat vinden, en hen bij elke gelegenheid laat zeggen, waardoor zich het gevondene van andere uitkomften onderfcheidt. Het is daarom ook zeer goed, dat de onderwijzer dikwijls met zijne leerlingen gaat wandelen, dewijl de natuur daartoe meer verfcheidenheid dan de fchool aanbiedt.

2.) Oefen hen in het juist onderfcheiden. Hierdoor verkrijgen uwe leerlingen telkens nieuwe denkbeelden, en hoe meer denkbeelden zij hebben, hoe volkomener hun verftand wordt. Laat hen, in den beginne, de hen omringende voorwerpen onderfcheiden, b. v. een hoed van eene muts, een bank van eenen ftoel, eene tafel van eene deur, enz. Ga verder over tot grootere en meer afgelegen zinnelijke voorwerpen, b. v laat hen een dorp en eene ftad, een huis en eene kerk, een tuin en een bosch onderfcheiden. Bepaal u eindelijk tot onftoffelijke dingen: deze kunt gij hun alleen door de werkingen,

waar-

waardoor zij zich openbaren, leeren kennen; wilt gij hen dus de vreugde en droefheid van elkander laten onderscheiden, maak hen dan op de uitwerkselen derzelve opmerkzaam, en laat hen daaruit het onderscheid der beide hartstogten opmaken.

3.) Laat hen ook voorwerpen van dezelfde soort met elkander vergelijken en daaruit een oordeel opmaken, hierbij denzelfden gang in de opklimming van het gemakkelijke tot het moeijelijke houdende. Hebben zij ook hierin door oefening eenige vaardigheid verkregen, laat hen dan

4.) uit twee oordeelen, een derde opmaken, of anders gezegd een besluit trekken. Dit geschiedt het best op de volgende wijs: Laat uwe kinderen eenen vogel noemen. Zij zullen aanstonds eene musch, eene spreeuw, enz. opgeven. Laat hen nu ook een viervoetig dier opnoemen. Zij zullen veelal een paard, eene kat enz. zeggen. Vraag hun dan, waardoor zich de musch van het paard onderscheidt, en zij zullen antwoorden: de musch is klein, het paard groot; de musch heeft slechts twee pooten, het paard vier; de musch heeft vederen, het paard haren; de musch kan vliegen, het paard niet; enz. Vraag hun verder, of alle vogelen zoo klein zijn, als de musch; dan zullen zij antwoorden: neen; de haan is grooter. Zij zouden den struis noemen; doch dien kennen zij niet. Zij zullen u ook antwoorden, dat niet alle viervoetige dieren zoo groot zijn als een paard, dat b. v. de hond of de kat veel kleiner zijn. Dan kunt gij hun

zeggen, dat er nog grootere vogels zijn dan de hen, b. v. de adelaar, de struis; en nog kleinere dieren dan de hond of de kat, b. v. de muis. Daar er nu grootere en kleinere vogelen, en grootere en kleinere viervoetige dieren zijn, zoo kan de kleinheid eener musch geen kenteeken van het denkbeeld eens vogels zijn, even min als de grootheid eens paards het kenteeken van een viervoetig dier is. Zij moeten dus van de genoemde eigenschappen eener musch alleen die opgeven, welke alle vogelen met dezelve gemeen hebben. Hierop zullen zij antwoorden, dat de musch vliegen kan en vederen heeft. En nu is het denkbeeld van een vogel bepaald; het is namelijk een dier, dat vederen heeft en vliegen kan. Gesteld nu, gij wildet, dat de kinderen uit het denkbeeld van een vogel zouden opmaken, dat de hen een vogel was, laat hen dan het denkbeeld eens vogels met dat van eene hen vergelijken, en daarna zelven oordeelen, dat de hen een vogel is, waaruit verder dit besluit voortkomt: Een dier, van vederen en vleugelen voorzien, heet een vogel; de hen is een dier met vederen en vleugelen voorzien; derhalve is eene hen een vogel. Eindelijk (5): Laat hen ook oorzaak en uitwerksel, middel en doel van elkander onderscheiden, en leert hen daarbij den zamenhang der dingen duidelijk opmerken. Zeg hun: Er is een oneindig wezen, namelijk God; van Hem hebben alle anderen, zoo wel zigtbare als onzigtbare, levende als levenlooze, redelijke en redelooze schepselen hunnen oorsprong; zij zijn echter van dit

hoog-

hoogste Wezen en van elkander zeer onderscheiden; werken en lijden op en onder elkander, en hebben daarbij steeds een zeker doel of bepaalde bestemming, en bedienen zich ter bereiking hunner oogmerken van zekere middelen. Daaruit ontstaan vier onderscheidene denkbeelden, als oorzaak, uitwerksel, doel en middel. Leer uwe kinderen deze vier punten bij alles, wat hun overkomt, bij elke verandering behoorlijk van elkander onderscheiden, dan zullen zij bij alle voorkomende gelegenheid op derzelver verband letten, en daardoor meer en meer den zamenhang der dingen leeren kennen, terwijl zij daarbij tevens gedurig verstandiger worden. Deze kennis is een *categorie*, welke van alle menschelijke dingen den grondslag uitmaakt en van het grootste belang is. Maak een begin met zulke oorzaken en uitwerkselen, welke onmiddelijk op elkander volgen. B. v. Kinderen, voelt gij, dat het thans in de kamer warm wordt? — Ja! — Maar hoe zou dat komen? — Er is vuur in de kagchel. — Juist, kinderen, er is vuur in de kagchel; en dit vuur deelt zijne warmte door de kagchel aan de kamer mede, en daardoor wordt het ook warm in de kamer. Het vuur in de kagchel noemen wij de oorzaak van de warmte, dewijl het de warmte voortbrengt, en de warmte noemen wij het uitwerksel, dewijl het door het vuur voortgebragt is. Maar wat zou er gebeuren, wanneer wij het vuur in de kagchel weder uitdoofden? — Dan zou het weder koud worden. Ja; gij ziet dus hieruit, dat er geen uitwerksel kan zijn zonder oor-

oorzaak; en dat het uitwerkfel ophoudt, zoodra de oorzaak wordt weggenomen.

Wanneer uwe kinderen uitwerkfel en oorzaak vlug van elkander onderfcheiden kunnen, kies dan zulke gevallen, waarin de oorzaak door een middel werkt. B. v. Kinderen! ik heb, zoo als gij gezien hebt, deze pen verfneden; hoe ben ik nu te befchouwen, daar ik deze pen verfneden heb? — Als de oorzaak. — En hoe is deze pen te befchouwen? Als het uitwerkfel. — Maar waarmede heb ik deze pen verfneden? — Met het pennemes. — Juist, en het pennemes was dus het middel, waardoor ik dit uitwerkfel voortbragt.

Men neme verder zulke gevallen, waarin middel en doel beide in aanmerking komen. B. v. Kinderen, wanneer uwe ouderen begeeren, dat gij vlug zult leeren fchrijven, wat doen zij dan? — Zij laten ons in het fchrijven onderwijzen. — En wat moet gij dan van uwen kant doen? — Wij moeten ons vlijtig oefenen. — En wat zult gij dan leeren? — Vlug fchrijven. — Hoe noemt gij dan uwe vlugheid in het fchrijven? — Een uitwerkfel. — Hoe befchouwt gij daarbij uwe ouderen, welke begeerden, dat gij deze vaardigheid verkrijgen zoudet? — Als de oorzaak. — Welke middelen wendden zij aan, opdat gij vlug zoudt leeren fchrijven? — Zij lieten ons in het fchrijven onderrigten. — Ja, en hunne begeerte, dat gij vlug zoudt leeren fchrijven, was het doel, waarom zij u naar de fchool zonden.

Gij ziet dus hieruit, dat de zaak, welke voortgebragt wordt, uitwerkfel, — dat, waardoor zulks

zulks geschiedt, middel, — dat, waartoe het geschiedt, doel heet, en dat hetgene het uitwerksel voortbrengt of doet ontstaan, de oorzaak is van hetgene geschiedt. En zoo is alles in de wereld als een keten verbonden, en hij, die van alles oorzaak, uitwerksel, middel en doel in hunnen ganschen zamenhang mogt kennen, verdiende zeker in den hoogsten graad verstandig genoemd te worden; doch, offchoon zulks voor een eindig wezen eene onbereikbare hoogte is, moet de *mensch toch* trachten, om het hierin zoo ver te brengen, als zijne vermogens strekken kunnen.

De hier aangewezene verstandsoefeningen zijn volstrekt noodzakelijk als voorbereiding tot het wetenschappelijk onderrigt, of om de kinderen voor het laatste vatbaar te maken. En zal men daarin wel slagen, dan dient men ook vooral acht te geven op de wijze, hoe dit onderwijs gemakkelijk, nuttig en aangenaam gemaakt wordt; hiervan zullen wij nog met een enkel woord spreken.

Onderrigten is, iemand door juiste denkbeelden dingen, welke hem nog onbekend zijn, leeren kennen, en hem dezelve, door zekere regelen, gepast leeren gebruiken. Deze regelen aan te wenden tot een zeker doel, is: zich oefenen. De onderwijzer heeft dus deels met zekere denkbeelden, deels met zekere regelen en de uitoefening derzelve te doen; en men kan hieruit gemakkelijk zien, dat het laatste, de uitoefening, deels onder het opzigt van den onderwijzer, deels ook buiten zijne tegenwoordigheid kan geschieden. In

het

het laatste geval is het wel geen eigenlijk onderwijs, maar slechts oefening. Het kan dan alleen onderwijs genoemd worden, wanneer het in het bijzijn des onderwijzers geschiedt, en deze toeziet, dat het overeenkomstig met de regelen gegeven worde.

Wanneer het onderwijs aan zijn doel beantwoorden zal, moet het trapswijze voortgaan; dat is: men moet de kinderen door het gemakkelijkere tot het moeijelijkere voorbereiden. Dit geschiedt:

1) Bij de denkbeelden, door dezulke eerst te nemen, welke in het vervolg ter verklaring van andere denkbeelden dienen, en daarbij de kinderen opmerkzaam te maken op het onderscheidende van elk denkbeeld door vergelijking met andere.

2) De regelen schikken zich naar de vlugheid, welke men door de aanwending derzelve tracht te bereiken. Daar nu deze vlugheid dikwijls andere, minder moeijelijke, vaardigheden vooronderstelt; moet de onderwijzer dit zoodanig regelen, als de trapswijze opklimming van gemakkelijkere tot moeijelijkere vaardigheden zulks vordert, en daarbij den grond niet onaangeroerd laten, waarom men dus en niet anders moet te werk gaan. Hij kan dien zijnen leerlingen niet beter begrijpelijk maken dan door voorbeelden, waarin tegen denzelven gezondigd wordt.

Hierbij is echter ook op te merken, dat er in elke school hinderpalen zijn, welke, wanneer zij niet uit den weg geruimd worden, het beste on-

der-

derwijs verijdelen, en deze zijn: onopmerkzaamheid (verstrooidheid van gedachten), natuurlijke onvatbaarheid, of zelfs traagheid der kinderen. Zullen deze drie hinderpalen uit den weg geruimd worden, dan moet men eerst den grond derzelve kennen, en deze is

1) Bij de verstrooidheid van gedachten, dat de kinderen of ons niet verstaan, of dat onze voordragt hun niet aangenaam genoeg is, of dat zij het nut van het onderwijs niet inzien, of door andere voorvallen gestoord worden. Om dezelve derhalve te voorkomen of te doen ophouden, moet de onderwijzer deels door goede orde in zijne voordragt, en door aan kinderen bekende uitdrukkingen en spreekwijzen, voor hen verstaanbaar trachten te worden; deels door een vriendelijk gelaat, bevalligen toon en aangename inkleeding van zijne voordragt de kinderen tot opmerkzaamheid uitlokken; deels door het aantoonen van het nut, dat in zijn onderwijs ligt, hetzelve voor hen belangrijk maken, en eindelijk door het voorkomen van alle stooring hunne oplettendheid onderhouden.

2) Bij de natuurlijke onvatbaarheid is verder niets te doen, dan dat hij daarmede geduld hebbe, dezelve niet door verwijtingen geheel ter neder sla, maar veel meer trachte zich zoo eenvoudig als mogelijk is uit te drukken. Veelal ontbreekt het onvatbaar schijnende kinderen alleen aan genoegzame voorbereidende kennis, en in dat geval is het noodig, dat de onderwijzer met de

zulken het verzuimde herstelle, door met hen de oefeningen, daartoe strekkende, te herhalen.

3) Bij werkelijke traagheid zijn vermaningen en aansporingen tot vlijt, door het voorhouden van het nut en tegengestelde nadeel, beschamingen en bestraffingen de meest gepaste hulpmiddelen.

III. *Van de zedelijke opvoeding.*

De zedelijke opvoeding moet het kind opleiden tot het erkennen van het goede, en tot het vrijwillig verkiezen en uitoefenen van hetzelve. Het eerste geschiedt door de ontwikkeling zijns verstands, waarvan in de vorige afdeeling gesproken is, en het laatste door de besturing van zijnen wil.

De wil is het vermogen der ziel, om hetgene, wat zij duidelijk, dat is, door deszelfs eigenschappen als regt en goed erkent, te begeeren, en hetgene, wat zij duidelijk als onregt en kwaad erkent, te verwerpen. Hieruit volgt, dat de mensch reeds van nature een inwendig gevoel heeft voor al wat schoon, regt en goed is, en het er alleen op aankomt, dat dit gevoel opgewekt, geoefend en deszelfs bezitter daardoor tot het verkiezen en betrachten van het goede gewillig gemaakt worde. De innerlijke gewaarwordingen van den mensch zijn tweeërlei; er zijn zinnelijke en zedelijke gewaarwordingen, en deze verscheidenheid komt voort uit de verschillende ge-

gesteldheid der voorwerpen, die van buiten door de indrukken op het gewaarwordingsvermogen der ziel werken. Is nu de oorzaak van zulk eene werking zinnelijk, dan is ook de gewaarwording zinnelijk; is zij zedelijk, dan is ook de gewaarwording zedelijk. Doch bij de zedelijke opvoeding komt het voornamelijk aan op de sterkte en levendigheid van het gewaarwordingsvermogen, en op de soort van zedelijke gewaarwordingen, als mede op *het onderzoek*, welke van de *verscheiden soorten* van gewaarwordingen bij een kind de overhand hebben, en om dit vermogen, waar het sluimert, op te wekken, waar het werkzaam is, levendig te maken, en deszelfs levendigheid meer bijzonder tot die soorten van gewaarwordingen te bepalen, welke de bestanddeelen van een goed karakter uitmaken. Hierbij zijn, om de zaak te duidelijker te maken, de volgende vragen te beantwoorden, namelijk:

1.) Is dan het vermogen van gewaarworden niet bij alle menschen even levendig, even sterk? *Neen; er zijn* menschen, bij welken het sluimert, en deze zijn uit dien hoofde ruw en onbeschaafd. Er zijn ook menschen, bij welken het werkzaam en levendig is, en deze hebben daarom des te meer gevoel voor al wat schoon, regt en goed is.

2.) Zijn er meer soorten van innerlijke gewaarwordingen? Ja; de mensch heeft zoo velerlei soorten van innerlijke gewaarwordingen, als de indrukken verschillende zijn, welke hij kan ontvangen. Gelijkvormige indrukken verwekken gelijk-

hare heerschende overhand, of hare verkeerde rigting. De vraag is hier:

1.) Waardoor ontdekt men bij een kind, dat eene zijner gewaarwordingen boven de andere de overhand heeft? Wanneer deze of gene gewaarwording bij eenen mensch sterker is dan de overige, is zij ook levendiger en werkzamer dan de andere; eischt dus ook meer oefening dan deze, en zulk een mensch zal, zonder dat hij aan zijne gewaarwordingen denkt, bij elke voorkomende gelegenheid voedsel voor dezelve zoeken. Zoo is het ook reeds bij een kind, wel niet in die mate, dewijl zijne gewaarwordingen alle nog zwak zijn; evenwel wanneer eene derzelve boven de andere uitsteekt, wordt men zulks spoedig aan hare werking gewaar. Helt b. v. een kind over tot eigenbelang, dan zal het, waar het daartoe maar gelegenheid vindt, deze neiging trachten te bevredigen, veel spoediger en veel zigtbaarder dan een ander kind, dat deze neiging niet heeft.

2.) Waardoor brengt men zulk eene overheerschende gewaarwording met de overige in evenwigt? Men zorge aanstonds, dat dezelve eenen tijd lang geen nieuw voedsel verkrijge, of, dat hetzelfde is, dat zij niet geoefend worde; men verwaarlooze daarbij de oefening der overige gewaarwordingen, vooral van de tegenovergestelde niet: dan wordt daardoor het vermogen der heerschende neiging verminderd, de overige integendeel gesterkt, en daaruit ontstaat van tijd tot tijd een juist evenwigt. B. v. een kind, dat tot hebzucht

zucht geneigd is, worde zorgvuldig nagegaan, opdat het geene gelegenheid bekome, om zijne neiging te volgen; daarentegen worde het gedurig met voorbeelden van allerlei deugden, en in het bijzonder van belangeloosheid, onderhouden.

3.) Waaraan kan men eene dus verkeerd gewijzigde gewaarwording kennen? De gewaarwordingen verkrijgen eene verkeerde rigting op zulke dingen, waarvan men zich den aard en de waarde niet juist voorſtelt. Vraag in zulk een geval ſlechts aan het kind, waarom het zoo handelt, en het zal ſpoedig blijken, dat zulk eene handeling het uitwerkſel van eene verkeerd gewijzigde gewaarwording is, en dat daarbij de eene of andere dwaling plaats heeft. Wanneer het b. v. zijne genegenheid hechtte aan voorwerpen, welke dezelve onwaardig waren, dan kunt gij daaruit terſtond opmaken, dat het zich van deze voorwerpen en derzelver waarde een verkeerd denkbeeld gevormd heeft.

4.) Maar hoe zal men aan zulke gewaarwordingen *hare* behoorlijke rigting geven? Het gebrek ligt hier in het verſtand en niet in de gewaarwording. Het verſtand ſtelt zich de zaak verkeerd voor, maakt op de gewaarwording eenen valſchen indruk; de gewaarwording ſtemt met dezen indruk overeen, en daaruit ontſtaat de verkeerde rigting der gewaarwording. Om dezelve te voorkomen, moet men nimmer door valſche, maar altijd door ware voorſtellingen gewaarwordingen bij kinderen trachten te verwekken. Hunne vragen op eene kinderachtige wijze te beantwoor-

 den,

den, of hen af te wijzen met een *dat moogt gij nog niet weten*, is volkomen onverstand. Daarbij moet men zorgvuldig toezien, dat anderen niet weder omver werpen, wat gij hebt opgebouwd. Zoo echter nog vele dwalingen in de kinderlijke ziel indringen en hunne gewaarwordingen daardoor verkeerd gewijzigd worden, moet men deze ingeslopen dwalingen weder trachten uit te roeijen, en de gewaarwordingen tot gepaste voorwerpen bepalen.

Wanneer de kinderen op deze wijze tot het zedelijk onderwijs voorbereid zijn, kunnen zij nu meer opzettelijk in de zedekunde of in de pligten, welke zij jegens God, hunne medemenschen en zich zelven te betrachten hebben, ook naar aanleiding van een daartoe gepast leerboek onderwezen en zoo tot een deugdzaam en Gode welbehagelijk leven opgeleid worden.

Hierbij handele men zoo, dat de kinderen zich altijd in hunne natuurlijke gedaante vertoonen, zonder dat zij, door vrees gedrongen, zich achter een masker trachten te verbergen, hetwelk het onmogelijk zou maken hen geheel te leeren kennen. Een vriendelijke blik, eene liefderijke behandeling van eenen onderwijzer omtrent zijne kinderen zal zulk eene vermomming voorzeker verhoeden en hem van het hart zijner leerlingen verzekeren, zijn onderwijs zal hun aangenaam zijn en zijne leeringen zullen blijmoedig gevolgd worden.

AVOND-

AVONDGESPREKKEN.

(*Vervolg van* I. D. *bladz.* 491.)

VIJFDE GESPREK.

Woudman. Wel, Meester! hebt gij ook nog om den inhoud van onze laatste zamenspraak gedacht, of is het u door het hoofd gegaan?

Van Dam. Neen, waarde vriend! als mij zulke dingen door het hoofd gaan konden, dingen, die zoo regtstreeks tot mijn vak behooren, dan verdiende ik geen onderwijzer der jeugd te zijn. Ik heb er dien zelfden avond nog om gedacht, en het heeft mij in den slaap gehinderd; want ik had vast voorgenomen, om 's anderendaags ochtends op school daarmede een begin te maken; en, om de vreemdheid, zag ik er toch nog al tegen op.

Woudman. En zijt gij er toen 's maandags werkelijk mede begonnen?

Van Dam. Dat zou ik denken, en het duurde ook geen vijf minuten, of ik gevoelde, dat gij volkomen gelijk hadt.

Woudman. Dit is meer, dan ik verwacht had; en ik moet u vragen, hoe kondt gij er in het eerste uur, laat staan in vijf minuten, veel uitwerking van ondervinden?

Van Dam. Neen, dat kon ik zekerlijk niet; maar één ding kon ik in de eerſte vijf minuten zeer duidelijk opmerken, namelijk — dat ik tot hiertoe bij het ſchrijven op de houding der kinders zeer weinig gelet had, en — dat er ook, onder allen, niet één was, op wiens houding niet iets aan te merken viel. En na dat ik daar nu eene week lang mede getobd heb, moet ik u ook daarin gelijk geven, dat ik, met op de houding van mijne twintig ſchrijvers te letten, zoo aanhoudend werk heb, dat ik onder het ſchrijven onmogelijk naar de ſchriften zelve kan zien.

Woudman. En gij denkt nu op die wijze voort te gaan?

Van Dam. Dit ſpreekt van zelve; en ik moet u wel hartelijk dank zeggen, dat gij mij op die zaak oplettend gemaakt hebt. Ik ſchaamde mij in het eerſte oogenblik voor mij zelven, toen ik die twintig kinders nagenoeg in twintigderlei houding zag beginnen te ſchrijven. Ik had wel, in der tijd, aan ieder van hen getoond, hoe hij zitten en hoe hij de pen moest houden, en daar gedurende de eerſte dagen op gelet; maar dan had ik zulk een kind al weder aan zijn lot overgelaten, doordien ik dan naar dit en dan weder naar dat ſchrift gezien had, en daardoor mijne oplettendheid van de houding der kinders geheel was afgetrokken geworden.

Woudman. En op wat wijze begont gij nu uwe nieuwe leerwijze?

Van Dam. Wel, als ik er nog om denk.... het zweet brak mij uit, toen het aan het ſchrijven

ven ging, en ik zoo in het eerste oogenblik zag, dat alles verkeerd was; maar ik hield mij goed, al zeg ik het zelf, en ik heb er vervolgens bij mij zelven om moeten lagchen, met welk eene deftigheid ik de kinders over iets berispte, dat wel berispelijk was, maar dat die zielen toch maar niet helpen konden, daar Meester zoo slecht opgepast had. Kinders! zeide ik, scheidt er eens al te maal uit met schrijven. Het is niet genoeg, dat gij de letters namaakt, die u voorgeschreven zijn; *maar gij moet* ook op die wijze aan de tafel zitten en de pen houden, als ik u dat over lang geleerd heb. Heb ik u allen niet geleerd, dat gij regt op moest zitten, niet met de borst leunen enz. Nu, hoe lang dat dan ook mogt geleden zijn, de kinders wisten ten minste, dat ik hun nooit het tegendeel gezegd had. De ellebogen van tafel te krijgen, was nu zekerlijk het werk van een enkel oogenblik; maar om er die ellebogen bij twintig boerenkinders van af te houden, dat was wat moeijelijker. Genoeg, na dat alle de schrijfregels aan allen gezamenlijk gegeven waren, ging het weder aan het schrijven, en nu had ik genoeg te doen om mijne bevelen uitgevoerd te krijgen, en ik zal nog lang werk hebben, voor dat ik tijd zal hebben om naar iets anders te zien.

Woudman. Ik zal u niet vragen, welke gevolgen gij daarvan ondervindt; want het is nog te kort geleden, om die reeds te kunnen ontwaren.

Van Dam. Ik ondervind er dit van, dat ik nu eerst zeggen kan, dat ik de kinders leer schrijven, terwijl ik te voren niet veel anders deed,

dan zien, wat zij geschreven hadden. Ik zie ook reeds, hoe veel kracht de gewoonte oefent. De jongens, die het verst gevorderd waren, valt het nu het moeijelijkst, en daar zijn er, die nu veel slechter letters maken, dan toen zij het boek schuins voor zich hadden liggen, en met kromme kneukels de pen vasthielden.

Woudman. Dat kan ik best begrijpen, want nu ik mijne kinders onderwijs, begin ik mij zelven ook eerst op een aantal van die fouten te betrappen, en ik heb werk om ze zelf niet nu en dan te begaan, vooral wanneer ik er niet opzettelijk om denk. Maar, mijn vriend! hebben wij tot nu toe, en al vrij breedvoerig over datgene gesproken, wat iemand doen moet om goede letters te leeren maken, wij zullen nu ook eens over de letters zelve dienen te spreken.

Van Dam. Over de letters? Wat wilt gij daarvan zeggen?

Woudman. Dat men aan de kinders geene andere dan goede figuren van letters diende tot voorbeeld te geven; en als ik daarom denk, dan moet ik mij al weder verwonderen, hoe men in dit stuk zoo algemeen van den regten weg afwijkt, daar die weg toch zoo gemakkelijk te vinden is.

Van Dam. Het spreekwoord zegt: die geeft wat hij heeft, is waardig dat hij leeft; nu is het zeker, dat vele onderwijzers geene zeer fraaije hand schrijven; maar indien zij slechts zoo goed voorschrijven, als zij het geleerd hebben, kan men, dunkt mij, niet meer van hen vergen.

Woud-

Woudman. Dat meen ik zoo zeer niet. Maar ik wilde, dat ieder mensch, die van anderen wilde leeren figuren van letters maken, eerst onderzoeke, of de figuren, die hij zelf gewoon is te maken, ook de beste zijn. En dit gebeurt doorgaans niet. D maakt de letters, zoo als hij het van C, — C maakt ze, zoo als hij ze van B, en B zoo als hij ze van A geleerd heeft. Heeft dus Meester A, in het jaar 1710, verkeerde figuren gemaakt, Meester D maakt ze nog in het jaar 1810 en leert ze wederom aldus aan anderen.

Van Dam. Dat ziet men zekerlijk nog al vrij algemeen, dat de leerlingen de letters op dezelfde wijze maken, als hunne leermeesters ze maakten; maar hoe kan dit anders?

Woudman. Hoe dit anders kan? Daardoor, dat een verstandig Onderwijzer niet maar blindelings behoorde na te schrijven, zoo als hij het in zijne jeugd geleerd heeft; maar dat hij moest onderzoeken, hoe de gedaante van iedere letter behoort te zijn, in welke evenredigheid de lange tot de korte figuren behooren te staan; in één woord, hij moest zijne kunst tot zekere regelen zoeken te brengen, en die regelen dan ook getrouw navolgen, en aan zijne leerlingen mededeelen.

Van Dam. Ik heb wel eens over die dingen hooren spreken, en deze en gene regelen hooren opgeven, dan waaromtrent men het toch niet regt eens scheen te wezen. Zoudt gij mij daaromtrent ook kunnen voorlichten?

Woudman. Neen, Meester! Al wat daarvan te zeggen is, kan ik u niet zeggen, en daarom is het

het misschien beter, dat ik er niet aan begin. Maar ik heb al lang gewenscht, dat het Gouvernement op de eene of andere wijze onze Hollandsche Schrijfmeesters uitnoodigde, om zulk een zamenstel van schrijfregels en goede voorschriften te vervaardigen, welke laatste dan ook tevens in de scholen van ons Vaderland konden ingevoerd worden.

Van Dam. Het zou nog al duur aankomen, mijn vriend! als men aan de kinders niet dan gegraveerde voorschriften in handen wilde geven, daar nu elk Meester dezelve maar voor het schrijven heeft.

Woudman. Dit bleef hem nog vrij; hij, die goed schrijven kon, behoefde er slechts één exemplaar van te hebben, om er de beste figuren en de ware evenredigheden der letters uit te leeren kennen, en dan kon hij zelf voorschriften schrijven, gelijk tot nu toe geschiedde. Dan ik wilde slechts een *model* of algemeen voorschrift hebben, dat in allen opzigte aan dit oogmerk beantwoordde.

Van Dam. Zulke modellen zijn er immers sedert lang geweest; en ook nog onlangs uitgegeven . . .

Woudman. Die toch beter hadden kunnen uitvallen!

Van Dam. Hoe! kent gij ze dan wel? Rentmeester! Wel als u die niet voldoen, dan weet ik het niet; het is schrift om er den hoed voor af te nemen.

Woudman. Ik ken ze zeer wel, althans de

eerst

eerst uitgegevene, en ik heb ze zelf hier voor de hand liggen. Ik ben het daarin volkomen met u eens, dat de Schrijver er van eene regt fraaije hand schreef, en dat men niemand beter daartoe kon gebruiken.

Van Dam. Nu versta ik u in het geheel niet; gij deedt mij een oogenblik gelooven, dat u het schrift niet aanstond; en dit kan ik naauwelijks begrijpen; en nu prijst gij toch den Schrijver.

Woudman. Ik prijs de fraaije hand van den man, en vinde, dat men hem bij uitstek tot bereiking van zijn oogmerk had kunnen gebruiken; maar ik meen het te moeten laken, dat men de schriften niet eerst verbeterd heeft, en ze vervolgens den man niet nog eens heeft laten schrijven, alvorens dezelve te doen graveren.

Van Dam. Er zijn zekerlijk enkele spelfouten in . . .

Woudman. Neen, die bedoel ik niet; zij zijn welligt geschreven, voor dat de tegenwoordige spelling vastgesteld was. Maar ik bedoel het *schrift* zelve, de figuren der letters, derzelver onderlinge evenredigheid, aaneenschakeling enz. Dat alles behoorde immers zoo te zijn, dat het aan een jongeling tot voorbeeld konde verstrekken; daarbij diende vaste regelen tot grondslag te leggen; en zouden er die wel in te vinden zijn?

Van Dam. Ik heb daar zoo zeer niet op gelet, maar ik weet wel, dat ik opgetogen ben geweest van het fraaije schrift.

Woudman. En ik weet wel, dat ik ze naauwelijks ingezien had, of ik zag, dat er veel aan het werk ontbrak. Omdat ik zelf niet mooi genoeg

schrijf,

schrijf, had ik al van tijd tot tijd naar voorschriften uitgezien, die ik eens aan mijn jongen tot model zou kunnen geven; hier had ik eindelijk gemeend te zullen vinden, wat ik zoo lang te vergeefs gezocht had, en ziet — ik zag mij in mijne verwachting te leur gesteld.

Van Dam. Gij maakt mij nieuwsgierig om ook eens te zien, wat gij daar dan al voor fouten in ontdekt hebt.

Woudman. Kom aan, Meester! wij zullen ze stuk voor stuk monsteren. Bij die gelegenheid ontdekken wij al aanstonds, dat ze zeer ondoelmatig genommerd zijn: want eerst komt er een vol schrift, dan enkele letters; dan klein, middelslag, groot, dan weêr enkele letters. N°. 12 is een doorloopend schrift, gelijk de voorgaande ook, en nu komen er op N°. 13 voorschriften van één regel, en op N°. 14 van twee regels.

Van Dam. Nu, met ze te vernommeren, is dat te verhelpen.

Woudman. Dat is zoo; maar voorschriften, *ten gebruike der Scholen*, dienden goed genommerd te zijn. En nu beginnen wij bij

N°. 1. De eerste letter is al fout. Voor eene hoofdletter van groot schrift is zij wat klein; en de trek, waardoor zij aan de *e* vastzit, is veel te groot en verandert bijkans de gedaante der hoofdletter. De beide *r* zult gij ook niet mooi vinden?

Van Dam. Neen; maar ik heb de *r* ook nog anders bij hem gevonden; ja, daar is ze op N°. 8.

Woudman. Nu dat is iets beter; op N°. 6 is ze nog wat beter; en op N°. 5 is zij het allerbest, en in het klein schrift ook. Dus hebben wij in de-

deze voorschriften al vierderlei soorten van *r*, waarvan twee kennelijk niet deugen, omdat zij de gedaante der letter ontstellen. Nu de *h*, eene eerste is niet grooter dan de *t*, eene tweede daarentegen zoo groot als de *l*, en op N°. 9 en elders weder grooter dan de daarbij staande *t*. Maar nu de *ij*. De schrijver der voorschriften verkiest die niet rond, als de oude schrijf-ij, maar stomp als eene *i* te beginnen. Ik zou de oude figuur verkiezen, om dat die zich beter aan de voorgaande letter laat verbinden dan de *i*; maar waarom moet nu de tweede streep der *ij* van onderen stomp zijn, en niet opgehaald worden, even als de *j* en de *g*; dit is stellig tegen het Hollandsche gebruik; en op N°. 2 vinden wij het ook anders. De streep, waarmede de *s* aan de *c* vastzit, bevalt mij ook niet.

Van Dam. Neen, ik zie ook niet, waarom die door de letter heen loopt, en nog minder bevalt mij de stip in de *w*.

Woudman. Gaan wij over tot N°. 2. Hier vinden wij die stip weder in de *y*. De *s* is geheel vergeten. Voorts heb ik op dit Nommer en op N°. 8 de aanmerking, dat de Meester hier te veel zijne kunst heeft willen toonen, en dat hij daardoor het oogmerk van zulk een voorschrift heeft uit het oog verloren. Waartoe anders 4 aaneengeschakelde *c*'s, 5 *n*'s, 6 *t*'s, 7 *f*'s en 8 *z*'s, in plaatse van ons elke letter in hare verschillende aaneenschakelingen te geven!

Van Dam. Maar wat zegt gij van de G op N°. 3?

Woudman. Dat het eene zeer fraaije trekletter is, en — dat zij hier in het geheel niet op hare plaats

plaats ſtaat. Eene letter, die meer plaats beſlaat dan het geheel zesregelig voorſchrift, past niet voor zulk een voorſchrift. Wat zal het kind daarmede doen? Stond er eene, aan het ſchrift geëvenredigde, hoofdletter, het zou dezelve pogen na te maken; thans heeft het iets vóór zich, dat het niet namaken kan. Het maakt er dus eene uit het hoofd, en dit beantwoordt niet aan het oogmerk, of — het laat de plaats open. Och ja! dat is die lieve oude gewoonte, dat men de kinders eene halve zijde laat vol ſchrijven, dat het ſchrift begint met *ehoorzaamheid*, en dat dan de Meester op de andere halve zijde zijne kunst vertoont, met er eene *G* bij te trekken, die van klink is.

Van Dam. Men doet dit al mede, om dat de kinderen er vermaak in hebben, en tot belooning, wanneer zij wel opgepast hebben.

Woudman. Dit oogmerk wordt nog beter bereikt, wanneer men aan den kant met trekletters *bon* of *puik* ſchrijft, en er dan nog een vogeltje, een vischje, een lammetje of een hoofd met eene pruik bij trekt, zoo als men dat wel plagt te doen en op ſommige ſcholen nog doet. Hoe wonderlijker figuren, hoe meer pret voor de kinders, die natuurlijk gaarne wat hebben om te lagchen; ongelukkig maar, dat zij daardoor niet leeren ſchrijven, dat zoo doende de helft van het papier voor het eigenlijk oogmerk verloren gaat, en — dat zij zich nu ſlechts half zoo veel oefenen, dan indien zij elken regel van de bladzijde van voren tot achteren vol geſchreven hadden.

Van

Van Dam. Dan zal u de *d*, waarmede de eerste regel sluit, ook welligt te groot zijn?

Woudman. Zeer zeker is eene *d*, die over twee woorden heen schuift, geen voorbeeld ter navolging. Voorts zijn de *h*'s, de *l*'s, en de *g*'s zeer ongelijk van lengte; de beide eerste *h*'s vooral zijn monsterachtig; ééne is van boven plat even als eene *k*, en dan nog zijn ze zoo lang als de *l*'s; in den laatsten regel weder twee platte *k*'s, maar die zijn vrij wat korter dan de *k* in den derden regel.

De letter, waarmede N°. 4 begint is vrij goed van grootte, maar de zware stip maakt haar vooral niet fraaijer; de stip boven de *j* is aan de krul van de *d* opgeofferd. Aanmerkingen op andere letters zal ik niet maken, omdat ik die bij de vorige voorschriften reeds gemaakt heb. Alleen in *vroeg* vinden wij eene vreemde *g*. Ook verdient de hoofdletter van den vijfden regel, wegens zijne ongeschikte gedaante, afkeuring. N°. 5 begint met eene vrij wanstaltige *G*. Ik kan niet begrijpen, hoe de man, die de *G* van N°. 3 gemaakt heeft, deze heeft kunnen goed vinden. Zekerlijk kon het onderstuk niet grooter vallen, omdat er niet meerder ruimte was, maar waarom niet het bovenstuk daarnaar ingerigt! De *t* in *dat* is, ook al om der ruimte wil, wanstaltig klein geworden; voorts staan de woorden zoo digt op elkander, dat men ze naauwelijks onderscheiden kan.

Van Dam. Ik voorzie, dat in N°. 6 de *G* uwe goedkeuring ook niet zal wegdragen.

Woudman. Neen vast niet; even min als de *l*'s en *h*'s, die er hoe langer hoe kleiner wor-

 den.

den. N°. 7 krielt weder van dikke ſtippen. De *W* van N°. 9 ſtaat mij wel aan, maar waarom is de trek, waarmede ze eindigt, niet geſloten? Den haak, waarmede de *i* daaraan vast zit, vind ik ook wat vreemd. N°. 13 behelst korte ſpreuken; op den inhoud der vierde zou nog al wat te zeggen zijn; ook is er de komma te veel.

Van Dam. Wat dunkt u van de *W*, waarmede N°. 17 begint?

Woudman. Zij is fraai, maar eindigt op eene vreemde wijze; de beide vraagteekens hebben ook de regte gedaante niet. En de wijze, waarop de beide *S* en de beide *l*'s aan de volgende letters vast zitten, wil mij maar niet behagen; de *S* in *Stof* is daardoor bijkans in *L* veranderd.

Van Dam. De *D* waarmede N°. 18 begint, zal u denkelijk bevallen.

Woudman. Dat doet ze ook; beter dan de *g* in *vroeg*. De *V* van N°. 19 daarentegen is zekerlijk kunstig; maar — het is geene *V*; zij heeft meer van eene *I*. Dit Nommer en het volgende zijn in der daad regt fraai geſchreven; maar — al wederom de oude klagte; er is geene evenredigheid in de grootte der letters.

Van Dam. Ik wist in der daad niet, dat er op die voorſchriften zoo veel kon te zeggen zijn.

Woudman. Nu, en mijn oogmerk is waarlijk niet om er fouten in te vinden; maar gij hebt mij toch zelf moeten toeſtemmen, dat de aanmerkingen, die ik daarop gemaakt heb, gegrond zijn.

Van Dam. Dat kan ik niet tegenſpreken; maar ik wou niet dat al, dat ik zoo fraai ſchrijven kon.

Woudman. Ik heb u reeds gezegd, dat er, mijns in-

inziens, geen geschikter Schrijver of Schrijvers tot die voorschriften hadden kunnen gevonden worden; maar men had, na hun den inhoud te hebben opgegeven, met hen vooraf moeten overeenkomen over de figuren der letters en derzelver evenredigheid tot elkander, en de voorschriften geschreven zijnde, had men ze aan die regels moeten toetsen; zoo er fouten in waren, dezelve aanwijzen, en ze dan nog eens moeten doen overschrijven. Dan eerst zoude men die stukken in *het licht hebben* kunnen geven, als voorschriften ten gebruike der Scholen in ons Vaderland.

Van Dam. Dat had zekerlijk goed geweest; maar we moeten ze nu nemen zoo als ze zijn.

Woudman. Doch is het niet beter geen modellen te hebben, dan slechte modellen? Ik althans *zie* liever eene goede figuur, tamelijk wel geteekend, dan eene wanstaltige figuur, die met de uiterste zorg geteekend is. Ik blijf dus maar hopen, dat ons Gouvernement op de meest geschikte wijze, in deze als nog overgeblevene behoefte van onze scholen zal trachten te voorzien; zoo dat men voorschriften kreeg, die men aan jonge lieden eenvoudig in handen te geven had; dat wil zeggen, die zij slechts in alle opzigten getrouw hadden te volgen, om volmaakt goed te schrijven.

Van Dam. Nu, dan mogt ik wel lijden, dat de schoolboekjes, die er sedert een jaar of tien zijn uitgekomen, met één nagezien werden, want op zeer velen van die boekjes valt ook nog wel wat aan te merken.

Woudman. (Lagchend.) Ja, Meester! op vele

wij weten niet, wat wij antwoorden moeten. En het was geen wonder, dat zij dat niet wisten, want had *mij* iemand die vragen gedaan, ik had hem ook dikwijls die pasſende antwoorden niet weten te geven, die de kinders in de boekjes geven. Wilde ik echter een antwoord hebben, dan diende ik mij duidelijker te verklaren; wanneer ik zelf nu de zaak, waarover gehandeld werd, in den grond verſtond, dan wist ik ze hun ook aan het verſtand te brengen; maar wist ik er niet meer van, dan in het boekje ſtond, dan was het mis: want had ik hen dan eens aan de praat, dan vroegen zij mij meer dan ik antwoorden kon, en dan merkte ik wel, waarom zij mij, op de boekentaal, die ik tot hen geſproken had, niet hadden kunnen antwoorden.

Woudman. En hoe ging het u verder?

Van Dam. Na dat ik het ééne boekje vóór, het ander na, gelezen, en gezien had, dat ſlechts weinigen er van, zoo als ze daar lagen, konden gebruikt worden, heb ik ze maar t'huis gelaten, en ik dacht bij mij zelven: het is altemaal dwaasheid met dat nieuwe werk; althans het is niets beter dan het oude. Men zegt, dat de kinders van den Katechismus, en van het Evangelie, en van de Vrageboekjes niet veel verſtonden, en dat was ook wel zoo, en de zaken, die daarin gevonden worden, zijn ook voor geen kinders berekend; maar in die nieuwe boekjes van kleinen *Hein*, en kleinen *Jan*, en kleinen *Frederik*, en hoe ze al meer heeten, ſtaan ook een hoope dingen, die, of niet voor hen berekend zijn, of die niet altijd juist zijn, of die de kinders, zoo

als

als ze daar staan, niet begrijpen kunnen, of die tot vele valsche en verwarde denkbeelden bij hen aanleiding geven, zoo de onderwijzer niet daartegen waakt en de dingen nader uitlegt en bepaalt.

Woudman. En toen gingt gij weder tot de oude boeken over?

Van Dam. Neen, dat niet; maar ik deed met de nieuwe boekjes, even als men weleer met de ouden gedaan had, ik liet er hen in lezen, zonder over den *inhoud* te spreken; en nu kon het mij vrij onverschillig zijn, welke boekjes ik gebruikte. Dan sedert een maand of wat; ja, ik moet u maar zeggen, dat ik het aan u ook al te danken heb — sedert dat ik met u eenige zamenspraken gehad heb over kinders en kinderlijk onderwijs, ben ik ook, geloof ik, te dien opzigte op het regte spoor gekomen. Sedert dat ik ingezien heb, dat Meester *van Dam* nog vrij wat te leeren had, ben ik met de kinders gemeenzamer geworden, en heb toen ook beter den toon leeren vatten, om met hen te spreken. Wil ik hen nu een denkbeeld van iets bijbrengen, dat ik zelf goed versta, dan doe ik het reeds met vrij wat gemak. Ik vertel het hun niet meer, maar ik vraag het hen; laat hen zelven daarvan zeggen, wat zij weten, en doe hen, zonder veel woorden te gebruiken, gevoelen, wat zij er nog niet van weten. Als *zij* mij dan vragen, en *ik* antwoord, dan lijkt het er beter naar.

Woudman. Dat hebt gij goed, Meester! Het is mij regt aangenaam, dat uw gezond verstand u op dien weg gebragt heeft; want ik ben ook wel verzekerd, dat het de eenige goede weg is.

Trou-

Trouwens, men behoeft immers maar te letten op hetgeen men dagelijks ziet, om daarvan overtuigd te worden. Als gij kinders ziet met volwasſene menſchen, met welken zij gemeenzaam zijn, en gij luistert naar derzelver geſprekken, zijn het dan niet altijd de kinders die vragen, en weêr vragen? En zeer natuurlijk; die niet veel weet, zal veel vragen; en die het weet, moet het zeggen. In de boekjes daarentegen vraagt veelal de vader of de onderwijzer, en de leerling moet antwoorden.

Van Dam. Ja, het is om te lagchen, als men die antwoorden ziet, die dikwijls in den mond van een kind gelegd worden.

Woudman. Om te lagchen en om te ſchreijen, Meester! Ik meen, dat de menſchen niet wijzer worden; dat lieden, die toonen, zoo weinig met kinders te kunnen omgaan, evenwel kinderboekjes ſchrijven, en dat die boekjes als voortreffelijke kost geprezen worden.

Van Dam. Het meeste van dat goed ſchijnt uit het Hoogduitsch vertaald te zijn.

Woudman. Meest alles; en al ſtaat het ook niet op den titel of in de voorrede, men kan toch doorgaans reeds op de eerſte bladzijde proeven, dat het voortbrengſelen van een vreemden grond zijn. En al zijn die vruchten op zich zelven goed, maar de menſchen, die ze ons voorzetten, weten niet, hoe ze moeten klaar gemaakt worden, dan zijn ze voor onze tafel niet geſchikt, gelijk meestal het geval is. Maar ik zie, dat het al laat is, Meester! en ik heb t'huis nog iets te doen. Wees vriendelijk gegroet!

Van Dam. Goeden avond, mijn Heer *Woudman!* Tot wederziens!

GEDACHTEN OVER HET EERSTE ONDERWIJS DER KINDEREN,

MEDEGEDEELD DOOR EEN ERVAREN OPVOEDER EN ONDERWIJZER.

Dat de eerste denkbeelden, welke een kind verkrijgt, voor hetzelve van zeer veel gewigt zijn, - dat deze eerste denkbeelden, gedurende het geheele leven, op deszelfs denk- en handelwijze invloed hebben, daarin stemmen alle opvoedkundigen overeen. Maar vraagt men, welke de eerste denkbeelden zijn, die men een kind behoort bij te brengen, dan loopen hunne gevoelens zeer uit een.

Ik zal het wagen te dezen opzigte mijne gedachten voor te dragen, welke niet zoo zeer de vrucht van veel lezens, maar veeleer die van eigen nadenken en opmerken zijn.

Zaken, dacht ik, bestonden er, voor dat er teekenen waren om die zaken af te beelden of aan te duiden, en gewaarwordingen leggen den grond tot denkbeelden en denken; gevolgelijk moet het kind eerst de zaken leeren kennen, eer men het met de teekenen kan bekend maken; het moet eerst gewaarwordingen hebben, voor het zich voorstellingen of denkbeelden zal kunnen vormen — voor het zal kunnen denken.

Wijders bemerkte ik, dat, wanneer ik kinderen de namen van, bij hen bekende, voorwerpen, b. v. die van deze en gene inlandsche vogelen noemde, dezelve weinig indruks op hen maakten. Toonde ik hun daarentegen zoodanige vogelen, dan drongen zij zich om mij heen, verheugden zich daar over en deden mij allerlei vragen; die nog niet vragen konden, strekten de handen uit en gaven hunne vreugde door eenig geluid te kennen. Hierdoor werd ik ten eenemale overtuigd, dat het eerste onderwijs, waartoe de Schepper den mensch bestemd heeft, bestaat, in hem met de natuur bekend te maken. Door de bekendmaking met de natuur versta ik geenszins het noemen der namen van de voortbrengselen der natuur, noch derzelver rangschikking of afbeeldingen, maar het kennen dezer voortbrengselen zelve.

Ik betrad derhalve dezen weg, welken God

mij

mij in de natuur voorschreef, en deed dit op de volgende wijze:

Vooreerst toonde ik gedurende eenigen tijd den kinderen eenige dieren, dewijl ik in het algemeen bij allen bemerkte, dat zij daarin het meeste belang stelden. Ik liet hen zeggen, wat zij daaraan opmerkten, voegde bij hunne waarnemingen de mijnen, verhaalde hun, wat ik van de levenswijze; van het voedsel en van de schadelijkheid of nuttigheid dezer dieren wist, en plaatste nevens het eene dier een ander, ten einde zij konden opsporen, waarin deze van elkander verschillen of ook waarin zij met elkander overeen komen. Vervolgens beschouwde ik met hen de planten, en daarvan niet alleen de bladen, maar ook de bloemen, en derzelver deelen, en zeide hun alles, wat ik daarvan wist. Nu ging ik over tot de delfstoffen en handelde met deze op dezelfde wijze. Eindelijk bezocht ik met hen de werkplaatsen der handwerkers en kunstenaars, en maakte hen met de stoffen, welke door dezelve bearbeid worden, als ook met hunne behandeling van dezelve en met de daartoe gebezigde werktuigen bekend.

Op deze wijze hebben de kinderen, met welke ik mij aldus bezig hield,

1.) eenen rijken voorraad van ware en juiste denkbeelden opgedaan.

2.) Zijn zij tegen eene menigte dwalingen behoed gebleven, welke zich, door een onderwijs, dat enkel door woorden medegedeeld wordt, noodwendig in de ziel

vestigen moeten, naardien het kind, wanneer het het teeken der zaak hoort, alvorens het de zaak heeft leeren kennen, zichzelven het beeld daartoe moet vormen, het welk in de meeste gevallen dwalingen, of denkbeelden doet ontſtaan, die met de voorgeſtelde zaak geenszins overeenſtemmen.

3.) Zijn zij langs den eenvoudigſten weg van zamengevatte denkbeelden, of zulke die tevens het onderwerp en de hoedanigheid van iets te kennen geven, tot afgetrokkene denkbeelden, b. v. van de voorſtelling van eenen ooijevaar en van eenen kemphaan, tot het denkbeeld van eenen ſteltenlooper, of het vogelen ſoort met zeer lange pooten, — en van dat vogelenſoort en dat der watervogels, tot het denkbeeld van *vogel* in het algemeen, geleid geworden; waarvan zij verder door het denkbeeld van *vogel*, *visch*, *inſekt* enz. tot het zeer afgetrokken denkbeeld van *dier* komen.

4.) Daar deze wijze van onderrigt geheel voor de teedere ziel berekend is, worden daardoor geenszins de vermogens overſpannen, en kunnen zij des te meer ingeſpannen worden, wanneer de jaren komen, die tot meer aanhoudenden en meer moeijelijken arbeid beſtemd zijn.

5.) Is het tastbaar, hoe zeer door zulk onderwijs het oog geoefend wordt, en dat de kinderen eene meer dan gewone vaardig-

digheid erlangen, om de kleinste verschei-
denheden der dingen, waaraan door duizende
anderen niet gedacht wordt, op te merken.

6.) Daardoor wordt aan de kinderen een geest van opmerkzaamheid, en geoefendheid in het waarnemen en opmerken bijgebragt.

7.) Is hun door de kennis der natuur eene onuitputbare bron van vreugde geopend, dewijl zij bij iedere schrede voorwerpen aantreffen, wier oorzaak, gesteldheid en oogmerk zij weten op te geven.

8.) Vleije ik mij, dat kinderen, die op zoodanig eene wijze het eerste onderrigt verkregen hebben, zich in het toekomende uit vele verlegenheden zullen weten te helpen, en in staat zullen zijn, om menigvuldige middelen ter verbetering van hunnen toestand te vinden, wijl het bekend is, dat de natuur tallooze, of in het geheel niet, of niet behoorlijk gebruikte schatten bevat, welke den genen noodzakelijk ten deel moeten vallen, die de bekwaamheid bezitten, om dezelve te vinden.

Op grond van het vóorgaande wensch ik, dat deze wijze van onderrigt algemeen moge ingevoerd worden, en zich zelfs tot in de kleinste scholen moge uitbreiden. Mijn wensch en zelfs mijne verwachting deswegens rusten op de volgende gronden;

 1.) Men

1.) Men kan zich geen voorwerp voorstellen, waaraan de zielsvermogens der kinderen gepaster kunnen geoefend worden, dan aan de voortbrengselen der natuur.

2.) Wijl de natuur allerwegen aangetroffen wordt, zoo vindt men ook overal de vereischte stoffen of voorwerpen tot dit onderrigt.

3.) Dit onderwijs is zeer gemakkelijk. Wanneer de onderwijzer zich eenige boeken over de natuurlijke historie aanschaft, zelf de natuur met opmerkzaamheid gadeslaat, daags te voren aanteekent, wat hij den volgenden dag aan zijne kweekelingen toonen wil, en zich daartoe behoorlijk voorbereidt, dan zal hij zich, na verloop van weinige jaren, over zijne eigene verkregene kundigheden, als ook over zijne bekwaamheid, om dezelve aan anderen mede te deelen, verwonderen.

IETS

IETS

OVER HET

REKENEN

EN OVER EENE WIJZE OM DEN KINDEREN HET LEEREN DER TAFEL VAN VERMENIGVULDIGING GEMAKKELIJKER TE MAKEN.

De rekenkunde is eene dier wetenſchappen, welke in het algemeen nuttig en onontbeerlijk zijn. Zij is den kleinſten winkelier zoowel als den grootſten bankier, den armen zoowel als den rijken, en den land- en ambachtsman zoowel als den geleerden onmisbaar. Dagelijks, ja ieder oogenblik zijn wij in de gelegenheid niet alleen, maar zelfs in de noodzakelijkheid om van het rekenen gebruik te maken. Vele welingerigte huishoudingen en vele aanzienlijke familien hebben hunnen bloeijenden welvaart grootendeels aan eene goede rekenkunde te danken. Zij voorkomt vele verlegenheden en neemt dus vele zorgen weg; daar integendeel ſomtijds vele huishoudingen, geheele familien, ja ganſche ſtaten in verval geraken, wijl de inkomsten en uitgaven niet behoorlijk berekend, en de behoeften en wenſchen geenszins daarnaar bepaald worden. Bovendien

heeft derzelver beoefening nog vele andere en gewigtige voordeelen. Zij oefent 's menschen denkvermogen en regelt en scherpt het oordeel, zoowel van den jeugdigen leerling als van den volwassen man. Met regt wordt daarom in vele scholen van het rekenen veel werk gemaakt, en is het niet dan tot onberekenbaar nadeel van zeer vele kinderen, dat er op andere scholen dus verre bijkans niet om gedacht wordt.

Maar zal het rekenen de opgegevene voordeelen waarlijk te weeg brengen, dan moet het grondig geleerd, wel gekend en regt gebruikt worden. En zoude dit wel zelfs in de scholen, waar het voor het overige dadelijk beoefend wordt, algemeen het geval zijn? hieraan twijfelen wij. Schoon ieder onderwijzer, welke het rekenen in zijne school onderwijst, volgens zijne meening, daarin op de beste wijze te werk gaat, zoo weet ieder kundig beoordeelaar, hoe averegts, oppervlakkig en werktuigelijk dit nog op vele scholen geschiedt. Het is waar, velen meenen, dat het werktuigelijk rekenen volstrekt behoort *vooraf* te gaan, en eerst door grondig onderwijs moet gevolgd worden. Maar zoude deze meening wel op goede gronden of ervaring steunen? Zou zulk een werktuigelijk onderwijs iets kunnen toebrengen tot verligting en veraangenaming van het leeren rekenen. Wij meenen van neen. Want welk kind zal iets met lust verrigten, waarvan het niets begrijpt of verstaat? Hoe zal men op die wijze met eenige mogelijkheid de opgegevene nuttige bedoelingen der rekenkundige oefeningen bereiken?

ken? Wij gelooven, dat het moeijelijke, het welk in het leeren reekenen gelegen is, juist hierdoor wordt veroorzaakt; en dat, zoo de onderwijzers in het rekenen ieder kind eerst duidelijk de gronden voor elke bewerking, van welken aard die ook wezen moge, deden beseffen, zij, na de eerste beginselen te hebben doorloopen, met verwondering zouden ontwaren, van welke heilzame uitwerksels hunne pogingen achtervolgd worden; en zulks niet alleen met opzigt tot het rekenen, tot het beter verstaan der volgende voorstellen, maar vooral met opzigt tot de ontwikkeling des verstands. Zoo zoude het rekenen eene aangename uitspanning voor kinderen worden, waardoor zij met lust en ijver datgene zouden verrigten, waartoe zij anders noch met woorden noch met straffen te brengen zijn.

In het begin treft men zeker in het rekenen, gelijk in alle wetenschappen, moeijelijkheden aan; maar deze moeten door den onderwijzer dadelijk uit den weg genomen of verholpen worden, ten einde zij den spoedigen voortgang niet verhinderen, welke ieder kind gaarne in het aanleeren van kundigheden maakt.

Eene der moeijelijkheden, welke vertraging te weeg brengt, is, mijns oordeels, het leeren der tafel van vermenigvuldiging. Hoe dikwijls hoort men een kind met de pijnlijkste verveling deze tafel opdreunen, en telkens van voren af herhalen, zonder dat het eenigzins vordert of het zoo verre brengen kan, dat het over die tafel gedane

vragen met de vereischte naauwkeurigheid kan beantwoorden. Hoe moet niet ieder kind hierdoor zich ras vervelen en een afkeer van het rekenen gevoelen? vooral wanneer straffen de smartelijke gevolgen van deze pijnlijke uren zijn. Daar nu echter het kennen dezer tafel noodzakelijk blijft, uit hoofde van derzelver menigvuldig gebruik in allerlei soort van rekenen, hopen wij den onderwijzeren en leerlingen eenen dienst te doen met het mededeelen van een middel, dat strekken kan om het leeren van genoemde tafel gemakkelijker te maken, schoon het zich maar bepaalt tot al wat boven 5 en beneden 10 met elkander moet vermenigvuldigd worden.

Deze handgreep, want zoo kan men het met regt noemen, bestaat daarin; dat men het getal, welk men vermenigvuldigen wil, op de eene hand, en het getal, waarmede men vermenigvuldigen moet, op de andere hand telt, en wel op deze wijze:

1. Men trekke de beide handen tot eene vuist te zamen, en steke van de eene hand zoo vele vingeren op, als het getal, dat men vermenigvuldigen wil, boven de 5 beloopt; daarna rigte men mede zoo vele vingeren van de andere hand naar boven, als het getal, waarmede men vermenigvuldigen moet, boven de 5 bedraagt.

2. Hierop telle men de opgestokene vingeren te zamen, en de uitkomst wijst de tienen aan, die in het product bevat zijn, zoodat twee opgestokene vingeren twee tienen of twintig, drie vin-

vingeren drie tienen of dertig eens, aanduiden.

3. Eindelijk vermenigvuldige men de liggende vingeren van de eene hand met die van de andere, en de uitkomst toont aan, hoeveel eenheden nog bij de gevondene tienheden moeten gevoegd worden, om het geheele product te bekomen.

Zie dit hier nader door een voorbeeld opgehelderd. Wanneer men weten wil, hoeveel 7×8 is, dan steke men van de eene hand 2 (om dat 7 twee meer dan 5 is) en van de andere 3 vingeren (om dat 8 drie meer dan 5 is) naar boven; ieder van de opgestokene vingers wijst dan eene tienheid aan, waaruit men ziet, dat 5 tienen of vijftig het eerste getalmerk van de uitkomst is. De nog liggende vingeren, die 3 aan de eene en 2 aan de andere hand zijn, worden daarop met elkander vermenigvuldigd, en brengen 6 voort, wijl $2 \times 3 = 6$ is; deze 6, bij de gevondene 50 opgeteld, maken te zamen 56, waaruit men ziet, dat $7 \times 8 = 56$ is. En zoo gaat men te werk met alle getallen, die meer dan 5 en minder dan 10 zijn.

Hoe omslagtig deze manier, in den eersten opslag, aan sommigen moge voorkomen, wij kunnen echter verzekeren, dat de kinderen, door een weinig oefening, daarin spoedig eene vaardigheid bekomen, en zij zich in het vervolg daarvan met veel vrucht bedienen. Het spreekt van zelf, dat zij in den aanvang telkens hunne vinge-

ge-

geren gebruiken; doch zoodra zij hierin eene zekere mate van vaardigheid bekomen hebben, ziet men hen zich van dezelve minder bedienen, en hen eindelijk dezelve in het geheel niet meer bezigen, als wanneer zij even als anderen het product uit het hoofd opmaken.

De eerste helft der tafel brengt men den kinderen gemakkelijkst bij door zigtbare voorwerpen, als houtjes, duiten, stukjes papier enz. die men twee aan twee, drie aan drie enz. te zamen legt, waarna men hen dezelve doet tellen.

Deze wijze van de tafel der vermenigvuldiging te leeren, zal, zoo wij hopen, vele kinderen dienen ter vermindering der vervelende uren en pijnlijke moeite, die zij anders aan het leeren derzelve besteden moeten.

IETS

IETS
OVER HET
ONDERWIJS IN HET SCHRIJVEN.

Het schrijven behoort in iedere school aan jongens en meisjes onderwezen te worden, zoo wegens de voordeelen, welke daarvan te trekken zijn voor het verder schoolonderwijs zelf, als voor derzelver volgend leven; want het ter nederstellen van onze gedachten over eenig onderwerp bevordert de orde en de opmerkzaamheid in het nadenken, en kunnen de kinderen geschreven schrift lezen, dan lezen zij gewoonlijk het gedrukte nog vlugger.

De meeste kinderen leeren spoedig schrijven, wanneer men maar den regten en natuurlijken weg bij het onderwijs volgt; waardoor het tevens dienen kan ter behoorlijke afwisseling of verpozing der gewone schoolwerkzaamheden. Zie hier de leerwijze van een schoolhouder, die in dit vak groote vorderingen gemaakt heeft.

* * *

Het is altijd noodig het schrijven door het leeren lezen van geschreven schrift te laten voorafgaan, wijl de kinderen niet eer de letters met lust en goed ge-

gevolg beginnen te zetten; dan na dat zij de beteekenis en vorm derzelven onderſcheidenlijk van elkander hebben leeren kennen. Maar zal het lezen en ſchrijven in denzelfden tijd geleerd worden, dan gaat men thans over het algemeen geenszins op de regte wijze te werk; men maakt het onderwijs te moeijelijk, waardoor het veeltijds langzaam voorgaat en met verveling ontvangen wordt.

Ik plaats daarom de kinderen, welke gedrukt ſchrift eenigzins vaardig lezen kunnen, aan eene groote vlakke tafel, waarop eenige ſchrijfletters met krijt geſchreven ſtaan, en leer hen dezelve kennen. Dagelijks leer ik hen vier of vijf letters, en zet dezelve op alle verſchillende wijze tot gemakkelijke woorden te zamen, gaande zoo het geheele a b c door. Daarna geef ik hen ieder een papier, waarop een versje, ſpreuk of gepaste volzin ſtaat, waarvan ik er een genoegzaam aantal voorhanden heb, mede naar huis. Ieder kind moet den volgenden morgen, wanneer het ter ſchole komt, lezen, hetgene op het papier geſchreven ſtaat, en bekomt, wanneer het het goed doet, een ander in de plaats. Deze papiertjes moedigen de kinderen zoo aan, dat zij met vermaak leeren lezen, dewijl hun verlangen is, om meer versjes te bekomen.

Hierop make men eenen aanvang met ſchrijven, zorgende, dat de kinderen geene geheele rijen van een en dezelfde letter ſchrijven; dit is zeer vervelend, wijl zij daarbij geene ſtof tot nadenken hebben. Zoodra zij de gemakkelijke letters *i*, *n*, *m*, *u*, *t*, *d*, *e* eenigzins goed kunnen naſchrij-

ven,

ven, late men hen uit deze zoo vele lettergrepen en woorden zamenstellen, als mogelijk is; maar hen ook niet tot de volgende letters overgaan, voor zij deze leesbaar schrijven kunnen.

Om het bestendig voorschrijven te vermijden, kan men zich daarbij van voorbeelden of voorschriften bedienen, welke hiertoe bijzonder ingerigt zijn. Zijn de kinderen eenigzins verder gevorderd; dan geve men hun voorbeelden; waarop geheele verzen, spreuken of andere schoone gezegden voorkomen; *ten einde dezelve na te schrijven.* Ook late men hen reeds vroeg uit het hoofd schrijven en wissele dit met het schrijven naar voorbeelden af, welk laatste een geruimen tijd behoort voortgezet te worden.

Wijl het schrijven uit het hoofd de meeste zwarigheid in heeft, maar tevens, wanneer die kunst den kinderen werkelijk nuttig zal zijn, het voornaamste is, zoo moet men hen spoedig daartoe opleiden, en zelfs wanneer de letters maar eenigzins in eenen goeden zamenhang geschreven worden, daarmede op de gemakkelijkste wijze laten aanvangen, *zorgende, dat zij langzaam en van* trap tot trap tot het meer moeijelijke opklimmen. Te dien einde vang ik aan met den kinderen een gemakkelijk woord voor te zeggen en dit door een der leerlingen overluid te laten noemen, waarna ieder uitgelokt wordt om het genoemde woord op te schrijven. Dan ziet de onderwijzer, of allen het woord goed geschreven hebben, voor hij een tweede opgeeft. Heeft een kind fout geschreven, dan moet het zelf het woord overluid noemen

en

en daarna de gemaakte fouten verbeteren. Dit is een algemeene regel bij alle oefeningen in taal en ſtijl, dat ieder leerling zijne gemaakte fouten zelf moet verbeteren; om dat, wanneer de onderwijzer dit doet, de gezegde fouten niet zoo duidelijk door den leerling worden opgemerkt; waardoor hij dan ook minder in ſtaat is om zich in het vervolg voor dezelve te wachten.

Heeft men deze oefening eenigen tijd voortgezet, dan kan men de kinderen meer aan zich zelven overlaten en hun woorden opgeven, die zij, zonder ze vooraf zelve genoemd te hebben, ter neder ſchrijven. Ook kan men de woorden aan de verkiezing van den leerling overlaten en alleen zeggen: b. v. ſchrijf de namen van alle voorwerpen op de ſchool; op eenen anderen tijd: ſchrijf de namen van de noodzakelijkſte dingen, die in huis voorkomen, enz. Ziet men nu, dat zij deze enkele woorden goed en zonder fout ſchrijven, dan leere men hen de twee voornaamſte zinſcheidingsteekenen, het punt en de komma, kennen, en toone hen aan, waar dezelve behooren geplaatst te worden. Verder doe men hen opmerken, waar hoofdletteren behooren voor te komen, en wijze hen telkens aan, waar zij dezelve verkeerd geplaatst of vergeten hebben. Het naſchrijven van voorbeelden in verzen of proza kan hierin tot oefening dienen. Daarna late men hen eenig van buiten geleerd vers opſchrijven, en de reeds aangeleerde ſchrijfteekens daarin plaatſen. Ook kan men hen opgegevene vragen ſchriftelijk laten beantwoorden. De ſtof voor deze vragen

gen kan men nemen uit het tot hiertoe gegeven onderwijs of uit de hun bekende wereld. Hiervan hebbe men ook altijd eenen genoegzamen voorraad, geschreven op papiertjes, ten einde dezelve gemakkelijk te kunnen uitgeven.

Bij het uitgaan van de middagschool geve men ieder kind, dat zoo verre gevorderd is, een lijstje of papiertje met vragen mede naar huis. Wanneer zij den volgenden morgen weder ter school komen, worde hen naar de antwoorden gevraagd. *Deze ingekomene* antwoorden worden daarop verbeterd, en in den tijd, die voor het schrijven bepaald *is*, overgeschreven.

* * *

Nu nog eenige bijzondere regelen, met opzigt tot het fraai en taalkundig schrijven. Wat het eerste betreft: ik kan de noodzakelijkheid der algemeene poging van de meeste onderwijzers, om goede schrijvers (namelijk in het zetten van letters) *te vormen*, niet inzien; men offert aan hetzelve te veel tijd op, waardoor andere vakken van onderwijs te weinig worden beoefend. Maar integendeel behoorde men het regt schrijven meer te bevorderen. Om hieraan den leerling reeds vroeg te gewennen, late men hem, van den aanvang af, tusschen lijnen schrijven, ten einde zijne hand en oogen zich aan die rigting gewennen, welke eene eerste vereischte bij het schrijven is. Na hem op deze wijze eenige letters regelmatig nevens elkander te hebben leeren zetten, brenge

men hem langzaam van de lijnen af, dezelve afwisselende met punten, die wederom langzaam in getal verminderen moeten, tot dat eindelijk niet meer dan twee punten overblijven, om het begin en einde van iederen regel aan te wijzen. Verder geve men op alles naauwkeurig acht, en zorge, dat de aandacht van het kind bij het schrijven bepaald blijve, wijl anders in deze kunst de vorderingen langzaam voortgaan.

Ter oefening in het taalkundig schrijven is zeker het dicteren van veel nut; maar daar het beter is, meer dan één oogmerk, indien het zijn kan, te gelijk te bereiken, zoo verbinde ik hiermede het maken van eigene opstellen over een of ander onderwerp, genomen uit den kinderlijken kring. Verder leide ik hen op tot het stellen van brieven, rekeningen, quitantien enz.; want het komt mij voor, dat, zoo noodzakelijk het is, kinderen taalkundig te leeren schrijven, het even noodzakelijk is, dit op de nuttigste wijze te doen.

Tot het taalkundig schrijven wordt bij kinderen hoofdzakelijk gevorderd, dat zij 1. behoorlijk in staat zijn letters tot lettergrepen en woorden zamen te voegen; 2. dat zij behoorlijk de teekens weten te gebruiken, ten minste de punt, de komma en het vraag- en uitroepteeken (*), uit

(*) Hiertoe kan men zich met voordeel van het zwarte leerbord bedienen, waarop men met krijt, in eenen volzin verkeerd geplaatste, teekenen terstond kan laten verbeteren.

en 3. dat zij bekend zijn met het gebruik der hoofdletteren.

De schrijfboeken en daarbij behoorende pennen moet ieder kind in de school laten, ten einde de onderwijzer dezelve in den tusschentijd nazie, de pennen vermake, de lijnen trekke; de punten zette, en al datgene verrigte, wat hieraan behoort gedaan te worden, opdat hij zich in den schooltijd onafgebroken kan bepalen tot het onderwijzen zelve.

Op die plaatsen, waar in het midden van den zomer geene school gehouden wordt; hoedanige er in verschillende dezer Departementen dus verre nog maar al te veel zijn, kan de onderwijzer zich zeer verdienstelijk maken, door eene briefwisseling met de kinderen te houden; hierdoor blijft hun het geleerde bij; ja strekt meer en meer tot oefening, terwijl het de liefde en vriendschap tusschen onderwijzer en leerlingen bevordert; want hoe blijde is het kind niet, wanneer het eenige letteren van zijnen onderwijzer ontvangt; terstond wenscht het dezelve te beantwoorden en maakt zich zeker hiertoe de eerste oogenblikken de beste te nutte. Op deze wijze leert de onderwijzer zijne kinderen, die ongekunsteld hunne gedachten openleggen, nader kennen, maakt hen op verscheidene zaken opmerkzaam, deelt hun goede lessen mede ter regeling van hun bijzonder gedrag en smaakt het innig genoegen, dat elken ijverigen menschenvriend en vooral elken kindervriend niet ontgaan kan.

OVER

WOORDVERKLARINGEN,

ALS VERSTANDSOEFENING EN STOFFE VOOR

TAALONDERWIJS

IN DE

SCHOLEN TEN PLATTEN LANDE.

Hoewel sedert eenige jaren zeer vele nuttige voorslagen ter verbetering van het onderwijs ten platten lande gedaan, en een groot aantal wenken en raadgevingen hieromtrent gegeven geworden zijn, ontgaat het intusschen den opmerkzamen beschouwer van het schoolwezen niet, dat het getal der scholen, waar een gepast onderwijs, namelijk een zoodanig, dat voor de behoeften des landmans regt berekend is, gegeven wordt, nog klein is. Het ontbreekt op vele plaatsen niet alleen aan de onderwerpen; maar ook de wijze, waarop dezelve behandeld worden, is veelal weinig doeltreffend. Het streven naar het groote doel — ontwikkeling van het verstand, veredeling

ling van het hart, — blijft in vele dorpscholen nog geheel weg. En waartoe dienen dan den landman de veelal zoo gebrekkige oefeningen in het werktuigelijk lezen, schrijven, rekenen en van buiten leeren, die zij uit de school mede nemen en langzamerhand weder vergeten, wanneer hun verstand niet tot geregeld denken opgeleid, noch hun hart voor Godsdienst en zedelijkheid opgewekt en versterkt geworden is?

Hiertoe levert nogtans onze tijdkring vele voortreffelijke aanwijzingen en hulpmiddelen op, zoo slechts de onderwijzers daarvan met zorgvuldigheid en beleid tot welzijn der aankomende jeugd gebruik maakten! — Een zeer noodzakelijk hulpmiddel om het nadenken bij de kinderen op te wekken en hen op te leiden tot geregeld denken, verstaan en spreken, zijn onder anderen ook woordverklaringen, waarvan de belangrijkheid voor de dorpscholen overtuigend bewezen is, en waaromtrent mede reeds eenige voorslagen door anderen gedaan zijn. Zonder te herhalen, wat hierover gezegd is, zullen wij hier eenige opmerkingen mededeelen, welke tot een gepast gebruik dezer woordverklaringen kunnen aanleiding geven, en den nadenkenden onderwijzer in staat stellen, om daarvan, volgens de bijzondere omstandigheden, waarnaar hij zich moet regelen, zoo veel hij kan, op zijne school gebruik te maken. Ten einde hierin meer geregeld te kunnen zijn, zullen wij dezelve in de volgende punten verdeelen:

1. *Woorden, welke zinnelijke, den kinderen bekende en dikwijls voorkomende voorwerpen beteekenen, behoeven geene verklaring.*

Het is zeker, dat het juist benoemen der deelen van een voorwerp, het kennen van de eigenschappen, van het nut en gebruik van hetzelve, een der eerste onderwerpen van het aanvankelijk onderwijs moet uitmaken; maar hoe droog en vervelend en hoe nutteloos tevens zou het zijn, wanneer een onderwijzer zich bemoeijen wilde, om de kinderen dergelijke woorden, welke zinnelijke voorwerpen beteekenen, te verklaren; te meer daar hierbij, eigenlijk gesproken, niet eens eene verklaring of bepaling, maar slechts eene omschrijving plaats heeft. Een onderwijzer, welke zijne kinderen tot juist denken, zoo hij meende, wilde opleiden, verviel in dit gebrek, doordien hij hen namelijk elk zinnelijk voorwerp, al was het hun nog zoo bekend, verklaren liet. Hij vroeg b. v. wat is een stoel? eene tafel? een huis? In den beginne zwegen de kinderen stil, en de onderwijzer deelde hun dan met een, geest echt! zijne geleerde verklaring mede, welke meestal met deze woorden begon: dit of dat is een instrument, of werktuig, of eene machine enz. De arme kinderen, die niet wisten, wat instrument of machine beteekende, zeiden de gemelde verklaringen eindelijk, nadat dezelve hun dikwijls genoeg voorgepraat waren, woordelijk na, zonder dat zij door dit zoo geleerdluidend onderrigt iets in het minst verstandiger geworden waren.

De-

Deze eerste opgegeven regel is dus zoo geheel overtollig niet, als men oppervlakkig zeggen zou. Het is genoeg, dat de onderwijzer op elk voorkomend zinnelijk voorwerp wijze en het zijnen regten naam geve, om de kinderen daardoor te gewennen om alles, wat hun voorkomt, naauwkeurig te benoemen, hetwelk in het algemeen zoo noodzakelijk is en toch niet in acht genomen wordt. Door hen de namen en grenzen van dit voorwerp bepaaldelijk te leeren opgeven en aanwijzen, worden de kinderen in staat gesteld het eene voorwerp van het andere behoorlijk te onderscheiden, het welk naderhand door het bekend maken met den oorsprong, het gebruik en nut der verschillende dingen nog meer volkomen geschiedt. Komen men er bij het lezen als anderszins woorden voor, welke slechts zinnelijke, doch den kinderen nog onbekende voorwerpen beteekenen, en welke men hun niet vertoonen kan; dan is het genoeg, met weinige woorden en zoo eenvoudig en zinnelijk mogelijk, uit te drukken, welke zaak zij zich onder dezelve hebben voor te stellen.

2. *Verklaar vooral zulke woorden, welke in den Godsdienst en zedeleer dikwils voorkomen, en van welker beteekenis veel afhangt.*

Het is genoeg bekend, hoe weinig en welk verkeerd denkbeeld velen zich vormen van zulke woorden, welke van het grootste gewigt zijn. Zij hooren de klanken en hebben geen begrip van hetgene zij aanduiden. En van wat deze onwetendheid, welke men zoo algemeen niet slechts

onder de landlieden, maar ook onder de ſtedelingen aantreft? Waarvan anders, dan dat zij niet tot behoorlijk nadenken opgeleid en met de juiste denkbeelden van dergelijke woorden bekend gemaakt geworden zijn? Hoe zeer is het dan niet te wenſchen, dat de woordverklaringen algemeener een hoofdonderwerp van het onderwijs in de ſcholen uitmaakten! — Het getal der woorden, welke verklaard kunnen worden, is zeer groot, en daar vooral op de dorpsſcholen de tijd voor het onderwijs der kinderen gewoonlijk zeer kort is, moet de dorpſchoolmeester met denzelven ſpaarzaam zijn en ook hierin eene verſtandige keus doen. Woorden, welke ſlechts in den verheven ſtijl voorkomen, ga hij dus liever voorbij, en make hun vele minder moeijelijke en echter belangrijke woorden, ſpreekwijzen en kunsttermen, welke in het gemeene leven doorgaans voorkomen, duidelijk en verſtaanbaar. Maar voornamelijk bepale hij zijne aandacht tot die woorden, welke door den hier gegeven regel aangeduid worden, op dat zijne leerlingen dezelve goed leeren verſtaan en behoorlijk gebruiken. Om hierin te ſlagen, is het noodzakelijk, dat de onderwijzer zich eene handleiding ter verklaring van zulke woorden vervaardige, waarbij hij, behalve het nut, dat hij daardoor voor zijne kweekelingen bewerkt, zijne eigene kennis zal uitbreiden en meer volkomen maken. Ter vervaardiging van zulk eene handleiding kan hij met vrucht van eenige daarover handelende werkjes gebruik maken.

3. Deel

5. Deel uwen leerlingen van elk woord, waarvan gij hun de beteekenis ontwikkelt, de eenvoudigste en begrijpelijkste verklaring mede.

Elk onderwijzer moet steeds zoo veel mogelijk trachten om zijn onderwijs beknopt, eenvoudig en duidelijk te maken, zonder in het platte of lage te vervallen. Deze regel mag ook bij de woordverklaringen niet uit het oog verloren worden, en daarom is eene kortere boven eene langere, eene meer eenvoudige boven eene meer ingewikkelde, eene meer verstaanbare boven eene meer onduidelijke verklaring te verkiezen. Het uitkramen van geleerdheid, het vertoon van veelweten, zou vooral bij het onderwijs op de dorpscholen ten eenemale ongepast zijn. De kinderen zouden daarbij woorden, maar ook niet meer dan woorden hooren, en hun verstand ledig blijven; Hoe eenvoudiger dus en hoe korter, (voor zoo ver het laatste met de duidelijkheid bestaan kan,) des te beter. Dit zij ook bij woordverklaringen een hoofdregel. Van welke waarde zouden dan wel de volgende verklaringen voor dorpskinderen zijn? — Waarin bestaat de geregtigheid jegens anderen? Zij bestaat in de achting, welke men door zijn zedelijk gedrag aan de regten zijner medemenschen bewijst. — Wat beduidt het woord pligt? Elke handeling, welke wij naar de voorschriften onzer zedelijke geboden verschuldigd en gehouden zijn te volbrengen. — Waarin bestaat de zedelijke verbetering? In het afleggen van onze zedelijke onvolkomenheden, en in het

aannemen van zedelijke volkomenheden. — Deze en dergelijke verklaringen zijn voor de dorpskinderen en zelfs voor alle kinderen, onverstaanbare, nietsbeteekenende klanken. Dezelve behoeven meer dan eene verklaring, wanneer de kinderen ze verstaan en zich daarbij iets duidelijks voorstellen zullen. Daarbij moet men in het oog houden, om nimmer in het algemeen, maar bijzonder voor zijne eigene schoolkinderen te spreken, wanneer men van hen zegt verstaan wil worden. Men zegge b. v. hij is regtvaardig jegens zijne medemenschen, welke een ieder het zijne laat en een ieder geeft, wat hij verschuldigd is te geven, — en voege er dan bij: wie dit doet, die bewijst regtvaardigheid aan zijne medemenschen. — Pligt is alles, wat wij naar Gods wil doen moeten. — Zich beteren is het kwade afleggen en het goede doen, enz. — Hoe meer zich de onderwijzer hierbij beijvert, om eerst zelven van de zaak duidelijke denkbeelden te verkrijgen, des te meer zal hij in staat zijn, om de woorden aan zijne leerlingen op eene eenvoudige en bevattelijke wijze te verklaren.

4. *Laat al te fijne onderscheidingen tusschen gelijkluidende of weinig in beteekenis verschillende woorden bij het verklaren weg.*

Hoe nuttig het voor de vorming des verstands en voor de juistheid in het spreken zij, het verschil van *synonymen* of gelijkluidende woorden op te sporen en te ontwikkelen, zou echter de dorpsonderwijzer, al was hij zelf in de kennis zijner moedertaal ver genoeg gevorderd om het

het te kunnen doen, de grenzen van het voor zijne leerlingen noodzakelijke en nuttige onderrigt overschreiden, wanneer hij met hen in zulke fijne onderscheidingen treden wilde. Voor den landman en in het algemeen voor den ongeoefenden zijn er eene menigte uitdrukkingen, die hij als volkomen dezelfde beteekenis hebbende aanneemt en gebruikt, zoo dat hij zich nu eens van het eene, dan weder van het andere der gelijkluidende woorden bedient, en veelal zonder dat dit de *juistheid in het* denken of de verstaanbaarheid in het spreken benadeelt. Zoo maakt hij b. v. tusschen goedhartig, barmhartig, weldadig, liefdadig geen onderscheid, maar verstaat onder elk derzelve iemand, die aan anderen goed doet. Even zoo is voor hem een hoogmoedig, ingebeeld, trotsch, grootsch, opgeblazen mensch volkomen een en dezelfde. Door list, arglistigheid, loosheid, doortraptheid verstaat hij zonder onderscheid eene schelmachtige, sluwe wijze om anderen te bedriegen, enz. Deze en andere zinverwandte woorden den kinderen te willen verklaren, zou, zoo als gezegd is, hunne bevatting te boven gaan; men zou daardoor den kostbaren schooltijd onnut verspillen, dewijl zij, nimmer of zeer zelden van deze fijne onderscheidingen gebruik kunnende maken, dezelve al ras weder vergeten. Het is hier genoeg, wanneer de onderwijzer alle zulke zinverwandte woorden bijeen neemt en zijne leerlingen slechts bekend maakt, met hetgene men gewoonlijk door het meest voorkomende woord verstaat, zoo

dat

dat hij, na hun verklaard te hebben, wat een hoogmoedig mensch is, er bij kan voegen, dat men zulk eenen ook wel trotsch, grootsch enz. gewoon is te noemen.

5. *Wijs uwe leerlingen te regt omtrent zulke woorden, welke door hen in eenen geheel verkeerden of van het ingevoerde ſpraakgebruik afwijkenden zin genomen worden.*

„De woorden," zegt ROCHOW, „waarmede „wij onze gewigtigſte denkbeelden verbinden, „zijn voor ons even als maten en gewigten, met „welke wij meten en wegen. Valſche en on„volkomen begrippen van gewigtige dingen en „woorden brengen ſchadelijke dwalingen voort." De waarheid van dit gezegde wordt door de ondervinding bevestigd. Er zijn vele woorden, waaraan de landlieden of een geheel verkeerd denkbeeld hechten, of welke zij in eene beteekenis opvatten, die van het ingevoerde ſpraakgebruik afwijkt, waaruit natuurlijk veel dwaling en misverſtand moet ontſtaan. Om dit meer en meer te voorkomen, zij de dorpsonderwijzer er op bedacht, om bij zijne leerlingen datgene te verbeteren en te regt te wijzen, wat verbetering en teregtwijzing noodig heeft, vooral met betrekking tot zulke woorden, waarvan veel afhangt en welke dikwijls voorkomen. Hier kan eene aanteekening van die, welke in zijn dorp of plaats verkeerd gebruikt worden, van dienst zijn.

6. *Maak uwe leerlingen met de verſchillende beteekenisſen van gewigtige woorden, als mede van*

in klank gelijkluidende, maar in spelling en beteekenis verschillende woorden nader bekend.

Ook deze oefeningen zijn zeer noodig, om de kinderen meer en meer tot het wel verstaan, van hetgene zij lezen en hooren, op te leiden, en hen vele verkeerde begrippen en dwalingen te doen afleggen.. Wanneer de onderwijzer zijne leerlingen met zulke woorden, welke ook in eenen verbloemden zin voorkomen, meer van nabij bekend maakt, vindt hij vooral bij het onderwijs *in het lezen* eene schoone gelegenheid om de opmerkzaamheid en het nadenken der kinderen op te wekken en te oefenen, door hen af te vragen, in welken zin dit of dat woord van het gelezene moet opgevat worden.

7. *Tracht niet alleen de woordverklaringen voor uwe leerlingen duidelijk, maar ook belangrijk te maken, en geeft hun gelegenheid om het geleerde toe te passen.*

Hoewel een woord, zonder wijdloopige onverstaanbaarheid, kort en zakelijk kan verklaard worden, zou het toch voor den leerling droog, vervelend en weinig leerzaam zijn, wanneer men bij elk woord zich met bloote bepalingen of beschrijvingen vergenoegen, en op deze wijze een geheel leeruur met een hoop woorden opvullen wilde. Ook bij dit gedeelte van het onderwijs is afwisseling aan te prijzen. Nu eens zegge men met weinig woorden, wat deze of gene uitdrukking beteekent; dan weder ontwikkele men door gepaste vragen de beteekenis van een of ander

woord,

woord, en brenge daardoor zijne leerlingen eindelijk tot de bepaling of beschrijving van dezelve. Of men kleede de te verklarene woorden in eene vertelling in, waarin de regte zin derzelve duidelijk wordt voorgesteld, of neme ter verklaring van het eene het tegengestelde woord, om de beteekenis van het eerste daardoor bevattelijk te maken.

Maar vooral trachte de onderwijzer bij deze oefeningen ook op het hart der leerlingen te werken, en de vorming hunner zedelijke vermogens met die hunner verstandelijke vermogens te verbinden. Bij de verklaring van vele woorden zal hij hiertoe telkens van zelve gelegenheden vinden, welke hij niet behoort te laten voorbijgaan; en eene les, waarschuwing, vermaning enz., bij toeval gegeven, blijkt dikwijls meer nut te stichten en dieperen indruk na te laten, dan een opzettelijk godsdienstig of zedekundig onderwijs.

ON-

ONDERWIJS- EN OPVOEDKUNDIGE WENKEN.

De beste onderwijzer is hij, die voor hoofd en hart arbeidt. — Enkel woorden vullen het geheugen der kinderen op en maken hen tot papegaaijen. Ontwikkeling van verſtand en vorming van hart leiden hen op tot denkende en brave menſchen. En is daarin niet het wezenlijk doel van den onderwijzerspost gelegen? — Wie derhalve deze dubbele bedoeling ſteeds voor oogen heeft en dadelijk bereikt, is de beste leermeester der jeugd.

Hoe jonger de leerling is, hoe bekwamer de onderwijzer zelf zijn moet. — Hangt toch, ook bij de vorming der jeugd, niet alles af van de wijze, waarop zij wordt aangevangen, even gelijk het welig groeijen van eenen boom afhangt van de zorg bij het planten? Gelijk tot het laatſte kunde en ondervinding gevorderd wordt, zoo zijn tot het eerſte bekwaamheid, ervarenheid en eene goede leerwijze onvermijdelijk noodzakelijk. — Hoe verkeerd handelen dan die onderwijzers, welke zich alleen met meergevorderde leerlingen bezig houden, en het onderwijs der eerstbeginnenden aan den ondermeester of nog ongeſchikter medehelpers overlaten? — Welk een aandrang om eens meer be-

dacht

dacht te worden op de hervorming der zoogenaamde kleine kinderschooltjes!

Men leert niet voor éénen dag, maar voor zijn ganschen leeftijd. — Deze les wordt niet ontijdig herinnerd aan die onderwijzers, welke hunne leerlingen met, voor hun noodelooze, wetenschappelijke kennis plagen, of alleen derzelver geheugen opvullen, ten einde bij het openbaar onderzoek te schitteren. Het een en ander wordt ras vergeten en is bovendien den kinderen voor het toekomende van geen nut. — Alleen van welbestuurde verstandsontwikkeling en hartsvorming hebben de kinderen van alle standen, geheel hun leven door, gewigtige voordeelen, en zelfs na dit leven.

Wat men zelf niet heeft, kan men ook niet aan anderen geven. — Wie kan twijfelen aan de waarheid dezer stelling? Daar het nu de pligt van den onderwijzer is aan zijne kweekelingen nuttig te zijn, zoowel ter vermeerdering hunner kennis, als ter bevordering hunner zedelijkheid, zoo moet hij voor zich zelven en kunde en zedelijkheid in eene goede mate bezitten. — Onderwijzers en opvoeders, neemt dit ter harte, en maakt uwe eigene vorming volkomen, eer gij die van anderen ter hand neemt!

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

OVER DE

NOODIGE BEPALING

DER

GRENZEN VAN HET ONDERWIJS

OP DE DORPSSCHOLEN.

„Veredelt alle menschen, in zooverre het hun„ne behoefte, in alle betrekkingen, waarin zij „zijn of komen zullen, vordert," zegt VILLAUME, en zeker lijdt deze algemeene opvoedingsregel geene uitzondering; en is, ten aanzien tot derzelver deugdelijkheid, aan geenen twijfel onderworpen. Zeer lang bleef men dezen regel, bijzonder met opzigt tot de veredeling van den mensch ten aanzien van zijn verstand, miskennen, en nog langer bleef dezelve onopgevolgd. Eindelijk begon men echter de onvolkomenheid van het voormalig onderwijs te erkennen. Men ontwierp Reglementen voor de Scholen, bezette dezelve met kundige Onderwijzers en van deze verbeteringen verwacht men, en met reden, alles goeds ten beste der menschheid.

Maar gelijk het gewoonlijk gaat, men verliest zoo ligtelijk den middelweg uit het oog en loopt dan gevaar, om van het eene kwaad tot het andere te vervallen, door de zaak van den verkeerden kant te bezien en aan te tasten.

Ten einde zoo veel mogelijk te verhoeden, dat dit immer onder ons het geval worde bij de krachtdadige pogingen, die ter verbetering onzer lagere fcholen worden aangewend, en welke hierdoor in der daad geheel vruchteloos zouden worden, willen wij onze gedachten mededeelen aangaande de grenzen, binnen welke het onderwijs, over het algemeen genomen, op de fcholen ten platten lande behoort befloten te blijven, zal hetzelve doelmatig kunnen genoemd worden en eens echte en blijvende vruchten opleveren.

Zeker kan en zal dit het geval niet zijn, wanneer men de landelijke fchooljeugd zou willen overladen met eene mate van wetenfchappelijke kennis, welke voor haar niet berekend is, en die zij dan ook onder hare volgende beroepsbezigheden al weder ras vergeet. Dit geldt niet alleen van eene te hoog gedreven behandeling der aardrijkskunde, gefchiedkunde en dergelijke, maar zelfs van het kunstmatig lezen, kunstmatig fchrijven, en de hoogere deelen der rekenkunde. Alles toch, wat uit den aard der omftandigheden in het vervolg van het leven voor de jeugd van geenerhande gebruik kan of zal wezen, moet door haar fpoedig ontleerd worden, en zoo dus of die zaken zelve of derzelver behandeling niet zoo zijn gekozen of aangelegd geworden, dat er meer algemeene oogmerken door bedoeld en dadelijk

zijn

zijn bereikt geworden; dan kan geheel de tijd, aan zoodanig onderwijs besteed, ten minste voor gansch en al verloren gerekend worden. En in der daad bij den korten tijd der schooljaren van de dorpsjeugd, moet men er zich eene gewetenszaak van maken, denzelven aan, voor haar min nuttige, zaken te besteden en dien kostbaren tijd aldus voor haar minder vruchtbaar te maken, dan die, onder eene betere inrigting van het onderwijs, zou hebben kunnen zijn.

Mij dunkt, deze wenken zullen reeds genoeg zijn om ieder te overtuigen, dat eene naauwkeurige bepaling van het onderwijs ten aanzien der dorpsscholen hoog noodzakelijk is. Maar wat en hoeveel moet er dan geleerd worden? Welke zijn de grenzen, die men niet overtreden mag?

Ieder mensch moet door het onderwijs tot een mensch gevormd worden, d. i. zijne vermogens moeten ontwikkeld en geoefend worden; bovendien moet hij als burger die kennis en bekwaamheden erlangen; welke hem tot het oefenen van zijn beroep in staat stellen. Volgens deze bepalingen is het, dat men de onderwerpen zal trachten op te geven, welke op de lagere scholen in het algemeen, en op de Dorpsscholen in het bijzonder behooren onderwezen te worden, en alzoo aan het onderwijs zelf, op deze scholen te geven, zijne gepaste grenzen zal zoeken te stellen.

Wanneer men zich de bestemming der kinderen, welke in de dorpsscholen onderwezen worden, voorstelt, en daarnaar uit den grooten schat der menschelijke kennis datgene neemt, hetwelk de landjeugd volstrekt behoeft, dan bepaalt dit zich,

over het algemeen genomen, naar mijne meening, tot het volgende, namelijk: aanleiding tot opmerken, ontwikkeling en oefening des verstands, lezen, schrijven, rekenen en een gepast onderwijs in den Godsdienst. Dit schijnt weinig te zijn, maar het is meer, dan mogelijk velen denken; het is genoeg en zoo veel, als juist noodig is om deze scholen aan hare hoofdbestemming te doen beantwoorden. Het is zeker, dat de woorden ter bepaling der onderwerpen in verschillende beteekenis kunnen worden opgevat, en dat het er veel op aankomt, hoe men die verstaat, en daarom zal ik mij kortelijk over ieder bijzonder nader verklaren.

Betreffende het eerste zou zeer veel te zeggen zijn, daar dit het minst op de scholen wordt aangetroffen en echter zeer noodzakelijk is, want hoe kan het volgend onderwijs met vrucht gegeven worden, wanneer de vermogens der ziel niet reeds eene zekere mate van ontwikkeling ondergaan hebben, noch de kinderlijke ziel tot opmerken is opgeleid geworden? Hoe snel integendeel moeten de vorderingen der kinderen zijn, wanneer zulke voorbereidingen hen in staat stellen, om hetgeen hun onderwezen wordt terstond te bevatten, of na eene korte overdenking wel te verstaan?

Schoon verschillende werkjes den onderwijzer genoegzame aanleiding geven, om dit voorname gedeelte van het onderwijs naar behooren te kunnen behandelen, liggen de onderrigtingen echter te zeer verspreid, en zijn ook voor minkundigen veelal te weinig uitgewerkt om naar eisch gevolgd te kunnen worden. Het ware dus wenschelijk, dat een

be-

bekwaam onderwijzer zich verledigde tot het zamenstellen van een behoorlijk aantal uitgewerkte verstandsoefeningen van verschillenden aard, in eene sijstematische volgorde, ten einde zijne medeonderwijzeren in staat te stellen om dit gewigtig gedeelte van hunnen post naar waarde te kunnen vervullen. Intusschen verwijzen wij de onderwijzers naar de eerste afdeelingen der Schoolboeken, op de Algemeene Boekenlijst, voor elk der drie klassen, ter oefening der verstandsvermogens opgegeven, en prijzen wij hen daartoe bijzonderlijk aan het werkje van J. A. F. LÖHR, *Voedsel voor het kinderlijk verstand en hart.*

Tot het tweede deel des onderrigts stelde ik het lezen, waarbij het mede veel op het *hoe* en *wat* aankomt. Schoon beide deze punten van groot gewigt zijn, kan ik echter hier alleen over het laatste handelen.

Dit lezen moet en kan al het onderwijs in wetenschappelijke kundigheden, het rekenen uitgezonderd, overtollig maken, wanneer maar de leesboeken voor de hoogste en ook gedeeltelijk voor de middelste klasse daartoe opzettelijk worden ingerigt, hoedanige er verscheidene en daaronder zeer goede voorhanden en ook op de gemelde Boekenlijst vermeld zijn. Deze boeken behooren dan datgene van de verschillende wetenschappen te bevatten, welke voor den stand des landmans als eene behoefte kan gerekend worden. De onderwerpen, welke de stof voor deze *leesboeken* zouden moeten uitmaken, bestaan in de volgende.

Ten eerste. Uit de Natuurkunde dat gene, hetwelk voor den landman noodig is te weten, om

vrij van alle bijgeloof, gerust en nuttig te kunnen leven. Ook eene beknopte hemelkennis behoort de inhoud van een der hoofdstukken te zijn.

Vervolgens eene beschrijving der aarde, echter zeer kort; de werelddeelen, de volken van Europa, zonder in bijzonderheden omtrent dezelve te treden; van het Vaderland iets meer, en van het Departement, waarin men woont, het meest.

Verder eenige kennis van de staatsregeling, en eene beknopte aanleiding tot de kennis van de wetten des lands in opzigt tot den Landman.

Wijders iets uit de Geschiedenis, bijzonder uit de Vaderlandsche en Bijbelsche.

Voorts het algemeene uit de Natuurlijke Geschiedenis, en van het bijzondere alleen datgene, hetwelk den Landman noodzakelijk en belangrijk is: als beschrijvingen van voorwerpen, welke hem schadelijk en nuttig zijn kunnen, met eene bepaalde aanwijzing, hoe hij dat, hetwelk voor hem nuttig is, behandelen of bereiden moet. Hieronder behoort voornamelijk de kennis van 's menschen ligchaam en de middelen om deszelfs gezondheid te bewaren en zich uit levensgevaar te redden, iets over den landbouw, of de zeevaart, en hetgeen er toe behoort, naar den aard der scholen.

Eindelijk voege men bij deze onderwerpen nog eenige vertellingen, dienende om den kinderen de voornaamste zedelijke en verstandelijke pligten te leeren kennen, en hen tot derzelver betrachting op te leiden.

Dit stelle ik mij voor, dat de inhoud der leesboeken voor de landjeugd behoort te zijn. Uit

deze

deze boeken laat de onderwijzer de kinderen lezen, spreekt met hen, over hetgene zij gelezen hebben, tracht het hen duidelijk en belangrijk te maken, en herhaalt het voorgaande op gezette tijden. Hierdoor zullen zij genoeg in wetenschappelijke kundigheden onderwezen en veel tijd gewonnen worden. Daarenboven worde het kind door gepaste vragen opgeleid om bij het lezen behoorlijk na te denken, ten einde den inhoud te begrijpen, en zoo op de vragen des onderwijzers te kunnen antwoorden. *Het verhalen* is mede eene voortreffelijke oefening in de moedertaal, wanneer namelijk de onderwijzer ieder kind in eene goede orde doet vertellen, hetgene door het geheugen is bewaard gebleven. Bij deze herhalingen behoort de onderwijzer te zorgen, dat niets onverstaan blijft, en dat de kinderen al het voorgaande weten, voor zij aan het volgende beginnen.

Het onderwijs in het schrijven worde algemeen als eene eerste behoefte erkent, ten einde zijne gedachten schriftelijk te kunnen uitdrukken. Maar of hieraan op de scholen wel gedacht wordt, is eene vraag, die niet met ja kan beantwoord worden. Men besteedt wel veel tijd en men wendt alle moeite aan, om de kinderen goede fraaije letteren te leeren zetten, maar om hunne gedachten schriftelijk te leeren uitdrukken, daaraan denkt men minder, ja verzuimt dit op vele plaatsen geheel en al. Dit behoorden de onderwijzers als het voorname doel van het leeren schrijven te beschouwen, en hunne kinderen daartoe gepast op te leiden. De werken, welke hem hiertoe genoegzame handleiding geven, zijn: *Aanleiding ter voor-*

vaardiging van schriftelijke opstellen over onderwerpen, welke in het dagelijksche leven voorkomen, inzonderheid geschikt ten dienste van Schoolonderwijzers. Van J. C. DOLZ. Met het *Vervolg* daarop door N. ANSLIJN, N. Z. *Te Leyden bij* D. DU MORTIER EN ZOON 1809 en 1810. De *Voorschriften tot het opstellen en schrijven van brieven, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen.* 1806. en *Verzameling van schetsen ten dienste van kinderen en jonge lieden, om zich te oefenen in het maken van schriftelijke opstellen. Te Haarlem bij* F. LOOSJES. 1803.

Verder behoort in de Dorpsscholen het rekenen onderwezen te worden, als zijnde eene wetenschap van algemeene behoefte en uitgebreide nuttigheid. Het rekenen uit het hoofd is de redeneerkunde voor den Landman, en een geschikt middel om de vermogens der ziel te ontwikkelen en te oefenen. Men leere dus de kinderen niet alleen naar eenen in het hoofd geprenten regel, de getallen werktuigelijk veranderen, want zoodanige vaardigheid in het rekenen wordt spoedig vergeten, wanneer de kinderen de school verlaten hebben, en is van geen nut voor de verstandelijke vorming der ziel; maar men doe hen de regelen met hun verstand begrijpen, en oefene hen in derzelver toepassing. Maar ook hierin overtrede men geenszins de grenzen der behoefte; men bepale zich bij zoodanige oefeningen, welke in het dagelijksch leven van den landman voorkomen.

De Godsdienst verdient als de gewigtigste aangelegenheid der menschen eene zorgvuldige behandeling. Godsdienstig onderwijs is een onderwijs

omtrent God en de wijze, hoe wij hem volgens onzen pligt vereeren moeten. Van de kennis, welke de aanwasfende jeugd van den Godsdienst heeft, en van de gevoelens, welke door dezelve in haar verwekt wordt, hangt de zedelijkheid af, en deze is de ware bron van tevredenheid en rust. De Godsdienst is niet alleen eene zaak van het verftand, maar ook van het hart, want zij beftaat in de kennis en in de vereering van God. De onderwijzer moet dus de waarheden *van den Godsdienst* zoo voordragen, dat zij in het verftand der kinderen gepaste denkbeelden omtrent God en in derzelver hart liefde, dankbaarheid, vertrouwen en eerbied jegens Hem doen ontftaan. Dat hij hiertoe bijzonderlijk zijne pogingen aanwende, want de vorm van de voordragt is hier van even zoo veel gewigt, als de ftof *zelf!*

Eindelijk behoort de landman zijne moedertaal dragelijk te kunnen fchrijven en fpreken. Hiertoe bediene men zich minder van Grammaticale regelen, *dan* wel van voorbeelden. Men behoort tot dit einde mede bij het fchrijven naauwkeurig acht te geven en op het fchriftelijk uitdrukken der gedachten met alle aandacht te letten. Ter vorming van de fpraak, fpreke de onderwijzer hun fteeds zelf goed voor, en zorge, dat geen leerling zich in de fchool verkeerd uitdrukke, of aan een woord of letter eenen verkeerden klank geve.

Dat men deze wenken der overweging moge waardig keuren, en het voor den Landman waarlijk nuttig onderwijs er door bevorderd worde!

EEN

VOORBEELD,

HOE MEN KINDEREN BIJ HET

ONDERWIJS IN HET REKENEN

TOT

DENKEN

KAN OPLEIDEN.

Onderwijzer. Kunt gij mij den naam zeggen van deze dingen, of zoo als men zich bij het rekenen uitdrukt, van deze eenheden?

Kind. Ja: kersen, Meester.

O. Kunt gij niet iets van deze kers opgeven, dat ook van de andere kersen, welke ik in mijne hand heb, kan gezegd worden? Van waar zijn de kersen voortgekomen?

K. Zij groeijen aan boomen.

O. Aan welke boomen?

K. Aan kersenboomen.

O. En waartoe kan men ze, als zij rijp zijn, gebruiken?

K. Men kan ze eten.

O. Nu zult gij mij zeker ook wel iets van deze kersen zeggen kunnen, dat tevens op de andere, welke gij hier ziet, kan toegepast worden?

K. Deze kersen zijn alle aan boomen gegroeid, en wel aan kersenboomen; ook zijn zij alle eetbaar.

O. Kan, hetgene gij daar zegt, alleen van deze kersen gezegd worden?

K. Niet slechts van deze, maar ook van alle andere kersen.

O. Weet gij dan wel, hoe men de kersen met eenen anderen naam noemt, om dat zij in de voornaamste of hoofdeigenschappen met elkander overeenkomen?

K. Neen, dat weet ik niet.

O. Dan zal ik het u zeggen: men noemt dezelve om die reden dingen of eenheden *van dezelfde soort*. Waarom noemt men nu dingen van dezelfde soort?

K. Om dat zij in de hoofdeigenschappen met elkander overeenkomen.

O. Doch er zijn, behalve de kersen, nog verscheiden andere dingen; zeg mij dus eens, welke dingen zijn eenheden van dezelfde soort, en antwoord zoo, dat zulks niet slechts op kersen, maar op alle andere dingen toepasselijk is?

K. Alle dingen, welke in de hoofdeigenschappen met elkander overeenkomen, worden dingen van dezelfde soort genoemd.

(Wanneer het noodig is, zijn hier ligtelijk nog eenige andere voorbeelden bij te voe-

gen,

gen, welke het denkbeeld van dingen van dezelfde soort begrijpelijk maken.)

O. Zoodra men nu eenige enkele dingen of eenheden van dezelfde soort bijeen doet, hoe wordt dan deze verzameling genoemd?

K. Een getal.

O. Wat is dus een getal?

K. *Eene verzameling van enkele dingen of eenheden, die van dezelfde soort zijn.*

O. Daar gij zegt, dat eene verzameling van enkele dingen of eenheden van dezelfde soort een getal heet, hoe zou men dan wel de verrigting kunnen noemen, wanneer men eenigen dier eenheden werkelijk of in gedachten bij elkander voegt, om te weten, hoeveel er in het geheel zijn?

K. Tellen.

O. Wanneer telt gij dus de boeken, welke voor u op de tafel liggen?

K. Wanneer ik dezelve een voor een werkelijk of in gedachten bij elkander voeg, om te weten, hoe veel boeken er in het geheel zijn.

O. Wat is dus tellen?

K. Tellen is: eenheden van dezelfde soort een voor een, werkelijk of in gedachten, bij elkander voegen, om te weten, hoe veel eenheden er in het geheel zijn, of hoe veel wij er ons in het geheel voorstellen.

O. Kunt gij al wat tellen?

K. Ja, zoo wat.

O. Tel dan deze pennen eens.

K. Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, negen, tien.

O. Hoe zegt gij nu, als gij wilt voorttellen?

K. Elf.

O. Hoe veel pennen hebt gij dan boven de tien?

K. Eene pen.

O. Hoe zoudt gij dan, zonder de kortheid in acht te nemen, kunnen zeggen?

K. Tien en een.

O. En hoe zoudt gij twaalf kunnen noemen?

K. Tien en twee.

O. Juist, en dus ook dertien, tien en drie; veertien, tien en vier, enz. tot . . . . . .

K. Tien en tien.

O. Hoe wordt dan dat genoemd?

K. Twintig.

O. Bij deze twintig pennen zal ik er nog eene leggen, hoe veel zijn er dan in het geheel?

K. Twintig en een, of een en twintig.

O. Goed. Wanneer wij nu bij twintig nogmaals zoo veel eenheden voegen, tot dat wij driemaal tien verkrijgen, met welken naam wordt dit dan uitgedrukt?

K. Dertig.

O. Juist, en wanneer wij zoo voortgaan, krijgen wij ook veertig of viermaal tien, dan vijftig of vijfmaal tien, zestig of zesmaal tien enz. tot tienmaal tien, en hoe zoudt gij dat met een woord noemen?

K. Honderd.

O. En als men weder tien zulke honderden geteld heeft, hoe noemt men dan al die getelde eenheden?

K.

K. Duizend.

O. Goed; maar verder voorttellende, tot men duizendmaal duizend verkrijgt, dan noemt men dit een millioen. Wanneer men deze dan weder als eenheden, maar van millioenen, beschouwt, krijgt men, voorttellende, eindelijk duizendmaal duizend millioenen, aan welke men dan den naam geeft van billioen, enz. (*) — Maar hoe moeten wij het nu aanleggen, om schriftelijk aan te wijzen, hoe veel eenheden van dezelfde soort wij ons voorstellen? Waaraan kan men zien, dat hier naast een schoenmaker woont?

K. Aan de laars, welke boven de deur hangt.

O. De laars strekt dan tot een teeken, dat men bij hem laarzen kan gemaakt krijgen. Waardoor kan men dus eene zaak vrij duidelijk voorstellen?

K. Door een teeken.

O. Hoe zouden wij dan een getal schriftelijk kunnen uitdrukken?

K. Wij kunnen ons daartoe van zekere teekenen bedienen.

O.

(*) Om den kinderen van het tellen een duidelijk denkbeeld te doen verkrijgen, kan men hen aan kleine voorwerpen, balletjes, teerlingen of cuben, tot duizend en verder doen voorttellen. Men leere hun daarbij elke tien cuben in bijzondere hoopen te leggen, en bij de honderden ook afdeelingen te maken; daardoor zullen zij gemakkelijker leeren inzien, wat men door eenheden van hoogeren rang verstaat.

O. En hoe kan men dan die teekenen noemen, welke getallen voorstellen?

K. Getalteekenen of getalmerken.

O. Hoe veel getalmerken gebruikt men gewoonlijk, om alle mogelijke getallen; hoe groot zij ook wezen mogen, uit te drukken?

K. Tien.

O. Welke gedaante hebben zij? Schrijf ze eens op de lei, en onder dezelve, hoe zij uitgesproken worden.

K. 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6,
Nul, een, twee, drie, vier, vijf, zes,
7, 8, 9.
zeven, acht, negen.

O. Zou het nu, wanneer wij van deze getalmerken gebruik wilden maken, hetzelfde zijn, waar wij de eenheden, waar de tienen, waar de honderden, enz. plaatsen?

K. Dat kan ik niet denken.

O. Waarom niet?

K. Als wij ze nu eens zoo en dan weder anders plaatsten, zouden wij ze gemakkelijk kunnen verwarren.

O. Dat is ook waar; maar weet gij dan, in welke orde men dezelve op elkander laat volgen?

K. Neen, dat weet ik niet.

O. Dan zal *Hendrik* het u wel eens vertellen.

Hendrik. Op de eerste plaats van de regter naar de linkerhand, stelt men het getalmerk, dat de eenheden voorstelt. Het getalmerk op de tweede plaats drukt de tienen, dat op de derde plaats de honderden, dat op de vierde plaats de dui-

duizenden, dat op de vijfde de tien duizenden; dat op de zesde de honderdduizenden, dat op de zevende de tien maal honderdduizenden, of millioenen uit, enz. Hebt gij het begrepen?

K. Nog niet regt.

O. Dan zal ik het u met een voorbeeld duidelijker maken. Schrijf eens eenige getalmerken naast elkander op uwe lei.

K. (Schrijft 8734568.)

O. Hoe veel getalmerken hebt gij naast elkander gesteld?

K. Zeven.

O. Welke is het eerste van de regter naar de linkerhand?

K. 8.

O. Welke eenheden worden nu, zoo als *Hendrik* gezegd heeft, door dit getalmerk uitgedrukt, en hoe veel?

K. 8 enkele eenheden.

O. Wat toont het getalmerk, dat op de tweede plaats van de regter naar de linkerhand staat, aan?

K. Tienheden.

O. Hoe veel worden er hier voorgesteld?

K. 6 tienheden.

O. Hoe spreekt men 6 tienheden met een woord uit?

K. Zestig.

O. Welke eenheden wijst het getalmerk op de derde plaats aan?

K. Honderdheden.

O. Hoe veel honderdheden worden hier opgegeven?

K. 5. Enz.

O. Laat ons nu het geheele getal, van de linkerhand beginnende en tot de regterhand voortgaande, uitspreken. Acht millioenen, zeven honderd vier en dertig duizend, vijf honderd acht en zestig.

(Dit voorbeeld zal voldoende zijn om tot eene proeve te verstrekken, hoe men op deze wijze aan andere getallen de kinderen tot vlugheid in het uitspreken derzelve kan brengen.)

Nog iets over de hoofdregelen der Rekenkunde.

O. Hoe veel cuben of teerlingen liggen hier op de tafel?

K. Daar zijn er acht.

O. Wanneer ik bij deze acht nog vier cuben voeg, welke verandering hebben dezelve dan ondergaan, hoe veel cuben zijn er nu in het geheel?

K. Twaalf.

O. Is dan het getal grooter of kleiner geworden, dan het geweest is?

K. Grooter.

O. Welke verandering heb ik dan het getal 8 doen ondergaan, toen ik er 4 bijvoegde?

K. Gij hebt het getal 8 vergroot?

O. Wat kunt gij nu uit dit voorbeeld leeren? Op welke wijze kan men in de eerste plaats een getal veranderen?

K. Men kan hetzelve grooter maken.

O. Maar wanneer ik van de 8 cuben 2 wegneem, welke verandering ondergaat dan het getal 8?

K. Het wordt kleiner gemaakt.

O. Op welk eene wijze kan men dus ten tweede een getal veranderen?

K. Een getal kan kleiner gemaakt worden.

O. Zeg mij nu nog eens in het geheel, hoe een getal kan veranderd worden?

K. Het kan grooter en ook kleiner gemaakt worden.

O. Over beide gevallen zullen wij nu nog wat uitvoeriger met elkander fpreken, en wel vooreerst over het *vergrooten* van een getal. Neem eens eenige cuben in de hand, ik zal er ook eenige opnemen. Hoe veel hebt gij er?

K. Zes.

O. Ik heb er drie, en hoe veel liggen er nog op de tafel?

K. Tien.

O. Wanneer gij nu uwe zes en ik de drie cuben, welke ik in de hand heb, bij de tien op de tafel liggen, welke verandering ondergaat dan het getal 10?

K. Het is grooter geworden.

O. Wanneer gij de getallen 10, 6 en 3 met elkander vergelijkt, welk een onderfcheid merkt gij dan in dezelve op?

K. Dat zij niet even groot zijn.

O. Welke bijzonderheid heeft er dus plaats, ten aanzien van de getallen, welke ik bijeen gevoegd heb, om het getal 10 te vergrooten?

K. Het zijn getallen van verfchillende grootte.

O.

O. Welke getallen kan men dus vooreerst bij een tellen, om een grooter getal te verkrijgen?

K. Getallen van verschillende grootte.

O. Weet gij, hoe deze wijze, van getallen te vergrooten, heet?

K. Neen, dat weet ik niet.

O. Men noemt het *adderen* of zamentellen. De getallen van verschillende grootte, welke zamengeteld worden, heeten summerende grootheden, en het getal dat uit het zamentellen ontstaat, heet de som. Aan welke getallen denkt gij nu, wanneer ik spreek van summerende grootheden?

K. Aan de getallen van verschillende grootte, welke bij het adderen zamengeteld worden.

O. Wat verstaat gij door de som?

K. Het getal, dat uit het zamentellen der summerende grootheden voortkomt.

O. Maar wat denkt gij, zou men alleen getallen van ongelijke grootte bijeen kunnen voegen?

K. Neen, ook van gelijke grootte.

O. Geef daarvan een voorbeeld?

K. Ik kan ook 6, 6 en 6 bij een voegen.

O. Op welk eene wijze kunnen wij dus ten tweede een getal vergrooten?

K. Door daarbij getallen van dezelfde grootte te voegen.

O. Of, dat om het even is, door een of meermalen hetzelfde getal daarbij te voegen, of liever door het getal zelf eenige malen te nemen, en dit noemt men *multipliceren* of vermenigvuldigen. Het getal, dat men eenige malen neemt, heet Multi-

tiplicandus, — het getal, dat aantoont, hoe veel malen, Multiplicator — terwijl dat gene, welk uit deze twee getallen, die ook Factoren heeten, voortkomt, het product genoemd wordt. Hoe heet nu het getal, dat in de vermenigvuldiging een of meermalen genomen wordt?

K. Multiplicandus.

O. Hoe het getal, dat aanwijst hoe veel malen zulks geschiedt?

K. Multiplicator.

O. En dat gene eindelijk, welk uit deze beide Factoren voorkomt?

K. Product.

O. Goed. Hebt gij nu ook nog onthouden, hoe men in de eerste plaats een getal grooter maken kan?

K. Men kan zulke getallen zamentellen, welke van verschillende grootte zijn.

O. Zeer wel. Hoe noemt men deze bewerking?

K. Adderen of zamentellen.

O. Kunt gij mij hiervan wel een voorbeeld geven: noem eens eenige getallen op van verschillende grootte, welke men zamentellen kan?

K. 4, 5, 6.

O. Hoe groot is de som, welke uit deze sommerende grootheden voortkomt?

K. Vijftien.

O. Zeer goed; maar gesteld eens gij hadt sommerende grootheden van hoogeren rang, bij voorb. tienheden, honderdheden of duizendheden, zoudt gij die dan wel zoo gemakkelijk uit het hoofd kunnen zamentellen?

K.

K. Ik geloof, dat mij dit zeer moeijelijk zoude vallen.

O. Hoe kunt gij u dan het optellen van groote fummerende grootheden gemakkelijk maken?

K. Ik zou dezelve op mijne lei kunnen fchrijven.

O. Juist geraden. Ik zal u twee getallen opgeven, om op uwe lei te fchrijven, namelijk 8645 en 5387. Hoe groot is de fom dezer beide fummerende grootheden?

K. Het is mij niet mogelijk die in eens zamen te tellen.

O. Hoe zult gij het dan aanleggen om derzelver fom te verkrijgen? Welke eenheden hebt gij hier om zamen te tellen?

K. Duizenden, honderden, tienen en eenen.

O. Daar het u te moeijelijk is de getallen in eens zamen te tellen, hoe zoudt gij dan kunnen beginnen?

K. Ik zou misfchien letter voor letter kunnen nemen.

O. Dat is heel wel gezegd; maar in welke orde? Als gij onderfcheiden foort van geld hadt, waarbij zoudt gij dan de ftuivers leggen?

K. Bij de ftuivers.

O. En de tien ftuivers ftukken?

K. Bij de tien ftuivers ftukken.

O. In welke orde moet men dan ook deze twee getallen te zamen tellen?

K. De eenheden bij de eenheden, de tienen bij de tienen, de honderden bij de honderden enz.

O. Hoe kunt gij dus doen, om de fom dezer getallen te vinden?

K. Ik kan letter voor letter zamentellen, en wel de eenheden van het eene tot de eenheden van het andere, enz.

O. En opdat gij de eenheden, tienen, honderden enz. niet zoo ligt met elkander verwarret, hoe kunt gij daartoe de getallen bij elkander zetten?

K. De eenheden onder de eenheden, de tienen onder de tienen, enz. aldus:

8645
5387

O. Men begint gewoonlijk aan den regterkant, en dus van de eenheden af, op te tellen. De reden daarvan zult gij aanſtonds leeren inzien. Hoe veel eenheden zijn hier?

K. 5 en 7.

O. Hoe veel maakt dat te zamen?

K. 12 eenheden.

O. Hoe veel tienheden zijn in 12 eenheden begrepen?

K. Eene tienheid.

O. En hoe veel eenheden blijven er dan nog over?

K. 2 eenheden.

O. Haal nu eene ſtreep onder de ſummerende grootheden, om de ſom van dezelve af te zonderen, en ſchrijf deze 2 onder de eenheden, aldus:

8645
5387
――――
2

K.

K. Maar waar moet dan de tienheid blijven?

O. Zie eens of gij dezelve niet bij de tweede kolom zoudt kunnen optellen: welke grootheden bevat dezelve?

K. Zij bevat tienheden. Ik kan dus zeggen: 1, 8 en 4 tienheden maken te zamen 13 tienheden.

O. Goed. Maar waaraan zijn 10 tienheden gelijk?

K. Aan eene honderdheid.

O. En hoe veel tienheden hebt gij dan nog overig?

K. 3 tienheden.

O. Schrijf dan in de som deze 3 onder de kolom der tienheden, aldus:

8645
5387
―――
32

K. Kan ik dan nu die honderdheid, welke uit de tienheden is voortgekomen, bij de honderden der summerende grootheden optellen en zeggen: 1, 3 en 6 honderdheden maken te zamen 10 honderdheden?

O. Zeer wel begrepen; en daar 10 honderdheden juist eene duizendheid uitmaken, zonder dat er honderden overblijven, kunt gij in de som de plaats der honderden met een' nul aanvullen:

8645
5387
―――
032

K. Ik tel dan verder de eene duizendheid, uit de honderden voortgekomen, bij de volgende kolom, welke ook duizenden bevat, en zeg dus: 1, 5 en 8 duizendheden maken te zamen 14 duizendheden.

O. En die ſchrijft gij dan, dewijl er geene hoogere grootheden op te tellen zijn, dus neder;

$$\begin{array}{r} 8645 \\ 5387 \\ \hline 14032 \end{array}$$

Spreek nu de geheele ſom eens uit.

K. Veertien duizend twee en dertig.

O. Begrijpt gij nu wel, waarom men juist bij de kleinſte eenheden begint op te tellen?

K. Om dat men dan de grootere eenheden, welke uit de ſom der kleinere voortkomen, in eens bij de volgende ſoort van eenheden kan voegen.

O. Ik ben zeer wel over uwe opmerkzaamheid voldaan.

Op deze wijze kan men den kinderen ook duidelijke denkbeelden van de andere hoofdregelen der rekenkunde en derzelver bewerking doen verkrijgen, en zoo hen niet alleen het werktuigelijk ſommen maken doen vermijden, maar tevens daarin een der gepaste middelen vinden, om de ontwikkeling hunner verſtandelijke vermogens te bevorderen.

AAN-

AANLEIDING,

HOE ONDERWIJZERS HUNNE LEERLINGEN AANGAANDE DE ONDERHOUDING VAN HET LEVEN EN VAN DE GEZONDHEID, ONDERRIGTEN KUNNEN.

Een zeer gewigtig onderwerp bij het schoolonderwijs, het welk echter tot heden in bijna alle scholen veronachtzaamd wordt, is buiten twijfel hierin gelegen, dat men de kinderen, zoodra zij de jaren bereikt hebben, waarin zij het behoorlijk kunnen verstaan en bevatten, over de waarde des menschelijken levens duidelijk onderhoude, en hun de verpligting tot onderhoud van hetzelve en de zorg voor de gezondheid des ligchaams, met alle mogelijke drangredenen op het hart drukke. De hoogst mogelijke verlenging onzer levensdagen, en eene voortdurende gezondheid, is toch de grond tot een nuttig, werkzaam en vrolijk le-

leven. Hoe nuttiger en werkzamer wij ons leven aangewend hebben, op des te grooter en zaliger vreugde in de eeuwigheid mogen wij onze hoop vestigen: want, wat de mensch zaait, zal hij ook inoogsten! Het is op de ondervinding gegrond, dat vele menſchen dikwijls onvoorzigtiger wijze hun leven verkorten, of zich menigerlei ziekten op den hals laden, of zich voor hunnen geheelen levenstijd ziek en ellendig maken, omdat zij niet vroegtijdig genoeg van de waarde des menſchelijken levens onderrigt, voor zoo menigen misſtap, waardoor men zijne gezondheid verliezen kan, dringend genoeg gewaarſchuwd werden, en onbekend met de middelen en regelen bleven, welke ter onderhouding des levens en der gezondheid ten hoogſte noodzakelijk en dienſtig zijn. Wanneer in het algemeen de zoogenaamde gemeene man hierover in zijne jeugd geen onderrigt ontvangt, hoe zal hij dan in meer gevorderde jaren tot deze kennis geraken, daar hij tot het lezen van zulke ſchriften, die dit gemis kunnen aanvullen, zelden tijd noch gelegenheid heeft, en tot eigen nadenken dikwijls niet vatbaar en zelden daartoe opgeleid is.

De ondervinding doet dikwerf zien, hoe gezonde en ſterke menſchen uit onwetendheid, onvoorzigtigheid en door menigerlei buitenſporigheden hunne gezondheid ſchaden, en dezelve menigmalen voor altoos verſtoren. Wanneer ik zulke betreurenswaardigen voorſtelde, hoe zeer zij gedwaald en hun eigen best uit het oog verloren

had-

hadden, door zich van den grootften fchat des levens, van hunne gezondheid, te berooven, dan kreeg ik dikwijls ten antwoord: „ had ik geweten, dat mij dit of dat fchaden kon, dan „ zoude ik mij wel in acht genomen en mijne „ gezondheid niet verwaarloosd hebben: maar „ daarvan is mij in mijne jeugd niets gezegd."

Ieder menfchenvriend moet het derhalve van de grootfte aangelegenheid zijn, dat ook de gemeene man in dit gewigtig punt meer en beter onderwezen en op datgene, wat hem nuttig of fchadelijk zij, opmerkzaam gemaakt worde. En waar kan dit beter en gepaster gefchieden, dan in de fcholen, wanneer de onderwijzers zich bevlijtigen, om hunne leerlingen naar derzelver vatbaarheid hierover te onderrigten?

De wensch, dat dit onderrigt in onze fcholen meer algemeen mogt worden ingevoerd, gaf mij aanleiding om mijne gedachten deswegens mede te deelen. Wel is waar, dat men hier niets nieuws zal aantreffen, maar bekende zaken, wanneer zij nuttig en belangrijk zijn, zoo als hier het geval is, verdienen, dat men zich dezelve dikwijls herinnert.

Gaarne had ik de volgende regelen bij wijze van gefprek voorgefteld, doch daardoor zoude dit opftel eene te groote uitgebreidheid verkregen hebben. Ik moet mij derhalve vergenoegen met enkel de ftoffe op te geven, terwijl ik de toepasfing of het gebruik derzelve den onderwijzeren overlaat.

1. De

1. De onderwijzer bevlijtige zich, om zijne leerlingen de waarde des menschelijken levens, het doel en nut van hetzelve duidelijk en bevattelijk voor te stellen. Ten einde dit oogmerk te bereiken, kan men bij het onderwijs met andere levendige schepselen en ook met menige levenlooze dingen uit de natuur aanvangen, en den kinderen uit dezelve aantoonen, hoe alles zijne bestemming en zijn nut heeft, en dat er op de wereld niets zonder oogmerk bestaat. Heeft men hun dit duidelijk trachten voor te stellen, zoo dat zij het behoorlijk begrepen hebben en inzien, dan leide men hen daar henen, dat zij ook beseffen, hoe de mensch, het voornaamste en edelste schepsel op aarde, zijne, hem door den Schepper aangewezene, bestemming, en door middel zijner zinnelijke en verstandige natuur, een veel grooter en edeler oogmerk, dan alle andere schepselen op den aardbodem heeft. Men onderrigte de kinderen aangaande het ware doel onzes aardschen levens; men leere hun verder, hoe ieder mensch, niet enkel voor deze wereld, maar ook voor eene betere en toekomstige geschapen zij; men make het hun duidelijk, dat dit tegenwoordige leven der menschen eene voorbereiding voor de toekomstige wereld zij; dat derhalve de mensch, hoe langer hij hier leeft, des te meer tijd ter voorbereiding voor de eeuwigheid hebbe, naardien hij bij een langer leven in staat is, om bekwamer, verstandiger, beter, ondervindingrijker, met een woord, om volkomener te worden, en dat hij op

de-

deze wijze, door een nuttig leven, door verworvene deugden en volmaaktheden zich geschikt en vatbaar maakt, om in de eeuwigheid tot het genot van grootere gelukzaligheid te geraken; en ook, om dat hij, bij een langer leven, meer goeds kan verrigten.

Wanneer men den kinderen deze aangevoerde denkbeelden behoorlijk heeft getracht te ontwikkelen en duidelijk te maken, en hun zoo veel mogelijk het verband tusschen dit en het toekomstige leven heeft leeren inzien, dan zullen zij geheel en al de waarde des menschelijken levens erkennen en hetzelve hoog schatten.

2. Vervolgens ga men over, den kinderen te leeren, hoe noodzakelijk en hoe zeer het de pligt van elk verstandig mensch zij, om voor de bewaring en onderhouding zijns levens te zorgen, en toone hun, hoe regtstreeks zulke menschen tegen het oogmerk van hunnen Schepper en tegen hunne bestemming handelen, die hun leven gering achten, en omtrent de bewaring en onderhouding van hetzelve zorgeloos en onbekommerd zijn. Men make de kinderen hierbij voornamelijk opmerkzaam, op de neiging om het leven te behouden, die bij ieder levend schepsel, en voornamelijk bij den mensch, zoo duidelijk bespeurd wordt, en leere hun hieruit den onwedersprekelijken wil der Goddelijke Voorzienigheid erkennen, waardoor zij wil, dat de mensch voor de bewaring en onderhouding zijns levens zorgen zal.

Heeft men ook dit den leerlingen behoorlijk ont-

ontwikkeld en bevattelijk gemaakt, dan toone men hun verder,

3. Hoe weinig ons een leven nuttig is, en hoe weinig men het overeenkomstig zijne bestemming gebruiken kan, wanneer men ongezond of ziek zij. Om den kinderen de onuitsprekelijke waarde der gezondheid overtuigend voor te stellen, ten einde zij dezen heerlijken schat des menschelijken levens naar waarde leeren kennen, denzelven als eene der grootste weldaden des Hemelschen Vaders beschouwen en van de jeugd af alle zorgvuldigheid ter onderhouding der gezondheid mogen aanwenden, zoo herinneren men hun deels hunne eigene ondervinding, welke onaangename en smartelijke gewaarwordingen men in gevalle van ziekte heeft, en late hen daarmede het genoegen en de blijdschap, welke men in den gezonden toestand ondervindt, vergelijken; deels toone men hun door bekende voorbeelden, hoe weinig een ziek mensch hier in staat is, om aan zijne bestemming behoorlijk te beantwoorden. Hieruit zullen zij ligtelijk inzien, dat wij, wanneer ons leven, overeenkomstig Gods wil, ons zelven en onzen evenmenschen nuttig zijn zal, dan voor de onderhouding van hetzelve en voor de onafgebrokene voortduring onzer gezondheid, naar onzen pligt, te zorgen hebben.

Na dit voorafgaand onderrigt, make men

4. de kinderen bekend met de regelen en middelen, welke wij te volgen hebben en die in onze magt zijn, om onze gezondheid te bewaren, en

ons

ons voor menige ziekte te beveiligen, welke grootendeels uit verwaarloozing der levensregelen ontstaan. Vooral drukke men zijne leerlingen op het hart, dat zij, om niet door hunne eigene schuld hunne gezondheid te ondermijnen of te veronachtzamen, de volgende regelen, welke ik slechts kortelijk kan aanvoeren, geenszins uit het oog mogen verliezen.

a.) *Matigheid in eten en drinken.* Hierbij prijze men den kinderen aan het gebruik van gezonde spijzen en dranken, vooral dat van water; verder de behoorlijke maat in deze, en eindelijk het gebruik derzelve te regter tijd. Men toone hun, welk een groot nadeel er voor de gezondheid uit onmatigheid ontstaat, waarvan men hun door voorbeelden de treurige gevolgen kan onder het oog brengen. Vooral zoude men het hun duidelijk kunnen voorstellen, wanneer de onderwijzer zijne leerlingen met de natuurlijke gesteldheid des menschelijken ligchaams, en met de zamenstelling der inwendige deelen, voor zoo veel zij daarvan bevatten konden, bekend maakte. Doch om hier de matigheid des te dringender aan te bevelen, vergete men ook niet, om de kinderen opmerkzaam te maken op de schade, welke er voor de zedelijkheid uit dronkenschap ontstaat; hoe zulke menschen, die zich daaraan overgeven, niet enkel hunne gezondheid bederven, hun tijdelijk welzijn verstoren, maar ook de waarde van den mensch ontheiligen en zich zelfs beneden het redelooze vee verlagen. In het algemeen heeft de onder-

wij-

wijzer hier eene voortreffelijke gelegenheid, om den kinderen heilzame leeringen en waarſchuwingen in te ſcherpen.

b.) Geregelde ontlasting en uitwaſeming. Hoe veel deze ter bewaring der gezondheid bijdragen, is genoegzaam bekend. Men vreeze niet, dat men, van zulke zaken ſprekende, bij kinderen gelach zal verwekken. Wanneer men hiertoe gepaste uitdrukkingen bezigt, dan behoeft men daarvoor geenszins bezorgd te zijn. Wanneer men hun de zaak behoorlijk verklaart, dan kan men zeker op hunne geheele opmerkzaamheid ſtaat maken. Men zegge hun, hoe noodzakelijk eene dagelijkſche ontlasting en uitwaſeming ter onderhouding der gezondheid zij, en dat verſtoppingen en belette uitwaſeming dikwijls de bronnen van menige langdurige en ſmartelijke ziekten zijn. Men zegge hun, dat men zijne natuur regelmatig daaraan gewennen kan en ter behouding der gezondheid daaraan gewennen moet.

c.) Zindelijkheid des ligchaams. Dit is een zeer gewigtig punt, waarbij de onderwijzer de ſchoonſte gelegenheid heeft, om de kinderen voor menige nalatigheid te waarſchuwen, en hen tot eene gepaste zindelijkheid aan te moedigen. Men herinnere hun, welk eenen walg ons een onzindelijk en morſig mensch op het eerſte gezigt inboezemt. Doch men brenge hun ook onder het oog, hoe hoogst nadeelig de onreinheid voor de gezondheid zij, en hoe men integendeel zijne gezondheid behoudt en bevordert; wanneer men

zich

zich van de jeugd af, aan zindelijkheid des ligchaams gewend heeft. Zich dagelijks te wasſchen, zich dikwijls, wanneer men daartoe gelegenheid heeft, te baden, zich dagelijks te kammen, ordelijk en zindelijk op de kleederen en in het huishouden te zijn; dit alles ſtelle men hun als eenen noodzakelijken pligt voor, welken zij nimmer mogen verwaarloozen.

d.) *Zuivere en gezonde lucht.* Hierbij zegge men *den kinderen*, hoe onontbeerlijk zuivere en gezonde lucht zij, ter onderhouding of bewaring der gezondheid. De onderwijzer make hen opmerkzaam op de gewoonte van vele lieden, die hunne gezondheid benadeelen, door in hunne enge woningen zoo vele onzuivere en bedorvene lucht in te ademen, voornamelijk in de koudere jaargetijden, wanneer zij gemeenlijk deuren en venſters zorgvuldig toehouden, daardoor de zuivere buitenlucht afſluiten, en door allerlei zaken, die zij voor de vorst of vocht bewaren willen, nog meer bederven. Men ſpore de kinderen aan, om door het openen der deuren en venſters, zelfs midden in den winter, de onreine dampen en uitwaſemingen te verdrijven, en daardoor de verſterkende en friſche lucht den toegang te openen.

e.) *Behoorlijke rust en ſlaap.* De onderwijzer toone den kinderen het weldadige des ſlaaps, en hoe noodzakelijk dezelve ter onderhouding des levens en der gezondheid zij; maar hij vergete ook niet, om hun voor te ſtellen en te verkla-

ten, dat te *veel* en te *weinig* rust en ſlaap voor de gezondheid nadeelig zij. In het eerſte geval wordt de gezondheid verzwakt, want door te veel rust en ſlaap verdikt zich het bloed, bederven de ſappen en de mensch wordt traag en vadzig. Maar ook in het laatſte geval heeft de gezondheid veel te lijden, dewijl ons ligchaam, zal het vrolijk en ſterk blijven, na gedanen arbeid eene geëvenredigde rust en uitſpanning eischt.

f.) *Arbeidzaamheid en ligchaamsbeweging.* Ook dit bevele de onderwijzer zijne leerlingen aan, als zeer werkzame en voortreffelijke middelen ter bewaring en verſterking der gezondheid. Wat maakt in het algemeen de landlieden zoo ſterk en gezond? — Hunne werkzaamheid! Deze verſterkt het ligchaam des landmans, kruidt zijne ſpijzen, bezorgt hem een gerusten en vasten ſlaap en maakt hem opgeruimd en vrolijk.

g.) *Kuischheid.* Een zeer gewigtig, echter zeer kiesch punt, waarover men niet dan met bijna volwasſene jonge lieden regtſtreeks, en dan nog met behoedzaamheid, kan ſpreken. Deze ſchildere men levendig het natuurlijk en zedelijk nadeel der ontucht, hoe de menſchen daardoor hunne ziel en hun ligchaam bederven. Men vermane hun, alle ontuchtige redenen en gebaren te vermijden, en beſtendig aan dat Heilig Wezen te denken, voor wiens oog niets verborgen is, en wien niet dan een zuiver hart gevallen kan.

h.) *Voorzigtigheid.* Bij dit punt waarſchuwe men den kinderen liefderijk, dat zij door geene

onvoorzigtigheid of door geenen moedwil hun leven of hunne gezondheid ſchaden mogen. Men zegge hun, hoe menige menſchen, door zich onnoodig in gevaar te begeven, hoe menige jonge lieden, door moedwillig en onvoorzigtig klimmen, door het opheffen van laſten, die hunne krachten te boven gaan, door ſlaan en werpen, door zich met danſen te verhitten, door eenen onvoorzigtigen kouden drank na eene ſterke verhitting enz. hunne gezondheid grootelijks benadeeld hebben, ten einde zij daaruit leeren voorzigtig te zijn, om niet door eigene ſchuld hunne gezondheid te verſtoren.

i.) Het vermijden van hevige gemoedsbewegingen. Hoe zeer deze de gezondheid ſchaden, en het menſchelijk leven verkorten, moet de onderwijzer ook geenszins in gebreken blijven zijnen leerlingen te verklaren. Overdrevene bezorgheid, gramſchap, toorn, haat, nijd, ſchrik, bijgeloof, vrees enz. zijn de ergſte vijanden van ons welzijn en de grootſte verſtoorders onzer tevredenheid. Zich daarvoor te hoeden, is de pligt van elk, die zijne gezondheid, als een dierbaar geſchenk van God, bewaren wil. Godsdienst, en een onwankelbaar vertrouwen op de Goddelijke voorzienigheid, en bevrijding van bijgeloof zijn de werkzaamſte middelen, die ons tegen hevige hartstogten beveiligen.

Na deze onderrigting zegge de onderwijzer wijders:

5. Dat men, niettegenſtaande eene zorgvuldige

inachtneming dezer levensregelen, waardoor men vele ziekten van zich verwijderen kan, echter zonder zijne schuld tot ziekten vervallen kan, als door ongezond weder, aanstekende ziekte en andere kwalen, die niet altijd te vermijden zijn. Hij make het dan den kinderen tot eenen heiligen pligt, om altijd in gevalle van ziekte, eenen kundigen arts te raadplegen. Alle deze en dergelijke onderrigtingen, welke de Onderwijzer aan zijne leerlingen kan en behoort mede te deelen, kunnen vervat zijn in deze en gene Leesboekjes, en zijn het dadelijk. Het komt er maar op aan, dat de Onderwijzer de gelegenheid welke deze hem daartoe geven, op eene gepaste wijze gebruike.

IETS

IETS
OVER HET
ONDERWIJS
IN DE
NATUURLIJKE GESCHIEDENIS.

Onlangs werd mij gevraagd, of het goed ware, dat de kinderen mede onderwijs in de Natuurlijke Gefchiedenis kregen? Mijn antwoord was: volgens mijne meening, is het onderwijs in die kundigheid eene eerfte behoefte der jeugd; zij worden met de natuur groot. Reeds van hunne komst in de wereld trachten zij derzelver voorwerpen te leeren kennen; en waarom zoude men dan het onderwijs in de kennis der natuurlijke dingen hier niet aan verbinden?

Dit voorval deed mij op mijne leerwijs denken, en mij zelven rekenfchap afvorderen, waarom ik op deze en niet op eene andere wijze de Natuurlijke Gefchiedenis aan mijne kinderen mededeelde?

* * *

Mijn eerfte onderwijs beftaat in gefprekken. Altoos pleegde ik het liefst met mijne kinderen

over de voorwerpen der natuur te ſpreken. Maar ſedert ik hen veel daarvan vertelde, moeten zij mij op hunne beurt verhalen; alleen leiden mijne vragen het geſprek waarheen ik het wensch. Deze wijze van onderrigten geeft vele voordeelen, die men óók bij het openbaar onderwijs behoorde in acht te nemen. Het vooronderſtelt reeds de opmerkzaamheid van het kind, zoo dat men haar niet behoeft op te wekken. Het houdt de ziel des kinds beſtendiger bezig, dan het onderwijs, dat enkel van de zijde des vaders of des meesters komt, en het geeft tweemaal gelijk voordeel. Na dat ik gezegd heb: de vlieg heeft zes pooten, vraag ik liever: hoe veel pooten heeft de vlieg? Vertel ik hen eens, hoe oud de vosſen worden, waar zij zich ophouden, welk voedſel zij gebruiken enz., dan ſpoor ik hen mede aan, om de jagers verder daarna te vragen, waardoor ik zelf nog hoor, hetgene ik te voren niet wist.

Het opzettelijk onderwijs wordt bij mij door ondervindingen voorbereid. Wanneer ik met mijne kinderen wandel, maak ik hen opmerkzaam op de vogelen, derzelver nesten enz., en ontmoeten wij hier of daar eene menagerie, dan doe ik hen alles naauwkeurig bezien, opdat zij zich in ſtaat zouden ſtellen, om bij onze te huiskomst alles, wat zij gezien en opgemerkt hebben, ieder naar zijne vermogens, mede te deelen. Na hunne vertelling vermeerder of verbeter ik, naar mate het zulks vordert. Meestentijds zijn de voorwerpen, waarover wij ſpreken, hen van nabij bekend, als de koe, het paard enz. Spreken wij

van

van planten, dan zijn het die, welke in den tuin, voor het huis, of op den weg gevonden worden. Vinden wij eene nieuwe bloem, dan moeten de kinderen de plaats onthouden, waar zij gestaan heeft, en mij zeggen, of zij ook op andere plaatsen zulke bloemen vinden. Dikwijls vergelijken wij verscheidene gelijksoortige en bijna gelijk zijnde voorwerpen met elkander. Dikwijls vraag ik: welke zijn de grootste en welke de kleinste viervoetige dieren, visschen, vogelen, insekten? enz. Noem eenige dieren, welke hoornen hebben; eenige vogels, welke men in de kamers houdt; insekten, die den mensch kwellen; gewassen, welke den mensch tot voedsel verstrekken, enz. Zulke vragen laat ik telkens door anderen afwisselen, ten einde de opmerkzaamheid bestendig werkzaam te doen zijn, en hen tot waarnemingen en onderzoekingen op te leiden.

Door de kennis der Natuurvoorwerpen, die ons van nabij omringen, bekomen zij het voordeel, om de natuur zelve om raad te vragen, wanneer hen iets onduidelijk voorkomt, of wanneer zij zich in eene onzekerheid bevinden.

Zoo behandelen wij verscheidene voorwerpen der natuur, zonder aan eenig boek te denken. De planten, met welke wij ons in den omstreek bekend maakten, die wij van de eerste ontkieming af, tot derzelver vollen wasdom, des morgens en des avonds in regen en zonneschijn bezochten, van uit de weide in den tuin, en uit den tuin in eene pot zetteden, die wij met de

hand

hand betasteden, met het potlood meer dan eens afteekenden; welker bloeisem en vruchten wij ontleedden, wier steel wij doorsneden, — deze planten hebben wij beter leeren kennen, dan eenig boek over de Kruidkunde ons dezelve kan voorstellen. Wanneer wij deze gebruiken, is het alleen om de latijnsche en fransche namen, als mede om de vreemde planten, welke met de onze van een geslacht zijn, te leeren kennen.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

AANMERKINGEN

OVER

VROEGERE ALGEMEENE BEMOEIJINGEN

TER BEVORDERING VAN

ONDERWIJS EN OPVOEDING

IN

HOLLAND.

Uit hetgeen thans met zoo veel ijver aan de algemeene verbetering van het onderwijs en de opvoeding der vaderlandsche jeugd zoo bij geschriften als door werkelijke bemoeijingen gearbeid wordt, als ook uit de velerlei pogingen, welke van alle zijden worden aangewend, om de algemeene belangstelling voor beide deze gewigtige onderwerpen meer en meer op te wekken en uit te breiden, zoude men ligtelijk tot het vermoeden geraken, dat deze belangen, te allen tijde en allerwege even gewigtig voor de huisgezinnen, als zij het zijn voor den welvaart der volkeren en

Rijken, in vroegere dagen geheel over het hoofd gezien of althans van minder aanbelang gerekend werden, dan in den tegenwoordigen tijd.

Zoodanig eene gevolgtrekking zoude intusschen ten hoogste ongegrond wezen, en, ware ze wettig, tot oneer onzer natie, in eene groote strijdigheid staan met de zucht onzer voorouders ter bevordering van alles wat goed en lofwaardig is, en inzonderheid met derzelver liefde voor hunne kinderen en met hunne overige belangstelling in derzelver welzijn en in het genot van huisselijk geluk, hetwelk nimmer wast op den grond, waar de opvoeding der kinderen verwaarloosd of verkeerd behandeld wordt.

Maar zulk eene gevolgtrekking zoude ook onbillijk zijn; want, zoo ergens, levert dit Land, van de vroegere tijden af aan, de meest treffende blijken op niet alleen van algemeene belangstelling in de onderwijzing en opvoeding der jeugd, maar tevens, hetgeen nog meer zegt, van algemeene bemoeijingen ter bevordering van dezelve.

Er wordt slechts eene oppervlakkige kennis van den staat van ons Land, ten aanzien van het onderwijs, gevorderd, om daarvan overtuigd te worden. Geen stad, van hoe grooten of kleinen omtrek ze zijn moge, is er, of in dezelve worden scholen en andere inrigtingen gevonden, geschikt ter vervulling van de verschillende behoeften der jeugd van alle standen te dezen opzigte. Voor die, welke zich aan de geleerdheid voorhebben te wijden, zijn gevestigd Latijnsche Scholen, welker leerstoelen zoo wel ten allen tijde door de

meest

meest bekwame en in het vak der letteren beroemd geworden mannen zijn bekleed geworden, als er uit deze scholen achtereenvolgende mannen zijn ontstaan, die hun vaderland en der geleerde wereld tot steun en sieraad verstrekt hebben. Voorts zijn er Kostscholen zoo voor de eene als voor de andere sekse, en voornamelijk bestemd ter volledige opvoeding van jonge lieden, als mede ter hunner onderwijzing in hetgeen tot eene beschaafde opvoeding gerekend wordt te behooren. Wijders zijn er de gewone Nederduitsche dagscholen, geschikt om de kinderen uit den Burgerstand de eerste beginselen van beschaafdheid bij te brengen, en eindelijk de zoogenaamde armscholen, zoo in de liefdadige gestichten, als buiten dezelve, aangelegd om de kinderen van armen en behoeftigen, in het lezen, schrijven en rekenen, een voor hunnen stand behoorlijk onderrigt te doen erlangen.

Ook vergenoegde men zich niet met het aanleggen van zoodanige inrigtingen aan te moedigen en te bevorderen; men leide daartoe allerwege uit stedelijke kassen, of, waar deze ontoereikende waren, uit districtelijke of provintiale fondsen aanzienlijke sommen te koste; en hieraan is het, dat alle de Latijnsche scholen, als mede de armscholen, zoo in als buiten de Godshuizen, geheel en al, als ook verscheiden kostscholen gedeeltelijk hun aanwezen en voortduring verschuldigd zijn.

Eene gelijke zorg voor de onderwijzing der jeugd verspreidde zich over geheel het platte land, zoodat er geen dorp, hoe klein ook, en

naauwelijks een gehucht of boerſchap van eenig aanbelang gevonden wordt, waar niet eene ſchool gevestigd werd, om de landjeugd in de eerſte beginſelen van kennis te onderwijzen, — en zulks, waar de dorpskasſen hiertoe niet genoegzaam waren, onder meerdere of mindere onderſchraging uit algemeene fondſen, ter beſchikking van Districten of de Provintien zelve.

Reeds dit kort overzigt moet ten voldoende bewijze verſtrekken van het gezegde omtrent de algemeene bevordering en aanmoediging, welk het onderwijs en de opvoeding der jeugd, reeds in vroegere dagen, hier te lande ondervonden hebben, en om dit bewijs volkomen te maken, behoeft er ſlechts bijgevoegd te worden, dat verre de meesten der opgenoemde inrigtingen van onderwijs reeds van zeer vroege dagteekening zijn, en, met uitzondering alleen van de Kostſcholen, reeds voor meer dan twee eeuwen tot ſtand gebragt zijn geworden.

Dan er zijn nog blijken van eenen anderen aard, die de algemeene bezorgdheid, welke, ook in vroegere eeuwen, hier te Lande, voor de onderwijzing en opvoeding der jeugd, gedragen werd, in het helderst daglicht ſtellen. — Men bedoelt niet zoo zeer het ontwerpen en gedurig uitbreiden en vernieuwen van Stedelijke en Gemeentelijke Reglementen voor de ſcholen van onderſcheiden aanleg, als ſchier onafſcheidelijk van derzelver oprigting; men beoogt inzonderheid de algegemeene Gewestelijke verordeningen betrekkelijk de ſcholen van verſcheiden aard, in den loop van

de

de zeventiende en achttiende eeuw vastgesteld (*). Welke alle niet alleen ten doel hadden de rigtige en getrouwe waarneming van den Schoolonderwijzerspost te regelen en te verzekeren, maar tevens velerlei bepalingen en voorschriften behelzen omtrent het onderwijs zelve, de inrigting er van, het getrouw bezoeken der scholen door de jeugd en dergelijke.

Leiden op deze wijze de Bestuurders dezer Landen op eene allezins krachtdadige wijze hunne zorg en belangstelling aan den dag, ten aanzien van de goede en geregelde onderwijzing der jeugd hunner gewesten, niet minder vertoonden zich, in de genoemde eeuwen, deze zelfde bezorgdheid onder de algemeene en gewestelijke Kerkvergaderingen dezer Landen, aan welke, volgens de inrig-

(*) Zoo als die voor de Latijnsche Scholen in het Gewest van *Holland*, door de toenmalige Staten dier Provintie, van 1 October 1625; die voor de lagere Scholen in de zoogenoemde *Generaliteits - landen*, door de Staten Generaal; van 14 Maart 1680; die voor dezelve Scholen in de Provintie *Gelderland*, door de Staten van dit Gewest, van 3 Junij 1680; in de Provintie *Overijssel* door de Staten van dat Gewest, van 5 April 1666, nader geämplieerd en gerenoveerd den 20. Julij 1706 en 12. November 1722; in de Provintie *Groningen*, door de Staten van dat Gewest, van het jaar 1673, en door Burgemeesteren en de Raad in *Groningen* voor de Schoolmeesters in beide Oldambten, *Westerwoldinge Landt*, *Sappemeer* en *'t Goregt*, van 19 November 1731, als mede voor *Drenthe*, door de Staten dier Landschap, van 14 Maart 1730.

rigtingen van die tijden, bijzonder het opzigt over de scholen en hetgeen er mede in verband staat, was aanbevolen. Het zal genoeg zijn hier te herinneren de overleggingen en bepalingen, welke daaromtrent plaats vonden en voortvloeiden bij de Algemeene Kerkvergadering, gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 (*).

Alle deze zoo burgerlijke als kerkelijke bemoeijingen van vroegere eeuwen, ten aanzien van het onderwijs en de opleiding der jeugd, verstrekken ten bewijze, dat in de meeste belangstelling deswegens, hier te lande, reeds van de vroegste tijden af aan, gedeeld hebben niet alleen bijzondere personen uit alle standen, maar zelfs de hoogste vergaderingen en magten, waar ze zich binnen den omtrek dezer Gewesten mogten gevestigd vinden.

Maar, denkt men welligt, deze vergaderingen en magten voldeden hiermede alleen aan de algemeene of bijzondere verpligtingen, welke de bevordering van het belang der genen, die hunner zorge waren toevertrouwd, hen opleiden: deze hunne bemoeijingen aangaande de onderwijzing en opvoeding der jeugd waren alleen daarvan de uitvloeisels, maar geenszins een bewijs van hunne, laat staan, van de algemeene belangstelling in een en ander.

Hoezeer de posten en betrekkingen, waarin deze burgerlijke en kerkelijke personen zich geplaatst zagen, hen ook onder de verpligting mogen gelegd hebben ter behartiging van het onderwijs en de opvoeding der jeugd, en zij, gedre-

(*) Zie de *Handelingen van het Dordsche Synode*, Zitting XVII. en elders.

ſtreven door het gevoel dezer verpligting, dusdanige maatregelen mogen hebben genomen, blijkt des niet te min zoo uit de behartiging van deze hunne verpligting, als uit de wijze, waarop zij dezelve ter harte namen, dat het niet alleen hunne verpligting, maar tevens de overtuiging van het belang der zaak zelve was, welke hen in dezen dreef en werkzaam maakte.

En mogt er aan de kracht van dit bewijs ten betooge, dat de goede opleiding der jeugd, hier te lande, ſteeds een geliefkoosd voorwerp van algemeene bezorgdheid was, nog iets ontbreken, men wende het oog elders en wel op de handelingen en bemoeijingen van zoodanige vergaderingen, onder wier pligten het geenszins regtſtreeks konde gerekend worden te behooren, zich de zaak van het onderwijs en de opvoeding aan te trekken, en van welke het, zoo dikwerf zij dit deden, voor ontegenſprekelijk moet gehouden worden, dat zij zulks alleen deden uit de innerlijke overtuiging van derzelver aanbelang en uit de zucht om bevorderlijk te zijn aan iets, waarvoor zij de bezorgdheid deelden met hunne tijdgenooten. Ik bedoel de Maatſchappijen en Genootſchappen, aangelegd ter bevordering van wetenſchappen en geleerdheid, en dus geenszins uit hoofde van hunnen aanleg, geroepen om bevorderlijk te zijn aan de belangen der jeugd.

Naauwelijks had de Haarlemſche Maatſchappij van Wetenſchappen, de eerſte van dezen aard, die in ons Vaderland werd opgerigt even na de helft der voorgaande eeuw, eenige vastheid gekregen, of

zij fchreef in het jaar 1761 eene Prijsvraag uit over *de ligchamelijke*, en in 1763 eene dergelijke over *de zedelijke opvoeding der kinderen*, van welke de eerfte door den Franfchen Geleerden J. BALLEXSERD (*), alsmede door den federt alom beroemd geworden Hoogleeraar PETRUS CAMPER (†) beantwoord werd, en op welke laatfte de toenmalige Secretaris der Berlijnfche Akademie S. FORMEY (§), den gouden eerprijs behaalde, terwijl aan nog vier andere verhandelingen over hetzelfde onderwerp ieder eene zilveren medaille werd toegewezen. — Ook nog vervolgens gaf dezelfde Maatfchappij onderfcheiden vragen op, hetzelfde onderwerp, het zij in zijnen geheelen omvang, het zij eenig gedeelte er van betreffende.

Dit

(*) Deze Verhandeling, aan welke de gouden eerpenning werd toegekend, was oorfpronkelijk gefchreven in de Franfche taal, en is, benevens de Hollandfche vertaling, gedrukt in het VII. Deel I. Stuk der *Verhandelingen, uitgegeven door deze Maatfchappij. Te Haarlem* bij J. BOSCH, 1763.

(†) Deze Verhandeling, aan welke eene zilveren Medaille werd toegewezen, was oorfpronkelijk gefchreven in de Latijnfche taal, en is, benevens de Hollandfche vertaling, ter zelfder plaatfe gedrukt.

(§) De Verhandeling van den Heer FORMEY was ook oorfpronkelijk gefchreven in de Franfche taal, en wordt, benevens eene Hollandfche vertaling er van, gevonden in de Werken van dezelfde Maatfchappij. IX. Deel I. Stuk.

Dit voorbeeld werd weldra door het Zeeuwsch Genootſchap der Wetenſchappen, mede niet lang na deszelfs oprigting, gevolgd, ſchrijvende hetzelve in den jare 1779 eene prijsvrage uit, aangaande *de noodige verbeteringen der gewone Nederduitſche Scholen ter meerdere beſchaving der Natie*. Aan deze vraag viel gelijk geluk ten deel, als aan die, over gelijkſoortige onderwerpen door de Haarlemſche Maatſchappij opgegeven. Vele antwoorden werden op dezelve ontvangen en daaruit aan de verhandeling van den toenmaligen Hoogleeraar te *Middelburg*, H. J. KROM, de meeste verdienste toegekend. Deze en nog twee andere verhandelingen, op dezelfde vrage ingekomen, als mede nog eene verzameling van aanmerkingen en nalezingen van den Leidſchen Hoogleeraar G. J. NAHUIS, daartoe betrekkelijk, werden door het Genootſchap in éénen afzonderlijken bundel uitgegeven (*).

Groot was de goedkeuring, waarmede deze bundel ontvangen werd, en groot is het nut geweest, door deze welgeſchreven verhandelingen geſticht, inzonderheid door het eerst de aandacht gevestigd te hebben op de vele en grove gebreken, welke in het lager Schoolwezen dezer landen plaats grepen, en door allengskens het verlangen op te wekken om in deze gebreken krachtdadig te voorzien. Zelfs maken wij geene zwarigheid om te zeggen, dat men, onder andere medewerkende oorzaken, aan deze verhandelingen in eene aanzien-

(*) Te *Middelburg* bij P. GILLISSEN. 1781.

zienlijke mate te danken heeft de pogingen, welke sedert zijn aangewend tot verbetering van hetzelve Schoolwezen, als mede de heilzame uitwerkselen, welke deze pogingen alreede op eene zoo zeer in het oog loopende wijze ten nutte der Hollandsche jeugd gehad hebben en dagelijks meer en meer hebben.

Ook nog een geleerde Maatschappij, namelijk het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van kunsten en wetenschappen, trok zich, eenige jaren later, het belang der opvoeding aan en schreef in 1790 eene Prijsvrage uit over *de voor- en nadeelen der openbare en huisselijke opvoeding tegen elkander vergeleken*, met uitnoodiging tevens om zulk eene wijze van opvoeding op te geven, die de voordeelen van beide bezitten, en derzelver wederzijdsche nadeelen vermijden zou; een onderwerp, hetwelk voorwaar alle aandacht verdient, en inzonderheid bij de toen nog meer algemeen plaats hebbende gewoonte van aan zijne kinderen, door tusschenkomst van eenen Gouverneur of Gouvernante, eene huisselijke opvoeding te doen geven.

Ook deze vraag werd met welgevallen ontvangen, en lokte dan ook vele pennen uit om te dingen naar den prijs, en om zich, bij deze gelegenheid, ware het mogelijk, verdienstelijk bij de jeugd en het vaderland te maken. Eene beknopte, maar zeer schoone en zaakrijke verhandeling, geheel en alleen met het laatste doelwit geschreven, droeg den eereprijs weg, en werd benevens verscheidene andere geplaatst in het achtste deel der werken van het genoemde Ge-

noot-

nootschap. Daar ik straks op deze verhandeling zal te rug komen, zal ik er, om de draad dezer aanmerkingen niet af te breken, hier ter plaats niet meer van zeggen.

Op deze wijze leiden, reeds in vroegere jaren, en zelfs in vroegere eeuwen, mannen van allerlei stand en betrekkingen, hunne hoogste belangstelling in de zaak van het onderwijs en de opvoeding der jeugd, hier te lande, aan den dag; en is het dan te verwonderen, dat, zoo dra er een Genootschap ontstond, hetwelk zich bijzonderlijk ten doel stelde de beschaving van den zoogenoemden gemeenen man, en zulks inzonderheid door te werken aan de verbetering van het onderwijs in de scholen en van de opvoeding der jeugd in de huisgezinnen, dit Genootschap weldra eenen algemeenen en buitengewoon grooten toeloop vond, en, bij de gelukkige voortzetting van deszelfs nuttige werkzaamheden, denzelven al meer en meer verwierf.

Wie gevoelt niet, dat ik hier bedoele de Maatschappij voor acht en twintig jaren in ons Land opgerigt, onder den titel: *Tot Nut van 't Algemeen*, aan welken titel dezelve, zoo door het uitgeven van de nuttigste geschriften, als door andere doeltreffende werkzaamheden, steeds ten vollen beantwoordde, en nog dagelijks voortgaat te beantwoorden.

Daar het hier het oogmerk niet zoo zeer is de latere pogingen ter bevordering van de onderwijzing en opvoeding der jeugd op te halen, moeten wij ons onthouden meer uit te wijden in hetgeen

door

hebben; en men zal er zich weinig over verwonderen, dat de algemeene verbetering der lagere scholen, met den aanvang dezer eeuw door het Gouvernement krachtdadig aangevangen en bij voortduring even zeer ondersteund, zoo algemeene goedkeuring verworven en zoo spoedigen en gewenschten voortgang gemaakt heeft, dat ze door alle de deelen van dit land en zelfs tot in de scholen der kleinste gehuchten aanvankelijk is doorgedrongen.

Zonder het voorafgegane zoude het laatste geheel onverklaarbaar zijn; want waar zag men immer, gelijk zulks hier te lande het geval was, binnen den tijd van negen of tien jaren (*) eene zoo geheele omkeering daarstellen in eene zaak, waarin iedereen betrokken is, waaraan zoo velen wegens verouderde gewoonten en vooroordeelen slaafachtig verkleefd waren, en waarvoor dus bijna iedereen moest gewonnen worden, om er zulk eenen opgang aan te bezorgen, als haar dadelijk ten deel viel. — Alle zedelijke hervormingen gaan anders langzaam en schoorvoetende voort, maar hier waren weinige jaren genoeg om ze te weeg te brengen en te vestigen, hetwelk wel aan den eenen kant voor de deugdelijkheid der zaak zelve en van de wijze, waarop ze werd aangevangen, mag pleiten, maar ook bezwaarlijk andere verklaring

(*) De eerste algemeene Schoolwet werd vastgesteld den 15. Junij 1801, en vervolgens nader gewijzigd bij eene tweede van 29 Julij 1803, en bij eene derde van 3 April 1806.

ring kan vinden, dan in voorafgegane voorbereiding dezer zoo gewigtige hervorming, als die van het lager Schoolwezen te regt gerekend wordt te zijn.

Te midden van den gunſtigen voortgang, welke het eigenlijk gezegd Lagere Schoolwezen, ingevolge der aangewezen voorbereidingen en der jongſte bemoeijingen van het Gouvernement, gemaakt hebben, ſteken de andere inrigtingen ter onderwijzing en opvoeding der jeugd bij de eigenlijke *lagere* ſcholen, beide over het algemeen genomen, dus verre nog zeer af. En dit is te meer te beklagen, daar die ſoorten van ſcholen, welke dus verre in dien verbeterden ſtaat van ons Schoolwezen het minst deelden, het zij dan na het verlaten der eigenlijk lagere ſcholen, het zij van den aanvang af aan, bezocht worden door kinderen en jonge lieden, wier opleiding, uit hoofde van den werkkring, waartoe zij worden opgeleid, of van den ſtand, dien zij in de maatſchappij ſtaan te bekleeden, te volkomener behoorde te zijn, en daar, wegens de nog gebrekkige inrigting dier ſcholen van hoogeren aanleg, de jonge lieden gevaar loopen dáár ten eenemale de vruchten te verliezen, welke zij op eene verbeterde lagere ſchool aanvankelijk hadden ingeoogst.

Intusſchen, dit is geenszins het gevolg van nimmer op de veelvuldige gebreken in die andere inrigtingen van onderwijs en opvoeding oplettend te zijn gemaakt geworden. Gelijk de bovengenoemde Verhandelingen, uitgegeven door het

Zeeuwsch

Zeeuwsch Genootſchap van Wetenſchappen, zich bij uitſluiting bepaalden tot de gebreken der lagere ſcholen en de middelen aan de hand gaven om dezelve te verminderen of geheel weg te nemen, zoo waren die, welke door het Utrechtsch Genootſchap van Kunſten en Wetenſchappen werden in het licht gegeven, en daaronder inzonderheid die, welke den gouden eerprijs werd waardig gekeurd, bij uitſluiting gerigt op de hoogere inrigtingen van onderwijs en opvoeding in ons land; en werden de gebreken van dezelve en de hulpmiddelen om ze weg te nemen, althans om ze aanmerkelijk te verminderen, aldaar niet min overtuigend en bondig aangewezen, dan zulks ten aanzien der eigenlijk gezegde lagere ſcholen in de Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootſchap geſchied was geworden.

Desniettemin viel aan de Verhandelingen van het Utrechtsch Genootſchap dus verre niet die gewenschte uitwerking ten deel, welke aan die van het Zeeuwſche, ten gevolge van eenen zamenloop van gunſtige omſtandigheden, reeds in zulk eene ruime mate mogten te beurt vallen. Het is hier de plaats niet om daarvan verder de oorzaken aan te wijzen, maar het kan geen twijfel lijden, of het bleef altijd wenſchelijk, dat de eigenlijk gezegde lagere ſcholen, hier te lande veelal bezocht door de jeugd uit alle ſtanden, vooraf hare zoo noodige hervorming, althans aanvankelijk, mogten ondergaan hebben, voor en aleer men zich om de ſcholen van minder of meerder hoogeren aanleg met ernst bekommerde, dewijl eerst

als-

alsdan met vrucht op dezelven gelijke hervorming zoude kunnen tot ſtand gebragt en bij voortduring ſtaande gehouden worden.

Bedriegen wij ons niet, zoo is nu, na dat de Schoolwet van 3 April 1806 betrekkelijk het Lagere Schoolwezen in volkomene werking gekomen is, en even daardoor de gronden zijn gelegd geworden om den goeden uitſlag eener hervorming van de overige inrigtingen van onderwijs en opvoeding te verzekeren, de geſchikte tijd gekomen, om de aandacht van alle, die in eene goede opleiding der jeugd, het zij pligtshalve het zij uit eigen aandrang, wezenlijk belang ſtellen, te vestigen op hetgeen deze inrigtingen gebrekkigs hebben en op hetgeen gedaan zoude kunnen worden ter verbetering van dezelve.

Hiertoe ſcheen nu niets geſchikter, dan gebruik te maken van den arbeid van eenen ongenoemden, doch, blijkens de wijze, waarop hij zijne taak volvoerde, voor dezelve bijzonder berekenden Schrijver, vereerd en bekrachtigd door de loffelijkſte goedkeuring eener aanzienlijke vergadering van Mannen, allezins geregtigd om in dergelijke zaken uitſpraak te doen, en ondernomen en bekroond in eenen tijd, dat de aanvang der tegenwoordige ſchoolhervorming nog verre af en zelfs geenszins te voorzien was.

Dit gaf aanleiding, dat men aan Directeuren van het Utrechtsch Genootſchap van Kunſten en Wetenſchappen de vrijheid verzocht, om van de door hetzelve bekroonde en in der tijd uitgegeven Verhandeling *over de voor- en nadeelen der*

openbare en huisselijke opvoeding, in dit Maandwerk gebruik te mogen maken. En het is, na het gunstig verkrijgen van toestemming daartoe, — waarvoor wij bij dezen onzen openlijken dank betuigen, — dat wij het genoegen mogen hebben deze Verhandeling, onder zoodanige inkortingen en kleine veranderingen, als de veranderde tijden en het opstel zelve schenen te vorderen, in dit Nommer aan het publiek op nieuws ter lezing en ernstige overweging aan te bieden.

Behalve de daarvoor reeds aangewezen redenen, meenden wij te meer ons te kunnen veroorloven, een zoodanig, schoon reeds in onze taal gedrukt, stuk in dit Maandwerk over te nemen, daar hetzelve, als reeds schier voor twintig jaren in het licht gegeven, uit de gedachten van velen zal geraakt zijn, en, schoon ook te dien tijde afzonderlijk te bekomen geweest, in het zoo gewoon lot der Verhandelingen van geleerde Genootschappen wel zal hebben gedeeld en geenszins algemeen in handen zal gekomen zijn. Het tegendeel nu verdient deze Verhandeling zoo zeer; hetgeen zij bevat, zijn juist woorden op zijnen tijd; en zie daar de redenen, waarom wij vermeenen, ons wegens het plaatsen van dit Stuk niet langer te behoeven te verschoonen.

Gaarne zouden wij ons in staat hebben gesteld gezien om den waarlijk verdienstelijken Schrijver dezer Verhandeling, die, dewijl hij alleen schreef om nuttig aan zijn vaderland te zijn, zich niet heeft willen bekend maken, openlijk te kunnen noemen, niet zoo zeer om daardoor aan zijne na-

nagedachtenis meerderen lof te bezorgen, of dezelve duurzamer te maken, deze leeft in de weldadigste stichtingen van dit en andere Landen, waaraan hij den eersten oorsprong gaf: maar om door zijnen aanzienlijken naam, voor den gewigtigen inhoud van zijn geschrift ooren en harten meer algemeen te openen, en dit juist daar, waar deszelfs belangrijkheid zal moeten erkend en gevoeld worden om de einden te bereiken, waartoe de Verhandeling geschreven en de Prijsvraag gedaan werd, die ze uitlokte.

Dan wij mogen ons vleijen, dat het geheele Stuk ieder, die de moeite neemt, het te doorlezen, overtuigen zal, dat het vervaardigd werd door eenen man niet alleen van doorziend verstand en blakende zucht voor de belangen van het vaderland en om diens wille voor die der vaderlandsche jeugd, maar tevens door eenen man, die de soorten van openbare en huisselijke opvoeding, waarvan hij op zich nam, de gebreken en de voordeelen aan te wijzen en met elkander te vergelijken, van nabij en grondig kende, en dat het geenszins de zucht tot nieuwigheid was, welke hem dreef om op een en ander aanmerkingen te maken en daarvoor andere inrigtingen in de plaats voor te stellen, maar veeleer en alleen de innige overtuiging, welke zijn doorzigt en zijne ondervinding hem hadden aan de hand gegeven, als ook de belangelooze begeerte om voor de volgende geslachten betere inrigtingen van onderwijs en opvoeding te zien vormen, dan hem

zelven in zijne jeugd, of ook zijnen tijdgenooten, mogten te beurt vallen. De merkwaardige bijzonderheid, dat de eerbiedwaardige Schrijver voor zich den verworven eereprijs niet verlangde, maar zonder zich te openbaren dezelve wenschte besteed te zien ter bevordering en aanvankelijke ondersteuning van zoodanige inrigting van onderwijs en opvoeding, als hij in de laatste Afdeeling zijner Verhandeling voordroeg, zal altijd blijven getuigen van dezen zijnen belangeloozen ijver en van zijne meest edelaardige denkwijze.

VERHANDELING

OVER DE

VOORDEELEN EN GEBREKEN

VAN DE

OPENBARE EN HUISSELIJKE OPVOEDING,

TEGEN ELKANDER VERGELEKEN.

Aan welke het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Konsten en Wetenschappen, den 5. Junij 1793, de Gouden Medaille heeft toegewezen.

Niettegenstaande men in het algemeen, sedert eenige jaren, vrij gunstiger over de zaak der opvoeding in ons Vaderland heeft begonnen te denken, zijn er nogtans zeer velen, die geen regt denkbeeld hebben van het groot belang, dat niet alleen ouders, maar alle ingezetenen hebben in de bestuuring der opvoeding van de jeugd.

Ieder weldenkend ingezeten, die zijn vaderland lief heeft, kan niet onverschillig zijn, al heeft hij ook zelf geene kinderen, hoe de jeugd wordt opgevoed; want die zelfde kinderen, aan welker opvoeding thans gewerkt wordt, zullen binnen

eenen halven leeftijd het tegenwoordig geslagt vervangen, en het zal van hen afhangen, welk onvervreemdbaar geluk en huisselijke zegen er op dezen grond zal te genieten blijven, en in welke mate zedelijkheid en godsdienstigheid op denzelven zullen blijven geëerbiedigd en gehandhaafd.

Wijl dus de opvoeding der jeugd van zoo oneindig veel belang is, hebben wij veel verpligting aan die loffelijke Genootschappen, welke tot verbetering van dezelve reeds vroeger hebben willen medewerken, en ook nu weder aan het *Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Konsten en Wetenschappen*, hetwelk alsnu ieder uitnoodigt, om den besten weg na te sporen en aan te wijzen, waarlangs eene goede opvoeding kan verkregen worden.

Alle regtgeaarde ouders, of die derzelver plaats bekleeden, hebben tot oogmerk, hunne kinderen zoo op te voeden, dat zij *deugdzame*, *nuttige* en *aangename* leden der Maatschappij kunnen worden. Ter bereiking van dit doelwit, worden verschillende wegen ingeslagen: de één betrouwt de opvoeding zijner kinderen grootendeels aan de openbare Scholen; de ander meent veiliger weg in te slaan, met tot dat zelfde einde binnen's huis aan zijne kinderen een onderwijzer en opvoeder toe te voegen: beide wegen zijn met distelen en doornen bezaaid, en daarom is de Vrage van het loffelijk Genootschap zeer gepast:

„ Welke wijze van opvoeding is de meest verkieslijke? Eene openbare of eene huisselijke? "

„ lijke? Welke zijn de voordeelen en gebre-
„ ken van die beide? Is er eene wijze van
„ Opvoeding, welke de voordeelen van bei-
„ den, met uitsluiting van derzelver nadee-
„ len, bevat?

Op deze oordeelkundige Vrage waag ik het, naar mijn vermogen, een antwoord in te zenden, onder het ernstig verzoek, van meer op mijne welmeenendheid, dan op mijne bekwaamheid in het schrijven te willen acht geven, mij verzekerd houdende, dat het in dezen meer te doen is om zaken, dan om sierlijkheid van voordragt.

Ik zal de orde volgen, welke de vrage zelve aan de hand geeft, en dus onderzoeken,

In de eerste plaats, welke de voordeelen, en welke de gebreken van de openbare Scholen zijn.

Ten tweede, welke de voordeelen, en welke de gebreken van de Huisselijke Opvoeding zijn.

En in de derde plaats, het eenige middel voordragen, dat, naar mijne gedachten, geschikt is, om de voordeelen van beide, met uitsluiting van derzelver gebreken, te vereenigen.

EERSTE AFDEELING.

Het is buiten twijfel, dat in de opgegeven vraag door de openbare opvoeding te verstaan is de opvoeding in scholen, en het is dus over deze, dat, in de eerste plaats, het onderzoek zal moeten gaan.

De scholen, die hier voornamelijk in aanmerking komen, zijn de halve en heele Kostscholen, benevens de Latijnsche scholen (*).

ALGEMEENE VOORDEELEN DER OPVOEDING IN SCHOLEN.

Dewijl eene school, waar vele kinderen te zamen zijn, niet in eenige orde gehouden noch met vrucht

(*) Daar de vraag de geheele opvoeding der jonge lieden bedoelt, kwamen de gewone dag- en avondscholen hier minder in aanmerking, en waren deze ook, in den tijd, dat deze Verhandeling geschreven werd, nog zoo algemeen in den meest vervallen en ten aanzien van opvoeding zoo zeer ontoereikenden staat, dat ze niet verdienden hier genoemd te worden. De keus van den Schrijver, ten aanzien der scholen, die hij meende te moeten beoordeelen, getuigt dus even zeer van zijne oordeelkunde, als van zijne overtuiging aangaande de onbeduidendheid der gewone dag- en avondscholen van zijnen tijd ter opvoeding der jeugd. Had hij thans geschreven, zoo zoude hij er meer dan in het voorbijgaan van hebben gesproken.
Aanm. van den Redacteur.

vrucht bezocht kan worden zonder vastgestelde wetten, welke stiptelijk moeten worden nagekomen, leeren de kinderen zich op de scholen, waar zulke wetten stand grijpen en gehandhaafd worden, gewennen aan regel, orde en gehoorzaamheid.

Zij leeren ontzag en eerbied hebben voor degenen, die over hen gesteld zijn.

Zij zien de belooning, die den goeden en vlijtigen te beurt valt, en de straffe, die den tragen en den ongehoorzamen overkomt.

Het is in de scholen noodzakelijk, dat de straffen het misdrijf spoedig volgen, waardoor dezelve te dieperen indruk nalaten, terwijl bovendien de vrees voor eene schandelijke straf dikwijls oneindig grootere uitwerking heeft, dan veelvuldige en de ernstigste bestraffingen. Door dit een en ander worden dikwerf kwade hebbelijkheden, die in het ouderlijk huis niet dan met veel moeite kunnen verbeterd worden, op de scholen binnen zeer korten tijd geheel overwonnen en te onder gebragt.

De kinderen leeren met andere kinderen omgaan en wel zonder eenig onderscheid van rang; en wijl kinderen niet gewoon zijn elkanderen te vleijen of elkander te ontzien, leeren zij zich gewennen, hunnen wil dikwijls te moeten buigen naar dien van anderen.

Zij leeren elkanderen behulpzaam zijn, en worden gevoelig, niet alleen aan blijken van vriendschap, maar zijn ook zeer dikwijls aangedaan over de kleine wederwaardigheden, die hunne me-

medemakkeren overkomen: welke meêwarigheid en daaruit ontſpruitende gevoeligheid de bron van vele deugden kan worden.

Nog een ander groot voordeel, dat de ſcholen aanbrengen, en dat bij eene andere opvoeding niet dan zeer gebrekkig kan verkregen worden, is de opwekking der eerzucht. Wanneer verſcheiden kinderen eenerlei taak hebben, kan het niet misſen, zoo zij niet van alle gevoel of vermogens ontbloot zijn, of de zucht om uit te munten bekruipt hen ongevoelig; zij beijveren zich, om hunne medemakkeren voorbij te ſtreven, en wanneer zij de eerſte plaatſen bekomen hebben, ſpannen zij alle krachten in, om die te behouden. Deze opgewekte eerzucht wel beſtuurd wordende, doet meerdere uitwerking, dan alle vermaningen. Heeft zij eens wortelen geſchoten, zoo behoeft een kind niet langer tot leeren te worden aangezet; het heeft dan eenen prikkel in zich zelven, die niet behoeft geſcherpt te worden.

BIJZONDERE VOORDEELEN VAN DE HALVE EN HEELE KOSTSCHOLEN.

Behalve de algemeene voordeelen, kunnen de halve en heele Kostſcholen nog verſcheidene bijzondere bezitten.

Wel ingerigt zijnde, zoo gewennen er zich de kinderen aan vastgeſtelde tijden, om zich bezig te houden, als ook aan bepaalde tijden van uitſpanning, van opſtaan, naar bed gaan en in het geheel aan een geregeld leven, en krijgen dus niet

al-

alleen denkbeeld, maar ook de hebbelijkheid van orde en eene gelijkvormige levenswijze.

Zij leeren ongevoelig begrijpen, hoe veel nut een enkele dag kan aanbrengen, wanneer die wel besteed wordt.

Een ander groot voordeel der Kostscholen is gelegen in het uur van den maaltijd.

Hier zien de kinderen geene overdaad, waartoe in de huizen hunner ouders, van wat staat of rang dezelven ook zijn, dikwerf maar al te veel gelegenheid gegeven wordt.

Hier hebben zij gezonde spijzen, in weinig schotelen opgedischt.

Hier loopen zij geen gevaar, wanneer de eetlust reeds verzadigd is, door lekkernijen aangezet te worden, om de maag te overladen, en de teedere ingewanden voor altijd te bederven.

Hier krijgen zij dagelijks geen wijn, en vooral geen fijne wijnen, dat doodelijk vergif voor jonge kinderen.

Hier ondervinden zij, dat men, bij eenen goeden eetlust, eenen zeer lekkeren maaltijd kan doen met de allergemeenste spijze, als dezelve maar in zijne soort goed is.

Hier leeren zij, dat men geen drom van knechts noodig heeft, om bediend te worden van het benoodigde.

Hier hooren zij geen zouteloos geklap, noch dubbelzinnige uitdrukkingen, welke de alleroplettendste ouders niet anders kunnen voorkomen, dan door altijd met hun gezin alleen te eten.

Integendeel, wanneer het hoofd van de Kost-

school

school de man is, die hij behoort te zijn, zoo zijn de uren van den maaltijd niet zelden de meest leerzame en nuttigste ter aankweeking van goede manieren en van verstandelijke en zedelijke beschaafdheid.

Althans van alle de voordeelen, die de Kostscholen kunnen aanbrengen, is dit laatste, in mijn oog, een der voornaamsten, wijl het de kinderen behoedt voor velerlei kwaden en besmetting, waartoe de tafel van gegoede ouders gelegenheid verschaft en maar al te dikwerf voor geheel het leven den grond legt.

BIJZONDERE VOORDEELEN DER LATIJNSCHE SCHOLEN.

Is er eenige soort van scholen, waar de eerzucht eene aangename hoofdrol speelt, het zijn, buiten twijfel, de zoogenoemde Latijnsche scholen: zijnde aldaar, in het algemeen, van plaats tot plaats, van bank tot bank, van school tot school eer te behalen; hetwelk niet weinig toebrengt ter aanmoediging, om dorre grondregelen met ijver te leeren, wel te onthouden en met oplettendheid toe te passen: een voordeel, waardoor het onderwijs op de Latijnsche scholen alle huisselijk onderwijs, welke moeite men daartoe ook moge aanwenden, verre te boven gaat.

De openbare eerbewijzingen, welke de meestgevorderden jaarlijks erlangen, vermeerderen den ijver, en de kleine redevoeringen en dankzeggingen, die bij die gelegenheden gedaan worden, hel-

helpen niet weinig, om de kinderen te gewennen, zich in het openbaar te laten hooren, en geven eene vrijmoedigheid, die hen naderhand op de Hooge Scholen en nog in hoogere betrekkingen van veel angst en verlegenheid bevrijden kan.

ALGEMEENE GEBREKEN IN DE OPVOEDING OP DE SCHOLEN.

Een meester, die van zijne school zijne kostwinning moet maken, neemt alle kinderen aan, die hem worden aangeboden; hoe meerder, hoe liever: waaruit natuurlijk volgt, dat zijne school bestaat uit kinderen, niet alleen van verschillende jaren, maar ook van verschillende neigingen. Alle die kinderen krijgen eenerlei onderwijs; en schoon in verscheiden scholen, waarvan de Meester één of twee Ondermeesters kan bekostigen, eene verdeeling onder de kinderen gemaakt wordt, geschiedt dezelve gemeenlijk naar de jaren; en dus moet er altijd dat gebrek plaats hebben, dat een kind, hetwelk zeer vatbaar is, moet wachten, tot dat ook de traagste het begrepen heeft (*), waardoor het

(*) De waarde toch van eene school bestaat niet daarin, dat eenige vluggeren zeer goede vorderingen maken, maar dat de middelmatige en trage verstanden goed worden voortgeholpen, en zoo aangegrepen en behandeld, dat zij zich boven het middelmatige verheffen.

Aanm. van den Red.

het onderwijs voor allen even langzaam voortgaat, en aldus voor de vluggeren veel tijd onnut verloren wordt. Of wil de Meester met de vlugsten doorgaan, zoo maken de tragen geene vordering, en geraken alsdan, voor dezen, tijd, moeite en kosten verloren. Daarenboven is het onwegenzeggelijk, dat alle kinderen niet op dezelfde wijze kunnen onderwezen worden, en dat er, om ieder kind op de voor hetzelve geschiktste wijze te onderrigten, veel meerdere oplettendheid vereischt wordt, dan een Meester, of Ondermeester, die zoo vele kinderen te gelijk onder zijne beheering heeft, met eenige mogelijkheid hebben kan; en al kon hij de juiste onderscheiding daarvan maken, hoe kan hij in staat zijn zoo velerlei verschillende behandeling van het onderwijs in te voeren, als het verschil der kinderen zelve eigenlijk wel vorderen zou? — Maar dit is niet het grootste gebrek, ten minste niet het gevaarlijkste.

De allereerste opvoeding der jonge kinderen is altijd en in alle gevallen huisselijk, en dus verschilt dezelve, naar mate van den stand en de bekwaamheden der ouders, als ook naar mate van de zorg, er aan besteed.

Alle die kinderen van verschillende zeden en neigingen worden met elkander in eenen gemeenzamen omgang gebragt, alwaar de goede al zeer schielijk gevaar loopen, de kwade zeden en manieren der ondeugenden over te nemen, gelijk de ondervinding dagelijks bevestigt.

Bij-

BIJZONDERE GEBREKEN IN DE HALVE EN HEELE KOSTSCHOLEN.

De algemeene gebreken, welke van de scholen bijna onafscheidelijk zijn, vertoonen zich ten sterkste in de halve en heele Kostscholen, en zulks veelal en grootendeels ten gevolge van het zuinig overleg, dat in de bestiering van dezelve plaats heeft en al dikwijls plaats hebben moet.

Het eerste en voornaamste oogmerk van iemand, die eene Kostschool opright, is, daardoor een *eerlijk* bestaan te erlangen, en, is het mogelijk, nog iets te besparen voor den ouden dag. Hiervan moet het noodzakelijk gevolg zijn, dat men de zuinigheid, zoo veel doenlijk, betracht, en dagelijks overlegt, hoe men, met de minste kosten, op eene voor het oog voldoende wijze, zijn werk kan gaande houden.

Het groot getal Kostscholen in ons land dwingt ieder Meester de zijne voor den minsten prijs te moeten aanbieden, uit vreeze van door anderen, die door een geringer schoolgeld vermeenen de hunne te kunnen aanprijzen, te worden benadeeld.

Het is dus eenen Meester niet kwalijk te nemen, dat hij in de bestiering van zijne school het grootste overleg gebruikt, en dat hij geen Ondermeester neemt, dan wanneer hij denzelven volstrekt niet ontberen kan, en vooral geen tweeden, zoo lang hij het met éénen meent te kunnen stellen, want het geld voor eenen Ondermeester te kunnen bezuinigen, is eene groote winst.

Zich

Zich een groot huis met eene ruime opene lucht aan te schaffen; valt den Meester, vooral in de Steden, te zwaar; zoo dat hij zich moet behelpen met hetgeen voor een bepaalden prijs te krijgen is. Hierdoor moeten de kinderen in grooten getalle in ééne kamer, ja zelfs dikwijls twee in ééne bedstede slapen. Ook hebben zij in het uur van uitspanning zelden gelegenheid de frissche lucht in te ademen. Alle welke ongerieven zeer dikwijls de schadelijkste, ja zelfs de ongelukkigste gevolgen na zich slepen.

De zuinigheid omtrent de tafel, mits maar altijd de gezondheid in acht genomen worde, kan wel geen kwaad; maar de al te groote zuinigheid van sommigen, die hunne scholieren of niet genoeg; of al te ruwe, of te dikwerf opgewarmde, en in zijne soort min goede spijze opdisschen, kan zeer nadeelig zijn; doch is zulks dikwijls al mede het ongelukkig gevolg van de verlegenheid, waarin de Kostschoolhouders zich bevinden, om uit het kostgeld de menigvuldige onkosten goed te maken.

De tijd van uitspanning levert nog wel de grootste gebreken op, wijl de kinderen zich als dan zonder eenig opzigt bevinden. Niet zelden is de plaats of tuin, waarin de kinderen bij goed weder zich onder elkanderen vermaken, niet zeer nabij aan het verblijf, daar de Meester of Ondermeester zich te dier tijd ophoudt. Ook verlangen deze gemeenlijk al eens zich van hun woelig gezelschap, voor eenen tijd, te kunnen verwijderen. Althans de kinderen zijn in de uren van uit-

span-

ſpanning veelal aan zichzelven overgelaten, en zijn meestentijds daar van zelve bewust.

Hier is als dan de ſterkſte de baas. Hij, die het meest gevorderd is in vloeken en zweeren, heeft de meeste leerlingen. De oneenigheden, die onder het ſpelen voorvallen, worden niet naar billijkheid, maar volgens het willekeurig goedvinden van de ſterkſten, vereffend. Is er één onder, die op ſtraat of elders eene ontuchtige uitdrukking gehoord heeft, ſtraks vliegt dezelve van mond tot mond, en wordt welhaast door allen overgenomen.

Nog meer echter openbaart zich het gebrek in dezen, wanneer het ſlechte weder de kweekelingen belet, zich in de open lucht met ligchaamsoefeningen te vermaken. Alsdan zoeken de kinderen gemeenlijk den afgelegenſten hoek, ten einde, zonder vrees voor verrasſing, hunne geliefkoosde uitſpanningen te kunnen nemen. Hier is dan dikwerf de meestgevorderde in ondeugd de ſpreker en leermeester. Hij verheugt zich iets te kunnen vertellen, waarvan zijne makkers nog geen denkbeeld hebben. Weet hij een ontuchtig liedje, ras verzoeken allen het te mogen uitſchrijven. Heeft hij een ſlecht geſchrift weten te bekomen, hij leest het voor, en alles is aandacht. Zijn er prentverbeeldingen bij, of heeft hij de gave van aanmerkingen te maken, dan wordt het vermaak verdubbeld.

Het ſtaat mij nog zeer wel voor, dat ik, in mijne ſchooljaren, van dergelijken deugeniet een

boekje heb hooren voorlezen, zoo ontuchtig en verfoeijelijk, dat men het, in meerder jaren, niet dan met afgrijzen zoude lezen. In één woord; deze bijeenkomsten worden letterlijk scholen der ondeugd, en het bekende gezegde der Ouden: *kwade zamensprekingen bederven goede zeden*, heeft hier zijne volle toepassing.

Wat moet hiervan niet verder het gevolg zijn in de Heele Kostscholen, alwaar verscheiden kinderen in een en hetzelfde vertrek slapen, en zelfs niet zelden twee in een en hetzelfde bed? De kinderen, onder elkanderen aan zedelooze gesprekken gewoon, worden ook langzamerhand onzedig in gebaarden, en nemen dagelijks toe in schaamteloosheid; welk een en ander eindelijk de wortel wordt van de allershoodste ondeugden, gelijk de droevige ondervinding maar al te dikwijls geleerd heeft.

Wanneer ik alle deze gebreken der kostscholen in het algemeen optelle, wil ik echter niet te kort gedaan hebben aan die weinige Kostschoolhouders, die alle krachten inspannen, om deze gebreken van hunne scholen te verwijderen. Een Kostschoolhouder, die met ter zijdestelling van eigen tijdelijk belang, alles toebrengt, om zijne school te verbeteren, is de hoogste achting waardig; maar is het getal der zulken nog wel zoo groot, als het aantal Kostscholen is, gelijk dit behoorde? De meeste betrachten de grootste zuinigheid, en moeten dit in deze tijden wel doen. Zij zijn genoodzaakt de minst kostbare Onder-

meek-

meesters aan te nemen. Zij moeten ook dikwijls de beste Meesters, die in de Kostscholen in onderscheiden Wetenschappen komen onderwijzen, voorbijgaan, omdat de besten gemeenlijk de duurste zijn enz.

De Dag- en Avondscholen, waar de kinderen geen speeltijd hebben, zijn wel aan minder gevaren onderhevig, mits men altijd de oplettendheid hebbe, hen te laten brengen, en aanstonds na het eindigen van de school te laten halen; maar de overige uren van den dag zijn dan bezwaarlijk te bezetten, zonder in een ander gevaar te vervallen, namelijk van de kinderen onder het bewind der dienstboden te moeten laten; waarvan straks nader.

Wat betreft de heele en halve Kostscholen voor jonge Dochters, ik moet bekennen, dat dezelve in ons Land doorgaans beter zijn, dan die voor de jongens, voor zoo verre het opzigt en de zedelijkheid aanbelangt. De opvoeding der meisjes is, uit haren aard, gemakkelijker. Ook worden die scholen merendeels beter betaald: doch is derzelver kostbaarheid ook weder de oorzaak, dat op dezelve niet dan kinderen van gegoede ouders gezonden worden of ook gezonden kunnen worden.

BIJZONDERE GEBREKEN IN DE LATIJNSCHE SCHOLEN.

Schoon ik gerustelijk durf zeggen, dat, om de gronden van de Latijnsche taal het best te leeren,

ren, de Latijnſche Scholen, zoo als dezelve in ons Land zijn ingerigt, de allergeſchiktſte zijn, kan ik echter niet ontveinzen, dat dezelve ook met vele gebreken te worſtelen hebben. Inzonderheid dat er algemeen het gebrek van langwijligheid ten ſterkſte plaats vindt, waaruit volgt, dat de kinderen vele jaren moeten doorbrengen, om, van ſchool tot ſchool, zich alleenlijk met de Latijnſche taal bezig te houden, zonder dat er bijna gelegenheid is, om eenig ander onderwijs bij de hand te nemen. En als men voor ieder kind alle de uren bij elkanderen rekent, die voor hetzelve in de ſcholen volſtrekt verloren zijn, zal er al een aanzienlijk tijdverlies uit ontſtaan, waar van een voordeelig gebruik had kunnen zijn gemaakt geworden.

Het is buiten mijn beſtek, een volledig ontwerp op te geven van de verbeteringen, waarvoor onze Latijnſche Scholen zouden vatbaar zijn; maar ik verbeelde mij, om er iets van te zeggen, dat, bij eene goede inrigting, de kinderen, te gelijk met het leeren van de Latijnſche en Griekſche talen, eenen goeden voorraad van kundigheden in de Romeinſche en Vaderlandſche Hiſtorien zouden kunnen opdoen; als mede, dat men, in het verhooren der lesſen, veel tijd zoude kunnen uitwinnen, met niet alle kinderen de geheele les te laten opzeggen; maar door zonder rang, met den eenen te beginnen, eenen anderen het midden en eenen derden het ſlot te laten opzeggen, en dan wederom met eenen vierden aan te vangen, waar-

door

door zij allen op dat oogenblik zeer oplettende zouden moeten zijn, en eveneens zorg dragen de geheele lesſe wel te kennen, wijl zij voor dat gedeelte, hetwelk zij niet wel wisten, dezelfde ſtraffe zoude moeten ondergaan, als of zij de geheele les niet gekend hadden. In de onderſte klasſen behoort het maken van Themata ſtand te blijven houden, ten einde de kinderen vast te maken in het verbuigen en vervoegen; maar in de hoogere klasſen moesten dezelve bij uitnemendheid kort zijn, wijl met het maken van ſtijve Themata en het opnemen van de fouten in dezelve veel tijd verkwist wordt, die nuttiger gebruikt zoude kunnen worden. Ook zie ik de reden niet, waarom op de hoogere klasſen niet één dag in de week of één uur elken dag zoude kunnen afgezonderd worden, om de eerſte boeken van Euclides te vertalen en de voorſtellen, daarin voorkomende, op te losſen, of eenig onderwijs in de oude en nieuwe Aardrijks- en Geſchiedkunde enz. te ontvangen. Hierdoor zouden de kinderen te gelijk met het Latijn, eenig denkbeeld verkrijgen van andere wetenſchappen, en het gebrek van tijdverzuim zoude, door deze en andere verbeteringen, merkelijk verminderd worden.

Een groot ongerief van de Latijnſche ſcholen, en dat vele ouders weêrhoudt, hunne kinderen dezelven te laten bezoeken, is de verlegenheid, waarin men zich bevindt na den ſchooltijd, des morgens en des avonds, zonder nog te ſpreken van de menigvuldige verlofdagen.

De minste ouders, die maar eenige bezigheid hebben, kunnen zich verledigen, om de kinderen, gedurende die uren, bij zich te houden, waardoor het al veeltijds gebeurt, dat de kinderen onder de dienstboden moeten zijn, hetwelk voor de opvoeding het allerschadelijkst is.

Wijl men dus bevindt, dat de Latijnsche, zoo wel als alle de andere scholen, aan vele gebreken onderhevig zijn, is het niet te verwonderen, dat reeds sedert jaren verscheidene ouders getracht hebben dezelve te ontgaan, door in huis eenen *Gouverneur* bij hunne kinderen te nemen. Voor zoo verre ik heb kunnen nagaan, zijn in ons land de eerste Gouverneurs voornamelijk Fransche vlugtelingen geweest, die, na het herroepen van het Edict van *Nantes*, hier te lande herbergzaamheid en ondersteuning zochten, en van welke sommigen met den koophandel en met handwerken hun bestaan verkregen, en anderen wel genoodzaakt waren, dit middel bij de hand te nemen, waartoe zij niet geheel ongeschikt waren, als hebbende zelve eene goede opvoeding gehad en overtuigende blijken van hunne deugd en godsvrucht gegeven. Het is dan ook zeer te vermoeden, dat deze eerste Gouverneurs gansch niet van de minsten zullen geweest zijn, want deze ongelukkige lieden kwamen hier niet uit winzucht en om met wat geld in hun land terug te keeren, maar vergenoegden zich met eene matige belooning, vindende hun lot verzacht door bij ordelijke lieden in huis geno-

nomen en wel behandeld te worden, waartegen zij, uit erkentenisse, zich met allen ijver op de opvoeding der kinderen zullen hebben toegelegd.

Dit geslacht uitgestorven zijnde, nam men te dien einde Zwitsers; en er verliepen niet vele jaren, of het werd schier voor eene wellevendheid gehouden, een Zwitsersch Gouverneur bij zijne kinderen te hebben, waardoor dan ook het ontbieden van dezelven hoe langer hoe grooter werd, en ieder van dezelven hoe langer hoe hooggaander bedingen zocht te maken, en in de huishoudingen ontzien wilde zijn; welk alles men genoodzaakt was in te willigen, uit vreeze, dat de Gouverneur het oor mogt leenen aan gunstiger voorwaarden, welke hem door anderen zouden kunnen aangeboden worden; en welke onderhandelingen dan nog gemeenlijk eindigden met zoodanige verhooginge van jaarwedde of lijfrente na afgedaan werk, als anderen hem wel zouden hebben willen geven, of verscheiden van zijne landslieden genoten.

Eindelijk hebben de Zwitsersche Gouverneurs de lijn aan stukken getrokken, dewijl iemand van matigen rijkdom niet meer in staat werd, eenen zoodanigen te bekostigen. Hierdoor gedrongen, heeft men zich tot de Duitschers gewend, die niet zulke vorderingen hadden, en gemeenlijk de Zwitsers in geleerdheid overtroffen, offschoon zij in welgemanierdheid en aangenaamheid in de zamenleving merkelijk bij de Zwitsers te kort schoten.

Mogelijk zoude iemand kunnen vragen, om welke reden er zoo weinige Inlandsche Gouverneurs gevonden worden; doch die maar eenigzins de gesteldheid van ons land, met betrekking tot deszelfs inwoners, heeft leeren kennen, zal ras ontwaar worden, dat zij, die zoodanige opvoeding genoten hebben, dat zij tot die taak in staat zouden zijn, verscheiden andere uitwegen van kostwinning gemakkelijk kunnen vinden; en dat zij, die hunne studien volbragt hebben, niet zonder verzuim van hun bestaan (zoo als de Buitenlanders veeltijds kunnen doen) eenige jaren kunnen of behoeven te besteden aan een ander vak. Daarenboven is het leeren van de Fransche taal thans een eerste gedeelte van de opvoeding geworden, waartoe de Inlanders, zoo uit mangel van grondige kennisse van die taal, als uit gebrek van den juisten tongval, meestendeels min geschikt bevonden worden.

TWEE-

TWEEDE AFDEELING.

VOORDEELEN VAN DE HUISSELIJKE OPVOEDING.

Het is zeker, dat zeer weinige ouders de vereischte bekwaamheden bezitten, om, zonder hulp, de opvoeding hunner kinderen te voltooijen; en zij, die daartoe al de bekwaamheden mogten hebben, worden gemeenlijk door andere bezigheden belet, eene taak van die uitgeſtrektheid, waartoe eene onafgebrokene oplettendheid vereischt wordt, naar behooren te volbrengen. Ik ben dus van oordeel, dat de Uitſchrijvers der vraag door de huisſelijke opvoeding willen verſtaan hebben de opvoeding door eenen goeden Gouverneur; want ik kan niet denken, dat men er voor zal willen doen doorgaan, het onderwijs in huis door Uurmeesters, die elkanderen opvolgen, waarvan de voordeelen, voor hetgeen men eigenlijk opvoeding noemt, zeer gering zijn, en waarvan het gebrekkige nader onder de gebreken der huisſelijke opvoeding zal worden aangeroerd.

Door eenen goeden Gouverneur verſta ik zoodanig iemand, die, de vereischte hoedanigheden en bekwaamheid hebbende, zich verbindt tegen eene bepaalde jaarwedde, om alle zijne krachten in te ſpannen tot bereiking van het groote oogmerk der opvoeding; te weten: om zijnen kwee-

keling tot een *deugdzaam*, *nuttig* en *aangenaam* mensch te vormen.

Die er eene bijzondere eer en zijn eigen genoegen in ftelt, daarin wel te flagen; —

Die daartoe onophoudelijk met de ouders in onderling vertrouwen medewerkt; —

En die zich met welvoegelijkheid weet te fchikken in het huishouden, waarin hij zich geplaatst vindt.

Zoodanige Gouverneurs verbeeld ik mij, dat de eerfte Franfche vlugtelingen geweest zijn, en zoodanigen heb ik er in mijne jeugd eenigen, doch zeer weinigen, gekend.

Ik vooronderftelle dus, dat iemand het geluk gehad heeft, zoodanig eenen aan te treffen, en dat hij weet, hoe men met eenen goeden Gouverneur moet omgaan, hetwelk thans buiten mijn beftek is aan te wijzen en waartoe bijna eene afzonderlijke Verhandeling zoude vereischt worden. Ik vooronderftelle, dat de ouders weten, dat men den vertrouwden vriend van zijne kinderen ook met alle vertrouwen en achting, vooral in tegenwoordigheid der kinderen, moet te gemoet komen, en door eene vriendelijke behandeling hem de vervelingen en lastige uren, die van zijnen post onaffcheidelijk zijn, zoo veel doenlijk, moet trachten dragelijk te maken, ten einde hij met vrolijkheid en vergenoegen zijn aangenomen werk moge kunnen volbrengen. Bij zulk een gunftigen zamenloop van omftandigheden heeft de huisfelijke opvoeding oneindig veel vooruit boven de opvoeding in fcholen.

De meeste gebreken, die wij in de Kostscholen hebben opgespoord, worden hier vermijd. De Gouverneur, die de kennissen van zijnen kweekeling van jongs af leert kennen, draagt zorg, dat de besten worden uitgekozen, zoo dat de jongeling geene gelegenheid heeft, kwade zeden aan te leeren. Deze hoort geen gemeene noch ondeugende taal; hij krijgt geene zedenbedervende boekjes onder het oog: zijne verbeelding wordt kalmer gehouden. — De Gouverneur draagt niet alleen zorge voor de ligchamelijke opvoeding, maar neemt alle gelegenheden waar, om het hart van zijnen kweekeling bijna ongemerkt tot de deugd te vormen, en er in op te wekken en te vestigen die eerste gevoelens en beginselen van Godsdienst, welke voor alle Christenen, van welke gezindheid zij zijn, dezelfde bevonden worden, zonder dat het daarom noodzakelijk is, hem te gebruiken tot onderwijzing van een bijzonder zamenstel van Godgeleerdheid. Hij toont, bij alle gelegenheid, grooten eerbied voor de ouders van zijnen kweekeling, en houdt denzelven voor oogen, dat de betrekking van een kind tot zijne ouders nog oneindig meerder vordert. Hij tracht het telkens, bij de hoogachting, opregte kinderlijke liefde jegens de ouders in te boezemen, waarvan in latere jaren zoo veel kan afhangen.

De oefeningen van het verstand worden zoo afgewisseld, dat het nuttige met het aangename gepaard gaat. Bij het onderwijs in de oude of latere Geschiedenissen, spreekt hij daarover met zijnen kweekeling, en vormt langs dien weg des-

zelfs

zelfs oordeel. Onderwijst hij hem in de Wiskunde, zoo toont hij hem tevens de toepassing daarvan aan in dagelijksche gevallen.

Elk uur, ja elk oogenblik wordt ten nutte gemaakt. Gaat de Gouverneur met zijnen kweekeling wandelen, hij trekt van alle voorkomende voorwerpen zijn voordeel, om het jonge brein ongevoelig en al pratende met verscheiden nuttige kundigheden te voorzien.

Indien de Gouverneur niet sterk genoeg in het Latijn is, om die taal grondig te onderwijzen, zoo kan men eenen bekwamen Leermeester zoeken, die, met den Gouverneur te zamen werkende, groote vorderingen in zeer weinige jaren kan te weeg brengen. Men kan den naijver daaromtrent eenigzins opwekken, met andere jongelingen van dezelfde jaren ten voorbeelde voor te stellen. Men kan eens of tweemaal in het jaar, met meerderen of minderen ophef, een zoogenaamd openbaar onderzoek doen plaats hebben, waarvan de uitspraak, indien dezelve gunstig is, ten gevolge kan hebben, dat de kleine boekerij van den jongeling met een goed en kostbaar boek versierd worde, hetwelk hem kan aanmoedigen, meerdere dergelijke belooningen van zijne naarstigheid te willen verdienen.

Schoon men zeer bezwaarlijk daaromtrent de openbare Latijnsche Scholen kan evenaren, blijft het echter eene zekere waarheid, dat men langs dien weg niet verscheiden jaren behoeft door te brengen, bijna geheel alleen, om eene doode taal te leeren.

Schoon

Schoon mij dit woord ontglipt is, moet echter niemand denken, dat ik voor die doode taal eenige minachting gevoele. Het tegendeel is waar. Ik ben zelfs van oordeel, dat alle ouders, welker kinderen niet eene eigenlijk gezegde kostwinning moeten leeren, hen niet alleen in de Latijnsche taal, maar ook in de gronden van verscheiden Wetenschappen behooren te laten onderwijzen, welke schikking zij met hunne kinderen ook mogten voorhebben. Ik heb nooit eenen krijgsman of koopman gekend, die er berouw van had, in zijne jeugd gestudeerd te hebben; maar wel het tegendeel. Dit in het voorbijgaan.

Als men dus de gevaren der Kostscholen, zoo als dezelve veelal gesteld zijn, vergelijkt bij de gerustheid, die men ondervindt, wanneer zijn kind onder de bewaring van eenen goeden leidsman is, zal er zekerlijk veel voor deze soort van opvoeding pleiten. Te meer, daar in deze Huisselijke Opvoeding nog een allergrootst voordeel gelegen is; te weten, dat de kinderen nooit zijn in het gezelschap of onder de beheering der dienstboden. Niets is nadeeliger voor de opvoeding; en Ouders, die hunne kinderen liefhebben, moeten boven alles zorgen, hen zoo veel doenlijk, daar voor te behoeden. De dienstboden in ons Land, het zij inboorlingen of vreemden, zijn meest van eene zeer geringe afkomst, en dus zonder eenige zorge opgevoed, en bij gevolg zonder eenig denkbeeld van hetgeen tot eene goede opvoeding vereischt wordt. Zoo zij al een deugdzaam hart hebben, waarvan niet zelden het tegendeel ondervonden

wordt, zijn zij echter meest altoos aan groote vooroordeelen onderhevig. De kinderen, die altijd nieuwsgierig, en gemeenlijk ſtil en gehoorzaam zijn, wanneer hun iets vreemds verhaald wordt, luisteren met alle aandacht naar de vertellingen, die men, om hen zoet te houden, met volle mate opdischt. Ieder vertelt, wat hij van zijne oude Grootmoeder gehoord heeft; en wijl zij daaraan zelve volkomen geloof ſlaan, worden de verhalen met zoo veel overtuiging van waarheid gedaan, dat het niet wel misſen kan, of de kinderen moeten dezelven als waar aannemen.

Verder, wanneer er in de keuken of elders iets voorvalt, waarbij men belang heeft, dat het niet geweten zal worden, dan worden de kinderen wel ernſtig vermaand, zulks met ſtoute kaken te ontkennen, ingeval zij door hunne ouders daarover ondervraagd mogten worden, op verbeurte van nooit weder iets lekkers te zullen krijgen, of in het vervolg in eene donkere kamer te zullen opgeſloten worden, als de ouders uit zijn; en zoo doende worden de kinderen gewend hunne ouders te bedriegen en onbeſchaamd met leugens om te gaan.

Het zoude vervelen alles op te halen, wat hier nog bijgevoegd zoude kunnen worden. Dit weinige zal meer dan genoeg zijn om voorzigtige ouders te overtuigen, hoe gevaarlijk het is hunne kinderen te vertrouwen aan menſchen, die in alle opzigten ongeſchikt zijn, om kinderen onder hun toezigt te hebben.

Schoon ik hier voren gezegd heb, dat de Kostſcho-

ſcholen voor de Meisjes aan mindere gevaren onderhevig zijn, zal echter iemand, die eene goede *Gouvernante* kan krijgen, alle de voordeelen der Huisſelijke Opvoeding kunnen ondervinden, voornamelijk, wanneer de moeder krachtdadig medewerkt, gelijk men thans, tot groote eer der meeste moeders, zeggen mag, dat zij meer doen dan voorheen de gewoonte was, en zulks met meer geſchiktheid, oordeel en ijver, dan dit wel in verſcheidene andere landen gevonden wordt. Doch ik zou niemand durven afraden, zijne dochter gedurende één of twee jaren op de beste Kostſchool te doen, ten einde haar eene goede plooi te geven van gehoorzaamheid, werkzaamheid en orde, als wanneer het aan de Gouvernante veel gemakkelijker zal vallen, haar in die goede gewoontens te houden. Om deze reden zoude ik dan ook verkiezen haar eerst naar de ſchool te zenden, vóór haar eene Gouvernante te geven. Ook zoude ik dit om die reden aanprijzen, om dat het voor eene Gouvernante gemakkelijker valt, hare Elève, tot huwbare jaren naderende, voor kwade kennisſen te behoeden, dan zulks op de ſcholen geſchieden kan, waarvan de nadeelige voorbeelden in ons Land niet zeldzaam zijn.

Onder de voordeelen der huisſelijke opvoeding met behulp van eenen Gouverneur, kan men ook nog rekenen, dat de jongelingen, meestentijds omgaande met anderen, die dergelijke opvoeding genieten, en dat nog wel gemeenlijk in het bijzijn der Gouverneurs, te eenenmale ongewoon zijn

en

en blijven aan de losbandige taal van schooljongens en voornamelijk van gemeene schooljongens, waardoor zij ongevoelig kuische ooren verkrijgen, zoo dat zij, ouder geworden zijnde, op het hooren van onbeschofte of wulpsche uitdrukkingen, eenen zekeren tegenzin, ja zelfs afgrijzen, ontwaar worden, hetwelk dikwijls ten gevolge heeft, dat zij, van zelfs, het gezelschap van dergelijke ligtmissen zoeken te vermijden, zonder daartoe eenige aanmaninge of waarschuwinge van nooden te hebben. Dit is ten minste zeker, dat in de Huisselijke Opvoeding de goede zeden veel minder gevaar loopen van bedorven te worden, dan op de scholen, zoo als dezelve veelal gesteld zijn.

GEBREKEN VAN DE HUISSELIJKE OPVOEDING.

Het gebrekkige der Huisselijke Opvoeding vertoont zich, eerstelijk in den aard dier opvoeding zelve, en ten andere in het groot gebrek aan goede Gouverneurs, van welke echter de goede uitslag dezer Opvoeding geheel afhangt.

Uit den aard van de huisselijke Opvoeding vloeit van zelfs voort, dat een kind *alleen* onderwezen wordt, en dus dat de naijver, om door vlijtigheid zijne tijdgenooten voorbij te streven, niet dan door konst verwekt kan worden, terwijl dezelve in de scholen van zelfs geboren wordt: en welke moeite men ook aanwende, of welke wegen men insla, nooit zal men dezelve daarin kunnen evenaren.

Bijaldien een Gouverneur twee broeders, die

wei-

weinig in jaren van elkanderen verschillen, hetzelfde onderwijs geeft, bepaalt zich de naijver alleenlijk tot broeder en broeder, waardoor dezelve ligtelijk in nijdigheid verkeert, en alsdan zoowel aan de broederlijke liefde als aan geheel het karakter eenen zeer gevaarlijken krak toebrengt, die dikwijls in de volgende jaren moeijelijk te herstellen is.

Een kind, dat *alleen* opgevoed wordt, moet dagelijks over kwade hebbelijkheden, die het zich *aangewend heeft*, op de eene of andere wijze, door onthouding van vermaken of dergelijke, gestraft worden; en dit dagelijksch straffen maakt het kind mismoedig, stug en baloorig, terwijl daarentegen in de scholen het enkel zien van de straffen, aan eenen medescholier uit hoofde van hetzelfde kwaad aangedaan, alle oplettendheid doet aanwenden, om niet in gevaar te komen, zelf dergelijk schouwspel aan zijne makkers te vertoonen.

Een kind, dat *alleen* opgevoed wordt, loopt veel gevaar, om éénzinnig en verwaand te worden, en er behoort groote omzigtigheid toe, om dit voor te komen.

Een van de groote gebreken in de huisselijke opvoeding, is het dagelijksch eten aan de tafel der ouders (*) en dus ook dan, wanneer er gasten zijn.

(*) Het is handtastelijk, dat de Schrijver hier alleen op het oog heeft zoodanige huisgezinnen, waar dagelijks eene ruime tafel gehouden wordt, en zoodanige zijn toch ook merendeels die, waar aan de kin-

zijn. Deze uren zijn voor het kind doodelijk, zoowel met betrekking tot het ligchamelijke, als tot het zedelijke. Ik behoef hier weder niet in bijzonderheden uit te wijden; iedereen gevoelt het gevaar, waarin de kinderen zich met betrekking der gezondheid bevinden, door de overdaad van ſpijzen, de menigte van wijnen van allerhande ſoort, en door het lang zitten aan eene tafel, waar elk oogenblik hun verhemelte geſtreeld en zij tot onmatigheid verleid worden. En zoo men zich al te dezen opzigte wilde verblinden met de ongelukkige redenering, dat de kinderen van jongs af zich aan allerhande ſpijze en drank en aan dergelijke buitenſporigheden moeten gewennen, om ſterk van ingewanden te worden, zoo zal men echter niet kunnen tegenſpreken, dat in deze uren de zedelijke opvoeding grootelijks ondermijnd wordt. Wanneer de geestrijke wijnen de geestige en zelfs de geestelooze tongen los maakt, wat worden er dan niet dikwijls dubbelzinnige uitdrukkingen gehoord, die de aandacht der kinderen niet ontgaan; de verbeelding verhitten en gevaarlijke driften doen geboren worden, die bij hen nog onbekend konden en behoorden gehouden te worden?

Dit gevaar wordt nog oneindig vergroot, wanneer, bij afwezendheid der vrouwe van het huis, niet dan jonge mans, of ouden, die nog jonge ton-

deren een Gouverneur of Gouvernante gegeven wordt. Dit is de huisſelijke opvoeding, waarvan hij ſpreekt.

Aanm. van den Red.

tongen hebben, de tafel omringen; dan wordt het dunne gaas van dubbelzinnigheid volkomen weggefchoven, en bijna ieder woord een fpoedig werkend vergif. Wie is er, die, wanneer hij naast zich immer zijn kind aan dergelijke tafel bevond, niet moet bekennen, dat hij met den grootften angst het begin van een kluchtig voorval of losbandige vertelling heeft aangehoord, en dat hij wel gewenscht had, zijn kind daar niet tegenwoordig te zien. Men zoekt dit gevaar veel te verminderen, door den Gouverneur met zijnen kweekeling, bij het nageregt, van tafel te doen opftaan. Doch dit gelukt op zijn best het eerfte jaar. Dan begint de Gouverneur reeds aanmerkingen te maken, dat het voor hem zoo vernederend is, te moeten opftaan, als de andere gasten nog blijven zitten, en de kweekeling zelf begint te klagen, dat hij nog als zoo een klein kind behandeld wordt, waardoor het niet zelden gebeurt, dat men de zwakheid heeft iets in te willigen, dat tot groot nadeel van de zedelijkheid zijner kinderen uitloopt.

Behalve de gebreken, die de huisfelijke opvoeding op zich zelve heeft, levert de fchaarsheid van goede Gouverneurs nog eene zeer groote zwarigheid op voor die foort van opvoeding. Men begrijpt toch ligtelijk, dat eene ongelukkige keuze daaromtrent de allernoodlottigfte gevolgen kan en moet na zich flepen, waarvan de voorbeelden dan ook niet moeijelijk zouden te vinden zijn.

Heeft men al een eerlijk en braaf man gevonden,

den, dan ontbreken hem dikwijls de noodige bekwaamheden, en heeft hij de bekwaamheid, dan ondervindt men niet zelden, dat hij zich in het huishouden zoo wil doen gelden, dat het voor de ouders niet te verdragen is, al heeft men ten ernstigste voorgenomen, alles in te schikken, wat maar eenigzins mogelijk is. Daarenboven zijn vreemdelingen niet zelden bezet met eene groote verbeelding van de volmaaktheid van hun eigen land, en vooringenomen tegen het onze, hetwelk, in hunne kweekelingen, of verachting van hun eigen land of eene ongemakkelijkheid tegen den Gouverneur moet te weeg brengen.

Indien ik verder, in de bijzonderheden, wilde optellen de onaangenaamheden, die men in de huishoudingen, bij zoodanige huisselijke opvoeding zoo van de zijde der Gouverneurs als anderzins, vaak ondervindt, zoo zou ik er bijna een geheel boekdeel mede kunnen vullen.

Hetgeen ik van de Gouverneurs gezegd heb, vindt meestentijds ook zijne toepassing op de Gouvernantes. Die dus eene goede Gouvernante, of eenen goeden Gouverneur, al is het juist niet in den uitgestrektsten zin, aangetroffen heeft, moet zich, ten nutte zijner kinderen, getroosten, vele onaangenaamheden over te stappen, zich met eene groote mate van toegeeflijkheid en geduld wapenen, en begrijpen, dat deze onaangenaamheden onafscheidelijk zijn van die soort van opvoeding; gelijk ook nog deze, dat er bij langdurige ziekte, of wanneer men genoodzaakt is te veranderen, eene tusschenruimte en stilstand van op-

opvoeding en onderwijs ontstaan, die veel achteruit zetten.

Alle deze ongerieven hebben sommige ouders er aan doen denken, om aan hunne kinderen eene goede huisselijke opvoeding te bezorgen, door hen een groot gedeelte van den dag door Meesters bij het uur te laten onderwijzen, zonder eenen goeden Gouverneur te nemen. Dan de ondervinding heeft geleerd, (eenige weinige *niet te na gesproken*,) dat een Uurmeester of Huisonderwijzer gemeenlijk een slecht Meester wordt, bijaldien er geen opzigt bij plaats heeft. De leerling verlangt, dat het uur laat begint en vroeg eindigt, en de Leermeester verlangt nog meer naar het oogenblik, dat zijn lootje verdiend is; terwijl men bovendien met geene mogelijkheid kan vergen, dat een Meester, die elk uur eenen anderen leerling onder handen heeft, voor allen eene bepaalde genegenheid en zucht, om hen spoedig en wel te doen vorderen, opvat; te minder; daar de al te schielijke vorderingen ten eenemaal tegen zijn belang zouden strijden. Maar wordt de les onder eenig opzigt gegeven, zoo wordt Meester en leerling in een zeker bedwang gehouden. De Meester toont eerzucht en de leerling krijgt ijver. En dit is de reden, waarom een goed Gouverneur, zoo die er is, altijd tegenwoordig zal willen zijn bij de uurlessen, die zijnen kweekeling ontvangt.

Verder in den tusschentijd van den eenen Meester tot den anderen, is het kind meest altijd spelende, zonder dat het eigenlijk zijn speeltijd is,

en wanneer de ouders niet te huis zijn, houdt het zich meestentijds onder de dienstboden op, om welke redenen deze soort van huisselijke opvoeding mij zoo gebrekkig voorkomt, dat ik de voordeelen daarvan niet heb durven aanroeren, en om die reden ook begrepen heb, dat zoodanige huisselijke opvoeding in de opgegevene vrage niet is bedoeld geworden.

Maar mogelijk zal iemand, die al het bovenstaande overweegt, vragen; is de Vader zelf niet de beste Gouverneur?

Zekerlijk is de Vader, wat betreft de genegenheid en goede bedoelingen, de beste Gouverneur, dien men zoude kunnen vinden; maar tot eene goede huisselijke opvoeding wordt meer vereischt, dan genegenheid en goede wil.

Ik vooronderstelle eens, dat de Vader de vereischte bekwaamheid heeft, en dat hij niets ter wereld anders te doen heeft, dan zijn kind bijna den ganschen dag en het geheele jaar door bij zich te hebben; welke twee vereischten men wel zal willen bekennen, dat zeer zelden te zamen loopen. Heeft het geval plaats, dat de Vader de vereischte bekwaamheden niet bezit, of dat hij genoodzaakt is, uit hoofde van bezigheid, lange afwezendheden te maken, of wel, dat hij zich van gezelschappen en vermaken niet kan onthouden, dan begrijpt men ligtelijk, hoe gebrekkig deze huisselijke opvoeding wordt; maar ik heb vooronderfteld, dat dit alles geen plaats heeft; en ook dan zelfs doet er zich eene groote zwarigheid op, die den Vader zeer duur kan te staan komen.

Een

Een vader, die met groote hartelijkheid en buitengewonen vlijt zijn best doet, om zijn kind te onderwijzen, vermeent al ligt het regt te hebben, om, naar evenredigheid van zijne genegenheid en ijver, eene wederkeerige opletendheid van zijn kind te mogen vorderen; en ontbreekt dezelve, dan ontſtaat er bij den vader veel ſchielijker eene gemelijkheid, dan bij eenen vreemden, die voor zijn geduld betaald wordt.

Indien het dan ongelukkiglijk gebeurt, dat de vader zijne bedaardheid verliest en zijn kind wegens gebrek aan oplettendheid ſtraft, dan verbeeldt dit zich al ligtelijk, dat hem door zijnen vader onregt wordt aangedaan, hetwelk ook waarlijk in dat geval ſomtijds het geval is, want het ſtraffen over onoplettendheid moet met de uiterſte omzigtigheid geſchieden, alzoo het gebrek aan oplettendheid meestentijds veel eerder de ſchuld is van hem, die onderwijst, dan van den leerling (*).

Een kind, dat eenen Gouverneur heeft, neemt dikwijls zijne toevlugt tot zijnen vader, die, ingevolge van de afſpraak met den Gouverneur, dan eens voor den goeden dan eens voor den kwaden man ſpeelt. Alsdan is er eene afwisſeling, waarbij

(*) Gulden aanmerking! Mogten alle, die uit pligt, noodzakelijkheid of eigen vermaak zich inlaten met het onderwijs van kinderen, dezelve ter harte nemen en *nimmer* uit het oog verliezen! Het onderwijs zelve zal er altijd beter door worden, en alleen dan zal het, onmisbaar, met vrucht ontvangen worden.

Aanm. van den Red.

bij gemeenlijk de vader meer wint, dan de Gouverneur. Maar wanneer de Vader zelf Gouverneur is, dan heeft het kind niemand dan de moeder, bij welke de toevlugt in dezen, voor zoo verre het leeren betreft, dikwijls zeer gevaarlijk kan worden, want de moeder heeft in hare eigene opvoeding zoo vele uren van inſpanning nooit ondervonden, en dus wordt het moederlijk hart al ligtelijk er over week, dat van het arme kind zoo veel gevergd wordt, en indien zij dan ongelukkiglijk de zwakheid heeft het kind over het veel leeren te beklagen, dan begrijpt men ligtelijk, hoe dit achteruit werkt, en in velerlei opzigten groote ſchade ſticht.

Het kind bevindt zich in dit geval ook alle dagen alleen met zijnen vader, die, het altijd alleen tot leeren moetende aanzetten, welhaast voor hetzelve een vervelend en onaangenaam voorwerp wordt; welke ongemakkelijkheid zoo toeneemt, dat het kind eindelijk in zijnen vader niets anders meent te vinden, dan eenen dwingeland, die hem dagelijks plaagt en van zijne vermaken afhoudt, waardoor de kinderlijke liefde van dag tot dag zoo afneemt, dat eindelijk, wanneer het kind tot meerdere jaren gekomen is, de vader, met het gemis der kinderlijke toegenegenheid en liefde, ook teffens verloren heeft het eenige behoedmiddel, om het op den regten weg te houden, en het eenige hulpmiddel, om het, zoo dikwerf het zich daarvan verwijdert, weder terug te brengen.

Men kan dus hieruit opmaken, dat, al had de vader tijd en bekwaamheid, het evenwel voor hem

hem ten uiterste gevaarlijk moet zijn, deze taak *alleen* op zich te nemen.

Er blijft dus niets over, dan naar eenen Gouverneur om te zien; en deze Huisselijke Opvoeding is die gene, die ik, naar het begrip dat ik van de vrage gevormd heb, tegen de opvoeding op Scholen heb moeten vergelijken, hetwelk ik, schoon zelf in mijne eigen oogen zeer gebrekkig, hiermede meen afgehandeld te hebben.

Nu moet ik nog, alvorens tot de derde Afdeeling over te gaan, voldoen aan de, bij de vrage gevorderde keuze: *welke wijze van Opvoeding de verkieslijkste is:* en, dan moet ik bekennen, dat, zoo als de scholen thans in ons Land gesteld zijn, de Huisselijke Opvoeding door eenen goeden of dragelijk goeden Gouverneur, niettegenstaande alle derzelver gebreken, mij nog voorkomt de voorkeur te verdienen, als in vele opzigten aan minder gevaar onderhevig. Maar ik moet er bij bekennen, dat mij deze keuze hard valt, wijl mijne neiging ten voordeele der openbare opvoeding zoude zijn. Het spreekt van zelf, dat aan die genen, die het vermogen niet hebben eenen Gouverneur te bekostigen, en dus van de Huisselijke Opvoeding moeten afzien, niets anders overblijft, dan de beste school uit te zoeken, waarvan zij, door alle mogelijke middelen, de gebreken en gevaren, die daarmede gepaard gaan, moeten trachten te verminderen.

DERDE AFDEELING.

De voordeelen en gebreken van de openbare en Huisfelijke Opvoeding kortelijk hebbende uiteengezet, blijft mij nog overig, te voldoen aan het laatfte vraagpunt; te weten: *of er eene wijze van opvoeding uit te denken zoude zijn, welke de voordeelen van beide, met uitfluiting van derzelver nadeelen, zoude kunnen bevatten.*

Ik wil niet ontveinzen, dat alleen dit laatfte gedeelte der vrage, mij de pen heeft doen opvatten. Al wat ik tot hiertoe over dezelve gefchreven heb, is enkel gefchied om te voldoen aan alle de deelen der vraag. Maar nu — nu gloeit mij de pen in de hand, of het mij ook gelukken mogt, iets aannemelijks omtrent de verbetering van zoo een belangrijk ftuk, als de opvoeding der jeugd door mij gehouden wordt, aan de hand te geven. Weleer heb ik eens het ftreelend genoegen ondervonden, van door eene geringe oplettendheid en kleine moeite grooten dienst aan vele noodlijdende menfchen te hebben toegebragt; mogelijk zoude het den Alzegenaar kunnen behagen, ook deze mijne geringe pogingen ten nutte van mijn vaderland te doen gedijën. De bewustheid van mijne geringe vermogens heeft mij niet afgefchrikt; uit kleine en gebrekkige beginfelen komen fomtijds groote dingen voort; een kleine zaadkorrel doet met der tijd een grooten boom te voorfchijn komen.

Mijn eerfte nadenken heeft zich daartoe bepaald,

of

of er ook mogelijkheid zijn zoude, de Huisfelijke Opvoeding van derzelver inwendige en toevallige gebreken te zuiveren en dezelve op eene voldoende wijze te verbeteren. Dan hoe vele moeite ik mij daartoe gegeven hebbe, altijd heb ik het gebrekkige en het kostbare van deze foort van opvoeding blijven behouden, terwijl bovendien de fchaarsheid van goede Gouverneurs eene onoverkomelijke zwarigheid bleef aanbieden. Ook is mij het middel, door fommigen wel eens beproefd, om namelijk hunne kinderen, zeer weinige in getal, in een huis te plaatfen, onder het opzigt van eenen Gouverneur of Inftituteur, onvoldoende voorgekomen, als aan verfcheiden fchoolgebreken onderhevig, en daarenboven zoo ongemeen kostbaar, dat het onmogelijk van algemeenen dienst kan zijn. Dus ben ik er op bedacht geworden, of het niet mogelijk zoude zijn, de Kostfcholen op zoodanig eene wijze te verbeteren, dat het gebrekkige er van wegviel, en dat in dezelve het voordeelige van de Openbare en van de Huisfelijke Opvoeding te zamen vereenigd werd.

Hoe kunnen nu de Kostfcholen dusdanig verbeterd worden? Niet anders, dan in de eerfte plaats, door medewerking en toezigt van eenige Leden uit de Regeringen der Steden, alwaar die fcholen gevonden worden, dewelke, bij overlijden of afftand, aanftonds door andere Leden uit de Regering zouden moeten vervangen worden.

Reeds overlang hebben onze Voorouders begrepen, dat er geene goede Latijnfche Scholen konden zijn, indien de Regering niet mede werkzaam

was,

was, en dezelven door befcherming en bijftand onderfteunde, van welk voorregt wij dagelijks de gevolgen zien, wijl, zonder dien, reeds overlang in verfcheiden Steden de Latijnfche Scholen, of geheel tot niet geloopen, of veel gebrekkiger zouden geworden zijn. — Waarom zouden wij die zelfde wijze van behandeling, waarvan wij de nuttigheid befpeuren, dan ook ten aanzien van andere ftichtingen ter onderwijzing en opvoeding der jeugd niet navolgen? Wij hebben in onze Steden nog genoeg edelmoedige lieden, die zich zullen laten welgevallen, dezen last, hoe zwaar dezelve in den beginne fchijnen moge, met moed te aanvaarden en met ijver te volbrengen.

Het tweede vereischte, om het bovengemelde doelwit te bereiken, is eenige onderfteuning in geld. Op dit woord hoor ik alle de Schatbewaarders in onze Steden, als uit éénen mond, uitroepen: „ dit is onmogelijk: onze geldmiddelen zijn „ naauwelijks toereikende, en het is niet doenlijk, „ dezelven met eenige nieuwe uitgave te bezwa- „ ren." Dit is ook niet noodig, mijne Heeren! er is mogelijkheid een toereikend Fonds te vinden zonder het allergeringfte bezwaar der ftedelijke geldmiddelen (*).

Al-

(*) Hetgeen de Schrijver hierop laat volgen, meer op den tijd, waarin hij fchreef, dan op den tegenwoordigen pasfende, is dit geheel achtergelaten. Maar hetgeen hij er verder op laat volgen, is daarentegen thans niet meer een bloot denkbeeld, gelijk het was, toen hij het voorftelde. Alles is er voor gereed om

er

Althans zoude dit, des noods, te vinden zijn door, gedurende eenige weinige jaren, eene zeer geringe belasting van eenige ſtuivers op de huizen te leggen, naar evenredigheid van de belasting, waarop dezelven op Stads Registers bekend ſtaan, of naar mate van de huren; doch welke belasting niet door de eigenaars, maar door de bewoners zoude moeten betaald worden.

Eenig fonds, op welke wijze dan ook zamengebragt zijnde, kan het werk eenen aanvang nemen. De Leden uit de Regering, die ik Commisſarisſen zal noemen, en aan welken men naderhand eenen titel zou kunnen geven, dien men mogt goedvinden, moeten eerst omzien naar een bekwaam gebouw, voorzien met eene groote opene lucht. Zoo ras het Fonds van de Kweekſchool voor de *Zeevaart* te *Amſterdam* tot eenige vastigheid begon te komen, ſchonk de Regering dier Stad een ledigſtaand gebouw aan die Stichting. En zoude het dan ook niet te verwachten zijn,

er uitvoering aan te geven, en zelfs onder nog beteren vorm — en zeker zal men er dáár gebruik van maken, waar gelijke belangſtelling in de opvoeding der jeugd plaats heeft, als die was, die den aanzienlijken Schrijver bezielde, toen hij het niet beneden zich rekende, zijn tijd en moeite aan de beantwoording dezer vraag te koste te leggen. — Dat mén het oog heeft op de allerwege verordende Schoolfondſen ook voor de ſteden, zal wel geene herinnering behoeven.

Aanm. van den Red.

zijn, dat deze en andere steden, voor eene Stichting, die oneindig belangrijker voor haar is, hetzelfde zullen doen, zoo er maar gebouwen toe te vinden zijn?

Gebeurt dit niet, dan moeten Commisfarisfen een gebouw huren, en, ingeval hetzelve volkomen dienstig bevonden wordt, hetzelve aankoopen, zoo ras het Fonds het dragen kan. In dit gebouw moet de Kostschoolhouder voor niet wonen; want, indien hij huishuur moet betalen, zoo vervalt hij al ligt weder in het droevige geval, van sterk te moeten cijferen, om rond te schieten, en men loopt gevaar, dat hij op noodzakelijke onkosten al ligt eene al te groote bezuiniging zal moeten betrachten. Hij moet, uit hetgeen voor ieder kind tot kost- en schoolgeld betaald wordt, alle de kosten voor de tafel, slaapplaatsen, bedienden, enz. kunnen vinden, met behoorlijke ruimte, want eene bekrompene beurs maakt bekrompene schikkingen. Doch, bijaldien het getal der kinderen zoo groot mogt worden, dat het inkomen voor den Kostschoolhouder de evenredigheid verre te boven zoude gaan, alsdan kan men altijd, bij vooraf gaand beding, een gedeelte van het kostgeld ten voordeele van het Fonds afzonderen.

De Kostschoolhouder, welken ik gemakshalve Directeur zal noemen, moet ten eenemale onder het bestuur van Commisfarisfen staan, die hem des noods kunnen afzetten, gelijk mede de Ondermeesters.

Voor ieder zestal kinderen moet een Ondermees-

meester zijn, dus voor 24 vier, voor 48 acht enz. Deze moeten uit het Fonds betaald worden, en hoe rijkelijker men dezelven, volgens verdienften, beloont, hoe grooter de keuze van goede voorwerpen in het vervolg zijn zal, zoodat men zich deze kosten nooit zal beklagen (*).

Indien er zich tot Ondermeesters gefchikte voorwerpen mogten aanbieden, die te voren zelf fchool gehouden hebben, en zich vernederd zouden vinden door dezen titel, zoo zal men zeer ligtelijk daarvoor eenen anderen in de plaats ftellen kunnen. Als men eenen nieuwen noodig heeft, moeten Commisfarisfen denzelven aanftellen, na de bedenkingen van den Directeur ingenomen te hebben, en; op deszelfs klagten, naar goedvinden, wederom afzetten. Voor ieder Ondermeester moet aan den Directeur een bepaald tafelgeld uit het Fonds betaald worden.

Ieder Ondermeester moet nooit meer dan zes kweekelingen onder zijn opzigt en ter zijner verantwoording hebben, van welke hij dagelijks aan den

(*) Te minder, daar alleen dergelijke inrigting goede en de meest wenfchelijke gelegenheden kan aanbieden, ter aankweeking en vorming van toekomftige Directeurs van dergelijke fcholen, of ook van andere, als mede ter vorming van inlandfche Gouverneurs, ten dienfte van zulke ouders, die de huisfelijke opvoeding, om welke redenen dan ook, mogten blijven verkiezen.

Aanm. van den Red.

den Directeur verslag moet doen met opzigt tot hun gedrag, gehoorzaamheid en ijver.

De verdeeling der Ondermeesters, als mede de bepaling van het onderwijs, moet van den Directeur afhangen, echter altijd onder goedkeuring van Commisfarisfen, die ook, met overleg van denzelven, de verlofdagen moeten bepalen, doch welke vooral niet te lang achter elkanderen moeten zijn.

Bijzondere Meesters, die bij het uur komen onderwijzen, behoeven er niet vele te zijn; doch die, welke Commisfarisfen noodig oordeelen, moeten altijd de beste zijn, die men vinden kan, en deze moeten ook uit het Fonds betaald worden; maar het moet ieder vrij ſtaan, voor zijn kind zoodanige Uurmeesters te nemen, als hij zal goedvinden, mits voor zijne eigen rekening. Bij het onderwijs, door alle die Meesters te geven, moet altijd of de Directeur zelf, of een der Ondermeesters tegenwoordig zijn, om redenen, te voren aangeroerd. De Directeur moet zorg dragen, dat die Meesters niet komen in het uur van uitſpanning, behalve een Muzijk- of Dansmeester, bijaldien het kind, uit liefhebberij, denzelven in dat uur verkiest, zoo er geen ander mogt te vinden zijn; maar dienſtiger zal het altoos zijn, den tijd van uitſpanning geheel vrij te houden.

In de uren van uitſpanning, welke, zoo veel doenlijk, in de open lucht moeten worden doorgebragt, moeten er altijd één, twee of drie Onmeesters, naar mate van het getal der kweekelingen, tegenwoordig zijn en medeſpelen; want, al ſpe-

ſpelende, kunnen zij den inborst der kinderen leeren kennen, en hunne gebreken beſpieden, waarvan zij dagelijks moeten verſlag doen aan den Directeur, wiens voornaamſte zorg behoort te gaan over de zedelijke opvoeding. Nooit moeten zij zich daar als Ondermeesters vertoonen, dan in den uiterſten nood, om ongelukken voor te komen; maar integendeel met zoo veel bereidwilligheid en minzaamheid medeſpelen, dat de kinderen zich verbeelden, dat zij het uit eigen vermaak doen.

Wanneer het ſlecht weder volſtrekt belet in de opene lucht te ſpelen, als dan moeten de Ondermeesters hun verſtand en beleid toonen in het bedenken en telkens afwisſelen van zoodanige ſpelen, waarin de kinderen vermaak vinden, en die teffens eene nuttige ſtrekking hebben. Eene aangename lectuur, allerhande kortswijlen, alles moet in het werk geſteld worden, om te maken, dat de tegenwoordigheid der Ondermeesters voor de kinderen niet vervelende wordt. Men zal de nuttigheid hiervan, als mede van het groot getal der Ondermeesters, ligtelijk beſeffen, zoo men zich te binnen brengt, hetgeen omtrent de gebreken der Kostſcholen is gezegd geworden.

De Directeur moet bezorgen, dat er zoo veele ſlaapplaatſen zijn, dat ieder kweekeling afzonderlijk kan liggen, en dat de Ondermeester altijd in dezelfde kamer ſlaapt, waar die zes kinderen zijn, voor welken hij bij den Directeur voor alles moet inſtaan, en ook bijzonder ten einde te zorgen, dat zij, des morgens op het ontbijt ko-

mende; reeds alles veirige hebben, wat voor het zelve moet vereischt zijn.

De Commissarissen moeten dikwijls, en ten minste alle drie maanden de school bezoeken; zich van alles laten onderrigten; en indien er eenige oneenigheid tusschen den Directeur en eenen der Ondermeesters mogt voorvallen, dezelve vereffenen, en altijd den Directeur krachtdadig ondersteunen.

Tweemaal in het jaar moet er, ten overstaan van alle de Commissarissen, een zoogenaamd openbaar onderzoek plaats hebben, en de best gevorderde kweekelingen daarna in het openbaar beloond worden. Bij dit onderzoek moeten alle de ouders, benevens alle degenen, die, op welke wijze dan ook, de school begunstigen, kunnen tegenwoordig zijn.

Ik kan mij in geene bijzonderheden inlaten omtrent de goede schikkingen, welke in dergelijke school, voorzien met eenen verstandigen en bekwamen Directeur en goede Ondermeesters, kunnen gemaakt worden. Dezelve zullen, onder het opperbewind van Commissarissen, van zelve dagelijks te voorschijn komen. Ook kan ik niet bepalen den prijs, dien de Directeur voor ieder kweekeling zal mogen ontvangen. Dit moet door Commissarissen, met overleg van den Directeur, geschikt worden, zorgende, dat die prijs vooral niet bovenmate groot zij. Alleenlijk verbeeld ik mij, dat vastgesteld zal moeten worden, dat voor ieder kind, behalve het kost- en schoolgeld, vijf en twintig guldens jaarlijks aan het Fonds zal

moeten betaald worden, gedurende de jaren, dat het op de school is, ten zij de ouders kunnen aantoonen, reeds op eene andere wijze de inrigting krachtdadig te ondersteunen.

Nog eene noodzakelijke schikking is er, waarin ik mij vleije, dat zeer groote nuttigheid zal bevonden worden, te weten, eene kamer af te zonderen alleen voor die kweekelingen, welke de ouders verkiezen, dat op de Latijnsche Scholen zullen gaan. Voor deze kamer moet, behalve de reeds genoemde Ondermeesters, nog een afzonderlijke Ondermeester zijn, die de Latijnsche tale magtig, en die niets anders te doen heeft, dan zorg te dragen, dat de Latijnsche lessen wel geleerd worden, welke hij moet overhooren, en daarover, pratenderwijze, redeneren, en voorts op te passen, dat de leerlingen op straat geene baldadigheden plegen of kwade kennissen maken, ten welken einde hij dagelijks de kweekelingen, die de Latijnsche Scholen bezoeken, zelf daarheen brengen en van daar weder afhalen moet. Wanneer des avonds zijn werk gedaan is, moet hij zijne kweekelingen weder overgeven, ieder aan den Ondermeester, onder wien zij behooren.

Door zoodanige schikking zullen verre voor het grootste deel de zwarigheden wegvallen, die nu de meeste ouders weêrhouden, hunne kinderen op de Latijnsche Scholen te doen, wijl men zeker zal zijn, dat zij in den tusschentijd der scholen, en in het uur van den maaltijd, in goede handen zijn.

Als dan zullen onze Latijnsche Scholen wederom bloeijen, als in de dagen van ouds, en derzelver Onderwijzers, welker moed thans veelal door het gering getal leerlingen bijna uitgebluscht wordt, wederom, niet alleen door vermeerdering van leerlingen, maar door een groot getal goede leerlingen, aangemoedigd worden, om in hunnen post met verdubbelden ijver werkzaam te zijn.

Indien men nu alle deze ſchikkingen, waarvan ik maar eene kleine ſchets heb kunnen opgeven, met oplettendheid overwege, verbeeld ik mij, dat men zal bevinden, dat door dezelven de ſcholen niet alleen van alle die boven opgenoemde gebreken zullen gezuiverd zijn, maar ook dat derzelver voordeelen nog zullen vergroot en verbeterd zijn; tweede, dat door het groot getal goede Ondermeesters, welke men als zoo vele Gouverneurs kan aanmerken, en dat wel onder eenen Opper-Gouverneur, en dan nog onder het opzigt van oplettende en ijverige Leden uit de Regering, zoodanige inrigting aan de Huisſelijke Opvoeding onder eenen Gouverneur al zeer nabij komt, zonder de kostbaarheid en gebreken, daaraan anders onvermijdelijk verknocht, te hebben; en dus dat door dit middel het voordeelige van de Openbare en van de Huisſelijke Opvoeding te zamen verbonden wordt, met vermijding van derzelver wederkeerige gebreken. Ik mag mij dan vleijen aan het laatſte gedeelte van de vrage eenigzins voldaan te hebben; ten minſte, dit zou ik durven voor

voor vasthouden, dat, indien wij het geluk hadden zoodanige scholen in ons Land te hebben, verre de meeste ouders liever daarvan gebruik zouden willen maken, dan de toevlugt nemen tot eene Huisselijke Opvoeding, die, na vele kosten en moeijelijkheden, somtijds nog maar ten halven slaagt.

Bijaldien er in ééne Stad maar een begin gemaakt wordt met dergelijk School op te rigten (*), zoo zul-

(*) Indien wij wel onderrigt zijn aangaande de veranderde inrigting der Haarlemsche Latijnsche School, in het vorig jaar tot stand gebragt, meent men te kunnen zeggen, dat zoodanig begin in die Stad eindelijk is gemaakt geworden. Althans, zoo veel wij er van weten, zijn in de tegenwoordige inrigting van die Latijnsche School de hoofdtrekken te vinden van het plan, hetwelk hier werd opgegeven, en toen reeds de goedkeuring van het aanzienlijk Genootschap, dat daartoe de aanleiding had gegeven, met de meeste toejuiching wegdroeg. Met die School is thans ten naauwste verbonden een Instituut zoo van opvoeding, als ter onderwijzing van hedendaagsche talen en andere wetenschappen, onder het bestuur van den Heere H. L. DE GRAVE, wiens buitengewone verdiensten en bekwaamheden tot zoodanig eene moeijelijke en gewigtige taak ten overvloede zijn bekend geworden, gedurende zijn veeljarig verblijf in Gelijken, doch nog veel uitgebreideren kring te *Groningen.* — Zijn wij verder wel onderrigt; zoo is dit Instituut aanvankelijk met kweekelingen overbezet, hetwelk dan ten bewijze kan strekken zoowel van het algemeen vertrouwen, hetwelk gemelde Heer en de overige Onderwijzers, in-

zullen de andere Steden, de goede uitwerkselen daarvan ziende, ras aangemoedigd worden, dit voortreffelijk voorbeeld te volgen. En dan zoude het zelfs te verwachten zijn, dat men met der tijd door dergelijke inrigting, ook de Kostscholen voor kinderen van de Vrouwelijke Sekse zoude trachten te verbeteren: te meer, wanneer men bij ondervinding zal hebben bevonden, dat de penningen, benoodigd tot den eersten aanleg en het onderhoud van dusdanige inrigtingen, niet zoo ruim behoeven te zijn, als men in den eersten opslag zich zoude verbeelden, alzoo alle de gewone onkosten door de kweekelingen zelve gedragen worden, en er alleen eenige onderstand voor de buitengemeene uitgave noodig is.

Had het ons mogen gebeuren, dusdanige scholen, sedert eenige jaren te hebben, hoe vele jongelingen zouden hier gebleven zijn, die nu naar buitenlands ter verkrijging hunner opvoeding zijn gezonden; en hoe veel geld zoude hier te Lande besteed zijn, dat nu daar buiten, somtijds zelfs zonder veel vrucht, is gezonden geworden.

Welaan dan, edelmoedige Regenten, opregte Vaderlanders! Slaat handen aan het werk: maakt

een

zonderheid de verdienstelijke Rector der Latijnsche klassen, de Heer H. WAARDENBURG, bezitten en genieten, als van de aanvankelijke goedkeuring, welke de uitvoering van een plan vindt, dat bij deszelfs voorstelling door bevoegde beoordeelaars zoo zeer werd toegejuicht.

Aanm. van den Red.

een begin. Een werk, dat met ijver begonnen wordt, is half volbragt.

Laat de schijnbare geringheid van dit onderwerp u niet weêrhouden. Er zijn weinige zaken, die in de Raadzalen verhandeld worden, waarbij het Vaderland meerder belang heeft, dan bij de opvoeding der jeugd. Laat het mij vergund zijn, u aan te moedigen met de deels zeer toepasselijke, deels waarschuwende taal van den oordeelkundigen CICERO. *Quod enim munus Reipublicae afferre majus meliusve possumus, quam si docemus atque erudimus juventutem; his praesertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda ac coërcenda sit.*

Laat het u niet hinderlijk zijn, door eene geringe Verhandeling tot dit werk te zijn aangezet, want die zelfde denkbeelden, die men er in vindt, waren voorlang in uwe vaderlijke en vaderlandsche harten opgesloten. Hoe menigmalen hebt gij gezucht over de gebrekkige opvoeding van de jeugd in ons Land? Hoe menigmalen heeft het u verveeld, dat men zijne kinderen naar Gestichten buiten 's Lands wilde zenden? Er was dus maar eene kleine springveder noodig, om gemeenschappelijk te overleggen en werkzaam te worden: en dit is het, dat deze Verhandeling moet trachten te weeg te brengen. Laten de moeijelijkheden, die voornamelijk in den beginne dit werk zullen vergezellen, u niet afschrikken; maar laat het aangenaam vooruitzigt van de vruchten van uwen arbeid, ook in het geluk van uwe eigen zonen

en

en dochteren, te zullen ondervinden, uwen moed opwekken.

De heerlijkste beloning, die ooit een gevoelig hart kan verlangen, staat u te wachten; want het onbeschrijfelijk genoegen, van aan zijn Vaderland, aan zijne kinderen en aan zijn halfroost zoo eenen belangrijken dienst gedaan te hebben, en de ongeveinsde dankbaarheid van alle degenen, die het wel met het Vaderland meenen, zal uwe belooning zijn.

Veel zoude ik nog gaarne tot aanmoediging hier willen bijvoegen, want mijn ijver voelt geene palen; maar de vrees van u door langwijligheid te vervelen, houdt mijne pen terug; waarom ik deze Verhandeling zal eindigen met de opregte en hartgrondige bede, dat het den goeden God behagen moge uw hart te neigen tot ijverige en bestendige werkzaamheid in dezen, en derzelver pogingen met zijnen dierbaren zegen te begunstigen en te doen strekken tot heil van ons Vaderland, tot opbouw van waren Godsdienst, tot aankweeking van opregte Godsvrucht en ter verheerlijking van zijnen nooit volprezen Naam.

UIT LIEFDE VOOR MIJN VADERLAND.

AANMERKINGEN

WEGENS DE NOODZAKELIJKHEID VAN GOEDE SCHOOLVERTREKKEN,

ALS MEDE EENIGE REGELEN EN EENE SCHETS VAN DERZELVER INRIGTING EN DIE VAN GEHEEL HET ONDERWIJS, MET BETREKKING TOT DE GEZONDHEID DER LEERLINGEN.

Een slecht gesteld schoolvertrek maakt de goede inrigting van het schoolonderwijs onmogelijk. Terwijl een bekrompen en ongeredderd schoolvertrek de gezondheid der jeugd benadeelt, stremt het tevens de goede uitwerking zelfs van het best ingerigt onderwijs.

Deze schijnbaar los daarheen geworpen gezegden mogen, bij oppervlakkige beschouwing, veel naar magtspreuken gelijken, zij zijn echter niet

dan de uitspraken der ondervinding, en worden helaas, tot op dezen dag toe, nog maar al te zeer door de dagelijksche ervaring bevestigd.

Het kon ook alleen de overtuiging van de gegrondheid dezer uitspraken wezen, welke, bij de invoering der thans plaatshebbende Schoolwet, het den Schoolopzieneren tot een belangrijk gedeelte hunner zoo nuttige werkzaamheid maakte, *bijzonderlijk de verbetering der schoolvertrekken ter harte te nemen*, gelijk geschiedde bij het negende Artikel hunner Instructie. Het was alleen gelijke overtuiging, die, bij het ontwerpen en vaststellen der Huishoudelijke Schoolreglementen voor de onderscheiden Departementen, de behartiging van dit zelfde belang aan alle de Gemeentebesturen in afzonderlijke artikelen ten ernstigste aanbeval (*). Het kon alleen deze overtuiging zijn, die, ingevolge van deze bepalingen der Huishoudelijke Schoolreglementen, door onderscheiden Landdrosten aan de Leden der Commissiën van Onderwijs nog bovendien deed aanbevelen,

(*) Men zie Art. 19 van het Huishoudelijk Reglement voor het Departement *Holland* van 5 Maart 1807. — Art. 17 van dat voor *Utrecht* van 11 November 1806. — Art. 20 van dat voor *Gelderland* van 27 December 1806. — Art. 11 No. 1 van dat voor *Overijssel* van 15 Januarij 1807. — Art. 23 van dat voor *Vriesland* van 20 en 21 October 1806. — Art. 19 van dat voor *Groningen* van 23 Februarij 1807, en Art. 20 van dat voor *Drenthe* van 29 Augustus 1806.

len; bij het bezoeken der scholen, op de gesteldheid der schoolvertrekken bijzonder opklettend te zijn, en van hun bevinden verslag te doen.

Dit alles is dan ook op zeer vele plaatsen, inzonderheid der voormalige Departementen van *Drenthe*, *Overijssel*, *Vriesland*, *Groningen* en *Gelderland*, voor het schoolonderwijs en de schooljeugd van de beste en meest gewenschte gevolgen geweest, daar er in deze Departementen, en *inzonderheid* in de eerstgenoemde, sedert dien tijd zeer vele oude schoolvertrekken omgeworpen of verlaten en geheel nieuwe, goed ingerigte, opgebouwd, of ook de oude op eene voldoende wijze zijn verruimd en verbeterd geworden. Inzonderheid heeft, ook in dit opzigt, het voor dezen zoo zeer vervallen Schoolwezen van het voormalig Departement *Drenthe* zeer veel te danken aan de krachtdadige maatregelen, bij Publicatie van 7 October 1807 door den toenmaligen Landdrost van hetzelve genomen, en door zijnen opvolger niet min krachtdadig ondersteund. Bij deze Publicatie toch werd niet alleen de algemeene verbetering der schoolvertrekken gelast, maar tevens ten naauwkeurigste bepaald, welk eene ruimte die alle vervolgens moesten hebben in evenredigheid van het aantal leerlingen; op welke wijze gezorgd moest worden, dat alle de schoolvertrekken goed verlicht waren en behoorlijk konden gelucht worden; welke schoolmeubelen zich in elk schoolvertrek moesten bevin-

 den,

den (*), enz. alles met bepaling van den tijd, binnen welken aan den inhoud dezer Publicatie zoude moeten voldaan zijn. Er zijn dan ook in dat gedeelte van het tegenwoordig Departement van de *Wester-Eems* maar weinige schoolvertrekken overig, welke niet of eene geheele vernieuwing of eene aanmerkelijke en behoorlijke verbetering ondergaan hebben.

Zulke algemeene pogingen ter verbetering der schoolvertrekken konden reeds genoegzaam schijnen, zoo al niet ter bevestiging van de bovenvermelde uitspraken, althans ten bewijze der algemeene overtuiging omtrent derzelver gegrondheid. — Zulk eene algemeene overtuiging kan niet gerekend worden dan op de handtastelijkste gronden te rusten, en welke deze gronden zijn mogen, rekende men, bij alle de verbeteringen, die het Lager Schoolwezen, ook in dit opzigt, sedert de laatste jaren alreede ondergaan heeft, geenszins overtollig opzettelijk aan te wijzen; want, behalve in de niet genoemde Departementen, zijn er in die, welke genoemd werden, nog maar een al te groot aantal slechte en schier onbruikbare en even zeer voor de gezondheid schadelijke als voor de goede inrigting van het onderwijs belemmerende schoolvertrekken aanwezig.

Wij zeiden: *een slecht gesteld schoolvertrek maakt de goede inrigting van het schoolonderwijs onmoge-*

(*) Deze Publicatie van den Landdrost van het Departement *Drenthe* is in haar geheel te vinden in het Zevende Deel der oude *Bijdragen*, St. XI. bl. 5—7.

gelijk. Noch hier noch ook vervolgens hebben wij daarmede het oog op bouwvallige en geheel geontramponeerde schoolvertrekken, hoewel er nog vele, die dezen naam verdienen, gevonden worden; want dat het stremmend voor het onderwijs en nadeelig voor de gezondheid van onderwijzer en leerlingen is, wanneer het slechte dak, gebarsten muren en gebroken vensterglazen vrijen intogt geven aan wind, regen, hagel en sneeuw; wanneer de lage ligging van het schoolvertrek hetzelve bij harde of langdurige regens gedeeltelijk onder water zet, of wanneer bij geheel verwaarloosd onderhoud van het gebouw, een sterke wind het dreigt omver te werpen en boven de hoofden van meester en kinderen te doen instorten, dit zal wel geene aanwijzing behoeven. Alleen moet het de hoogste verwondering opwekken, dat het vaak zoo veel moeite kost, en dikwerf nog geheel vruchtelooze moeite is, hen, wien de zorg over deze gebouwen is aanbevolen, over te halen om aan dezelve de zoo hoogst dringende verbeteringen te bewerkstelligen. Zoude men het kunnen gelooven, indien vele voorbeelden het niet bevestigden, dat ouders, van wien men toch mag en moet vooronderstellen, dat ten minste het leven en de gezondheid hunner kinderen hun ter harte gaat, zoo moeijelijk te bewegen zijn om eenige geringe opoffering te doen ter verbetering van een vertrek, waar hunne kinderen dagelijks eenige uren vertoeven, en derzelver gezondheid handtastelijk zoo veel gevaar loopt?

Door flecht gestelde schoolvertrekken bedoelen wij veeleer de zoodanige, die, schoon dragelijk onderhouden, wegens derzelver verkeerde inrigting, bekrompenheid, gebrek aan licht, gemis van genoegzame of behoorlijk ingerigte schrijftafels en zitbanken, verkeerde plaatsing van dezelve, gebrek aan de vereischte zwarte leerborden, als ook aan plaatsen ter berging der schoolboeken en schoolbehoeften, al datgene missen, wat tot een goed schoolvertrek gevorderd wordt, en het is van de zoodanige, dat men allen grond meent te hebben te kunnen zeggen, dat zij de goede inrigting van het schoolonderwijs onmogelijk maken, en dat, voor zoo verre de tegenwoordige schoolverordeningen eene goede en zekere bepaalde inrigting van dat onderwijs aanbevelen en voorschrijven, dusdanige flecht gestelde schoolvertrekken de bedoelingen der plaatshebbende Schoolreglementen tegenwerken en derzelver opvolging ten eenemale beletten.

Hoe zeer bekrompenheid, gebrek aan noodig licht, gemis aan schrijftafels en zitbanken, het behoorlijk onderwijs moeten stremmen en onmogelijk maken, valt van zelve in het oog. Men verbeelde zich een schoolvertrek, waar een groot aantal kinderen op een gepakt zit, of eene menigte van dezelve, wegens de kleinheid van het vertrek, in de toegangen der school, of wel in andere vertrekken van 's meesters huis zich moet onthouden, het zij staande, het zij zittende: men verbeelde zich verder een schoolvertrek, waar, wegens gemis van toereikende vensters, vele scholie-

lieren bij donkere dagen of in de winter-namiddag-uren op hunne plaatsen niet kunnen zien te schrijven of te lezen, of ook zoodanig een schoolvertrek, waar de leerlingen bij volslagen of gedeeltelijk gemis van de vereischte schrijftafels, hunne schriften moeten schrijven op de knie, en men oordeele, of op zulke scholen het schoolonderwijs eenen geregelden gang kan nemen en houden, of met vrucht kan worden behandeld? Dit een en ander is intusschen verre af van denkbeeldig te zijn. Men zoude ligtelijk in staat wezen een aantal scholen aan te wijzen, alwaar dit alles letterlijk de waarheid is.

Maar verder, de algemeene Schoolorde van 29 Mei 1806 vordert, dat *de leerlingen zullen verdeeld worden in drie klassen, welke van elkander afgezonderd zitten moeten*, voorts dat *de leerlingen van dezelfde klasse steeds gezamenlijk zullen moeten worden onderwezen*; als mede dat *de onderscheiden klassen, in de verschillende gedeelten van het onderwijs, op een bord moeten worden onderwezen.*

Dat zonder zoodanige splitsing der leerlingen in onderscheiden klassen en zonder zoodanige geregelde en gezamenlijke onderwijzing der gelijk gevorderde leerlingen, geen behoorlijk, dat is, voor alle de leerlingen toereikend en in het algemeen vruchtbaar onderwijs kan gegeven worden, leert de ondervinding. Alleen toch op die scholen, waar men zich aan zoodanige verdeeling der leerlingen en aan zoodanige onderwijzing derzelve bij klassen houdt en houden kan, blijkt het school-

onderrigt nuttig en vruchtbaar te wezen. Geheel de schooltijd wordt, bij dusdanige inrigting, voor alle de scholieren nuttig en op het zuinigste besteed, terwijl bij de oude inrigting, waarbij de scholieren één voor één de les opzeiden, voor elk derzelve, het schrijven alleen uitgezonderd, slechts eenige weinige minuten ter dadelijke onderwijzing overschoot. Verder geniet nu elke klasse geregeld telkens gedurende een derde deel van geheel den schooltijd het dadelijk onderwijs van den meester, terwijl bovendien bij de nu mogelijke regeling van het onderwijs, insgelijks de twee overige derde deelen voor alle de leerlingen goed gebruikt worden. Maar waartoe verder de nuttigheid betoogd van eene inrigting, die de proef der ondervinding heeft doorgestaan en allerwege, waar zij volgens de wet plaats heeft, hare nuttigheid en groote voordeelen zoo handtastelijk vertoont.

Maar is dit nu zoo, dat alleen bij het klassikaal onderwijs het onderrigt van alle de leerlingen aanhoudend en de geheele schooltijd voor alle even vruchtbaar zijn kan, dan beseft men ligtelijk, van welk een aanbelang het is, dat de schoolvertrekken zoo zijn ingerigt, dat zij zulk een klassikaal onderwijs, hetwelk door de wet gevorderd wordt, toelaten; dat de schoolvertrekken zoo gesteld zijn, dat de splitsing en het afgezonderd zitten der leerlingen in onderscheiden klassen mogelijk is; en dat, waar de slechte inrigting en gesteldheid der schoolvertrekken deze niet dulden, hierdoor het geregeld en vruchtbaar onderwijs belet en de op-

vol-

volging der ſchoolverordeningen in dit opzigt onmogelijk gemaakt worden:

Dit nu moet het geval zijn, zoo dikwerf de ſchoolvertrekken geene genoegzame ruimte hebben, om de leerlingen behoorlijk uit een en in klasſen van elkander afgeſcheiden te doen zetten; of ook zoo dikwerf de vertrekken, in plaats van eene geſchikte gedaante, eene zoodanige hebben, die niet gedoogt, dat de verſchillende klasſen zoo gezeten zijn, dat de onderwijzer zich met een derzelve afzonderlijk bezig kan houden, zonder de werkzaamheid der overige te ſtremmen of te verſtoren. Insgelijks moet dit dáár het geval zijn, waar het ontbreekt aan een toereikend aantal ſchrijftafels en zitbanken, of aan eene geſchikte geſteldheid van het ſchoolvertrek om deze tafels en banken geregeld en naar den eisch van het klasſikaal onderwijs te plaatſen.

Verder, ten einde, ingevolge van de vordering der wet, elke klasſe, in de verſchillende gedeelten van het onderwijs, op of voor een zwart leerbord te onderwijzen, is het niet genoeg het vereischt aantal van zoodanige leerborden in de ſchool te hebben ophangen; zij moeten er zoo hangen, dat of de leerlingen van elke klasſe, op hunne plaatſen zittende, daarop een vrij en goed gezigt hebben, of dat er vóór de borden genoegzame ruimte is, om er geheel de klasſe op eene gevoegelijke wijze ſtaande voor te kunnen plaatſen. Hoe zeer dit een of ander, het zij door de goede of verkeerde inrigting van het ſchoolvertrek zelve, het zij door de genoegzame of ongenoeg-

zame verlichting van hetzelve, het zij ook door de voordeelige of ongunstige invalling van het licht, kan en moet bevorderd of wel verhinderd worden, gevoelt ieder ligtelijk.

Op grond van dit alles nu is het, dat wij vermeenen te kunnen zeggen, dat een flecht gefteld fchoolvertrek de goede inrigting van het fchoolonderwijs onmogelijk maakt, en dat, bij gevolg, een goed ingerigt fchoolvertrek een wezenlijk vereischte is tot een geregeld en doelmatig fchoolonderwijs, en zulks zelfs in die mate, dat van de goede inrigting der fchoolvertrekken de getrouwe en vruchtbare opvolging der fchoolwetten, ten aanzien van de innerlijke fchoolinrigting, afhangt. Bij een gebrekkig fchoolvertrek moge een bekwaam onderwijzer in zijne fchoolinrigting eenige verbeteringen kunnen invoeren, fchoon hij er echter nimmer volkomen in zal kunnen flagen; maar een onbekwaam onderwijzer zal, bij een ongefchikt vertrek, niets goeds kunnen daarftellen, of zoo hij het al eenigermate zou kunnen doen, zijne ongezindheid daartoe weten te verfchoonen met de ongefchiktheid van het vertrek. Geef daarentegen aan een onbekwamen en zelfs tragen onderwijzer een wel ingerigt fchoolvertrek, dit zal zijne onbekwaamheid te gemoet komen; er zal ten minsten in orde en geregeldheid iets gewonnen worden, en zijn ijver zal welligt genoegzamen fpoorflag erlangen om zich behoorlijk aan te grijpen, al ware het alleen om voor te komen, dat de fraaije fchool niet ontfierd werde door een in het oog vallend gebrekkig onderwijs. Voor-

beel-

beelden van dusdanige goede uitwerking van nieuwe of vernieuwde schoolgebouwen zijn niet zeldzaam.

De tweede uitspraak, die wij aan het hoofd van deze aanmerkingen geplaatst hebben, dat namelijk *een bekrompen en ongeredderd schoolvertrek de gezondheid der schooljeugd benadeelt*; zal maar weinige woorden vorderen, om er de waarheid en kracht van te doen gevoelen; gelijk ook het geen wij er verder bijvoegden, slechts weinige opheldering vorderen zal.

Men verbeelde zich een schoolvertrek, waar, wegens de bekrompene ruimte van hetzelve of deszelfs lage verdieping, de lucht spoedig door de uitwasemingen van het aantal kinderen van verschillende soort, dat zich binnen hetzelve opgepropt bevindt, verpest wordt; waar bovendien geene gelegenheid is om vensters of togtgaten te openen, of waar zulks al mogelijk is, dit niet geschieden kan zonder de leerlingen bloot te stellen aan eene aanhoudende zuiging en doortogt van lucht; of men verbeelde zich een schoolvertrek, waar de steenen vloer, de lage ligging van het vertrek, de vochtigheid der muren enz. hetzelve steeds bezet houdt met eene vochtige, kelderachtige lucht; of wel een zoodanig, waar of gebrek aan noodige zuiverheid, of het rooken van den haard of kagchel; of bij gemis van haard en kagchel, de menigte van stoven; of ook het bezigen van het vertrek tot huishoudelijk gebruik, het gereedmaken der spijzen voor het gezin van den meester in hetzelve, en zoo voorts, het schoolvertrek steeds van zelve opvult met schadelijke

lijke uitdampingen, die zich, vermengende met de uitwasemingen der leerlingen zelve, de lucht nog al te meer besmetten; en wie beseft niet, dat de gezondheid der kinderen aldaar groot gevaar loopt, gelijk zulks niet zelden blijkt uit de ongesteldheden, welke vele kinderen vaak van zoodanige scholen te huis brengen, uit de hoofdpijnen, bezwijmingen en dergelijke, welke zij, gedurende den schooltijd zelven, alreede dikwerf ondergaan; om nu niet te zeggen, dat, bij de minste aanstekende ziekte of kwaal, die, schoon nog voor het oog van den onderwijzer te zeer verborgen, om kinderen, die er mede besmet zijn, van de school te weren, onder zoodanige ongunstige omstandigheden, deze ziekten en kwalen zich spoedig van het eene kind aan het andere moeten mededeelen, waarvan de gevolgen dan ook voor velen derzelven dikwerf doodelijk geworden zijn.

Hoe noodzakelijk is het dus niet alleen om alles van de schoolvertrekken te verwijderen, waardoor de lucht reeds van zelve onzuiver wordt, maar ook om aan geheel het schoolvertrek zoodanig eene inrigting te geven, dat de ruimte van hetzelve, zoo wel in de lengte en breedte, als in de hoogte, in evenredigheid staat met het aantal der schoolkinderen, en dat eene bestendige zuivering der lucht, door welgeplaatste togtgaten, mogelijk is.

Niet alleen zal op deze wijze, naar eisch, en overeenkomstig het uitdrukkelijk voorschrift, bij art. 11 der Algemeene Schoolorde, aan de Onder-

derwijzers gegeven, gezorgd worden voor de gezondheid en het leven der leerlingen, maar tevens voor het beter slagen van het hoofddoel van geheel de schoolinrigting zelve; want *een bekrompen en ongeredderd schoolvertrek stremt*, gelijk wij zeiden, *bovendien de goede vruchten zelfs van het best ingerigt onderwijs.*

Zal het onderwijs met vrucht kunnen worden ontvangen, zoo zal het met lust en met een opgeruimd hart en een helder hoofd moeten gegeven en aangehoord worden. Maar hoe is dat dáár mogelijk, waar eene verpestende lucht het verstand van onderwijzer en leerlingen benevelt, hun hart toeklemt en hunnen lust verdooft, of waar een ongeredderd en bekrompen vertrek, of donkere en sombere wanden de ziel van onderwijzer en leerlingen stemmen tot wanorde, dofheid en zwaarmoedigheid? — Zij, die immer onderwezen hebben, weten, hoe veel voor de gelukkige en vruchtbare onderwijzing afhangt van eenen opgeruimden geest, en hoe is die dáár mogelijk, waar alles, wat ons omringt, verdrietelijkheid en naargeestigheid inboezemt? — Daarenboven, de scholen behooren niet alleen plaatsen van onderwijs, maar ook gelegenheden te wezen ter goede opvoeding, en wie weet niet, hoe krachtig daarop voorbeelden werken. Hoe zal het nu voor den meester, welk eene gezetheid hij zelf ook op de stiptste orde moge hebben, mogelijk zijn, zijnen leerlingen de zucht daarvoor in te prenten, wanneer alles om hen wanorde en ongeregeldheid verraadt, en de geheele inrigting

ting van het vertrek tot wanorde en ongeregeldheid uitlokt en noodzaakt?

Van zoo veel aanbelang rekenen wij, in verschillende opzigten, welgestelde schoolvertrekken, en wij hebben ons dus ten pligt gemaakt de aandacht van alle, die op den gelukkigen voortgang der schoolverbetering prijs stellen, hierop opplettend te maken, ten einde, ware het mogelijk, de verdere verbetering van de schoolvertrekken te bevorderen en aan te moedigen.

Intusschen oordeelden wij niet genoeg te zullen gedaan hebben met onze aanmerkingen deswegens mede te deelen, wij vermeenden tevens aan het belang der zaak verschuldigd te zijn, er bij te voegen niet alleen aanwijzingen en regelen omtrent de goede inrigting der schoolvertrekken, maar tevens de afteekening van zoodanig een schoolvertrek, waarin zich de aangewezen vereischten van een goed schoolvertrek vereenigen.

Tot het mededeelen van zoodanige aanwijzingen of regelen werden wij reeds voorlang in staat gesteld door een onzer geachte Correspondenten, die, gedreven door belangstelling in de gezondheid en de goede ligchamelijke opvoeding der schooljeugd, waarvan hij als Geneesheer meer dan andere het belang moet beseffen en doorgronden, zoodanige regelen ter neder schreef en ze onder de letters J. G. S. ter plaatsing in dit schoolgeschrift toezond. Het dadelijk opvatten van het voornemen, om daarbij datgene te voegen, wat wij nu meer leveren, deed ons van het toegezondene dus verre geen gebruik maken, want het

het uitvoeren van dergelijke voornemens heeft, gelijk de ondervinding geleerd heeft, meer moeite in, dan men zich vooraf konde voorſtellen. Intusſchen mogen wij nu het genoegen hebben om van dit belangrijk ſtukje met dank gebruik te maken en laten hèt nu hier volgen, vergezeld van eenige nadere ophelderingen of aanteekeningen, betrekkelijk het ontwerp van een ſchoolgebouw, hier door ons geſchetst, met oogmerk om vervolgens nog iets te zeggen aangaande dit *ontwerp van een* ſchoolgebouw zelve.

EENIGE REGELEN AANGAANDE DE INRIGTING DER SCHOLEN EN VAN HET ONDERWIJS, MET BETREKKING TOT DE GEZONDHEID DER LEERLINGEN.

1.

Het ſchoolgebouw zij zoo veel mogelijk tegen het Oosten (*) gelegen, op eene luchtige, eenigzins verhevene plaats, althans niet in eene laagte, noch in de nabijheid van ſtilſtaande wateren, mest-

(*) Het ontworpen ſchoolgebouw, op de Iſte plaat afgebeeld, worde dus met den voorgevel naar het Noorden geplaatst. Aan de zeekusten daarentegen zal het verkieslijker zijn, hetzelve met den voorgevel naar het Zuiden te keeren.

mesthoopen of eenigerhande, ongezonde lucht opgevende, plaatsen.

2.

De gemeene weg, naar de school leidende, zij gevloerd zonder oneffenheden, en zoo ingerigt, dat zij het geheele jaar, ook des winters en na langdurigen regen en, bij hoog water bruikbaar is; dezelve worde altijd zindelijk gehouden. Des winters door sneeuw bedekt of door ijs glad geworden zijnde, zorge men, dat tijdig een pad gebaand en hetzelve met zand of assche bestrooid worde.

3.

In den omtrek van het schoolgebouw worde zindelijkheid en orde in acht genomen; niets, dat walgelijk en aan bederf onderhevig is, of aanleiding tot vallen of kwetsen kan geven, worde daarbuiten of ook binnen hetzelve geduld. Ook moet bij elk schoolvertrek een of twee sekreten zijn, die buiten den schooltijd bestendig gesloten zijn en welker sleutels bij den Meester bewaard blijven (*).

4.

(*) Zeer gepast zijn deze herinneringen omtrent de sekreten, ook al zijn ze binnen het schoolvertrek zelve, gelijk in het hierbij gevoegd ontwerp. Waarom zulks zoo ontworpen is, zal vervolgens in den tekst worden aangewezen, als ook de middelen, die daarbij gebezigd worden en verder kunnen gebezigd worden om alle onaangename lucht er van in het schoolvertrek te voorkomen.

4.

Het schoolvertrek en schoolhuis en de daaraan grenzende hooger opgetrokkene gebouwen, voornamelijk wanneer zij reeds oud zijn, worden op last der Regering door deskundigen eenmaal in het jaar en daarenboven telkens na eenen zwaren storm gevisiteerd en zoo veel noodig dadelijk gerepareerd; gelijk ook alles, wat in de nabijheid van de school of langs den derwaarts leidenden weg ongelukken zou kunnen veroorzaken, behoort te worden verwijderd, en alle water, in de nabijheid van het schoolvertrek gelegen, te worden omtuind.

5.

Een schoolvertrek, dat nieuw gebouwd, verbeterd of versch gewit is, worde niet gebruikt, voor dat het volkomen droog is. Geheel nieuwe gebouwen kunnen zelden voor het einde van den volgenden zomer worden betrokken.

6.

De ruimte van het schoolvertrek zij evenredig aan het vermoedelijk grootste getal van leerlingen. Hetzelve zij, over het algemeen, zoo groot en luchtig, dat men bij het binnentreden geene benaauwde lucht of warmte verneemt, en gedurende het verblijf in hetzelve door geen tocht of koude gekweld wordt.

7.

De school zij voorzien met een planken vloer en met het vereischte getal van vensterramen; dezen behooren groot te zijn en genoegzaam geopend te kunnen worden, ten einde de geheele

school toereikend verlicht zij, en er buiten de schooltijden frissche lucht behoorlijk door spelen kan. Deze ramen moeten tevens digt zijn en met vensters of luiken gesloten kunnen worden, opdat er geen togt of vochtigheid in het vertrek indringe en de hinderlijke zonnestralen geweerd worden. . . .

8.

Gedurende den schooltijd zij er eene gestadige herstelling van zuivere lucht, het zij door val- of ook tuimelramen, het zij door tegen elkanderen overstaande, met gaten doorboorde, blikken ruiten, of door andere geschikte middelen (*).

9.

Na elken schooltijd worde bovendien het vertrek, bij droog weder, gedurende den dag, door het openzetten der vensters ten minste een half uur gelucht en alle avonden, na het eindigen van het onderwijs, uitgeveegd, na des zomers voor-

(*) In het ontwerp heeft men, ter gestadige zuivering der binnenlucht, den voorrang gegeven aan tegen over elkander staande gaten, met schuiven voorzien, omdat de bedorven lucht, als zwaarder dan de gewone dampkringslucht, zich altijd in het onderste gedeelte van de vertrekken ophoopt, waardoor het openzetten van ramen, zoo zij wat hoog zijn, niet toereikend is ter noodige zuivering der lucht, en omdat de ramen, zoo ze lager zijn, niet kunnen opgezet worden, zonder tevens togt te veroorzaken, hetwelk bij de voorgeslagen togtgaten geen plaats heeft.

vooraf met water besprengd te zijn (*). — Twee reizen in het jaar worde hetzelve geheel schoon gemaakt.

10.

Binnen de school worde de grootste zuiverheid in acht genomen. — Geene stoven worden daar geduld. — Het zij aan niemand geoorloofd op den grond te spuwen, iets onreins of bederfelijks in de school te brengen. Elk zij daarentegen verpligt, alvorens binnen te treden, zijne voeten aan de buitendeur op de steenen en het daar geplaatste ijzer behoorlijk af te schrappen.

11.

Terwijl des zomers de te groote warmte door het buitensluiten der zonnestralen en het vernieuwen der lucht wordt voorgekomen, worden des winters, met in achtneming eener goede sluiting en regeling der opzettelijk toegelatene buitenlucht, de kleinere schoolvertrekken door eene opene haardstede en de grootere door kagchels genoegzaam verwarmd. — Deze vuursteden moeten het gebrek niet hebben van te rooken. — Het vuur wor-

(*) De inrigting, in sommige scholen van het Departement de *Wester-Eems* ingevoerd, en volgens welke na elken schooltijd twee schoolmeisjes, bij beurten, gehouden zijn de school uit te vegen, de vensters open te zetten, en geheel het vertrek voor den volgenden schooltijd weder in orde te brengen, verdient allen lof en navolging. — Op zoodanige wijze wordt volkomen voldaan aan Art. 12 der Algemeene Schoolorde.

worde in diervoege aangelegd, dat het vertrek telkens met den aanvang van het onderwijs behoorlijk verwarmd is en tot het einde toe in dien ſtaat blijft. Het moet daarom ten minſte een half uur voor het begin van elken ſchooltijd reeds branden en bij het eindigen van denzelven nog voor een vierde deel overig wezen.

12.

De brandſtoffen mogen niet door de leerlingen worden medegebragt of aangevoerd, maar behooren op algemeene of plaatſelijke lasten te worden verſchaft (*), en van de beste ſoort te wezen. — De

(*) Hierin is bij vele ſcholen in onderſcheiden Departementen alreede voorzien. Deze herinnering is echter geenszins overtollig, want er zijn ook nog vele ſcholen, waarbij dit geen plaats heeft. De ongeregeldheden, die er uit ontſtaan, wanneer de leerlingen den brand of ook de kaarſen voor de avondſchool moeten medebrengen, rekenen wij van zoodanigen aard, dat ze door de hier voorgeſtelde en reeds elders ingevoerde inrigting zonder verwijl algemeen behooren te worden voorgekomen, en zoo doende tevens door alle de Gemeente-beſturen worde voldaan aan de aanmaning, hun gedaan bij de Huishoudelijke Reglementen, om zelve te voorzien in de noodige verwarming der ſchool. De bedoelde ongeregeldheden zijn: het ſtelen van brandſtof langs den weg door de ſcholieren bij het gaan naar de ſcholen, de ontevredenheid van den onderwijzer tegen kinderen, die geene of niet genoegzame brandſtof medebrengen, het verwijderen van de zoodanigen, ten ſtraffe daarvan, van den haard of kagchel, het te laat of

De Meester zie toe, dat geen kind, van buiten inkomende en zeer koud zijnde, zich terstond digt bij het vuur begeve. *

13.

Het geheele schoolvertrek zij op eene gelijke wijze verlicht en genoegzaam om de leerlingen op den gepasten afstand, zonder vermoeijing van het gezigt, hunne zaken te kunnen doen verrigten. — De zonnestralen mogen niet op de boeken en schriften, noch in de nabijheid der leerlingen vallen of van eenen witten muur naar denzelven terug gekaatst worden.

14.

De leerlingen moeten geregeld en bedaard naar en van de school gaan (*); zij wachten zich inzonderheid, verhit of uit den adem geloopen, in de school te komen.

15.

Ieder leerling is verpligt, bij het komen in de school, aan den Meester, die altijd het eerst aldaar moet wezen, ten einde het benoodigde tot het onderwijs vooraf in gereedheid te hebben (†), zich

of te sober aanleggen van het vuur, hetwelk bij deze inrigting of niet geschieden kan vóór den schooltijd, of maar in die mate, als er telkens brandstof wordt aangebragt enz.

(*) Art. 3 der algemeene Schoolorde gelast dit met deze woorden: *de onderwijzer zal zorgen, dat de scholieren zich op straat of op den weg vreedzaam, zedig en beleefd gedragen.*

(†) Ook dit een en ander wordt den Onderwijzeren gelast bij Art. 2 der Algemeene Schoolorde.

zich te vertoonen, opdat het blijke, of hij wel-voegelijk overeenkomstig met zijnen staat gekleed zij, de haren behoorlijk in orde en het aangezigt en de handen zuiver hebbe (*).

16.

Scholieren, aan wier huizen zich besmettelijke ziekten, als pokken, mazelen, roodvonk enz. hebben geopenbaard, zullen het onderwijs niet bijwonen. Dezulken, die zelve door deze ziekten zijn besmet, zullen zich zes weken na het begin der ziekte van de school onthouden, en er dan nog niet verschijnen, zonder hun hoofd en kleederen behoorlijk gereinigd te hebben.

Bij het minste vermoeden van schurft zij den scholieren het bijwonen van de school insgelijks verboden. Den Meester wordt ten sterkste aanbevolen, bij het onderzoek der zuiverheid van de handen, hierop te letten.

17.

De leerlingen worden door den Onderwijzer gewaarschuwd, wanneer zij het sekreet noodig hebben of neiging tot waterloozing gevoelen, dien aandrang der natuur niet te onderdrukken, maar, zoodra en zoo dikwijls zij dien gevoelen, den Meester verlof te vragen om daaraan te voldoen, door wien dit nimmer zal geweigerd worden;

(*) Zoo doende zal Art. 11 derzelve Schoolorde zijne volkomen nuttige werking erlangen: er werd bij vastgesteld, dat *de Meester zal toezien, dat de kinderen zindelijk en altijd wel gewasschen en gereinigd ter school komen.*

den, met in achtneming echter, dat zoodanig verlof niet aan twee leerlingen gelijktijdig wordt verleend, dan voor zoo ver een kleinere de hulp van een grooteren behoeft, en dat hij niemand langer buiten of op het heimelijk gemak laat vertoeven, dan hij zelf noodig oordeelt (*).

18.

Geene fcholieren behooren telkens boven den tijd van twee uren in de fchool te worden gehouden. — Voor kinderen beneden de acht jaren worde dit verblijf althans niet langer dat tot één uur bepaald (†).

In de heete zomerdagen dure de fchooltijd, bijzonder die van den namiddag, zoo kort mogelijk, ten zij dezelve in eene avondfchool kan worden veranderd. — De vacantie worde ook daarom in Hooimaand gefteld (§).

19.

De Meester zorge, dat de leerlingen niet fchielijk, hard of lang lezen en zingen, veel min zulks

(*) Hoe gereedelijk aan alle deze gewigtige herinneringen kan worden voldaan bij een Schoolgebouw, volgens het ontwerp ingerigt, valt van zelve in het oog.

(†) Hoe wenfchelijk de voldoening aan beide deze wenken zijn moge, veel zal er zich fteeds tegen blijven aankanten, om ze in werking te brengen.

(§) Daarbij ten platten lande, ook zoo veel doenlijk, op den oogsttijd te letten, zal niet min wenfchelijk wezen, dewijl doorgaans in denzelven het minst aantal kinderen ter fchool komen.

zulks met eene schreeuwende stem doen. — Bij jongere kinderen, als ook bij die eene zwakke borst hebben, verkouden of vermoeid zijn, verdient deze vermaning dubbele opmerking.

20.

De banken en tafels behooren stevig gemaakt te zijn en eene hoogte te hebben, evenredig aan de onderscheidene grootte der kinderen. — De banken zijn, zoo ver noodig, van onderen met latten of eenig ander steunsel voor de voeten voorzien, en, zoo er rugleuningen aan zijn, moeten deze niet al te regt of stijl wezen. — De tafels zijn vastgemaakt aan de daartoe behoorende banken, met de vereischte tusschenruimte tusschen beiden (*); dezelven hebben van wederzijden eene helling, geëvenredigd aan de grootte van de voorarmen der schrijvenden, zoo dat dezen geheel tevens

(*) Aan de vereischten, hier voor de schrijftafels en zitbanken opgegeven, zal men, gelijk wij vertrouwen, volkomen voldaan vinden bij die, welke men op de tweede Plaat nader ontwikkeld vindt, als ook door de verschillende hoogte en inrigting, welke men aan ieder derzelver wenscht gegeven te zien. Alleen hebben wij geoordeeld het aanbrengen van rugleuningen te kunnen vermijden, als bij zoodanige plaatsing der tafels en banken overtollig en zelfs hinderlijk. Ook hebben wij den voorrang moeten geven aan halve schrijftafels, om redenen, die bij het minst nadenken van zelve in het oog moeten vallen.

vens met de ellebogen op eene gelijke wijze daarop rusten (*).

21.

De schrijvenden zitten regt voor de tafel, en wel op zoodanig eene wijze, dat de regterzijde van het ligchaam voorwaarts regtlijnig is met de regterzijde van het schrift. — Zij houden de voeten naast elkanderen regt voor zich op de daartoe geschikte latten steunende en de beide voorarmen op het tafelblad rustende, zonder het voorste gedeelte van het ligchaam tegen de tafel te drukken.

22.

De leerlingen moeten zoo ruim zitten, dat zij elkanderen in hun werk niet hinderlijk zijn. — Het worde hun geoorloofd bij afwisseling te staan en te zitten (†). — De zitplaatsen der jongens, inzonderheid bij de grooteren, moeten afgezonderd zijn van die der meisjes.

23.

Den leerlingen zij het strengelijk verboden de handen onder de tafel of in de kleederen te hebben.

24.

(*) Zie hierover breeder de *Verhandeling over het onderwijs in het spellen, lezen en schrijven*, uitgegeven door de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*.

(†) Dit zal bij de aangewezen en gegeven inrigting der schrijftafels toch bezwaarlijk zijn. Op zich zelve ware dit wenschelijk, maar hiertoe zouden dan ook althans eenige afzonderlijke schrijftafels zonder banken moeten voorhanden zijn.

24.

De Meester zitte zoo verheven, dat hij de geheele school overzien en alles, wat de scholieren verrigten, bemerken kan (*).

25.

De achting en liefde zijner leerlingen te verwerven zij des Meesters bestendige bedoeling; hij zij, behoudens zijne achtbaarheid, derzelver vriend en zoeke in zijn onderwijs steeds het aangename met het nuttige te paren (†).

26.

Hij ga tot geene lijfstraffen over, dan na zich van alle andere geschikte middelen bediend en anderzins geene hoop op verbetering overig te hebben. Nimmer sla hij in drift en altijd met in achtneming van de jaren, van de gevoeligheid en ongesteldheden der kinderen; inzonderheid spare hij het hoofd en de borst bij het toebrengen van slagen (§).

Kin-

(*) Of liever hij zitte gedurende den schooltijd in het geheel niet, als wanneer hij, bij de gegeven inrigting van de school, staande, alle de leerlingen in eenen blik kan overzien. De verbeterde leerwijze brengt het ook van zelve met zich, dat de Onderwijzer zich steeds bij, vóór of tusschen de leerlingen bevinde.

(†) Waarlijk gulden herinneringen! Alleen door de stiptste in achtneming daarvan zal hij aan het oogmerk van zijnen gewigtigen post kunnen voldoen en blijvende vruchten op zijn werk kunnen zien.

(*) Welk eene gelukkige verandering heeft de verbeterde leerwijze en schoolinrigting ook niet aanvan-

ke-

Kinderen voor de billen te kastijden kan, behalve dat het gebrek aan kieschheid in den tuchtigenden Meester verraadt, zoo voor den zedelijken als ligchamelijken welftand van de leerlingen zeer nadeelige gevolgen hebben.

Bijaldien eenigen dezer regelen aan den Meester duister, nutteloos of fchadelijk mogten voorkomen, fchorte hij dienaangaande zijn oordeel op, tot daarover zijnen Schoolopziener, Leeraar of Geneesheer te hebben geraadpleegd.

Ten aanzien dezer regelen, heeft men niets anders er bij te voegen, dan dat, eerst en alleen door de geftrenge in achtneming van dezelve, de onderwijzers voldoen zullen aan het geen hun, bij art. 11. der meer aangehaalde algemeene fchool- [illegible] op- [illegible] kelijk in de fchooltucht te weeg gebragt. Op de fcholen, waar deze zijn ingevoerd, zijn alle ftraffen aan het lijf bijna geheel verbannen, of althans zoo zeer binnen zekere palen gebragt, dat dergelijke herinneringen voor zoodanige fcholen fchier overtollig geworden zijn. Intusfchen zijn ze over het algemeen nog geenszins overbodig, en wij bevelen dus, met den Schrijver, derzelver overweging en inachtneming aan alle Onderwijzers, die de ligchamelijke ftraffen nog meenen te behoeven, om orde onder hunne leerlingen te bewaren, ten ernstigfte aan.

orde, zoo zeer ten pligt wordt voorgesteld, namelijk, *het oefenen van de meeste zorg voor de gezondheid der scholieren.* En om welke redenen dit van hen zoo ernstig gevorderd wordt, is uit de te voren geplaatste aanmerkingen ten overvloede af te nemen.

Nu moeten wij nog iets zeggen, aangaande de platen, hier bijgevoegd; en bevattende de eene, het ontwerp van een op zich zelve staande schoolvertrek voor honderd leerlingen, en de andere eene nadere ontwikkeling van de schrijftafels met derzelver banken.

Wij zijn dezelve verschuldigd aan de geoefende en keurige hand van eenen zeer ervaren minnaar der Bouwkunde en aan deszelfs belangelooze zucht om mede te werken ter bevordering van het verbeterd Schoolwezen en het welzijn der schooljeugd. Wij betuigen hem voor dit alles hier openlijk onzen dank, terwijl wij het aan deskundigen overlaten de waarde der beide schetsen, uit een bouwkundig oogpunt beschouwd, te beoordeelen. Onzes inziens, kenmerken zij zich door naauwkeurigheid, eenvoudigheid, zuiveren smaak en stevigheid van het geheele werk tevens.

In de verklaringen, bij deze schetsen gevoegd door den geachten vervaardiger van dezelve, zal men de nadere en overtoereikende aanwijzingen vinden ten aanzien van de verschillende gedeelten van het gebouw en van de wijze, waarop ze in te rigten en zamen te stellen. Dit ontneemt ons de moeite om hier de bijzonderheden van het ontwerp uiteen te zetten. Maar het zal te noodiger zijn

zijn eenige algemeene aanmerkingen hier bij te voegen voor dezulke, die genegen mogten zijn zich, bij het nieuw opbouwen van een ſchoolvertrek; aan deze ſchets het zij geheel het zij meer of min te houden.

Eene *eerſte aanmerking* is deze: offchoon men gewoonlijk de ſchoolvertrekken geheel en al verbindt met de woning van den onderwijzer, heeft men gemeend zich te moeten vergenoegen met de ſchets van een op zich zelven ſtaande ſchoolvertrek te leveren, dewijl men zich hierdoor meer in de gelegenheid zag, aan zijne denkbeelden omtrent een wel ingerigt ſchoolvertrek, eenen geheel vrijen loop te geven. Had men hetzelve verbonden met de onderwijzers woning, zoo zoude men zich in vele opzigten daarin hebben belemmerd gezien. Ook kan zoodanige behuizing op zoo velerlei wijze, ook naar de plaatſelijke gelegenheid, worden ingerigt, dat het bezwaarlijk zijn moest, hiervoor een algemeen ontwerp op te geven, terwijl dit, behalve de belemmering, die er voor de ſchets van het ſchoolvertrek uit zoude ontſtaan zijn, ook zoude hebben moeten voortbrengen eene veel ruimere en kostbaarder woning, dan de Onderwijzer gewoonlijk behoeft, daar deze alsdan toch altijd in evenredigheid met het ſchoolvertrek had behooren te ſtaan.

Ook zijn wij van oordeel, dat het, zoo om deze als ook om andere redenen, altijd verkiesſlijk is, het ſchoolvertrek op zich zelve te doen ſtaan. Het is waar, hierdoor wordt deszelfs optimmering wel kostbaarder, maar het kan ook te

voeg-

voegzamer worden ingerigt, meerdere stevigheid erlangen, en vooral ook ten aanzien van plaatsing en licht, meerdere volkomenheid verkrijgen.

Brengt de plaatselijke gelegenheid of andere omstandigheden mede, dat het schoolvertrek met de onderwijzers woning onder een en hetzelfde dak gebragt worde, zoo zal men echter, althans ten aanzien van den platten grond, van de innerlijke inrigting, als mede van de schikking der vensterramen en dergelijke, van deze schets zoo veel kunnen overnemen, als men kan of voegzaam oordeelt.

Wil men de woning van den Onderwijzer er slechts mede verbinden, zoo zoude zulks het voegzaamst kunnen geschieden, door dezelve er achter aan te plaatsen en ze beide te vereenigen, door eene deur in den muur van het turfhok te plaatsen, behoudende echter voor het schoolvertrek een afzonderlijk en het aangewezen dak, ten einde de hoogte van het vertrek te behouden. Eene verdere verbinding zal niet dan ten koste van het schoolvertrek kunnen worden bewerkstelligd, terwijl altijd de goede inrigting van het schoolvertrek het voorname doel moet zijn en blijven.

Tweede aanmerking. Ter voorkoming van alle uitstekken, die altijd slechts strekken om aan een gebouw zijne eenheid en vastigheid te ontnemen, heeft men binnen de vier muren alles te zamen gevat, wat tot een school onvermijdelijk gevorderd wordt. Ook hierin kunnen plaatselijke gelegenheden verschillende veranderingen brengen en toelaten; doch zij men daarbij altijd bedacht

dacht om zoo veel mogelijk de nuttige bedoelingen te behouden, waarom alles hier zoo werd ingerigt, gelijk het is. Dit doelt inzonderheid op de beide zoo lastige, maar onvermijdelijke gedeelten van een ſchoolvertrek, de ſekreten.

Derde aanmerking. Dat de ruimte van het ſchoolvertrek moet genomen worden naar het meest aantal leerlingen, die uit de Gemeente ter ſchool kan komen, ſpreekt van zelve. Men moest zich een zeker aantal leerlingen voorſtellen en daarnaar de grootte van het vertrek bepalen. Kan de Gemeente geen honderd ſcholieren opleveren, zoo neme men het vertrek kleiner, doch altijd liefst aan den ruimeren kant; levert de Gemeente daarentegen een grooter aantal leerlingen op, zoo make men het gebouw ook daarnaar evenredig, en geve er eenen grooteren omtrek aan, behoudende desniettemin, zoo veel doenlijk, dezelfde beginſelen, waarop dit ontwerp rust.

Vierde aanmerking. Hetgeen ons in de opgegevene ſchets het minst behaagt, is de plaatſing van de onderſte klasſe, houdende wij het voor wenſchelijk, dat dezelve, bij een aantal althans van honderd leerlingen, in een afzonderlijk vertrek geplaatst zij en onderwezen worde, ten einde voor te komen de ſtoornis, die zij veelal aan het onderwijs der overige klasſen veroorzaakt. Dan de vrees, van hierdoor het gebouw te kostbaar te maken, waarvoor zoo veel mogelijk behoorde te worden gezorgd, als ook de overtuiging, dat niet op alle ſcholen, zelfs van die uitgeſtrektheid, zoodanig bekwame ondermeesters

ters gevonden worden, die in ſtaat zijn het onderwijs der hoogere klasſen geheel voor hunne rekening te nemen — want de onderwijzing der laagſte vordert de meeste zorg en moet dus bij voorkeur door den onderwijzer zelven op zich genomen worden — hebben genoodzaakt dit denkbeeld te laten varen.

Waar deze beide redenen of ook anderen zulks niet afraden, zouden wij het voor wenſchelijker rekenen, althans bij eene zoo talrijke ſchool, als men hier vooronderſtelt, eene goede afſcheiding der onderſte van de beide hoogere klasſen te bewerkſtelligen en voor de onderſte klasſe een afzonderlijk, of op eenigerhande wijze van het groote afgeſcheiden, vertrek in te rigten, zoo echter, dat de beide vertrekken altijd blijven onder het bereik en oog van den onderwijzer, in welk een vertrek hij zich ook bezig houde.

Behoudt men, het zij bij mindere talrijkheid, of ook bij het vooronderſtelde aantal ſcholieren, de plaatſing der onderſte klasſe, gelijk ze hier wordt voorgeſteld, zoo zal men of de kleinen bij twee of meer afdeelingen voor een der beide borden kunnen doen komen, om voor hetzelve onderwezen te worden, of wel zal men van een los zwart bord op ſchragen moeten voorzien zijn, hetwelk men dan, naar gelegenheid en eisch, voor of ter zijde van de afdeelingen dezer klasſe plaatſen kan.

Nog eene aanmerkelijke verbetering zoude, ten dienste der onderſte klasſe, in de inrigting der ſchool kunnen gebragt worden, maar zoo wegens de eenige meerdere kosten, die dit naar zich zoude

te ſlepen, als wegens de ongewoonheid der zaak zelve hebben wij gemeend deze in het ontwerp niet te moeten brengen. Wij houden ze echter voor te belangrijk om er niet in eene

Vijfde aanmerking gewag van te maken, te weten: het wordt door ons beſchouwd een algemeen heerſchend gebrek der ſchoolinrigting te zijn, dat de kinderen zoo lang van het ſchrijven worden afgehouden. Wij voor ons zouden oordeelen, dat hiermede doorgaans veel vroeger konde en behoorde te worden aangevangen, het zij dadelijk met pen en inkt, het zij met krijt op houten bordetjes of met griffels op leijen. Het dus verre algemeen plaatſen der onderſte klasſe op lage banken zonder tafels, is, behalve andere omſtandigheden, dus verre daaraan in den weg. Ten einde nu dit bezwaar uit den weg te ruimen, behoorde de onderſte klasſe aan voor haar geſchikte en dus kleine ſchrijftafels geplaatst te worden, en hare banken daarmede te verwisſelen. Behalve andere voordeelen, zou er ook dit groote uit voortſpruiten, dat aan de kleinen, gedurende den geheelen ſchooltijd, die waarlijk voor dezelve te lang is, inzonderheid in evenredigheid van de bezigheid, die zij er vinden, meerdere werkzaamheid zou kunnen bezorgd worden, hun dus de aanleiding tot verveling en onrustigheid zoude ontnomen worden. Wij bevelen dit punt aan alle bevorderaars der ſchoolbelangen en die der jeugd ten ernstigſte aan.

Voorts meenen wij bij dit alles niet meer te voegen te hebben, dan dat het ieder een zal moe-

ten in het oog vallen, hoe, alleen bij zoodanige of dergelijke inrigting van de fchoolvertrekken, als hier wordt voorgefteld, het onderwijs geregeld gegeven, onder de werkzaamheden van alle de klasfen de orde gehandhaafd; hebbelijkheid van orde, geregeldheid en netheid der jeugd allengskens ingeprent, en boven dat alles voor haar gezondheid behoorlijk gezorgd kan worden.

VER-

VERKLARING DER PLATEN.

PLAAT I.

Voorſtellende het ontwerp van een op zich zelven ſtaande ſchoolvertrek voor honderd leerlingen.

De afmetingen zijn naar de ſchaal af te nemen. Dit gebouw is ten naauwſte genomen. Kan het twee voeten langer vallen, het zal des te beter zijn. Dan kunnen de tafels en banken voor de onderſte klasſe 8 voeten lang wezen.

a a a a a De buitenmuren, zwaar twee Waalſteenen. Neemt men kleinere ſteenen, zoo als Rijn- of IJsſelſteenen, dan behooren deze muren van $2\frac{1}{2}$ of 3 ſteenen gemaakt te worden, dewijl het gebouw duurzaam en hecht moet wezen.

De fundamenten worden naar de plaatſelijke grondsgeſteldheid bepaald, en 1 voet beneden en $1\frac{1}{2}$ voet boven het maaiveld, gelijk ook de vlegtingen van de brandgevels, in baſtaard-tras gemetſeld.

De looden pijpen tot afleiding van het regenwater worden in de hoeken ingemetſeld en, bij iederen hoek, in eene zinkput afgeleid. Deze looden pijpen worden van boven met bolle roosters voorzien.

bb Muren der fekreten, hoog 9 voeten.

cccc Befchot, hetwelk van de fchool een turfhok afzondert, boven digt gewerkt tot voorkoming van ftof.

dd Kast ten gebruike van den Onderwijzer.

e Deur van het turfhok.

ff Venfters van het turfhok, waardoor de turf ingeworpen kan worden.

g Jongens-fekreet met een waterbak.

h Meisjes-fekreet.

Schoon op beide niet meer dan één leerling te gelijk wordt toegelaten, kan het tweede brilgat toch aangebragt worden.

De deur van beide moet van een flot voorzien worden, dat alleen in de fchool kan gefloten worden.

Ter voorkoming van ftank zijn de fekreten met dubbele deuren voorzien. Beter middel daartegen zoude nog zijn, indien men een enkel fekreet maakte met een looden pijp, in een Escocijnfche fteenen bak hangende, en zoo, dat het eind der pijp beftendig 1 of 1½ duim in het water hangt, waarmede de bak gevuld is.

iiii Tafels en banken voor de hoogfte of derde klasfe.

kkkk Tafels en banken voor de middelfte of tweede klasfe.

llllllllll Banken voor de onderfte of eerfte klasfe.

Alle of wel een gedeelte der banken voor de onderfte klasfe almede van tafels te voorzien,

zien, zou zijne groote nuttigheid hebben. Deze zouden echter van ligter maakfel kunnen zijn en niet dan fmalle lesfenaars of bladen behoeven te hebben. Vergelijk het voorgaande berigt.

m Lesfenaar voor den Onderwijzer, met zitbank.

n n Loketkasten, ter berging van de schoolboeken en andere schoolbenoodigdheden der leerlingen.

De zwarte borden, gefchikt ten gebruike bij het onderwijs, kunnen of op zich zelve ftaan en alsdan naar welgevallen verplaatst worden; of zij kunnen tegen het befchot, op- en nederfchuivende, gehangen worden; of ook kan men het befchot zelve tot fchoolbord bezigen door het geheel of gedeeltelijk zwart te verwen.

Hoe men de borden ook inrigte, er behooren er verfchillende van voorhanden te zijn en van behoorlijke grootte.

o Kagchel, waarvan de blikken pijp door den muur of boven uit het dak kan geleid worden. Door het dak en kapbefchot kan een vaste kagchelpijp aangebragt worden. Des zomers kan de kagchel in het turfhok worden gezet.

p p Puiddeur.

q q Trap van Escocijnfche fteenen.

r r Engelfche ramen in den voorgevel.

s s Dito dubbele in de brandgevels. De onderramen zijn vast; de bovenramen kun-

 nen

nen met een haak op- en neêrgeschoven worden; de gewigten zijn van gegoten ijzer.

t Bovenkozijnramen met een ronden boog in de brandgevels, tot meerder licht geheel vast.

Om de luchtzuivering te bevorderen, kunnen in iederen brandgevel twee ventilators of luchtgaten aangebragt worden, bestaande in vierkante gaten van 8 duimen breed en hoog, welke, gelijk vloers, in den muur gespaard worden onder de dubbele glasramen tegen over elkander, en sluitbaar met eene schuif. Gedurende den zomer kunnen deze schuiven geheel worden weggenomen.

u Schoolvloer. De leggers 4 of 5 eiken, rustende op gemetselde teerlingen. De vloer 1½ duims dennen.

vv Steenen vloer in zand, of gemetseld over een platte laag, in het turfhok.

Beide vloeren zijn ten minste 2 voeten boven het maaiveld verheven.

w Anker van 2 of 1½ duims ijzer. Twee zoodanige zijn genoegzaam; hoogstens drie.

xx Muurplaten, waarop de kapgespannen rusten.

yy Muurplaten voor de spanribben en de goot, buiten en binnen opgeboeid en met lood bekleed.

zz Blokkeelen.

aa Kapgespan, uit dubbele planken zamengesteld, dennen 1½ duim à 12 duimen, in een cirkelboog, de naden, op het midden verspringende, naar het centrum gerigt, tegen elkander genageld en omgeklonken, volgens teekening.

Vijf van zulke gespannen zijn genoegzaam. Zij worden met eenen tand op de ondermuurplaat gesteld en door de blokkeelen met de bovenmuurplaat verbonden,

bb, Bekleeding van de kapgespannen; 1 duims dennen in elkander geploegd.

cc. Gordingen, in de kapgespannen ingekoept.

d. Nok, rustende op stijlen.

Gordingen en nok kunnen in de brandgevels met verborgen wervelankers veranker worden.

ee. Spanribben.

De pannen moeten op stroodokken gelegd worden. Zoodanige gebouwen op zich zelve staande, kan hieruit geen gevaar ontstaan tot voortplanting van een eventuelen brand.

fff, Escocijnsche of Bentemersteenen dekstukken,

PLAAT II.

Voorstellende eene nadere ontwikkeling der schrijftafels met derzelver banken.

Deze Plaat behoeft voor deskundigen geene nadere verklaring, zijnde alles met de meest mogelijke duidelijkheid geschetst, en deze schets, met behulp der schaal, zeer gereedelijk te volgen, en de daarop afgebeelde schrijftafels te vervaardigen.

Almede behoeft het naauwelijks herinnering, dat men, ten aanzien van de breedte van het hellend blad, als ook ten aanzien van den afstand tusschen tafel en bank zoodanige veranderingen in de zamenstelling der tafels kan maken, als men zal dienstig oordeelen, of als de ruimte van het vertrek of aantal der leerlingen gedoogt of voorschrijft.

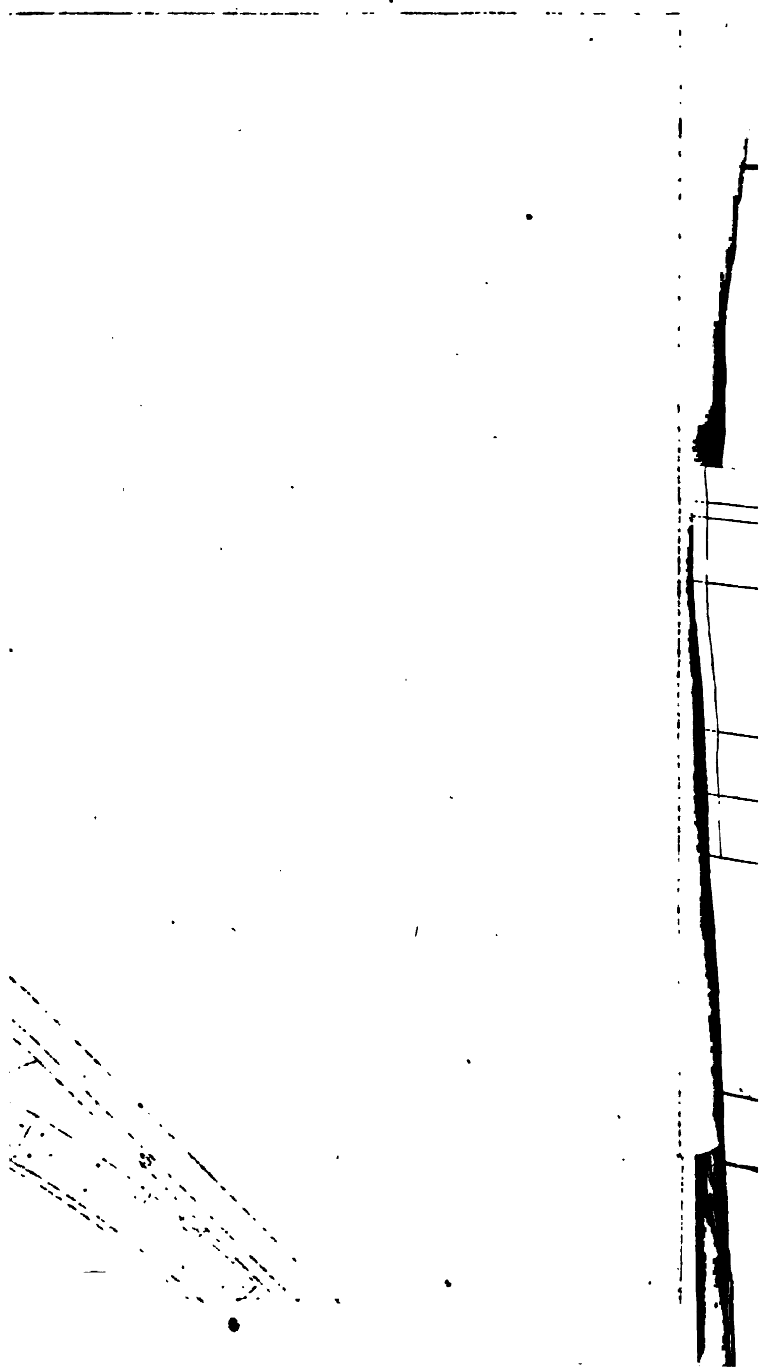
AVOND-

ben.

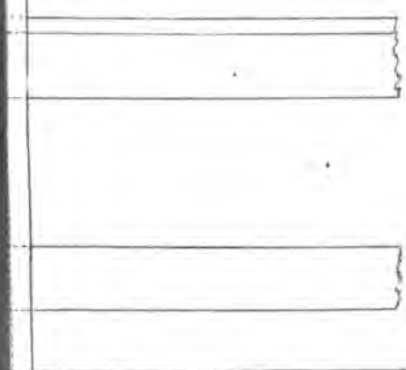
i

50

PL. II.

AVONDGESPREKKEN.

(*Vervolg van bladz. 40.*)

ZESDE GESPREK.

Woudman. Toen we elkander het laatst spraken, Meester! hadden wij het over de schoolboekjes, die dagelijks uit andere talen vertaald, en zoo maar aan onze Hollandsche jeugd opgedischt worden, zonder in aanmerking te nemen of die kost naar haren smaak, en of ze gezond voor haar is.

Van Dam. Neen; naar dit laatste wordt al dikwerf te weinig gezien. Daarover heb ik het dezer dagen aan den stok gehad.

Woudman. Ei! hebt gij misschien gisteren in de stad weder nieuwe boekjes gekocht?

Van Dam. Neen, dat wel niet. De inhoud van ons laatste gesprek had mij de geheele week in het hoofd gelegen; toen kwam ik gisteren bij den boekverkooper om eene partij van mijne gebruikelijke boekjes te koopen, en — nauwelijks zag hij mij, of het was: Zoo, Meester! dat treft gij! Daar heb ik juist een partijtje nieuw schoolgoed gekregen. — *Ik.* Zoo, mijn Heer! men moet zeggen, dat er thans braaf voor de winkels ge-

werkt wordt. — *Hij*. Voor de ſcholen, meent gij. — *Ik*. Dat men voor de winkels werkt, is zeker; maar voor de ſcholen, zou dat wel altijd even zeker zijn? — *Hij*. Hoe begrijp ik dat, Meester? — *Ik*. Wel het oogmerk is zekerlijk, dat de boekjes in de ſcholen zullen gebruikt worden, maar of nu de ſcholen bij alle die boekjes veel winnen, dit is eene andere vraag, die ik niet zoo volmondig met ja durf beantwoorden. — *Hij*. Meester, Meester! wat wordt gij keurig. Mij dunkt, daar zijn toch een aantal allerliefſte boekjes onder die in de laatſte jaren zijn uitgekomen. — *Ik*. De meesten ken ik; maar nu die allernieuwſte . . . — Met een zag ik één er van in, en bevond dadelijk, dat het weder Duitsch-Hollandsch was, niet ſlechts ten opzigte der taal zelve, maar ook de namen der kinderen klonken zoo vreemd; en de zeden en gebruiken der handelende perſonen waren zoo geheel anders dan hier te lande, dat ook de vertaler zelf noodig geoordeeld had, hier en daar, in eene noot, ophelderingen er bij te voegen.

Woudman. Dat zal u niet ſterk aangemoedigd hebben, om er van te koopen?

Van Dam. Neen waarlijk niet. Toen ik daar een woord van liet vallen, en de boekverkooper het niet wel tegenſpreken konde, liet hij mij een ander zien; dat zou dan oorſpronkelijk Hollandsch zijn. Nu, dat het door een Hollander geſchreven was, daaraan viel niet te twijfelen; maar dat de man voor geen kinderen weet te ſchrijven, was mij ook niet onbewust, en ik zag ook al

wo-

weder op de eerste bladzijde dingen staan, die een volwassen mensch werk heeft om te begrijpen. Neen, mijn Heer! zeide ik, dat is geen kost voor mijne kindertjes. — Ik moest hem daarvan al wederom rekenschap geven. Daar is wel iets aan, Meester! zeide hij toen, maar ik vrees maar, dat uwe kindertjes op die wijze honger lijden en hoe langer hoe magerder worden zullen. — *Ik.* Geen nood; ik kwam hier juist om weder een partij van mijne gewone schoolboekjes op te doen. — *Hij.* Maar mij dunkt, die moeten de kinderen reeds lang van buiten kennen. — *Ik.* Daar zorg ik wel voor; ten minste zoo zij ze al half van buiten kennen, zoo ondervind ik daar nog niet vele kwade gevolgen van. Wanneer ik het daarvoor houde, dat zij lezen kunnen, geef gij hun dan maar veilig ieder boek in handen, en zij zullen er niet mede verlegen zijn; trouwens, om een kind werktuigelijk te leeren lezen, daartoe zou al ligt elk boek goed zijn; als de Meester maar zijne kunst verstaat.

Woudman. Dat geloof ik met u, Meester!

Van Dam. Wel, zoo ik mij niet vergis, heb ik die denkwijze zoo wat van u overgenomen, en ik word er maar hoe langs hoe meer in versterkt, heer Rentmeester!

Woudman. En wat zeide de boekverkooper wel?

Van Dam. Hij werd een weinig knorrig. Als dat zoo is, zeide hij, dat alle boekjes even goed zouden kunnen dienen, dan zie ik in het geheel niet, waarom men zoo veel water heeft vuil gemaakt;

maakt; dan kon men immers al dat oude schoolgoed, dat nu op mijn zolder ligt, even goed gebruiken, als al die nieuwe boeken. — Als het alleenlijk te doen was, hervatte ik, om een kind *werktuigelijk* te leeren lezen, dan neem ik aan om ja, met elk boek, even goed mijn oogmerk te bereiken; maar wij hebben onze boekjes nog tot meer andere einden noodig. Wij gewennen de kinders, om op zijn tijd te vragen, wat zij niet verstaan; en daarom hebben wij gaarne, dat er in onze boekjes geene dingen staan, die wij hun in het geheel niet uitleggen kunnen, als zij er ons naar vragen, of die hun welligt tot ongerijmde denkbeelden zouden kunnen aanleiding geven; en dat daarentegen datgene, wat in die boekjes staat, ons veel aanleiding geve om met de kinders over een aantal zaken te spreken, die voor hen nuttig zijn; en juist op die wijze, waarop wij begrijpen, dat er met hen moet gesproken worden.

Woudman. Zie zoo, Meester! daar hebt gij u goed geweerd: en hoe liep dat af?

Van Dam. Nog al anders dan ik het eerst dacht. Hoor eens, Meester! zeide de Boekverkooper, mag ik u wel eenige vragen doen? — *Ik.* Dat staat u vrij, mijn Heer! en als ik ze u gevoegelijk beantwoorden kan, wil ik dit ook gaarne doen. — *Hij.* Weet gij wel, dat als alle menschen zoo over onze boekjes oordeelden, als gij daar even deedt, dat wij dan met velen er van zouden blijven zitten? — *Ik.* Zeer mogelijk. — *Hij.* Neen, zeer zeker. En dan moet ik u toch ook

ook zeggen, dat vele verstandige lieden nog al anders over die boekjes moeten oordeelen, want van het werkje, dat gij straks veroordeeldet, heb ik reeds vijf en twintig exemplaren verkocht. — *Ik.* Als ik vragen mag, waarom moet ik dat weten? Daaruit zou zekerlijk kunnen opgemaakt worden, dat anderen over dat boekje anders oordeelen; en als zij die boekjes mooi vinden, doen zij heel wel, dat zij ze koopen; maar als ik ze daarentegen niet mooi vinde, dan moet ik ze niet koopen. — *Hij.* Dat is wel zoo; maar doet het oordeel van zulke lieden, als ik u daar aanwijs, dan niets bij u af? — *Ik.* In sommige gevallen misschien wel, in andere niet. Lag de zaak buiten mijn bereik, dan zou ik welligt blindelings het voorbeeld van zulke menschen volgen: dan — het behoort tot mijn vak; of een boekje voor mijne leerlingen geschikt zij, moet ik ruim zoo goed kunnen beoordeelen, als anderen. Maar dan moet ik u nog op één ding oplettend maken, en dat is, dat vele ouders, en daaronder verstandige lieden, de moeite niet nemen van de boekjes zelven te lezen, vóór dat zij ze aan hunne kinders in handen geven. Dat gaat zoo maar op den titel, of op de printjes af, of op den naam van den Schrijver, somtijds slechts op het fraaije bandje, of — in vele gevallen op verzoek van de kinders zelven, of op aanbeveling van een derden. Is dat waar of niet? — *Hij.* Ik geloof, dat gij gelijk hebt; maar nu nog ééne vraag, Meester! hoe komt het, dat gij daar nu zoo geheel anders over schijnt te oordeelen, dan te voren. — *Ik.* Gij

vindt

vindt mij misschien wat zeer veranderlijk? — *Hij*. Om 't de waarheid te zeggen, daar is wel iets aan. Herinnert gij u nog wel den tijd, (gij stondt toen, meen ik, op uwe eerste standplaats) dat gij op schoolverbetering en Schoolopzieners smaaldet, dat gij met geweld de oude boeken wildet behouden, en een afkeer hadt van al wat nieuw was? — *Ik*. Dat herinner ik mij nog allerbest; en dat kwam gedeeltelijk daarvan daan, dat ik de zaak niet kende, die men invoeren wilde; maar voor het grootste gedeelte was het toch wel de schuld van anderen. Men zeide mij maar steelig, dat ik mij aan geene nieuwigheden behoefde te onderwerpen enz. Al had ik nu ook niet naar de boeren willen luisteren, van welke echter in dien tijd mijn bestaan afhing, wat wonder, dat ik den raad opvolgde van lieden, die ik begreep, dat de zaak veel beter verstaan moesten, dan ik. Maar hoe het daarmede gelegen is, heb ik sedert ondervonden; ook heb ik alle rede om te gelooven, dat die zelfde menschen, door hetgeen zij sedert gezien hebben, tot geheel andere gedachten gekomen zijn. — *Hij*. En hoe zijt gij toen zoo eensklaps in een voorstander van de nieuwe inrigtingen veranderd? — *Ik*. Wel, toen dat werk doorgezet werd, moest ik wel doen, wat ik niet laten kon. In den beginne ging dat met horten en stooten; maar ik moest nu echter naar den Schoolopziener luisteren. Het kwam mij allengs voor, dat die Schoolopziener toch ook niet gek was. Van hetgeen hij mij raadde, beproefde ik het een en ander in de school, en ik merkte, dat

dit

dat de kinderen wel aanstond, en dat zij vooruit gingen. Ik liet dit bij de eerste gelegenheid blijken aan een van die mij anderen raad gegeven hadden; maar wat was het antwoord? Men noemde het eene gevaarlijke en allerbedenkelijkste zaak. Ik had dat al wel eens meer gehoord, maar begon er nu eerst belang in te stellen, om te weten, waarin dat gevaar bestond. Maar daar kreeg ik een antwoord op, dat mij maar in het geheel niet kon voldoen. Daar zouden in die boekjes stellingen staan, die tot ondermijning van den godsdienst strekten. Ik verzocht te mogen weten, in welke boekjes die stonden, en welke stellingen dat waren. Maar ik kreeg niets dan algemeene antwoorden, en merkte eindelijk, dat men onze boekjes niet eens kende. Bij anderen ging het niet beter. Toen ik hen eens vertelde, dat mij dat nieuwe werk nu wat beter begon aan te staan, en dat de Schoolopziener toch geen oneffen man was, kreeg ik ten antwoord: Meester! gij zult nog wel net zoo gek worden, als de Schoolopziener! Dit stuitte mij een weinig, en ik vroeg aan een er van, of hij een boekje kende, hetwelk ik mede gebragt had, om er zijne kinderen in te laten lezen. Hij begon te schateren van lagchen, dat hij een kinderboekje zou gelezen hebben; verklaarde met ronde woorden, dat het al te maal één pot nat was, en dat het hem weinig kon schelen, in wat boekjes zijne kinders lazen, als het zij het maar goed leerden. Dat waren dan nu de menschen, door welken ik mij had laten leiden. Gij voelt wel, dat zij van nu

af

af al hun gezag bij mij kwijt waren: — *Hij.* Dat begrijpt zich, en gij luisterdet nu meer naar den Schoolopziener? — *Ik.* Dat deed ik, want ik zag ten minste, dat die man belang ftelde in het fchoolwezen; en als ik hem iets vroeg, kreeg ik een behoorlijk antwoord. Maar men zegt wel eens, dat de beide uiterften aan elkander raken: en zoo ging het hier ook. Zoodra mij langs dien weg de oogen maar eens geopend waren, zag ik zelf wel, dat die oude fchoolboeken zeer ondoelmatig waren; in de nieuwe boekjes vond ik veel meer bekoorlijks, en nu verbeeldde ik mij ook al fpoedig, dat die gele, blaauwe, groene en roode bandjes al te maal vol wijsheid zaten, en ik kocht al wat los en vast was: dat zal u nog het best heugen, want toen hadt gij nog al wat klandifie van mij. — *Hij.* Ja, gij kocht toen zekerlijk al verfcheiden boekjes, en daarom verwonderde ik mij, hoe dat nu weder zoo eensklaps ophield. — *Ik.* En dat zal u nu wel minder verwonderen, na dat ik u verteld heb, dat ik almede onder dat nieuwe goed veel dat onbekookt, en veel dat onbruikbaar en ondoelmatig is, gevonden heb. En ik wil u dus ook gaarne bekennen, dat ik federt een jaar of acht in dat ftuk verfcheidene veranderingen heb ondergaan; de vraag is nu maar, of ik ten goede veranderd ben, en — in dat geval behoef ik mij geenszins te fchamen.

Woudman. Gij hebt u dapper gehouden, Meester! en wat was het flot?

Van Dam. Het flot was, dat de Boekverkooper zeide: ik merk wel, dat ik niet veel meer

aan

aan u verkoopen zal, Meester! maar om dat gij toch één mijner oudste klanten zijt, en om dat gij mij daar zoo staande weg een aantal dingen verteld hebt, die mij nog al opmerkelijk voorkomen en daar ik eens verder over denken moet, daarom heb ik u nu een ander voorstel te doen. Neem gij al die nieuwe boekjes, die ik het laatst gekregen heb, mede naar huis; ik weet, dat gij ze mij zindelijk bewaren zult; lees gij ze dan maar op uw gemak door, en als gij weder in de stad komt, breng ze mij terug, zonder dat gij er iets van behoeft te koopen.

Woudman. Daar kondt gij niet veel tegen hebben.

Van Dam. Neen, ik nam ook het aanbod met dank aan; want ik mag al wat nieuw is of heet te wezen, toch wel graag eens inkijken: men verbeeldt zich doorgaans, dat men er toch wat nieuws in zal vinden, hoezeer men dikwijls het tegendeel ondervindt, wanneer men het boek uit heeft.

Woudman. Wel dat is dan regt goed, Meester! Ik heb u met veel genoegen aangehoord, en ik wensch u wel hartelijk geluk met datgene, wat de Boekverkooper uwe veranderlijkheid geliefde te noemen.

Van Dam. Zekerlijk, zonder te veranderen, zou men ook niet kunnen verbeteren; en daarom stoor ik er mij weinig aan, wanneer mij wel eens toegebeten wordt: „ik heb u toch heel anders gekend, Meester!"

Woudman. Het zegt ook weinig meer, dan wanneer u iemand daarover berispen wilde, dat

hij u nog in de kinderkleederen gekend had. Wij zijn immers al te maal eerst kinderen naar ligchaam en geest.

Van Dam. Ja, en dat men naar het ligchaam grooter en sterker wordt en zijne eigene gelaatstrekken heeft, dat laten de menschen heengaan; maar over onzen geest willen ze wel eens den baas spelen; 't is wel eens juist, of zij zeggen: die anders denkt dan wij, is een gek.

Woudman. Dat is de eigenliefde, Meester! daar hebben we al te maal wat van weg. Ieder heeft nog al veel op met zijne denkwijze, en dat is ook goed, mits men maar eerst zijn best doet, om eene redelijke denkwijze te hebben, en dat men zich nooit verbeeldt: ik ben reeds, waar ik wezen moet, en kan van een ander niet veel meer leeren.

Van Dam. Van die ziekte hebt gij mij kostelijk genezen, Heer Rentmeester! Ik vind nu overal menschen, van welken ik leeren kan; en te voren moest het al iemand wezen, daar ik vrij wat ontzag voor had, zou ik naar hem luisteren.

Woudman. Ja, en juist van die menschen hebt gij misschien het minste geleerd?

Van Dam. Het allerminste; en zoo als gij straks reeds hebt vernomen, uit hetgeen ik aan den Boekverkooper verteld heb, verscheiden hebben mij meer kwaad dan goed gedaan, door mij tegen iets op te zetten, dat ik niet kende.

Woudman. En dat hun zelven, naar het mij voorkomt, niet veel schelen kon.

Van Dam. Neen, dat kon het waarlijk niet;

zij

zij moeten er geheel andere redenen voor gehad hebben; want dat het onderwijs der jeugd hun geheel onverschillig was, dat hebben zij getoond.

Woudman. Geheel onverschillig is wat sterk.

Van Dam. Dan heb ik mij misschien niet juist uitgedrukt. Ik bedoel namelijk niet, dat zij er geen belang in stelden, dat de jeugd onderwezen werd; maar met de wijze, waarop de jeugd onderwezen werd; wat zij eigenlijk leerde, en hoe zij dat leerde, daar over bekommeren zij zich weinig of niet.

Woudman. Neen, dat wil ik wel gelooven; naar de gewone denkwijze rekende men dat te voren beneden zich; maar laten we geen oude koeijen uit de sloot halen. Een ander ding is mij daar straks onder ons gesprek in de gedachten gekomen, hoe het namelijk mogelijk is, dat menschen, die voor verstandig doorgaan, en in der daad in het een of ander vak grondig geleerd zijn; dat die menschen nagenoeg aan het geval overlaten, of er iets van hunne eigen kinderen worden wil dan niet.

Van Dam. Ja, ik begrijp het mij ook niet. Hetzelfde is mij onlangs op de gedachten gevallen, toen ik een mijner Confraters, dat een jammerlijke stumper is, die geen volzin behoorlijk lezen kan, hoorde spreken van de lessen, die hij op verscheidene buitenplaatsen gaf. Wel man, dacht ik, wie kan u nu een uur verre doen komen, om kinderen te onderwijzen, en nog wel kinders van zulke deftige lieden.

Woudman. Was dat ook Meester X.?

Van Dam. Dezelfde, nu gij het toch treft; maar hoe raadt gij dat zoo juist?

Woudman. Wel, omdat ik weet, dat die man in zijn' omtrek een' zekeren naam heeft; ik heb er onlangs iemand op hooren roemen, dat hij voor de les maar drie ſtuivers betaalde, dat Meester X. daarvoor telkens nog een half uur heen en een half uur weêrom moest loopen, maar — dat de kinderen regt ſchoon bij hem leerden.

Van Dam. Nu, voor een uur loopens betaalt men ook aan een Expresſe drie ſtuivers, dus heeft men de kunst van Meester X. op den koop toe.

Woudman. Dat mag dan ook wel de reden zijn, waarom die Meester en andere zijns gelijken zoo wel voldoen; omdat men ze namelijk zoo dol goedkoop heeft.

Van Dam. Zekerlijk is dit eene groote reden; ik heb het ook wel verſcheiden heeren hooren zeggen, dat er in hun tijd bazen van Meesters waren, die van de nieuwe gekheid niets geweten, maar met dat al de kinderen overheerlijk geleerd hadden.

Woudman. Nu, van die bazen heb ik er nog meer dan één gekend, en het is goed voor hen en voor ons, dat zij uit den tijd zijn. Wanneer men een boer hoort zeggen, dat de Meester, bij welken hij geleerd heeft, een eerſte baas geweest is, dan zou men zeer eigenaardig kunnen antwoorden: laten we dat eens zien; als gij zulk een knap Onderwijzer gehad hebt, moet gij er ook

ook goed wat geleerd hebben, en — wat hebt gij dan nu geleerd?

Van Dam. Ja, dan komt er ook wat moois voor den dag; en ik heb wel eens opgemerkt, dat juist de alleronkundigste boeren de geleerdheid van hunne gewezen Onderwijzers het meest verheffen, en tegen alle nieuwe inrigtingen het meest vooringenomen zijn.

Woudman. Dat kan niet anders. Om eene zaak te kunnen waarderen, dient men er eenig denkbeeld van te hebben. Hoe minder begrip men er dus van heeft, hoe minder juist zal men ze beoordeelen. Daarbij komt dan nog veelal onze eigenliefde, en die doet een mensch al zeer wonderlijk redeneren.

Van Dam. Ja, dat doet ze toch. Men denkt al ligt: een ding, waarvan ik niets versta, dat zal ook wel zoo heel veel niet om het lijf hebben. Ik heb er mij zelven meer dan ééns op betrapt. Mij heugt nog zeer wel, dat ik altijd den neus optrok, wanneer ik een Meester van Taalkunde hoorde spreken. Nieuwerwetsche wind! dacht ik dan bij mij zelven; dat mag goed wezen voor geleerde menschen, maar wat raakt het onze boerenkinders! Van achteren heb ik nu wel gemerkt, waar hem dat vastzat. Ik verstond namelijk dat woord niet; het was voor mij een klank, waarbij ik niets dacht. Onze Schoolopziener mogt dat gemerkt hebben. Want ik had mij eens bij hem laten ontvallen, dat Taalkunde en zulke dingen hier buiten niet veel te pas kwamen. Hij liet mij dat zeggen, en voegde er nog

bij, dat het dwaasheid zou zijn, om van ieder boerenjongen een geleerden te willen maken. Dat was nu juist naar mijn hart gesproken. Kort daarna zeide hij eens zoo bij zijn neus langs: Meester! als u de kinders eens vroegen, of zij *brood* met eene *d* of met eene *t* moesten spellen, wat zoudt gij antwoorden? — Ik zou antwoorden: met eene *d*. — Als zij u vroegen: moeten wij schrijven, op *den tafel* of op *de tafel?* — Op *de* tafel. — En als zij zeiden: ik heb mijn haar *gekammen?* — Dan zou ik hun leeren, dat zij *gekamd* zeggen moesten. . . .

Woudman. Daar had u de Schoolopziener aardig betrapt.

Van Dam. Dat verzeker ik u; maar in het eerst had ik er nog geen erg in. Toen vroeg hij mij, waar ik die kunst geleerd had. Daar wist ik niet veel op te zeggen; mij dacht, dat had ik zoo wat bij ondervinding, en op het gehoor af, en door het lezen. Dat is toch een lange weg, antwoordde hij, en ik vrees, dat uwe kinders dat nooit leeren zullen, als gij hen niet van tijd tot tijd daarop oplettend maakt, en het hun leert. — Dat wilde ik wel gaarne doen, zeide ik, als de Schoolopziener dacht, dat het goed was. — Wat dunkt er u zelven van, hervatte hij, moeten de kinders weten, welke letters zij zetten moeten, of behoeven zij het niet te weten? — Nu, daar was maar één antwoord op; ik verwonderde mij zelven in het heengaan, dat ik daar nog nooit opzettelijk om gedacht had, en

en 's anderen daags maakte ik in mijne school ook reeds werkelijk een begin daarmede.

Woudman. En hoe voldeed u dat?

Van Dam. In het eerst allerbest. Ik zei mijn lesje op, zoo als het hoorde: Kinderen! hoe spelt men *brood*, met eene *d* of *t*? — Sommigen zeiden met eene *t*, anderen met eene *d*. — Schrijft men, op *den* tafel of op *de* tafel? Hier waren de gevoelens wederom verschillend. Men zegt op *de* tafel; want, voegde ik daarbij, als *op* vooraf gaat, dan moet *de* volgen. — Maar, Meester! zeide hier een jongen, juist toen ik tot *gehemmen* wilde overgaan; men zegt toch op *den* IJssel. — Ik bedacht mij een oogenblik, en wist toen niet beter te antwoorden, dan dat dit kwam, omdat de IJssel eene rivier was.

Woudman. Goed bedacht, Meester!

Van Dam. Ja, maar ongelukkig woonden verscheidenen mijner leerlingen aan de Vecht, en dat was dus al zeer spoedig: Maar, Meester! men zegt toch niet, op *den Vecht*; en dat is toch ook eene rivier, voegde een ander wijsselijk daarbij, nu zij eens aan het vragen waren.

Woudman. Toen kreegt gij 't benaauwd, ook?

Van Dam. Heer Rentmeester! het zweet stond mij uit te breken, toen ik met mijne nieuwe geleerdheid zoo onverwachts in de war geraakte. Maar ik redde het toch. Wie heeft nu gezegd, hervatte ik, dat dit op *alle* rivieren sloeg? Maar gij kunt ook de dingen zoo door elkander halen. Men zegt, op *den* IJssel, maar op *de* Vecht en op *de* tafel; zult gij dat onthouden? En toen

maakte ik zeer schielijk tot andere bezigheden over te gaan, met het vaste voornemen, om mij op dat stuk niet weêr in te laten. Maar wat gebeurt er? Eenige dagen daarna hoor ik, in de school tredende, eenige van de grootsten met elkander twisten, en nog al op eene bedaardere wijze, dan wel doorgaans het geval plagt te zijn. En waar denkt gij, dat zij het over hadden?

Woudman. Ik hoop, over *de* en *den*.

Van Dam. Over niets anders, dan over *de* en *den*; en waar men eene *d*, en waar men eene *t* moest zetten. Dat zag er nu zekerlijk niet te breed uit, want bij dat geschil kon de Meester toch met geene mogelijkheid onpartijdig blijven, al ware hij ook niet opzettelijk door beide partijen ingeroepen geworden. Dan nu was ik spoedig gevat! Kinders! zeide ik, het is mij regt aangenaam, dat gij over het geleerde nadenkt en spreekt, en indien gij u verder zoo gedraagt, dan beloof ik u, dat ik u ten allereerste dat geheele werk van de *d* en de *t* grondig zal leeren kennen. Maar nu moet gij er mij ook niet verder naar vragen, voor dat ik zelf daarvan begin; want . . . . . daar zijn nog andere dingen, die gij vooraf moet weten.

Woudman. En toen gingt gij zekerlijk spoedig weêr naar den Schoolopziener?

Van Dam. Den eersten zaturdag den besten trok ik er naar toe, en klaagde hem mijnen nood. O! als het anders niet is, zeide deze, dan zal ik u wel een boekje medegeven, daar gij dat uit zien kunt, en nog een aantal andere dingen, die gij toch ook gaarne weten zult; en met één liet

hij

hij mij daar zoo wat in zien. Daar was ik wat blijde mede, en wilde nu ook den titel van het boekje zien. Maar dat mogt niet wezen, zei de Schoolopziener; den titel mogt ik niet zien, voor dat ik t'huis kwam, en met één pakte hij het boek in een ſtuk papier, deed er een touwtje om, en liet het mij in den zak ſteken. Dat is een wonderlijke kuur, dacht ik bij mij zelven; naauwelijks was ik om den hoek van de ſtraat, of ik deed het pakje los, en wat denkt gij, dat er op den titel ſtond? Met groote letters zag ik daar het woord *Taalkunde* ſtaan. Ik wist niet, hoe gaauw ik het boekje weêr in den zak zou ſteken; keek eens om, of mij de Schoolopziener nog zien kon, en begon nu voor het eerst den zin van dat woord te begrijpen, dat ik te vóren zoo dikwijls met minachting had aangehoord, zonder er iets bij te denken. Dat geval zal ik nooit vergeten, en ik hoop, dat het mij altijd tot eene les zal verſtrekken.

Woudman. Gij zijt de eenigſte niet, Meester! die wel eens op die wijze oordeelt, zonder ooit de moeite gedaan te hebben, van datgene te willen leeren kennen, wat hij beoordeelt.

Van Dam. Dat ben ik ook niet, maar dat is een ſlechte troost.

Woudman. Wat wilt ge doen, Meester?

Van Dam. Maken, dat ik naar huis kom, want onder het praten is de avond al weder omgegaan, zonder dat ik weet hoe.

Woudman. Ik wist ook niet, dat het reeds zoo laat was; maar wij moeten dat onderwerp bij de eerſte gelegenheid hervatten.

ZEVENDE GESPREK.

Van Dam. Het is goed, dat gij komt, heer Rentmeester! want ik heb al met ongeduld naar u gewacht.

Woudman. Nu, ik kan ook wel zeggen, dat ik altijd met vermaak aan den zondag-avond denk, federt dat wij denzelven op die wijze met elkander doorbrengen.

Van Dam. Ik heb van achteren gemerkt, dat ik de laatfte reis regt op mijn' praatftoel gezeten heb; als dat weder gebeurt, moet gij er mij maar aan herinneren, want ik verzeker u, dat het niet met oogmerk gefchiedt.

Woudman. Kom, kom, Meester! wij zullen elkander de woorden niet toetellen. Daar was immers ook eene natuurlijke reden voor, namelijk uw verhaal van het gefprek met den boekverkooper.

Van Dam. Dat is waar; en toen dat gedaan was, geraakte ik op nieuws aan het vertellen van hetgeen mij wegens de Taalkunde overkomen was.

Woudman. Ja, daar heb ik nog bij mij zelven om moeten lagchen. Denkelijk waart gij toen in éens van uw vooroordeel tegen die wetenfchap genezen?

Van Dam. Dat kunt gij begrijpen. Ik heb mij dien dag wel tienmaal voor het hoofd gefla-

gen

gen en mij zelven uitgelagchen. Onder het eten begon ik al gedurig weder met het hoofd te schudden en te grimlagchen, zoodat mijne vrouw mij vroeg, waarom ik lachte. Om u en om mij zelven, antwoordde ik. Dat ik om haar lagchen zou, dat stond haar maar half aan, en zij wilde weten, wat zij belagchelijks aan zich had. Niets anders, zeide ik, dan dat gij zes jaren lang met een gek zijt getrouwd geweest en u altijd verbeeld hebt, dat ik een eerst licht was. Zoo, is het dat weêr, Meester! hervatte zij; ik kan wel hooren, dat gij weder bij den Schoolopziener geweest zijt; maar mij dunkt, dat u die man veel te veel vernedert, en gij laat u dat ook zoo maar welgevallen. Dat ben ik nooit van u gewend geweest, dat gij u zoo weggooidet; en al zegt gij het dan zelf, ik heb die groote gekheid nooit aan u kunnen merken. — Wel ik ook niet, vrouw! zeide ik, en dat was juist het slimme van de zaak, en daar moet ik nu nog gedurig om lagchen, dat ik te voren dacht, dat ik volleerd was, en nu — weet ik haast niet, waar ik beginnen en waar ik eindigen zal.

Woudman. Dan stond dat uwe vrouw niet best aan?

Van Dam. Neen, dat wou er niet in; en toen ik daar een weinig op doordacht, kon ik mij dat ook wel verklaren. Want was het waar, dat ik te voren zot geweest was, zonder dat zij er ooit erg in gehad had, dan was dit een bewijs, dat zij zelve ook niet heel scherp doordacht.

En

En waar wou zij dat toch ook geleerd hebben, dacht ik toen verder.

Woudman. Daar hadt gij wel gelijk in; en daar mogten we wel eens wat meer om denken. Men zegt van boeren ook al ligt, wat zijn die menschen ſtom en wat zijn ze onredelijk! Maar wanneer men nagaat, welk eene ellendige opvoeding en welk een allergebrekkigst onderwijs die menschen ontvangen hebben, hoe kan men er zich dan nog over verwonderen, dat zij niet anders zijn?

Van Dam. Het is waar; en het mag dan in de ſteden daaromtrent iets beter zijn, dan op het platte land; maar ik zou toch zeggen, dat de menschen daar ook niet altemaal zoo wijs zijn, als zij wel lijken. Weet ge, wat het onderſcheid is? De burgers weten hun woord beter te doen; als men daar zoo in een winkel komt, dan kunnen die menschen praten, dat er geen eind aan is; maar als het op ſtuk van zaken aankomt, dan is het mij al meer dan eens voorgekomen, dat zij niet veel helderder denkbeelden hadden, dan onze boeren; ook . . . .

Woudman. Ik wil het gaarne gelooven; want eilieve! waar zouden ze toch die heldere denkbeelden van daan hebben? Uit de ſcholen, die zij in hunne jeugd bezocht hebben? Wel ja, die ſtadsſcholen zagen er al net zoo liefelijk uit, als onze dorpsſcholen.

Van Dam. Daar zal wel iets aan wezen. Maar daar is anders in de ſtad toch nog al meer ge-

le-

legenheid om wat te zien en te leeren. Ze hebben daar immers Fransche scholen, en — en wat weet ik niet al meer.

Woudman. Dat hebben ze; maar in de eerste plaats plagten die scholen weleer zoo sterk niet bezocht te worden als nu; en het moest al iets meer dan een gewoon burger zijn, zou hij zijn jongen naar eene Fransche school zenden. Dat is in de laatste twintig jaren allengs veranderd. Maar in de tweede plaats leerden daar de kinders dan ook maar in allen gevalle eenige vreemde talen; en omdat men eene vreemde taal of wat spreekt, daarom is men immers nog geen verstandig man.

Van Dam. Ik wou evenwel om een driegulden, dat ik goed fransch verstond.

Woudman. Al kondt gij het voor dertig krijgen, ik zou zeggen: sla toe! Maar verbeeldt gij u, dat gij daarom wijzer zoudt zijn?

Van Dam. Ten minste wijzer dan nu; dat spreekt, dunkt mij, van zelve.

Woudman. Wij moeten elkander maar eerst goed verstaan. Als wijsheid en veel weten hetzelfde was, dan zoudt gij gelijk hebben.

Van Dam. En zou daar zulk een groot onderscheid tusschen wezen?

Woudman. Dat zullen we spoedig zien. Stel eens, dat onze buurman *Klaas* Hebreeuwsch praten, dat hij in het haar kappen, en dat hij op de koord dansen kon, zoudt gij hem daarom een wijzen of een verstandigen boer heeten?

Van

Van Dam. Neen zeker niet, want al die kunsten zouden hem in zijn bedrijf weinig te pas komen.

Woudman. Daar slaat gij den spijker op den kop. Was *Klaas* een Jood, dan diende hij wel Hebreeuwsch te verstaan, om met zijne Natie over weg te kunnen; was hij een pruikemaker, dan diende hij noodzakelijk te kunnen kappen; moest hij op de kermisfen rondreizen, dan zou hem het koordedansen best van pas komen. Maar nu hij een boer is . . . . .

Van Dam. Nu geloof ik, dat ik er achter ben. Het komt er niet zoo zeer op aan om veel te weten, als wel om die dingen te weten, waarbij men het meeste belang heeft.

Woudman. Juist zoo, en wanneer gij u dan herinnert, dat we van verstandige menschen spraken en van heldere denkbeelden, dan zult gij ook wel willen toestemmen, dat die heldere denkbeelden niet door middel van vreemde talen alleen verkregen worden.

Van Dam. Neen, dat is zoo, dat begint mij nu vrij duidelijk te worden. Als ik eens geen denkbeeld had van broodbakken, en ik leerde nu van buiten wat *brood* en *bakken* in het Fransch en in het Latijn heette, dan zou ik zekerlijk iets weten, dat ik te voren niet geweten had, maar — ik zou daarom nog even min eenig denkbeeld van broodbakken hebben.

Woudman. En nu zal ik eens juist bij uw voorbeeld blijven, en vragen u, wat gij voor het nut-

nuttigst houdt, dat een jongen weet, hoe het brood gebakken wordt, dan dat hij het in vreemde talen noemen kan?

Van Dam. Dat hij weet, hoe het gebakken wordt.

Woudman. Nu zijn we dan juist, daar we wezen moeten. Gij zeidet, dat de ſtadskinders toch nog al op de Franſche ſcholen gingen. Och ja! daar gingen er vele henen. Maar al wat zij er leerden was veelal niets anders, dan — vreemde klanken; oefening van het geheugen, maar — geene ontwikkeling van het verſtand; weinig of niets van die nuttige wetenſchappen, die voor ieder mensch belangrijk zijn.

Van Dam. Ik moet het gelooven, om dat gij het zegt, en dus ook wel weten zult, dat het zoo is. Maar ik heb mij altijd verbeeld, dat die kinders op de franſche ſcholen ook nog vrij wat meer leerden dan fransch.

Woudman. Als ik wel onderrigt ben, Meester! dan plagt het met de franſche ſcholen al niet veel beter geſteld te zijn, dan met de hollandſche. Och ja, de kinderen heetten er een hoopen wetenſchappen te leeren, maar het waren al weder niet die wetenſchappen, die ieder mensch zoo door den dag noodig heeft.

Van Dam. Maar wat leerden zij er dan? In de eerſte plaats, zult gij zeggen, fransch.

Woudman. Op zijn best. Het is mij althans niet ééns, maar twintigmaal gebeurd, dat ik menſchen, die in hunne jeugd jaren lang Franſche ſcholen

len bezocht hadden, heb hooren verklaren, dat zij hun fransch meestal weder vergeten waren.

Van Dam. Dan zou men zekerlijk zeggen, dat het er niet heel vast moest in gezeten hebben.

Woudman. Daar zat hem de knoop. Men liet hen daar wel jaren lang fransch fpellen, lezen, fchrijven, conjugeren en declineren . . .

Van Dam. Wat zegt gij daar?

Woudman. Dat wil zoo veel zeggen als vervoegen en verbuigen; men liet hen van buiten leeren, dat het de moeite waardig was, en franfche boeken lezen, waarvan zij den inhoud niet verftonden; in één woord, Meester; zoo ten naasten bij als in de Hollandfche fcholen het hollandsch plagt onderwezen te worden, werd het fransch in de Franfche fcholen geleerd. Ik was gevallig eens in een gezelfchap van zeer fatfoenlijke heeren in de ftad, die iets met elkander uitftaan hadden, en eindelijk eenparig befloten, dat daarover een franfche brief moest gefchreven worden. Maar toen het er op aankwam, wie dat doen zou, toen hadt gij eens moeten zien, hoe de één zich voor den anderen verfchoonde, en beweerde, dat hij het fchrijven in het fransch zoo ontwend was; en zij waren evenwel zoo heel oud nog niet, en al te maal jaren achtereen op een fransch fchool geweest.

Van Dam. En dorsten ze daar maar geen van allen aan?

Woudman. Wel neen ze! Eén moest er eindelijk aan gelooven, want die was ouderling van de fran-

fransche kerk, en de anderen drongen hem al te maal op, dat hij al zijn leven een baas in het fransch geweest was. Ik had ook nog al reden om te denken, dat het voor dien heer kinderspel moest zijn, om een' franschen brief te schrijven; maar ik heb dan dien brief vervolgens in handen gekregen, en wilt gij wel gelooven, Meester, dat er bijkans geen regel in was zonder taalfout.

Van Dam. Wel men zou zeggen; maar, mijn lieve Rentmeester, ik heb al eens meer gehoord, dat gij uw fransch en uw hollandsch even goed spraakt; zonder nieuwsgierig te wezen, hoe zijt gij daar toch aan gekomen?

Woudman. Dat zal ik u misschien nog wel eens vertellen, maar laten we in eens niet te veel van het vogeltje op het takje komen, Meester! één ding kan ik u al vast zeggen, dat ik namelijk datgene, wat ik er van weet, op geene fransche school heb opgedaan. En om nu weder te komen, waar we van uitgegaan zijn, dit is zeer zeker, dat als de jongens de fransche scholen plagten te verlaten, dan mogten ze — eene goede hand schrijven, ja, dat was er nog wel eens te leeren, maar — een' knappen brief schrijven, daar haperde doorgaans wat meer aan; het rekenen — ja dat was ook al volgens de leer van Bartjens of dergelijken, praktijk zonder eenige gronden, redenen of bewijzen. En voorts mogten ze nog wat namen en geschiedenissen van heidensche Goden en Godinnen en Helden en Keizers en Koningen in 't geheugen geprent hebben, en de hoofdsteden van alle koningrijken, en de grensscheidingen, rivie-

ren en bergen van alle landen der aarde weten op te noemen, maar — bij die namen bepaalde zich ook doorgaans hunne wetenschap. Van de aarde zelve en hare bewoners, van hun eigen land, en van de natuur, die hen omringde — och daarvan hadden ze doorgaans zoo weinig op de Fransche school geleerd, dat ze van een turf en van een roggenbrood al niet veel anders wisten, dan dat het één van den bakker en het ander van den turfschipper komt; dat men hun gemakkelijk kon wijs maken, dat de kuikentjes aan de klokhen lagen te zuigen, en dat zij, van de nieuwe maan hoorende spreken, al ligt met den boer zouden gevraagd hebben: waar toch wel al die oude manen bleven.

Van Dam. Is het mogelijk, Rentmeester! Wel dan verwondert het mij niet, dat de menschen in de steden ook al niet veel wijzer geworden zijn.

Weudman. Dat moet u ook in 't geheel niet verwonderen. Voor het uiterlijke wat beschaafder, dat was het ook al. Er was dan maar te voren over het algemeen geene gelegenheid om iets degelijks te leeren. Zelfs menschen, die aan hunne kinderen zeer veel geld besteedden, moesten voor lief nemen, wat zij krijgen konden, en wisten ook veelal zelve niet, dat hunne kinders zoo weinig grondigs leerden.

Van Dam. Neen, dat begrijp ik. Als een ouder zelf in zijn' tijd niet in de gelegenheid geweest was, om het regte van de dingen te leeren, dan kon hij ook in 't vervolg niet beoordeelen, of zijne kinders goed onderwezen werden. En

dan

dan mag het ook wel met de steêlui en heeren gegaan zijn, juist zoo als het met onze boeren gegaan is, dat de ouders al dachten: onze kinders behoeven niets te leeren, dan hetgene wij geleerd hebben; al het andere is gekheid.

Woudman. Getroffen, Meester! dat zelfde vooroordeel tegen nieuwigheden, dat buiten de steden plaats heeft, had ook plaats in de steden, en ik heb het nog zeer wel onder de aanzienlijkste klassen gekend. Het heugt mij nog, dat ik, nog een kind zijnde, eene zeer voorname vrouw haren zoon voor de Natuurkunde hoorde waarschuwen, als voor iets, dat aan een goed Christen niet betaamde; en hem van den regten weg kon afleiden. Ik weet wel, dat dit op mij een diepen indruk maakte; en dat de Natuurkunde, om die reden, bij mij lang in een slechten reuk gestaan heeft.

Van Dam. Dan ging het u ten naasten bij met de Natuurkunde, gelijk het mij met de Taalkunde gegaan is.

Woudman. Ja, dat is ook waar; gij hebt mij nog maar gedeeltelijk verteld, hoe dat afgeloopen is.

Van Dam. Wel mijn lieve! hoe wou dat afloopen! Ik ging terstond na den eten in mijn boekje lezen, en las daar zoo gretig in, dat ik niet eens merkte, dat de oude Koster van P. de deur ingekomen was en vlak voor mij stond. Wel, wel, riep hij eensklaps, is nu de man geheel en al een kind geworden? — Ik rees op, verwelkomde den Koster, en vroeg hem met eenige nieuwsgierigheid naar den zin zijner aanspraak. — Wel, Meester *van Dam!* hervatte hij, ik weet

wel, dat wij helaas de kinderen uit die blaauwe boekjes moeten laten leeren; maar ik hoop toch niet, dat ook de Meesters daartoe zullen moeten komen; en evenwel vind ik u daar in een boek lezen, dat op het oog niets anders zijn kan, dan zulk een nieuwerwetsch schoolboekje, en dat met eene oplettendheid, als of gij een jongen waart, die zijne les moet van buiten leeren.

Woudman. Ei, ei! die koster is ook op de hoogte, merk ik.

Van Dam. Ja, ik wist wel, hoe hij over de zaken dacht, en ik had geen lust om er veel met hem over te praten; ik leide dus het boekje weg, en zocht het gesprek op iets anders te brengen. Maar dat mogt niet gebeuren. Toe! laten we toch eens zien, Meester *van Dam*, wat gij daar zoo ijverig gelezen hebt. Ik zocht het al weder te ontwijken, maar — daar kreeg ik een nieuwen vijand, waarop ik niet gerekend had.

Woudman. Kwam er waarlijk nog een andere oude Meester bij?

Van Dam. Och neen, Rentmeester! maar mijne eigene vrouw sloeg zich tot de vijandelijke partij, haalde het boekje uit de lade, en gaf het aan den Koster. Daar, Koster! zeide zij, ik weet niet, waarom gij het boekje niet zoudt mogen zien; en ik ben blijde, dat gij eens hier komt, om mijn man te regt te stellen; want sedert eenigen tijd geloof ik waarlijk, dat het er door loopt met den Meester. Ik en de geheele wereld hebben hem altijd voor een kundig man gehouden, en anders weet ik ook wel, dat ik hem nooit

zou genomen hebben: en ziet, daar krijgt hij het in éénen in zijn hoofd, dat hij een weetniet is, en dat hij weder van voren af aan moet beginnen te leeren. Ik kan u wel zeggen, Koster! dat ik er al een hoopen verdriet van gehad heb; en ik weet ook wel, wie hem die dingen in het hoofd hangt: maar ik zal maar liever zwijgen, want het is zulk een wonderlijke tijd.

Woudman. Dat zal den Koster ook maar niet aangestaan hebben?

Van Dam. Ja, die groeide er regt in. Och moeder! zeide hij, maak van uw hart toch geen moordkuil; we zijn immers hier onder goede vrienden. Maar al moest het ook in het openbaar gezegd worden, dan heb ik er des noods dien ouden kop voor over, en dan durf ik er nog wel voor uit te komen, dat het de Schoolopzieners zijn, die die nieuwe gekheden zoeken voort te planten, en die reeds menigen onervaren Meester verleid hebben. Maar ze zullen het met mij niet gedaan krijgen, zeg ik u. In de ſchool, ja, daar moet ik wel van die nieuwe vodden gebruiken; maar als ik buiten den ſchooltijd voor mij zelven lezen wil, dan heb ik wel andere boeken in huis, die nog van den ouden ſtempel zijn, en daar ik met ſtichting in lezen kan. Zou ik daar ook al in dat wereldſche laffe goed zitten te lezen, van Karel en van Krisje, en wat weet ik al; wel ik wou liever!

Woudman. Dat was een hevige aanval, Meester! daar zult gij al uwe welſprekendheid noodig gehad hebben.

Van Dam. Minder dan gij denkt. Ik begon te begrijpen, dat ik het tegen den Koster en mijne vrouw gezamenlijk nooit met praten zou kunnen winnen, en toen kreeg ik een anderen inval; ik deed namelijk net zoo als de Hattemers doen, wanneer het regent.

Woudman. En hoe doen die dan?

Van Dam. Wel — ze laten het regenen! En zoo deed ik ook maar. Ik liet Koster *Methusalem* doorpraten, zoo lang hij maar beliefde. Mijne vrouw zag ik eens aan, als of ik zeggen wou, dat vind ik heel vriendelijk van u; en toen kon ik terstond zien, dat zij er al half berouw van had; want zij vroeg met een, of de Koster een kopje thee zou blijven drinken, en stond toen op om het water te gaan halen. De Koster werd ook al bedaarder, toen hij zoo geen den minsten tegenstand ontmoette, en vroeg eindelijk met een vriendelijk gelaat, wat ik nu wel tot mijne verontschuldiging te zeggen had? — Dat ik u zoo dadelijk eene pijp zal geven, antwoordde ik, en dat ik er maar niet eerder om gedacht heb, anders hadt gij ze al lang gehad.

Woudman. Daar hebt gij u goed gehouden, Meester!

Van Dam. Wel nu, ik heb er ook nog al wil van gehad. Ik dacht om de pots, die mij de Schoolopziener gespeeld had, en ik wou eens zien, of ik hem die niet weder kon spelen. Ik geloof, gij zoekt mij te ontwijken, zeide hij, na dat hij zijne pijp had opgestoken; maar gij komt zoo gemakkelijk niet los. Laten we dan toch eens

zien,

zien, wat gij daar voor een fraai boekje onder handen hadt . . . wel men zou zeggen, dat is nog iets anders dan ik dacht; gaat Meester *van Dam* nu waarlijk in de Taalkunde ſtuderen; wel daar wensch ik u geluk meê. — *Ik*. Ja, Koster, dat is eene gedwongen fraaijigheid. — *Hij*. Dacht ik het niet! maar ik zeg u, dat ik wel eens zien wil, wie mij tot die grollen dwingen zal; en gij begeert immers ook geene andere ſtandplaats, Meester! en dan hebt gij er even weinig meê van nooden, want uwe tegenwoordige ſtandplaats kan men u niet ontnemen, als gij maar een weinig toeziet, dat men niet Art. 15 van de Publicatie van den 3. April 1806 op u kan toepasſen. — *Ik*. Wel, Koster! hoe heb ik het met u? Ik wist niet, dat gij de nieuwe Schoolwet zoo op uw duimpje hadt, dat gij de artikels met nommer en al van buiten kent; zoo verre heb ik het nog niet gebragt. — *Hij*. Dat artikel 15 kon ik gemakkelijk onthouden, want het is het eenigſte, dat ik daarvan gelezen heb. — *Ik*. Maar hoe wist gij er dat juist uit te kippen, als gij niet van voren af begont te lezen? — *Hij*. Wel toen ik het ſtuk kreeg, zat juist Procureur *van Rekkum* bij mij. Ik werd nijdig, zoodra ik zag, dat het het Schoolwezen zou betreffen, en het ſcheelde weinig, of ik had het aan ſtukken geſcheurd. Toen de Procureur zag, dat ik van die Publicatie zoo weinig werk maakte, vroeg hij om ze te mogen medenemen; want zulke dingen, zeide hij, kwamen hem nog wel eens pas. Dat mogt ik gaarne lijden. En toen kreeg ik 's anderen daags ochtends een briefje van hem,

waarin hij Art. 15 had uitgeschreven, en er bijvoegde, dat dit het eenigste was, waarmede ik van noode had; en dat ik voorts maar mijn gang kon gaan, en als er iets verkeerd bevonden werd, moest ik mij maar altijd onkundig houden, en nooit zeggen, dat ik het niet doen wilde; dan kon er geen kwaad van komen. — *Ik.* Zoo, zoo Koster! nu begrijp ik, waarom gij mij dadelijk Art. 15 wist te noemen. Kom aan, vrouw! gij moest eens inschenken; de Koster zal wel dorst hebben. — *Hij.* Hartelijk dank; maar om niet van ons stuk af te raken; zoo voelt gij nu immers wel, dat gij met geen Taalkunde noch met al die snorrepijpen van doen hebt, al stond er ook de geheele Publicatie vol van. — *Ik.* Neen, daar doe ik het ook niet om, en wanneer ik zeide, dat het gedwongen spel was, meende ik daarmede, dat de kinders er mij toe gedwongen hadden. — *Hij.* De kinders! wel dat is dan ook in de verkeerde wereld; kunt gij waarlijk de kinders niet aan? Neen, al hadden ze baarden van een el lang, ik zou ze wel klaar krijgen. — *Mijne vrouw.* Maar, Meester! hoe kunt ge nu ook zulke dingen vertellen? Ik geloof waarlijk, Koster! dat mijn man er den gek meê scheert; want ik verzeker u, dat de kinders op onze school zoo gehoorzaam zijn, als ik ze nog nooit gezien heb, en dat de Meester ze wel allerbest aan kan. — *Hij.* Wel daar heb ik ook nooit over hooren klagen: maar al waren er dan ook zulke onbeschofte vlegels onder, als ik er wel op mijne school heb, hoe zouden die het nooit in de gedachten krijgen, om een Meester

tot

tot het leeren der Taalkunde te willen dwingen! Wat weten die zielen van Taalkunde! — *Ik.* Ja, daar zit het hem juist, en het is maar, dat wij elkander niet goed begrijpen. Juist omdat zij er niet van weten, daarom vragen zij mij wel eens het een en ander. — *Hij.* Dat is mij nog nooit gebeurd, dat een kind mij naar dergelijke dingen gevraagd heeft; ik weet ook niet, waar zij het leeren zouden. Neen, die het in de gedachten nam, om mij iets van Taalkunde te komen vragen, die zou er van lusten, dat hij er al zijn leven om dacht. — *Ik.* Wel, ik weet ook niet, dat ik dat woord nog ooit door een mijner leerlingen heb hooren gebruiken. — *Hij.* En evenwel zeidet gij, dat u de kinders gedwongen hadden, om dat nest van een boekje te lezen, daar ik u zoo druk in bezig vond; en dat boekje heeft het toch over de Taalkunde, en hoe hangt dat nu aan elkander? — *Ik.* Och, of er al iets van Taalkunde op den titel ſtaat, wat geef ik daar om; maar daar ſtaan hier en daar allerlei dingen in, daar ik nieuwsgierig naar was. Hoor eens, Koster! had ik u altijd bij mij, dan had ik dat boekje niet noodig. — *Hij.* Hoe meent gij dat? Er is toch nog al eenig verſchil tusſchen Koster *Methuſalem* en dat boekje, al hebben wij ook beide blaauwe rokken aan. — *Ik.* Ik meen het zoo, dat ik nog geen tien jaren Meester geweest ben; dat er dus nog wel eens dingen in mijn post voorkomen, die ik niet weet; en dat, als ik dan altijd zulk een man bij mij had, die dat werk vijftig jaren lang bij de hand heeft gehad, dan had

ik dien maar om raad te vragen. — *Hij*. Zoo, zoo, nu begrijp ik u; ja, dat is zeker, ondervinding leert het best. — *Ik*. Bij voorbeeld; ik ben altijd in de war met *de* en *den*, als ik een brief moet fchrijven. — *Hij*. O, dat moet maar zoo wat op het gehoor af gaan; daar heb ik nog nooit voor geftaan. — *Ik*. Dat komt omdat gij het weet en ik niet; ftel eens, dat ik lees Joannes 6: *hoe kunnen wij* DEN *weg weten?* en dadelijk daarop: *ik ben* DE *weg*; en er vraagt mij iemand, waarom in het 5de vers *den* en in het 6de *de* weg ftaat, dan weet ik er maar niet op te antwoorden. — *Hij*. Och, mij dunkt, dat is eene vrij onverfchillige zaak, en daar zal wel geene bijzondere reden voor wezen — *Ik*. Maar waarom zou er dan in de volgende verzen nu eens *de* vader, en dan weêr *den*, nu eens *mijnen*, en dan weêr *mijn* vader ftaan? — *Hij*. Ja, wie kan dat weten! — *Ik*. Zouden de Vertalers van onzen Bijbel dat waarlijk niet geweten hebben? — *Hij*. Ik heb altijd gehoord, dat dit zeer geleerde mannen geweest waren, die zullen er dus ook wel hunne redenen voor gehad hebben. — *Ik*. Dat denk ik ook, en als daar nu een vaste regel op is, dan is de vraag, of het beter is, dat een Schoolmeester dien regel kent, dan dat hij hem niet kent.

Woudman. Daar zal de man meê verlegen geworden zijn.

Van Dam. Ten minfte in plaats van er ftellig op te antwoorden, begon hij te hoesten,

keer-

keerde vervolgens zijn kopje om, en hield zich, als of hij mijne vraag niet goed begrepen had.

Woudman. En gij drongt toen denkelijk nog sterker op een bepaald antwoord?

Van Dam. Neen, ik liet het maar loopen; maar klaagde al verder, dat er nog een hoopen dergelijke dingen waren, daar ik voor stond, en die hij mij wel zou kunnen oplossen. Ik begon dan met nieuwe taalkundige zwarigheden, die ik wel wist, dat hij mij niet oplossen konde, hoezeer ze vrij eenvoudige dingen betroffen, en zoodra ik merkte, dat hij het te warm kreeg, voegde ik er bij: en omdat ik nu niet altijd kundige lieden om mij heen heb, die ik naar zoo iets vragen kan, daarom heb ik dit boekje toegesteld, daar dat alles kort en zakelijk in staat. — Nu zekerlijk, zeide hij toen, als er anders niet in staat, dan zulke dingen, dan is het nog zoo kwaad niet; maar — om u de waarheid te zeggen, Meester *van Dam!* ik zou dat nu niet goed meer in mijn geheugen kunnen krijgen; was ik twintig jaren jonger, dan was daar nog kans toe.

Woudman. Zie zoo, dan begon hij nu uit een ander vaatje te tappen?

Van Dam. Wel ja, Rentmeester! het ging hem juist, als het mij gegaan was; op het oogenblik, dat hij begon te begrijpen, wat de Taalkunde was, was het met zijn vooroordeel tegen dezelve gedaan. Zoodra ik hem nu maar zoo verre had en verzekerd konde zijn, dat hij niet meer tegen mij te velde zou trekken, was ik ook voldaan,

bragt

bragt het gesprek op iets anders, dat hem nu kennelijk zeer aangenaam was, en wij scheidden als goede vrienden.

Woudman. Dat hebt ge best gemaakt, Meester!

Van Dam. Nu, ik heb er ook wil van gehad, want ik sloeg niet minder dan twee vliegen in ééne klap.

Woudman. Hoe dat! Wie was dan uw tweede bekeerling? . . . O, denkelijk bedoelt gij uwe vrouw.

Van Dam. Juist geraden. Zij zag wat bij haar neus langs, toen zij merkte, dat de oude Patroon in de knel geraakte; en hij was naauwelijks het huis uit, of zij beloofde mij, dat zij zich niet weder op die wijze met mijne zaken bemoeijen zoude; want, zeide zij, nu de Koster het niet tegen u heeft kunnen volhouden, nu zou ik toch haast zeggen, dat gij het aan het regte eind hebt.

Woudman. En zou de oude man nu waarlijk bekeerd zijn?

Van Dam. Ik heb alle reden om te denken, dat hij van zijn vooroordeel terug gekomen is. Ik was daar zelf eenigzins nieuwsgierig naar, en gaf hem om die reden weinige dagen daarna een bezoek. Mij dacht, ik kon terstond zien, dat mijne komst hem eenigzins verlegen maakte. Eerst, toen ik over geheel andere dingen begon te spreken, kwam hij op zijn gemak, was regt opgewekt en vriendelijk, en wachtte zich zorgvuldig

om

om over iets te ſpreken, dat tot het Schoolwezen betrekking had; daar hij er anders altijd terſtond over begon te ſpreken en zijn misnoegen te uiten.

Woudman. Ja, dan zou men waarlijk zeggen, dat gij hem tot ſtaan gebragt hadt; en dat is al heel veel bij een man van die jaren en van zijne geaardheid.

Van Dam. Nu, ik ben er ook regt meê in mijn ſchik; te meer omdat de man nog al eenigen aanhang had; alle ſtumpers onder onze Meesters hielden hem voor een Orakel en beriepen zich maar op hem, als zij zich anders niet wisten te redden. En nu zullen ze weinig heul meer bij hem vinden, daar ben ik wel verzekerd van; want die eigenſte man zal nooit tegen zijne overtuiging handelen, gelijk mij meer dan éèns gebleken is.

Woudman. Nu, dan heeft het Schoolwezen in onze ſtreken u in der daad regt veel verpligting, dat gij juist aan dezen man uwe kunst betoond hebt. Maar — mijne vrouw zal niet weten, waar ik blijf. Goeden nacht, Meester!

---

doet koesteren: *Ik wil alleen geene genoegens smaken, maar die met anderen deelen!* eene stemming van ziel, die, zoodra ze onder eene natie algemeen mag worden, nimmer kan nalaten derzelver geluk, rust en deugdzaamheid op de krachtdadigste wijze te bevorderen en op de meest vaste grondslagen te vestigen.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

GEDACHTEN EN AANWIJZINGEN

OVER HET BEHANDELEN VAN

OVERTREDINGEN

OP DE

SCHOLEN.

Door overtredingen verſtaat men hier grove misdrijven (*). In de ſcholen en onder kinderen zijn

(*) Bepaaldelijk verſtaat men daardoor eene vergrijping tegen de burgerlijke of regterlijke wetten, welke eene openbare ſtraf vordert. In de ſcholen geeft het dus te kennen, het bedrijven van zulke daden, die eene openbare ſtraf vereiſchen. Het komt derhalve daarop aan, dat de Onderwijzer de gepleegde wanbedrijven behoorlijk onderſcheide. Sommige weinig beduidende vergrijpingen kunnen wel eens eene openbare ſtraf vorderen, wanneer men vooruit ziet, dat het voorbeeld en de gewoonte ſlechtere daden zouden doen bedrijven, indien dit niet krachtdadig werde tegengegaan.

zijn de volgende de algemeenste, als: liegen, dadelijke beleediging van anderen, stelen, opzettelijke ongehoorzaamheid; misdrijven, waartegen het niet genoeg is den stok op te heffen, maar die, wanneer het ons te doen is om anderen voor het kwaad te bewaren en den kwaaddoener zelven te verbeteren, een groot overleg en eene rijpelijk overdachte behandeling vorderen.

Wanneer men iemand over eenig kwaad zal onderhouden of bestraffen, dan behoort men op alles acht te geven en alle bijkomende omstandigheden te onderzoeken. Is het b. v. een kleine dief, dan behoort men te onderzoeken, hoe oud hij is, wat hem aanspoorde tot dezen diefstal, welke mate van kennis men bij hem vooronderstellen kan, hoe hij zich bij de ontdekking heeft gedragen, hoe zijn karakter anders is, of hij dit kwaad meer bedreven heeft, dan of het nu de eerstemaal is, dat hij zich daaraan schuldig maakt. Alle deze omstandigheden hebben op de behandeling eenen grooten invloed, of behooren dien althans te hebben.

Daar de gevallen echter in dit opzigt oneindig verschillende zijn, zoo kan men zich bij alle opgenoemde omstandigheden niet bepalen, wanneer men iets over de regte behandeling van zulke kinderen gaat ter neêr schrijven. Men kan niet meer dan algemeene regelen voorschrijven, welke behooren in acht genomen te worden, om de zaak op de regte wijze te behandelen.

De hoofdpunten, waarop het aankomt, zijn drie:

I. Noo-

I. Noodig onderrigt over het kwaaddoen.
II. Vermaning of dadelijke straf van den kwaaddoener.
III. Terugbrenging van den kwaaddoener, of deszelfs verbetering.

I. Noodig onderrigt over het kwaaddoen.

Dit is noodzakelijk, wanneer verbetering ons doel zijn zal, en het is niet alleen voor den overtreder zelven van belang, dat men hem tot belijdenis, tot nieuwe en goede voornemens brengt, en hem, ter vermijding van het kwaad, goeden raad mededeelt; maar het is ook voor de geheele school hoogstnoodig, dat de voorstelling der daad en de beraadslaging daarover, van hare zedelijke zijde eenigzins met eene omstandelijke breedvoerigheid geschiedt, dewijl zulke gelegenheden geschikt gebruikt kunnen worden ter algemeene onderrigting, en tevens dienen tot een voorbeeld, ten einde de kinderen te doen zien, hoe zij over zichzelven een naauwkeurig zedelijk onderzoek kunnen houden; waardoor daarenboven de Godsdienst in oefening gebragt, en de kinderen gewend worden, de geleerde algemeene grondstellingen op voorkomende gevallen toe te passen.

In sommige gevallen, wanneer het kwaad liever verzwegen, dan openbaar behoort gemaakt te worden, moet men het onderzoek in het geheim doen, maar niet minder naauwkeurig.

Het noodige onderrigt, of hetgene, waartoe men den overtreder brengen, en waarover men

 hem

hem onderhouden wil, bepaalt zich tot drie volgende punten, namelijk:

1. *Tot overtuiging.*
2. *Tot het voorstellen der schade, welke zijne overtreding veroorzaakte.*
3. *Tot goeden raad voor de toekomst.*

1. *Overtuiging.* Ik spreek hier niet, hoe men de daad onderzoeken moet, of hoe men den overtreder tot bekentenis brengen zal. Dit is die geregtelijke overtuiging, welke geheel vooraf geschieden moet, en waarbij men behoort te zorgen, dat het kind niet als een overtreder of kwaaddoener behandeld wordt, voor hij bekend heeft, of voor men zeker is, dat hij het bewuste kwaad heeft bedreven. Nog herinnere ik hier, dat de onderwijzer deze onderzoeking geheel bedaard moet verrigten, en alle omstandigheden goed onderzoeken, ten einde het bedreven kwaad in deszelfs geheelen omvang goed te kunnen beoordeelen; want het maakt eenen geheel verkeerden indruk, wanneer het kind niet behoorlijk, dat is, te veel of te weinig bestraft wordt. Maar buiten dien, is er nog eene zedelijke overtuiging noodig, en van deze wilde ik bepaaldelijk spreken.

Een overtreder wordt zedelijk overtuigd, wanneer hij, door de bewustheid van zijn bedrijf, tot eigen vrijwillige belijdenis komt, dat hij het kwaad bedreven en daardoor werkelijk eene slechte daad begaan heeft, die niet ongestraft kan blij-

ven (*). Dit te bewerken is eigenlijk hetgene de Onderwijzer verrigten moet; want het is niet genoeg, dat hij het kind de belijdenis afperst: ik heb het gedaan, ik heb kwaad gedaan; maar hij moet het zoo weten voor te ſtellen, dat hij gelooven kan, dat het kind geheel doordrongen is van berouw over het bedreven kwaad, dat het zijn eigen regter is en zijn gehouden gedrag geheel afkeurt. Het geweten komt ons hierbij te hulp, men behoeft het maar op te wekken, en het duistere gevoel tot eene klare bewustheid te brengen. Afkeuring, ſchaamte en mismoedigheid zijn de werkingen en uitlatingen van het geweten. Men doe het kind daarom opmerken, dat het dit alles in zichzelven vindt, wanneer het zichzelven maar onderzoeken wil. „ Kunt gij uwe bedrijven goedkeuren? Kunt gij over dezelve te vrede zijn? U over dezelve verheugen en beroemen? Zoudt gij ze wel willen aanteekenen om ze daarna uzelven te kunnen herinneren? Kunt gij ons en anderen, die er kennis van dragen, wel in de oogen zien? Waarom wordt gij rood? Waarom wilt gij het gaarne, dat wij het nie-

(*) Daar intusſchen alle voorſtellingen van onregt en ſchuld niets afdoen, wanneer de overtreder zich met uitvlugten behelpt, dat hij niet anders had kunnen doen, dat hij het te voren niet bedacht had enz. dan moet men dezelve reeds in den aanvang te keer gaan; en aantoonen, dat hij het te voren had kunnen bedenken, waartoe hem onderwijs, verſtand en geweten gegeven is, en dat eene ligtzinnigheid de ſchuld niet verminderen kan.

niemand zeggen? Waarom bedekt en verbergt gij het? Zoo doet men niet, wanneer men onschuldig is; gij schaamt er u over. Kan het dus wel goed zijn, hetgeen gij deedt? Waart gij wel gerust, toen gij het kwaad bedreeft; waart gij niet vreesachtig, onthust, wankelmoedig? Welke vrees bekommerde u, toen gij gezien en betrapt werdt? Gij moet reeds zelf al hebben opgemaakt, dat het kwaad schandelijk en strafwaardig is. Ja, ja, dat zegt reeds uw geweten. Anderen hebben ook een geweten. Hoe, meent gij, zullen die daarover oordeelen? Zullen die u daarom eeren, beminnen en prijzen, of zullen zij u berispen, vermijden of verachten? Zoude er onder de kinderen wel een enkele zijn, die daarover anders oordeelt? En wanneer gij zelf te voren dergelijk kwaad van anderen hoordet, oordeeldet gij toen anders? Hebt gij zulk eenen liever gekregen om het bedrijven van het kwaad? Of hebt gij hem geschuwd en veracht? Hoe kunt gij uzelven nu anders beoordeelen, dan andere? Gij zijt even een mensch als hij."

Op deze of dergelijke wijze wordt het geweten wakker gemaakt of opgewekt.

De volgende grondstelling ter beoordeeling der zedelijke handelingen kan ook hier zeer goed dienen. Zij is deze: doe niets, waarvan gij niet wenschen kunt, dat ieder het doen moge. Of: datgene is kwaad, waarvan gij wenschen moet, dat alle menschen het niet doen zullen. Men kan door derzelver hulp zeer goed de uitvlugt voorkomen, het kwaad heeft niet veel schade veroorzaakt en is dus eene kleine overtreding. Hier-

mede

mede behelpt zich gaarne fomtijds de dief, die eene kleinigheid fteelt; de beleediger, die eene kleine beleediging of fchade doet; de ongehoorzame en de leugenaar, die om geringe zaken dit kwaad bedrijft. Men toone hem maar, wat daaruit voorkomen zoude, wanneer men alle dergelijke handelingen voor onfchadelijk wilde houden. ,, Wat voor u geen kwaad is, is ook voor anderen goed. Stel eens, dat gij hem maar eene pen ontftolen hadt. Wanneer dit geen kwaad is, dan mogen het alle menfchen doen; en wat zou dan den armen-man ten laatfte overblijven, wanneer ieder hem de waarde van eene pen ontnam? Of, zoo gij uit ongehoorzaamheid maar een weinig babbeldet, wat zoude ik dan kunnen verrigten, wanneer alle kinderen uit ongehoorzaamheid dit deden? Daaruit kunt gij reeds befluiten, dat hetgene gij gedaan hebt niet goed is. Wanneer gij goed doet, dan kunt gij vrij uit zeggen: ieder doet, gelijk ik doe. Maar zoo gij wenfchen moet, dat niemand doet, hetgene gij gedaan hebt, dan is dit een teeken, dat gij kwaad deedt. Zeg nu, wenscht gij, dat alle kinderen, ja alle menfchen doen zullen, hetgene gij gedaan hebt? Kunt gij hen daartoe vermanen en verzoeken? Of wilt gij hun liever daarvoor waarfchuwen?"

Tot hiertoe is enkel langs een' natuurlijken weg het geweten opgewekt, ten einde de belijdenis voort te brengen: ik heb kwaad gedaan. Maar nog fterker en aandoenlijker wordt deze indruk, wanneer daarbij godsdienftige gronden gebezigd worden. De voorftelling van een alwetend en regtvaardig God,

die onze Opperheer en Wetgever is, moet den zondaar ontegenzeggelijk op het diepst verootmoedigen. Men laat ook daarom dit niet weg, maar zegge het kind, dat het tegen God gezondigd heeft. Eerst herinnere men het aan het goddelijk gebod en aan duidelijke uitspraken van de Heilige Schrift, waarin het kwaad, welke het bedreven heeft, verboden wordt. En daarop laat men volgen: „ Gelooft gij wel, dat God het daar ernstelijk gemeend heeft? Of denkt gij, dat het niet noodig is daarnaar te handelen? Weet gij niet, dat Hij een heilig en regtvaardig God is, die al het kwade haat, en alles weet? Hoe kunt gij dan zijn uitdrukkelijk gebod overtreden? Weet gij niet, dat God ook uw Heer is, wien gij gehoorzamen moet? Heeft Hij u niet geschapen? Behoort gij Hem niet geheel en al toe? Is God niet almagtig; kan Hij niet alles doen, wat Hij wil; heeft Hij niet alles in zijne magt? Wie durft zeggen: ik wil God niet gehoorzamen? Kunt gij dan een oogenblik zonder Gods goedheid bestaan? Gij hebt alles, wat gij hebt en geniet, van God, en gij zoudt nog wederspannig tegen Hem zijn? Of gelooft gij, dat God niet weet en ziet, wat gij doet? Hij, die alomtegenwoordig en alwetend is, voor wien al het donkere licht is, en voor wien niets verborgen blijven kan, zoude niet zien en weten, wat gij denkt en doet? Hebt gij wel ooit daaraan gedacht? Wat zal God over uw kwaad oordeelen? Zal Hij daarmede tevreden zijn, dat gij zijne geboden niet acht? Kunt gij nu wel tot Hem bidden?

Durft

Durft gij wel aan God zeggen, wat gij gedaan hebt? Zeker, wanneer gij het den Heiligen God niet durft voordragen, dan moet het eene kwade, eene slechte daad zijn! Beproef eens, of gij dus zoudt kunnen bidden: „Groote God! ik heb heden het vermaak gehad van te stelen, (te beleedigen, mijnen onderwijzer ongehoorzaam te zijn); ik dank U, dat gij mij het vermogen geschonken hebt om dit te kunnen doen; och, mogt ik nog dikwijls zoo gelukkig zijn!" Is het u wel mogelijk zulk een gebed uit te spreken?"

Daar ik hier kinderen vooronderstel, die de beginselen van den Godsdienst kennen, zoo ga ik hier datgene voorbij, hetwelk men uit de leer van JEZUS CHRISTUS zoude kunnen bijbrengen, daar het niet op de menigte der gronden aankomt, maar op diegenen, welke treffend zijn, ten einde de zonde afschuwelijk te maken. Van de volgende gedachte schijnt men zich echter ook veel goeds te kunnen beloven.

Men brenge het kind op de algemeene overeenstemming der menschen, en toone het, hoe men van ouds af en overal zulk kwaad voor strafbaar gehouden, daartegen wetten gemaakt en straffen vastgesteld heeft. „Gij moogt gaan," kan men zeggen, „waar gij wilt, zoodra gij openbaar toont gaarne te stelen, te liegen en te beleedigen, dan zal men u terstond de deur wijzen en u verachten. Er is geen mensch, die, al rekent hij het niet voor strafbaar, het niet echter voor kwaad en schandelijk houden zal."

Zoo veel van het noodig onderrigt voor den

overtreder, wat de overtuiging betreft. Hij zal zich nu voor schuldig erkennen. Dit is echter niet genoeg; om eenen ernstigen ijver ter verbetering te verwekken, is het ook noodig, dat hij zich, in opzigt tot het bedrevene kwaad, ongelukkig gevoele, en dat hij van de schade, welke hij zich daardoor veroorzaakt heeft, overtuigd worde. Hierom ga ik over tot de

2. *Voorstelling van de schadelijkheid der zonde, en het gezamenlijk nadeel, welk de overtreder zich zelven daardoor veroorzaakt.* Daartoe behoort vooral de innerlijke vermindering van de waarde zijner geestelijke natuur. Iedere overtreding wordt met regt als een stap beschouwd, die de ziel ter vermindering van hare waarde doet, die haar minder genegen tot het goede en ongeschikter ter verbetering maakt, en die de achting voor zich zelven doet verminderen, waarmede de innerlijke gelukzaligheid verloren gaat. Deze innerlijke schade moet men den overtreder krachtdadig doen gevoelen. Daartoe zal ik kortelijk de voorstellingen aanstippen, welke hiertoe strekken kunnen. „Hebt gij bij deze gelegenheid wel opgemerkt, hoe ligt gij tot het bedrijven van kwade daden genegen zijt en welk eenen kwaden wortel gij nog in u omdraagt? Gij wist Gods gebod; uw geweten zeide het u, dat het kwaad was; en evenwel maaktet gij u, tegen uw beter weten aan, schuldig aan eene kwade daad. Daaruit ziet gij, hoe ligtzinnig gij zijt en hoe weinig vermogen gij over uwe driften hebt! Hoe dikwijls hebt gij wel voorgenomen, het God in ge-

gebede beloofd, dat gij u braaf en regtschapen gedragen zoudet. (Hier herinnere men hem aan een of ander formulier-gebed, hetwelk het beste past.) Maar wat helpen al uwe voornemens, wanneer gij die weder vergeet en op dezelfde wijze voortgaat. Thans hebt gij weder tegen uw beter weten aan gehandeld. Gij zult u dit met den tijd tot eene gewoonte maken. Hoe meer gij moedwillig Gods geboden overtreedt, hoe minder gij aan dezelve denken zult, tot gij hun eindelijk, geheel vergetende, verwerpt als ongeschikte en misdadige geboden. Maar wat zal daaruit voortspruiten? Moet gij u zelven niet voor een onwaardig mensch erkennen? Kunt gij wel vrolijk zijn, zoo lang gij een slecht kind zijt? Kunt gij wel vertrouwen, dat God u beminnen en weldoen zal? Neen, neen, gij zult het ondervinden, dat hoe meer kwaad gij doet, hoe ongelukkiger gij wordt. En zoo gij u niet spoedig volkomen betert, zoo zult gij zeker nog slechter worden. Want wat men zich in zijne jeugd tot eene gewoonte maakt, verlaat ons geenszins in eenen verderen leeftijd, dan na de grootste inspanning der vermogens. (Hier kan men ten voorbeelde aanvoeren de gelijkenis van het boompje, en eene geschiedenis van een kind, dat het kwaaddoen met eene kleinigheid begon en in zijnen verderen leeftijd een groote booswicht werd.) Ach, mijn lieve kind! daarom ben ik en uwe ouders zoo begaan over uwe overtreding, want wij zien daaruit, dat gij nog zeer wankelbaar in uwe goede voornemens zijt, en wij vreezen, dat deze neiging tot

het

het kwaad door deze daad weder versterkt en in het vervolg nog sterker worden zal. Ach, hoe zouden wij ons verheugen, wanneer gij de verzoeking overwonnen hadt! Wanneer gij, toen uwe lust zich daartoe bepaalde en de neiging u daartoe aanspoorde, aan God gedacht, en gij u zelven bedwongen hadt, dan konden wij zeggen: ons kind is beter en deugdzamer geworden; maar nu moeten wij bekennen: ons kind is slechter geworden, wijl het zich door zijne neiging heeft laten wegslepen. Iedere oefening in het goede maakt u volkomener en geeft u meerdere waarde, terwijl iedere oefening in het kwade u slechter en verachtelijker maakt. Is nu dat, hetwelk gij door uwe daad meendet te winnen, wel zoo veel waardig, als datgene, wat gij innerlijk daardoor verloren hebt? Was het wel zoo veel waardig, dat gij uwen vinger daarvoor had willen verliezen, en nu kost het uwe onschuld en uwe rust! Is dit niet van veel meer waarde, dan uw vinger? Want verliest gij dezen, dan laat zich de wond weder spoedig genezen en de verminking wil zoo veel niet zeggen; maar is het hart slechter en de ziel bevlekt geworden, dan is er onuitsprekelijk veel verloren." (Hier kan *Matth.* 16 vs. 26 worden bijgebragt.)

Nu is het tijd om het kind opmerkzaam te maken op de uiterlijke kwade gevolgen zijner daad, die men straffen noemt. En wel inzonderheid op de *natuurlijke* straffen, die hij verwachten moet, daarbij aantoonende, deels hoe zeker zij volgen moeten, en deels hoe smartelijk zij zijn, ten einde

de

de daartegen overstaande belooning op de vermijding van het kwaad heerlijk te doen uitkomen.

De regtmatigheid der straf grondt zich op het begrip van het kwaad der zonde. Gelukt het dus, het kind zijn bedreven kwaad te doen gevoelen, dan zal het erkennen strafschuldig te zijn. Maar de noodzakelijkheid der straf grondt zich op de schadelijkheid van het kwaad, terwijl straf het middel zijn moet, om de herhaling van het misdrijf te voorkomen en anderen daarvan af te schrikken. Het kind zal nu eene vrees voor de straf toonen, die hij van zijnen onderwijzer verwacht. Men zegge hem, hoe noodzakelijk dit zij, al ware het enkel tot een afschrik voor anderen. „ Maar, mijn kind! wanneer ik de straffe al niet aan u oefene, zoo zult gij evenwel niet ongestraft blijven. God heeft alles zoo ingerigt, dat op iedere kwade daad reeds van zelf de straf volgen moet. Gij zult ondervinden, dat men u zijne liefde en vertrouwen onttrekt; (dit moet naar den bijzonderen aard van het kwaad worden aangetoond); dat zal u zeer bedroeven; maar dit is eene natuurlijke straf op de overtreding, want hoe kan men u vertrouwen, hoe kan men u nog liefhebben als voorheen. Zeker, hadt gij den trek tot zondigen wederstand geboden, gij zoudt belooning gehad hebben, angst noch onrust zouden u niet kwellen, en liefde en vertrouwen zouden u als voorheen ontmoeten. Maar nu hebt gij nog meer straffen te wachten. Het kan gebeuren, dat u spoedig deze en gene onaangenaamheid wedervaart, dan zult gij altoos den-

denken, dit is eene ſtraf van God wegens mijne zonden. Want zoo lang iemand een ontrust geweten heeft, kan hij niet anders denken, dan dat God hem ſtraffen zal. Daarentegen draagt hij, wiens geweten hem niets verwijt, zijn ongeluk gelaten, wijl hij het voor eene wijze beſchikking van God houdt, die ten zijnen beste dient. En wanneer gij nu ſterven moet, voor gij u verbeterd hebt, wat zult gij dan nog te wachten hebben? Ach! welk een ongelukkig kind waart gij dan voor eeuwig! Want het is zeker, dat God zulke zondaars van zich verſtoot en dat zij in eenen hoogst ongelukkigen ſtaat komen. (Hier late men een gepast gezegde uit den Bijbel lezen; waarin verzekerd wordt, dat een bedrijver van zulk kwaad, wanneer hij niet verbetert, nooit zalig worden zal; waarop men verder deze woorden nadrukkelijk voorſtelle:) Laat ons toch allen voor dit kind bidden, dat God het nog niet laat ſterven, maar het tijd ter bekeering ſchenke. Ja, wanneer het u regt ernst is, dan kunnen wij zeker verwachten, dat de algoede God onzen wensch verhooren zal." Nu volgen

3. *Eenige raadgevingen ter verbetering.* Het vorige bevattede daartoe opwekkingen, en had ten doel, om hem de verbetering als gewigtig en noodzakelijk te doen beſchouwen. Maar daarmede zou niets gedaan, en het kind zoude te vergeefs bevreesd gemaakt zijn, wanneer het niet duidelijk aangewezen werd, wat en hoe het zich nu verbeteren moet. De vraag: wat? behoeft geene breede uiteenzetting. Zich verbeteren is het kwa-

de

de na te laten en het goede te doen, of anders, het kwade voor het vervolg te vermijden en zich aan het betrachten der deugd te gewennen. Is de kwaaddoener een dief, dan is het, om hem te verbeteren, niet genoeg te zeggen: zie toe, dat gij in het vervolg niet weder steelt; maar veelmeer uw best doet, dat ieder zijn eigendom behoude. Men behoort het kind zelfs wel te doen opmerken, dat het niet genoeg is dit kwaad niet weder te bedrijven, maar dat eene verbanning der neigingen en begeerten, welke daartoe leiden, de hoofdzaak der verbetering wezen moet. Even als een schadelijk gewas niet enkel afgetrokken, maar met wortel en tak moet worden uitgeroeid; ten einde het vervolgens niet weder te voorschijn kome; zoo moet ook het kwaad, welke men bedreven heeft, niet alleen afgezworen, maar geheel met al deszelfs aanleidingen verbannen worden. Hoezeer de kinderen dit niet altijd nakomen; zijn zij echter gereed te belooven van *het niet weder te zullen doen*, hetgeen zoo aanstonds niet behoort verworpen te worden; wijl het eene innerlijke bewustheid aantoont, dat het in de zedelijke handelingen voornamelijk op onzen eigen goeden wil aankomt. Deze innerlijke overtuiging behoort de Onderwijzer ieder kind te laten, en dus zijne belofte van niet weder doen geenszins af te wijzen met te zeggen: gij kunt het niet beloven, gij zijt van uzelven geen meester, gij zijt te slecht, te zwak enz. Maar hij moet hem aantoonen, dat de vervulling van zijne belofte moeijelijker is, dan hij zelf gelooft; ja, dat het hem volstrekt onmoge-

gelijk zij, wanneer hij de geheime drijfveren niet nagaat, ten einde het kwaad met wortel en tak uit te roeijen. Hier is het nu noodig hem in het zoeken naar de geheime drijfveren te helpen. In het algemeen is zeker het gemis aan goede neiging de wortel van het kwaad, dat is, het gemis aan goede grondstellingen en derzelver verstandig gebruik. Men kan hem dus, b. v. gebrek aan ware Godsvrucht en behoorlijk overleg; als den grond van zijne verkeerde handelingen voorstellen, en zeggen: gij hebt u nog niet gewend om overal aan God te denken, en vooraf te overleggen, wat gij doen moet; gij zijt nog te ligtzinnig enz. daarvan komt het, dat gij zoo ligt tot zulk kwaad vervalt. Wanneer gij bij iedere verrigting aan God gedacht, en te voren ernstig overwogen hadt, of dat, wat gij wildet ondernemen, goed of kwaad zij, zoudt gij het dan wel gedaan hebben? Wat is dus de hoofdoorzaak van uw kwaaddoen? Zoudt gij wel voor een volgend kwaad bedrijf zeker zijn, wanneer gij zoo ligtzinnig blijft? Gewen u daarom aan God te denken, en verstandig te overleggen, voor gij iets verrigt, dan zullen alle kwade daden van zelven weg blijven. Merkt gij nu wel, waarop het hoofdzakelijk aankomen zal, wanneer gij een beter kind wenscht te worden? enz. Men moet zich verder bijzonder bepalen tot de begeerten en neigingen des kinds, die het tot het kwaad leiden, welke menigvuldiger zijn, naarmate het karakter des kinds zulks medebrengt. Het kan luiheid, eigenzinnigheid, ijdelheid en eerzucht, of toorn en

lief-

liefdeloosheid zijn, welke den grond tot dit kwaad gelegd hebben. Men moet hierop letten, en het zelfs onderzoeken. Het kwaad, bestaande b. v. hierin, dat hij zijnen medescholier eene schrijfpen ontstolen heeft; kan deszelfs grond hebben in eene heerschende nalatigheid, waardoor hij zijne eigene zaken verliest, die hij door den voorraad van eenen anderen zoekt te herstellen; of in zijne eerzucht, om door die pen boven anderen uit te steken; of in wangunst of ook wel in wraakzucht. Bij deze gelegenheid kunnen zich nog meer kwade hartstogten, driften of neigingen vertoond hebben, b. v. huichelarij, door de wijze waarop hij zijnen roof zocht te verbergen, blijdschap over het ongeluk van een ander of dergelijke. Deze zamenloop van kwade neigingen moet, met de kwade daad zelf, naauwkeurig in het oog gehouden worden, om daaruit het besluit te trekken, dat al die kwade neigingen, en dus de geheele begeerte moet verbeterd worden, wanneer hij voor zulke daden in het vervolg zal bewaard blijven.

Nu geve men het kind eenige korte regelen of raadgevingen ter zijner verbetering.

Eerste regel. Deze vloeit van zelven uit het voorgaande. Wie zich verbeteren wil, die moet zichzelven onderzoeken; of over zichzelven nadenken; ten einde zijn kwaad niet alleen te erkennen; maar voornamelijk, om zijne onzedelijke driften en neigingen, waaruit zijne misdaad ontstaat, te leeren kennen.

Tweede regel. Begin uwe verbetering daarmede,

de, dat gij de schade, welke gij veroorzaakt hebt, zoo goed gij kunt, herstelt of vergoedt. Hoe dit moet en kan geschieden, behoort de onderwijzer te bepalen. Het vragen om vergeving behoort mede hier. Maar hij zoeke het kind daar henen te leiden, dat het de vergoeding uit zichzelven verrigt, terwijl hij het voorhoudt, dat zonder dezelve geene verbetering voor opregt gehouden kan worden. Ook behoort hierbij eene gewillige onderwerping aan de gestelde straf.

Derde regel. Vat het voornemen op en belooft het plegtig, dat gij dergelijke kwade daden nooit weder doen zult. Maar wanneer gij deze beloften niet kunt houden, doordien gij uwe kwade neigingen nog niet geheel hebt overwonnen, zoo neemt het echter ernstig voor dit te doen.

Vierde regel. Denk dikwijls aan hetgene ik u bij deze gelegenheid gezegd heb, en vergeet uw tegenwoordig berouw niet. Ook zal ik u nog eenige spreuken en verzen mededeelen, die gij van buiten moet leeren, en dikwijls, ja zeer dikwijls overdenken, dat zal u uwe verbetering gemakkelijker maken. (De spreuken en verzen behooren gepast en nadrukkelijk te zijn. Men geve niet te veel, en niet alleen algemeene, maar ook bijzondere toepasselijke gezegden, op die neigingen en driften, welke het kind zal trachten te bestrijden. Men laat hem die van buiten leeren, en herinnere hem dikwijls aan dezelve.)

Vijfde regel. Waak steeds over uzelven. Geef op uzelven acht, bijzonder wanneer er gelegenhe-

den

den en omstandigheden komen, die u zouden kunnen verleiden om het kwaad weder te begaan; of die uwe kwade neigingen weder opwekken! (Hier voege men eenig onderrigt bij omtrent verzoekingen.)

Zesde regel. Bid dikwijls en opregt tot God, dat hij u helpen en ondersteunen wil. — Hier toont de Onderwijzer aan, hoeveel het gebed bijdraagt ter bevordering der verbetering, wijl het den ernst vermeerdert en de opregtheid van ons voornemen bevordert. Hij geve het kind ook aanleiding tot behoorlijk en gepast bidden; maar is het nog niet bekwaam om uit zichzelven te bidden, dan kan men het een klein gebed van buiten laten leeren. Wanneer gij zoo, mijn kind! aan uwe verbetering met vlijt werkt, dan zult gij niet alleen vreugde gevoelen, maar zelfs in den hemel zal over u vreugde zijn. (*Luc.* 15. vs. 10.) Wij zullen dan allen uwe gebreken spoedig vergeten, en u hoogachten en beminnen. Maar wij moeten eenen geruimen tijd wachten om het besluit te kunnen opmaken dat gij waarlijk verbeterd zijt. Zoo lang kan men u ook geen vertrouwen schenken, en uwe eer zal dus nog eenigen tijd te lijden hebben. Maar ik wil u eenen raad geven, door welks opvolging gij spoedig en in korten tijd uwe eer en achting herwinnen kunt; en die is de

Zevende regel. Wisch het denken aan uw bedreven kwaad uit, door het getrouw beoefenen der deugd. Poog niet alleen het kwade na te laten; maar beijver u ook, om op alle mogelijke

wijze zooveel goed te doen als gij kunt. Zijt ook zooveel te vlijtiger, bevalliger, gehoorzamer en ordelijker. Dan zal men u prijzen, en uw bedreven kwaad in korten tijd geheel vergeten. Nu ten slotte een gebed, hetwelk de Onderwijzer in naam van de geheele school uitspreke.

Zooveel van deze eerste afdeeling, die mogelijk den een of anderen te wijdloopig zal zijn voorgekomen; maar het kwam mij voor nuttig te zijn, gedurende eenige dagen, den tijd van het Godsdienstig onderwijs hiertoe te besteden, wijl men de toepassing van den Godsdienst niet beter leeren kan, dan in zulke gevallen.

II. Vermaning of dadelijke straf van den kwaaddoener.

Eigenlijk had deze afdeeling voor de eerste moeten gaan; ten minste zullen de meeste daarin voorkomende onderrigtingen geschikter na de uitoefening der straf kunnen gegeven worden, wijl de angstige vrees voor dezelve het kind ongeschikt maakt tot eene bedaarde overweging. Het stuk over de overtuiging en hoofdzakelijk datgene, hetwelk ik *de geregtelijke overtuiging* genoemd heb, behoort voor de straf te gaan, want de overtreder moet eerst van zijne misdaad overtuigd zijn, voor men straffen kan.

Maar, hoor ik velen mij toeroepen, laat ons toch vooraf onderzoeken, of ligchamelijke straf in allen gevalle noodzakelijk is. Goed, ik ben niet voornemens deze gewigtige vraag geheel aan eene

zij-

zijde te zetten, ik zal daarover ook mijne meening zeggen Ik geloof, dat in sommige gevallen de overtreder eene werkelijke straf behoort te ondergaan; vooral dan, wanneer dezelfde persoon herhaalde malen hetzelfde kwaad doet en de Onderwijzer op de herhaling daarvan eene straf gesteld heeft. Gedreigde straffen moeten uitgeoefend worden. De belofte van het kind, ik zal het niet weder doen, kan geene reden zijn, waarom men de straf zou nalaten; want woorden en beloften kunnen geen borg zijn voor de werkelijke volvoering derzelve. In welke gevallen dan, moet men de werkelijke straf kwijtschelden? Dit moet de Onderwijzer bepalen, waarbij hem de volgende grondstellingen moeten geleiden.

Welk een doel heeft het straffen? Dit doel is drieledig. 1. Moet het den overtreder verbeteren; 2. de overige leerlingen tot waarschuwing dienen, en 3. van de zijde des onderwijzers, die als wetgever en handhaver van de wet voorkomt, den afkeer aan den dag leggen, dien hij van het overtreden der wet heeft, en de heiligheid derzelve daardoor herstellen. Zonder mij hier in eene wijdloopige redenering in te laten, in hoe verre dit door straffen bereikt kan worden, stel ik alleen vast; wanneer door de voorafgegane breedvoerige onderhoudingen het geheele doel bereikt kan worden, dan is alle verdere straf onnoodig, ten zij dat de weglating derzelve iederen goeden indruk zou verzwakken of spoedig geheel zou doen verdwijnen. Maar ik zou gelooven, dat in de meeste gevallen goede en nadrukkelijk ingerigte

onderhoudingen toereikend zijn zullen, en veel beter het doel zullen treffen, dan werkelijke straf; en dat de oefening derzelve in de meeste gevallen eer nadeelig dan voordeelig zijn zoude. Ook is de teregtstelling door zulke nadrukkelijke voorstellingen reeds eene zeer gevoelige straf. Alleen wachte men zich voor een verkeerd medelijden, en geloove niet, dat zulk eene voorstelling het kind te sterk zoude aandoen. De smart, die zij verwekt, is eene natuurlijke en noodzakelijke straf, en hen daarvan te verschoonen zoude even zijn, als of de heelmeester den gewonden verschoont van een pijnlijk verband, enkel uit medelijden, om hem toch geen pijn te veroorzaken. Zedelijke wonden vorderen, even als de ligchamelijke, een behoorlijk onderzoek en eene grondige behandeling, wanneer men wil, dat zij niet verouderen en ongeneeslijk worden.

Ook kan ik niet goedkeuren, dat men, om de eer des kwaaddoeners, het bedreven kwaad zoekt te verbergen en hem in stilte of afzonderlijk straft. Het voordeel, welk de school in het algemeen van eene openbare bestraffing trekt, overtreft verre het ingebeelde nadeel van den overtreder, en bovendien, waar de zaak goed behandeld wordt, daar wordt bij alle kinderen de ernst te zeer opgewekt, dan dat zij aan eene zijdelingsche bespotting zouden kunnen denken.

Ik stem echter toe, dat bij kinderen van eene geringe opvoeding, die te onbeschaafd en te zinnelijk zijn om zoodanige voorstelling te kunnen be-

begrijpen, werkelijke ſtraffen noodig zijn. Ik bedien mij hier met voordacht van de uitdrukking, *werkelijke* ſtraffen, in plaats van *ligchamelijke*, wijl men bij het laatſte aan niets, dan aan eenen ſtok of dergelijke middelen denken moet, daar er echter toch ook andere middelen zijn, die niet enkel op het ligchamelijk gevoel werken. En het is noodig, uit de verſchillende ſoorten van ſtraffen die te kiezen, welke naar de geſteldheid des kinds het best past. Iedere krachtige inſpanning van den een of anderen zin of ſterke natuurdrift, kan als eene ſtraf gebruikt worden. Gevangenis, onthouding of vermindering van de gewone ſpijzen en vermaken, vermoeijende en vergeefſche arbeid enz. zijn alle ſtraffen, die bij het kind met goed gevolg kunnen gebezigd worden; echter moet men met het openbaar ten toon ſtellen zeer omzigtig te werk gaan, wijl het ligtelijk de eerzucht verſtompt.

De uitoefening der ſtraf, om het even van welke, verrigte de onderwijzer met de grootſte plegtigheid, zonder den minſten toorn. Voor het overige, wanneer het zijn kan, is zulk ſoort van ſtraf de beste, welke eene natuurlijke overeenkomst met het bedreven kwaad heeft, en die uit hoofde van het karakter van den overtreder het best geſchikt is, om eenen ſmartelijken indruk te verwekken, welke voor de overigen ook het beste middel is, om hen daarvan eenen afkeer in te boezemen.

III. TERUGBRENGING VAN DEN KWAADDOENER, OF DESZELFS VERBETERING.

Het is noodig, dat de onderwijzer, door een naauwkeurig opzigt en door eene gepaste aanwending der noodige middelen, voor de grondige verbetering van den gevallenen zorge, en alles in het werk stelle, om te verhoeden, dat een herhaald bedrijf van de misdaad hem dezelve niet tot eene gewoonte make, of wanneer ze reeds tot eene gewoonte geworden is, dat hij door alle mogelijke middelen hem weder terug brenge. Te dien einde moet hij het kind nog eenen geruimen tijd naauwkeurig nagaan, en het in zijn bijzonder opzigt houden, tot het volkomen terug gebragt is.

Ter ontwenning van het kwaad en ter betrachting van het goede, zijn voorbijgaande aandoeningen door gepaste voorstellingen somtijds niet toereikend. Om het kwaad te overwinnen en de deugd te leeren betrachten behoort meer. Daartoe behoort voornamelijk eene vlijtige oefening, zal de betrachting van het goede tot eene gewoonte worden. Deze waarheid moet de onderwijzer het kind begrijpelijk maken, en hem aantoonen, hoe hij, door eene menigvuldige herinnering aan de goede grondstellingen en door eene vrijwillige beoefening derzelve, bij iedere voorkomende gelegenheid, zich in de betrachting van het goede moet bevestigen. En hetgene de onderwijzer nog ver-

verder daartoe doen moet, bestaat in het volgende:

1. Hij herinnere het kind van tijd tot tijd aan het met hem gehouden gesprek. Dit kan deels opzettelijk en afzonderlijk geschieden, terwijl hij het tevens vrage, of het de spreuken en verzen, die hij hem hiertoe opgegeven heeft, wel in het geheugen bewaart; deels kan hij ook bij zijn openbaar schoolonderwijs, wanneer het pas geeft, op deze grondstellingen terug komen en vragen daarover aan een en ander kind, of, ten einde de opmerkzaamheid van den overtreder meer op te wekken, aan hem zelven doen. Ja, wanneer het kind weder aan de vertrouwelijke openhartigheid der school gewend is, dan kan hij openlijk daarop terug komen en zeggen: ik wenschte te weten, of gij datgene, hetwelk ik u bij gelegenheid zeide, nog onthouden hebt. Het verheugt mij, dat gij de toenmaals gegeven lessen nog zoo goed weet, enz.

2. Hij laat het kind in verzoekingen komen, ten einde zijn gedrag op te merken. Er zullen zich deels van zelven daartoe gelegenheden opdoen; deels kan een geschikt onderwijzer dezelve ongemerkt doen ontstaan. Maar hij moet wel weten te beoordeelen, hoe sterk de verzoekingen behooren te zijn en waarin hij het dient te onderstellen. Het moet zulke verzoekingen volstrekt wederstaan; anders zoude een nieuwe val voor de verbetering zeer nadeelig zijn. Heeft men reden om te vreezen, dat het kind, alleen staande, niet zoude overwinnen, dan moet men het

helpen, en het vooraf doen letten op zulke gevallen, waarin het gevaar zoude loopen van te ſtruikelen; ook moet men de verzoekingen naar de maat zijner krachten inrigten. Was de overtreder, welken ik verbeteren wil, b. v. een dief geweest, zoo doe ik eene gelegenheid voorkomen, waarin hij iets in ſtilte kan wegnemen. Deze verzoeking kan ik zwaarder en ligter maken, naarmate hetgene ik ter neder leg zijne begeerte meerder of minder opwekt, of naarmate ik het daarbij langer of korter alleen laat, of naarmate er meerder of minder gevaar is om ontdekt te worden. Ik kan hem te hulp komen, wanneer ik kort te voren het aandenken aan Gods alwetendheid en het onſchatbare van een zuiver geweten in hem opwekke; nog gemakkelijker maakt men het hem, wanneer men hem het zevende gebod of een dergelijk gezegde verklaart en opgeeft om van buiten te leeren; ja, wanneer ik hem de geſchiedenis van eenen dief, die in zijne kinderjaren reeds kleinigheden wegnam, levendig voorſtel, dan zal hij zeker de verzoeking met geringe moeite overwinnen. Men moet het echter zoo inrigten, dat de overwinning niet te gemakkelijk geſchiedt, ten einde hij zijne eigene vermogens leere gebruiken; doch de overwinning moet altijd zeker zijn, want, ik herhaal het, wanneer het kind de verzoeking niet wederſtaat, is er weder veel voor zijne zedelijkheid verloren; maar dan moet het ons ook niet verdrieten, het geheel weder van voren af, maar zeer omzigtig en uitvoeriger met hem te herhalen.

3. In

3. Is het met de verzoeking naar wensch gelukt, en heeft het kind eenen geruimen tijd zich gepast gedragen, dan behoort men niet te verzuimen, dit ten nutte aan te wenden, en hem in het goede te versterken, door het aangename en streelende van een gerust geweten in hem op te wekken. Dit is waarlijk het voornaamste, maar dikwijls verzuimde middel ter versterking der deugd. Wie eenmaal eene klare bewustheid gehad heeft van de zalige vreugde in het betrachten der deugd, die zal niet ligt weder tot dat kwaad, waarvan hij het smartelijkst gevoel ontwaarde, vervallen. Nu wekke men in het kind het innerlijk gevoel van zelftevredenheid op, en versterke het daardoor, dat men eene vergelijking van zijnen tegenwoordigen met zijnen vorigen staat make. „ Lieve kind! hoe blijde ben ik, dat gij u reeds zoo verre verbeterd hebt. En hoe verheugd zijt gij zelf daarover! Gevoelt gij geene hartelijke vreugde, dat gij de verzoekingen tot zonde wederstaan en de deugd betracht hebt? Nu kunt gij aan u zelven denken, zonder u zelven te verachten; nu gevoelt gij, hoe veel uwe waarde daardoor verhoogd is en hoe veel beminnenswaardiger gij geworden zijt. Wanneer nu ook zelfs anderen u verachten, zoo zoudt gij u daarover niet bekommeren, wijl gij innerlijk bewust zijt, dat gij geene verachting, maar achting verdient. En hoe gaat het u nu, wanneer gij aan God denkt? Kunt gij nu niet met blijdschap tot Hem bidden en op Hem vertrouwen?

Kunt

Kunt gij uwe lieve ouders en alle goede menſchen nu niet regt aanzien? Ja, hoe bemint u nu een ieder, wijl gij deugdzaam zijt! Zie, het is het goed geweten, hetwelk u zoo vergenoegd maakt. Denk nog eens aan het oogenblik, toen gij kwaad gedaan hadt! Hoe waart gij toen te moede? Gij ſchaamdet u voor ieder mensch, ja voor u zelven; hoe angstig verwachtet gij de ſtraf; hoe vol berouw en bedroefd waart gij! Ach, hoe geheel anders is men te moede, wanneer men goed gedaan heeft! En nog is uwe tegenwoordige vreugde niets bij die, welke u nog wacht, wanneer gij het kwade laat en het goede doet. O! zoek toch de gerustheid van uw geweten ſteeds te vermeerderen. Zoek aanhoudend beter te worden. Houd hoe langs hoe meer alle kwade gedachten en handelingen van u verwijderd; maar bied integendeel aan alle goede neigingen en handelingen de hand, dan zult gij in u zelven gelukkig en tevreden zijn, en God zal u liefhebben en zegenen."

Dit is, volgens mijne meening, de weg, langs welken men den overtreder verbeteren en bij anderen het kwaad voorkomen kan, terwijl de geheele ſchool aan deze leerzame onderhouding of beſtraffing deel neemt. Het blijft altijd eene voorname pligt van den onderwijzer, om het kwaad voor te komen. Gelukkig hij, die het zedelijk on-

onderwijs zoo ingerigt, Gods geboden zoo ingescherpt en voor het kwaad zoo ernstig gewaakt heeft, dat hem zijn geweten van al de misdrijven, welke door zijne leerlingen bedreven worden, geheel vrijspreekt.

Mogten de onderwijzers, niet alleen op gezette tijden, aan de zedelijke verbetering, gegrond op de leer van JEZUS CHRISTUS, arbeiden, maar vooral bij geschikte gelegenheden en bijzondere voorvallen, daarvan hun opzettelijk werk maken, dan zoude het volgend geslacht het kwaad niet enkel in deszelfs verband weten te beschrijven, maar in hetzelve indringen, en uit de ondervinding leeren, wat het is, zijne zinnelijke neigingen te wederstaan, zijn hart te verbeteren en zich te bekeeren.

HOE

HOE KAN MEN DE HUISSELIJKE OPVOEDING BIJ DEN LANDMAN ZOO VERBETEREN; DAT ZIJ HET SCHOOLONDERWIJS EN DE SCHOOLOPVOEDING IN DE HAND WERKE?

INLEIDING.

1. De huisselijke opvoeding der kinderen staat met het onderwijs en de geheele vorming derzelve op de scholen in eene zoo naauwe en wezenlijke betrekking, dat men alleen dan van de laatste de gewenschte vruchten verwachten kan, wanneer ouders en onderwijzers volgens eenerlei grondstellingen handelen, en er dus eene zekere overeenstemming tusschen hen plaats vindt. Daarom is eene verbetering van de huisselijke opvoeding volstrekt noodig, wanneer de scholen omtrent de verstandelijke en zedelijke beschaving dat zullen te weeg brengen, hetwelk men met regt van dezelve verwacht. Ieder onderwijzer zal dit zeker toestemmen; want op welken tijd komen de kinderen doorgaans voor het eerst bij hem ter school? Veelal wanneer zij vijf, zes, of zeven jaren oud; en dus wanneer de jaren der eerste kindschheid geheel verstreken zijn. Het kan echter voor den gelukkigen voortgang van de zedelijke

vor-

vorming der kinderen in de scholen niet hetzelfde zijn, of zij in de zes of zeven eerste levensjaren aan zichzelven overgelaten, verwilderd en eene menigte vooroordeelen en kwade gewoonten aangenomen hebben, die men bij kinderen dikwijls vroegtijdig waarneemt, en die, wanneer zij reeds ingeworteld zijn, niet zelden met de grootste moeite weder uitgeroeid moeten worden; dan of zij goed en zooveel mogelijk vrij van gebreken gehouden worden, doordién op hunne vroegere opvoeding zorgvuldig acht gegeven is geworden.

Aldus is het ook met de vorming des verstands; het is niet onverschillig, of de kinderen reeds met de hen omringende voorwerpen bekend gemaakt zijn, of zij hebben leeren opmerken, onderscheiden en vergelijken, en of zij met de noodige voorbereiding ter schole komen; dan of zij aldaar geheel ongeoefend en ruw verschijnen. Hierbij komt nog ten tweede: dat de Onderwijzer de kinderen maar eenen korten tijd bij zich heeft; wanneer zij nu het overige van den dag aan zichzelven overgelaten zijn, en voor hunne ontwikkeling en beschaving geen zorg gedragen, maar daaraan veeleer alle hindernissen in den weg gelegd worden, zoo kan de vorming geenen goeden voortgang hebben. Ja, de dagelijksche ervaring leert ons ten derde, dat door de huisselijke opvoeding somtijds veel goeds verhinderd wordt, hetwelk anders door het schoolonderwijs zoude voortgebragt zijn geworden.

2. In dit opzigt is het zeker niet overtollig de vraag te onderzoeken: hoe kan de huisselijke opvoe-

voeding zoodanig verbeterd worden, dat zij het schoolonderwijs meer dan tot hiertoe geschiedt, weldadig te hulp kome?

3. Het komt mij echter als noodzakelijk voor, eerst de gronden op te zoeken, waaruit de verkeerde opvoeding der kinderen bij vele landlieden ontstaat. Deze moeten gezocht worden

I. In het verstand der ouders.

A. Dat vele ouders niet inzien, niet overtuigd zijn, dat zij de opvoeding hunner kinderen veronachtzamen, of geheel tegenstrijdig daarmede te werkgaan.

B. Dat vele niet weten, hoe zij het zullen aanvangen, om hunne kinderen eene goede opvoeding te geven, waarbij nog komt gebrek aan kennis

a. Omtrent de oorzaken en bronnen van ieder kwaad.

b. Omtrent de beste en zekerste wijze, om het kwaad bij kinderen te voorkomen, of hen daarvan te ontwennen, en in de jonge harten liefde tot het goede in te planten. En eindelijk

c. Omtrent eene gepaste behandeling van kinderen.

II. In hunnen wil.

De ouders toonen zich dikwijls ongenegen, om de gebreken, die zij bij de opvoeding in hunne kinderen zien, te verbeteren, offchoon zij beseffen, dat het hun pligt is dit te doen. Deze afkeer komt gewoonlijk daar-

daarvan, dat de zinnelijke begeerte of de liefde tot gemak bij de ouders te sterk is, of dat zij, wanneer hunne kinderen eenmaal verwilderd zijn, geheel aan derzelver verbetering twijfelen.

III. In de bijzondere omstandigheden der ouders.

4. Eene algemeene verbetering van de huisselijke opvoeding der kinderen, bij den landman, zoude dus het zekerst bereikt worden, wanneer men de ouders onderwees, hoe zij hunne kinderen tot verstandige, goede en werkzame menschen opvoeden moesten; wanneer men hen aanspoorde, om dezen voorgeschreven weg bij de opvoeding hunner kinderen te volgen; en wanneer men eindelijk de moeijelijkheden der betere opvoeding, welke in de bijzondere omstandigheden of betrekkingen der ouders liggen, poogden te verwijderen. Hoe dit het best geschieden kan, zal het onderwerp der volgende afdeelingen uitmaken.

EERSTE AFDEELING.

Onderwijs der ouders, betreffende de opvoeding hunner kinderen.

1. Het zekerste middel, om eenen vasten grond ter verbetering der huisselijke opvoeding bij den landman te leggen, en de hinderenissen, bij I. opgegeven, uit den weg te ruimen, bestaat in een gepast onderwijs voor de ouders over de noodzakelijkheid en de waarde eener goede opvoeding, over

de fouten, die zij bij de opvoeding hunner kinderen begaan, en de treurige gevolgen, welke daaruit voor de gezondheid, het leven en het geluk hunner kinderen voortſpruiten, en eindelijk over den aard en de wijze om kinderen goed op te voeden. Maar daartoe is de kennis der oorzaken, waaruit de gebreken der kinderen ontſtaan, en der middelen om die gebreken te verhoeden of te herſtellen, onontbeerlijk. Dit kan hen ſchriftelijk of mondeling voorgehouden worden.

Schriftelijk onderrigt.

2. Wat de bijzondere gebreken betreft, die in de huisſelijke opvoeding der landlieden voorkomen; daarvan zal ik de voornaamſte opgeven. De ouders maken zich de opvoeding hunner kinderen zeer moeijelijk, door het vertrouwen, de liefde en de hoogachting van hun kroost te misſen, vanwaar zij door dezelve geenszins als hunne beste vrienden aangemerkt worden. Onvriendelijkheid, driftigheid en bijzonder ſtrenge ſtraffen voor kleine overtredingen; het onbillijk voortrekken van het eene kind boven het andere, onverſchilligheid omtrent hunne liefkozingen, ongevoeligheid en gebrek aan deelneming in de vreugde der kinderen, openlijke beſchaming, waardoor zij beſpot en aan het honend gelach van anderen prijs gegeven worden, — deze zijn de oorzaken, dat vele ouders niet van hunne kinderen bemind worden. Zij verliezen niet zelden derzelver vertrouwen, door hun uit ſcherts onwaarheden te vertellen, gedane beloften niet te

ver-

vervullen, de vragen der kinderen verkeerd te beantwoorden, hetwelk ſomtijds uit onwetendheid of ook in zekere gevallen uit andere oorzaken geſchiedt. Dit alles moeten de ouders zorgvuldig vermijden, om hunne kinderen niet wantrouwend te maken; zij moeten daarom niets beloven, ten einde hunne kinderen te vreden te ſtellen, hetwelk zij vooraf weten geenszins te kunnen of te willen volbrengen.

3. De treurige gevolgen, die uit gebrek aan liefde en vertrouwen van de zijde der kinderen omtrent hunne ouders ontſtaan, zijn helaas! maar al te zigtbaar. Wat is algemeener, dan dat kinderen hunne ſtrenge ouders zoeken te ontwijken, hen op alle wijze trachten te misleiden, zich alle onbetamelijkheden veroorloven, wanneer zij maar zeker zijn, dat hunne ouders het niet gewaar zullen worden, in wier tegenwoordigheid zij zich dan als huichelaars gedragen. De ouders leeren dus hunne kinderen niet regt kennen en benemen zich door ſtrengheid de gelegenheid, om de gebreken der laatſten in tijds te ontdekken, ten einde ze met weinige moeite tegen te gaan of ze door eene gepaste behandeling af te wennen. Buiten dien, zoeken kinderen, welke hunne ouders niet als hunne getrouwe vrienden achten, andere vertrouwden, die toegevender omtrent hunne gebreken zijn, en geraken zoo eindelijk in de handen van ſlechte menſchen. Dit alles kan vermeden worden, wanneer de ouders liefde, goedheid en toegeeflijkheid met wijze ſtrengheid in de behandeling van hunne kinderen weten te paren.

 4. Even

4. Even zoo ziet men dagelijks voorbeelden, dat de ouders door hun eigen gedrag aanleiding geven, om in de oogen hunner eigene kinderen verachtelijk te worden. Het twisten of krakeelen der ouderen zijn daartoe dikwijls de eerste oorzaken, wanneer het in tegenwoordigheid der kinderen geschiedt. Maar ook verliezen de kinderen hunne achting omtrent de ouders, wanneer zij slechte handelingen van hun ontwaren en met hunne gebreken bekend worden, gelijk ook onvervulde bedreigingen het hare daartoe bijdragen. Wat kan men van de huisselijke opvoeding wachten, wanneer de kinderen geene achting voor hunne ouders hebben. Deze moeten derhalve hoogst voorzigtig zijn, om in tegenwoordigheid hunner kinderen geene gebreken aan den dag te leggen.

5. Een ander gebrek, hetwelk men in de huisselijke opvoeding van den landman dikwijls aantreft, is, dat de ouders op de dringende begeerte, zelfs van zeer kleine kinderen, niet opmerkzaam genoeg zijn, of ten minste de kunst niet verstaan, om hen te leiden, maar gewoonlijk verkeerde middelen bezigen, om dit doel te bereiken. Bij kleine kinderen is ontegenzeggelijk het beste middel, om hunne begeerten eenigzins tegen te gaan, dat men hun iets anders voorhoudt, hetwelk hun onschadelijk en tevens aangenaam is, waardoor zij aan het begeerde niet meer denken en te vreden zijn. Bij grootere kinderen, zullen ernstige voorstellingen en standvastige weigering, die niet op eigenzinnigheid en luimen, maar op verstandige gronden steunen, gepaard met een zich

 steeds

ſteeds gelijkblijvend gedrag, in dit geval zeker van het beste gevolg zijn.

6. Ten derde maken de ouders zich de opvoeding hunner kinderen moeijelijker, doordien zij hen niet vroegtijdig gewennen om welwillend jegens hunne medemenſchen te zijn, ten einde in hunne vroege jeugd reeds algemeene menſchenliefde in het hart te planten; maar dikwijls door hun eigen voorbeeld, of door hunne geſprekken toonen, dat zij veeleer het tegendeel bevorderen. Daarom moeten de ouders alles vermijden, waardoor de kinderen omtrent hunne medemenſchen liefdeloos kunnen leeren denken en handelen. Hiertoe behoort het liefdeloos beoordeelen van anderen, en de gewoonte om alle menſchen te berispen en kwaad van hen te ſpreken, ook in het bijzijn der kinderen, waardoor zij tot lasteraars gevormd worden; verder de gewoonte om de beleedigingen of ſmarten, welke hunne kinderen ondergingen, te vergrooten, en hen, in plaats van tot geduld, tot wraak aan te ſporen.

7. Even zoo is, ten vierde, de wijze, waarop de ouders hunne kinderen ſtraffen, veeltijds af te keuren. Vooreerst, wanneer de ouders zich daarbij enkel door hunne luimen en hartstogten laten leiden, en gelijkſchijnend kwaad, in gelijke omſtandigheden, ſpoedig beoordeelen, ſpoedig ſtraffen, en wel naarmate zij meer of minder knorrig, of meer of minder opgeruimd zijn. Verder, wanneer het bedreven kwaad en de daarop gevolgde ſtraf niet in evenredigheid ſtaan, bijzonder wanneer de ſtraf niet bepaald is naar den meerderen

 of

of minderen graad der onzedelijkheid, welke in de misdaad ligt, maar de kinderen voor eene onvoorzigtigheid of ligtzinnigheid even zoo ſtreng geſtraft worden, als voor eenig opzettelijk kwaad. Kinderen gevoelen het zeker, wanneer hun eenig onregt geſchiedt, en worden daardoor te meer verbitterd, naarmate het geweld hunne krachten overtreft. Eindelijk, wanneer de ouders dikwijls, maar niet gevoelig ſtraffen, dan worden de ſtraffen de kinderen onverſchillig, en de gewoonte aan dezelve doet geheel het doel, de verbetering namelijk van het kind, misſen.

8. Ook worden, ten vijfde, de kinderen dikwijls, door te menigvuldige berispingen, bijzonder in tegenwoordigheid van anderen, en door ontijdigen lof, bedorven. Beſtendige berisping maakt de kinderen onverſchillig jegens alle voorſtellingen en vermaningen, mismoedig, mistrouwende jegens zich zelven, lusteloos en dikwijls geheel ongeſchikt ten goede. Door ontijdigen lof worden de kinderen ijdele, hoovaardige dwazen, of menſchen, die het goede doen om bewonderd en geprezen te worden.

9. Ten zesde, vindt men bij vele ouders de verkeerde gedachte, dat enkel de ſchool alleen de plaats is, waar de kinderen verſtandig en zedelijk behooren gevormd te worden; dat de onderwijzer alleen de man is, die voor de opvoeding der kinderen zorgen, hen ten goede beſturen en hunne fouten voorkomen of verkeeren moet, het zij dit door ligchamelijke ſtraf of op eene andere wijze geſchiede. Vele ouders bekommeren zich daar-

daarom weinig over de huisselijke opvoeding hunner kinderen, en vragen hun dikwijls niet eens, wat zij in de school gedaan of geleerd hebben; daar het voor de kinderen toch eene groote aansporing tot opmerkzaamheid en vlijt zijn zoude, wanneer de ouders over het wel besteden der leeruren dikwijls rekenschap van hen vorderden. Bovendien vindt men niet zelden, dat de ouders ook het goede verhinderen, hetwelk bij hunne kinderen door het schoolonderwijs gesticht is of konde gesticht worden, door hun de achting en liefde voor den onderwijzer te ontnemen, zonder hetwelk geene vermaningen van eenig nut zijn kunnen.

10. Het zevende betreft het bijgeloof. Het is eene bekende zaak, hoe veel zich de landlieden hieraan, bij de opvoeding hunner kinderen, schuldig maken, en hoe dikwijls zij daardoor den grond tot hun ongeluk leggen. Wanneer de ouders zelf vrees voor spooken, verschijnsels enz. bezitten, en hunne kinderen, wanneer zij nog jong zijn, vele spook- en toovergeschiedenissen verhalen, om hen tot stilzitten te brengen of te vermaken, dan zal het beste schoolonderwijs deze vrees bij kinderen geenszins kunnen verhoeden, maar zij zal hun zelfs in den manneljiken leeftijd bijblijven, en mogelijk in hun geheele leven niet weder kunnen verbannen worden. Hetzelfde heeft plaats met de vrees voor het onweder en de luchtverschijnsels. Zijn integendeel de ouders vrij van deze vrees, of weten zij die voor de oogen hunner kinderen te verbergen, dan zullen ook

deze geenen angst vertoonen en voor veel ongelukken bewaard blijven.

Eindelijk ten achtste, is in onze dagen de genegenheid ter verkwisting ook tot den landman doorgedrongen. Hiervan ligt de grond mede gedeeltelijk in de huisselijke opvoeding, doordien men niet reeds vroeg bij kinderen de genegenheid opwekt om zich door spaarzaamheid en vlijt een klein eigendom te verwerven. Zeker moeten ook de ouders hun daartoe gelegenheid verschaffen. De spaarpot der kinderen, waarmede onze vooronderen zoo veel ophadden, leide dikwijls den grond tot wijze spaarzaamheid en eenen aanstaanden welvaart. Hoe belagchelijk dit voor velen schijnen moge, zou ik zulks echter met verschillende voorbeelden kunnen bewijzen. Dit loffelijk gebruik behoorde wederom ingevoerd, en daarbij in acht genomen te worden, dat de spaarpot niet alleen vermeerdert van de geschenken der ouders; maar dat zelfs alle kleine giften van anderen of eigene verdiensten daarin bewaard worden. Hierdoor zullen zij zich aan vlijt en spaarzaamheid gewennen en met het geld goed leeren omgaan. Want hij, die reeds vroeg de moeijelijkheden leert kennen, welke aan het verwerven van eenig eigendom verbonden zijn, zal geene genegenheid tot verkwisten gevoelen, althans zal dit kwaad bij hem geene diepe wortelen schieten. Het kind, de jongeling, die alle uitgaven, tot op het oogenblik, dat hij zelf eenige werkzaamheid aanvaart, uit de beurs der ouders betaalde, weet niet, hoe moeijelijk het verwerven van geld is, en hoe

wei-

weinig somtijds, na het betalen van het noodige, maar tot vermaak overblijft. Het is daarom geen wonder, dat zij de waarde van het geld niet weten te schatten, en geene behoorlijke verdeeling maken. Maar zijn de kinderen reeds vroegtijdig gewoon hunne ouders rekenschap van hunne inkomsten en uitgaven te doen, en genieten zij daarbij het noodig onderwijs, hoe zij dit op eene regtvaardige wijze vermeerderen, en zonder karig of gierig te zijn verminderen moeten; dan zal bij hen, wanneer zij zelven huisvader of huismoeder worden, geene tekortkoming te vreezen zijn. Op deze wijze wordt ook de snoepachtigheid der kinderen voorgekomen, die zoo dikwijls slechte gevolgen heeft, en meestal daardoor veroorzaakt wordt, dat de ouders nooit naar het zakgeld vragen of eenige rekenschap afvorderen; of dat zij aan snoeperijen eene hooge waarde bijzetten, en zoo den lust der kinderen daartoe gaande maken.

12. In deze verkeerde handelingen der ouders ligt meer of minder de grond van vele gebreken, waarvan ik eenigen aanvoeren zal. Wat klagen b. v. de ouders dikwijls over de ongehoorzaamheid der kinderen en bedenken niet, dat zij zelven daarvan de oorzaak zijn, wijl zij de liefde en achting hunner kinderen verloren en geheel hun vertrouwen missen. Hierdoor wordt het gehoorzamen den kinderen dubbeld moeijelijk. Wijl, ten tweede, de ouders aan hunne kinderen dikwijls zoo vele en zulke bevelen geven, die hunne krachten te boven gaan. Wijl, ten derde, de

ouders niet naauwkeurig op de vervulling hunner bevelen letten, zelfs over de wederspannigheid vooral van kleinen lagchen, en het als eene zekere braafheid bewonderen, waardoor noodzakelijk de bevelen der ouderen den kinderen onverschillig worden en zij dezelve verachten; en wijl, ten vierde, dikwijls de moeder datgene verbiedt, hetwelk de vader beveelt. Dit laatste geval is ten minste in de huisgezinnen menigmaal aan te treffen, vooral wanneer er eene oneenigheid tusschen de ouders en grootvader of grootmoeder plaats heeft.

Het is echter volstrekt noodig, dat men de kinderen aan gehoorzaamheid gewenne, zoowel om hen voor schade en nadeel te behoeden, als om hen voor toekomende onaangenaamheden te beveiligen, want uit ongehoorzame kinderen komen gewoonlijk ongehoorzame burgers, die zich door het wederstreven der wetten dikwijls geheel ongelukkig maken.

13. Leugenachtigheid wordt insgelijks bij de kinderen door het gedrag der ouderen veroorzaakt. Zij ontstaat bijzonder uit overdreven vrees voor de ouderen, of aan gebrek van vertrouwen, hetgene gewoonlijk het graf der openhartigheid en der opregtheid is. Maar ook kunnen de ouders op eene andere wijze aanleiding tot dit kwaad geven, wanneer zij b. v. hen zelf gebieden onwaarheden te zeggen, hen er op af te zenden, wanneer men niet gesproken wil zijn, en te laten berigten, dat vader of moeder niet te huis is; wanneer zij geen acht geven, of hunne kinde-

deren altijd de waarheid ſpreken, geen opzettelijk onderzoek doen om daarvan overtuigd te zijn, en wanneer zij met eene listig verzonnen leugen der kinderen gaarne inſtemmen.

Ook de kwade gewoonte der ouders, bijzonder der moeder, om kinderen uit vreemde huizen te vragen en hen met tegenwerpingen te overhoopen, toont leugenachtigheid. Integendeel wordt bij kinderen de liefde tot de waarheid aangekweekt, wanneer men hen beloont voor de openhartige belijdenis van eenig kwaad, door b. v. de ſtraf daarop te verminderen.

14. Dat de kinderen door het voorbeeld der ouderen tot lasteraars gevormd kunnen worden, is reeds boven aangewezen. Maar hiertoe geven zij nog nadere aanleiding, wanneer zij dit aanwenden ter verkrijging van kennis betreffende de innerlijke geſteldheid van eens anders huishouding, en hen aanſporen om naauwkeurig op de gebreken van anderen te letten. Want, wie bij anderen gebreken zoekt, meent die overal te vinden, beſchouwt dikwijls onverſchillige dingen uit een valsch oogpunt, duidt ieder woord, iedere meening en ieder gebaar ten kwade, en wordt een lasteraar.

15. De nijd wordt bij de kinderen menigmaal door het gedrag der ouders voortgebragt. Want hoe dikwijls gebeurt het b. v. niet, dat, wanneer de kinderen vertellen, deze of gene hunner jonge vrienden of vriendinnen heeft een nieuw kleed gekregen, zij, in plaats van vrolijke deel-

ne-

neming, wangunst vertoonen, en in het algemeen hun verdriet niet verbergen kunnen; wanneer zij zien, dat anderen gelukkiger zijn, dan zij zelven.

De kinderen, vooral die, welke weinig verstand, maar een blind vertrouwen op hunne ouders hebben, zijn zeer genegen om hun voorbeeld te volgen, en gewennen zich ligt om even te oordeelen als zij, zoo dat hunne meeningen niets anders, dan die van hunne ouderen zijn. Zijn de ouders afgunstig, dan gewennen zich de kinderen spoedig aan dit kwaad, hetwelk anderen menschen zoo veel ongenoegen brouwt en alle vreugde des levens verbittert.

Om bijzonder kleine kinderen den nijd af te wennen, behoeft men alleen hun medelijden omtrent het kind, hetwelk zij afgunstig waren, op te wekken; terwijl men het beklaagt en toont, hoe bedroefd het daarover is, dat hem dit of dat niet gegund wordt.

16. Ook moeten de onderwijzers dikwijls van de ouders de klagten hooren, dat hunne kinderen de vermaningen ter betrachting van het goede, en de waarschuwingen tegen het kwade niet achten of ter harte nemen. Hiervan ligt de grond ten eerste daarin, dat de kinderen geen vertrouwen in hunne ouderen stellen en geene liefde voor hen gevoelen, zoodat zij niet overtuigd zijn, dat hunne ouderen het goed met hen meenen en voor hun geluk waarlijk bezorgd zijn. Ten tweede, dat de kinderen hunne ouders die deug-

deugden niet zien betrachten, waartoe zij hen aansporen, maar wel de ondeugden, waarvoor zij hen waarschuwen. Ten derde, dat de ouders eindelijk de gevolgen, zoowel der goede handelingen als der kwade bedrijven, te sterk en overdreven voorstellen, waardoor zij zich aan onwaarheden schuldig maken. Daarom moeten de ouders bij het mededeelen der gevolgen van goede handelingen voorzigtig zijn, en niet rekenen op de ligtgeloovigheid der kinderen, maar bedenken, dat zij die bij meerdere ontwikkeling van het verstand inzien, en ontwaren, dat zij door hunne ouders bedrogen worden, waardoor zij het vertrouwen verliezen en alle vermaningen in den wind slaan.

17. Eigenzinnigheid en toorn kunnen mede door de ouders ontstaan. Gewoonlijk laten zij hunne kinderen, zoo lang zij nog klein zijn, vrij begaan, en leggen daardoor allereerst den grond tot eigenzinnigheid. Ook slaan de ouders op de beden hunner kinderen dikwijls niet eerder acht, dan wanneer zij driftig worden, beginnen te schreijen enz., waardoor zij wederspannig worden.

Even zoo is het met den toorn gelegen, waaraan de ouders mede eenig deel hebben, door hunne kinderen met een en andere kleinigheden te verbitteren. Hierin is, naar mijn inzien, de grond tot vele twisten en vechtpartijen gelegen.

18. Eindelijk kan ik niet voorbij nog van eene verkeerde gewoonte der ouders te gewagen, na-

me-

melijk; dat zij, wanneer hunne kinderen eigenzinnig of verdrietig zijn, wijl hun een schadelijk ding ontnomen, of eenig ongeval overgekomen is, daarvan de schuld op den hond, de kat of eenig ander huisdier leggen, en dezelve daarom slaan; dat zij dikwijls deze dieren plagen en pijnigen, om hen eenig geluid of eene buitengewone beweging te doen maken, ten einde de kinderen tot stilte te brengen of hen te vermaken. Maar kan daardoor niet zeer ligt de wreedheid jegens de dieren bij kinderen opgewekt worden. En zou dit dan nog niet, buiten de schade voor de zedelijkheid, geheel ten nadeele van den landman uitloopen, wiens geheele bestaan op de goede behandeling en de welvaart van zijn vee gegrond is?

Kinderen, die zich vroeg aan eene harde behandeling van dieren gewennen, en dezelve wreed behandelen, worden in dit opzigt zeker slechte knechten of meiden, en zullen zelfs als huisvader of huismoeder geene noodige zorg voor hun vee dragen, en daardoor van tijd tot tijd verarmen.

19. Dat overigens alle deze gebreken der kinderen ook andere oorzaken kunnen hebben, en deze zich evenwel dikwijls vertoonen, ofschoon de ouders daartoe geene de minste aanleiding gegeven hebben, spreekt van zelven. Mijn doel was hier, om den grond aan te wijzen, waaruit vele gebreken der kinderen bij eene gebrekkige opvoeding ontstaan kunnen; daarbij moest ik de ouders op-

opmerkzaam maken en hen iets over dezelve zeggen.

Mondelijke onderrigting.

20. Het mondelijk onderwijs voor ouders over de opvoeding hunner kinderen, kan deels door den Predikant en deels door den Onderwijzer der plaats geschieden, wijl beide daartoe de beste aanleiding hebben.

21. De Onderwijzer kan door de kinderen dadelijk op de ouders werken. Kinderen vertellen te huis gewoonlijk, wat zij op de school gezien, gehoord en geleerd hebben; waardoor de ouders opmerkzaam gemaakt en aangespoord worden, om met hunne kinderen daarover te spreken. Daarbij komt, dat zij, wanneer hunne kinderen hen niet in kundigheden zullen overtreffen, somtijds genoodzaakt worden, naar vermeerdering van kennis uit te zien; en hier kan dus de Onderwijzer het grootste nut stichten.

22. Eindelijk kan de Predikant en de Onderwijzer veel ter verbetering van de huisselijke opvoeding bijdragen, wanneer zij dikwijls met de ouders van en over de kinderen spreken, hen op de gebreken opmerkzaam maken, hen aansporen, om gemeenschappelijk ter verbetering derzelve werkzaam te zijn en hen onderwijzen, hoe dit het best geschieden kan. Daaruit ontstaat nog dit voordeel, dat in de behandeling der kinderen, zoo van de zijde der ouders als van die des onder-

derwijzers eene zekere overeenstemming plaats heeft, waarbij de opvoeding noodzakelijk verwinnen moet, daar anders de eerste niet zelden afbreken, hetgeen de laatste met veel moeite poogt op te bouwen.

TWEEDE AFDEELING.

Van de middelen, welke de ouders genegen maken, om voor de opvoeding hunner kinderen te zorgen.

1. Het raadsel, waarom de menschen bij eene volkomene overtuiging van pligt, niet naar denzelven handelen, is hier, gelijk overal, moeijelijk op te lossen. Het komt mij voor, dat de grond daarvan moet gezocht worden in eene te geringe overtuiging van pligt en in een gebrek aan de levendige voorstelling der beweeggronden, zoo dat zij zich door de schoonschijnende vertooning van andere dingen, ligt van de betrachting der pligten laten afleiden, ja dikwijls niet eens om dezelve denken.

2. Dat er werkelijk ook onder de landlieden vele ouders zijn, die zeer goed inzien, dat zij, bij de opvoeding hunner kinderen, verkeerdheden begaan, en zeer wel weten, hoe die gebreken te verbeteren; die dikwijls het beste voornemen hebben om met nadruk voor de opvoeding hunner kinderen te waken: dit alles leert de dagelijksche ondervinding. Maar men zal ook even zoo zeker

ont-

ontwaren, dat de goede voornemens zelden uitgevoerd worden. Beroepsbezigheden en verstrooijingen van allerlei aard leiden de opmerkzaamheid der ouderen van de opvoeding hunner kinderen af, en brengen hen op andere voorwerpen, die voor hun van een behagelijker aard zijn. Dikwijls dringen de pligten van opvoeding hen even sterk aan als de neiging tot andere minder noodzakelijke verrigtingen, maar dan ontbreekt hun de moed om de eerste te betrachten en de laatste onvervuld te laten.

Eindelijk is eene zekere neiging tot traagheid en gemak eene groote hinderpaal bij de huisselijke opvoeding, die eene onophoudelijke opmerkzaamheid vordert. Hoe vele ouders verheugen zich, wanneer zij van het woelig bijzijn hunner kinderen verlost worden, en hoe vele moeite wenden zij aan, om van den last der kinderen hoe langs hoe meer bevrijd te worden. Doch wanneer zij nadrukkelijk gevoelen, hoe veel schade door deze neiging tot traagheid veroorzaakt wordt, dan zal niet zelden de overtuiging zoo krachtig werken, dat de neiging tot traagheid en gemak aan de betrachting der opvoedingspligten opgeofferd wordt.

3. Om de ouders te brengen tot het belangstellen in, en behartigen van de opvoeding hunner kinderen, moeten zulke redenen gekozen worden, die op den landman bijzonder werken, en gevolgelijk de bovengenoemde eigenschappen bezitten. Daarbij behoort voornamelijk, dat men

de ouders op die plaatsen in de H. Schrift wijst, waar met nadruk van de opvoeding der kinderen gesproken en zij als een eerste pligt der ouders beschouwd wordt. De uitspraken des Bijbels, wanneer zij met overleg gekozen en met wijsheid voorgesteld worden, werken het best op den landman, en zijn dikwijls het eenige middel om hen tot het goede genegen en gewillig te maken.

4. De neiging tot traagheid en de liefde tot gemak, waardoor vele ouders de opvoeding hunner kinderen veronachtzamen, laten zich geschiktst verminderen, wanneer men bij de ouders eenen ijver voor de opvoeding kon verwekken, welke dien, waarmede zij andere zaken behartigen, te boven gaat. Maar dit zal bezwaarlijk zonder zinnelijke belooningen en aanmoedigingen kunnen geschieden.

5. Bijzonder moet men de zinnelijke neigingen in het algemeen trachten te verminderen. Dit geschiedt door een verstandig godsdienstig onderwijs. Wat geene middelen, in opzigt tot zedelijkheid en neiging, kunnen daarstellen, dat kan de Godsdienst doen. Deze stelling is van zeer veel toepassing op de verbetering der huisselijke opvoeding van den landman. Alles, wat de Godsdienst bevordert, werkt ook voordeelig op de huisselijke opvoeding; gelijk integendeel alles, wat den eersten benadeelt, schadelijk voor de laatste is; waaruit volgt, dat hetgene den Godsdienst verhindert, zorgvuldig tegengegaan en vermeden moet worden.

6. Ein-

6. Eindelijk, hoe meer de kinderen in alle opzigten in de scholen gevormd worden, hoe meer de ouders zich genegen zullen toonen, om de opvoeding hunner kinderen te helpen bevorderen. Dan, het gebeurt niet zelden, dat de kinderen reeds in zulk eenen hoogen graad verwilderd zijn, dat de ouders twijfelen, of hun kind wel ooit tot een verstandig, braaf jongeling en man zal kunnen gevormd worden, waardoor zij mismoedig de handen in den schoot leggen, en alles laten gaan, gelijk het gaat. Hoe menigmaal krijgt de onderwijzer van zulke ouders het getuigenis: van mijn jongen of van mijne meid komt nooit iets goeds, aan hem of haar is alle moeite te vergeefs gedaan! Zien die ouders echter, tegen hunne verwachting aan, dat hun kind op de school beter wordt, zijne fouten nalaat en het goede meer en meer betracht, dan herleeft de hoop der ouderen, en de vreugde over de verbetering van hun kind doet hen alles wederom bij de hand nemen, om het aangevangen werk te voltooijen. De afkeerigheid van het kind van zijne ouders, welke dikwijls tot onbillijke behandeling aanleiding gaf, verandert weder in liefde en toegenegenheid; maakt, dat zij nu niet meer, gelijk te voren, alles van hetzelve afkeuren, maar meer onpartijdig deszelfs verrigtingen beoordeelen, en niet zelden eenig goed in hem ontdekken. Ook bij het kind ontwaakt de verdoofde liefde tot zijne ouders weder; en, daar het niet meer, gelijk te voren, over alles berispt wordt, maar goedkeuring en lof verwerft, zoo

 wordt

wordt de ontkiemende neiging tot het goede daardoor al grooter en het noodig zelfvertrouwen keert terug; het voelt, dat het beter geworden is, en twijfelt niet meer aan de mogelijkheid van goed te kunnen worden, en wordt zoo nog gered, schoon het reeds op den rand des verderfs stond. De onderwijzers moeten daarom, ter verbetering van zulke ondeugende en door de ouders verlatene kinderen, al hunne vlijt aanwenden, geen middel, dat maar eenigzins daartoe strekken kan, onbeproefd laten, noch geduld, noch hoop, noch moed verliezen, in geval hunne pogingen niet terstond die vruchten voortbrengen, welke zij daarvan verwacht of gehoopt hadden.

DERDE AFDEELING.

Hinderpalen, welke de huisselijke opvoeding, door de uiterlijke omstandigheden des landmans, in den weg staan.

1. Dikwijls is de woning des landmans niet meer dan eene enkele kamer, waarin de geheele familie dag en nacht leeft, en waarin alles verrigt wordt. De ouders zijn genoodzaakt, zich in tegenwoordigheid hunner kinderen uit en aan te kleeden, gelijk de laatste dit mede in het bijzijn der broeders en zusters verrigten, en rekent men hierbij nog de huwelijksteederheden der ouders, van welk eenen schadelijken invloed moet dit al-

les niet voor de ſchaamte der jeugd zijn, en hoe moet dit de driften opwekken, die nog in lang niet behoorden te ontwaken. Dit kwaad kan echter door eene gepaste onderrigting der ouders verholpen worden. Dat de ouders hierin meer uit onkunde misſtappen begaan, terwijl zij het nadeel, welk uit zulke handelwijzen voortkomt, niet berekenen, en dat zij zeer genegen zijn dit te verbeteren, zoodra men hen hieromtrent heeft ingelicht, daarvan houde ik mij verzekerd.

2. Het nadeel, welk uit het bij elkander ſlapen van grootere kinderen van verſchillend geſlacht voor de kuischheid ontſtaan moet, is groot, bijzonder wanneer, gelijk zeer veel gebeurt, het verſchoonen op bed geſchiedt en zij dikwijls naakt weder onder de dekens kruipen. Ik geloof, dat zeker hierin mede eene groote aanleiding voor de heimelijke zonden der jongelingſchap te zoeken is. Hier dient dus vooral te worden aangeprezen, om jonge lieden, welke hun ligchaam moeten ontblooten, af te zonderen en zoo weinig mogelijk bij elkander te laten ſlapen, hoezeer het voor ieder moeijelijk is, om elk kind eene bijzondere ſlaapplaats te geven.

3. Een ander nadeel, en dat niet ligt te herſtellen is, vindt men in het weinige opzigt, dat de ouders over hunne kinderen houden, daar vader en moeder, met drukke bezigheden als overladen, aan geene opvoeding hunner kinderen denken; gelukkig, wanneer zij hun kroost eenig werk weten te verſchaffen, dat hen bezig houdt en nut-

tig is, dewijl verveling dikwijls de grond wordt van groot kwaad.

4. Eindelijk rekent men ook onder de hinderpalen voor de huisselijke opvoeding des landmans, gebrek aan beschaving, schoon dit verre af is van algemeen te zijn. Wanneer men ook in dit opzigt den boerenstand wilde verbeteren, zoude men met de grootste omzigtigheid behooren te werk te gaan, ten einde alle weekelijkheid en teergevoeligheid van den landman geweerd blijve, het welk tot niets anders kan strekken, dan om hem te onvreden met zijnen stand en daardoor ellendig en ongelukkig te maken.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

HOE KAN MEN DE OUDERS, OOK OP DE DORPEN, MEER BELANGSTELLING VOOR DE OPVOEDING EN HET ONDERWIJS HUNNER KINDEREN INBOEZEMEN?

Hoe vele pogingen ook voor de verbetering van het Schoolwezen ten platten lande in het werk gesteld mogen worden, en hoe welmeenend dezelve mogen zijn, zij zullen geen duurzaam nut voortbrengen, zoo lang niet ook de ouders de vorming hunner kinderen tot verstandige en zedelijk goede menschen wezenlijk ter harte nemen, en zulks toonen door op eene gepaste wijze daartoe mede te werken. Hoe weinig belangstelling echter vindt men bij een groot gedeelte der landlieden in eene zaak, welke ook voor hun van het grootste gewigt is! Hoe dikwijls wordt integendeel in het ouderlijk huis omver geworpen, wat in de school met moeite en zorgvuldigheid opgebouwd wordt! De treurige ondervinding bevestigt dit, helaas! maar al te zeer.

Dan van waar deze zorgeloosheid, deze weinige belangſtelling der ouderen? De oorzaken daarvan zijn niet moeijelijk op te geven. Vele ouderen ten platten lande zijn zelven in hunne jeugd verwaarloosd geworden, daardoor onwetend gebleven, en onder den alles vermogenden invloed van ſlechte voorbeelden ruw opgewasſen, zoodat zij de groote waarde van eene behoorlijke opvoeding in het geheel niet weten te ſchatten. Aan den anderen kant was voor eenige jaren het ſchoolonderwijs zeer bekrompen, ongeregeld en ongepast. Velen, die anderen vormen en verbeteren moesten, waren zelven onwetend, onbeſchaafd en zedeloos; hunnen post beſchouwden zij als eene ſlaafſche dienstbaarheid, en namen denzelven even zoo waar, als een traag dagglooner zijn werk verrigt, om namelijk daardoor voor gebrek beveiligd te zijn: en waarlijk zij ſchaadden op die wijs meer dan zij nut aanbragten, daar zij in plaats van de jeugd tot lust in het leeren van nuttige kundigheden op te wekken, denzelven door hun ellendig onderwijs verſtikten, en in plaats van deugd en godsvrucht in de jeugdige harten te planten, door hun eigen gedrag een voorbeeld van ruwheid en onzedelijkheid gaven. Wat kon dit anders dan onverſchilligheid en zelfs afkeer bij de leerlingen uitwerken? En hoe zouden deze, ouder geworden zijnde, een wezenlijk belang voor het ſchoolonderwijs kunnen hebben, en genegen zijn om dit hunne kinderen met zorgvuldigheid te doen genieten, daar hunne eigene ongelukkige ondervinding hun geleerd

heeft,

heeft, dat zij zelven daarvan geen voordeel getrokken hebben?

Dit zijn hoofdzakelijk de redenen van het aangevoerde gedrag der ouderen, en hieruit volgt de vraag: hoe zullen de landlieden daartoe gebragt worden, dat zij niet alleen hunne kinderen gaarne en geregeld ter school zenden, maar hun ook te huis eene verstandige opvoeding geven? — Om hiertoe te geraken, is het in de eerste plaats noodzakelijk, dat de ouders van den invloed daarvan op de toekomstige welvaart hunner kinderen overtuigd zijn, en vervolgens eene gepaste aanleiding erlangen, om zelven door ijverige en heilzame deelneming aan de vorming hunner kinderen mede te werken.

Daartoe wordt vereischt: 1. dat de onderwijzer zelf aan verstand en hart gevormd en doordrongen zij van het hoog belang der kinderlijke vorming en beschaving, en zich geheel en al toewijde aan de opvoeding en het onderwijs der hem toevertrouwde jeugd. Dit is de grondslag van het op te trekkene gebouw. Ontbreekt het hieraan, dan kan nimmer een vast en zeker gebouw tot stand gebragt worden. Is de onderwijzer niet, wat hij zijn moet, dan zal ook bij oud en jong weinig ter verbetering en veredeling bewerkt worden. Licht en warmte moet van hem op de ouderen overgaan, en deze moeten daardoor tot getrouwe medewerking in de vorming hunner kinderen aangespoord worden. Is het hem nu onverschillig, wat er van dezelve voortkome, munt hij niet uit door een onberispelijk ze-

zedelijk gedrag, dan kan het weinig baten; al werd er ook nog zoo veel ter verbetering aangewend. Hoe veel vermag integendeel die onderwijzer niet, welke onvermoeid alle krachten inspant om aan zijne edele bestemming te beantwoorden, en die door zijn eigen gedrag tot een voorbeeld voor anderen verstrekt en zich daardoor van der ouderen achting en toegenegenheid verzekert? Overtuigd, dat hij alleen het welzijn hunner dierbaarste panden beoogt, zullen zij meer en meer zijne welmeenende raadgevingen trachten na te volgen, en de goede vruchten, welke bij vereende pogingen niet zullen achterblijven, zullen hen aansporen om eens geheel dat te worden, wat zij voor hunne kinderen kunnen en moeten zijn.

Hieruit volgt ten 2., dat de kinderen in de school zoo moeten behandeld worden, dat zij in nuttige kennis en in een zedelijk goed gedrag vorderen en toenemen. Eene verkeerde, onmenschelijke behandeling der schooljeugd kan bij de ouderen niets anders dan afkeer voor de school, waar hunne kinderen leeren moeten, verwekken, en dit moet ook zeker hunne belangstelling in de zaak geheel doen verdwijnen. Verstaat echter de onderwijzer de kunst, om den kinderen het schoolgaan aangenaam te maken; weet hij hen daarbij op de nuttigste wijze te onderrigten, hen door eene liefderijke behandeling aan zich te verbinden, hunne achting en hun vertrouwen te winnen, hen aan te sporen tot vlijt en werkzaamheid, en door leer en voorbeeld op te leiden tot

waarlijk godsdienſtige, welgezinde Christenen, dan, ja dan is er voor de kinderen en hunne ouders zeer veel gewonnen. Het zal der ouderen opmerkzaamheid niet ontgaan, wanneer de invloed van zulk eene behandeling op het gedrag der kinderen zich ook in den huisſelijken kring vertoont, en hen eindelijk brengt tot de overtuiging, dat de mensch alleen door opvoeding en onderwijs worden kan en zal, wat hij, naar Gods wijze en vaderlijke beſtemming, zijn en worden moet. Maar vooral zij het des onderwijzers eerſte en voornaamſte zorg, het hart der jeugd te veredelen, het met liefde voor al wat regt en goed is te vervullen. Hij vergenoege zich niet ſlechts met een gepast godsdienſtig en zedekundig onderwijs op de daartoe bepaalde uren te geven, maar bediene zich nog van elke voorkomende gelegenheid, om de neigingen en gezindheden zijner leerlingen te onderzoeken, te louteren en aan de betrachting van het goede en regtmatige te gewennen. Ook buiten de ſchooluren verlieze hij zijne kweekelingen niet geheel uit het oog, en betoone zich hunnen liefderijk onderwijzenden, waarſchuwenden en teregtwijzenden vriend. Dit zal hem de ongeveinsde achting van kinderen en ouders doen verwerven en dezelve uit een zuiver beginſel tot bevordering zijner welgezinde pogingen doen medewerken.

Ter bereiking van dit doel kunnen ook ten 3. gepaste onderrigtingen en aanwijzingen van de noodzakelijkheid van eene verſtandige opvoeding en van een goed ſchoolonderwijs van veel nut

zijn; waarbij dan behoort gevoegd te worden de noodige aanleiding, hoe de ouders hunne kinderen moeten behandelen, om tot het hoofddoel der opvoeding te geraken. Deze onderrigtingen kunnen schriftelijk of mondeling medegedeeld worden. Wij zullen hier alleen van de laatste soort spreken, want van de eerste zijn er genoeg voorhanden, zoo zij slechts den ouderen meer algemeen in handen gegeven werden! Het verkeer des leeraars en des onderwijzers met de leden der gemeente opent vele gelegenheden om met hen, behalve over andere gewigtige zaken, ook over de opvoeding der kinderen te spreken, en daarbij den ouderen een hartelijk woord ter onderrigting en teregtwijzing toe te voegen. Deze gelegenheden moeten met zorgvuldigheid en wijsheid ten nutte gemaakt worden, te meer, dewijl het der natuurlijke liefde der ouderen jegens hunne kinderen streelend is, wanneer zij onze opregte deelneming aan het welzijn hunner kinderen bemerken, waardoor zij te meer geneigd zijn om goede raadgevingen aan te nemen en op te volgen, wanneer zij vertrouwen in ons stellen en overtuigd worden, dat hetgene wij zeggen in der daad eenen gewigtigen invloed heeft op de welvaart van hen, die hen zoo na aan het harte gaan. — De leeraar trachte ook vooral, waar hij kan, in zijne leerredenen de noodzakelijkheid van eene verstandige opvoeding en van een goed schoolonderwijs aan te toonen. Hij stelle zijnen hoorderen levendig voor oogen, welke treurige gevolgen uit de verwaarloozing van dezen pligt voor de gansche

maat-

maatschappij en voor ieder harer leden in het bijzonder ontstaan; hij toone hun aan, hoe weinig het schoolonderwijs kan uitwerken, wanneer niet de huisselijke opvoeding met hetzelve overeenstemt; hij herinnere hen aan de zware verantwoording, welke zulke ouders op zich laden, die hunne kinderen verwaarloozen en bederven; hij schetse hun een sprekend beeld van den daaraan verbonden en zich tot in de eeuwigheid uitstrekkenden zegen, welken de ijverige en onafgebroken pogingen der ouders, om hunne kinderen tot verstandige en deugdzame menschen te vormen, ten gevolge hebben. — Doch hierbij moet in acht genomen worden, dat men van de ouderen niet aanstonds te veel vordere, ten einde hen niet moedeloos te maken. De kunst van wel op te voeden is van eenen wijden omvang en veronderstelt kennis en ervaring, welke men van gewone landlieden en burgers niet verwachten en nog minder eischen kan. Men zou dus geheel zijn doel missen, door de ouderen met eene drooge voorstelling der theorie of van ingewikkelde regelen lastig te vallen. Hoe eenvoudiger, hoe beter. Korte aanwijzingen, gewoonte en voorbeeld, zie daar de drie hoofdzaken, waaruit de geheele opvoedingskunst ten platten lande behoort gevormd te worden. Wanneer de ouders hunne kinderen dikwijls en met liefde voorhouden, wat zij, om hunnen pligt te betrachten, doen en laten moeten; wanneer zij dezelve reeds vroeg aan het goede gewennen en door hun eigen voorbeeld daarin voorlichten, dan doen zij voorzeker ge-

noeg, ja alles, wat men met billijkheid van hen voor de zedelijke opvoeding hunner kinderen verwachten kan. Voor het overige kunnen leeraar en onderwijzer hierin door hunne deelneming nog zeer veel tot aanſporing en verbetering medewerken.

Eindelijk ten 4. is een jaarlijksch openbaar onderzoek naar de vorderingen der kinderen, als een werkzaam hulpmiddel om bij de landlieden meer belangſtelling voor de opvoeding en het onderwijs hunner kinderen te verwekken, als zeer nuttig aan te prijzen. — In het verzuimen hiervan is zeker ook een der gronden te vinden, waarom vele ouders zich daarover zoo weinig bekommeren. Zij beſchouwen de ſchool als eene bijzaak; zenden hunne kinderen, omdat het zoo de gewoonte is, eenige maanden van het jaar en dan nog vrij ongereld naar de ſchool, opdat zij, zoo als men zegt, wat leeren lezen en ſchrijven: maar voor het overige zien zij naar de ſchool niet om, en vragen niet verder naar het onderwijs en de vorming hunner kinderen, dewijl er niets is, dat hun de ſchool eerwaardig gemaakt en als eene zaak van algemeen aanbelang voor oogen geſteld heeft. Maar wanneer het onderwijs meer als eene gemeene, openbare zaak behandeld wordt, moet dit natuurlijk zeer heilzame indrukken vooral op het gemoed der ouderen te weeg brengen, en in hen meer en meer den lust ter vorming en beſchaving hunner kinderen opwekken en verſterken. Hiertoe is een jaarlijksch openbaar en wel ingerigt onderzoek naar het gedrag

en

en de vorderingen der leerlingen zeer geschikt. En om alle de ouderen gelegenheid te geven hetzelve bij te wonen, behoort het in de Kerk te geschieden, waar ook de heiligheid der plaats en de deelneming van den leeraar en andere voorname personen aan hetzelve eene bijzondere plegtigheid kunnen bijzetten. Zou dan ook niet hier, waar de kinderen openlijk in het bijzijn der gemeente proeven van hunne vlijt en van hunne gemaakte vorderingen geven, hier, waar in het bijzonder die kinderen, welke door hun goed zedelijk gedrag, weetgierigheid en ijver roemrijk uitgemunt hebben, de goedkeuring huns onderwijzers en leeraars wegdragen, — hier, waar zij met hartelijkheid tot het standvastig voortgaan op den aangevangen weg aangespoord, en met waarlijk teedere deelneming door hunnen vaderlijken vriend, het zij dit dan de Leeraar der Gemeente, de Schoolopziener van het District, of eenig ander waardig kindervriend zij, tot het wel besteden van den kostelijken tijd der jeugd vermaand worden, — hier, waar de ouders zelve door den vriend hunner kinderen over derzelver belangen en over het zoo krachtdadig bevorderen van een gepast schoolonderwijs met innemenden ernst onderhouden worden; — o zou niet hier het vader- en moederhart geroerd, tot nadenken gebragt en tot meerdere deelneming, aan hetgene het welzijn hunner geliefde kinderen zoo van nabij betreft, opgeleid worden! Wie hieraan twijfelt, moet den landman als geheel bedorven en voor verbetering onvatbaar verklaren, hetwelk toch onregtvaardig en

en onmenschelijk zijn zoude. Het is zeker, er zullen altijd ouders zijn, welke, ongeacht alle aangewende pogingen, in de opvoeding hunner kinderen langen tijd onverschillig of nalatig blijven; maar het getal der beter gezinden zal eindelijk die zorgeloozen en nalatigen tot inkeer brengen, en het voorbeeld der goeden met den tijd niet zonder weldadigen invloed op de tragen werken.

De hier opgegevene middelen behooren, zoo wij meenen, alleen tot die, welke geschikt zijn om de landlieden uit het zuiverste beginsel tot belangstelling in de opvoeding en het onderwijs hunner kinderen op te wekken, en hen tot vrijwillige deelneming en getrouwe medewerking door gepaste middelen aan te sporen. Men zou hen door dwang en wetten zeker tot het geregeld ter schole zenden hunner kinderen kunnen dwingen; maar zal men op die wijze belangstelling verwekken? Dit is onmogelijk. En hoe zal men dan voorkomen, dat de huisselijke opvoeding het onderwijs tegenwerke? Dit zal nog veel meer plaats hebben, wanneer dwang en straffen alleen de middelen zijn, die de ouderen verbinden, en hen eindelijk van leermeester en onderwijs geheel afkeerig maken. Toont hun door uwe handelingen, door uwen ijver, door uwen onvermoeiden arbeid, dat gij niets meer ter harte neemt, dan het tijdelijk en eeuwig geluk hunner kinderen; dat gij u daaraan geheel opoffert, en uwe welmeenende pogingen zullen onder den zegen des Allerhoogsten met het beste gevolg bekroond worden.

AAN-

AANLEIDING
TOT EEN
GEREGELD ONDERWIJS
IN DE
SPELLING OF ORTHOGRAPHIE.

Wanneer men in het gemeene leven menigmaal ziet, hoe flecht ervaren velen zijn in dat gedeelte der Taalkunde, hetwelk men *Orthographie* of het regt fpellen der woorden noemt, kan men daaruit opmaken, dat het veel moeite moet kosten hetzelve aan kinderen te onderwijzen. Niet alleen de zoogenaamde gemeene man begaat hierin grove misflagen; maar de fchrifturen van den meer befchaafden ftand, en zelfs van de aanzienlijke klasfe, toonen, hoe veel men in dit opzigt te kort fchiet. De oorzaak daarvan is gedeeltelijk in het onderwijs te zoeken, gedeeltelijk echter ook in de verkeerde of gebrekkige uitfpraak van vele woorden, welke natuurlijk tot het verkeerd fchrijven derzelve aanleiding geeft.

Het is met dat al volftrekt niet noodig, dat een ieder zoo ervaren in dit punt zij, dat hij nimmer eene fout in hetzelve bega: het kleinfte gedeelte der burgerlijke maatfchappij kan zich lang daarme-

mede ophouden, zonder gewigtiger dingen, welke de algemeene behoefte voorschrijft, te verzuimen. Doch het zou wenschelijk zijn, dat het onderwijs slechts het noodzakelijke mededeelde. Dit kan zeer wel geschieden, zonder dat het aanleeren van andere kundigheden daarbij in het minst behoeft te lijden. Bij een welingerigt onderwijs kan de grond daartoe reeds in de laagste klasse gelegd worden. Men oefene de kleinen dagelijks eenige oogenblikken in het uit het hoofd spellen, beginnende met de gemakkelijkste woordjes van eene lettergreep, en vervolgens tot meerlettergrepige woorden overgaande. De Onderwijzer spreke het woord, dat gespeld zal worden, duidelijk voor, en de kinderen moeten het ook eerst zoo naspreken. Vervolgens leere hij hun het woord in lettergrepen af te deelen, en ieder derzelve afzonderlijk uit te spreken. Dan worden van elke lettergreep de afzonderlijke bestanddeelen genoemd, en eindelijk, wanneer dit gedaan is, het geheele woord nog eens uitgesproken. Men make hierbij de kinderen vooral opmerkzaam op het onderscheid der verwantschapte letters; *b*, *p*; *d*, *t*; *v*, *f*; *g*, *ch*; *z*, *s*; waarin de meeste fouten begaan worden; alsmede op die klanken, welke in de uitspraak veel overeenkomst met elkander hebben, vooral op het onderscheid tusschen *au*, *aau* en *ou*; *ei* en *ij*; op de uitgangen en in het algemeen op al de bijzondere bestanddeelen der woorden. Dit is volstrekt noodzakelijk om te voorkomen, dat zij niet de meest van elkander verschillende klanken verwisselen. Hoe velen verwarren

ten

ten dezen opzigte *eu* met *ui*, en spellen *heus*, *meus*, in plaats van *huis*, *muis*, enz.? — Regelen kan men hier nog niet opgeven; men moet zich vergenoegen met de kinderen al de letteren naauwkeurig te leeren onderscheiden en elk woord op het gehoor in zijne bestanddeelen ontbinden. Om het onderwijs voor hen belangrijk te maken, kieze men somtijds den naam van eene plant of van een dier, waarvan men hun dan kortelijk wat vertelt. Tusschen beiden geve men den kinderen ook een woord op om daarover te huis na te denken, en zie dan, wie het in den volgenden schooltijd het best kan spellen.

Men kan ook, om dit gedeelte van het onderwijs meer geregeld te doen zijn, eene woordenlijst maken, waarbij deze drie punten moeten in acht genomen worden:

1. Dat op de gemakkelijkere de moeijelijkere volgen.

2. Dat daarin, zoo veel mogelijk, zulke woorden voorkomen, waarbij zich het kind iets denken kan, en de onderwijzer gelegenheid vindt, iets te verhalen.

3. Dat dezelve niet alleen besta uit zelfstandige naamwoorden, maar dat ook andere rededeelen daarin gevonden worden.

Wanneer de kinderen op zulk eene wijze in de laagste klasse geoefend worden, en het hierin tot eenige vlugheid gebragt hebben, zijn zij genoegzaam in staat om in eene volgende klasse tot moeijelijkere woorden, als eigen namen, gelijkluidende en uitheemsche woorden over te gaan. In de-

deze klasse kan hiermede zeer geschikt het taalonderwijs verbonden en den kinderen de onderscheidene taaldeelen geleerd worden. Ook worde hier bij het lezen naauwkeuriger op het in acht nemen der leesteekens gelet, dan in de laagste klasse. Als dan zijn de kinderen genoeg voorbereid om het in de derde klasse tot meerdere volmaaktheid te brengen, en ten einde hiertoe te geraken, moeten de volgende drie oefeningen in het werk gesteld worden.

EERSTE OEFENING.

Uit het leesboek, of uit eenig ander boek, dat de geheele klasse heeft, wordt een stuk ter behandeling gekozen. De eerste of vooraan zittende leerling maakt een begin, en zegt, wat er bij het eerste woord is op te merken, als:

1. Of het een zamengesteld woord is en uit welke deelen het bestaat; dan of het een enkelvoudig woord is.

2. Het getal van deszelfs lettergrepen.

3. De klinkers en medeklinkers, welke in hetzelve voorkomen.

4. Tot welk rededeel het behoort.

5. Zoo het met een hoofdletter aanvangt, waarom?

6. Of het door verbuiging of vervoeging verandering ondergaan heeft, en welke?

7. Over de keus der letteren, wanneer daarvan een regel te geven is.

8. En

8. En zoo bij hetzelve een teeken gevonden wordt, opheldering deswegens geven.

Dit verrigt zijnde, gaat de volgende leerling even zoo met het tweede woord te werk, en na hem de andere kinderen. Woorden, die menigmaal voorkomen of al te gemakkelijk zijn, worden overgeslagen.

Deze leerwijze heeft de volgende voordeelen:

1. Elk kind heeft het woord, waarover gesproken wordt, voor oogen; het onderwijs gaat van het zinnelijke uit en heeft daardoor veel boven ander onderrigt voor in duidelijkheid en bevattelijkheid.

2. Door het voorzeggen en herhalen van denzelfden regel, wordt het leeren en opmerken van denzelven, ook voor den minder vluggen gemakkelijker gemaakt, dan door het van buiten leeren zou geschieden.

3. Dit menigmaal herhalen maakt het behandelde onvergetelijk.

4. Leeren de kinderen bij elk woord nadenken over eenige punten, waarop zij, om een woord wel te spellen, te letten hebben. Dit wordt hen eindelijk zoodanig tot gewoonte, dat zij bij het schrijven daarvan gebruik maken, zonder dat zij het zelven weten. En dit is noodig, zullen zij in het vervolg grootere vorderingen in deze kunst maken.

5. Op deze wijze prent zich ongevoelig menig moeijelijk woord in het geheugen, dat of alleen door het gebruik moet geleerd worden, of uit eene andere taal overgenomen is.

6. Wor-

6. Worden zij daardoor gewoon om in het vervolg bij hun lezen op de ſpelling te letten, en daarbij hetgene zij geleerd hebben te vergelijken, en toe te paſſen.

7. Leeren zij de lees- en ſcheidteekenen behoorlijk gebruiken, in de onderſcheidene gevallen, waarin zij moeten voorkomen; dat hun van meer nut is, dan de uitgezochtſte regelen, wanneer dezelve opzettelijk gegeven worden.

Men is bij deze oefeningen niet altijd aan hetzelfde boek gebonden: in tegendeel de verſcheidenheid der boeken is een gepast middel om den kinderen met de verſchillen der ſpelling bekend te maken. Men neme zelfs wel eens een boek, waarin te dezen opzigte grove misſlagen voorkomen, en laat hen dezelve verbeteren. Of men ſchrijve nu en dan eenen gebrekkigen volzin op het bord en onderhoude hen daarover.

Om hun het menigvuldig herhalen van een' en denzelfden regel niet vervelend te doen worden, ga men ſomtijds van de gewone wijze van behandeling af, door het tegendeel te beweren, of door zich over de eene of andere zaak, waartoe het woord aanleiding geeft, in geſprek te mengen enz. Men houde hierbij toch de hoofdzaak in het oog, om hen niet al te zeer te verſtrooijen.

TWEEDE OEFENING.

Het behandelde ſtuk wordt door eenige kinderen opgeſchreven, terwijl de overige de gemaakte fouten opgeven en verbeteren moeten.

Tot

Tot afwisfeling moeten de fchrijvers opzettelijk misflagen begaan, of de Onderwijzer kan het zelf doen. Hierdoor leeren de kinderen het geleerde terftond zelven toepasfen. Men doet wel, bij het verbeteren der fouten, van den minstgevorderden af te beginnen, want wanneer de meestgevorderden aanvangen, worden de meest in het oog loopende fouten aanftonds verbeterd, en dan moeten de eerften veelal de vreugde misfen van ook iets gevonden te hebben: dit maakt hen voor het vervolg onachtzaam. Ook is dit voor de laatften een krachtig middel ter aanfporing, om zich alle moeite te geven, dewijl zij het voor eene fchande houden, om zich door de mingevorderden te laten overtreffen. Wanneer geen der kinderen meer fouten weet aan te wijzen, wordt het boek opengeflagen, met het gefchrevene vergeleken, en zoo er nog misflagen overgebleven zijn, worden dezelve verbeterd. Komt er een misflag in voor, welke moeijelijk te vinden is, dan kan de Onderwijzer daarop nu en dan een' prijs zetten. Kunnen de kinderen denzelven niet ontdekken, dan noemt hij hun het woord, waarin dezelve voorkomt, en laat hen daarover te huis nadenken, ten einde in den volgenden fchooltijd op te geven, hoe het woord moet gefchreven worden, alsmede de reden waarom?

Op deze wijze worden vele fpel- en taalregelen al fpelende den kinderen ingeprent; daar in tegendeel anders de onderwijzer genoodzaakt is denzelfden regel menigmaal te herhalen en dan fomtijds nog zonder vrucht. Zoodra de vlugften de

zaak begrepen hebben; kunnen van hen de overigen leeren, en misflagen begaande, te regt geholpen worden. Zij kunnen zich dikwijls beter van de kleinen doen verftaan; dan de Onderwijzer zelf, dewijl zij kindertaal fpreken. En wanneer zij zelven dwalen of zich van de zaak verkeerde denkbeelden gevormd hebben; hetwelk men in allen gevalle op deze wijze het best ontwaart, dan neme de Onderwijzer het woord op en toone hun, waarin zij zich vergist hebben.

Tot gemak kan men voor eerstbeginnenden onderfcheidene tafelen laten vervaardigen, waarop de klinkers, medeklinkers, lees- en fcheidteekenen gelijkluidende, doch in fpelling verfchillende woorden, enz. voorkomen. Dezelve zijn, zoo wel voor de hoogere als lagere klasfen, tot leering en herinnering van veel dienst.

DERDE OEFENING.

In deze wordt door den Onderwijzer het een of ander voorgelezen, dat de kinderen woordelijk moeten opfchrijven. Men beginne hier met korte volzinnen en ga vervolgens tot meer zamengeftelde over. Kleine quitancien, en daarna contracten, rekeningen. brieven, enz. kunnen daartoe zeer gefchikt gebruikt worden, waarbij men hen tevens derzelver vorm en hetgene aan dezelve verder op te merken is, doet in acht nemen. Nu en dan geeft de Onderwijzer flechts een onderwerp op, waarover zij hunne gedachten fchriftelijk moeten uitdrukken, of hij doet eene vertelling

ling en laat hen naderhand het hoofdzakelijke daarvan opteekenen. Tot afwisseling dicteert hij ook wel eens een vers, fabel, spreuk of dergelijken. — Wanneer allen met hun werk gereed zijn, laat hij zich al de schriften geven, leest dezelve een voor een voor, en onderhoudt hen over de misslagen, welke een ieder van hen in zijn opstel begaan heeft. Of hij ziet de opstellen voor den volgenden schooltijd in stilte na, onderschrabt de fouten en laat ieder zijne eigene vinden en verbeteren. Somtijds geeft hij ook tot dat einde den meergevorderden het werk van een paar andere kinderen, en ziet het dan nog eens zelf na. Tot oefening in het wel plaatsen der leesteekens, laat hij hen somtijds gissen, welk teeken zij gebruiken moeten; of dicteert zonder dezelve op te geven en leest dan het geschrevene een of tweemaal voor, zoodanig dat de kinderen hooren kunnen, waar zij teekens plaatsen moeten, en welke.

Deze drie oefeningen zullen in het algemeen genoegzaam zijn om de kinderen in dit gedeelte der Taalkunde zoo ver te brengen, als noodig is om hen in staat te stellen zich in het vervolg voor die grove misslagen te hoeden, welke anders zoo menigvuldig begaan worden, en hen aanleiding geven om met vrucht door eigen oefening tot meer volmaaktheid te geraken. Voor elk derzelve is een uur in de week voldoende, zoo dat de overige deelen van het onderwijs daarbij niet behoeven te lijden.

BEANTWOORDING DER VRAAG:

WELKE IS DE NATUURLIJKSTE EN VERKIESLIJKSTE OPEENVOLGING DER KLINKERS, WAARVAN MEN ZICH BIJ HET ONDERWIJS IN DE SCHOLEN KAN BEDIENEN?

Wanneer men eenigermate zijne aandacht bij de bovenstaande vraag bepaalt, dan zal men ras ontwaren, dat de klinkers op tweederlei wijzen kunnen gerangschikt worden:

I. *ten aanzien van derzelver vorm*, en
II. *ten aanzien van derzelver klank*;

en dat er vooraf zekere voorwaarden ten grondslag moeten gelegd worden, om het natuurlijke in de opeenvolging te kunnen bepalen.

Wij zullen ons eerst en voornamelijk bij de *opeenvolging der klinkers ten aanzien van derzelver vorm* bepalen, en hieruit het overige trachten af te leiden.

I. Door de *natuurlijkste opeenvolging* of door den *natuurlijksten gang* verstaan wij hier zoodanigen, welke het best naar de behoefte der genen, aan welke de klinkers geleerd moeten worden, berekend is; en daar de kennis der klinkers, en die der letters in het algemeen, zekere

ge-

geoefendheid in het beschouwen van den vorm der dingen vooronderstelt, die men echter dikwerf te vergeefs zoekt, zoo volgt hieruit, dat er meer dan één weg te bepalen is, langs welken men het bovengemelde doel, het leeren der klinkers namelijk, zal kunnen bereiken, al naar gelang der kinderen, waarbij men de genoemde opeenvolging dient in het oog te houden. Wij moeten dus vooronderstellen:

1. dat de kinderen min of meer geoefend zijn in het beschouwen van den vorm, alvorens men bij hen met het leeren der klinkers eenen aanvang maakt, of
2. dat zij het niet zijn.

1. Zijn de kinderen meer of min geoefend in het beschouwen en onderscheiden van de verschillende vormen der dingen; kennen zij de regte lijn en het rond als de grondtrekken van alle vormen, dan voorzeker zal men de meest in gedaante overeenstemmende letteren op elkander kunnen laten volgen, hetwelk tevens tot eene verdere ontwikkeling van het vernuft, in het opsporen der minst in het oog vallende verschillen, kan dienen. In dit geval kan men 1.) of met het rond, of 2.) met de regte lijn beginnen.

1.) Begint men met het rond, dan staat in de eerste plaats de o, als de eenvoudigste figuur van dezen aard. Dan volgt de a, als uit eene geheele en twee halve of uit drie halve *o*'s zamen gesteld. Op de *a* volgt nu de *e*, bestaande uit ¾ van den omtrek der *o*, verbonden met de regte

 lijn,

lijn. Uit het verband der regte lijn met den ronden trek in de *e*, krijgt men aanleiding om tot de *u*, waarin de regte lijn met de boog vereenigd is, over te gaan. Vervolgens neemt men de dubbele *ii* of *ij*, waarin het eene gedeelte de regte lijn zelve, en het andere gedeelte een deel van de *u* uitmaakt, schoon de boog der *j* in eene andere rigting voorkomt — en eindelijk de *i* zelve.

2.) Begint men met de *i*, dan zal de opgegevene opeenvolging moeten omgekeerd worden, waardoor de letters in deze orde voorkomen; *i*, *ij*, *u*, *e*, *a*, *o*; wel in het oog houdende, dat men hier uit de gebogene lijn allengs den cirkel of de *o* moet vormen.

2. Zijn de kinderen in het vergelijken van de vormen der dingen met elkander niet geoefend op het tijdstip, dat men met het leeren der letters eenen aanvang wil maken, dan spreekt het van zelve, dat men niet met de meest met elkander overeenstemmende, maar wel met de meest van elkander verschillende figuren behoort aan te vangen, naardien zij, die de meest in het oog loopende verschillen niet geleerd hebben te onderscheiden, ook geenszins de kleinste bijzonderheden zullen kunnen opmerken. Hier moet dus aan de meest van elkander verschillende gedaante de voorkeur gegeven worden, waartoe zich in de eerste plaats de *o* en *i* aanbieden. Dit geeft tevens den onderwijzer gelegenheid, om het nog niet ontwikkeld vermogen van vergelijken en onderscheiden bij kinderen te oefenen, vooral, wanneer hij hun deze grondtrekken in de hun om-

zin-

ringende voorwerpen doet opmerken. Wanneer wij derhalve het meest verschillende in het oog houden, dan bekomen wij deze orde: *o*, *i*, *a*, *ij*, *u*, *e*, of *i*, *o*, *ij*, *a*, *e*, *u* enz.

Uit dit opgegevene blijkt genoegzaam, dat er ter bereiking van het meergemelde doel meer dan eene natuurlijke opeenvolging der klinkers ten aanzien van derzelver vorm is, wanneer men den meer of minderen trap van ontwikkeling der kinderlijke vermogens in het oog houdt.

Laat ons nu nog kortelijk zien, wat er zij van de opeenvolging der klinkers ten aanzien van derzelver klank.

II. In dien ouderdom, waarin de kinderen het eerst ter schole komen — en deze stellen wij op 5 of 6 jaren — zijn hunne spraakwerktuigen reeds genoeg geoefend in het voortbrengen van den klank der klinkers, ten ware hiertoe natuurlijke gebreken in den weg stonden: men behoeft hun derhalve niet de klanken zelven, maar wel de figuren der klanken te doen kennen.

Wil men echter den kinderen, ter oefening der spraakwerktuigen, enkel den klank der klinkers leeren, — en dit is op onze scholen nog eene zeldzaamheid, — dan is er geene betere opeenvolging, dan de reeds aangenomene, te weten: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ij*. Hierbij wordt, bij het voortbrengen des geluids, de opening van den mond allengs vernaauwd. Dat dit tevens de gang der natuur is, bespeurt men in pas geborene kinderen, wier eerste geluiden meestal uit *a*, *ae* en *e* bestaan; er moet al eenige tijd verloopen, eer

zij door eene behoorlijke sluiting der lippen de overige klanken zullen voortbrengen. Doch dit behoort niet tot het doel der opgegevene vraag.

Wanneer wij nu het aangevoerde kortelijk zamentrekken, dan zal het niet moeijelijk zijn, om daaruit het antwoord op de voorgestelde vraag van zelve af te leiden; en dat is: dat ons de opgegevene wijze, namelijk om die klinkers, welke het meest in gedaante van elkander verschillen, op elkander te laten volgen, als de geschiktste, en van daar ook natuurlijkste, opeenvolging voorkomt, om reden, dat men daarbij het minst op voorafgaande oefeningen te bouwen heeft, die men toch bij weinige kinderen kan vooronderstellen; te meer zouden wij die ook de voorkeur geven, wanneer wij bedenken, dat men op de scholen, alwaar men eenige kinderen te gelijk moet onderwijzen, verpligt is die orde en die middelen te kiezen, welke voor de minst vatbaren berekend zijn. — Dat hierdoor de orde der klinkers overeenkomstig derzelver klank geenszins in aanmerking kan komen, maar geheellijk wegvalt, behoeven wij niet nader te betoogen, naardien dit uit de gedane keus als van zelve voortvloeit.

HOE MOET MEN HET AANVANGEN OM DEN KINDEREN GOED SCHRIJVEN TE LEEREN?

Noodzakelijkheid eener gepaste leerwijs, om goed te leeren schrijven.

Dikwijls wordt eene zaak, die men in het eerst van geen belang oordeelde, bij nadere en naauwkeurige overweging, van wezenlijk gewigt bevonden. Dit schijnen mij, vooral de waarnemingen, die ik omtrent de kunst van schrijven gedaan heb, te bevestigen.

Men houdt nog vrij algemeen deze kunst en natuurlijk ook de wijze, volgens welke men in dezelve onderrigt geeft, voor eene onverschillige zaak of van weinig beteekenis. En hoezeer eene schoone hand van schrijven ieder beter bevalt en bevallen moet, dan eene middelmatige of slechte, zoo wordt echter door weinigen hare waarde erkent, en in het bijzonder de wijze van mededeelen nog veel te gering geschat.

Ik weet zeer wel, dat het ware heil der menschen niet van deze kunst afhangt; schoon het evenwel niet te loochenen is, dat eene schoone hand van schrijven altoos een te waarderen en aan-

genaam talent zij, dat het menigeen nut en voordeel verschaft, en ook dikwijls belangstelling te weeg brengt. Want het is in de wereld geen zeldzaam geval, dat het geluk van een mensch, door eene uitmuntende hand van schrijven gemaakt is, of ten minste aanleiding tot bevordering gegeven heeft; hetwelk integendeel door eene slechte hand zeker niet zou gebeurd zijn. En buiten dien, aan welke kunst wordt, onder alles wat men op de lagere scholen onderwijst, meer tijd besteed? Welk onderrigt is met zoo veel moeite verbonden, en gaat met zooveel onaangenaamheid voor leerling en onderwijzer gepaard, als het schrijven leeren? Want jaren worden aan dit onderrigt besteed, zonder het kind nog in staat te zien, om eenig dragelijk doorgaand schrift te kunnen voortbrengen.

Het is dus zeker, dat deze kunst van geene geringe waarde is, en dat ook de wijze van onderrigt, waardoor wij dezelve verwerven moeten, niet als onverschillig kan beschouwd worden; te meer, daar men ziet, dat kinderen van zes jaren, reeds dagelijks aan die oefening een uur besteden moeten, om het op de school tot eenen zekeren trap van volkomenheid te brengen. En deze waarde vermeerdert nog, wanneer men bedenkt, dat meest alle kinderen, die volgens de gewone wijze onderrigt in het schrijven ontvangen, veelal ongeschikt worden om te leeren teekenen.

Vereisehten van goed schrift en daarop gebouwde leerwijs.

De eenige ware en verstandige hoofd- of algemeene bedoeling bij het onderwijs in het schrijven, moet deze zijn: *de hand te vormen*, dat is: men moet in het algemeen trachten, om de *vingers*, als de voornaamste werktuigen bij het schrijven, *beweegbaarheid*, *kracht* en *vastheid* te bezorgen; ook moeten zij de gewoonte verkrijgen, om zekere vaste trekken, vrij en goed te kunnen namaken, waardoor men niet alleen het stellig oogmerk, goed te schrijven, bereikt, maar ook het zijdelingsche, doch niet minder gewigtig doel, namelijk: het teekenen leeren, zeer bevordert, ten minste niet tegenwerkt. Om dit ware gronddenkbeeld te volgen, moet zeker eene wijze van onderrigt gebezigd worden, geheel van de gewone onderscheiden.

Voorname Onderwijzers hebben op deze of andere gronden reeds den voorslag gedaan, om den kinderen eerst het teekenen te leeren en hen daarna tot het schrijven te doen overgaan; maar hiertegen is altijd met zeer veel grond aangevoerd, dat ieder kind zeker spoediger leert schrijven dan teekenen, en dat schrijven eene behoefte is, die zoo vroeg mogelijk moet vervuld worden, hetwelk zonder te leeren teekenen, zeer goed en langs den kortsten weg kan geschieden; om dat de ware gronden, volgens welke men het behoort te onderwijzen, niet aan die gebreken onderhevig zijn: hier-

hierdoor is het teekenen een te groote omweg, dien men dient te vermijden. Evenwel is men van gedachte, dat teekenen en ſchrijven te gelijk kan aangevangen en met wederkeerig nut voortgezet kan worden, offchoon men ieder derzelve naar zijne bijzondere regelen behoort te onderwijzen en naar de onderſcheidene bedoelingen te behandelen. En dit is zeker te minder moeijelijk, daar het ſchrijven in eenen zekeren zin niet anders dan teekenen is, ſtrekkende maar tot een bijzonder oogmerk.

Offchoon de kinderen zeker zoo vroeg mogelijk met ſchrijven moeten beginnen, is het evenwel niet raadzaam hen dit terſtond met pen en inkt te laten verrigten.

Niet alleen heeft het ſchrijven met de pen reeds zijne bijzondere zwarigheden, die zoo lang mogelijk dienen vermeden te worden; maar het is voor kleine kinderen zeer nadeelig, doordien zij meer kladden, dan ſchrijven, en zoo zich deze oefening tegenmaken. Ook weet men, dat bij hen de zucht naar verandering en ook verbetering ſterk werkt, hetgene zij door uitwiſchen aan den dag leggen, welke neiging men niet behoort tegen te gaan, hetgene echter door pen en inkt gedaan, althans niet voorgekomen wordt.

Hierom gebruike men, in plaats van pennen en inkt, beter krijt en bord, grift en lei of potlood en papier, waarvan de vier eerſte echter de beste werktuigen voor kinderen zijn, om hunne eerſte ſchrijfoefeningen aan te vangen.

Men zal zich zeker verwonderen, wanneer ik

zeg;

zeg, dat de geheele kunst van ſchoon te leeren ſchrijven, zich wezenlijk alleen tot de gepaste oefening van twee eenvoudige grondtrekken laat herleiden.

De eerſte is eene regte eenigzins ſchuingebogene ſtreep, die met de lijn, waarop zij ſtaat, eenen bepaalden ſcherpen hoek maakt, en waaraan een bepaalde omhaal of boog gevoegd is.

De andere is een langrond (ovaal) half dik en half dun, dat met de gemelde boog eenerlei hoogte en rigting heeft en regts getrokken is.

Verder leer ik, wat het wezenlijke der zaak betreft, niets, dan deze twee trekken tot den hoogſten graad van ongedwongenheid, vaardigheid, zekerheid en regelmatigheid te vormen, waardoor de kinderen zonder misſen ſchoon en volkomen leeren ſchrijven.

De ſchoonheid van een ſchrift beſtaat deels in de volkomene regelmatigheid der trekken, deels in eenen zekeren vorm, die aan hetzelve luister bijzet.

De volkomene regelmatigheid van het ſchrift beſtaat wederom, deels in de gelijke hoogte der letters en derzelver gelijken afſtand van elkander, deels in de evenredigheid der deelen en derzelver volkomene voltooijing, deels eindelijk in de evenwijdige rigting der letteren, en de evenredige afdeeling der rede in behoorlijke volzinnen.

De vorm, die aan hetzelve luister bijzet, beſtaat deels in dezelfde regelmatigheid, maar ook deels en voornamelijk in den, aan iedere letter toe-

toegekenden, vorm van ſchoonheid, welke over het algemeen het ovaalrond is.

Eindelijk brengt de ſchuinte der letteren veel toe tot derzelver ſchoonheid, en maakt haar behagelijk aan het oog; ook kunnen daardoor alle letteren ligter en vlugger gemaakt of gevormd worden.

Wat nu meer bepaald de leerwijs betreft, die ik bij het onderwijs in acht neem. Het is natuurlijk en geheel ontegenzeggelijk, dat groote vrije bewegingen den vingeren de meeste vlugheid en geſchiktheid verſchaffen; ook ſpreekt het van zelf, dat men de kinderen volſtrekt geene kleine ſtrepen of trekken noch letters moet laten ſchrijven, wijl men daaraan den vorm niet duidelijk onderkennen kan; maar men moet hen de bovengenoemde beſtanddeelen of grondtrekken zoo groot laten maken, als met de hand der kinderen eenigzins beſtaan kan; daardoor maakt men deze oefening tot eene ſoort van teekenen. Hierbij blijve men zoo lang, tot ieder kind het daarin ten minſte tot eenen zekeren trap van vlugheid en zekerheid gebragt heeft. En om daarbij te gelijk de meest mogelijke gemakkelijkheid, kracht en vastheid in de hand te brengen, moet men hen bij afwisſeling, na dat het de ſtreep, trek of boog medebrengt, dezelve nu eens door ſterk drukken dik, of door het ophouden der hand dun doen halen.

Hier-

Hierbij zie men wel toe, dat al deze bewegingen met eene losse hand, met eene natuurlijke houding der vingeren, en met eene ongedwongene houding van het ligchaam verrigt worden.

Zijn de kinderen daardoor hierin tot eenen graad van volkomenheid geraakt, dan laat ik verscheidene trekken, welke uit de zamenvoeging der vorige zijn voortgebragt, naschrijven, en daarna eerst tot het zamenstellen van letteren overgaan, die op dezelfde wijze als de genoemde grondtrekken en de daaruit zamengestelde bogen behandeld worden.

Alle deze oefeningen geschieden op eene lei, vol fijne horizontale lijnen, door eene dikke naald op zekeren afstand van elkander gehaald, ten einde zij bij het uitwisschen der letteren daarop blijven staan.

Deze lijnen dienen den kinderen aanvankelijk tot eenen wijzer, hoe groot de letteren moeten zijn, en hoe zij die op gelijke hoogte nevens elkander moeten zetten.

Eindelijk, wanneer de kinderen op deze wijze behoorlijke vaardigheid in het maken der letteren verkregen hebben, en aan dezelve eene eenigzins volkomene gedaante kunnen geven, ook wanneer zij tot woorden zijn zamengevoegd, en zoo de werktuigen goed weten te behandelen, worde hun eene pen in de hand gegeven, waarmede zij dan ook gemeenlijk zeer spoedig en zonder eenige zwarigheid, behoorlijk en even zoo volkomen schrijven

lee-

leeren, als zij reeds met de grift op de lei schrijven konden.

Zie daar eene korte opgave van mijne leerwijs met opzigt tot het schrijven, in antwoord op de bovenstaande vraag.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

LEESKUNST.

BEANTWOORDING DER VRAGEN:

WAT IS LEZEN? En

HOE IS MEN TOT HEDEN TE WERK GEGAAN, OM DEN KINDEREN HET LEZEN TE LEEREN?

Wanneer wij het oog vestigen op de gewone wijze om den kinderen het lezen te leeren, en daarbij in aanmerking nemen den langen tijd, welke daaraan besteed wordt, als mede hoe velen met lezen leeren ophouden, alvorens zij behoorlijk met deze kunst bekend zijn; wanneer wij bedenken, hoe dikwijls, enkel om het lezen te leeren, nuttige en wezenlijke zaken verzuimd worden; wanneer wij letten op het gebruik, dat van deze kunst gemaakt wordt, en daarbij zien, hoe weinigen deze, met zoo veel moeite verworvene, bekwaamheid tot hun waar nut aanwenden; hoe dikwerf hunne lectuur zich tot boeken bepaalt,

die even min geschikt zijn om hun verstand op te klaren als om hun hart te vormen: wanneer wij dit alles bedenken, dan zouden wij ligtelijk kunnen vragen: of het wel de moeite waardig zij, alle menschen lezen te leeren; en of het niet beter ware, om dien tijd, welke aan het lezen leeren besteed wordt, aan het spreken met hen over algemeen nuttige kundigheden te wijden.

Overwegen wij aan den anderen kant, hoe veel onschuldig tijdverdrijf het lezen verschaft, en hoe veel vreugde en troost in geluk en ongeluk den mensch uit het lezen trekken kan; hoe een goed boek geschikt is, om het nadenken op te wekken; hoe de denkende mensch in geschriften veel meer genoegen, en meer voedsel voor zijnen geest vindt, dan in den dagelijkschen omgang met menschen in het algemeen; hoe hij, wiens nadenken eenmaal opgewekt is, zelfs in middelmatige schriften eene onuitputbare bron van vergenoegen vindt, en ook daardoor aanleiding verkrijgt, om geregelder en beter te denken: ja, wanneer wij bedenken, dat hem, die met verstand leest, de toegang tot alle wetenschappen geopend is; dan kunnen wij niets anders wenschen, dan dat elk mensch het in de leeskunst tot de hoogst mogelijke volkomenheid moge brengen, ten einde zijne verhevene bestemming naderbij te komen.

De pogingen, sedert eenigen tijd door onderscheidene opvoeders en onderwijzers aangewend, om deze voortreffelijke kunst uit te breiden, kunnen derhalve niet dan hoogst aangenaam voor elken menschenvriend zijn. Elke poging toch, te

dien

dien aanzien brengt ons nader aan het doel, en baant ons meer en meer den weg tot het vinden eener leerwijze, welke den naam van de *éénige ware* zou verdienen. Niemand zal het ons dus ten kwade duiden, wanneer wij ook iets pogen bij te dragen ter bereiking van dit groote doel, door kortelijk te overwegen: 1. *wat lezen is, en wat daartoe gevorderd wordt*, en 2. *hoe men tot heden hierin is te werk gegaan.*

I. WAT IS LEZEN, EN WAT WORDT ER GEVORDERD OM TE KUNNEN LEZEN?

Zullen wij ons vleijen de juiste leerwijze, waarvan men zich bedienen moet, om anderen te leeren lezen, op te sporen, dan moeten wij voor alles een duidelijk begrip van hetzelve hebben; en weten wat het is, *te lezen*. Weten wij dit niet; kennen wij de verschillende uitwerkingen niet, welke onze ziel gedurende het lezen ontwaart: hoe kunnen wij dan verwachten, anderen met eenig goed gevolg in de beoefening dezer eenigzins moeijelijke kunst te zullen leiden?

Het verdient zeker onze opmerking, dat geene der oudere of nieuwere opvoeders verklaard hebben, wat het is, *te lezen*, waaruit wij durven besluiten, dat het geene zoo gemakkelijke zaak is eene juiste bepaling te geven van hetgene men door *lezen* te verstaan hebbe.

Het woord *lezen* heeft in verschillende talen ook verschillende beteekenissen. In het Nederduitsch beteekent *lezen*, in het algemeen, *van*

gelijksoortige dingen het eene na het andere opnemen, verzamelen, even als het Hoogduitsche *lesen*; het Latijnsche *legere*, het Deensche *laese*, en het Fransche *lire*. Die leest, verzamelt, om zoo te zeggen, ook letters tot lettergrepen en woorden.

De Grieksche woorden, welke gebruikt worden, om dit denkbeeld uit te drukken, beteekenen nagenoeg *zeggen*, *opzeggen*, (*dicere*, *recitare*), en het Hebreeuwsche woord , hetwelk hiertoe gebezigd wordt, is eigenlijk *iemand roepen*. Het Italiaansche *leggere*, zoo wel als het Engelsche *read*, hebben beide deze tweevoudige beteekenis: *roepen* en *lezen*. En zeker, hij, die leest, moet ook *roepen*, schoon niet overluid, maar zacht. Ook roept hij in zijn geheugen de denkbeelden terug, welke door zigtbare teekenen voorgesteld worden. — Behalve de bijgebragte woorden, beteekent het ook in het Grieksch zoo veel als: *weder erkennen*, hetwelk met ons laatste gezegde overeenstemt.

Reeds uit deze verschillende beteekenissen van het woord *lezen* in onderscheidene talen kan men besluiten, dat het denkbeeld daarvan zeer zamengesteld zijn moet.

Wat is dus lezen?

Men spreekt dus van tweederlei *lezen*, als *uitwendig*, het verzamelen van zekere dingen, en *inwendig*; doch dit zijn twee geheel van elkander verschillende zaken. Tot het eerste behoeven wij ons niet te bepalen; wij zullen alleen trachten te

be-

bepalen, wat het is: *inwendig*, of, zoo als men zegt, *schrift of in een boek lezen.*

Schrift lezen, is, *woorden opzeggen* of *voortbrengen*, naar of in overeenstemming met de letteren, waardoor de woorden uitgedrukt worden.

Woorden zijn geluiden, waaromtrent men het eens geworden is, om daarmede denkbeelden of gewaarwordingen uit te drukken.

Letters zijn zinnelijke teekenen, waaromtrent men het eens geworden is, om daarmede geluiden of gedeelten van geluiden te beteekenen.

De letters zijn eigenlijk van tweederlei soort. Eenige worden *klinkers* genoemd, wijl zij eenvoudige zelfstandige geluiden beteekenen; andere heet men *medeklinkers*, omdat zij alleen deelen en eene nadere wijziging der geluiden zijn. Deze laatste kunnen niet zonder de eerste hoorbaar gemaakt worden. De *medeklinkers* staan tot de *klinkers*, gelijk de *teller* tot den *noemer* eener breuk: men kan niets van den teller zeggen zonder den noemer.

Daar dus het lezen bestaat, in geluiden, overeenkomstig hunne aangenomene zinnelijke teekenen, voort te brengen, zoo volgt hieruit:

1. Dat hij, die lezen zal, de letters kennen moet, dat is: de zigtbare figuren, waarmede men overeengekomen is, om de meest eenvoudige deelen van zamengestelde en onderscheidenlijk hoorbare geluiden uit te drukken.

2. Moet hij zoo wel de eenvoudige geluiden, welke met de klinkers overeenkomen, als de dee-

ken der geluiden, namelijk de medeklinkers, kunnen opnoemen.

3. Moet hij de lettergrepen kennen, dat is: die verzameling van letters, in zoo verre zij, te zamen genomen, een zamengesteld geluid beteekenen.

4. Verder moet hij het, aan de lettergreep beantwoordende, geluid kunnen doen hooren, hetwelk in eens moet worden uitgesproken. Hij moet b. v., wanneer hij de drie letteren *h a d* in deze orde ziet, kunnen zeggen: dat is een lettergreep en luidt dus: *had*. Ziet hij daarentegen *r*, *m*, *l*, of *k*, *d*, *m*, dan moet hij weten, dat dit in het geheel geene lettergreep is.

5. Die de kunst van lezen verstaat, moet eindelijk ook aan ieder geschreven woord kunnen zien, uit hoe veel lettergrepen het bestaat, ten einde den toon te doen hooren, die aan zoodanig woord beantwoordt.

Daar de lezer, op deze wijze, bij ieder woord, niet alleen de letters en lettergrepen opmerken, maar ook de eenvoudige en zamengestelde geluiden, in hoorbare, welke aan de lettergrepen en woorden beantwoorden, moet weten op te noemen, zoo volgt hieruit: dat hij, die lezen zal, noodzakelijk moet kunnen zien en spreken. Hij moet onderscheidenlijk hoorbare geluiden, in overeenstemming met geschrevene woorden, voortbrengen, dat is; de zinnelijke teekenen der denkbeelden hoorbaar maken.

Den doofstommen kan wel geleerd worden schrift te verstaan; maar hij kan het niet lezen, voor hij spre-

ſpreken geleerd heeft. Schrift is voor den doofſtommen hetzelfde, wat *Hieroglijphen*, *Chineesch Schrift* en *Paſigraphie* voor den ſprekenden mensch is. De mensch kan wel ſchrift verſtaan, zonder de woorden overluid te noemen; doch hij verſtaat dezelve niet zoo als de doofſtomme. Voor dezen zijn de geſchrevene woorden onmiddelbare vertegenwoordigers van denkbeelden en voorſtellingen; voor den ſprekenden mensch zijn zij daarentegen, het allernaast en onmiddelbaar, vertegenwoordigers van hoorbare geluiden, en zij vertegenwoordigen alleen denkbeelden en voorſtellingen middelbaar, door middel der geluiden. Wanneer de ſprekende mensch, zonder overluid te lezen, ſchrift verſtaat, hij leest het echter zacht, dat is: hij denkt de hoorbare geluiden, welke door de letters beteekend worden. Hij kan daarom ook lezen, hetgene hij volſtrekt niet verſtaat.

Om te kunnen *lezen* is het niet volſtrekt noodig te kunnen hooren; echter gebruikt de hoorende mensch, wanneer hij overluid leest, niets liever dan zijn gehoor, om de ſterkte of zachtheid in de, door hem voortgebragte, geluiden te bemerken. De doofſtomme kan wel overluid leeren lezen, en hij leest werkelijk; maar hij zal, daar het hem aan het gehoor ontbreekt, nimmer eene goede uitſpraak bekomen, of eene aangename afwisſeling in de ſtem kunnen voortbrengen.

Hij, die leest, gebruikt verder zijn geheugen, gedurende het lezen. Bij het zien van de geſchrevene letters, moet hij zich de onderſcheidene

hoorbare geluiden herinneren, welke aan de lettergrepen en woorden beantwoorden.

Leest iemand woorden, die tot zijne moedertaal, of tot zulk eene taal, welke hij verstaat, behooren, dan kan men ligtelijk beseffen, dat ook zijne verbeeldingskracht werkzaam is, terwijl hij leest. Met de woorden, welke hij leest, stelt hij zich te gelijk de *dingen*, *beelden*, *denkbeelden* of *voorstellingen* voor, welke door dezelve kunnen gegeven worden.

Uit dit voren gezegde kunnen wij ligtelijk afleiden, hoe iemand lezen kan, zonder daarbij zijn verstand te gebruiken. Een mensch, die eenmaal vaardig heeft leeren lezen, kan zonder twijfel zijne verworvene vaardigheid geheel behouden en doen werken, al had hij ook, zoo als men zegt, zijn verstand verloren.

Wie even als een papegaai kan klappen, zonder iets te denken, bij hetgene hij voortbrengt, die zal zonder twijfel ook lezen kunnen, zonder daarbij te denken. Menschen, die het volkomen gebruik van hun verstand hebben, lèzen ook dikwijls, zonder onder het lezen gebruik van hun verstand te maken. Zij hebben intusschen hunne gedachten op geheel iets anders gerigt, of zij begrijpen volstrekt niets, van hetgene zij lezen. Velen verstaan, uit hoofde van het verkeerde der leerwijze, waarnaar zij tot heden onderwezen worden, gewoonlijk niet het tiende deel, van hetgene zij lezen: ook denkende menschen kunnen woorden uit vreemde talen lezen, welke zij in het geheel

heel niet verstaan. Hetgene de woorden, welke een papegaai spreekt, voor hem zijn, dat zijn de woorden uit vreemde talen voor den lezenden mensch — alleen ijdele klanken — woorden zonder zin.

Niets kan men intusschen minder vooronderstellen, dan dat de lezende mensch niet eenig gebruik van zijn verstand zou maken, wanneer hij leest. Hij vergelijkt namelijk, en moet noodzakelijk de geschrevene letteren met de enkel hoorbare geluiden vergelijken. Dit vergelijken der zigtbare letters met de onzigtbare geluiden, kan de mensch alleen door zijn verstand doen. Hoe vele kunsten men de dieren ook kan leeren, men zal hun echter uit dien hoofde nooit kunnen leeren lezen. Laat de papegaai zoo veel snappen als men wil, of de kanarievogel lezen, of, dat hetzelfde is, uit de kleine letterkasten, letters tot leesbare woorden zamenstellen: zoo zal echter geen van beide ooit deze twee verrigtingen tot een brengen, en leeren lezen. De papegaai zal nooit die woorden kunnen uitspreken, welke men hem voorschrijft, even zoo min als de kanarievogel de allerduidelijkst uitgesprokene woorden, op de uitspraak zal kunnen leeren schrijven. Maar de mensch en het kind kunnen woorden, naar geschrevene letteren, leeren lezen of uitspreken, zonder iets van het gelezene te verstaan.

Weten wij nu, wat, zoo wel bij hem, die lezen moet, de vereischten zijn, als van welke middelen hij zich bedient, wanneer hij leest, dan zijn wij in staat, niet alleen in te zien, waarom

men door de gewone leerwijze, bij het leeren lezen van bejaarden en kinderen, nooit dat doel bereikt of kan bereiken, hetwelk men zich bij hetzelve voorstelt; maar wij zijn ook in staat eene leerwijze daar te stellen, waarvan men zich bedienen moet, om het zekerst en het spoedigst zijn doel te bereiken, dat is: om op eene gemakkelijke en aangename wijze den kinderen het lezen te leeren, zonder hun boven hun vermogen te bezwaren, of iets te bepalen, hetwelk de ontwikkeling der verstandelijke vermogens in het minst zou kunnen hinderlijk zijn.

II. HOE IS MEN TOT HIERTOE TE WERK GEGAAN, OM DEN KINDEREN HET LEZEN TE LEEREN?

De leerwijze, waarvan men zich sedert eene eeuw bediend heeft, om den kinderen het lezen te leeren, is de leerwijze, waarbij men de kinderen laat spellen. Volgens deze leert men hun drie dingen, namelijk:

1. De zigtbare letters en derzelver namen kennen.

2. *Spellen*, dat is: de letters, welke in eene lettergreep voorkomen, bij name op te noemen, en aan het einde derzelve dat geluid of dien klank te maken, welke door de zamengenomene letters beteekend wordt, en waaruit de lettergreep bestaat.

3. Eindelijk leert men den kinderen de lettergrepen zamenvoegen, na dat deze, ieder op zich zel-

zelven gespeld zijn, en zoo het onderscheiden hoorbaar geluid voortbrengen, hetwelk aan de lettergrepen beantwoordt, waaruit de voorkomende woorden bestaan.

Het is ligtelijk te beseffen, dat men door deze leerwijze, de kinderen niet alleen niet vaardig en gemakkelijk kan leeren lezen, maar hen veel verder van het doel verwijdert. Men verzuimt namelijk bij deze leerwijze, den kinderen datgene te leeren, wat het allergewigtigst is, — de eerste beginselen. Men leert hun wel de zigtbare figuren van letters kennen, en zegt hun derzelver namen; maar men maakt hen niet opmerkzaam op de geluiden en op de gedeelten derzelve, welke door de onderscheidene soorten van letteren, namelijk klinkers en medeklinkers, beteekend worden. Dat het, aan den klinker beantwoordend, geluid op zoo velerlei wijzen veranderd wordt door de zamenvoeging met medeklinkers, dit maakt men den kinderen, bij iedere wijze van overgang, niet alleen niet duidelijk, maar integendeel onbegrijpelijk.

Zoo min wij daarvoor zijn, om met kinderen te redeneren of zintwisten, zoo min kunnen wij daarmede instemmen, om hen als papegaaijen te behandelen, die de verhevene bekwaamheden, welke God hen in de ziel gelegd heeft, niet bezitten. Wanneer de schade door het gewone spellen negatif ware; wanneer, namelijk, de kinderen niet hierdoor, maar eerst daarna, door een duister gevoel, lezen leeren, dan zouden wij daarvan zwijgen. Maar, omdat het papegaaiachtig spellen het kind

kind in den rang der papegaaijen plaatst; omdat het daardoor dom en gedachteloos blijft, ledig is of verstoord wordt, zoo dat het zijne gedachten niet bij zijn werk kan bepalen: daarom is het, dat wij dit niet met stilzwijgen kunnen voorbij gaan.

Wij zullen geenszins van andere gebreken spreken; zoo als van den hatelijken schooldreun, dien velen daarna niet weder kunnen afleggen, noch van de huichelarij en ongehoorzaamheid, waartoe het spellen op zich zelve zoo ligtelijk aanleiding geeft, wijl een bekwaam onderwijzer dit eenigermate kan voorkomen.

Wij hebben te vergeefs getracht op te sporen, wie het eerst het spellen heeft uitgevonden. Deze uitvinding behoort waarschijnlijk tot het barbaarsche der middeleeuwen; ten minste heeft het noch bij de Joden en Oostersche volken, noch bij de Grieken en Romeinen plaats gehad. De namen der hebreeuwsche letteren maakten het den Joden onmogelijk, zich van het spellen te bedienen.

Dat de Grieken even zoo min van het spellen geweten hebben, bewijst, dat zij in hunne taal geen woord hebben, dat dit denkbeeld uitdrukt. Wel vindt men, dat zij wisten, wat lettergrepen waren, zoo als zij ook een woord hebben, dat zoo veel zegt, als *lettergrepen tot woorden aan elkander te verbinden*. De *Hieroglijphische* lange namen der Grieksche letteren maakten dezelve natuurlijker wijze tot dit gebruik ook geheel ongeschikt.

Wat

Wat eindelijk de Romeinen betreft, deze wisten ook niets van het spellen. In de Latijnsche taal komt ook geen woord voor, dat dit denkbeeld uitdrukt. Dat de spraakkunstenaars het spellen op zijn latijnsch *litteras efferre* noemen, bewijst nog in geenen deele de oefening dezer handelwijze bij de Romeinen. Bovendien, uit hetgene QUINTILIAAN ergens zegt: „ men moet geene enkele lettergreep overslaan; zij moeten allen geleerd worden: ook moet men al het moeijelijkste bij dezelve niet uitstellen, opdat de leerlingen bij het schrijven van woorden niet in verlegenheid geraken." kan men besluiten, dat zij het lezen moeten geleerd hebben zonder te spellen.

De Romeinen hebben, even als de Grieken, den kinderen geleerd lettergrepen tot woorden bijeen te voegen. QUINTILIAAN laat op het voorgaande volgen: „ voorts moeten zij beginnen uit lettergrepen woorden zamen te stellen." De zin hiervan kan niet anders zijn, dan: wanneer het kind niet alleen de gemakkelijkste, maar ook de moeijelijkste lettergrepen heeft leeren lezen, dan zal het ook geheele woorden lezen.

Dat het spellen met geheele lettergrepen, hetwelk de Romeinen blijkbaar van de Grieken hebben overgenomen, en deze van de Oostersche volken, veel natuurlijker was, dan de daarna ontstane manier van spellen, moet ieder in het oog vallen, die het tot hiertoe aangevoerde gelezen heeft. Het spellen is niet alleen schadelijk, maar in allen deele overtollig. Het onderwijs moet natuur-

tuurlijker, veel onderhoudender voor kinderen worden, wanneer men hun lettergrepen leert lezen, en te gelijk lettergrepen tot woorden leert zamenstellen: zinlooze lettergrepen te lezen moet den kinderen ras vervelend worden.

Het ongepaste en onnatuurlijke van het gewone spellen is reeds overlang door eenige zelfdenkende mannen ingezien. VALENTIJN SKELSAMER, te *Marburg*, sloeg reeds in den jare 1534 eene manier voor, om kinderen zonder spellen lezen te leeren, in een werkje getiteld: *Die rechte weis, aufs kürtzist lesen zu lernen.* Anderen hebben in later tijd dit spoor gevolgd. Uit deze eerste denkbeelden hebben zich andere ontwikkeld, en zoo zijn er verschillende leerwijzen van dezen aard ontstaan, welke, de eene meer dan de andere, de volkomenheid nabij komen, en ieder hare bijzondere waarde hebben; schoon zij allen in de hoofdzaak overeenstemmen, dat is: om aan de bestanddeelen der woorden dien eigenaardigen klank te geven, welke dezelve toekomt, en waardoor de klank der woorden, door ineensmelting van de geluiden dier bestanddeelen, als van zelve voortgebragt wordt. Het is reeds dikwijls genoeg gezegd, hoe verkeerd de gewone benaming der letteren in het algemeen is, om het leeren lezen te bevorderen; want welke overeenstemming is er toch tusschen de klanken: *ès cé ha a cé ha té* en het woord *schacht*? Tusschen *ès cé ha èr é é u wé té* en *schreeuwt* enz. Lost men daarentegen deze woorden, en alle andere, in hunne bestanddeelen op, en voegt men bij de medeklinkers geenen

nen anderen klank, dan het naauwelijks hoorbaar geluid der zachte *e*, dan moet uit deze bestanddeelen, als van zelve, de klank van het bedoelde woord te voorschijn komen: men verdeele slechts de beide genoemde woorden op deze wijze: *sch^e ach t^e*, *schr^eeeuw t^e*, en oordeele.

Het is geenszins ons doel, om bij dit punt langer te blijven stil staan. Dat wij kortelijk nagaan, wat er reeds door anderen gedaan is, om de wijzen van lezen leeren te verbeteren, en nader aan de natuur te brengen.

Onder de eerste hervormers dezer leerwijze verdienen BERTHAUD en STECKER genoemd te worden. De eerstgenoemde gaf, in den jare 1744, in zijn *nouveau Systême de lecture* eene verzameling der grondklanken van de Fransche taal, welke van zijne *klankkunde* in die taal, en van zijne kinderkennis getuigen draagt. Hierdoor gelukte het hem den kinderen in eenen zeer korten tijd te leeren lezen, op eene wijze, die even gemakkelijk, als op den aard der zaak gegrond en naar de kinderlijke vatbaarheid berekend was. Zijne leerwijze is naderhand door ALEXANDRE weder te voorschijn gebragt en eenigermate verbeterd. Intusschen zal het hiertoe behoorende leerboek, bekend onder den titel van: *le quadrille des enfans, ou Systême nouveau de lecture*, vele verbeteringen moeten ondergaan, zal het met latere Hoog- en Nederduitsche schriften van dezen aard gelijken tred kunnen houden.

In den jare 1766 zette STECKER in *Berlijn* met een gelukkig gevolg de pogingen voort, welke

reeds

reeds in 1734 te *Maagdenburg* waren begonnen, en door zijne bemoeijingen is het onderwijs, sedert 1766, in *Berlijn* bestendig in goeden staat gebleven. BERTHAUD en STECKER, schoon in de toepassing verschillende, kwamen echter in de hoofdzaak overeen; dat is: in te lezen zonder spellen. Zelfs begint men thans te lezen, zoodra de kinderen slechts één of eenige medeklinkers kennen.

Omtrent den jare 1791 heeft GEDICKE, een beroemd opvoedkundige te *Berlijn*, eene geheel andere leerwijze voorgedragen, om kinderen het lezen te leeren. Hij zag de gebreken in van het gewone spellen, en wilde, dat de kinderen, niet alleen zonder spellen, maar ook zonder eerst de letters te leeren, zouden lezen. Hij wil, namelijk, dat men den kinderen de gedrukte woorden voorleze, en dat zoo dikwijls en op verschillende plaatsen, tot dat de kinderen, zonder de enkele letters te kennen, de woorden op het eerste gezigt weder herkennen. Wanneer zij allengs op deze wijze meer en meer woorden hebben leeren kennen, maakt men hen op de enkele letters opmerkzaam; en ten laatste zullen de kinderen zelfs nieuwe woorden, of zamenvoegingen van letteren kunnen lezen, door middel van vergelijken van deze met de reeds gekende. Deze leerwijze heeft geenszins dien opgang gemaakt, welke men daarvan verwachtte, en zal ook steeds met moeijelijkheden te worstelen hebben, overal, waar men dezelve in talrijke scholen zal willen invoeren.

Met het begin dezer eeuw schijnt een nieuw tijdperk van de geschiedenis der leeskunst te begin-

ginnen. De heer OLIVIER, Professor te *Dessau*, heeft de klankkunde, inzonderheid die der Hoogduitsche taal, tot de hoogst mogelijke volkomenheid gebragt, en de bestanddeelen der woorden, met groote letteren, in tafels voorgesteld.

De *eerste tafel* bestaat uit drie *hoofdafdeelingen*. In de eerste dezer afdeelingen vindt men de enkele en zamengestelde medeklinkers, in zoo verre zij aan het begin der lettergrepen voorkomen. Om den kinderen deze enkele medeklinkers des te gemakkelijker bij te brengen, bedient de heer OLIVIER zich van eene, daartoe geheel ingerigte, tafel, waarop eenige voorwerpen afgebeeld zijn, en wier namen de laatste lettergrepen te gelijk het geluid der genoemde medeklinkers beteekenen. Door het aanschouwen der beelden, en door het herhaald wijzen van de beelden op de letteren en van de letteren op de beelden, leeren de kinderen in zeer korten tijd de letters kennen en benoemen, wordende deze medeklinkers door het bijvoegen eener zachte *e* hoorbaar gemaakt.

De *tweede hoofdafdeeling* dezer tafel bestaat uit de enkele en zamengestelde klinkers. Ter opheldering en om deze klinkers gemakkelijker te leeren kennen, dient eene andere tafel met voorwerpen, in wier namen deze klinkers gevonden worden.

De *derde hoofdafdeeling* dezer tafel bevat de enkele en zamengestelde medeklinkers, zoo als zij aan het einde der lettergrepen of woorden voorkomen.

Door middel dezer tafelen leeren de kinderen binnen weinige weken al de bestanddeelen der woorden, die ten minste uit 140 zoo enkele als zamengestelde geluiden bestaan, en zij zijn daardoor in staat, om alle woorden, niet alleen, te lezen, maar ook zamen te stellen.

Alvorens de heer OLIVIER zijne leerlingen met deze tafels bekend maakt, laat hij eene tweeledige voorbereiding voorafgaan, die in der daad van het grootste gewigt is. *Voor eerst* spreekt hij den kinderen langzaam en in eenen goeden en duidelijken toon allerlei kortere en langere volzinnen voor, en doet hen die nazeggen. *Ten tweede* oefent hij de kinderen in het spellen op zijne wijze, eerst door zamenstelling der woorden uit derzelver bestanddeelen, en vervolgens door ontleding der woorden in deze bestanddeelen. Ten aanzien van het eerste spreekt hij de kinderen langzaam de deelen der lettergrepen of woorden voor, en laat hen die zamenvoegen, hetwelk eenigermate het voorkomen van langzaam lezen heeft. Ten aanzien van het tweede spreekt hij de kinderen een korter of langer woord voor; laat dit door hen in lettergrepen ontbinden, en deze lettergrepen vervolgens spellen, zoo dat de enkele of zamengestelde medeklinkers, waarmede de lettergrepen beginnen, van de volgende letteren gescheiden worden: achter deze medeklinkers voegt hij de zachte *e*. De sluit-medeklinkers met de daarvoor staande klinkers, of die lettergrepen, welke met eenen klinker aanvangen, blijven onverdeeld.

Wij

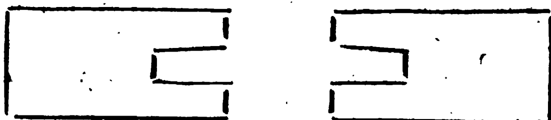
Wij zullen hier het woord *barmhartigheid* ten voorbeeld nemen, hetwelk eerst in lettergrepen verdeeld, en daarna op de volgende wijze gespeld wordt: *b^e arm - h^e ar - t^e ig - h^e eid.*

Anderen hebben deze leerwijze van OLIVIER gevolgd, en naar hun doel vereenvoudigd of gewijzigd, waaronder TILLICH en KRUG verdienen genoemd te worden.

In het jaar 1799 gaf F. DE NEUFCHATEAU, toenmalige Minister van Binnenlandsche Zaken van *Frankrijk*, een werkje in het licht, waarin de grondklanken der Fransche taal voorkomen, en wiens leerwijze met die van OLIVIER veel overeenkomst heeft.

In het jaar 1772 en dus vroeger, dan OLIVIER zijne leerwijze bekend maakte, betrad WOLKE het spoor der eerste hervormers van het lezen leeren. Hij leerde den kinderen de enkele en zamengestelde klinkers en medeklinkers, en deed deze te zamen als eenen klank lezen, en op gelijke wijze plaatste hij ook de medeklinkers achter de klinkers. Wanneer de kinderen hierin genoeg geoefend waren, liet hij uit de genoemde eindklanken, door voorvoeging van medeklinkers, lettergrepen en woorden vormen. Hierna maakte hij met het lezen van meer lettergrepige woorden eenen aanvang. De lettergrepen den kinderen bekend zijnde, ontbrak het hun, volgens zijne meening, niet anders, dan aan de vaardigheid, om woorden van meer lettergrepen op het eerste gezigt van elkander te kunnen scheiden. Om hun

dit gemakkelijk te maken, bediende hij zich van een uitgesneden kaartenblad, hetwelk deze gedaante had:

Deze stukken werden boven de woorden, die men lezen moest, zoo te zamen geschoven, dat alleen de klinker of klinkers der eerste lettergreep zigtbaar was. Vervolgens trok hij het stukje ter linkerzijde zoo verre terug, dat ook de enkele of zamengestelde medeklinkers, die voor deze klanken stonden, te voorschijn kwamen. Volgde er op de klinkers nog een of meer medeklinkers, dan hield hij deze onafscheidbaar en vertoonde dezelve ook als zoodanig in eens aan het oog zijner leerlingen. Zoo leerden de kinderen elken lettergreep, en daarop de geheele woorden, met den vereischten toon lezen.

Bij het zamenstellen der klanken enz. bediende hij zich aanvankelijk van groote losse letteren, op karton geplakt.

De leerwijze van PESTALOZZI, om den kinderen het lezen te leeren, heeft zeer veel overeenkomst met die van WOLKE, met dat onderscheid, dat de eerstgenoemde, door het gebruik van groote losse letteren, verscheidene kinderen te gelijk konde onderwijzen.

Bij-

Bijna van gelijken aard, wat de hoofdzaak betreft, is ook de leerwijze van STEPHANI, zijnde het voornaamste verschil hierin gelegen, dat hij zich van opgeplakte en tegen den wand geplaatste bladen bedient, waarop de letteren, klanken enz. met groote letteren in die orde gedrukt zijn, als die aan de kinderen moeten onderwezen worden. Dit verschafte hem het voordeel, dat hij verscheidene kinderen te gelijk konde onderwijzen, latende hij altijd het geleerde op deze bladen dadelijk met dergelijke lessen in het hiertoe vervaardigd leesboek vergelijken. Ook schijnt hij niet zoo lang de kinderen met beteekenlooze klanken op te houden, als de beide laatstgenoemde.

In de leerwijze van PÖHLMANN is ons, wat het werktuigelijke betreft, niets voorgekomen, wat dezelve boven de voorgenoemde den voorrang doet verdienen. Doch, hoezeer zij van dezen kant geene bijzondere melding verdient, zoo is het echter de wijze, waarop hij reeds bij de eerste beginselen van het lezen het verstand der kinderen ontwikkelt, die alle aanprijzing en navolging verdient. Zijn *Versuch einer Practische Anweisung u. s. w.* kan voor velen ten voorbeeld verstrekken, hoe zij het moeten aanleggen, om kinderen op eene aangename en verstandige wijze in de eerste beginselen van het lezen te leiden.

Ook in ons Vaderland is men geenszins in gebreke gebleven om het aanvankelijk onderwijs in het lezen te verbeteren. Reeds in het jaar 1796 gaf J. J. SCHNEITHER zijne *nieuwe leerwijze*, *om*

kinderen binnen zeer korten tijd te leeren lezen en denken, in het licht. Blijkbaar is het, dat hij in deze met veel oordeel BERTHAUD en ALEXANDRE gevolgd is, en derzelver leerwijze, met eenen gelukkigen uitflag, op de Hollandfche taal heeft toegepast.

In den jare 1797 verfcheen de *voorloopige proeve om kinderen op eene gemakkelijke wijze het lezen te leeren*, *van* J. PH. DELLEBARRE. Het werktuigelijke zijner leerwijze zal weinig met dat van SCHNEITHER verfchillen, fchoon wij hem den lof moeten toekennen, dat hij meer voor het verftand der kinderen gearbeid, en minder van beteekenlooze klanken gebruik gemaakt heeft, dan de laatstgenoemde. Zijne uitvinding eener *leesmachine*, eerst federt 1809 (*) meer bij het publiek bekend, kunnen wij niet met ftilzwijgen voorbijgaan, en verdient, even als zijne fijnere onderfcheiding der medeklinkers, alle goedkeuring.

Sedert meer dan twintig jaren heeft de kinderkundige NIEUWOLD in *Vriesland* zich met de leerwijze, om kinderen zonder fpellen lezen te leeren, bezig gehouden. Zijne hulpmiddelen hiertoe, te veel en verfchillend om hier vermeld te worden, kenmerken allerwege den diepdenkenden geest eens wijsgeers, die alle zijne pogingen tot heil van het aankomend geflacht wil aanwenden.

Zij-

(*) Zie *voor Schoolonderwijzers enz.* II. *Deel bl.* 3 *en volgg.*

Zijne leerwijze, welke wij flechts uit zijne kinderboekjes en de daarin verfpreide wenken kunnen opmaken, fchijnt ons eene gelukkige vereeniging der denkbeelden van vele anderen te zijn. Zijne laatst uitgegevene werkjes fchijnen aan te duiden, dat hij het kennen der letters, alvorens men begint te lezen, minder noodzakelijk houdt. Jammer is het intusfchen, dat wij tòt heden geene geregelde handleiding tot de leerwijze diens verdienftelijken mans hebben.

Eene proeve om het leeren lezen zonder fpellen in talrijke fcholen in te voeren, is door N. ANSLIJN, NZ. met een goed gevolg genomen (*). Zijn *fpel- of leesboekje* bevat al de grondklanken en deelen der woorden, welke in onze taal voorkomen, in eene geleidelijke orde gebragt. In het werktuigelijke zijner leerwijze fchijnt hij dat van STEPHANI en OLIVIER vereenigd te hebben. De daarbij gebruikt wordende leesmachine ftelt hem in de gelegenheid, om verfcheidene kinderen te gelijk te kunnen onderwijzen.

Te gelijktijdig met den bovengenoemden, is P. J. PRINSEN werkzaam geweest, om eene betere leerwijze, om den kinderen het lezen te leeren, in zijne fchool in te voeren. Zijn *boekje om kinderen de letters en derzelver zamenvoeging tot lettergrepen en woorden te leeren*, is het eenige, wat tot heden deswegens het licht ziet. Hoe weinig grond

(*) Zie *voor Schoolonderwijzers*, *enz.* I. *Deel bl.* 33. *en volgg.*

grond dit ook geeft om tot 's mans leerwijze te besluiten, zoo is het echter niet twijfelachtig, of hij heeft de denkbeelden van OLIVIER en NIEUWOLD in deze vereenigd. De wijze om door tafelen en afbeeldingen den kinderen de letters en klanken te leeren, is blijkbaar van OLIVIER herkomstig. Wij wenschen, dat genoemde Onderwijzer zich moge aangespoord vinden, om iets meer, aangaande zijne leerwijze, wereldkundig te maken.

Hetgene J. KUIJPERS HZ. nopens zijne leerwijze in het licht gegeven heeft, is te weinig, om daaruit met grond eenig besluit te kunnen trekken.

Eene andere leerwijze, om den kinderen het *lezen* en *schrijven* te gelijk te leeren, is blijkbaar van lateren tijd. In 1798 heeft H. V. D. HESPEL eene *nieuwe leerwijze om kinderen, langs eenen gemakkelijken en korten weg, het lezen en schrijven gelijktijdig te leeren*, in het licht gegeven. De denkbeelden, welke men in dit werkje verspreid vindt, bevatten veel goeds, jammer is het, dat 's mans, hiermede verbondene, leerwijze, om het lezen te leeren, niet beter geregeld is, en niet van het gemakkelijke tot het meer moeijelijke overgaat.

De *grondstellingen* en *regelen van* CAMPE (*) tot boven genoemde einde gegeven, zijn van eenen beteren stempel, en bevatten veel goeds.

Niemand echter, zoo verre ons bekend is, is hierin gelukkiger geslaagd, dan de kundige NIEUWOLD. Hij laat de kinderen eerst met krijt schrijven,

(*) Zie *Bijdragen I. D. Onderw. en Opv. bl.* 141.

ven, en houdt in alle opzigten eene opklimming in het oog, die zoo aangenaam als nuttig is, en van zijne diepe kinderkennis de grootste blijken draagt. Zijne, deswegens mondeling, en in manuscript gegevene wenken, doen niet dan alles goeds van deze leerwijze verwachten.

Dit spoor is ook nog door andere betreden. Zoo heeft HAUSER te *Weenen*, in het jaar 1796 iets in het licht gegeven, om lezen en schrijven te gelijk te leeren, hetwelk ons echter niet onder het oog gekomen is. — Ook HEUSINGER wil, in zijne *Familie Werthheim*, het lezen en schrijven te gelijk geleerd hebben. BELLS en LANCASTER laten bij het leeren der letters dezelve met den vinger in het zand schrijven. Zeker is het intusschen, dat de wijze, om lezen en schrijven te gelijk te leeren, zeer veel voordeels belooft, indien het eerstgenoemde met eene goede wijze, om het lezen te leeren, verbonden wordt.

Alle bovengenoemde leerwijzen hebben wij slechts even kunnen aanstippen, niet zoo zeer om onzen lezers een duidelijk denkbeeld van dezelve te geven, maar om hun te doen zien, wat er in dit vak reeds door vele kundige mannen gedaan is. Van velen dezer leerwijzen hopen wij in het vervolg breeder te spreken. Intusschen is ons eene *leerwijze om den kinderen lezen en schrijven te gelijk te leeren*, van A. GAMBERG, *Professor te Koppenhagen*, onder het oog gekomen, welke wij deels met 's mans eigene woorden onzen lezeren zullen mededeelen; niet, om dat zij boven ande-

ren den voorrang verdient, maar om dat ons geene is voorgekomen die zoo volledig behandeld is.

Leerwijze van den Hoogleeraar A. GAMBERG, *om den kinderen lezen en schrijven te gelijk te leeren.*

„ Tot het lezen wordt gevorderd: 1.) dat men de gedaanten der letteren kent; 2.) dat men de klinkers en medeklinkers, die door de letterteekens aangeduid worden, kan noemen; 3.) dat men de lettergrepen kent; 4.) dat men dien klank kan maken, welke aan zamengezette letteren of lettergrepen beantwoordt; en 5.) dat men ieder geschreven woord in zijne lettergrepen kan oplossen, om daarna de daarmede overeenstemmende geluiden te kunnen uitspreken.

Ieder dezer deelen moet hij kennen, die met grond zal kunnen zeggen: ik kan lezen; doch geen van deze is ook moeijelijk om te leeren. Zeer gemakkelijk leer ik den kinderen de figuren der letteren kennen, en gebruik daartoe volstrekt geene kunstenarijen. Ik geef den kinderen geene ijvoren figuren, om daarmede te spelen, gelijk de Romeinen deden; even zoo min geef ik hun beelden, gelijk velen pleegden te doen. Ik geef hun geene letters van suiker of koek te eten, gelijk BASEDOW tot elks verwondering voorsloeg; maar ik schrijf den kinderen de letters met krijt voor, en laat ze ieder in het bijzonder, zoo goed zij kunnen, naschrijven. Zoo de kinderen in den beginne

ginne niet in ſtaat zijn, om mijne voorgeſchrevene letteren na te maken, dan laat ik hen over de mijnen heen ſchrijven.

Dat ik het krijt gebruik en op eene tafel ſchrijf, geſchiedt niet alleen daarom, dat op die wijze de letter duidelijk in het oog valt; maar ook, omdat de kinderen op die wijze het best kunnen zien, hoe de letters ontſtaan, en hoe ik het aanleg om dezelve te ſchrijven; eene zaak, waarover men niet los moet henen loopen, wanneer men den kinderen wil leeren ſchrijven. Ook kan men ligtelijk beſeffen, dat het voor het kind gemakkelijker is een ſtukje krijt, dan eene pen of een grift tusſchen de vingers te houden. Door het potlood of de grift kan het kind ook ligter in gevaar komen, om zich het ſterk drukken aan te wennen, en dus eene zware hand te leeren ſchrijven. Om der gezondheid wille, laat ik het kind ook liever ſtaan dan zitten, wanneer het ſchrijft.

Dat de kinderen, wanneer zij de letters, zoo goed zij kunnen, naſchrijven, zich het ſpoedigst oefenen in het leeren kennen derzelve, weet ik niet alleen bij ondervinding, maar ik kan het ook van voren begrijpen; wijl het kind, wanneer het de gedaante der letter wil nateekenen, derzelver beeld veel dieper in de verbeelding prent, dan wanneer het enkel daarop te zien heeft, om dezelve te leeren kennen. Deze handelwijze, welke in den eerſten opſlag een omweg ſchijnt, is daarom wezenlijk een korter weg, om de kinderen lezen te leeren, en de tijd, welken zij gebruiken, om de letters

ters te leeren, wordt op deze wijze werkelijk gespaard.

De orde, waarnaar men den kinderen de enkele letters leert schrijven en kennen, is niets minder, dan willekeurig. De alphabetische orde, waarnaar men dezelve gewoonlijk leert kennen, is zeer schadelijk.

Het onderscheid tusschen klinkers en medeklinkers, met betrekking tot hunne verschillende geluiden, niet van den beginne af te weten, kan niet anders, dan de kinderen verwarren, wanneer zij moeten leeren lezen. Zoo lang het kind het onderscheid tusschen klinkers en medeklinkers niet weet, kan het zich volstrekt geen goed denkbeeld van lettergrepen vormen. Hier ontstaat dus de vraag: moet het kind de klinkers of medeklinkers eerst leeren kennen?

Wanneer men bedenkt, dat de klinkers, volgens den aard van het schrift, de letters zijn, waaraan men eigenlijk een' volkomen' klank geeft, zoo zijn zij natuurlijkerwijze de gewigtigste, en moeten ook het eerst geleerd worden. Ook zijn zij voor de kinderen, in betrekking tot het geluid, volkomen te kennen, wijl door dezelve een volkomen geluid aangewezen wordt. Om de medeklinkers te leeren kennen, daartoe wordt reeds meer gehoor en begrip van lettergrepen gevorderd. De klank van eenen medeklinker kan niet, zonder met eenen klinker verbonden te zijn, en dus niet op zichzelven, in lettergrepen uitgedrukt of gehoord worden.

De

De orde, waarnaar men de kinderen de klinkers laat schrijven en kennen, is onverschillig. Doorgaans bedien ik mij van deze orde:

o, i, u, e, a, ij, of *i, u, ij, o, a, e*, of *a, e, i, o, u:*

Heeft een kind al de klinkers leeren namaken, hetwelk zelfs kleine in weinige uren doen, dan ga ik tot de medeklinkers over. Maar, alvorens ik hun een enkelen derzelve voorschrijf, zeg ik, dat ik hun eene geheel andere soort van letters wil doen kennen, die niet zoo als die, welke zij reeds geleerd hebben, en die klinkers genoemd worden, kunnen uitgesproken worden; dat zij alleen kunnen uitgesproken worden, wanneer zij aan de regter- of linkerzijde eens klinkers staan; en dat dit ook de oorzaak is, waarom zij medeklinkers genoemd worden. Tot een voorbeeld, schrijf ik te gelijk eene *b* en eene *d* op de tafel, zonder den naam dier letters te noemen, en zeg: dit zijn een paar medeklinkers, die niet kunnen uitgesproken worden, voor men daarbij eenen klinker voege. Ik schrijf dan eene *i* aan de regterzijde der *b*, en zeg: de klank *i* is nu in dien van *bi* veranderd geworden. Ik schrijf eene *e* aan de linkerzijde der *b*, en zeg: de klank *e* is in dien van *eb* veranderd geworden. Ik zet eene *o* aan de regterzijde der *d*, en zeg: de klank *o* is dien van *do* veranderd. Verder zeg ik mijnen leerlingen, dat een klinker, in zulk een verband staande met een of meer me-

de-

deklinkers, aan eene of beide zijden deszelven, eene *lettergreep* genaamd wordt, en dat alle woorden uit een of meer lettergrepen bestaan. Ik noem hun daarop andere woorden, die zij met behulp van de klinkers en van die zelfde medeklinkers naschrijven kunnen, als: *bad*, *blij* enz.

Indien ik hun een woord van twee lettergrepen voorzeg, vertoef ik eene poos tusschen de lettergrepen, waardoor zij hooren kunnen, dat het twee lettergrepen zijn; en wanneer ik hun die dan op de tafel voorschrijf, maak ik eene kleine tusschenruimte, tusschen de lettergrepen, waardoor zij terstond kunnen zien, of het geschreven woord uit een of meer lettergrepen bestaat. Men behoeft een kind slechts een paar keeren hierop opmerkzaam te maken, en het zal zich zeker van lettergrepen en woorden, als ook van een woord van eene en van meer lettergrepen een klaar denkbeeld vormen. Wanneer men de woorden langzaam uitspreekt, dan kan het kind hooren uit hoeveel lettergrepen ieder woord bestaat; en wanneer men dezelve met eenige ruimte tusschen iedere lettergreep schrijft, dan kan het deze zien, en ze te gelijk tellen.

Te zelfder tijd, dat ik het kind iederen medeklinker kennen, of liever naschrijven, leer, maak ik het tevens opmerkzaam op het deel van den klank, welke zij beteekenen, of liever, op de verandering, welke de klinker door denzelven ondergaat, terwijl ik het een paar lettergrepen noem, waarin de medeklinkers zoo wel voor als achter eenen klinker gehoord kunnen worden. Zoo zeg ik

ik b. v. mijnen leerlingen, waarmede zij den klank van *t* in het woord *tot* kunnen opmerken: dat de *t* eerst voor de *o*, en dan achter dezelve gehoord wordt, zoo als het ook is met de letter *s* in *ſus*, waar men dezelve eerst voor en dan achter de letter *u* hoort.

Wanneer ik mijnen leerlingen de figuur en den klank der medeklinkers, of derzelver werking op de klinkers leer kennen, kan ik het zeker niet wel vermijden, om dezelve bij namen te noemen; doch dan bedien ik mij van de bijgevoegde zachte *e*, en doe die zoo weinig hooren als mogelijk is. De klinkers daarentegen geef ik geenen naam, wijl zij dien reeds hebben.

De orde, waarnaar ik den kinderen de medeklinkers leer kennen, is de volgende: *w*, *b*, *p*, *v*, *f*, *d*, *t*, *h*, *j*, *l*, *m*, *n*, *g*, *k*, (*q*), *r*, *s*, (*ſ*) *x*, *c*, *z*. De reden, waarom ik deze orde verkies, is, omdat de kinderen gemakkelijk zouden opmerken en onderſcheiden kunnen, den bijna gelijken klank van ſommige der medeklinkers.

Daar de kinderen gaarne bezig zijn, en ook gaarne de letters nafchrijven, zoo leeren zij op deze wijze, zonder het bijna zelven te merken, alle letters zeer ſpoedig en op de aangenaamſte wijze kennen, en het dient hun bij hunnen arbeid tot afwisſeling, dat zij bij iederen medeklinker opmerkzaam op deszelfs klank gemaakt worden; welke door hen moet worden voortgebragt. Daarentegen is het in een boek zeker een langwijlige arbeid, den kinderen de letters te leeren kennen.

Men

Men kan hun de namen der letters twintig malen voorzeggen, zonder dat zij in ſtaat zijn, om zich dezelve weder te herinneren, wanneer zij die op de andere zijde van het blad, of in eene lettergreep met andere letters verbonden zien. Dikwijls moet men hen aan het eene of andere kenmerk of aan eene of andere omſtandigheid herinneren, voor zij in ſtaat zijn, om dezelve te noemen. Zoo herinner ik mij een klein ſchrander kind, hetwelk eenen langen tijd de *e* en *i* niet van elkander onderſcheiden kon, en telkens de eene in plaats van de andere noemde. Men moest het eerst van de *e* zeggen, *die letter met een klein oog*, en van de *i*, dat *een punt boven dezelve ſtond*, voor het in ſtaat was, om zich dezelve te herinneren.

Volgens mijne leerwijze vindt dit geen plaats. Het kind leert niet alleen ſpoedig iedere letter kennen en van alle andere onderſcheiden; maar zij leeren te gelijk — iets dat men te veel verzuimd heeft — den klank van iederen medeklinker kennen, het zij hij voor of achter een klinker ſtaat; en zoo legt men daardoor den eenigen waren grond, om ſpoedig en gemakkelijk te leeren lezen.

Om intusſchen zeker te zijn, dat mijne leerlingen al de letteren weten, zoo houd ik bij hen een klein onderzoek. Ik ſchrijf, namelijk, al de letters op nieuw op eene tafel, klinkers zonder orde onder elkander, en vraag dan ſpoedig naar deze, dan naar gene letter, of zij een klinker of medeklinker is, en hoe zij heet; verder, wanneer

neer de aangewezene letter een medeklinker is, hoe men dan den klank derzelven kan doen hooren of kennen. Ik noem mijne leerlingen geheel nieuwe lettergrepen in woorden, en laat hen op het gehoor zeggen, of de aangewezene medeklinker daarin voorkomt; en wanneer hij niet daarin is, welke medeklinkers men dan gebruiken moet, om den klank in het opgenoemde woord of in de opgenoemde lettergreep aan te wijzen.

Hebben mijne leerlingen daarin eene behoorlijke vaardigheid verkregen, en weten zij, wat men ook noeme, wat woorden en lettergrepen zijn, dan zullen zij ook ſpoedig een begin kunnen maken met lezen. Evenwel gebruik ik daarbij nog geen boek, maar oefen hen eerst nog in het lezen en ſchrijven van woorden op de tafel. Ook ga ik hierin niet ſpoedig voort, maar geef hun in den beginne zeer gemakkelijke woorden, waarvan ik van tijd tot tijd tot de meer en eindelijk tot de meest moeijelijke overga. Op deze wijze is voor het kind niets moeijelijk, en het leert lezen, zonder dat het boven zijn vermogen iets, of in eenig opzigt ontmoedigd wordt.

Maar hier dient vooral gevraagd: welke woorden zijn gemakkelijk en welke moeijelijk om te lezen? — De klinkers zijn, juist omdat zij klinkers, zelfſtandige klanken, beteekenende letters zijn, gemakkelijk te lezen, wanneer zij alleen of op zich zelven ſtaan. Dan zijn alle lettergrepen gemakkelijk te lezen, wanneer derzelver klinker, waarvan iedere lettergreep er ten minſte één

moet hebben, slechts eenen medeklinker voor óf achter zich heeft. Een kind, en ieder die lezen leert, kan gemakkelijker *o* dan *of*, *in* dan *inkt* lezen. *Bak* leest een kind gemakkelijker dan *brak*, en *brak* gemakkelijker dan *sprak*. Een kind zal ligter een woord kunnen lezen, dat uit drie, vier of meer gemakkelijke lettergrepen bestaat, dan eene lettergreep, wanneer er veel medeklinkers in voorkomen. De klank *pracht* is vijfmalen meer zamengesteld, dan de klank *a*, en dat niet alleen voor het oor, maar ook voor het oog, wanneer het woord moet gelezen worden.

Daar dus de gemakkelijkheid of moeijelijkheid in het uitspreken en lezen der woorden, niet in derzelver kortheid of langheid noch in de meerdere of mindere lettergrepen, gelegen is, maar veeleer in de betrekking tusschen de klinkers en medeklinkers in de enkele lettergrepen, zoo grond ik daarop de volgende regelen, betreffende het gemakkelijke of meer moeijelijke der woorden.

1. Alle woorden zijn zeer gemakkelijk te lezen, in welker enkele lettergrepen niet meer dan één medeklinker voor of achter de klinker staat.

2. Niet zoo gemakkelijk daarentegen zijn de woorden, in welker lettergrepen twee medeklinkers, het zij voor of achter, of voor en achter den klinker te gelijk voorkomen; b. v. *vreugde*, *blijven*, *drang*, *storm* enz.

3. De moeijelijkste woorden zijn die, in welker lettergrepen drie of vier medeklinkers voor of achter, of voor en achter den klinker voorkomen; b. v. *ernst*, *schrift*, *warmst* enz.

Wan-

Wanneer ik dus begin met mijnen leerlingen lezen te leeren, ga ik op de volgende wijze te werk: ik ſpreek hun eerst de gemakkelijke woorden voor; laat hen zeggen, uit hoe veel lettergrepen elk woord beſtaat, en welke letters tot iedere lettergreep behooren. Daarna laat ik hen de woorden, met opgave der noodige letters, op de tafel ſchrijven, en tusſchen iedere lettergreep eene tusſchenruimte maken, waarna zij de woorden moeten lezen, terwijl zij de enkele lettergrepen laten hooren, en den daarin bevatten klank moeten uitſpreken.

Heb ik mijne leerlingen geoefend in het lezen van gemakkelijke woorden, dan ga ik tot meer moeijelijke over. Kunnen zij mij, b. v., niet terſtond zeggen, welke letters men noodig heeft om het woord *blind* te ſchrijven, dan ſpreek ik het woord met eene zachte *e* bij de *b* en *d* uit, dus: *b*ᵉ-*lin*-*d*ᵉ. Schrijven zij nu den hulpklank *e* ook op, dan ſchrijf ik het woord in drie lettergrepen, en ſpreek elke lettergreep voor hen uit, opdat zij kunnen hooren, dat het niet het begeerde woord *blind*, maar eer een woord van drie lettergrepen, *belinde* is, dat geſchreven is. Nu neem ik den hulpklank *e* weg, en laat de overige letters ſtaan, waarop men het woord zelven lezen kan. Heb ik hen nu in dergelijke moeijelijke woorden eenigermate geoefend, dan ga ik tot de moeijelijkſte over, in welker lettergrepen meer dan twee medeklinkers voor of achter, of voor en achter den klinker voorkomen. Deze op

dezelfde manier geleerd zijnde als de voorgaande, kunnen zij natuurlijker wijze geene groote moeite veroorzaken. Kan mijn leerling op het gehoor zeggen, welke letters tot het woord *ſtand* behooren, en kan hij, dit geſchreven woord lezen, dan zal hij ook gemakkelijk de letters, die tot het woord *ſtand* behooren, noemen en ſchrijven, en daarna te zamen kunnen lezen. In het algemeen is het voor de kinderen zoo moeijelijk niet, om de letteren op te noemen, die tot laatstgenoemde lettergrepen behooren, als men zou gelooven. Ook kan men de kinderen zoowel hierbij, als bij het lezen der woorden, wanneer zij op de tafel geſchreven zijn, helpen, zoo dikwijls zij in het een of ander eene fout mogten begaan.

Tot heden heb ik nog niets gezegd, van hetgene elk, die leest, doen moet, namelijk om, in de gedachte, de geſchrevene woorden, van meer dan ééne lettergreep, in hunne lettergrepen te ontbinden, om dezelve daarna uit te ſpreken; doch dit is zoo gemakkelijk, dat de kinderen, wanneer zij eerst moeijelijke éénlettergrepige woorden hebben leeren lezen, daartoe bijna geene aanwijzing noodig hebben. Heeft mijn leerling eerst eenige gemakkelijke woorden van meer dan ééne lettergreep, wier lettergrepen van elkander geſcheiden zijn, gelezen, dan zal hij dezelve ook gemakkelijk kunnen lezen, al zijn de lettergrepen niet van elkander geſcheiden. Wanneer hij bovendien, zoo als gezegd is, de letters noemt, waarmede hij de woorden en hunne lettergrepen ſchrij-

schrijven moet, dan laat ik hem slechts in het begin eene tusschenruimte tusschen de lettergrepen maken; doch na eenige oefening laat ik hem dezelve met onafgescheidene lettergrepen schrijven. Zijn de woorden daarbij gemakkelijk, dat is, hebben zij meer klinkers dan medeklinkers, dan kan hij niet meer haperen. Bovendien kan ik hem gemakkelijk leeren, aan alle geschrevene woorden te zien, uit hoe veel lettergrepen zij bestaan; hij behoeft slechts te tellen, hoe veel klinkers of klanken zij bevatten, en ook even zoo veel lettergrepen zal het woord hebben.

Welke medeklinkers in een woord van meer dan éene lettergreep, tot den voorgaanden, en welke tot den volgenden klinker behooren, zal des lezers eigen oog hem zeggen, en daarover zijn aan kinderen ook niet zoo gemakkelijk regelen te geven, even min als het door lang spellen geleerd kan worden.

Wanneer mijn' leerling zoowel de moeijelijkste als gemakkelijkste woorden op het bord of op de tafel heeft leeren lezen, dan is het tijd zijn gedrukt ABC- of leesboek in de hand te nemen, hetwelk zoo ingerigt is, dat het kind reeds in het eerste uur vele bladzijden van hetzelve kan doorlezen (*).

Kun-

(*) De Schrijver bezigt hiertoe *Immanuels A B C-boek*, hetwelk eene voortreffelijke handleiding moet zijn, om het Deensch te leeren lezen.

Kunnen mijne leerlingen nu enkele woorden uit boeken lezen, dan kunnen zij ook geheele zinnen lezen; want deze bestaan uit enkele woorden. Ook moet het kind, zoodra het geheele volzinnen en gedachten, die uit meerdere deelen bestaan, begint te lezen, met de scheidteekens (, ; : . ! ?) en derzelver gebruik worden bekend gemaakt, en hun geleerd worden, hoe het, met in achtneming van dezelve, met de noodige rustingen lezen moet, om in een tegenovergesteld geval den zin niet verkeerd te begrijpen.

Alvorens ik eindig, zij het mij nog vergund met een enkel woord melding te maken van de voordeelen, welke uit deze leerwijze voortvloeijen, en welke zoowel voor ziel als ligchaam nuttig zijn.

1. Worden de kinderen daardoor bevrijd van het schadelijke lange schoolgaan in hunne teedere kindsheid, en van het zitten des zomers en des winters tusschen eene menigte kinderen in stof en ongezonde lucht; naardien zij in den tijd van twee of drie maanden, in één uur dagelijks, meer leeren, dan anders in de school in even zoo veel jaren, en dagelijks in zes uren.

2. Worden zij van het schadelijke, van het geestafmattende spellen, met al de kwade gevolgen van hetzelve, van den hatelijken schooldreun enz. bevrijd.

3. Zij worden gewoon aan datgene, hetwelk voor ieder mensch, gedurende zijn geheele leven, belangrijk is, namelijk: aan het naauwkeurig en

wel

wel opletten, en aan het gebruik hunner zinnen. Zij worden aangespoord om zoowel de oogen als de verbeeldingskracht te gebruiken, om de letters te kunnen naschrijven, en om hun gehoor te oefenen, om gelijkluidende klanken te onderscheiden.

4. Zij verkrijgen eene zuivere en juiste uitspraak, naardien zij aangespoord worden, om bij het spreken al de medeklinkers te noemen. En

5. Leeren de kinderen, door deze leerwijze, altijd ook iets schrijven, en het geschrevene lezen, hetwelk in het dagelijksch leven van zeer veel belang is."

OPVOED- EN ONDERWIJSKUNDIGE WENKEN.

Kinderen moeten niet aan zichzelven overgelaten worden. — Kinderen zijn even als uurwerken, welke, wanneer zij niet dagelijks opgewonden worden, stilstaan. — Let hierop, ouders en onderwijzers, en laat uwe kinderen en leerlingen nooit aan hunne eigen neiging over, wanneer gij van hen vlijt en pligtsbetrachting vordert. Slaat zelve de hand aan het werk, bezigt gepaste hulpmiddelen en bezorgt hen vooral goed onderwijs; eerst dan zult gij uwe wenschen vervuld zien.

Heil den Onderwijzer, die geen plak of stok noodig heeft. — Ligchamelijke straffen zijn altijd een

een treurig noodmiddel voor eene ſchool. Dat zij dus dan eerst in de plaats van woorden komen, wanneer deze volſtrekt geen nut meer te weeg brengen. — Hoe gelukkig is de Onderwijzer, wiens woorden, bij zijne leerlingen, alles vermogen. — De zoodanige is de liefde en achting van alle menſchenkenners waardig.

Slagen alleen verbeteren nimmer. — Hoe toch zou dit ook kunnen zijn, daar zij alleen aan het ligchaam eene pijn veroorzaken, waarvan de ziel geen gevoel heeft. Men ziet hierom dikwijls, dat kinderen, die het meest gekastijd worden, de grootſte deugnieten zijn. — Een verſtandig opvoeder zal nimmer het ſlaan als een middel ter verbetering gebruiken. Veeleer zal hij trachten — wanneer hij al in een enkel geval zoo ver komen moet — zijne kweekelingen door, daarmede gepaarde, gepaste toeſpraak en hartelijke vermaningen té roeren, en zoo op hun verſtand en hart te werken.

Straffen moeten naar de omſtandigheden geregeld worden. — Wie bij elk misdrijf dadelijk de zwaarſte ſtraf oplegt, handelt niet alleen onregtvaardig jegens den overtreder, maar maakt hem bovendien nog verharder in het kwaad. — Men moet dus de ſtraffen trapsgewijze regelen, en eerst de ligtere beproeven, voor dat men tot de zwaardere overgaat.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

OVER

DE VOORDEELEN VAN WEL TE KUNNEN LEZEN, DEN INVLOED HIEROP VAN EENE GOEDE LEERWIJZE DER LEESKUNST EN AANPRIJZING VAN DIE VAN J. J SCHNEITHER IN VERGELIJKING VAN DE OUDE MANIER OM HET LEZEN DOOR SPELLEN TE LEEREN.

VOORGEDRAGEN IN EENE

VERHANDELING

den 30. van Bloeimaand 1811,

door

D. DE GRAAFF,

STADS FRANSCH KOSTSCHOOLHOUDER TE GORINCHEM,

bij gelegenheid van het openbaar onderzoek en de bevordering der Leerlingen dezer School.

Na een jaar arbeidens, zien wij, onze Leerlingen en hunne Onderwijzers, ons weder met dankbaar genoegen omringd door eene talrijke en aanzienlijke vergadering, zamengekomen ter bijwoning van het jaarlijksch openbaar onderzoek

en de bevordering der leerlingen van het Opvoedings-Instituut hier ter Stede (*).

Deze plegtigheid, gewijd aan de jeugd en aan de bevordering van hare belangen en van haar geluk, kon ik, dacht mij, niet beter aanvangen, dan door ons en mijzelven bezig te houden met de overweging van zulke zaken, die op het onderwijs eene onmiddellijke betrekking hebben. En hiertoe meende ik te moeten kiezen, hetgeen het eerste, het kindsche onderwijs betreft, als zijnde van het uiterste aanbelang; de akker toch eens wel bearbeid en goed zaad in den grond geworpen zijnde, zoo kan de landman, maar ook dan eerst, gegronde hoop hebben op eenen gewenschten en rijken oogst.

In deze Verhandeling zal ik dan bepaaldelijk spreken over de leerwijze, nu gedurende ruim tien jaren met eenen goeden uitslag door ons gebezigd, om kinderen, door eene gemakkelijke en aangename leiding, de moeijelijke kunst van lezen aan te leeren.

Dat het leeren lezen moeijelijk, ja, voor kinderen, zoo men hen niet op eene verstandige wijs op den weg brengt, ten uiterste verdrietig en ver-

ve-

(*) Van dit openbaar onderzoek der leerlingen dezer uitstekende en zeer bloeijende School, als mede van dat der leerlingen op de overige openbare Scholen der Stad *Gorinchem* zal men weldra in staat gesteld worden in deze onze *Bijdragen* een uitvoerig verslag te geven.

De Redacteur.

velend is, weet ieder Onderwijzer, die zich met deze taak belast ziet. Eens volwasfen, herinneren wij ons dit maar naauwelijks; maar te meer doet de dagelijkfche ervaring ons befeffen, van hoe groot een aanbelang het aanleeren dezer kunst is. Niet ten onregte zegt daarom DUCLOS: „*Quiconque fait lire, fait le plus difficile de tous les arts.*" Dit zoo waar en door ieders ervaring bevestigd, gezegde, vindt men in 's mans *Avertisfement préliminaire*, geplaatst voor het werkje: *Le Quadrille des Enfans*, waarvan wij met zeer veel vrucht gebruik maken, om onze leerlingen in het lezen der Franfche taal te oefenen. Hiervan zal ik, ten voordeele van ons thans te behandelen onderwerp, niet breeder fpreken; maar mij flechts beroepen op het oordeel van deskundigen, en aan hunne beflisfing overlaten, of onze leerlingen in de Franfche taal, zoo zij niet door eenig natuurlijk gebrek in hunne fpraakdeelen verhinderd of reeds door een vroeger aangenomen verkeerd gebruik bedorven zijn geworden, het Fransch goed leeren lezen en uitfpreken.

De gedachten en denkbeelden, welke ik nopens het lezen en leeren lezen in het midden zal brengen, zijn, hoewel ze meestal door eene veeljarige ondervinding verkregen werden, niet geheel nieuw, noch wil ik ze u als zoodanig doen voorkomen. Ieder verftandig Onderwijzer of Huisvader, die belang ftelt in het onderwijzen zijner kinderen, weet, hoe veel er, in de laatfte jaren, door

 in-

in- en uitlanders over het lezen en leeren lezen is gezegd en geschreven geworden.

In de behandeling van het gekozen onderwerp zal ik mij tot de vier navolgende hoofdzaken bepalen:

Ten eerste. Van hoe veel aanbelang het leeren lezen is, namelijk: van zulk een lezen, dat in staat is bij hen, die lezen, en bij hen, die het aanhooren, die denkbeelden en gewaarwordingen op te wekken en levendig te houden, welke de schrijver, bij het ter neder stellen der zaken, bedoelde.

Ten tweede. Op welk eene wijze wij in onze jeugd deze kunst, den grondslag van alle wetenschappen, hebben aangeleerd.

Ten derde. Hoe veel verstandiger men thans, ten gevolge der verbeterde schoolinrigtingen, de leeskunst onderwijst.

Ten vierde. Hoe men dit gemakkelijk, verstandig en aangenaam doet, met het volgen der leerwijze, die ik, geleerd door eene veeljarige ondervinding, bijzonderlijk zal doen kennen en aanprijzen.

Het is eene waarheid, die menig een van zelve reeds zal opgemerkt hebben, dat er maar weinig menschen zijn, die kunnen lezen; ik bedoel zóó te lezen, dat men aan hunnen toon, aan de buiging van hunne stem en aan den nadruk, waarmede zij het doen, hooren kan, dat zij het door hun gelezene verstaan en gevoelen, en door hun

voor-

voorlezen, of bij zich zelven of bij anderen, de, door den schrijver bedoelde, gewaarwordingen opwekken.

Hoort men niet menigmaal een eenvoudig historisch berigt uit eenig nieuwsblad, op denzelfden toon, als een vers, en een vers als eene aankondiging uit de nieuwspapieren daarheen dreunen? Wordt niet dikwijls het schoonste stuk uit gewijde en ongewijde schrijvers, even als eene vertelling uit eenig laf geschrift, opgedreund? Hoe groote verveling verwekt het niet vaak bij den kieschen hoorder, wanneer hij een schoon dichtstuk of verheven proza, op eene eentoonige, zingende of geheel onwelluidende wijze hoort martelen? Leert de ondervinding niet, dat men somtijds verstandige schrijvers aantreft, welke, hetgeen zij met warmte en geestdrift ter neder gesteld hebben, niet met dien nadruk, dat gevoel en die hartstogtelijkheid kunnen voorlezen, welke zij bij het schrijven gewaar werden, en welke gewaarwordingen zij bij anderen wilden verwekken?

Men verzekert, dat onze bekende HOOGVLIET, Schrijver van het schoone Dichtstuk: *Abraham den Aartsvader*, bij het lezen van hetzelve zeer weinig gevoelde, en zich tevens op de voortreffelijke gedachten, in dit stuk bevat, zeer weinig liet voorstaan. De beroemde Tooneelist PUNT, dit Dichtstuk voor de eerstemaal lezende, werd dermate door hetzelve getroffen, dat hij met geestdrift tot den Schrijver ijlde, om den man te zien, aan wien men het te danken had, en om er hem

tevens zijn dankbaar gevoel voor te uiten. De Dichter hoort al de hem toegezwaaide lof koel en verwonderd aan, betuigende er zoo veel ongemeens en schoons niet in te kunnen vinden. Hierop ontvonkt het gevoel in PUNT, hij vangt aan er met warmte en vuur stukken uit op te zeggen. De edele toonen, het welgeplaatst gevoel en de nadruk, waarmede PUNT dit deed, roerden het hart van den Dichter zoo zeer, dat hij door overmaat van aandoening tranen stortte. Wat vermag het goed lezen niet!

Al treft men de gaaf tot deze edele kunst niet bij elk in zulk eene mate aan, evenwel zal iedereen gaarne toestemmen, dat de bekwaamheid, om goed te lezen, eene even zoo nuttige als wenschelijke gave is.

Het minstbeduidend opstel, het allereenvoudigste narigt verkrijgt, door de gaaf van het goed te lezen, eene aanvallige belangrijkheid, waardoor het de oplettendheid van den aanhoorder tot zich trekt. Integendeel zelfs het doelmatigste opstel, waarin de Schrijver de verhevenste gedachten ontwikkelde, verliest zijn schoon, wanneer het door eenen ongeoefenden lezer wordt voorgedragen. Zoo min de aanhoorder als de voorlezer gevoelt iets van al het edele en verhevene, dat in het geschrift besloten is. Ja veeleer wekt het verveling, in plaats dat een natuurlijk voorlezen de aanhoorder zoude uitlokken, hetzelve ten minste met belangstelling aan te hooren, en in staat zoude gesteld worden de denkbeelden, gewaarwordingen en

be-

bedoelingen van den Schrijver op het ſpoor te volgen en mede te gevoelen.

Hoe veel kan het gezellige leven er niet bij winnen, wanneer men in zijne jeugd goed, verſtaanbaar en kunstmatig heeft leeren lezen, want ik houde mij overtuigd, dat, wanneer men in zijne jeugd zoo leert lezen, als het behoort, men bij meergevorderden leeftijd in zijne uitſpraak en in het voordragen zijner denkbeelden, doorgaans veel gelukkiger zijn zal. Immers de man, die goed leest, zal ook niet dan goed kunnen ſpreken, en zal zich van zelven in alles natuurlijk en naar den aard der zaken uitdrukken. Deze beide hoedanigheden, *goed lezen* en *goed ſpreken*, zijn dan, mijnes oordeels, zeer naauw verbonden.

De invloed van het verſtandig leeren lezen ſtrekt zich intusſchen veel verder uit, dan tot het veraangenamen van het gezellige leven.

Denken wij aan hen, wier betrekkingen het medebrengt, iets in het openbaar te moeten voorlezen of voordragen. Komt het goed lezen en ſpreken niet zoo wel den kanſel-redenaar, als die in de pleitzaal, ten hoogſte te ſtade, en is het hun zelfs niet volſtrektelijk onmisbaar? Is het voor hunne toehoorders niet van het uiterſte aanbelang, dat zij de door hen voorgehouden zaken duidelijk en bevattelijk hooren voordragen, ten einde door eenen verſtaanbaren en aan het belang van het onderwerp geëvenredigden toon, die duidelijke denkbeelden, die heilzame indruk, en die edele gewaarwordingen bij hen worden opgewekt en le-

vendig gehouden, welke het gewigt der zaken vereischt?

Van waar dan toch, dat deze zoo noodige begaafdheden van goed lezen en goed ſpreken, bij menig een, zoo dikwerf ontbreken? Mijn antwoord is: zulks is te zoeken in de gebrekkige wijze, waarop velen in hunne jeugd hebben leeren lezen. Wil men nu in meergevorderde jaren dit gebrek verhelpen, deze goede wil komt veelal te laat! Het is waar, een DEMOSTHENES kwam, door lange oefening en onafgebroken ijver, eene hem van der jeugd af aan eigene belemmering in de ſpraakwerktuigen te boven, en kon zich, hoe weinig begaafdheid de natuur hem in dit opzigt gegund had, beroemen, de eerſte redenaar van dien tijd in de Griekſche Welſprekendheid te zijn geworden. Dan hoe weinige zulke voorbeelden treft men aan! Dat men zich dan daarop niet verlate!

Het vermogen der ſpraak moet reeds in de jeugd ontwikkeld worden. De kindſche jaren zijn de beste zaaitijd van goede beginſelen. De jeugd is het voegzaamſte tijdperk ter aankweeking van die goede hebbelijkheden en begaafdheden, welke den bekwamen man in zijn volgend leven kunnen onderſcheiden. In mannelijke jaren zijn de ſpraakwerktuigen te ſtijf en te onbuigzaam, om ze eene bevallige uitſpraak te doen aannemen; dit moet in de eerſte jeugd geſchieden, en dan nog treft men de geſchiktheid daartoe niet algemeen bij kinderen aan. Onoverkomelijke zwarigheden ſtellen zich menigmaal in den weg: dit leerde mij veelvuldige

on-

ondervinding. Er zijn menſchen, wien door de natuur de noodige geſchiktheid geweigerd is om goed te kunnen leeren lezen, doordien hunne ſtem en ſpraakwerktuigen de vereischte buigzaamheid en gemakkelijkheid ontbreken, of doordien hun geest het vermogen mist, om eene reeks van woorden in eens te overzien en te omvatten, en om aldus hunnen toon naar al de wijzigingen eener bevallige uitſpraak te rigten,

Voortdurende oefening echter ruimt veelal zoo niet alle, toch de meeste zwarigheden uit den weg, en hij, welke noch de gemakkelijkheid der ſpraakwerktuigen, noch de buigzaamheid der ſtem, noch de vatbaarheid van oordeel bezit, om eenen Lierzang of ander verheven gedicht goed te leeren lezen, kan evenwel zoo verre gebragt worden, dat hij het een of ander eenvoudig opſtel of verhaal op eene wijze leere voorlezen, die bij zijne hoorders geene verveling verwekt. Hiertoe kan men bijna met alle kinderen, bij ſommige door kortere, bij andere door langere oefening geraken, en hen hiertoe op te leiden is de taak van den Onderwijzer, en bijna de zijne geheel alleen, daar toch de ouders hiertoe zelden tijd en gelegenheid hebben.

Dan ook, zal de Onderwijzer hierin wel ſlagen, zoo is het noodig, dat hij zelve de vereischte geſchiktheid en bekwaamheid bezitte. Hij zelve behoort goed te kunnen lezen, en een welgeplaatst gevoel van toon en uitdrukking te bezitten, om de misſlagen zijner leerlingen bij het lezen, met

 lui-

luider ſtemme, te kunnen verbeteren, en hen door zijn voorbeeld te onderrigten.

Daar dus het goed leeren lezen, volgens mijne meening, van zulk eenen algemeenen invloed op onze ſpraak, op ons gevoel en onzen ſmaak is, kan men zich niet te veel beijveren, om deze volſtrekt onontbeerlijke kunst op eene verſtandige wijze den kinderen aan te leeren.

Dat wij ons nu eenige oogenblikken bepalen bij de wijze, waarop de meesten onzer in onze kindschheid hebben leeren lezen, en daarmede kom ik tot de tweede afdeeling mijner voorlezing.

Men begon den kinderen, en men doet zulks nog hier en daar, voornamelijk in de kleine kinderſchooltjes, aan wier betere inrigting, hoe oneindig veel men ook reeds aan de algemeen heilzame ſchoolverordeningen te danken heeft, men nog niet met ernst heeft kunnen denken; men begon, zeg ik, den kinderen het zoo zeer vervelend groot *a*, klein *a*, *beje*, *ceje* voor te zeggen, of liever voor te baauwen, en dit moesten dan deze ſchepſeltjes zoo lang nazeggen, tot dat zij, op deze wijs, een groot twintigtal figuren, waaraan zij geen het minſte denkbeeld konden hechten, enkel door naklappen hadden aangeleerd.

Na deze figuren, namelijk de letters, — want deze zijn immers niet anders dan de afbeeldſels van eenig ſpraakgeluid, — dan eindelijk, en veelal nog zeer onvolkomen, het kind in het geheugen gedrongen, en deze, het kind folterende, oefening, een of twee jaren voortgezet te hebben, ving het

even gedachteloos ſpellen of liever temen aan. Welk een vervelend werk dit en voor onderwijzer en voor leerling is, beſeft ieder weldra, die er maar een oogenblik over nadenkt.

Denken wij vooreerst maar aan de verkeerde benaming der letters, zoo als: *groot a*, *klein a*, *béje*, *céje*, *esſe*, *erre*, *dubbeluve*, en andere meer; benamingen, die zoo geheel verkeerd en ten onregte aan de letters gegeven werden, en die het kind, zoo het dezelve op deze wijs aangeleerd had, bij het uitſpreken der woorden, als het dan eindelijk zou gaan lezen, weder moest afleeren. Op deze wijs leerde men dan het kind, als met geweld en in langen tijd gedachteloos, iets aan, wat het daarna, ook even gedachteloos, en misſchien met nog meer moeite, moest afleeren. Welk eene tijdverkwisting, welk een vergeefſche arbeid!

Denken wij, ten andere, aan de in vroeger tijd in vele ſcholen, want ik wil ze er niet allen onder begrijpen, plaats hebbende gewoonte van het herkaauwen der letters in woorden van drie of vier lettergrepen, en hij, die hooren en gevoelen kan en wil, zal ſpoedig eenen walg en weerzin van zulk een onderwijs in zich ontwaren. Bij voorbeeld: het ſpellen van het woord *ſtandvastigheid*, opgedreund volgens den gewonen ſlenter, bragt met zich den volgenden omſlag: door dit woord van vier lettergrepen al ſpellende voort te brengen, moest het kind niet minder dan vierendertig lettergrepen uitſpreken; men ging toch daarbij aldus te werk: *es-ſe*, *te-je*, *a*, *en-ne*, *de*, *ſtand*, dat zijn negen lettergrepen; *u-ve*, *a*, *es-ſe*, *vas*, *ſtand-*

ſtand-vas, dat zijn weder acht lettergrepen; *te-je*, *i*, *ge*, *tig*, *ſtand-vas-tig:* weder acht; *ha*, *e*, *i*, *de*, *heid*, *ſtand-vas-tig-heid*, nog eens negen: dus te zamen, de geheele ſom opgemaakt zijnde, zijn het niet minder dan vierendertig lettergrepen, waaronder er zijn, die viermalen herkaauwd en uitgeſproken moesten worden. Welk eene dwaasheid! Welk eene tijdverſpilling, en voor een kind onverdragelijke bezigheid, om, in een woord van vier lettergrepen, er vierendertig zoo geheel gedachteloos en zonder er eenigen zin aan te kunnen hechten, te moeten opdreunen. Hoe vele voorbeelden van dezen zelfden ſtempel zou ik hier nog kunnen bijvoegen, vooral wanneer ik er zulke woorden toe koos, waarin de letters zoo geheel verkeerd worden uitgeſproken, zoo als in: *wijn*, *water* en anderen. Om nog maar een enkel voorbeeld uit velen te noemen, waarin men de letter *dubbel* of *dubbelde-uve* benoemde, zoo als men die den kinderen eerst aanleerde, en welke toch geen anderen klank heeft noch kan hebben, dan die van *we*, wijl men toch zegt: *wijn*, *water*, en niet *dubbelde-uve ater*, zoo als het kind natuurlijk moest denken, daar het toch die letter zoo had leeren noemen en uitſpreken. Waarom dan de letters eenen geheel anderen klank bij het aanleeren, dan bij het uitſpreken gegeven? Moest dit het zwakke denkvermogen van een kind niet geheel verbijsteren en in de war helpen?

De leerlingen nu een, twee of meer jaren met dit papegaai-geſnap van ſpellen gemarteld zijnde, waarbij hunne herſenen geen eenig denkbeeld op-

de-

deden, moesten zij zich eindelijk aan het uitſpreken van lettergrepen en geheele woorden gewennen. Het kind moest nu alle krachten van zijne teedere ziel inſpannen, om toch lettergrepen en woorden te leeren uitſpreken, en moest te dien einde de verſchillend aangeleerde toonen in lettergrepen van vier, zes en acht letters geheel en al weder vergeten, ten einde uit al deze klanken, uit de vele lettergrepen in éénen lettergreep of in één woord, maar éénen klank te kunnen vormen, en al die klanken en al die lettergrepen in eens te leeren uitſpreken. Hoe zeer moest niet bij dit lastig werk den kinderen de werktuigelijke gewoonte, hen aangeleerd om enkele lettergrepen te noemen, deerlijk in den weg ſtaan, dewijl het, om eene enkele lettergreep of woord te willen lezen, zich de uitſpraak van de bijzondere lettergrepen aan-, en daarentegen het denkbeeld van enkele lettergrepen weder moest afwennen. Welk een hartzeer, welk eene pijniging voor een kind!

Trof het kind daarenboven eenen ſtuurſchen Onderwijzer aan, die het door bedreigingen of ſtraf tot deze ellendige bezigheid dwong, dan kan men ligtelijk opmaken, dat het kind de ſchool, die plaats, waar het verſtandiger en beter moest worden, moest aanzien als eene plaats van plaag en ſtraf. Ja, die plaats ſtrekte dan ook veel meer tot onderdrukking, dan tot ontluiking en ontwikkeling van de nog ſluimerende zielsvermogens der kinderen. Sommigen onder ons, geachte Hoorders! kunnen ons welligt nog herrinneren, hoe vele moeite het aan onze ouders kostte, om ons

het

het zij door belofte het zij door dwang naar de school te krijgen, en getuigen hiermede als van zelve voor de waarheid, van hetgeen ik aanvoer.

Zoo eindelijk moest het kind nu aan het leeren lezen gaan; maar hoe las het dan ook nog? Raadplegen wij hier de ondervinding en de voorbeelden, die hiervan nog genoeg voorhanden zijn, dan zal de slotsom deze wezen: dat een groot aantal menschen, indien zij niet, in meer gevorderde jaren, zelve het gebrekkige hadden leeren inzien, en zich niet door eigen oefening bevlijtigd hadden, dat gebrekkige te verhelpen, nooit op eene duidelijke en verstaanbare wijze zouden hebben leeren lezen.

Dat hetgeen ik hier, geachte Hoorders! in het kort geschetst heb van de wijze, waarop de meesten onzer, in onze kindsche jaren, in de eerste gronden van alle wetenschap zijn onderwezen geworden, overeenkomstig is met de striktste waarheid, zullen velen uwer mij gereedelijk helpen bevestigen. Laat ik er nog bijvoegen, — want ik moet mijne gedachten hier luid doen spreken: — dat zulk eene leerwijze, om de kinderen aldus jaren lang met het aanleeren van enkele letters, zonder eenige wezenlijke beteekenis, te martelen, en hen vervolgens naar dezen slenter te leeren spellen, volgens mijne meening, eene dwaasheid, eene nuttelooze tijdverspilling was, eene plaag zoowel voor Onderwijzers als voor leerlingen, eene plaag, die alleen door de kracht der gewoonte en vooroordeelen gewettigd werd, en daardoor alleen dragelijk kon gemaakt worden. Is het

dus

dus te verwonderen, dat deze onverstandige leerwijze, of slenter liever, want ze verdient niet eens den naam van leerwijze, bij het kind eenen schier onoverkomelijken afkeer verwekte voor al hetgeen lezen en letterkundig onderzoek kan genoemd worden, en, wat meer zegt: moesten de ontluikende zielsvermogens, door zulk eene werktuigelijke en gedachtelooze bezigheid, niet aanmerkelijk verzwakt en voor het vervolg in den hoogsten graad bedorven worden, daar het zich ontwikkelend denkvermogen verstompt en onderdrukt werd, en dat wel juist in dien eersten leeftijd, waarin alle krachten behoorden ingespannen te worden, om de nog teedere kiem van het menschelijk vermogen te voeden, te doen uitbotten en opgroeijen, ten einde aldus het uitzigt te openen op het inoogsten van goede vruchten in eenen meer rijperen ouderdom.

Lof zij dan het gezond verstand; dank der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, die met regt den naam van nuttig verdient; dank der verbeterde schoolinrigtingen, welke sedert eenige jaren, door den invloed eener verlichte Regering, in dit Land en ook in deze Stad zoo veel goeds gesticht hebben ter verbetering mede van het eerstbeginnend onderwijs der jeugd, waarvan de berigten der openbare School-examina kunnen getuigen, die men zoo veelvuldig vermeld vindt in het geachte tijdschrift: *Bijdragen ter verbetering van het Schoolonderwijs;* dank eindelijk den Inspecteur-Generaal van het Lagere Schoolwezen

en

en den onderscheidenen Schoolopzieners, die alomme werkzaam blijven in de Onderwijzers voor te lichten en behulpzaam te zijn aan het meer en meer tot stand brengen van een verbeterd onderwijs. Ook onze leer- en onderwijsboeken zijn aanmerkelijk verbeterd en veel doelmatiger ingerigt. Door deze, en door den ijver van verstandige Onderwijzers, wier getal dagelijks aangroeit, wordt ook het onderwijs verstandiger, gemakkelijker en aangenamer, zoo voor de Onderwijzers zelven als voor de leerlingen. Wel is waar, men vordert thans van de Onderwijzers eene meerdere vlijt, een meer opgeklaard denkvermogen, eene meer onafgebrokene werkzaamheid, dan voor dezen. Maar welk Onderwijzer, die het belang der jeugd ter harte neemt, wijdt niet gaarne met de meeste inspanning zijne krachten aan het geluk van het opkomend geslacht. Gaarne ontzegt hij zich de vermaken en genoegens, die de zamenleving aanbiedt, ten einde zijne gewigtige pligten te getrouwer te vervullen. Een edel hart, en dit toch behoort de leidsman der jeugd te bezitten, vindt daarentegen zijne belooning en zijne genoegens in eigen bewustheid, ten nutte der kinderen en jonge lieden, aan zijne zorg toevertrouwd, zijne krachten te besteden, en dit doende, de regtmatigste aanspraak te hebben op de achting zijner medeburgeren, tevens beseffende, dat hij alzoo ook nader komt aan zijne bestemming als mensch, om nut te verspreiden, kunde te helpen vermeerderen, en de beoefening der deugd algemeener te maken. Overtuigd, dat hij, langs eenen beteren weg, in

dit

dit alles beter flagen kan, onderwijst hij niet langer volgens den ouden boven vermelden flenter. Het letter-leeren tracht hij met meer verstand te onderwijzen, door aan de letters de benaming te geven, overeenkomstig met derzelver uitspraak en gebruik. Van dezelve gaat hij over tot het leeren uitspreken van kleine, vervolgens van grootere lettergrepen, en zoo leidt hij trapswijze, ongevoelig en spoedig zijne jonge leerlingen op tot het zamenstellen van woorden en geheele volzinnen. Het gansche onderwijs in Spel- en Taalkunde, en al wat verder op de lagere Scholen onderwezen wordt, krijgt in zijne hand eene oneindig betere gedaante, die het voor het ontluikend verstand der kinderen veel vatbaarder en tevens veel vruchtbaarder maakt. En daar deze betere handelwijze alreede allerwege is doorgedrongen, zoo mag men vrijelijk zeggen, dat de geringste Scholen, aldus voortgaande, welhaast zullen kunnen wedijveren met die enkele meer voorname, welke nog voor weinig jaren onder de beste gerangschikt werden.

Maar genoeg hiervan. Ik ga over tot de laatste en voornaamste afdeeling mijner verhandeling, welke de voorstelling en aanprijzing ten doel heeft van de leerwijze, waarop men, ook volgens mijne eigene ondervinding, het leeren lezen voor onderwijzers en leerlingen zoo zeer aangenaam en gemakkelijk maakt; en welke bovendien zoo zeer geschikt is naar de vatbaarheid van het kinderlijk verstand. Ik bedoel de *Nieuwe Leerwijze*, om

kinderen, binnen zeer korten tijd, te leeren lezen en denken, door wijlen J. J. SCHNEITHER, mijnen waardigen Vriend en Onderwijzer, wiens aandenken bij mij altijd in zegening blijven zal.

Met de inrigting en bedoelingen van dit werkje, hetwelk voorzeker te weinig gekend en te weinig naar waarde gefchat wordt, wilde ik u vooraf nader bekend maken. Mogt ik in jongere jaren, toen mijn oordeel minder rijp, en ik minder in ftaat was om 's mans edele oogmerken te doorzien, het geluk hebben, om, bij het opftellen van hetzelve, eenen enkelen geringen fteen aan dit voor mij thans zoo hooggefchat gebouw te helpen bijdragen, in rijpere jaren raakte ik met de daarin bevatte denkbeelden meer gemeenzaam door de uitgebreidere werken van WOLKE, BASEDOW en SALZMAN, mannen, wier namen door hunne zoo nuttige en belangrijke fchriften, ten dienfte van onderwijs en opvoeding, aan de vergetelheid ontrukt zijn. De beoefening hunner fchriften, zoowel als die van vele vaderlandfche verdienftelijke mannen, gevoegd bij mijne eigene ondervinding, overtuigden mij federt, dat SCHNEITHERS leerwijze oneindig vele goede en verkiefelijke zijden en bijzondere verdienften heeft, om kinderen binnen zeer korten tijd te leeren lezen en denken.

Ik zou te wijdloopig moeten zijn, wilde ik hier een breed verflag van deze leerwijze geven. De meesten van u, zeer geachte Hoorders! kennen de goede vorderingen, welke uwe kinderen, federt ik in deze ftad den post van openbaar Onder-

derwijzer der jeugd bekleedde, door het volgen dezer leerwijze gemaakt hebben. Ik zou mij dus alleen op de ondervinding kunnen beroepen. Ik zou daardoor voor u over deszelfs voortreffelijkheid genoeg gezegd hebben en mij ontslagen kunnen achten er meer van te zeggen; want waar daden zoo openlijk spreken, behoeven geene bewijzen. Eene korte schets is evenwel noodig, om ons in staat te stellen, deze leerwijze met de hier boven afgeteekende oude leerwijze te kunnen vergelijken; maar meer ook zal niet gevorderd worden; om deszelfs verdiensten boven deze handtastelijk te doen gevoelen.

Met behulp dezer leerwijze begin ik mijne leerlingen, die ik vooronderstelle vijf of zes jaren oud te zijn, en liefst geene letterkundige kennis moeten hebben, door middel van prentjes, met de uitspraak der twee- en drieklanken en klinkers bekend te maken, en op gelijke wijze met de medeklinkers. In het leeren lezen en uitspreken der Fransche taal volg ik deze zelfde leerwijze, door behulp van het boven aangehaald *Quadrille des Enfans*, en ook bijna zoo in dat der Hoogduitsche taal, volgens de leerwijze van BASEDOW. De ondervinding leert, dat kinderen altoos in prentverbeeldingen welgevallen vinden, ja met blijdschap en genoegen op eene aangename en gemakkelijke wijze door dezelve kunnen en ook gaarne onderwezen willen worden. Deze prikkelen hunne verbeelding, verschaffen hun een voor hen kennelijk voorwerp, om er hunne gedachten op te bepalen; ja drukken, als het ware, een beeld

in hunne ziel, waardoor zij zich gemakkelijk het geleerde kunnen herinneren, hetwelk het kind met geene mogelijkheid kan doen bij het droog en gedachteloos van buiten leeren van het *a*, *b*, *c*, of het fpellen.

Met de klanken en klinkletters maak ik het kind, door het de figuren of prentverbeeldingen, welke de klanken in zich bevatten, duidelijk en langzaam voor te zeggen, het eerst bekend; het eerst, zeg ik, omdat toch alle fpraak- of geluidgevende wezens ons leeren, dat deze klanken, zoodra hun fpraakvermogen zich begint te ontwikkelen, het eerst door hen worden voortgebragt. Dus volg ik hier, naar aanleiding dezer genoemde leerwijze, de regelen, welke de natuur voorfchrijft en zoo kennelijk aan de hand geeft. Wanneer de kinderen op deze wijze met de klinkletters en met de twee- en drieklanken bekend zijn en dezelve duidelijk en vaardig kunnen uitfpreken, ga ik, op gelijke wijze, tot het leeren der medeklinkers over. Deze letters flechts dienende om onze fpraakwerktuigen te wijzigen en in beweging te brengen, en geenen klank van zich zelven hebbende, maar dien altijd van de medeklinkers moetende ontleenen, noem ik ze, naar aanleiding van SCHNEITHERS leerwijze, maar met een zoodanig flaauw geluid, dat ze door het kind kunnen gehoord en verftaan worden. Een medeklinker noemt men toch geheel ten onregte: *emme*, *elle*, *dubbeldeuve* enz. Dit is immers niet de klank, dien zij bij het uitfpreken der woorden aannemen, en door ze aldus in het *a*, *b*, *c*, en vervolgens bij het ge-

gewone ſpellen te laten noemen, leert men het kind, zoo als ik meermalen gezegd heb, iets aan, welk men het met veel moeite bij het leeren lezen weder moet ontleeren.

Het kind aldus de twee- en drieklanken, gelijk ook de enkele klinkers vaardig hebbende leeren uitſpreken, hetgeen men ſommigen, als ze wat vlug van oordeel en gemakkelijk van begrip zijn, in weinige weken, ja dikwerf in weinig dagen, gedurende de gewone uren van het ſchoolonderwijs, kan doen, ga ik over tot het zamenſtellen van die klanken op alle mogelijke wijzen, en zoo allengskens tot het lezen van woorden en geheele volzinnen; altoos in het oog houdende, het kind, als het ſtuit en eenen klank niet vaardig uitſpreekt, het prentje te herinneren, waardoor het zich dan ook dadelijk den klank, door zulk een prentje voorgeſteld, voor den geest brengt en in zijn geheugen terug roept.

Op deze wijze brengt men het kind ſpoedig en aangenaam op den weg, om goed en vaardig te leeren lezen. Ook zijn er, mijne Hoorders! voorbeelden genoeg voorhanden, dat er mede onder uwe kinderen zijn, en thans hier tegenwoordig, die in drie, vier of vijf maanden, gedurende ons gewoon ſchoolonderwijs, hebben leeren lezen. En zoo ik mij in bijzondere oogenblikken daarop konde toeleggen, wil ik mij gaarne verbinden, ze in weinige weken zoo verre te brengen, mits geene te groote ſtroefheid van oordeel in den weg ſta.

Dat deze leerwijze door de prentverbeeldingen, die de grond- of hoofdklanken der taal door ken-

nelijke, meestal uit het dieren- of planteurijk ontleende, voorwerpen aan het kind afmaalt en voorftelt, boven eene andere, die alleen op het geheugen werkt, oneindig vooruit heeft en verkiefelijk is, dunkt mij, is gemakkelijk te begrijpen.

Deze leerwijze toch fpreekt tot oog, oor en denkvermogen tevens. Zij is niet alleen zeer aangenaam en gemakkelijk voor het kind, maar ftrekt bovendien tot eene wezenlijke bezuiniging van tijd, wijl men door behulp derzelve de kinderen in veel korteren tijd kan leeren lezen, dan door de oude, daar deze niet zelden eenige jaren behoefde, om nog maar gebrekkig de kunst van lezen te doen aanleeren; welk tijdverlies ook nog andere reeds vermelde zwarigheden met zich brengt, inzonderheid verveling en afkeer van allen letterarbeid. Eene verveling en afkeer, die des te fchadelijker in hare gevolgen en van zoo veel te meer invloed zijn, omdat zij in die jaren ontftaan, waarin goede of kwade indrukfelen het meeste veld winnen, het diepst inwortelen en voorzeker op het volgend onderwijs en de opvoeding van het kind den grootften en fchadelijkften indruk maken. Daarentegen heeft deze zinnebeeldige of beeldfprakige onderwijs-methode, terwijl het kind er aangenaam door bezig wordt gehouden, nog dit boven de oude leerwijze vooruit, dat ze als het ware aan het zwakke denkvermogen van het kind een rust- of fteunpunt aanbiedt, en aldus den grondflag legt, om het kind ongemerkt te leeren, deszelfs gedachten te bepalen, te vergelijken, te onderfcheiden; alle zoo

vele

vele gewigtige eigenschappen, welke men in den ouden speltrant geheel en al mist.

Daarbij heeft deze leerwijze nog een ander en aanmerkelijk voordeel, dat is: duidelijkheid in de uitspraak. Bij het leeren lezen is het bovenal noodzakelijk, dat elke lettergreep, elk woord duidelijk en met eenen zuiveren toon wordt uitgesproken. Door den kinderen de prentverbeeldingen, waarmede ons onderwijs aanvangt, duidelijk voor te zeggen, leert men hen duidelijk, luid en met den zuiversten toon uitspreken en nazeggen. Niet zelden is mij gebleken, dat men daardoor geslaagd is het gebrekkig taalgebruik of eene gebrekkige uitspraak, die bij sommige leerlingen reeds diep waren ingeworteld, aanmerkelijk te verbeteren. Vooral heeft de ondervinding mij dit geleerd bij het onderwijs in het leeren lezen der Fransche taal, door behulp van het meergenoemde *Quadrille des Enfans*; want menigmaal heb ik bij jonge lieden, die reeds lang onderwijs in die taal genoten hadden, weder met deze beeldspraakige onderwijs-methode aangevangen, ten einde eene verkeerd aangewende uitspraak te verhelpen en te verbeteren, en meestal heb ik er het vroeger verkeerd aangeleerde door overwonnen en verholpen gezien. Dat eene juiste en zuivere uitspraak van den Onderwijzer den weg moet banen en ten voorbeelde strekken, spreekt van zelve.

Ook om kinderen te leeren denken, is SCHNEITHERS leerboekje uitnemend geschikt, wijl deszelfs inhoud tevens eene handleiding geeft, om den kinderen door behulp der zintuigen te leeren na-

nadenken, en hen te leeren onderscheiden en vergelijken. Bij deszelfs zamenstelling stonden beide middel en oogmerk SCHNEITHER voor den geest, welke denkbeelden hij in een tweede stukje dacht te ontwikkelen; doch hetwelk door omstandigheden en 's mans dood achterwege is gebleven. Een verstandig Onderwijzer kan niet dan het hoogste aanbelang daarvan beseffen, en zal ook niet nalaten, naar aanleiding van eigen verkregen kundigheden of daartoe geschikte kinderschriften, zijn hoofdwerk er van te maken om het oordeel en nadenken zijner leerlingen op te scherpen en te oefenen, inzonderheid alvorens hen met eenige oefening in letterkennis bezig te houden.

Ik zou nog vele dergelijke onderscheidende eigenschappen tusschen deze leerwijze en den ouden speltrant kunnen aanhalen; maar dit zoude mij te zeer doen uitwijden. Ook staat mij nog eene vrij algemeen geopperde zwarigheid tegen deze leerwijze uit den weg te ruimen: leeren lezen, zonder spellen, dit zegt men niet te kunnen begrijpen dat ooit goed kan uitkomen!

De ondervinding al weder getuigt genoeg voor mij en voor deze leerwijze. Mijne leerlingen leeren lezen, leeren het spoedig en gemakkelijk; spoedig, hiervan heb ik onderscheidene malen de ondervinding gehad. Om maar één staaltje uit velen aan te halen: ik heb een man, van veertig jaren oud, met behulp van deze leerwijze onderwezen, en zonder mij op de vlugheid van zijn begrip te kunnen beroemen, las hij bij de zesde les, die ieder van drie kwartier uurs was, eenen ge-

geheelen volzin, zonder eenige hulp. Zoo gaat het evenwel niet altoos met kinderen; met het eene slaagt men beter dan met het andere, en waartoe zou die vlugge voortgang hun ook over het algemeen nuttig zijn. Gaat het dus met sommigen langzaam; hierin staat deze leerwijze gelijk met andere leerwijzen. De goede uitslag van alle oefeningen hangt af van de vlugheid, den lust en het oordeel van den leerling.

Maar om tot het spellen terug te komen. Kunnen mijne leerlingen dan niet spellen? Leer ik hun dan niet spellen? De menigvuldig afgelegde proeven in onze openbare examina, zoo als nog heden morgen, getuigen voor deze mijne stellige bevestiging. Wat is toch spellen? Volgens mijne gedachten niets anders dan de kennis, om de woorden volgens eene goede spelling, berustende op de afleiding der woorden, en met in achtneming der regelen van de Spraakkunst wel te schrijven. Een kind behoeft niet te leeren spellen, om daardoor te leeren lezen. Neen het behoeft slechts de letters te leeren uitspreken, zamenvoegen tot lettergrepen en woorden, en zoo leert het lezen. De spelkunde moet niet begonnen worden, dan wanneer het kind gedrukte boeken vaardig kan lezen, en woorden begint te schrijven, want waartoe dient het de spelkunde, voor dat het kan schrijven? Dan eerst is het in staat de letters en lettergrepen, waaruit een woord is zamengesteld, te overwegen en derzelver plaats en schikking te bepalen. Men zal immers niet gelooven, dat de spelkunde eener taal op den ouden sleuter van spellen be-

rust. Ware dit zoo, dan zouden alle lieden, die gedurende vele jaren op deze wijze onderwezen zijn, en lang genoeg gespeld hebben, alvorens te lezen, goed, dat is, volgens eene bij hen aangenomen ortographie, spel- en taalkundig kunnen schrijven, en dit is in der daad toch zoo niet; zulks leert ons nog de dagelijksche ondervinding.

De kennis eener goede spelling berust op de aangenomene regelen der spelkunde, op de afleiding der woorden en op de kennis der spraakkunst, maar geenszins op den ouden zang- of speltoon.

Als onze leerlingen zoo verre zijn, dat zij gedrukte boeken, wier inhoud naar hunne vatbaarheid geschikt is, en welke zij door onze gesprekken, vragen, aanmerkingen en teregtwijzingen leeren verstaan, begrijpen en beoordeelen, dan eerst onderwijs ik hen in het spellen of liever in de spelkunde, omtrent op deze wijs. De onderwijzer heeft eene klasse van kinderen voor zich, en laat hen op een leerbord de geschrevene twee- en drie-klanken en de enkele klinkers en medeklinkers zien en opnoemen. Dit doen zij zoo wel zonder als met het bord, en in een paar lessen zijn zij daarop gevat, wijl zij dezelfde klanken in hunne leerboeken reeds hebben leeren kennen. Nu is het onverschillig, of zij de medeklinkers volgens onze of de oude gewoonte uitspreken. Vervolgens laat men hen al de klanken en medeklinkers, zoo op het bord, als zonder hetzelve, op verschillende wijze uitspreken, opnoemen, zamenstellen en veranderen. Dit doen zij zonder boek, en dus spellen zij. Daarna gaan wij op de-

zelf-

zelfde wijze over tot het noemen en ontleden van woorden van een, twee, drie, vier en meer lettergrepen. Den genen, die schrijven kunnen, geeft men den eenen of anderen volzin op om na te schrijven, waarin men dan die woorden brengt, welke zij reeds opgenoemd hebben, om aldus hunne oplettendheid te bepalen en op de proef te stellen. Verder breiden wij dit uit, door het verbeteren van met opzet gebrekkig geschreven woorden en volzinnen, tevens met het opnoemen der taaldeelen, alles naarmate dat de vorderingen en krachten der leerlingen zulks gedogen. Dit een en ander hebt gij, geachte Hoorders! heden morgen op ons examen, voor zoo verre de tijd ons dit toeliet, op nieuws gezien, terwijl gij tevens blijken gezien hebt, dat, wijl er tot het zuiver schrijven eener taal meer behoort dan enkele spelkunde, wij de regelen der spraakkunde beoefenen. Ook zult gij opgemerkt hebben, dat wij dit, met onze onderscheidene klassen, op eene redenerende wijze doen, geschikt naar de vatbaarheid van ieder derzelve, en zulks voor de verschillende talen, die door ons onderwezen worden.

Dan ik moet afbreken, de verdere bezigheden van dezen dag roepen er mij toe. Dezulken mijner Hoorders, wier weetlust niet genoeg voldaan is, met hetgeen zij van mij hoorden, en die meer begeeren te weten van de behandelde leerwijze, welke ten grondslag van ons geheele plan van onderwijs ligt, wijze ik naar de voorrede en onderrigting wegens het gebruik derzelve, geplaatst voor de *Nieuwe Leerwijze* van wijlen bij mij hooggeachten SCHNEITHER.

IETS

IETS
OVER
STRAFFEN IN DE SCHOLEN.

Iedere ſtraf, op zich zelve beſchouwd, is een kwaad; een klein kwaad, waardoor een grooter voorgekomen of verhinderd moet worden.

Overtreft de ſtraf het kwaad, hetwelk zij verhinderen moet, dan is zij zeer ſchadelijk en verwerpelijk, en degene, die dezelve in het werk ſtelt, is een tiran of een dwaas.

Is de ſtraf zoo groot als de misdaad, dan heeft zij geene waarde, en het ware dan even goed, het kwaad te laten zoo als het was, dan het door eenig ander te verdrijven of te doen vervangen; ten minſte zoude het tijd gewonnen zijn.

Maar wanneer door eene geringe ſtraf een groot kwaad verhinderd wordt, dat is, wanneer door een klein kwaad een groot goed bereikt kan worden, dan eerst heeft de ſtraf hare waarde. Echter zal de menſchenvriend bij de regtvaardigſte en geringſte ſtraf altijd wenſchen, dat hij niet noodig hadde dezelve in het werk te ſtellen.

Eene opvoedingsmethode, die alle ſtraffen onnoodig maakte, zoude zeker de allervoortreffelijkſte zijn; doch zij is tot heden even min gevonden, als

als de steen der wijzen. Zeker is het echter, dat men bij de opvoeding in het algemeen, en derhalve ook bij het onderwijs, slechts van weinige en geringe straffe zal behoeven gebruik te maken. Eene school, waarin veel gescholden, geraasd en geslagen wordt, en waarin zekere pijnigende straffen ingevoerd zijn, is geene goede school.

Iedere handeling, zal zij die eens wijzen zijn, moet iets nuttigs ten doel hebben; derhalve mag ook de straf tot geen ander, dan tot een nuttig einde aangewend worden.

Het eerste oogmerk der straf moet altijd de verbetering van den gestraften ten doel hebben. Wij spreken van straffen in de scholen, want bij die, welke door Gerigtshoven bepaald en volvoerd worden, is het niet alleen te doen om de verbetering van den misdadiger, maar ook om de rust en veiligheid der maatschappij.

Met het eigenlijke doel, om de leerlingen te verbeteren, vereenigt zich somtijds ook het bijöogmerk, om door de straf eenen ander een afschrikverwekkend voorbeeld te geven: echter mag dit zelden in aanmerking komen.

Wanneer de verbetering der gestraften het eigenlijke oogmerk der straffe zijn moet, — straf als straf beschouwd is een kwaad, — dan zal een verstandig onderwijzer, alvorens hij straft, wel onderzoeken, of hij de verbetering zijner leerlingen door geenen anderen, zekerder, aangenamer en gemakkelijker weg bereiken kan, dan door straffe: onzes oordeels zal hij dikwerf dit oogmerk kunnen bereiken.

Ie-

Ieder opmerkzaam Onderwijzer zal het *willen* der kinderen als de bron van alles goeds, en het *niet willen* als die van alles kwaads beschouwen. Het willen zal echter meer door eene liefderijke behandeling, dan door stok en roede voortgebragt worden, en men kan door vriendelijkheid veel beter de leerlingen tot gehoorzaamheid en vlijt gewennen, dan door straffe.

De mensch gewent zich aan alles. De vrije mensch leert eindelijk ketenen dragen, en de leerling vreest eindelijk den stok en de roede niet meer. Hij merkt de slagen aan, die hij ontvangt, als iets dat zoo wezen moet, hij haat den onderwijzer en deszelfs onderrigt, en zijn wil tot het goede, verstikt onder de slagen, welken hem toegedeeld worden. Even zoo ongevoelig kan de leerling voor schande worden. Het is de pligt van den onderwijzer, dat hij het nimmer zoo verre laat komen, dat hij hen voor onverbeterlijke deugnieten of domöoren verklaart; want ligtelijk neemt de leerling deze verklaring op, als of hij geregtigd was, om boosaardig en dom te zijn: daardoor zijn zeker meer booswichten gevormd, dan men denkt. Dit is een wenk, die men niet genoeg in het oog kan houden; want kinderen worden zeer ligt dat, wat men van hen gelooft, dat zij worden kunnen. Gebrek aan vertrouwen is het werkzaamste middel tot verderf.

Ware vrees voor God laat zich geenszins door slagen in het hart vestigen, maar wel eene dierlijke vrees voor den onderwijzer, en eene ongevoeligheid en een afkeer tegen al wat goed is.

Zoo

Zoo lang de leerling tusfchen goed en kwaad, tusfchen vlijtig en traag in blijft, dan is er altijd nog op verbetering te hopen; maar zoodra de onderwijzer in het openbaar de hoop opgeeft; en het kind enkel door flagen nog eenigzins wil dwingen, dan is alles verloren.

„ De roede des tuchtmeesters," zegt STOLBERG, „ is geene tooverroede, en uit hare dorre „ takken fpruiten nimmer vruchten van orde: het „ kwaad kan zij keeren, wanneer zij in geval „ van nood en met verftand gebruikt wordt."

In *geval van nood* en met *verftand.* — Een onderwijzer moet zichzelven gevolgelijk eerst vragen: of er wezenlijk zulk een geval voorhanden zij? Of herinneringen, voorftellingen, zekere fchikkingen niet toereikend zijn in plaats van ftraf, om den leerling voor toekomftige misflagen te behoeden. Ik wenschte, dat elk onderwijzer, alvorens hij tot ftraffen overging, eerst eenige oogenblikken met zichzelven te rade ging, hij zou, wanneer het geval zulks vorderde, met verftand tuchtigen.

De onderwijzers moeten, wanneer hunne leerlingen onvatbaar fchijnen te zijn, de gebreken niet fteeds in het *willen* en *kunnen* der kleinen, maar ook in de verkeerdheid hunner eigene methode zoeken, en zich dagelijks bevlijtigen om het onderrigt hun duidelijk en bevatbaar te maken.

Is het wezenlijk in de onvatbaarheid der leerlingen gelegen, dan is het niet alleen wreedheid, maar dwaasheid, het kind te willen ftraffen, omdat

dat het niet is, wat het zich niet maken kan. Dit is ook toepasfelijk op zulke fcholen, waar alles bijna tot van buiten leeren bepaald wordt. In eene fchool, waar het verftand door redenering opgeklaard wordt, en het van buiten leeren flechts bijwerk is, komen, overeenkomftig den aard der zaak, minder ftraffen te pas. Een onderwijzer van deze foort weet wel, dat hij een goed antwoord eer door eene gepaste vraag, dan door eenen ftokflag verkrijgt.

Er zijn gevallen, waarin de onachtzaamheid afgekeurd of beftraft moet worden; maar dan houden wij het flaan voor geheel overtollig, want er zijn andere en gepaster ftraffen. Is de leerling b. v. bij het lezen niet opmerkzaam, en zijn liefderijke vermaningen te vergeefs, dan late men hem zijn boek toe doen en zette hem van zijne plaats. Is hij bij het fchrijven niet oplettend, fchrijft hij fommige trekken of woorden verkeerd, welke hij beter maken kan, en zijn de vermaningen vruchteloos, dan late men hem twee of meer fchriften fchrijven, tot hij zijne fouten verbeterd heeft, op dat hij vroeg leere, dat alles, wat men doen moet, ook goed moet verrigt worden.

Zoo zeer wij er op gefteld zijn, dat de leerling zich gewenne, alles wat hij doet, goed te doen, en dat men dit met goedheid en ernst tracht te bereiken, even zoo verkeerd en fchadelijk vinden wij het, wanneer de onderwijzer tot ftraffe voor de leerlingen hunnen arbeid en hunne lesfen vermeerdert. Het leeren moet een kind

niet

niet tot straffe gemaakt worden, even zoo min als het bidden (*).

Maar, zal welligt een onderwijzer vragen, die zich aan plak en stok gewend heeft, hoe maakt men het, wanneer de kinderen moedwillig, boosaardig en halstarrig zijn? Moedwillig zijn de kinderen somtijds, zelfs in de beste school; doch dit is een gevolg hunner jeugd, en een ernstige wenk brengt hen welras weder tot hunnen pligt. Over het algemeen verdient het lagchen der kinderen dadelijk geene straf, wanneer hetzelve uit geene verkeerde beginselen voortspruit; integendeel kunnen er gevallen voorkomen, waarin men hun dit moet veroorloven; maar dan moet een: *nu is het genoeg*, alles weder tot stilte kunnen brengen. Een voortreffelijk middel om moedwil in de scholen voor te komen, is, dat men de oudste leerlingen zoodanig aan orde gewent, dat zij slechts op eenen wenk gehoorzamen, en dus voor de jongeren een goed voorbeeld ter navolging zijn.

Hoe ouder de leerlingen worden, hoe minder de straf voor hen noodzakelijk moest zijn. Een leerling, die in zijn dertiende jaar nog door beschaa-

(*) Wij kennen een man, die ons betuigd heeft; dat hem de 119. Psalm, zoo dikwijls hij dezen hoort noemen, eene onwillekeurige gewaarwording van afkeer veroorzaakt, omdat hij eens een gedeelte van denzelven ter straf van buiten had moeten leeren, waarbij hij, bij elk woord, hetwelk hij verkeerd noemde, of waarbij hij haperde, met eenen slag bedreigd werd.

ſchaming en ſtraffe moet gevormd worden, is eene ongunstige verſchijning. Zij zijn alsdan in de jaren, waarin zij bevatten kunnen, dat het hoogst ſchandelijk en onteerend voor hen zou zijn, wanneer men hen door bedreigingen of door ſtraffe tot hunnen pligt moest brengen. Maakt een der oudſte leerlingen zich aan iets ſchuldig, dan moet men hem zijne misſlagen zonder noodzakelijkheid niet in het openbaar, of in de tegenwoordigheid van anderen, maar wel in het bijzonder onder het oog brengen. Daardoor wordt een zeker gevoel van eer bij de leerlingen opgewekt en onderhouden, hetwelk den onderwijzer zeer wel te ſtade komt.

Wanneer men in eenig opzigt tusſchen de oudere en jongere leerlingen onderſcheidt moet maken, dan is het zeker in het beſtraffen. Wie den ſtaf zwaait over alles, wat onder zijne regering ſtaat, en zonder onderſcheid toeſlaat, die loopt groot gevaar, dat de oudere leerlingen tegen hem opſtaan.

Mogt toch ieder onderwijzer, die tot heden ligchamelijke ſtraffen voor onvermijdelijk hield, aan de noodzakelijkheid derzelve beginnen te twijfelen, en meer en meer beproeven, om zijne leerlingen zonder zulke middelen te beſturen. Zoo lang de regering geloofde, dat men tooverij door verbranding moest ſtraffen, zoo lang werd er ook menig offer verbrand en echter de zaak niet verbeterd; doch ſedert de hekſen onverhinderd tooveren mogen, blijven menſchen en vee even gezond, als toen er een ſtreng regt over haar gehouden werd.

KA-

KATECHETISCHE ONTLEDING
VAN EENE
VERTELLING.

Op de algemeen ingevoerde Boekenlijst zijn, voor de verschillende klassen, afzonderlijk boekjes aangewezen *om te lezen*, in onderscheiding van die *om te leeren lezen*. Het gebruik van de laatste moet zich voornamelijk bepalen, om er de kunst van lezen aanvankelijk door te leeren of verder door te oefenen. Daarentegen moeten de eerstgenoemde, of die *om te lezen*, bijzonderlijk strekken, om de leerlingen met verstand te leeren lezen, dat is, om hen te leeren dat nut van het lezen te trekken, waartoe die kunst wordt aangeleerd, of om hen zoo te leeren lezen, dat zij niet alleen in staat zijn de klanken en woorden uit te brengen, maar ook om de meening van die woorden en de daaruit zamengestelde zinsneden te verstaan, het doel van den schrijver wel te vatten, en er aldus voor het verstand kundigheden of voor het hart opwekking tot het goede uit te erlangen.

Het verschillend gebruik van de beide soorten van boekjes is dus gelijk aan het verschil tusschen hulpmiddel en doel, en die van de laatste soort dus even voortreffelijker dan die der eerste, als doel dit boven hulpmiddel is. Ongelukkig dan de schooljeugd, bij welke niet dan boekjes om *het lezen te leeren* gebruikt, of deze niet dan uitsluitend tot dat einde gebezigd worden. Reeds daarin

onderscheidt zich ook de beter ingerigte school van de ouderwetsche. In de laatste is alles niet dan vorm en werktuigelijk; in de eerste stralen allerwege pogingen door ter verstandsontwikkeling en vorming van het hart; dáár tracht men niet slechts kunsten aan te leeren, maar tevens die kunsten te leiden tot het einde, waartoe zij worden aangeleerd.

Deze zoo voortreffelijke wijziging, welke het schoolonderwijs door deze betere inzigten verkreeg, zoude zeker alreede nog meer algemeen zijn, indien de Onderwijzers zelve doorgaande beter doorzigt hadden in de hooge waarde van dit verschil tusschen de oude en de nieuwe schoolinrigting, en voornamelijk wanneer zij meer algemeen den goeden slag hadden om aan hun schoolonderwijs zulk eene betere rigting te geven, overeenkomstig met het wezenlijk doel der schoolverbetering. Maar ook geen wonder, dat velen in dit opzigt de handen nog zeer verkeerd staan; nimmer kregen zij daartoe gepaste aanleiding.

Dit straalt dan ook bijzonder door in het gebruik van de boekjes, *om te lezen*. Velen zijn er nog zelfs, die daarmede in het geheel geen weg weten; terwijl anderen er wel het oogmerk van bevatten, maar er niet goed mede voort kunnen; gelijk het dan ook eene moeijelijke kunst is, die boekjes regt te gebruiken, dat is, door gepaste vragen over derzelver inhoud de kinderen op te leiden om met verstand en nut te lezen.

Ten einde hierin behulpzaam te zijn, zal men nu en dan een voorbeeld geven, hoe er over gelezene verhalen of vertellingen, hoedanige die

boek-

boekjes bevatten, door den Onderwijzer kan en behoort gevraagd te worden. Zoodanige voorbeelden rekenen wij daartoe toch nuttiger, dan het bloot opgeven van wenken, onderrigtingen en regelen. Althans door het een met het ander te paren, mag men eerst hopen waarlijk tot nut van onderwijzer en schooljeugd te werken. De onderwijzer bestudere voor zich zelven zoodanige vertellingen en de daarbij gevoegde vragen, niet ten einde dezelve woordelijk over te nemen, maar om er zich naar te rigten als naar een opgehangen model. En alsdan zal het niet kunnen missen, of hij, die dat doet, zal allengskens de moeijelijke kunst aanleeren van, over hetgeen zijne scholieren lezen, wel te vragen, en dezen dus doende den regten greep erlangen, om met verstand, dat is, met vrucht en nut voor zich zelven te leeren lezen, en zoo eerst wezenlijk en blijvend voordeel trekken uit dit gedeelte van het schoolonderwijs.

Frederik en *Flip*, een paar vrolijke knapen, kwamen eens in eenen tuin, alwaar eenige bijenkorven stonden; dadelijk begaven zij zich derwaarts. De man, wien de tuin toebehoorde, riep hun toe: blijft terug, kinderen! de bijen zouden u anders steken. *Flip* volgde de waarschouwing dezes mans; maar *Frederik* zeide: mij heeft nog nooit eene bij gestoken, en liep daarop onbevreesd naar de korven. Doch het duurde niet lang, of hij kwam jammerlijk gestoken en met een groot geschrei terug. Zoo werd hij door schade wijs, doch de andere door onderrigting.

* * *

Vrage. Van wie wordt er in deze vertelling gesproken? — *Antwoord.* Van twee knapen. — *Vr.* Hoe heetten deze knapen? — *A. Frederik* en *Flip.* — *Vr.* Waar kwamen zij? — *A.* In eenen tuin. — *Vr.* Wat verstaat men door eenen tuin? — *A.* Een stuk gronds, dat met vruchtboomen, groenten en andere gewassen beplant is, en dat door eene heining of een muur of iets anders omgeven is. — *Vr.* Wat vonden zij onder anderen in dezen tuin? — *A.* Bijenkorven. — *V.* En wat deden de kinderen, toen zij deze bijenkorven gewaar werden? — *A.* Zij liepen naar dezelve toe. — *V.* Wie was te gelijk in den tuin? — *A.* De man, wien dezelve toebehoorden. — *Vr.* En waarvoor waarschuwde deze de knapen? — *A.* Dat zij niet te nabij de bijenkorven moesten komen. — *Vr.* Waarom deed hij dat? — *A.* Opdat zij niet gestoken zouden worden. — *Vr.* Kunnen dan deze diertjes wezenlijk steken? — *A.* Ja zeker kunnen zij dat. — *Vr.* Waarom zijn toch deze beestjes geschapen, daar zij de menschen steken? — *A.* Wijl zij ook vele voordeelen aanbrengen. — *Vr.* Steken zij dan ieder, die haar nabij komt? — *A.* Neen, slechts wanneer men haar beleedigt of tergt, dan steken zij. — *Vr.* Waarmede kan men haar wel tergen of vertoornen? — *A.* Wanneer men naar haar werpt of hare woning verstoort. — *Vr.* Gij zeidet te voren, dat de bijen ons ook voordeel aanbrengen; welk nut verschaffen zij ons dan? — *A.* Zij leveren ons de honig. — *Vr.* Waartoe kan men deze gebruiken? — *A.* Men kan de-

dezelve in plaats van suiker gebruiken, ja ook tot artzenij. — *Vr.* Volgden beide knapen de waarschuwing van den tuinier? — *A.* Neen, *Flip* alleen maar. — *Vr.* Wat deed daarentegen *Frederik?* — *A.* Hij ging bij de bijenkorven. — *Vr.* Waarom gaf hij geen gehoor aan de waarschouwing van dien man? — *A.* Omdat hem nog nooit eene bij gestoken had — *Vr.* Maar wat waren de gevolgen van zijne ongehoorzaamheid? — *A.* Eer hij er aan dacht, bekwam hij eenen steek. — *Vr.* Ondervond hij daarbij genoegen? — *A.* Neen, wel smart. — *Vr.* En waardoor gaf hij zijne smart te kennen? — *A.* Door schreijen. — *Vr.* Werden beide knapen door dit voorval nu wijzer? — *A.* Ja. — *Vr.* Maar werden zij dit op eenerlei wijze? — *A.* Neen, *Frederik* werd het door schade. — *Vr.* Maar *Flip?* — *A.* Door onderrigting. — *Vr.* Welke van beide knapen bezat den grootsten moed? — *A. Frederik.* — *Vr.* Welke van beide was de gehoorzaamste? — *A. Flip.* — *Vr.* Welke van deze beide deugden is wel de beste? — *A.* De gehoorzaamheid. — *Vr.* Waardoor gaf *Flip* dan zijne gehoorzaamheid te kennen? — *A.* Daardoor, dat hij aan de waarschuwingen des tuiniers gehoor gaf. — *Vr.* En waarvoor behoedde hem nu zijne gehoorzaamheid? — *A.* Voor schade. — *Vr.* Waarom geeft gij de gehoorzaamheid de voorkeur boven den moed? — *A.* Wijl zij ons voor schade en smarte behoedt. — *Vr.* Wanneer u iemand die ouder is en gevolgelijk meerdere ondervinding heeft, eenen goeden raad geeft, wat moet gij dan doen? — *A.* Ik moet zijnen raad volgen. — *Vr.* Wie was in deze vertelling

de

de oudere, die de beide knapen eenen goeden raad gaf? — *A.* De tuinier. — *Vr.* Maar welken menschen kan slechts een goede raad van dienst zijn? — *A.* Die denzelven opvolgen. — *Vr.* En wie was in deze vertelling de knaap, welke naar geenen goeden raad luisterde? — *A. Frederik.* — *Vr.* Verdient *Frederik* derhalve wel, dat hij beklaagd wordt? — *A.* Neen, want hij had zich die smarte door zijne eigene schuld op den hals gehaald. — *Vr.* Verdient *Frederik* ook wel, dat hij verstandig genoemd wordt? — *A.* Neen, anders had hij goeden raad gevolgd. — *Vr.* Heeft een kind dan goeden raad noodig? — *A.* Ja, omdat het nog weinig ondervinding heeft. — *Vr.* En op wien stelt een goed kind, wanneer het goeden raad noodig heeft, wel het meeste vertrouwen, — op zijne ouders, meesters, of op andere menschen, die het niet zoo naauwkeurig kent? — *A.* Op zijne ouders en meesters. — *Vr.* Zullen verstandige en regtschapene ouders hunne kinderen wel iets kwaads raden? — *A.* Neen, maar wel alles wat goed is. — *Vr.* Door wie worden de kinderen het meest bemind? — *A.* Door hunne ouders en meesters. *Vr.* En wat verwachten wij, in het algemeen, van hen, die ons lief hebben, wanneer wij goeden raad noodig hebben? — *A.* Dat zij ons zulk een raad zullen geven, die ons nuttig is.

Vermaning.

Gehoorzaamt derhalve uwe ouders en meesters en volgt hunnen raad, want zij waken voor u: en denkt, dat zij beter weten dan gij, wat u nuttig en noodig is.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Aan de Schrijvers der Bijdragen ter bevordering van het Onderwijs en de Opvoeding enz.

MIJNE HEEREN!

De brief, in den verleden jare in uw maandschrift geplaatst, herinnerde mij aan een opstel uit de *Allgemeine Musikalische Zeitung*, 7ter *Jahrgang* N°. 8, hebbende ten opschrift: *Einige Gedanken über die Vortheile der frühen musikalischen Bildung*, en geschreven door J. F. MICHAËLIS. Ik kwam spoedig op de gedachten om dit stuk te vertalen, ten einde u hetzelve ter plaatsing toe te zenden; dan hield het, in de verwachting van in elk uitkomend Nommer iets over dit onderwerp te vinden, terug. Deze verwachting nu onvervuld gebleven zijnde, neem ik de vrijheid u het genoemde stukje vertaald toe te zenden, in de vooronderstelling, dat, daar mij uwe belangstelling voor dit vak van onderwijs uit het plaatsen des briefs gebleken is, gij ook hetzelve bij gelegenheid wel zult gelieven op te nemen; en, wanneer mij blijken mag, dat deze proeve u niet ongevallig is, waag ik het welligt in het

vervolg u iets anders, het zij overgenomen, het zij eigen opstel, te zenden; met die betuiging echter, dat ik veel liever iets uit bekwamer handen dan de mijne zal geleverd zien, inzonderheid van den Schrijver des opgenoemden briefs, wien (het zij mij vergund dit in het voorbijgaan op te merken) het bijgaande stukje niet onbekend schijnt geweest te zijn.

Aangezien het weinige, dat men tot dus verre aan de bevordering der Toonkunst op de scholen gedaan heeft, zijn er in der daad vele punten, waarover nog al iets zoude in het midden te brengen zijn, bijaldien men er zich op wilde toeleggen om de Zangkunst meer algemeen in te voeren, dan die ik onnoodig acht hier op te noemen, daar zij aan deskundigen bekend zijn, en voor anderen iets meer dan de bloote optelling behoeven.

Behoef ik nu nog wel iets te voegen bij hetgene in het nevensgaande stukje zoo duidelijk aangewezen is? Immers is „ Deugd en Zedelijkheid, „ door behulp der toonen, zoo wel bij het ge„ heele volk als in den engen huisselijken kring, „ werkzaam en bemind te maken het hoogste, „ het schoonste doel der Toonkunst." (*) Zij is eene gezellinne der eenzaamheid, zoowel als een middel ter veraangenaming der vriendschappelijke bijeenkomsten. In tegenspoed beurt zij den geest op, wanneer niets anders onze droefheid kan

(*) F. H. VON DALBERG, *Fantasien aus dem Reiche der Töne*, *seite* 118.

kan matigen. Ja ik zeg het met de woorden van BILDERDIJK:

Rampzalig, die, gevoelloos voor heur klanken,
Die fombre vreugd miskent, waarmeê ze ons harte ftreelt.
Hij moog zich vrij van 't blinde lot bedanken,
Wien 't ftaven gouds en gouden ftaven deelt;
Hij is, wat ftaat hem zij befchoren,
In 's Hemels ongenaê geboren,
Die 't hart voor maatzang heeft vereeld.

Is de beoefening der Muzijk dan van zoo veel gewigt, waarom zouden wij dezelve dan ook, ik zeg niet verwaarloozen, maar niet ijverig aankweeken? Waarom zou niet elk, die in ftaat is dit te doen, willen medewerken om een zoo heilrijk middel ter vorming der jeugd te onderfteunen? Is er gebrek aan handleidingen en gezangen? Ik geloof het, maar daarbij ook, dat er nog meer gebrek is aan goeden moed, om het te beginnen.

Laat ons dan zoo veel in ons vermogen is toebrengen ter bevordering der goede zaak, en de vruchten, die daaruit moeten voortvloeijen, zullen niet achterwege blijven. Zonder overijling en langzaam moet dit werk begonnen en voortgezet worden. Men verbeelde zich derhalve niet, hierin zoo fpoedig tot eene volmaaktheid te geraken; immers kan men niet zaaijen en oogsten te gelijk. De hinderpalen, die ons ontmoeten, behooren ons niet af te fchrikken; want, „ omdat wij niet aan„ ftonds iets volmaakts kunnen leveren, zullen „ wij daarom ook den graad van verbetering en

 „ vol-

„ volmaking, dien wij kunnen bereiken, verwaar-
„ loozen, en het bij het oude laten berusten?
„ Bezondigen wij ons dus niet aan de gansche
„ menschheid? Het is toch eene waarheid, die
„ door de ondervinding van zoo vele eeuwen
„ bevestigd wordt, dat datgene, wat op den ſtaat
„ der beſchaving van een geheel volk voordeelig
„ werken moet, ſlechts langzaam, ſlechts door
„ aanhoudende inſpanning bewerkt wordt. Laat
„ ons dus ſpoedig handen aan het werk ſlaan;
„ door de bemoeijingen, die wij voor eene doel-
„ matiger vorming des opgroeijenden geſlachts
„ aanwenden, zorgen wij tevens en met vrij ge-
„ lukkiger uitſlag voor het daarop volgende;
„ want zonder twijfel zullen ouders, die in hun-
„ ne kindsheid doelmatiger gevormd werden, als
„ gewoonlijk plaats vindt, ook hunne kinderen,
„ van jongs af, beter behandelen; dan zal huis-
„ ſelijk en openbaar onderwijs met meer overeen-
„ ſtemming werken, en eindelijk zal een geſlacht,
„ beter, krachtvoller, werkzamer en gelukkiger,
„ dan het tegenwoordige is en zijn kan, te voor-
„ ſchijn komen. Dat *wij* deze ſchoone toekomst
„ niet zullen beleven, dit moet onze vlijt geen
„ oogenblik hinderlijk zijn. Wij leven der mensch-
„ heid — deze is in den zin, waarin wij die
„ vatten, — *eeuwig*, *onſterfelijk*; en wat is het
„ beſtaan van twee geſlachten bij de eeuwigheid! —
„ een oogwenk! Laat ons dus zonder tijdverlies
„ het goede zaad uitſtrooijen, en ontbiedt ons
„ de Meester, die ons zond, dan volgen wij
„ zijnen roep met het blijde bewustzijn, van voor

„ de

„ de eeuwigheid te hebben gearbeid. — Herin-
„ neren wij ons den grijsaard, die in zijn tach-
„ tigste jaar een appelboompje plantende, ons,
„ toen wij hem vraagden, wanneer het vruchten
„ dragen zoude? antwoordde: „ Ik zal de vruch-
„ „ ten niet plukken, noch ook mijn zoon —
„ „ maar mijne naneven zullen eens de hand
„ „ dankbaar zegenen, die dezen boom plantte,
„ „ want hij zal schoone vruchten dragen."
„ Volgen wij dan het voorbeeld, dat deze grijs-
„ aard ons hier geeft." (*)

Ik ben,

MIJNE HEEREN!

AMSTERDAM, UW LEZER.
Oogstmaand 1811.

(*) W. C. C. VON TÜRK, *Briefe aus Munchen. Buchste u. s. w. 2. Theil s. 222.*

EENIGE

GEDACHTEN

OVER DE VOORDEELEN EENER

VROEGE OPLEIDING TOT MUZIJK.

De aandoeningen, met welke de genius onzes ontluikenden levens zich vertrouwd maakte, laten diepe indrukſelen achter, welke in de vormingen en ſchakeringen des rijperen ouderdoms merkbaar zijn. Met kracht ſtreeft de Natuur in het teedere ſpruitje naar ontwikkeling. De zinnelijkheid opent der verbeeldingskracht duizende bronnen, en deze Godin des levens, neemt ſpoedig alles te baat, wat bezigheid verſchaft, genot belooft, en des menſchen aanleg helpt ontwikkelen. Zijn het nu de zinnen, die der verbeeldingskracht het eerſte en ſterkſte voedſel geven, en komt hun de eer toe, de hoogere vermogens der ziel opgewekt en op verſchillende wijzen bezig gehouden te hebben; dan, waarlijk, gebieden met geen onbeduidende magt de eerſte, meeste en diepſte indrukſels der onvooringenomen kindsheid over den karakteriestieken vorm van ons later geestelijk en zinnelijk leven. En moet de mensch in zijne vorming niet aan het bloote toeval prijs gegeven worden, die

ons

ons toch voor geene ware, doelmatige beſchaving borg blijft; dan denke men er niet te klein over, als wij de nog opene zinnen der kleinen met zulke aandoeningen willen vervuld hebben, die, hoewel der kunst ontnomen, toch op den weg der Natuur eene edele beſchaafdheid helpen bevorderen. Wij blijven hier ſlechts bij den gehoorzin ſtaan, welke, bij zijne naauwe verwantſchap met de ſpraak, dat groot kenteeken der reden, eenen hoogen rang onder de hulpmiddelen ter beſchaving bekleedt. Van de wijze, waarop dit zintuig in de vroege kindsheid het meest en innerlijkst aangedaan wordt, ſchijnt een groot gedeelte der volgende ontwikkeling en beſchaving af te hangen. Want het gehoor geeft aan des kinds trek tot nabootſing ſtof en wijze om gedachten en gevoelens uit te drukken; wekt beelden, ideën; aandoeningen en driften in het kinderlijk gemoed op, en geeft door deszelfs indrukſelen (*ſenſationen*) aan het teedere zenuwgeſtel eene bijzondere ſtemming. Wat in den beginne ſlechts duister voor den geest zweefde, laat toch ſpooren na voor de herinnering, en maakt zich vaak zoo eigen aan het gemoed, dat het naderhand als een beſtaandeel van het klaarder, duidelijker bewust zijn, kenbaar, ja, bijna onuitwischbaar is. Het gewigt der vroege indrukſelen op den gehoorzin des kinds in het algemeen vooronderſteld, zal men de volgende aanmerkingen over den weldadigen invloed eener vroegtijdige muzijkale opvoeding en onderwijzing niet alle goedkeuring ontzeggen. Alhoewel men deze bemerkingen reeds dikwerf in ſtilte ge-

gemaakt moge hebben, zoo leest men ze welligt niet ongaarne, wanneer ze bepaalder uitgesproken, door gronden bevestigd en ter verdere nasporing en beproeving hier medegedeeld worden.

Wanneer en *hoe* een kind moet leeren *spreken* en *zingen*, komt wezenlijk mede op de gesteldheid en ontwikkeling van deszelfs *gehoor* aan. Behoed daarom, beminnende moeder, dit teeder zintuig bij uwen zuigeling voor bedwelmend geraas, voor elke in- en uitwendige verzwakking en hindernis! Oefen uwen lieveling reeds vroegtijdig om de verschillende galmen, klanken en geluiden te onderscheiden, den graad hunner sterkte, hunnen aard en de plaats, van waar zij komen aan te wijzen, en druk hem de na te bootsene toonen der liefelijke muzijk diep in de ziel! Voor deze zorgvuldigheid zal u reeds vroegtijdig de vaardigheid en zekerheid der stem uws kinds, de welluidendheid zijner spraak, en zijne vatbaarheid in het zingen beloonen. In het kort verheugt gij u over zijne zuivere, melodieuse spraak, en verwondert u niet meer over de ruwe uitspraak der verwilderde of verkeerd behandelde buren. Hoe verheft zich uw moederlijk hart, als zoon of dochter uwe melodiën, nu ter veraangenaming der eenzaamheid, dan in gezellige ledigheid aangenaam laat klinken! Vormt gij dan al geene Virtuosen in de kunst, het strekt u echter tot een hartelijk genoegen, dat uwe kinderen naar den omvang hunner stem zingen, en valsche toonen noch walgelijk geschreeuw laten hooren. Laat dus, beminnende Moeder! uw onmondig kind, reeds menigwerf zachte, liefe-

felijke, eenvoudige melodieën, teedere, zuivere, onschuldige gezangen hooren! Allengskens, schoon onmerkbaar, wordt het daarmede vertrouwd, en verkrijgt het daardoor niet alleen eene voorbereiding ter ontwikkeling en beschaving zijner stem, maar ook eenen weldadigen invloed op zijn inwendig gevoel. Leert het nu nazingen, leert het ook den bevattelijken, leerrijken en voor de kinderen aantrekkelijken inhoud verstaan; hoe zeer zijt gij, moeder! en hoe zeer is ook uw kind dan niet beloond! Het nazingen maakt deszelfs stem zacht en buigzaam, ook voor het spreken en lezen, en het krijgt, zoo als men zegt, meer toon in de keel. En hoe veraangenaamt eene welluidende uitspraak niet reeds de verkeering! In het algemeen ontwikkelen uwe muzijkale vooroefeningen zijne spraakwerktuigen gemakkelijker en spoediger. Tevens oefent en kweekt gij reeds zijnen zin voor het schoone, en neigt zijn gevoel en smaak tot het zachte, edele en liefelijke. Uit den inhoud der gezangen schept uw kind voedsel voor verstand, hart en jeugdige verbeeldingskracht. Opgeruimdheid, kalmte en rust brengt gij in zijne ziel. Moeders, trouwe oppasters, broeders of zusters! als gij den kinderen iets voorzingt en hun nieuwe melodieën leert, dan maakt gij ze tevens naauwer aan u verknocht! En welk voedsel wint niet die zoete verkleefdheid aan zijne geboorteplaats, ja de vaderlandsliefde, uit de van der jeugd aan geleerde liederen en wijzen, uit de eigendommelijke gezangen der Natie? (1.)

Verwondert u er niet over, dat de jonge *Emil*

zoo ſtil en achterhoudend is. Hem viel in zijne kindsheid geen vriendelijke omgang ten deel. Eentoonig was zijn huisſelijke kring. Geen liedje, geene melodie, op de harp, guitarre of klavier geſpeeld, wekte hem tot vrolijke aandoeningen op; niets leerde hem overeenſtemmend en met gevoel zijne gewaarwordingen in gezang of muzijkaal ſpel uitdrukken. Het hartverſcheurende geſchreeuw of gehuil der Zondagſche kerkelijke bijeenkomsten, die het teeder knaapje moest bijwonen, bedierf wel ras den zin voor de muzijk, die mogelijk bij de zachte koralen en orgeltoonen eener Hernhutterſche Gemeente met vrucht had ontwikkeld kunnen worden. — *Eduards* onvriendelijke ruwe toon ſchrikt ons af; immer verbeeldt men zich hem te hooren kijven, zelfs wanneer hij over onverſchillige zaken ſpreekt. Wij moeten ons hierover niet verwonderen. Veel van deze ſlechte gewoonte kan men verklaren uit de ruwe, harde klanken, uit de ſchreeuwende geluiden, onder welke het kind, bij zijne groote levendigheid en zucht tot navolging, groot geworden is. Want, hoe dikwerf komen niet ruwe zeden en inzonderheid eene ruwe uitſpraak voort uit eenen even zoodanigen omgang! Zouden zoetvloeijende gezangen, welklinkende ſtembuigingen (*Modulationen*) in het ontkiemende gemoed geene zachte ſtemming, geene aangename uitſpraak, zoo al niet geheel daarſtellen, ten minste helpen ontwikkelen?

Vroegtijdige vorming van het muzijkale talent, vroegtijdige bezigheid met muzijk, vult menige leegte in het nog onvast jeugdig leven, op eene nut-

nuttige wijze aan, die anders zeer ligt ter bevordering van verderfelijke dwalingen had kunnen ſtrekken. Zij biedt verſtand en hart eene aantrekkelijke ſtudie, eene aangename bezigheid aan, die menige verderfelijke neiging belet, verdrijft of doet bedaren. Dikwijls verzoet het genot der muzijk het leven, en ſtelt ons voor menige ſmartvolle ontbering ſchadeloos. (2) Het is waar, dat onder de liefhebbers en beoefenaars der Toonkunst wangunstige hartstochten beſtaan. Dan, waar zich zulke vlekken verraden, daar werd zij tot een gemeen middel van beſtaan, of tot eene ſlavin der ijdelheid, der eerzucht en der weelde van reeds bedorven menſchen verlaagd. Anders zal men onder hare ware vrienden niet ligt boosaardige ſtoorders der menſchelijke gelukzaligheid, niet ligt ſnoode menſchenhaters weten aan te wijzen. Integendeel moet, ja wel bij de beoefening van elke ſchoone kunst, maar toch inzonderheid bij die der Toonkunst, de menſchelijkheid en de zin voor wereldburgerlijke gevoelens bevorderd worden. Want het belang gaat van de kunst op de kunstenaars over, die door hunne werken zoo zaligend op tijdgenoot en nakomeling werken. Ja het verbreidt zich zelfs over andere kunstvrienden in nabijheid of op verderen afſtand, en brengt den vereerder der kunst en den kunstenaar met anderen in menige ſchoone, hartelijke zamenſtemming (*Berührung*). De toeneiging en bewondering, die kunstenaars en kunstvrienden omtrent elkanderen gevoelen, knoopt niet zelden, zoo

zich

zich slechts geen verachtelijke nijd hierin menge, warme en getrouwe vriendschapsverbindtenissen.

In zich zelve heeft de Toonkunst en derzelver beoefening die hooge waarde, waarop elke niet eenzijdige, maar zoo mogelijk algemeen overeenstemmende bezigheid van den beschaafden mensch aanspraak maakt. Dit vooronderstel ik, wanneer ik nu voortga slechts den weldadigen invloed eener vroege opleiding tot muzijk aan te wijzen.

Indien nu de kinderen, nadat hun gehoor en verbeelding genoegzaam voorbereid zijn, volgens eene goede, progressive methode zingen, of een instrument bespelen leeren, alsdan wordt menig, anders verbeuzeld oogenblik, nuttig en aangenaam doorgebragt. En hoe zeer wordt niet de huisselijkheid aangekweekt, als ouders of volwassene broeders of zusters de kleinen onderwijzen, ten minste derzelver vorderingen bij den Meester deelnemend aankweeken! Welke opgeruimdheid kan zulk een man, zoo hij slechts liefderijk en vriendschappelijk is, in een huisgezin brengen, door hunne vorderingen minzaam aan te moedigen, hunne muzijkoefeningen te ondersteunen, en wanneer hij als huisvriend vol kunstzin en menschenliefde in den vertrouwelijken kring welkom is! Hoe zeer wordt niet de gezelligheid door de Muzijk gevoed; zij worde nu meer dan minder gemeenschappelijk, maar toch nimmer zonder wederzijdsche belangstelling, in uren van uitspanning, of bij plegtige gelegenheden, nu eens tot eene aandachtvolle stemming, dan weder tot en-

kel

kel huisselijk vermaak, en ter verlustiging van bezoekende vreemden en vrienden uitgeoefend. Wie twijfelt aan de veredeling, tot dewelke de uitvoering van schoone en verhevene zangstukken van eenen edelen geestrijken inhoud in den familiekring vermag bij te dragen. Muzijk en Gezang maken ons hart eerst regt vatbaar voor de betoovering der poëzij.

Overigens schijnt de beoefening der Toonkunst (men versta hierdoor dan bloot het gezang, of het bespelen eens instruments) ook in het volgende opzigt den heilzamen invloed der gansche opvoeding te helpen bevorderen. Eene gewoonte aan regelmatigheid, juistheid, orde en harmonie kan bij een vlijtig aanhooren en uitvoeren van goede compositie's niet zonder aankweeking blijven. De opvoeder zorge slechts, dat deze zin ook buiten het gebied der Muzijk bevrediging zoeke, zich in de kunst niet te zeer verdiepe, noch dat trotsch- of gemaaktheid de overige levensregelen doe uit het oog verliezen. De opmerkzaamheid en eene vaardigheid, om de voorwerpen te onderscheiden, worden door het lezen en treffen der nooten inzonderheid bevorderd. De maatoefeningen (voornamelijk bij veelstemmige stukken, Fuga's enz.) vorderen die beide volstrekt, en maken eene bijzondere tegenwoordigheid van geest, vastheid en bezonnenheid des gemoeds volstrekt noodzakelijk. De jonge muzijkale kweekeling verkrijgt door zijne kunst eene onschatbare vaardigheid om verschillende vormen snel te be-

vat-

vatten en na te bootſen. Bij de innerlijke te za-menhang en de naauw verwante wederzijdſche werkingen der menſchelijke krachten en vermogens (*kraftaeusſerungen*) komt mij de vorming tot Muzijk voor, niet alleen geene eenzijdige, maar integendeel algemeene en inwendige (*intenſive*) ontwikkeling der krachten te waarborgen, met die vooronderſtelling, dat zich de leerwijze rigte naar de wetten der ontwikkeling en de individuele bekwaamheid, ſtrekking en ſtemming van den geheelen mensch..

In de hoogere ſtanden wordt de Muzijk als eene der voornaamſte ſtukken eener elegante opvoeding aangemerkt, dikwijls echter meer om de mode en uit eene zucht om te ſchitteren, dan wel uit achting voor de wezenlijke waardij der kunst en hare beſchavende, veredelende uitwerking. Maar ook in de lagere ſtanden zoude eenig muzijkaal onderwijs, zoo wel om de genoemde algemeene, als om andere bijzondere voordeelen zeer te wenſchen zijn. Van daar dat men het onderwijs in den zang reeds voor eeuwen (3), en vooral, uit betere inzage, in de jongſte tijden, in lagere en volks-, ja zelfs in geleerde ſcholen tamelijk algemeen ingevoerd heeft (4). Hoe menig voortreffelijk talent voor de kunst is uit de lagere ſtanden en uit zulke inrigtingen voortgekomen! Groote voorbeelden van Componisten en Virtuoſen zijn bekend. Voor de lagere volksklasſe echter moet muzijkale vorming, behalve de genoemde redenen, op de ontwikkeling en vorming der

krach-

krachten weldadig werken. Muzijkale zin, en zoo mogelijk eenige muzijkale bekwaamheid, zoude hun menig fchoon, edel genot, menige verwrolijking, die zij niet zelden dringend behoeven, verfchaffen, en zoude tevens de toevlugt tot fchadelijke uitfpanningen en nutteloos gefnap onnoodig maken. Men moest flechts zorgen, dat de fmaak meer van zulke muzijk afgekeerd werd, die bloot de lage zinnelijkheid ftreelt en dartele vrolijkheid bevordert. Muzijk in eenen edelen zin zoude dikwerf de liefde tot huisfelijkheid bevorderen en menig ellendig tijdverdrijf verdringen. Met een vroeg en doelmatig ontwikkeld muzijkaal gevoel zou de gemeene man meer fmaak voor hartverheffend kerkgezang bekomen; hij zou dezelve zuiverder en liefelijker zingen, en zoo doende zijner en anderer ftichting bevorderen (5). Zöllner zegt in zijn werk *über National-Erziehung* (1. Theil, feite 125): „ Zeer duchtige „ gronden zouden er voor de algemeene invoe„ ring des onderrigts in de Inftrumentaal-mu„ zijk bij te brengen zijn; maar alle worden door „ de eenige bedenking van de hand gewezen, „ dat dit aan hem, die geene bijzondere neiging „ hiertoe heeft, te veel tijd kost." — Zou dit laatfte wel geheel gegrond zijn? Eene goede methode, die, vroeg beginnende, van het gemakkelijke tot het zware overgaat en zich naar elks vatbaarheid fchikt, zal niet veel meer tijd wegnemen, ten minfte zal niet veel meer tijd vorderen, dan men wel voor onbeduidende beuzelin-

gen,

gen, of somtijds veel te hoog geschatte oefeningen (bij v. het zoo zeer in de mode zijnde en voor gezondheid en leven niet zelden schadelijk gewordene dansen) overheeft. Men vergt niet, louter muzijkanten van beroep aan te kweeken; maar alleen om den zin en de bekwaamheid, die voor Zang- en Toonkunst in de ziel des kinds liggen, voor de bevordering van het doel der geheele opvoeding niet ongebruikt te laten. Omstandigheden en uitstekende talenten zullen over de keuze van het muzijkale beroep kunnen beslissen.

C. F. MICHAELIS.

Leipzig.

AANMERKINGEN.

(1) Deze geheele redenering is zoo juist en waar, dat dezelve geene verdere aanmerking behoeft. Het lust mij echter er dit bij aan te merken, dat, wat het laatste gedeelte betreft, men zich den bekenden *Koezang* herinneren moet, bij welks aanhooring de Zwitser door eene onwederstaanbare zucht tot zijn Vaderland (*Heimweh*) bevangen wordt; en omtrent het eerste zeg ik niets, maar schrijf des beroemden EWALDS woorden, uit zijne *Voorlezingen over de Opvoeding der Jeugd*, I Deel bladz. 166, af: „ Vroeg „ kan reeds het oor gevormd worden, door zuivere, „ eenvoudige melodijen, door liefelijk kinderlijk ge- „ zang en even zulk spel; en welras zal het kind „ naar zulke toonen hooren. Onder de goede ei- „ genschappen eener kindermeid, zoude ik dus ook „ rekenen, dat zij vele eenvoudige liedjes, ten min- „ ste zuiver zingen, niet schreeuwen konde. Ge- „ durende den tijd, dat een kind naar zulk een ge- „ zang hoort, wordt het aangenaam en echter ver- „ standig, dus nuttig, bezig gehouden. De geneigd- „ heid tot melodij en harmonie is zoo naauw ver- „ bonden met zekere zachte, teedere, zoo gemakke- „ lijk tot zedelijkheid overhellende, gewaarwordin- „ gen, dat men dezelve niet vroeg genoeg kan op- „ wekken."

Aanm. van den Vertaler.

(2) Ik herinner mij bij deze gelegenheid een treffend gezegde uit de *Geschiedenis van* LEOPOLD KERKER, waarin zoo veele schoone aanmerkingen, de

muzijk betreffende, voorkomen: „ Mijn vader zei-
„ de: ik laat u de muzijk leeren, op dat zij u
„ eens, in uren van kommer, ter hulpe kome, en
„ bijsta, wanneer u niets zal kunnen troosten."

Aanm. van den Vert.

(3) Het behoeft niet aangewezen te worden, dat al hetgene hier volgt slechts op *Duitschland* betrekking heeft, en hebben kan.

Aanm. van den Vert.

(4) De Thomasschool te *Leipzig* is reeds sints langen tijd bekend als eene der belangrijkste kweekplaatsen van Muzijk en geleerdheid, inzonderheid heeft de Godsdienstige Toonkunst aan dezelve veel aanmoediging en beschaving te danken.

Aanm. van den Schrijver.

(5) De onsterfelijke O. C. R. ZOLLNER laat zich zeer duidelijk ten voordeele des gezangs uit in zijn voortreffelijk werk: *Ideen über Nationalerziehung*, Theil I. Seite III. enz. „ Eindelijk wenschte ik tot
„ de opvoeding der jeugd nog eenige oefening in
„ het zingen betrokken te zien. In de Protestant-
„ sche Kerk is het Gezang een wezenlijk gedeelte
„ van de openbare Godsvereering, en wie ontken-
„ nen wilde, dat hetzelve verdient dit te zijn, die
„ zoude toonen, even zoo min bekend te zijn met
„ den waren geest der stichting, als met de heer-
„ schappij, welke de toonkunst, in vereeniging met
„ de poëzij, op het menschelijk gemoed uitoefent.
„ Maar hoezeer gaat deze schoone uitwerking niet
„ verloren, als de Gemeente zonder gevoel, overeen-
„ stemming of orde hare stem verheft, en waardoor
„ het

„ het schijnt, als of elk slechts daarop bedacht ware „ om zijnen buurman te overschreeuwen! Indien de „ jeugd geoefend werd, zuiver, met uitdrukking, „ ten minste tweestemmig, en met eene gematigde „ stem te zingen; dan zou het kerkgezang deszelfs „ doel nader bijkomen en de huisselijke stichting „ zelfs zoude voor vrome gemoederen meerder aan- „ minnigheid verkrijgen.

„ Voor elke Godsdienstige Gezindheid heeft het „ gezang daarom eene hooge waarde, omdat het zoo „ een voortreffelijk middel is, om zuivere gevoelens „ en edele beginsels diep in de ziel te prenten, het „ gemoed eene vrolijke stemming te geven en tot een „ band der gezelligheid te dienen. Dit wordt alge- „ meen zoo wezenlijk gevoeld, dat er weinige vol- „ ken zijn, bij welke het gemeenschappelijk zingen „ niet in gebruik is. In het noordelijk gedeelte van „ ons Duitsch Vaderland, dat overigens niet alge- „ meen door vrolijkheid uitmunt, wordt wel minder „ gezongen dan in het Zuidelijke Deel en bij de „ Franschen; maar toch hoort men dikwijls van de „ maaijers, die van hunnen arbeid rusten, door de „ jonge lieden op plaatsen van openbare verlustiging, „ door de soldaten op de wacht, door het naar huis „ gaande melkmeisje enz. een lied aanheffen, dat ge- „ heel uitdrukking van innerlijke vrolijkheid is. Jam- „ mer maar, dat veelal deze, uitdrukking en de in- „ houd der liederen van zedigheid en kieschheid ge- „ heel ontbloot zijn, zoodat de gemeene man in „ *Duitschland* alle gezang, naar zijne wijze van „ spreken, in *Gods Woord* en *slechte bedrijven* ver- „ deelen kan. Dit kwaad zoude verholpen en veel „ goeds gesticht worden, als de jeugd reeds vroeg- „ tijdig geestvolle liederen op eene aangename wijze

„ leerde zingen. In deze behoefte moest zeker wel „ door onze Dichters voorzien worden; want of- „ schoon er reeds duizenden verfen en rijmen, over „ alle onderwerpen die tot het volksgezang behoo- „ ren, voorhanden zijn;. zoo zijn er voorwaar maar „ al te weinig liederen, die in gedachten en uit- „ drukking uitmunten en regt geschikt zijn om bete- „ ren smaak, edeler gevoel, vaderlandlievende en „ vrome voornemens en gepaste vrolijkheid onder den „ grooten hoop te verbreiden. Aan gepaste, eenvou- „ dige en gemakkelijke melodieën zal minder mangel „ zijn. Men make intusschen een begin met hetgene „ voorhanden is. Allengskens zal de voorraad wel „ grooter worden."

Ook de edele Zwitsersche Opvoeder PESTALOZZI rekent (volgens eenige opgaven in zijn geschrift: *Wie Gertrud ihre kinder lehrt*, pag. 94 en 114, en volgens zijne aldaar slechts voorloopig aangewezene leer der gezangtoonen, pag. 170, 181 en 182) Muzijk en Gezang onder de vereischten zijner nieuwe Leerwijze.

Aanm. van den Schrijver.

LIEF-

LIEFDELOOSHEID EN HUICHELARIJ

DER

KINDEREN.

Getrokken uit de aanteekeningen van een achtenswaardig en kundig Opvoeder.

Een vriend (dus schrijft de heer W.) bezocht mij, om mijne meening te hooren over eenige opmerkingen, die hij ten aanzien van de kinderen van den heer H. gemaakt had. Met diepe smart was hij ontwaar geworden, dat hij eenen tijd lang, door het gunstig gevoelen, hetwelk hij van deze kinderen gekoesterd had, bedrogen was. Hij had dezelve tot heden voor welgeaarde, deelnemende en opregte kinderen gehouden, die niet alleen jegens hem, maar ook jegens alle menschen welgezind waren, en hem in het bijzonder veel genoegen verschaften, terwijl zij hem altijd met een vrolijk gelaat en met vreugde te gemoet snelden. Hierin scheen het hem thans, dat hij zich misleid had, naardien hij twee onwederspreklijke bewijzen van het tegendeel ontvangen had.

Het eerste bewijs hiervan gaf hem JULIA, een meisje van tien jaren. Mijn vriend schertste met

haar, in eene gemoedsſtemming, waarin kinderen door hun onſchuldig en vrolijk gedrag zoo dikwijs de volwasſenen verplaatſen, en waarin dezen, bijna onwillekeurig, ſomtijds een of ander woord ontglipt, hetwelk zij naderhand wenschten te kunnen herroepen. JULIA huppelde om hem, ſpeelde met zijne horologieketting, en ſtreelde hem de handen en het aangezigt. „Gij hebt mij zoo „lief, JULIA!" zeide hij onder anderen tegen het meisje, „zoudt gij wel kunnen beſluiten om „mijne vrouw te worden?"

Het woord was er uit, hetwelk uit het geſprek met kinderen doorgaans behoorde verbannen te worden, dewijl men niet weet, of er ook onder hen zijn, wien zelfs het onſchuldigſte ſchaden kan. — De ſtraf volgde ook dadelijk op het misdrijf.

Mijn vriend, een man van vijftig jaren, die de zuiverheid en goedheid zijns harten alleen ten leiddraad bij zijnen omgang met kinderen neemt, en nooit in de noodzakelijkheid geweest was, om het kinderhart te beſtuderen, dacht bij deze woorden aan geene aanleiding tot zulk eene ernstige ſpotternij, als die, waarmede dit reeds bedorven meisje zijne ſcherts beantwoordde. Op deze vraag wierp zij eenen verliefden blik op hem, ſtreelde hem en antwoordde op eenen vleijenden toon: „Ei! „waarom niet!" doch keerde zich terſtond om, deed als of zij niezen moest, bootste met den mond de gebaren na van iemand, die zekere walging ondervindt, en maakte te gelijk met de vin-

gers

gers voor het gezigt het teeken, waardoor men in de gebarentaal een zoogenaamden horendrager aanduidt.

Dit alles zag mijn vriend in eenen tegenoverhangenden spiegel. Hij zou naauwelijks den spiegel en zijne eigene oogen vertrouwd hebben, indien het heimelijk gelach der overige kinderen hem niet allen twijfel benomen had. Tot in de ziel geroerd, bemerkte hij, dat hij bespot werd, en besloot hieruit terstond, dat de vriendelijkheid, waarmede de kinderen hem gewoon waren te behandelen, niet uit het hart kwam; hij stiet het meisje met drift van zich en trad naar het venster.

JULIA, in plaats van over deze harde behandeling getroffen te zijn, liep onder allerlei hoonende gebaren naar hare broêrs en zusters, en maakte, toen mijn vriend nog eens naar haar omzag, met de hand eenige beweging, als of zij zeggen wilde: „ hij heeft het gemerkt, dat wij hem voor „ den gek houden; doch laat hij — de goede „ hals zal dit welras weder vergeten." — Thans opende hij het venster en keerde met geweld zijn oog van dit tooneel af: zijne borst had lucht noodig.

Het tweede bewijs van bovengenoemden aard legde FERDINAND, een knaap van elf jaren, aan den dag. Hij was het petekind van mijnen vriend, ontving als zoodanig nog meer bewijzen van mijns vriends mildadigheid en liefde; doch had daarentegen ook nu en dan iets voor zijnen peetoom te verrigten.

Kort na het voorgevallene met JULIA verzocht mijn vriend zijn petekind om eenige vellen papier in te naaijen, waarmede hij zeer goed te regt konde. FERDINAND nam dezelve zeer vriendelijk aan, maakte daarmede in het geheel geenen spoed, maar legde ze op de tafel neder, zonder dat mijn vriend de oorzaak van dit gedrag kon bevroeden. Intusschen ging mijn vriend het vertrek uit en den trap op naar het boekvertrek van den Heer H., om aldaar iets te zoeken. Terwijl hij zich daar bevond, hoorde hij iemand langzaam den trap opkomen. Nieuwsgierig of dit FERDINAND mogt zijn, luisterde hij, en hoorde den knecht vragen: „ wat scheelt er aan, Monsieur FERDI-„ NAND? Hoe zijt gij zoo verdrietig?" „ Ik „ moet voor den ouden weder iets doen," was het antwoord, „ en dat komt mij zeer ongelegen."

Thans werd mijn vriend zeer bedroefd. Zijn schuldeloos hart sloeg geen geloof aan de boosheid van het menschelijk gemoed. Nu werd hij spot, verachting en ondank gewaar bij kinderen, die hij als zijne eigene beminde, en dit perste hem bijna de tranen uit de oogen.

Nu moest ik mijn' vriend mijne meening over deze kinderen zeggen. Hij wilde het middel weten om hen van deze gebreken te genezen, en tevens de oorzaak kennen, die hiertoe aanleiding mogt gegeven hebben.

Te vergeefs trachtte ik hem te beduiden — meer om zijne menschenkennis op de proef te stellen, dan uit eigene overtuiging — dat zulke voorvallen

len in de kinderwereld niets te beteekenen hadden; dat men denken moest, dat het kinderlijke grappen waren, die van zelve zouden ophouden, enz. Mijn vriend had echter een te goed oordeel, om zich door deze alledaagfche wijsgeerte te laten misleiden; en ik gaf hem eindelijk te verftaan, dat ik met hem van hetzelfde gevoelen was; dat dit voorval mij van veel belang voorkwam; dat ik de denk- en handelwijze van de kinderen zijns vriends vóor zeer gevaarlijk hield, en haalde mijne fchouderen op.

„ Maar, de middelen!" zeide hij hierop, „ er „ zullen toch middelen tegen dit kwaad zijn."

Ja en *neen*, was mijn antwoord. Ik zoude veel tijds noodig hebben, om u mijne gedachten hierover te zeggen. Zijn de *oorzaken*, welke deze gebreken voortgebragt hebben, *voortdurend*, dan zullen ook deze voortduren, en welligt zulke diepe wortelen fchieten, dat zelfs het toekomende niet in ftaat is, om dezelve uit te roeijen. Is men echter in de gelegenheid om de aanleidende oorzaken uit den weg te ruimen, dan kan ook weldra de proef aangevangen worden, en er is hoop, dat alles met der tijd nog te regt zal komen. Intusfchen is er de grootfte opmerkzaamheid op zich zelven noodig, om te verhoeden, dat eene neiging, die niet uit zich zelve zal wegblijven, niet tot dadelijkheid overga.

„ Ach! wat zijt gij een langzaam arts, mijn „ vriend!"

In ziekten der ziel, hernam ik, is voor het

oog des Allerhoogsten een jaar slechts één dag. De ondervinding bevestigt het, dat een gebrek, dat in de jeugd tot eene hebbelijkheid geworden is, nooit of niet eer, dan in die jaren afgelegd wordt, waarin men zelf ontwaart, hoe hatelijk en onzedelijk het is; en waarin men, met genoegzame sterkte van ziel toegerust is; om ernstige besluiten te nemen en uit te voeren. Maar hoe of de kinderen uws vriends toch aan deze gebreken, aan deze huichelarij en liefdeloosheid gekomen zijn?

„ Dat is hetgene ik u reeds gevraagd heb."

Ik ken, antwoordde ik, het huishouden van H. te weinig. Ik zal alleen door eenige vragen moeten beproeven, of ik het raden kan. Zoo veel ik weet, is alles in dit huisgezin op eenen vrij goeden voet.

„ Zoo is het ook."

De bezoeken schijnen mij thans niet zoo menigvuldig in dit huis te zijn, dan voor dezen?

„ Dat is waar. Het gezelschap strekt zich tot „ weinige familien uit; doch deze komen dikwijls, en men bezoekt dezelve ook wederkeerig „ en menigmalen."

Komen de kinderen dikwijls in deze gezelschappen?

„ Ja."

Oordeelt men te huis veel over de gezelschappen, die men gehad of die men bezocht heeft?

„ Veel; en gewoonlijk over tafel, in tegen„ woordigheid van de kinderen."

Zie

Zie daar, lieve vriend! de bron van *liefdeloosheid*, die alleen genoegzaam toereikend is, om de gezindheid der kinderen te vergiftigen. Het is onnut, in het bijzijn van kinderen over menschen te oordeelen, of om beter te zeggen, over anderen te spreken, want het is een gesprek, hetwelk de kinderen gaarne aanhooren en niet genoegzaam verstaan. Het is *schadelijk*, dewijl de kinderen alleen het gebrekkige opnemen, dat men in het spreken over anderen aanvoert. Het is *gewetenloos*, wanneer men, zoo als dikwijls geschiedt, over anderen oppervlakkig oordeelt, zonder de mogelijkheid hunner dwaling tevens te overwegen, en alle zwarigheden over het hoofd ziet, die zich opdoen, wanneer men iemand regtvaardig en grondig wil beoordeelen. De kinderen gewennen zich ook aan zulk een oppervlakkig oordeelvellen en aan de vaardigheid om anderen te regten en hun gebreken te laste te leggen, waartegen deze, uit hoofde van hunne afwezigheid, zich niet verdedigen kunnen. Hieruit ontstaat nu *liefdeloosheid* en *minachting* omtrent anderen.

Behooren de, in hun afzijn, zoo ongunstig beoordeelden, tot de vrienden van het huis; komen derhalve de kinderen en hunne ouders met dezen dikwijls in gezelschap; zien de kinderen, dat hunne ouders met deze menschen vriendelijk en vertrouwelijk omgaan, niettegenstaande het ongunstig oordeel, dat men te huis over dezelve geveld heeft; worden de kinderen daarenboven nog aangespoord, om zich even vriendelijk en beleefd

je-

jegens deze te gedragen; -- mijn vriend! behoeft de *huichelarij* wel eene wijdere deur, om met haar geheele gevolg binnen te treden? Vooronderstel nu, dat de kinderen, die op deze wijze door hunne ouders bedorven worden, van eene levendige geaardheid zijn en eenen vluggen geest hebben; dan laat het zich gemakkelijk verklaren, waaraan men het hoonend gelach, het naäpen, het bespotten achter den rug, enz. moet toeschrijven.

„Ik vind, hetgene gij zegt, zeer toepasselijk „op het huishouden van H. Maar hoe is het „mogelijk, om er altijd aan te denken, of het„gene men zegt ook aan kinderen schaden kan?"

Men zal dit echter, zoodra men zich dit slechts herinneren wil. Men make het zich tot eene wet; vooral, wanneer men kinderen om zich heeft, en in een levendig gesprek geraakt, om niemand een woord toe te voegen, dat niet past, of door kinderen niet dient gehoord te worden. Ik ben verzekerd, dat men dit geringe hulpmiddel niet lang zal noodig hebben. Het enkel *willen* en het *voornemen* om de kinderen niet te schaden, zal wel ras in eene hebbelijkheid veranderen, die voor de volwassenen pligt is, en hen niet zoo ras weder verlaten zal. Zelfs geloof ik, dat de laatste hierbij winnen zouden, want dezelfde liefdeloosheid, die zoo dikwijls het oordeel der menschen ten aanzien van hunnen naasten bestuurt, is te gelijk eene heimelijke en wreede vijandin der menschelijke gelukzaligheid. Zij sluit ons hart voor de achting en het vertrouwen, die wij anderen

ſchuldig zijn; zij doodt den zin voor waarheid, offchoon zij zich voor eene dochter der waarheidsliefde uitgeeft, en maakt, dat wij eene menigte menſchen meenen te zien, die ſlecht handelen, terwijl er dikwijls niet meer dan één liefdeloos en verkeerd oordeelend mensch voorhanden is.

Ik zal u niets meer betreffende het huishouden van H. vragen: hetgene gij mij reeds gezegd hebt, is mij genoeg.

„ Nog eene vraag: waarom moest ik toch het „ offer van de liefdeloosheid dezer kinderen wor- „ den, daar ik hen behandeld hebt, als of zij „ mijne eigene kinderen waren?"

Dat zal ik u voorzeker niet geheel kunnen verklaren, en mogelijk zou het u ook onbillijk voorkomen, wanneer ik zulks wilde beproeven. Intusſchen — de arts heeft vrijheid om over natuurlijke dingen natuurlijk te ſpreken. Ook de opvoeder en navorſcher van de werkingen van de menſchelijke ziel heeft tooneelen, die even zoo onaangenaam zijn als het openen eens lijks.

Is men behoedzaam genoeg in uitdrukkingen, die den omgang en de betrekking van beide geſlachten betreffen, of ſpreekt men daarvan welligt ook in het bijzijn der kinderen?

„ Men ſpreekt hiervan als van elke andere „ zaak; men verhaalt van buitenſporigheid en „ ongeoorloofd verkeer tusſchen ongehuwde per- „ ſonen; van ontrouw en misverſtand tusſchen „ gehuwde; van miskramen — —

Ge-

Genoeg, mijn vriend! men zal ook van hoorndragen en hoorndragers en van vrouwenhaters vertellen. Men zal niet nalaten zulke zaken op eene vermakelijke wijze voor te ftellen; men zal het vernuft den vrijen teugel laten — ik voeg er niets meer bij, om de misflagen van JULIA te verklaren.

„ Maar — nog eens — is het mogelijk zich bij kinderen zoo zeer in acht te nemen?"

Waarom niet? vriend! — men behoeft flechts bij zich zelven het vast voornemen te nemen om in de tegenwoordigheid van kinderen zich geene dubbelzinnigheden te veroorloven, of over echtbreuk, hoererij enz. in het geheel niet te fpreken. Ik weet zeker, dat zoo iets mogelijk is; ja zelfs beftaat.

Mijn vriend verliet mij, in nadenken verzonken, en fcheen niet te weten, of hij mij gelijk zoude geven of niet.

IETS

IETS OVER DE VORMING VAN SPRAAK EN TAAL.

Het verſtand op te klaren en het hart te vormen is het hoogſte doel van het onderwijs der jeugd. Alle opvoedkundige bezigheden moeten dit doel bevorderen. Alle onderwijs moet alleen als hulpmiddel gebruikt worden om dit groote doel te bereiken. Het hoofdoogmerk van het onderwijs is niet, dat de mènsch met het leeren van vele dingen enkel zijn geheugen verrijken of veel meer belasten zou. Men moet de jonge lieden denkbeelden bijbrengen om te gebruiken, niet om dezelve als een ſchat te bewaren. Men moet in hen gewaarwordingen verwekken om hen voor gewaarwordingen vatbaar te maken.

Door de ſpraak moeten onze denkbeelden verrijkt en vermeerderd worden. Uit dit oogpunt moet men dus het taalonderwijs beſchouwen.

Het is voor leerzame kinderen iets aangenaams, anderen te kunnen verſtaan, die in eene vreemde taal ſpreken, maar nog aangenamer is het, wanneer zij zelven zich in die taal kunnen uitdrukken. Het eerſte worden zij gewaar, wanneer zij anderen eene vreemde taal hooren ſpreken, het tweede, wanneer wij met hen in tegenwoordigheid van die genen, welke ons niet verſtaan moeten, in eene vreemde taal ſpreken.

Maar bovenal moet de moedertaal geleerd worden. Daardoor verkrijgen wij toch de meeste denk-

denkbeelden; en wij zijn altijd het best in ſtaat om daardoor onze denkbeelden aan anderen mede te deelen.

Men vormt de moedertaal, door de leerlingen dagelijks goed voor te ſpreken, door hen geene verkeerde uitdrukkingen te laten hooren; daardoor leeren zij vele goede uitdrukkingen zonder het zelf te weten.

Verder door datgene te verbeteren, wat de leerlingen verkeerd uitdrukken, het zij volgens de regelen der ſpraakkunst, het zij volgens die der redeneerkunde. Hiertoe laat men hen eenvoudige denkbeelden in eene andere taal overbrengen of uit eene andere taal in het Nederduitsch vertalen.

Ook kan men de moedertaal beſchaven door ſchoone voordragten, waarvan de ſierlijkheid der taal en des ſtijls uitmunt; en de ondervinding zal toonen, welke voordeelen de kinderen daarvan trekken.

Buiten deze zijn er nog twee middelen om de moederſpraak te vormen en te beſchaven.

Men leze korte en duidelijke vertellingen voor, waarin eene juiste keus der woorden en eene goede zamenvoeging derzelve de wezenlijke ſieraden zijn, ten einde de kinderen die woordelijk weder te laten vertellen.

Eindelijk, men ſchrijve hen een, in het dagelijksch gebruik voorkomend, vreemd woord op, b. v. *naïf* enz., verklare den zin daarvan zoo duidelijk mogelijk, en late het door de kinderen geregeld ter neder ſchrijven.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

AANWIJZING

VAN

EENIGE MIDDELEN TER BEVORDERING VAN BESTENDIGE OPGERUIMDHEID IN EENEN ONDERWIJZER.

Wij hebben in de *Bijdragen* van *Bloeimaand* 1811, in de Afdeeling: *Onderwijs en Opvoeding*, *bl.* 262—264, eenige korte wenken gegeven, om te doen zien, van hoe groote waarde bestendige opgeruimdheid in eenen onderwijzer is. Wij achten de daar gegevene wenken tot het voorgestelde doel voldoende, en meenen ons overtuigd te mogen houden, dat elk die over dezelven aandachtig nadenkt ons gereedelijk zal toegeven, dat bestendige opgeruimdheid, in der daad, een hoofdvereischte in eenen onderwijzer, eene zaak van het grootst belang, en op de vorming van het kinderlijk karakter van den sterksten invloed is. Elk, die dit met ons gevoelt, zal tevens overreed zijn van de noodzakelijkheid, dat men middelen aan-

wijze ter bevordering van zoo belangrijke zielsstemming: en wij gevoelen ons te meer opgewekt, daarvan in het breede aanwijzing te doen, dewijl wij meenen opgemerkt te hebben, dat menig onderwijzer voor zijne gemelijkheid en onopgeruimdheid eene billijke verschooning meent te vinden in den aard en in de verdrietelijkheden van zijn beroep.

Eer wij tot de aanwijzing der bedoelde middelen kunnen overgaan, moeten wij ééne algemeene aanmerking maken. Wanneer wij spreken van *middelen ter bevordering van bestendige opgeruimdheid* in eenen onderwijzer, onderstellen wij, dat wij te doen hebben met menschen, die niet uit hoofde van hun ligchaamsgestel onvatbaar zijn voor bestendige opgeruimdheid. Wij zouden wenschen, dat alle lieden van een natuurlijk melancholiek gestel, zich van den post van onderwijzer onthielden. Zij zijn dit aan zich zelven verpligt. Hunne opgeruimdheid is eene ligchaamskwaal, eene ziekte, welke ter harer genezing, althans ter voorkoming van verergering, vele ligchaamsoefening en sterke beweging noodig heeft, tot welke het beroep van onderwijzer, vooral in steden, weinig of geene gelegenheid overlaat: terwijl, integendeel, zich in hetzelve veel vereenigt, hetwelk voor zoodanige gestellen, die tegen het geringste bezwaar opzien, en onder den ligtsten last zuchten, zeer schadelijk is: waarom men ook veelal zien zal, dat hunne kwaal, in dit beroep, steeds met de jaren erger wordt.

Gelijk menschen van zulk een ongelukkig ligchaamsgestel, uit dien hoofde, aan zich zelven ver-

schul-

ſchuldigd zijn, zich aan dit beroep niet te wagen, zoo zijn zij zulks ook aan de Maatſchappij, en inzonderheid aan de jeugd verpligt.

De Maatſchappij heeft er onbetwistbaar belang bij, dat elk beroep, dat door hare leden geoefend wordt, zoo goed mogelijk worde vervuld, en hoe zal dit kunnen geſchieden, bijaldien niet elkeen juist dat beroep kiest, voor hetwelk hij, uit hoofde van zijn geſtel en zijnen ganſchen aanleg, geſchikt is? Van deze overeenkomst in aanleg met den aard van het beroep, dat men oefent, hangt het wel ſlagen in het laatſte, doorgaans grootendeels, zoo niet geheel af. Zoo min de doove voor de muzijk; de blinde voor de ſchilderkunst, de zwakke en ziekelijke voor den landbouw of den krijgsdienst geſchikt is; zoo min deugt de man, wiens natuurlijk geſtel hem melancholiek doet zijn, voor den post van onderwijzer, in welken hij of geheel niet, of hoogstgebrekkig ſlagen zal: en, gelijk de Maatſchappij er belang bij heeft, dat de doove het onderwijs in de muzijk voor de hoorenden, de blinde het onderrigt der ſchilderkunst voor den zienden, en de zwakke en ziekelijke den landbouw en den krijgsdienst voor den ſterken en gezonden overlate; alzoo heeft zij er ook belang bij, dat de man van een melancholiek geſtel het onderwijs der jeugd late verblijven aan dezulken, die, uit hoofde van hun ligchaamsgeſtel, voor hetzelve meer geſchikt zijn.

Aan de jeugd zijn zij het niet minder verpligt; de kinderen, die de ſchool bezoeken, zijn in dien ouderdom, op welken het karakter zijnen plooi

aanneemt, en de zucht tot navolging het sterkste is. Verbeeld u nu de jeugd dagelijks onder het opzigt en beheer van eenen somberen, stuurschen, knorrigen onderwijzer: wat acht gij natuurlijker, dan dat de kinderen (het eene minder, het andere meer) somber, stuursch en knorrig worden, en, gelijk ter bovenaangehaalde plaats gezegd is, „ zelve dagelijks gekweld, spoedig anderen kwellen „ en door wild en luidruchtig te zijn, zich trachten schadeloos te stellen voor den pijnlijken „ dwang en de verdrietige verveling, die zij in de „ school moesten verduren?" Niet min zeker is het, wat op dezelfde plaats gezegd is, dat de vrees der kinderen voor zulk eenen onderwijzer hen geveinsd maakt; terwijl het voorbeeld van stuursche gestrengheid, hetwelk zij voor zich hebben, hen met gevoelens van wraakzucht, zelfs over de geringste verongelijking, vervult, en eindelijk hun het leven tot last maakt.

Niemand, die dit een en ander in aanmerking neemt, zal ontkennen, dat het van groot belang is, dat lieden van zulk een ongelukkig gestel zich onthouden van een beroep, voor hetwelk zij zoo geheel ongeschikt zijn, en in hetwelk zij gevaar loopen meer kwaad dan goed te stichten. Te gelijk zal men het moeten betreuren, dat er zoo velen zijn, die, zonder dit vooraf te bedenken, dit beroep aanvaard hebben. Denzulken blijft alleen de raad over, die hier, ten hunnen dienste, gegeven wordt, om, bedenkende hoe ongelukkig zij zich zelven door gebrek aan opgeruimdheid van ziel gevoelen, bij zich zelven den wensch te versterken, dat an-

deren voor dit zelfde ongeluk bewaard mogen blijven, en althans te zorgen, dat zij van hetzelve zoo min mogelijk aan het aankomend geslacht mededeelen; en verder, om op den duur alles te werk te stellen, wat de ondervinding geleerd heeft, dat dienstig is om hunne natuurlijke neiging, zoo veel mogelijk, te matigen en te verzwakken. Hiertoe dient het gebruik van ligt verteerbare spijzen, het nemen van zoo veel beweging buiten den schooltijd, als de omstandigheden maar eenigzins gedoogen, aanhoudende ligchaamsoefening, b. v. door het bewerken van een tuin en dergelijken; en vooral de raad van eenen geneesheer. En hiermede kunnen wij tot het eigenlijk doel van dit opstel, de opgave der middelen, overgaan.

Wij stellen ons dan iemand voor van een gezond gestel, voor opgeruimdheid vatbaar, en dezen willen wij trachten aan te wijzen, door welke middelen hij die opgeruimdheid bij zijn beroep kan bewaren en bevorderen. Deze middelen komen ons voor van tweeërlei soort te zijn: 1.) zulke, die door den onderwijzer zelven kunnen worden te werk gesteld, en 2.) zulke, welke anderen hebben aan te wenden. Wij willen elk soort afzonderlijk beschouwen.

I.

Middelen ter bevordering van opgeruimdheid, door den onderwijzer zelven aan te wenden.

Er is geen beroep in de wereld, of het heeft zijne onaangenaamheden, zoo wel als zijne genoe-

 gens.

gens. De post van onderwijzer is daarvan niet uitgezonderd. Zelfs is het begrip vrij algemeen, dat bij denzelven de verdrietelijkheden verre weg het overwigt tegen de genoegens hebben. Indien dit waar is, dan is het den onderwijzer waarlijk wel toe te geven, zoo hem, bij het gevoel van dit overwigt, de opgeruimdheid van ziel begeeft. Maar wat, indien dit gevoelen eens het gevolg eener verkeerde manier van beschouwen, wanneer het eens vooroordeel, en van allen grond ontbloot ware? Zulks is het werkelijk; en de overtuiging, die wij hieromtrent hebben, doet ons den onderwijzer als een *eerste* middel voorschrijven:

Hoed u voor het vooroordeel, als of het beroep van onderwijzer, meer dan eenig ander, door overwigt van verdrietelijkheden, der bestendige opgeruimdheid in den weg zoude zijn.

Men denke niet, dat wij den toeleg hebben om iets van het bezwarende en moeijelijke van dit beroep te willen loochenen of ontveinzen: integendeel, wij willen alles, wat hetzelve bezwarends heeft, ons hier duidelijk voorstellen. Wij tellen er het volgende onder:

Vooreerst, de eenzelvigheid van het beroep. Op gezette tijden van den dag moet men al weder klaar staan. Als de klok des morgens negen, des namiddags twee, des avonds zes, of eenig ander, voor het aanvangen van den schooltijd bepaalde, uur slaat, *moet* men aan het werk, het hoofd

moge er naar ſtaan of niet; er moge lust zijn of geen lust; de huishouding moge het medebrengen of niet. Geen uur, geen half uur durft men wachten, of ook geen half uur of kwartier vóór den bepaalden tijd tot de rust terug keeren. Het werk zelve is gedurige herhaling van hetzelfde; altijd weder van voren af aan: naauwelijks heeft men zes, acht of tien leerlingen wat verder gebragt, of zij verlaten de ſchool, en een gelijk getal andere, die nog niets weten, en met welke men al weder met *Abé* beginnen moet, ſtaat in derzelver plaats. De belangrijkſte zaken verliezen voor ons derzelver belang, wanneer wij die zoo, tot verveelens toe, herhalen moeten; ja zij veroorzaken tegenzin, en daardoor ook natuurlijk gebrek aan opgeruimdheid, bij het verrigten van het werk. Wij plaaten hier

Ten tweede bij: menigerlei onaangename geaardheid der kinderen. Beziet eene ſchool, vooral op het platte land: welk een aantal kinderen vindt gij daar, welken men het aanzien kan, dat voor hunne ligchamelijke en zedelijke beſchaving, door de ouderlijke hand, volſtrekt niets gedaan is. Welk eene pijnlijke moeite, om de lompheid en ongemanierdheid, die hun eene tweede natuur is, te beſchaven, en hen aan betere manieren te gewennen! Oneindig bezwaarlijker nog de ſtompheid van begrip, die men bij ſommigen, de onoplettendheid, die men bij anderen aantreft, te overwinnen; de vonk van verſtand, die men hier of daar ontdekt, te doen ontvlammen; den naijver op te wekken, en te gelijk te bedwingen, waar

 die

die te verre gaan, of eene verkeerde rigting nemen wil; de ongezeggelijkheid van den éénen in gedweeheid en gehoorzaamheid, of de boosheid van den anderen in liefde tot het goede te doen overgaan. En hoe dikwerf is het hier nog het geval, dat hetgene de onderwijzer, in de ſchool, met moeite opbouwde, weder te huis afgebroken wordt! Hierbij komt

Ten derde: gedurige berisping, aan welke men blootgeſteld is. Nu is de onderwijzer te geſtreng; dan weder noemt men hem te toegevend. Nu geeft men hem na, dat hij zich te ſtuursch en norsch omtrent de kinderen gedraagt, dan weder, dat hij zich te gemeenzaam maakt en zijn gezag niet bewaart. Vooral heeft elk een wat op den onderwijzer aan te merken, als hij zich ijverig betoont in het verbeteren van verouderde gebreken, in de manier van onderwijzen, en in het invoeren van hetgene men met den hatelijken naam van nieuwigheden verkiest te beſtempelen. Alle deze berispingen worden onverdragelijk, wanneer men let op de menſchen, door welken zij voortgebragt worden, en welke dikwerf allerminst bevoegd zijn, om te beoordeelen, wat eenen onderwijzer al of niet betaamt; en zijn dikwerf allerhinderlijkst aan het gezag des onderwijzers, daar dit ſoort van ouders zich veeltijds niet ontziet, om zoodanige aanmerkingen te maken ten aanhooren van hunne kinderen, bij welken daardoor de eerbied en het vertrouwen voor den onderwijzer noodwendig verzwakt wordt.

Ten vierde: onregtmatigen ondank moeten wij vooral-

vooral niet vergeten te noemen. Gebeurt het, dat een dom en onbevattelijk kind niet of weinig vordert, de verblindheid der ouders belet hen vaak de fchuld daarvan in hun kind te vinden: het is de onderwijzer, die het deed. „ Zoo veel „ maanden ging het reeds ter fchool en nog kan „ het bijna niets: de meester leert niet goed." Zoo befluiten vele ouders al ligt en geven den onderwijzer de fchuld van hetgene hij niet helpen kan. Wordt de ondeugende geaardheid van een boos kind door het fchoolgaan niet verbeterd, of verergert die zelfs, men vergeet, dat dit menigwerf door kwaad voorbeeld of verkeerde toegevendheid te huis veroorzaakt wordt: en daar toch iemand de fchuld hebben moet van hetgene men zich zelven niet toefchrijven wil, werpt men die op den onderwijzer, als of die het in zijne magt behoorde te hebben, om het karakter van hun kind, als door tooverkracht, te herfcheppen. En bij dat alles komt

Ten vijfde: de, veelal fchrale, belooning. Vast inkomen en fchoolgeld zamen gerekend, geven naauwelijks zoo veel, dat gij, met alle mogelijke bezuiniging, het jaar kunt rondkomen zonder fchulden te maken. Voor uw genoegen en uitfpanning kan er niets van overfchieten. Ondertusfchen geven andere beroepen en neringen, uit derzelver aard min moeijelijk, van minder belang voor de maatfchappij, en aan veel minder verdrietelijkheden onderhevig, een goed, zelfs ruim beftaan.

Men ziet uit deze opgave, dat wij het bezwa-

 rende

rende van het beroep van eenen onderwijzer wel gevoelen. Wij geven, daarenboven, toe, dat dit een en ander op de opgeruimdheid van ziel bij den onderwijzer eenen zeer ongunstigen invloed hebben kan, en, blijkens de ondervinding, maar al te dikwijls werkelijk heeft. Met dat al is het zeker, dat alles hier aankomt op het oogpunt, waaruit men de zaak beschouwt; dat de zijde, waarvan wij die dus verre beschouwd hebben, de donkerste en ontmoedigendste is; en dat alles van gedaante verandert, wanneer wij haar tevens van eene andere zijde beschouwen. Daartoe gaan wij thans over.

Men klaagt, dat het beroep van eenen onderwijzer zoo eenzelvig is. In zeker opzigt is dit waar: maar heeft die eenzelvigheid, welke den onderwijzer noodzaakt, op gezette tijden zijn werk te beginnen en te staken, niet ook hare groote voordeelen? Wij meenen van ja. Immers stelt zulks voor den onderwijzer eene vaste en geregelde tijdsverdeeling daar: en dit reeds is voor hem, die de waarde des tijds kent en dien weet te besteden, eene zaak van het grootste belang. Juist deze inrigting laat den onderwijzer veel tijd vrij. De uren vóór, tusschen en na den schooltijd zijn geheel voor hem. Men vergelijke hier eens honderde andere beroepen: hoe veel heeft dan niet dat van onderwijzer vooruit. Beschouw den landman: moet die ook niet altijd gereed staan, zoodra de zon aan den hemel komt? Ook hem wordt niet gevraagd, of er het hoofd al dan niet naar sta? En van den vroegen morgen tot aan den

den ondergang der zon wordt hem menigwerf naauwelijks de tijd gelaten, om het noodige voedsel te gebruiken. Denk aan den koopman, die, gaat zijn handel wel, dag aan dag, van den vroegen morgen tot aan den avond in rustelooze beweging is, en schier geen' tijd overhoudt, om eens bedaard en rustig neêr te zitten; aan den handwerksman, die ook, als het bepaalde uur slaat, zijn werk moet hervatten, en, het luste hem of het luste hem niet, hetzelve gedurende den ganschen dag moet voortzetten, met korte tusschenpozing en dikwerf voor eene niet noemenswaardige belooning. Hier staat het beroep van eenen onderwijzer niet slechts gelijk; neen! het heeft zeer veel vooruit.

Het is zoo: men heeft steeds hetzelfde werk, en dit telkens weder van voren af aan, te verrigten; maar het behoeft daarom nog niet altijd op dezelfde wijze te geschieden. Het staat aan den onderwijzer, om in hetzelve allerlei afwisseling te brengen, die zoo wel voor hem het geven van onderwijs, als voor den leerling het ontvangen van onderwijs, veraangenamen kan: en het ontbreekt thans minder dan ooit aan aanleiding om te leeren, hoe hij dat doen moet. Daar komt bij, dat de verschillende vakken van onderwijs, uit hunnen aard, verscheidenheid en afwisseling aanbrengen. Er is geene landschool zoo onbeduidend, of men leert er, behalve lezen, ook schrijven en rekenen. Zie daar reeds *drie* verschillende onderwerpen voor des onderwijzers aandacht, die elk hem verschillende aanleiding geven tot het ma-

maken van duizendwerf verfchillende aanmerkingen. Het ondervragen over het gelezene kan, zoo de onderwijzer er niet voorbedachtelijk een werktuigelijken arbeid van maakt, maar dat met eenig oordeel doet, nooit eenzelvig worden: even min als het onderwijs in de rekenkunde. Het gedurig weder beginnen van hetzelfde werk geeft daarenboven aanleiding, om hetzelve meer en meer te volmaken. En welk beroep is er toch in de wereld, hetwelk niet beftaat in het gedurig weder beginnen van hetzelfde werk? Op zijn ergfte genomen, ftaat de onderwijzer hier gelijk met honderde anderen, die in andere beroepen geplaatst zijn.

Wij erkennen gaarne, dat de onaangename geäardheid van fommige kinderen den onderwijzer zijn werk bitter maken kan; maar men fta ons toch ook toe, dat het niet alle ftompen, onoplettenden, ongezeggelijken en ondeugenden zijn, tot wier nut de onderwijzer werkzaam is, en dat het verdriet, hetwelk hem door dezen veroorzaakt wordt, toch ook aanmerkelijk wordt gelenigd door het genoegen, hetwelk hij fmaakt van de fchranderen, aandachtigen en deugdzamen. Te dezen aanzien ftaat weder het beroep van den onderwijzer gelijk met elk ander, bij hetwelk zuur en zoet vermengd is. Wij erkennen desgelijks, dat het verdrietig is, en gemelijk en neerflagtig maken kan, wanneer men merkt, dat het goede, hetwelk men in de fchool fticht, te huis weder tegengewerkt wordt; maar er valt toch ook wel niet aan te twijfelen, of er blijft van het goede, het-

welk

welk de leerling in de fchool hoorde, ligtelijk iets hem bij; dikwijls veel meer dan wij denken of vermoeden kunnen. Er is bij ons geen twijfel aan, of de blijken van goede beginfelen, die men fomtijds bij anders ruwe en roekelooze menfchen, te midden van velerlei verkeerdheid, ontdekt, zijn uitfpruitfels van het zaad der leering, eenmaal door de hand des onderwijzers in het hart geftrooid. Het ftaat bij ons vast, dat het menschdom, in het algemeen, veel meer verbastering zou vertoonen, zoo er geene onderwijzers der jeugd waren, en dat deze veel meer kwaads weren en veel meer goeds bevorderen, dan zij zelve weten. En hoe aanmoedigend is niet de gedachte, die elk onderwijzer hebben kan: „ ligt zaaije „ ik *iets* goeds, dat door het onkruid niet ver„ ftikt wordt."

De gedurige berisping, aan welke de onderwijzer, uit hoofde van zijn beroep, blootgefteld is, valt zeker dikwerf fmertelijk en verdrietig. Er zijn echter twee dingen, die de tevredenheid en opgeruimdheid des gemoeds daaronder bewaren kunnen. Wij bedoelen de vrije bewustheid, dat wij zulke berisping niet verdienen; en de befchouwing der perfonen, van wien wij berispt worden. Wanneer het geweten ons geen verwijt doet van verzuimden pligt, maar ons vrijfpreekt en geruststelt, hebben wij in ons hart eene bron van genot, welke de eenftemmige loffpraak der wereld ons niet zou kunnen bezorgen, en bij welke het ons ligt vallen moet berisping te dragen, die wij niet verdienen. Zie verder op de

men-

menschen, die altijd met berispen gereed zijn; zijn zij niet doorgaans de onkundigsten, meest bevooroordeelden en minst bevoegden om te beoordeelen wat in uw werk berispelijk is? Keuren zij niet menigwerf en doorgaans af, wat rijpe ondervinding u tot heil der jeugd aanraadde? En moet gij dan niet derzulker berisping u, meer dan hunne lofspraak, tot eere rekenen? Zoo moet de Staatsman, zoo moet de Regent, zoo moet de Leeraar van den Godsdienst, — alle niet minder dan de onderwijzer der jeugd — aan velerlei berisping blootgesteld, ook denken. Het beroep van den onderwijzer is weder ten dezen van geene ergere natuur dan menig ander.

Tegen de onregtmatige ondankbaarheid van sommigen, die, tegen alle reden aan, de schuld van blijvende domheid of onverbeterde ondeugd den onderwijzer ten laste leggen, staat over de hartelijke erkentelijkheid en dank van wijze ouders en deugdzame leerlingen: en voor het hart van den weldenkenden onderwijzer heeft de dankbaarheid van den wijzen en braven oneindig meerder waarde, dan de ondank van kortzigtige en bevooroordeelde menschen.

Wat eindelijk de soberheid van inkomsten betreft; het is verre van ons te willen ontkennen, dat op zeer vele plaatsen de klagten daarover allerbillijkst zijn, en niemand kan sterker dan wij overtuigd zijn van de noodzakelijkheid van voorziening in dezen, noch die vuriger verlangen, dan wij doen. Met dit al zijn wij overtuigd, dat, zelfs uit dien hoofde, het beroep van onder-

derwijzer, niet meer dan eenig ander beroep, grond voor gebrek aan opgeruimdheid geeft. Wij zijn gereed met de redenen, op welken onze meening steunt. *Vooreerst*, is het zeker, dat, gelijk in elk ander beroep, zoo ook hier, *vlijt geld aanbrengt*. Van waar komt het anders, dat menig jong, ijverig en getrouw onderwijzer meer dan het dubbel inkomen maakt, hetwelk een vorig vadzig en traag onderwijzer maken kon? En is het niet natuurlijk? Gaarne besteedt men daar geld, waar men wel bediend wordt en goede waar ontvangt: maar waar noch het een noch het ander te krijgen is, daar houdt ras de nering op. Niet anders is het met den onderwijzer: ziet men, dat hij voor zijnen post leeft, dien met lust en vlijt vervult zonder moeite te ontzien, en dat de kinderen bij hem goede vorderingen maken; er is geen twijfel aan, en de ondervinding heeft het te dikwijls geleerd, het aantal van scholieren zal daar toenemen, en daarmede zullen ook de verdiensten meerder worden. Het kan echter zijn, dat, bij alle mogelijke vlijt van de zijde van den onderwijzer, eene plaats nog niet zoo veel opleveren kan, als voor zijne behoeften wordt vereischt; maar in dat geval blijft nog voor hem het blijde verschiet, hetwelk men in menig ander beroep nooit hebben kan, van bij aanhoudende vlijt met den tijd tot eene andere plaats en een ruimer bestaan te zullen geraken. Niet alle onderwijzersplaatsen geven gering inkomen: er zijn ook zeer goede, en zelfs zulke, die een ruim bestaan opleveren. Wie door bekwaamheid,

vlijt

vlijt en goed gedrag zich zelven onderscheidt, heeft altijd goede kans, om eenmaal tot dezelve op te klimmen. Eene *tweede* reden voor ons straks geuit gevoelen is deze, dat een onderwijzer, door zich te gewennen aan weinige behoeften, en door goede orde te stellen op zijne huisselijke zaken, den last van een bekrompen bestaan zich zelven aanmerkelijk verligten kan. De mensch kan zich aan alles gewennen en zich vele of weinige behoeften maken. De meeste behoeften maken hem niet gelukkig; de minste niet ongelukkig: integendeel, wie de minste behoeften heeft en geleerd heeft met weinig vergenoegd te zijn, zal zich steeds het gelukkigst gevoelen, en bezit, in der daad, een benijdenswaardig lot. Dringt u des uw beroep, om u aan weinige behoeften te gewennen, het is daarom voor u niet minder weldadig: en gelukt het u, u aan weinige behoeften te gewennen, zoo zult gij met weinig geld, buiten merkelijke ongelukken, lang kunnen strekken, en zoo u zelven den last van een sober inkomen aanmerkelijk verligten; want deze drukt toch alleen dan zwaar, wanneer onze behoeften hetzelve overtreffen. Goede orde in de huishouding, in welke niets mag verwaarloosd worden, waar elke kleinigheid, als of het van groot belang ware, behartiging moet vinden, is voor elk een, maar vooral voor lieden van een beperkt inkomen, eene ware goudmijn. De onderwijzer, die in haar delft, zal niet ligt gebrek lijden. — Eene *derde* reden voor onze opgegevene meening is deze, dat de onopgeruimdheid der ziel, uit

be-

bekrompene inkomsten ontstaande, aanmerkelijk moet worden verminderd, als men zich vergelijkt met anderen, die nog veel minder hebben en echter veel zwaarder moeten werken. Aanschouw die arme schepsels, die van den opgang der zon tot aan den avond toe rusteloos moeten zwoegen in het zweet van hun aanschijn, om 10, 12 of 14 stuivers te verdienen, elken dag op nieuw dien zuren arbeid moeten herhalen, en dikwerf van dat onbeduidend inkomen vrouw en kinderen nevens zich zelven moeten voeden, van woning, kleederen, vuur en licht voorzien, en bij dat alles geen ander uitzigt hebben, dan zoo, op die zelfde wijze of zelfs onder al steeds verminderende verdiensten, zonder hope op beter lot, te zullen moeten voortslaven tot aan het graf! Welk een vorst is, tegen dezulken gerekend, de onderwijzer niet! Hoe veel meer is zijn inkomen! Hoe veel minder zijn werk! En zou hij dan, om zijn beroep, zijne opgeruimdheid van ziel laten varen?

Aldus beschouwd, verandert de zaak geheel en al van gedaante, en het blijkt middagklaar, dat de onderwijzer der jeugd in zijn beroep, niet meer dan elk ander in eenig ander beroep, hindernissen voor zijne opgeruimdheid heeft, en dat het wanbegrip en vooroordeel is, wanneer men dit voorgeeft. En dit zoo zijnde, ziet men verder, met hoe veel reden wij, als een eerste middel ter bevordering van bestendige opgeruimdheid hebben aangeprezen, dat de onderwijzer zich hoede voor het begrip, als of zijn post meer dan eenig andere aan onopgeruimdheid voedsel zou

moeten geven. Staat, integendeel, dit beroep, in opzigt tot deszelfs bezwaren, met elk ander beroep gelijk, en heeft het ten dezen zelfs boven vele anderen zeer veel vooruit, dan zal elk onderwijzer weldoen, zich zijnen post dikwerf van dien kant voor te ſtellen: en doet hij dit op de regte wijze, dan is er geen twijfel aan, of hij zal met eene opgeruimde ziel der Voorzienigheid danken, die hem in dit beroep geſteld, en door hetzelve boven zoo velen bevoorregt en ſtoffe van tevredenheid gegeven heeft.

Van dit middel alleen beloven wij ons echter nog niet al het goede, hetwelk wij gaarne wilden bevorderen. Om in het beroep van Onderwijzer beſtendig opgeruimd te zijn, is niet ſlechts noodig, dat men overreed zij, wegens hetzelve niet meer reden van ontevredenheid te hebben dan menig ander; men moet ook inzien, reden te hebben om zich in dat beroep, als in eén waarlijk edel en voor de maatſchappij belangrijk beroep te verblijden. Hierom prijzen wij als *tweede* middel aan:

Stel u gedurig voor het edele van uw beroep en deszelfs groot belang voor de Maatſchappij.

Welk vooroordeel ook bij onnadenkende menſchen tegen den post van Onderwijzer beſtaan moge, een vooroordeel, maar al te zeer gevoed, zoo door de gebreken van vele onderwijzers zelven, als door zulke onderwijzers, welke, jaren lang, ſchoon zij geenerhande poging tot verbetering deden, zijn geduld geworden; zoo is het nogtans zeker, en alleen door vooroordeel te loochenen, dat het beroep van

On-

Onderwijzer een regt *edel* beroep en voor de maatschappij van het grootste belang is. Wat kan in zich zelven edeler en voor de maatschappij belangrijker zijn, dan het doel, hetwelk het lager onderwijs zich voorstelt? Het is niets minder, dan de geregelde ontwikkeling der verstandelijke vermogens, welke de Schepper in het jeugdige brein heeft gelegd; de mededeeling der onontbeerlijkste kundigheden, zonder welke de mensch voor zich zelven en voor de maatschappij schier nutteloos is, en die de grondslagen en hulpmiddelen zijn voor alle verdere en hoogere wetenschap; de opwekking, eindelijk, van het zedelijk gevoel, en het inscherpen van de beginselen van deugd en godsdienst, door welke het kind, in vervolg van tijd, voor zich zelven gelukkig, en voor de maatschappij ten zegen en sieraad moet worden. In de school ontwikkelt zich de kiem van het verstand, hetwelk eenmaal den regent doet schitteren; dáár wordt de grondslag gelegd der kennis, door welke eenmaal de geleerde voor zijnen naam onsterselijken roem verwerven zal; dáár worden de eerste beginselen van deugd en godsdienstigheid opgekweekt, welker beoefening het tijdelijk en eeuwig welzijn van het kind voltooijen zal.

Men vergelijke vrij dit beroep met zoo vele anderen, in welke alleen het ligchaam tot zekere hebbelijkheden geoefend wordt (zoo als het geval is met bijna alle handwerken) terwijl aan de edeler menschelijke vermogens noch aanleiding gegeven noch tijd gelaten wordt tot beschaving, en welker nut daarenboven zoo geheel eng beperkt is; en hoe hoog verheft zich dan niet dit beroep

boven die allen! Met volle overtuiging te weten, dat men in een beroep geplaatst is, bij hetwelk de maatschappij het hoogst belang heeft, daar het de beschaving van verstand en hart bedoelt; welk een krachtig middel moet dat niet zijn ter bevordering van opgeruimdheid van geest in zulk een beroep! De onderwijzer, die zich zijnen post dikwerf in dat licht voorstelt, zal niet ligt gevaar loopen, om wegens zijn beroep neêrslagtig en ontevreden te worden. — Voorts

Herinner u veel het voordeel, dat dit beroep oplevert door de gelegenheid, die het geeft tot eigen volmaking van verstand en hart.

In dit beroep is u het ruimste veld geopend tot het maken van de belangrijkste waarnemingen ter bevordering van menschenkennis, en de boven alles heilzame en begeerlijke kennis van u zelven. Geen trek van vernuft, geen blijk van nadenken, geene proef van oordeel kunt gij in het kind ontdekken, of zij geeft u aanleiding om tot u zelven in te keeren, en in u zelven iets te ontdekken, bij welks kennis gij belang hebt. Geene nieuwe poging kunt gij in het werk stellen, om ergens nadenken op te wekken, en redenering te bevorderen, of gij vordert zelf. Hoe meer gij het kind zijnen pligt voor oogen houdt en het het beminnelijke der deugd tracht te doen gevoelen, dies te nadrukkelijker predikt gij u zelven uwe pligten en herinnert u de hooge waarde der zedelijkheid. Hoe meer gij het kind raadt, waarschuwt, on-

der-

derrigt, hoe meer gij, in voorkomende gevallen, u zelven zult kunnen raden, waarschuwen en onderrigten. Zoo waar is het, dat wij, terwijl wij anderen trachten te verbeteren en te volmaken, zelve volmaakter kunnen worden. En daarenboven, welk nadenkende trad ooit eene school in en woonde het onderwijs bij, zonder op te merken, in welk eene oefenschool de onderwijzer zelf zich bevindt ter volmaking van zijn geduld, zijne toegeeflijkheid, inschikkelijkheid, welwillendheid? In zulk een beroep geplaatst te zijn, van hoe veel belang moet dat niet geacht worden door hem, die weet, dat hij leeft voor eene eeuwigheid, en overtuigd is, dat hij dáár zal maaijen, wat hij hier gezaaid heeft! In der daad, moet de voorstelling van dit beroep als zoo boven andere geschikt ter eigene volmaking van verstand en hart en voorbereiding voor de eeuwigheid, voor elk, die zijne bestemming kent, en zich in dit beroep geplaatst vindt, regt verblijdend en ter bevordering van opgeruimdheid van ziel bijzonder dienstbaar zijn. — Eindelijk

Oefen u in een vast geloof aan eene wijze en goede Voorzienigheid, die voor elk mensch dat beroep bestemd heeft, hetwelk hem het meest dienstig is.

Misschien hadden wij dit middel ter bevordering van opgeruimdheid van ziel voor alle andere moeten plaatsen, want het heeft eene geheel bijzondere, ja ongelooflijke kracht. In elken stand heeft men er behoefte aan. De koning op zijnen troon heeft het even zeer noodig, als de daglooner in

zijne onaanzienlijke ſtulp. Zonder hetzelve kan nergens op den duur opgeruimdheid der ziel beſtaan bij het gevoel der bezwaren en moeijelijkheden, aan elk beroep en aan elken levensſtand verbonden: maar waar dit geloof ook leeft, daar is ook een opgeruimde geest er het gewis gevolg en de heilrijke vrucht van. Niet bij toeval zijt gij in dien ſtand, waarin gij u bevindt: dit is beſchikking der opperſte wijsheid en liefde. Deze weet, beter dan gij zelf, waartoe gij meest, waartoe gij alleen geſchikt zijt, en wat aan uw geluk en aan het nut van uw leven meest bevorderlijk wezen kan. Zij heeft u in dit beroep geplaatst, en in geen ander. Daarbij heeft zij hare hoogstwijze en weldadige bedoelingen. Wat hebben wij toch tot weltevredenheid met ons beroep meer noodig dan dit geloof? Ook de bezwaren en verdrietelijkheden, die gij er in vindt, zijn u, naar Gods plan, dienstig. Hoe? en waartoe? dit moogt gij ſomtijds niet kunnen doorzien; daarom is het echter niet minder waar en zeker: dit moogt, dit moet gij met vertrouwen vastſtellen. Verbeelden wij ons den onderwijzer, die in dit geloof vast ſtaat, en zijn beroep beſchouwt in dit verheven, goddelijk licht, als werkkring, hem aangewezen door den hoogstwijzen en liefderijken albeſtuurder; als een werkkring voor hem, meer dan eenig ander beroep, geſchikt ter voorbereiding voor onſtoorbaar geluk en ter bevordering van het meestmogelijke nut van zijn leven: hoe zou het hem, in dat beroep, aan opgeruimdheid van ziel ontbreken kunnen?

II.

II.

Zulke middelen, die door anderen in het werk kunnen gesteld worden.

Indien het waar is, wat wij boven hebben doen opmerken, dat de bezwaren, met het beroep van eenen onderwijzer verbonden, niet eeniglijk uit den aard van het werk ontstaan, maar grootendeels van buiten aankomen, en door anderen veroorzaakt worden; zoo moet daaruit volgen, dat het ook in de magt is van hen, die tot den onderwijzer in meer middellijke of meer onmiddellijke betrekking staan, om die bezwaren al of niet te verligten, en daardoor op de bevordering van bestendige opgeruimdheid bij hem al of niet te werken. Zij, die hier voornamelijk onze aandacht verdienen, komen ons voor te zijn: 1.) de regenten, 2.) de ouders en voogden, en 3.) de leerlingen zelve. Wat elk kan bijdragen ter bewaring en bevordering van opgeruimdheid van geest bij den onderwijzer, verdient in de bijzonderheden aangewezen te worden.

1. *Hoe* REGENTEN *hiertoe kunnen medewerken?*

Het komt ons voor, dat zij dit voornamelijk op drieërlei wijze doen kunnen: 1. door den stand van onderwijzer te verheffen en in aanzien en achting te houden; 2. door voor de verbetering van het inkomen van de onderwijzers, waar zulks noodig is, behoorlijk te zorgen; 3. door bevordering van

alles, wat den onderwijzer bij zijnen post genoegen verschaffen en aanmoediging bezorgen kan.

De regent moet, *vooreerst*, het beroep van den onderwijzer trachten te verheffen en in aanzien en achting te houden. Dat is volstrekt noodzakelijk. Elk mensch heeft eerzucht; de onderwijzer heeft die, gelijk elk ander mensch, en zou, bezat hij haar niet, tot zijnen post volstrekt niet deugen. Maar wat moet nu de eerzucht meer krenken, dan te zien, dat het beroep, dat wij oefenen, in geen tel of zelfs in verachting is, niet slechts bij de onkundige menigte, maar ook bij hen, die in staat zijn om deszelfs groot belang voor de maatschappij te berekenen? En hoe zal men met eene opgeruimde ziel alle de deelen van een beroep vervullen, hetwelk in eene voor onze eerzucht beleedigende minachting staat?

Indien er ooit een tijd is geweest, waarin regenten ten dezen opzigte niet te beschuldigen waren, maar alles deden, wat er gedaan kan worden, om den stand van onderwijzer te verheffen, en denzelven de eer en achting, die er aan toekomen, te verzekeren, dan is het gewisselijk in onze dagen. Hoezeer men de regenten van vorige dagen onregt zou aandoen, wanneer men het deed voorkomen, als of onder hun bestuur voor het openbaar onderwijs zeer weinige of geene zorg ware gedragen (*); zoo is het echter zeker, dat al wat te voren gedaan was, zeer verre wordt overtrof-

(*) Zie *Bijdragen van Grasmaand* I. l. Afd. *Onderwijs en Opvoeding*, bl. 113—132.

troffen door de verordeningen, zedert de laatste tien jaren tot stand gebragt. Door deze heeft 's lands hooge regering hare belangstelling in het openbaar onderwijs op eene ondubbelzinnige wijze aan den dag gelegd, hetzelve als een staatsbelang behartigd, en even daardoor den stand van den openbaren onderwijzer aanmerkelijk verheven, voornamelijk ook daardoor, dat, terwijl voorheen elk ligtelijk tot dit beroep werd toegelaten, zonder voorafgaand behoorlijk onderzoek, nu niemand meer dit werk bij de hand mag nemen, dan die vooraf in een geregeld onderzoek voor daartoe, van Gouvernements wege benoemde personen, blijken van toereikende kundigheden gegeven en de toelating tot het geven van onderwijs verkregen heeft. Hierdoor is het beroep van onderwijzer geplaatst in den rang van die meer aanzienlijke beroepen, voor welken dergelijke verordeningen reeds lang bestonden, als die van Predikant, Regtsgeleerde, Genees- en Heelkundige: en maken de onderwijzers, even gelijk deze, te zamen een afzonderlijk eerwaardig ligchaam uit, te zamen gesteld uit lieden, wier kunde van 's lands wege is erkend. Van deze zijde bezien, is dus in dezen post niets, hetwelk de betamende eerzucht van den onderwijzer zou kunnen kwetsen, of veroorzaken, dat hij in denzelven zijne opgeruimdheid van geest verloor.

De regent kan, *ten andere*, medewerken ter bevordering van opgeruimdheid bij den onderwijzer, door behoorlijk te zorgen voor de verbetering van deszelfs bestaan, waar dit verbetering noodig heeft. Niets is zekerder, dan dat de on-

opgeruimdheid van vele onderwijzers, vooral ten platten lande, haren grondslag heeft in de zorgen, door welken zij worden gedrukt, daar hun beroep hun het noodigste tot levensonderhoud niet dan sober opleveren kan. Indien het nu waarlijk van belang is, dat de onderwijzer bestendig opgeruimd van ziel zij; dan is het ook van belang, dat deze bron van onopgeruimdheid worde gestopt: en daar de regent door zijn gezag en invloed, daartoe veel kan bijdragen, behoort hij zich hiertoe ook ten sterkste verpligt te gevoelen: te meer, daar niets billijker is, dan dat het beroep, aan hetwelk wij tijd en vlijt besteden, ons ook eene onbezorgde bete broods verschaffe.

Men kan ook dit stuk niet aanroeren, zonder met dankbaar gevoel de pogingen, hiertoe in onzen tijd te werk gesteld, te zegenen. Vooral in de steden heeft men zich verdiensten verworven door verhooging der vaste inkomsten van de onderwijzers: ook op het platte land heeft men hier en daar deze lofwaardige voorbeelden nagevolgd. En wien zijn de maatregelen onbekend, ter betere regeling der schoolgelden, voornamelijk ten platten lande, in aanzienlijke gedeelten der *Hollandsche* Departementen tot stand gebragt, tot merkelijk voordeel voor de onderwijzers, die daardoor, zelfs tot de helft meer dan voorheen, van hunnen post maken kunnen. Het uitzigt, hetwelk men hebben mag, dat eenmaal deze weldadige inrigtingen algemeen ingevoerd zullen zijn, opent den onderwijzers, die in deze weldaden dus verre niet deelen, het meest bemoedigendst verschiet.

De

De regent, *ten derde*, kan tot het voorgeſtelde einde medewerken door bevordering van alles, wat den onderwijzer bij zijnen post genoegen verſchaffen en aanmoediging bezorgen kan. Wij zijn meer dan eens getuige geweest van den ontmoedigenden indruk, dien het op den onderwijzer maakte, dat hij eenige uren van elken dag ſlijten moest in een ſomber, vochtig, bekrompen, bedompt en tot den ſchooldienst geheel ongeſchikt ſchoolvertrek, in hetwelk hij, met den besten wil, uit hoofde der ſlechte inrigting van alles, niet in ſtaat was te voldoen aan hetgene de ſchoolorde hem voorſchrijft. Hoe vele zijn niet de plaatſen, waar men in dit opzigt verbeteringen zou kunnen tot ſtand brengen, voor den onderwijzer aangenaam, en van welke het voordeel genoten zou worden door de ingezetenen zelven: en echter hoe weinig geneigdheid beſpeurt men daartoe nog op maar al te veel plaatſen; ja hoe vele moeite heeft het niet dikwerf in, om zelfs de hoogstnoodige herſtellingen te erlangen. Door minder kwalijk geplaatſte zuinigheid in een ſtuk van zoo groot belang voor de jeugd (*), zou men aan het genoegen van menigen onderwijzer aanmerkelijk bijdragen. Dit kan men desgelijks door andere middelen. Men denke hier aan het houden van openlijke ſchoolexamens en prijsuitdeelingen, bij welken de onderwijzer in de gelegenheid is, om openlijk te doen zien, op hoedanige wijze hij gewoon is met zijne ſcho-

(*) Zie *Bijdragen van Bloeimaand* l. l. Afd. *Onderwijs en Opvoeding*, bl. 186—218.

ſcholieren om te gaan, en wat hij voor hen is; en welke geſchikt zijn om algemeene belangſtelling in den onderwijzer en in zijn werk te verwekken en te onderhouden. In der daad, zoo onaangenaam en ontmoedigend het voor eenen weldenkenden onderwijzer wezen moet, deze gelegenheid nooit te hebben; zoo aangenaam en moedgevend moet het zijn, zich dezelve ten minſte eens of tweemalen in elk jaar aangeboden te zien. Men denke hier verder om het geven van eenig geſchenk bij wel volbragte taak, althans om het betoonen van goedkeuring daarop, en van vereerende onderſcheiding deswegen; men late honderde andere, dagelijks voorkomende, gelegenheden, om het genoegen van den onderwijzer te vermeerderen, niet ongebruikt; men ſchikke, ten zijnen genoege, wat men ſchikken kan; wachte daarmede niet, tot hij het bij herhaling heeft gevraagd; maar kome hem voor, waar men vermoeden kan, dat dit of dat hem genoegen verſchaffen zou; en wij houden ons overtuigd, dat men aldus zijne opgeruimdheid van ziel aanmerkelijk bevorderen zal.

2. *Hoe* OUDERS *en* VOOGDEN *hier medewerken kunnen?*

Moet natuurlijk, door gebrek aan eerbied en ontzag bij de leerlingen, het humeur van den onderwijzer worden ontſtemd, en wordt dikwerf gemelijkheid en knorrigheid daardoor gevoed; dan zal eerbied en ontzag het middel zijn ter bewaring van de beſtendige opgeruimheid van den on-

onderwijzer. Ouders en voogden! hoe vele gelegenheid hebt gij niet, om, door aankweeking van eerbied en ontzag, aan de bewaring dier opgeruimdheid te werken! De eerbied, dien het kind aan den onderwijzer betoont, zal steeds geëvenredigd zijn aan de achting, met welke het u van hem hoort spreken, en hem door u ziet bejegenen. Indien gij er uw werk van maakt, om, ten aanhooren van uwe kinderen, met minachting van hem te spreken, zijne gebreken op te sommen, zijn werk te berispen, zijne manieren te bespotten; hoe zal dan het kind hem eerbied en gepast ontzag bewijzen kunnen? Wacht u dus hier voor, en spreekt steeds met lof van zijn verstand en hart, opdat uwe kinderen, hooge gedachten van hem leerende koesteren, hem met eerbied bejegenen en gewillig gehoorzamen, en daardoor bewaard worden van, tot hunne eigene schade, zijne tevredenheid en opgeruimdheid te verstoren.

Is het verder waar, wat wij boven gezegd hebben, dat het voor den onderwijzer eene bron van verdriet en middel ter verstoring zijner opgeruimdheid is, wanneer te huis wordt afgebroken, wat in de school opgebouwd was; dan wordt ons even hierdoor een tweede middel aan de hand gegeven, van hetwelk ouders zich te bedienen hebben, om opgeruimdheid bij den onderwijzer te bevorderen. Het bestaat hierin, dat zij met den onderwijzer medewerken. Zulks doet men reeds ten deele, door hetgene wij zoo even opnoemden: door eerbied en achting voor hem aan te kweeken, door vertrouwen op hem in te boezemen, en daardoor

voor-

voor hem den toegang tot het hart der kinderen gemakkelijk te maken. Men kan dit echter ook nog op andere wijzen doen. Wat zou ouders, die daartoe tijd en gelegenheid hebben, beletten, om na te gaan, wat hunne kinderen in de school verrigt hebben, en dat, al spelende, met hen te herhalen? Wij erkennen, dat dit niet ieders zaak is, en dat slechts sommige ouders hiertoe den tijd en vooral de noodige geschiktheid hebben; maar voor die weinigen, die in dit geval zijn, geven wij ook alleen deze les. Wat zal hun verder verhinderen te zorgen, dat het werk, door den onderwijzer opgegeven, om buiten den schooltijd te worden afgedaan, behoorlijk worde in orde gebragt; als ook om met den onderwijzer dikwerf te spreken en te overleggen, hoe op de beste wijze tot hetzelfde doel zamen te werken? Wij houden ons verzekerd dat men, dus doende, den onderwijzer vele moeite uit de hand nemen, en ook zijner te vredenheid bevorderlijk wezen zal. Niets wekt meer onvergenoegdheid dan tegenstand; niets bevordert meer de opgeruimdheid van ziel bij alle werk, dan de hulp van wijzen en braven, ons daarin verleend.

Hebben wij, eindelijk, eene bron van onopgeruimdheid bij den onderwijzer gevonden in den onregtmatigen ondank, dien hij bij vele ouders behaalt; zoo vinden wij hier tevens een ruim middel ter bevordering van opgeruimdheid in den onderwijzer, hetwelk ouders aanwenden kunnen. Zij moeten, namelijk, op allerlei wijzen toonen, dat zij den onderwijzer dankbaar zijn voor hetgene hij deed aan hun kroost. De onderwijzer bewijst toch

aan hetzelve de belangrijkfte diensten. Hij legt den grondflag voor het maatfchappelijk en zedelijk geluk der kinderen. Welk regt gestemd ouderhart acht zich niet op het duurst verpligt aan den geneesheer, die zijn kind van eenige gevaarlijke kwaal genas, en tot gezondheid terug bragt? Van hoe veel grooter waarde is voor den redelijken mensch, wat de onderwijzer verrigt! En zou dan het ouderhart zich geenen dank verfchuldigd tekenen aan hem? — Dien dank doe het hem blijken bij elke gelegenheid; hij heeft groote waarde voor het hart van den weldenkenden Onderwijzer, en doet hem, met eene opgeruimde ziel, het beroep zegenen, dat zoo kennelijk de harten der weldenkenden aan hem verbindt.

3. *Hoe* JONGE LIEDEN *hier medewerken kunnen?*

Wij hebben menige fchool bezocht, in welke wij den onderwijzer knorrig, gemelijk en ftuursch vonden; maar waar wij de oorzaak daarvan grootendeels moesten toefchrijven aan het gedrag der fcholieren. Wanneer deze, in plaats van in ftilte te verrigten wat den onderwijzer hun bevolen heeft, tegen deszelfs bevel aan, gedurig met elkander praten, de ftilte en goede orde verftoren, en geraas maken, zoo dat hij zich zelven fchier niet verftaan kan; wanneer zij naar herhaald verbieden niet hooren, of het ernstigfte en geftrengfte verbod met eenen vernederenden glimplach beantwoorden, zich tienmalen hetzelfde laten zeggen, en het toch niet doen; wanneer zij hem zoo gedu-

durig tot ſtrenge maatregelen als het ware dwingen: wie kan daarbij op den duur eene opgeruimde ziel behouden? Wiens geduld zou daarbij niet eindelijk uitgeput raken? Wij hebben ſcholen bezocht, in welken wij ons moesten verwonderen over de ſtilte, goede orde en gezeggelijkheid der ſcholieren: en in dezen hebben wij, bijna zonder uitzondering, de onderwijzers vergenoegd, opgeruimd en te vreden in hun beroep gevonden, en konden wij nooit den grooten invloed miskennen, welken dit goed gedrag der leerlingen op de bevordering dezer zielsſtemming had. Hoe kon dit anders? Het moet voor het hart van den weldenkenden onderwijzer het zaligst genoegen zijn, te zien, dat zijn onderrigt met aandacht aangehoord, met graagte ontvangen, en dat de lesſen, die hij geeft, in oefening gebragt worden. De onderwijzer, die dit ondervinden mag, zal zich in zijnen post ſteeds gelukkig gevoelen en dien met eene opgeruimde ziel waarnemen. — Zoo veel hangt er in dit opzigt af van het gedrag der leerlingen zelve. Jonge lieden! hebt gij er, tot uw verdriet, de ondervinding van, hoe onaangenaam het is, te ſtaan onder eenen onderwijzer, die knorrig en ſtug is; bedenkt, dat gij door een goed gedrag, aandacht, leergierigheid en gehoorzaamheid veel, en meer dan gij denkt, kunt toebrengen, om u zelven al de aangenaamheden en voordeelen te bezorgen, die uit eene opgeruimde zielsgeſteldheid van den onderwijzer voor u ontſtaan!

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

REDEVOERING,

GEDAAN

IN DE ALGEMEENE VERGADERING VAN HET SCHOOLONDERWIJZERS-GEZELSCHAP TE WINSCHOOT,

op Zaturdag den 4e van Bloeimaand 1811;

door

H. WESTER,

Schoolopziener.

GEACHTE ONDERWIJZERS DER JEUGD!

Daar ik, dank zij de goede Voorzienigheid! op nieuw wederom het genoegen mag genieten, om in ulieder midden tegenwoordig te zijn, en deze uwe vergadering met eene besluitrede te ein-

digen, wil ik uwe aandacht thans over een zeer belangrijk ſtuk bezig houden. De twee laatſte keeren, namelijk, onderhield ik u over de 15 eerſte Artikelen van de *Bijzondere Schoolorde* voor dit Departement; gevoegelijk ga ik dus nu over tot het 16. Artikel, luidende dus:

„ Eenmaal in de week onderhoudt de School-
„ onderwijzer zijne leerlingen ook opzettelijk over
„ eenige waarheden en pligten van den Christe-
„ lijken Godsdienst, overeenkomſtig hunne vat-
„ baarheid, en doet hen bijzonder de reden ken-
„ nen, waarom bij het begin en einde van ie-
„ der' ſchooltijd gebeden wordt, mits echter in
„ het oog houdende de bepalingen van het Re-
„ glement voor het Lager Schoolwezen, Art. 23."

I. Eerst wil ik trachten te betoogen, hoe noodzakelijk en heilzaam het zij, de ſchooljeugd gedurig over zaken van den Godsdienst te onderhouden, zal men met het onderwijs het ware doel bereiken;

II. En dan zal ik ſpreken over de wijze, op welke zulks gevoegelijk, met in achtneming van het genoemde Art. van het Reglement, geſchieden kan.

I.

Het ware doel van het lager Schoolonderwijs wordt gepast uitgedrukt in het 22. Art. van het

Re-

Reglement voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs, aangehaald in het eerste Art. onzer Bijzondere Schoolorde, dus luidende:

„ Alle Schoolonderwijs zal zoodanig moeten „ worden ingerigt, dat, onder het aanleeren van „ gepaste en nuttige kundigheden, de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld, en „ zij zelven opgeleid worden tot alle maatschappelijke en Christelijke deugden."

Met andere woorden: het hoofddoel van het Schoolonderwijs moet zijn, om kinderen tot verstandige, brave en gelukkige menschen te vormen.

Wat dunkt u, waardige Leermeesters der jeugd! zoudt gij dit hoofdoogmerk van het schoolhouden zonder eenig Godsdienstig onderwijs bereiken kunnen? Zeker, gij gevoelt het reeds, dat deze vraag ontkennend moet beantwoord worden. Dan, om u van de noodzakelijkheid en nuttigheid van het onderwijs der jeugd in de Godsdienstwaarheden des te levendiger te overtuigen, en u tot de uitoefening van hetzelve krachtiger aan te sporen, acht ik geenszins overtollig, dit wat nader aan te toonen.

In het genoemde Artikel wordt de noodzakelijkheid van het onderwijs der kinderen in den Godsdienst reeds voorondersteld: want hoe kunnen kinderen tot *alle Christelijke deugden* opgeleid worden, zonder dat zij kennis van de Christelijke Godsdienstleer ontvangen? Doch laat mij wat nader in eenige bijzonderheden treden. Een leermeester kan, zonder Godsdienstonderwijs, de ver-

ſtandelijke vermogens zijner ſcholieren wel ontwikkelen, opſcherpen en beſchaven; hun de maatſchappelijke pligten voorhouden, die zij, als leden van den burgerſtaat, aan hunne overheden en mede-ingezetenen van hun vaderland verſchuldigd zijn; ja ook de pligten, die zij jegens al hunne medemenſchen moeten uitoefenen: maar zonder Godsdienstonderwijs kan hij zijnen leerlingen de verpligting niet leeren kennen, veel minder levendig doen beſeffen en ernſtig betrachten, die zij aan God, hunnen Maker, Onderhouder, Weldoener en Opperheer hebben: en is deze verpligting niet de allerduurſte en gewigtigſte? Verder: kan men kinderen, zonder onderwijs in den Godsdienst, wel regte denkbeelden van zuivere en ware deugd inboezemen? Ware deugd beſtaat toch niet ſlechts in het uitoefenen van in het oog vallende ſtoffelijk goede handelingen, maar ook in geheime goede gezindheden en daden, voor het oog van menſchen verborgen, en dat alles wel uit zuivere beginſelen en met edele bedoelingen. Doch zoo men nu de zedepligten afgeſcheiden van den Godsdienst onderwijst, hoe zal een leerling dan met overtuiging beſeffen, dat dit alles noodzakelijke vereischten van ware deugd zijn? Zeker zullen dan, ten minſte, de voornaamſte *drijfveêren* tot het betrachten van zuivere deugd ontbreken. Wat toch zal de jeugd bewegen, om geheime deugden, die geen ſterveling weet, uit te oefenen, zoo lang hij zich den alwetenden Getuige onzer verborgenſte daden niet

leert

leert voorſtellen? Wat zal haar dan ook aanſporen, om hare pligten, niet alleen ſtoffelijk, maar ook vormelijk goed te betrachten, daar toch geen mensch ons harte kent, om onze beginſelen en oogmerken onfeilbaar te kunnen doorgronden? — De ſtille goedkeuring van het geweten is hiertoe een beweeggrond, zou misſchien iemand kunnen zeggen. Ja, een goed geweten is de beste ſchat, een hemel zelfs op aarde, en de ſterveling moest, om dien ſchat te bekomen of te behouden, zich zelfs de grootſte opoffering gewillig getroosten: maar hoe zwak zal de ſtem van het geweten zijn, om iemand tot geheime en zuivere deugd op te wekken, zoo lang hem geene beginſelen van Godsdienst zijn ingeprent?

Eene voorname drangreden, om naar deugd te ſtreven, is, buiten tegenſpraak, het onſchatbaar *voordeel*, dat zij haren beoefenaar toebrengt; maar van deze drangreden kan de onderwijzer der jeugd zich weinig bedienen, zoo lang hij zijne kweekelingen niet eenige gegronde kennis en levendig beſef van de gewigtigſte Godsdienstwaarheden heeft ingeboezemd. Immers, welk voordeel is aan het betrachten der deugd verbonden? Is het rijkdom, aanzien, aardſche grootheid en zinnelijk genoegen? Neen, zeker niet: want de heimelijke bedrieger, de vleijer, de huichelaar, de onderdrukker van zijnen evenmensch, en meer andere ſnoodaards, genieten niet zelden van deze aardſche voorregten het ruimſte deel. De voordeelen, welke iemand met grond van het beoefenen

der ware deugd kan verwachten, zijn de meer voor het oog der menſchen verborgene zegeningen des Allerhoogſten, waardoor de brave, met zijn geringer deel zelfs, meer wezenlijk geluk en waar genoegen geniet, dan de ondeugende bij den ruimſten overvloed van aardſche ſchatten. Dan, hoe zal een Schoolonderwijzer dit aan de jeugd grondig beduiden, haar hierdoor tot ware deugd aanſporen, zonder van Godsdienstwaarheden te ſpreken?

Doch de allerkrachtigſte drangreden, om een mensch van ondeugd af te ſchrikken en tot deugd aan te ſporen, is het hemelsbreed onderſcheid, dat er tusſchen het lot der vromen en der goddeloozen hiernamaals zal plaats hebben, wanneer de Regter der wereld een iegelijk vergelden zal naar zijne werken; maar van deze beweegreden tot deugd kan de leermeester der jeugd in het geheel geen gebruik maken, zonder opzettelijk van den geopenbaarden Godsdienst tot haar te ſpreken.

Ziet, zoo blijkt dan, dat Godsdienst en ware deugd niet van elkander kunnen geſcheiden worden: dat, wenscht een Schoolonderwijzer, volgens zijne verpligting, de kinderen tot Christelijke deugden op te leiden, hij hen van de Christelijke Godsdienstleer niet kan onkundig laten: dat zelfs tot het beoefenen van maatſchappelijke deugden, het onderwijs in de Christelijke Godsdienstleer, zoo al niet volſtrekt noodzakelijk, ten minſte bij uitnemendheid heilzaam zij: daar de

aard

aard der zaak ons leert, dat de ware Christen ook de beste burger zijn moet.

Eindelijk voeg ik, om de noodzakelijkheid van het onderwijs der kinderen in den Godsdienst aan te toonen, er dit nog bij: de Christelijke Godsdienst is voor den zwakken fterveling, door het zedelijk kwaad van zijne beftemming afgeweken, eene onontbeerlijke behoefte tot zijn waar tijdelijk en eeuwig geluk. Immers, wij kunnen niet gelukkig zijn, zonder gegronde hoop en troost te genieten in drukkende ramp- of tegenfpoed, of tegen bange vooruitzigten in de naderende toekomst: maar wij geraken niet zelden in zulke benaauwende gevallen en omftandigheden, waaruit ons geen fchepfel redden, of ook maar eenige hulp kan toebrengen; en waar zullen wij dan bemoediging en geruftftelling vinden buiten den Godsdienst? — Wie gevoelt niet wel eens de pijniging van zijn geweten over pligtverzuim of begane euveldaden; of ook de vrees vóor den dood? Doch waar zullen wij dan ware zielrust vinden buiten den Christelijken Godsdienst, vooral, wanneer wij op het punt ftaan, om de eeuwigheid in te ftappen? — En hoe kunnen wij zonder kennis van denzelven een eeuwig zalig leven verwachten?

Heeft nu de mensch zonder den troost van den Godsdienst geen waar geluk te wachten, en is het de pligt van elken onderwijzer der jeugd, het waar geluk zijner leerlingen, zoo veel in zijn vermogen is, te behartigen; dan volgt ook, dat

hij verschuldigd is, hen de beginselen van ware Godsdienst in te prenten.

Denkt niet, Onderwijzers! „ ja, het is nood„ zakelijk, dat de jeugd vroegtijdig in den Gods„ dienst worde onderwezen; maar dit kunnen „ wij geheel aan de Leeraars van den Godsdienst „ overlaten, wier ambt dit vordert:" want hoe weinig scholieren genieten zulk onderwijs van hunne Leeraars! en, waar dit plaats heeft, dan nog slechts de gevorderdste. Ook geschiedt dit van hen meer leerstellig; van u wordt het meer algemeen gevorderd, en ten aanzien van zulke blijkbare en praktikale waarheden, welke ieder, die geen vijand van den Christelijken Godsdienst is, gereedelijk toestemt.

Van de noodzakelijkheid en nuttigheid van zulk een Godsdienstonderwijs in de scholen, om het ware doel van het onderwijs te bereiken, was ik, sedert langen tijd, ten volle overtuigd. Van daar was het, dat ik, in het jaar 1772, twintig jaren oud zijnde, van winkelknecht schoolhouder wordende, terstond met de jeugd, op eene vrije manier, over Godsdienstwaarheden begon te katechiseren, en zulks tot het jaar 1802 bestendig heb volgehouden. De ervarenheid heeft mij het heilzame hiervan ook overtuigend geleerd. Hoe menigmaal heb ik waargenomen, dat niets meer indruk op de jeugdige zielen maakte, niets haar meer aanspoorde tot deugd en pligt, dan een doelmatig voorstel van gewigtige Godsdienstwaarheden! — Iets, hetwelk uit den aard der

zaak

zaak van zelve ook voortvloeit; doch dit thans verder uit te breiden, acht ik niet noodzakelijk.

II.

Nu moet ik dus fpreken over de *wijze*, op welke het Godsdienftig onderwijs in de fcholen gevoegelijk, met in achtneming der noodige bepaling, gefchieden kan. Dit is iets van de grootfte aangelegenheid: hiervan hangt het nut, dat men er mede bedoelt, voornamelijk af, en het is daarom al uwe aandacht dubbel waardig. Over het eerfte Artikel heb ik er flechts ter loops iets van gezegd: thans zal ik er uitvoeriger over zijn.

Om in het Godsdienstonderwijs der jeugd wel te flagen, moet een leermeester, hier zoo wel als in alle onderwijs, mensch- en kinderkundig te werk gaan. Hij moet zijne leerlingen bij zulke waarheden bepalen, die eene lijnregte ftrekking hebben ter opklaring van het verftand en ter verbetering van hart en wandel; met andere woorden: om hen wel te leeren denken en handelen. — Hij moet niet op een' ftraffen toon, en met een ftuursch gezigt, de kinderen fteeds met hel en verdoemenis dreigen; niet zoo over den Godsdienst fpreken, als of die alle onfchuldige vreugde in de jeugd afkeurde, en van haar fteeds eene fombere droefgeestigheid vorderde: want hierdoor zou hij haar vroegtijdig eenen afkeer van den Godsdienst inboezemen: hij moet de

 waar-

waarheden en pligten van den Godsdienst in eene aannemelijker gedaante voordragen, als juist geschikt, om ons waar geluk en genoegen aan te brengen: hij moet de jeugd beduiden, dat de Godsdienst niets van den mensch vordert, dan hetgeen tot zijn eigen wezenlijk voordeel ſtrekt, en ons niets verbiedt, dan hetgeen ons ongelukkig maakt.

Zijn ſommige gewigtige waarheden van den Christelijken Godsdienst echter van eenen ernſtigen aard, ook daarom behoeft hij van dezelve niet geheel te zwijgen: ligtzinnigheid is niet zelden in kinderen eene heerſchende karaktertrek; om hen dus aan bedaard nadenken te gewennen, mag het vrolijk onderwijs wel eens met gepasten ernst worden afgewisſeld. Doch om dat van de wijze van voordragt zoo magtig veel afhangt, wil ik ook hierover u wat ingewikkelder onderhouden.

Volgens ons 16. Art, moet een Schoolonderwijzer het Godsdienstonderwijs inrigten *overeenkomſtig de vatbaarheid der leerlingen*; en te regt: wat baat het toch, de herſenen der kinderen met klanken op te vullen, zonder dat zij de zaken verſtaan? Even zoo noodig is het, dit te doen overeenkomſtig den *aard* en *ſmaak* der ſcholieren. Gevolgelijk moet de Onderwijzer zich wachten, niet ſlechts voor alle ſpitsvondigheden en haarkloverijen, maar ook voor alle duistere, langdradige en drooge voordragten. Zulke voorſtellen zullen, in alle gevallen, elk' mensch vervelen en mis-

mishagen, hoe veel te meer dan aan ongeoefende, vlugtig denkende en vrolijke kinderen! Een doelmatig onderwijs der jeugd moet vooral *duidelijk*, *beknopt* en *bevallig* zijn.

Ja, *duidelijkheid* is de eerste en voornaamste vereischte der ware welsprekendheid. Gebrek aan duidelijkheid verraadt gewoonlijk gebrek aan genoegzame kunde en bekwaamheid. Een voorstel, waaraan duidelijkheid ontbreekt, moet natuurlijk zijn doel missen. Het is waarlijk geene geringe verdienste in eenen Onderwijzer, dat hij de kunst verstaat, om zelfs meer ingewikkelde zaken zoo voor te dragen, dat eenvoudige en ongeoefende verstanden het vatten kunnen.

Met de duidelijkheid staat de *beknoptheid* in een naauw verband, want noodelooze wijdloopigheid zal de zaken doorgaans eer verdonkeren, dan ophelderen, en voor kinderen is zij volstrekt ongepast.

Zal voorts *de zoetheid* (of bevalligheid) *der lippen de leering vermeerderen*, volgens het zeggen van SALOMO, Spreuk. 16: 21, dan moet vooral een Onderwijzer der jeugd zich er ook op toeleggen, om de kinderen op eene aanlokkelijke en bevallige wijze over zaken van den Godsdienst te onderhouden, en zoo als meest hunne aandacht boeijen en belangstelling verwekken kan: uitdrukkingen, stijl, toon, houding en gebaren, alles moet daartoe doelmatig ingerigt zijn.

Verder moet een Leermeester, om met deze lessen het ware doel te bereiken, niet *alleen* tot het

het *verstand*, ook niet altijd *alleen* tot het *hart* der kinderen spreken; maar tot beide: offchoon het ook waar is, dat sommige zaken wel meest voor het verstand, en andere meer voor het hart geschikt zijn. Verzuimt men de jeugd gegronde bevatting van de waarheden te geven, hoe ligt zou ze gevaar kunnen loopen, om tot schadelijke dweepzucht te vervallen! En wat zou het baten haar duidelijke begrippen van waarheden mede te deelen, zonder dat zij het gewigt van de waarheid besefte, of zonder dat de waarheid invloed had op haar hart en wandel?

Dit Godsdienstonderwijs geschiedt gevoegelijkst *katechiserender-wijze*, door ondervraging en toelichting; om alzoo de aandacht der kinderen er des te meer bij bepaald te houden, en hunne vorderingen beter te kunnen nagaan. Bij afwisseling kan het ook gepast geschieden door *korte redevoeringen*, vooral dan, wanneer men meer lijnregt tot het hart spreekt. Van deze laatste manier wil ik u thans een voorbeeld geven, om dat het moeijelijk valt, dit van eene katechisatie te doen, dewijl de antwoorden der kinderen zoo zeer verschillend kunnen gegeven worden: goed, half goed of slecht, dat dezelve vooraf niet wel te bepalen zijn. — Ik verkies dus liever tot eene proeve te geven *eene korte rede*

OVER GODS GOEDHEID.

Lieve kinderen! Wij zingen vaak van Gods goedheid: deze morgen nog begonnen wij het schoolwerk met het bekende versje: *De Heer is goed! de Heer is goed!* (*) Nu wil ik ook eens over de goedheid van God tot u spreken. — Ik hoop, dat gij aandachtig en eerbiedig luisteren zult. — En gij, kleinen! zit nu ook mooi stil. — Hoort! *De aarde is vol van de goedertierenheid des* HEEREN, zoo staat er in den Bijbel, Ps. 33: 5b. Velen uwer schrijven deze woorden vaak, en kennen het voorschrift van buiten; maar hebt gij er wel eens bedaard over nagedacht, kinderen? O! dit zeggen van den Dichter is zoo duidelijk blijkbaar, als wij maar oplettend zijn. Ja wel is onze aarde vol van Gods goedertierenheid! Waar wij onze oogen wenden, waar wij onze gedachten laten gaan, overal vinden wij zoo vele blijken van Gods goedheid, dat het ons niet mogelijk is die alle op te noemen. Denkt maar eens, kinderen, aan de velden; denkt eens aan al dit lieve koren, waarmede vele landen in den zomer bedekt zijn, om ons te voeden en te verkwikken; aan zoo vele kudden van runderen en schapen, om ons van melk, boter, kaas, vleesch, wol en leder te verzorgen; denkt aan zoo vele hoven en tui-

(*) Mijne *Godsdienstige Gezangen voor de Jeugd*, bladz. 49.

tuinen, met smakelijke en gezonde vruchten; aan de wateren, die ons visch opleveren! enz.

Ja, God is zoo goed, dat hij ons niet alleen het noodzakelijke schenkt tot levensonderhoud, maar ook het verkwikkelijke en aangename. Hij geeft ons niet alleen brood en water, maar laat ook de lekkere kersen, aardbeijen, aalbessen, pruimen, appels, peren, persiken groeijen, en wat niet al meer? Zoo kunnen wij dan uit dat alles zien, ja proeven en smaken, dat God goed is!

Denkt eens verder, mijne leerlingen! aan zoo veel schoone bloemen in velden en hoven; als de prachtige leliën, de mooije tulpen, de lieve roosjes, zoo fraai van kleur en aangenaam van geur; denkt aan de menigte vogeltjes, die zoo verrukkend zingen; aan de koesterende zonnestralen en verkoelende windjes, en overtuigt u dit niet, dat de aarde vol is van de goedertierenheid des Heeren? Zelfs ieder kruimel brood, elke druppel water, ieder draad onzer kleederen, ja de lucht, die wij inademen, getuigen van Gods goedheid.

Zoo vele blijken van goedheid schenkt ons de Hemelsche Vader, op dat wij ons in zijne goedheid zouden verblijden; en er leeft geen mensch op aarde, die dezelve niet dagelijks geniet: want *de Heer is aan allen goed; en zijne barmhartigheden zijn over al zijne werken.* Ps. 145: 9. *God doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en Hij regent over regtvaardigen en onregtvaardigen.* Matth. 5: 45b.

Ja maar, hoe vele *bijzondere* blijken van Gods goed-

goedheid geniet gij, mijne leerlingen! of genieten ten minste de meesten van ulleden, boven andere menschen op aarde. Immers gij hebt wel eens menschen gezien, of er van gehoord, die blind, doof, stom, gebrekkelijk, of van hun verstand beroofd waren; wat is het dan eene bijzondere goedheid van God, wanneer gij al uwe zintuigen, al uwe ledematen, en al uwe zielsvermogens tot uw gebruik moogt hebben; dat God u niet alleen bij het leven bewaard heeft, maar ook bij de gezondheid, en voor zoo vele onheilen, aan welke gij zoo wel als andere menschen blootstaat!

En welke *zielsvoorregten* schonk u de goede God boven millioenen van menschen in de wereld, die in domheid en woestheid bijna aan redelooze dieren gelijk zijn, om dat zij geene gelegenheid hebben, om kundig en beschaafd te worden, (gelijk ik u meermalen van de Hottentotten, van de Vuurlanders en andere wilde volken verteld heb) daar gij van jongs af zulke schoone gelegenheden hadt, om ter school te gaan en te leeren wat voor u goed en nuttig is!

Eindelijk, hoe veel blinde heidenen zijn er nog in andere werelddeelen, die geene kennis hebben van den waren God of van JEZUS CHRISTUS, als den Zaligmaker der wereld; en gij wordt onderwezen in de waarheden en pligten van den Christelijken Godsdienst, een Godsdienst, die den mensch zoo veel troost en waar geluk verschaft! die ons leert, dat het kwaad, hetwelk

ons

ons vaak op aarde bejegent, door God ten beste bestuurd wordt, gelijk u uit de verkooping van den braven JOZEF naar *Egypte*, uit uw *Schoolboek van Jozef*, blijkt: ja den Godsdienst, die ons leert, hoe wij van ellenden verlost worden, en een eeuwig zalig leven bekomen door JEZUS CHRISTUS.

Wat dunkt u, lieve Schooljeugd! daar God zoo goed over ons is, dat de aarde vol is van zijne goedertierenheid, zou het ons dan wel passen kwaad te zijn?... o hoe slecht zouden wij ons dan gedragen! en dan zouden wij ons zelven ongelukkig maken. God is goed, en Hij wil, dat wij ook goed zullen zijn, om dat Hij ons geluk bemint: want zonder dat wij goede menschen worden, kunnen wij geen waar geluk genieten. Laat ons God dan in zijne goedheid navolgen; ook aan alle menschen goed doen, zoo veel ons mogelijk is. Is God zoo goed over ons, wat dunkt u, moeten wij dien goeden God dan ook niet hartelijk liefhebben? moeten wij Hem ook geene dankbaarheid betoonen? Hem niet loven en prijzen? Zeker, kinderen! dit is onze dure pligt: en zijt gij hiertoe ook gezind; welaan, zingen wij dan het bekende versje:

God is zoo oneindig goed,
Dat Hem elk beminnen moet, enz. (*)

Ziet,

(*) Mijne *Godsdienstige Gezangen voor de Jeugd*, bladz. 48.

Ziet, geachte Leermeesters! wanneer gij op deze of dergelijke wijze uwe kweekelingen over eene of andere belangrijke waarheid van den Godsdienst onderhoudt; wanneer gij zelven dan het gewigt der waarheid gevoelt, en daardoor den natuurlijken hartroerenden toon in uwe voordragt weet te treffen, dan zult gij wel eens eenige onder uwe leerlingen bemerken, die in luisterende houding en gelaat niet ongelijk zullen zijn aan eene ſtille MARIA, zoo als wij ons haar verbeelden kunnen, als zij aan de voeten van JEZUS zat, om zijn woord te hooren, Luk. 10: 39, en dit zal uwe hoop verlevendigen, dat gij het goede zaad van Godsdienst en deugd niet te vergeefs in de jeugdige harten zult ſtrooijen; maar dat het, onder Gods zegen, zal kiemen, uitſpruiten en opgroeijen tot eenen gezegenden oogst.

Volgens het 16. Art. onzer Schoolorde, moet de Schoolhouder *eenmaal in de week opzettelijk* zijne leerlingen over zaken van den Godsdienst onderhouden, en hiertoe keur ik de laatſte ſchoolles in de week het geſchiktst. — Intusſchen vooronderſtelt deze uitdrukking, dat zulks meermalen bij gepaste gelegenheden behoorde te geſchieden. De ſchoolboekjes toch geven hiertoe ſomtijds van zelven aanleiding, het ſtichtelijk gezang niet minder, en wat heeft een leermeester bij het Natuurkundig onderwijs overvloedige gelegenheid, om de jeugd Gods almagt, wijsheid en goedheid uit zijne groote werken te doen opmerken! Om kort te gaan, geene gelegenheid moet verzuimd worden, om

kinderen vroegtijdig aan hunnen Schepper te leeren gedenken.

Laat ons nu het vervolg van het Artikel nader in overweging nemen. Bij gelegenheid, dat een onderwijzer zijne leerlingen opzettelijk over zaken van den Godsdienst onderhoudt, *doet hij hen ook de reden kennen, waarom hij het begin en einde van ieder schooltijd gebeden wordt*, luidt het verder. Dit is mede van belang. Zal men beginselen van waren Godsdienst in de harten der kinderen planten, dan moet met hun de voornaamste aller Godsdienstoefeningen ook leeren kennen; hun den waren aard van het *gebed* verklaren, en hun de noodzakelijkheid van hetzelve in het gemeen, en van de *schoolgebeden* in het bijzonder, onder het verstand brengen. Ten aanzien van het laatste, waarvan het artikel melding maakt, wil ik weder op nieuw een *voorbeeld* geven.

Kinderen! wij zullen bidden. Wat *bidden* is, en *hoe* men bidden moet, heb ik u vaak gezegd; maar *waarom* bidden wij ook alle dagen in de school? — Ik wil u eens een oud spreukje zeggen, dat gij gemakkelijk verstaan en onthouden kunt, en als gij dit hoort, kunt gij ook ligt begrijpen waarom de schoolgebeden noodig zijn. Let wel!

„ Aan 's Heeren zegen
„ Is 't al gelegen."

Hoe

Hoe heb ik gezegd, *Pieter?* . . Weet gij het ook nog, *Betje?* . . Ja, *aan 's Heeren zegen is 't al gelegen:* dat is te zeggen, alles wat wij ondernemen of doen, zal ons niet gelukken, zoo God het niet zegent: alleen de zegen van God maakt ons werk voorspoedig. Wat dunkt u, kinderen, zou dit geene waarheid wezen? — Zou b. v. een landman, die ploegt en zaait, zonder Gods zegen, wel goed koren van zijn land kunnen inoogsten? Neen! geen mensch op aarde kan één' druppel regen van den hemel doen nederdalen, of één warme zonnestraal op het land laten vallen; geen mensch kan het zaad doen groeijen en rijp worden, of bewaren voor hagel en plasregen: dit alles hangt van Gods zegen af. — Zou een zeeman, zonder Gods zegen, eene voorspoedige reis kunnen doen? Neen! geen schepsel kan hem goeden wind verschaffen, of hem voor vernielenden storm bewaren: dit is alleen Gods werk. — Nu, zoo is het ook in alle andere gevallen; zoo is het ook met het leeren in de school gelegen: zullen kinderen van de lessen, die zij daar ontvangen, wezenlijk nut trekken, zoo dat zij er wijzer en beter door worden, dan moet God dit werk even zoo wel zegenen, als het werk van den landman of zeeman. Daarom bidden wij dan ook bij den aanvang der schoolles: *Hemelsche Vader! zegen het onderwijs, dat aan ons gegeven wordt, enz.*

Zoo gij nu om dien zegen van God aandachtig, eerbiedig en begeerig bidt, dan wil Hij u zijnen

Bij de onsterfelijkheid onzer ziel, en het verschillend lot der zielen na den dood.

Bij de opstanding der dooden en den jongsten geregtsdag, enz.

's Menschen verpligting moet telkens uit deze waarheden afgeleid en aangedrongen worden: maar ook is het noodig, opzettelijk te handelen over de pligten, die wij aan God, onzen naasten en ons zelven verschuldigd zijn.

Zoo heb ik dan de taak, mij voorgesteld, afgehandeld. Nu nog een enkeld woord tot besluit.

Ik verblijd mij vaak, dat men thans in goede scholen ongelijk veel meer vatbaarheid en vorderingen in nuttige kundigheden onder de schooljeugd aantreft, dan oudtijds; dat het eerste gedeelte van het 22. Art. van het Reglement voor het Lager Schoolwezen steeds meer en meer wordt in werking gebragt, namelijk: *dat onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden, de verstandelijke vermogens der kinderen ontwikkeld worden:* maar is het ook zoo blijkbaar, dat, volgens het tweede gedeelte van dit Artikel, de kinderen thans even zoo veel *opgeleid worden tot alle Maatschappelijke en Christelijke deugden?* Betoont onze schooljeugd ook zoo veel meer zedelijkheid, gehoorzaamheid en braafheid, dan voor dezen? — Ik weet wel, dat het laatste bezwaarlijker valt dan het eerste; maar even daarom moesten Onderwijzers hiertoe hunne pogingen zoo veel te meer verdubbelen. Aan zedekundige lessen in de schoolboeken ont-

breekt

breekt het niet, maar bepaalt men de jeugd wel genoeg bij dezelve? Tracht men haar dezelve wel, met overtuigende redenen, diep in te prenten? Ja, (en deze vraag wilde ik bijzonder opgemerkt hebben) onderhoudt men de kinderen wel opzettelijk en bij gepaste gelegenheden over zaken van den Godsdienst, zoo noodig tot ware deugd? Wie hierin zich aan nalatigheid ſchuldig kent, trachte naar verbetering. En gij alle, waarde Leermeesters der Jeugd! ſtreeft er ſteeds naar, om zelven gegronde kennis van de noodzakelijkſte waarheden en pligten van den Christelijken Godsdienst te bekomen, en bekwaam te worden, om zaden van Godsdienst en Christelijke deugd in de jeugdige harten te ſtrooijen. Leest of herleest vooral de *Handleiding voor Schoolonderwijzers, van den Heer* OVERBERG, uitgegeven door de Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen.* Beoefent zelven den Godsdienst in al uwen handel en wandel, en tracht dus, met uw voorbeeld, zoo wel als door uwe lesſen, uwe kweekelingen tot het betrachten van Christelijke deugden op te leiden. Laat de les en belofte, *Spr.* 22: *6*, u hiertoe gedurig aanſporen en bemoedigen: *Leert den jongen de eerſte beginſelen naar den eisch zijns wegs; als hij ook oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken.* De Algenoegzame verleene u daartoe zijnen zegen ter uitbreiding van het rijk van waarheid en deugd!

DRUK-

DRUKFEILEN

in het II. *D.* VIII. *St.* Afd. *Onderwijs en Opvoeding.*

Bl. 362. reg. 3. ſtaat: *verſloord*, lees: *verſtrooid.*
— 364. —— 8. —— SKELZAMER, lees: IKELSAMER.
— 365. —— 13. —— STECKER, lees: HECKER.
—— —— 2. van onderen: dezelfde fout, als mede op bl. 366. reg. 4.

X. *St.* Afd. *Mengelwerk.*

Bl. 2 reg. 7 van onderen ſtaat: 1781, lees: 1751.

BIJDRAGEN

TER BEVORDERING VAN HET

ONDERWIJS

EN DE

OPVOEDING,

VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT DE

LAGERE SCHOLEN

IN

HOLLAND.

II, DEEL.

BOEKBEOORDEELINGEN.

TE LEYDEN BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON,
MDCCCXI.

Gedrukt te *Leyden*, ter Boekdrukkerij van
HERDINGH en DU MORTIER.

REGISTER

VAN HET

TWEEDE DEEL.

BOEKBEOORDEELINGEN.

ANSLIJN, N. Z. (N.) Bijbelfche Voorbeelden, ter bevordering van godsvrucht en deugd. Bl. 153
——————— de brave Maria. bl. 210
BARTJENS vernieuwde Rekenkunde. . . bl. 120
BEILANUS, (T. C. H.) Verhalen en Bijbelfche Voorbeelden. . . . . bl. 86
Bijbelsch Historiesch Vrageboek, voor kinderen en meergevorderden. . . . . bl. 62
EDGEWORTH, (M.) Rofamunde. Een nuttig en aangenaam Leer- en Leesboek voor de Jeugd. bl. 191
EWALD, (J. L.) Godsdienstig Handboekje, bijzonder voor de Jeugd. . . . . . . bl. 72
FLINES, (Q. DE) Beeld eener volkomene Echtgenoote. . . . . bl. 169
FUNKE, (C. P.) Vertellingen voor de Jeugd, tot een Leesboek in de Scholen. . . . bl. 94
Gebedenboekje (Klein) ten dienste der Scholen. . . . . bl. 215
GEELHOED, (D.) Aanleiding tot de kennis van de aarde, der menfchen en de natuur. . bl. 206

Geographiesch Zakboekje voor de Jeugd. bl. 55
GITTERMANN, (R. C.) de Geschiedenis van Jozef. . . . . . . Bl. 163
GLATZ, (J.) Rosalia's Nalatenschap aan hare Dochter Amanda. . . . . bl. 128
Godsdienst, (Eenige vragen over den) . bl. 137
——— —— ——— —— idem voor meergevorderden. . . . . bl. 137
Goeddorp, of het voorbeeld van eene Christelijke Landgemeente. . . . . bl. 11
GUTSMUTHS, (J. C. F.) Verlustingen en Spelen voor de beschaafde Jeugd. . . . bl. 211
Handleiding voor Schoolleeraars ten platten Lande, Derde Stukje. . . . . bl. 203
JEAUFFRET, Wandelingen met mijnen Kweekeling door het Kunstkabinet der Natuurlijke Historie te Parijs. . . . . bl. 23
Inleiding tot de Bijbelgeschiedenissen voor de Jeugd. . . . . bl. 79
Kleine Zinnebeeldige Zedeschool in print. bl. 221
Leer- en Oefenschool voor de Jeugd, 1ste Deel. bl. 173
Lees- en Leerboek voor de aankomende Jeugd. bl 185
Leeslesjes voor jonge Kinderen, welke eerst beginnen te lezen. . . . . bl. 135
LINTZ, (A. V.) Koopmans Rekeningen, 1ste Deel. . . . . bl. 119
LÖHR, (J. A. C.) de Natuur en de Menschen, 2de Deel. . . . . bl. 194
Losse groote gemeene Romeinsche Letteren. bl. 108
Mengelingen voor de Jeugd, 4 Stukjes. . bl. 33
MICHAËLIS, (C. F.) Pestalozzi's aanvankelijk onderwijs in deszelfs geheelen omvang beschrevene

en

en met wijsgeerige en opvoedkundige ophelderingen verrijkt, door N. ANSLIJN, N.Z. bl. 97
MÜHLEN, (C. J. P. VON) Eerste Schoolboek der Wiskunde, volgens eenen nieuwen Leertrant. Eerste Deel. . . . . bl. 1
N. W. Kermis- en Nieuwejaarswenschjes voor Kinderen. . . . . bl. 40
NIEMEIJER, (A. H.) Godsdienstig Handboekje voor Jongelingen op de Hooge en Lage Scholen. . . . . bl. 65
Nieuwe Leesoefeningen voor meergevorderden. bl. 58
Nuttige en Leerzame Verhalen voor de vlijtige Jeugd. . . . . bl. 213
Nuttige en onderhoudende verhalen voor kinderen die zich in het lezen oefenen. . . bl. 217
Nuttige en Vermakelijke School tot onderwijs van kinderen in de Steden en ten Platten Lande. bl. 152
Oefeningen voor kinderen, om hen, terwijl zij lezen, te gelijk aan het denken te gewennen. . . . . bl. 228
ONDERWATER, (D.) de Vriend der Kinderen. . . . . bl. 232
Onderwijs in de beginselen van de kennis der Nederduitsche Taal. . . . . . . bl. 110
SALZMAN, (C. G.) Abc- en Leesboekje, of aanwijzing om op de natuurlijkste wijze het lezen te leeren. . . . . bl. 31
SANDBERG, (J. G.) de gevolgen der onmatigheid in het gebruik van spijs en drank. . bl. 57
SCHONK, (Mr. E. J. B.) St. Nikolaas Geschenk aan de Jeugd. . . . . bl. 16
Schoolgebeden. (Eerste Verzameling van) bl. 180

Spraak-

Spraakkunst. (Beginsels en regelen der Hollandsche) . . . . bl. 146
Tafereelen van Menschelijke bezigheden, of Afbeeldingen van Ambachten en Beroepen bl. 221
THURN, (W. C.) Algemeen Leesboek en ordelijk onderwijs voor de eerste behoefte der kinderen in hunne onderscheidene omstandigheden en betrekkingen. . . . . bl. 113
Voorbeelden van kleine Brieven, enz. . . bl. 197
WELAND, (J. C.) Godsdienstige Beschouwingen der Natuur. . . . . . bl. 51
WIJK, R. Z., (J. V.) Leeslessen voor kinderen, getrokken uit F. E. V. ROCHOW's Algemeen nuttig Leerboek. . . . . bl. 167
ZUIDHOF, (M. J.) Arithmetica of Rekenkunst voor beginnende Leerlingen. . . . bl. 119

BOEKBEOORDEELINGEN.

Eerste Schoolboek der Wiskunde volgens eenen nieuwen leertrant, zamengesteld door C. J. P. VON MÜHLEN. Eerste Deeltje. *Wiskundige Rekenkunde. Gedrukt voor rekening van den Autheur, Te* Nijmegen, Amsterdam, Leyden *en* Groningen, *bij* J. C. VIEWEG, C. TIMMER, D. DU MORTIER EN ZOON *en* J. OOMKENS. 75 bl. 4to. Prijs *f* 0 : 18 : 0.

Om zich van dit *Schoolboek der wiskunde* eenig denkbeeld te maken, is het volstrekt noodig, dat men het voorberigt leze.

„ Wat mag toch de oorzaak zijn," dus vangt de Schrijver aan, „ dat er zoo weinig liefhebberij gevonden wordt voor de wiskunde? Eene „ wetenschap, die zoo eigenaardig gepast en berekend schijnt voor dat gedeelte van 's menschen geest, 't welk alleen hem verheffen moet „ boven de beesten; eene wetenschap, die van „ alle menschelijke kennis de eenigste is, welke „ onze zucht naar onbetwistbare zekerheid en „ waarheid bevredigen kan; eene wetenschap, die „ den uitgebreidsten invloed heeft op alle bedrij-

„ ven, ſtanden en beroepen in het maatſchappe-
„ lijk leven; eene wetenſchap dus, die men ver-
„ wachten zou, dat naar den ſmaak van alle
„ menſchen zijn moest: dat daarvoor bijna ge-
„ heel geen ſmaak meer gevonden wordt, is dat
„ niet te verwonderen? Ik heb altijd gemeend,
„ dat het voor een groot gedeelte aan de inrig-
„ ting der leerboeken en leermethode toe te
„ ſchrijven was, dat de lust tot deze uitmun-
„ tende wetenſchap bij eerstbeginnenden zoo wei-
„ nig opgewekt, ja meestal uitgedoofd wordt."

„ Gedurende eene bijna veertigjarige ondervin-
„ ding," vervolgt hij, „ en onder menigvuldige
„ mistastingen en verbeteringen, zweefde mij al-
„ tijd het ideaal van eene leermethode voor den
„ geest, die ik meende meer geſchikt te zijn om
„ het ſchoone en nuttige der Wiskunde, van het
„ begin af aan, den leerling te doen gevoelen,
„ den weetlust in hem op te wekken, het zelf
„ vragen en zelf vorſchen naar hoogere kundig-
„ heden gaande te maken, en hem gelegenheid
„ te verſchaffen, uit alle de vakken der wiskun-
„ dige wetenſchappen diegene te kunnen kiezen,
„ tot welke hij zijne genie, bij voorkeur, ge-
„ neigd vond."

„ Het ongemeen gunſtig onthaal, dat mijne
„ ſchoolboeken der aardbeſchrijving gevonden
„ hebben, . . . moedigt mij aan, om ook de
„ proef te nemen met eenige ſchoolboeken der
„ wiskunde, en die aan de beoordeeling van des-
„ kundigen te onderwerpen. . . ."

„ Naar mijn inzien . . . bevat de geheele wis-

„ kun-

„ kunde eigenlijk niet meer dan vier hoofdwe-
„ tenſchappen; namelijk: 1°. de rekenkunde met
„ de algebra; 2°. de geometrie met de trigo-
„ nométrie, kegelſneden enz.; 3°. de mechanica
„ met de hydroſtatica, hydraulica, erometrie
„ enz.; 4°. de optica met de catoptrica, per-
„ ſpectief enz. Alle de overige deelen . . . zijn
„ bijzondere wetenſchappen, op welke de wis-
„ kunde toegepast wordt. . . ."

„ Deze geheele wiskunde verdeel ik in ver-
„ ſcheiden *curſus*, door middel van eenige, van
„ de allereenvoudigſte beginſelen trapswijze op-
„ klimmende, maar *altijd het geheel omvattende*,
„ en opzettelijk naar elkander berekende *ſchool-*
„ *boeken.*"

„ Het *eerſte* ſchoolboek bevat, in deszelfs *eer-*
„ *ſte ſtukje*, uit de rekenkunde anders niet dan
„ de *numeratie* en de *vier ſpecies* in geheelen,
„ zoo wel met letters als met cijfers. De *vol-*
„ *gende ſtukjes* bevatten uit de *geometrie*, *me-*
„ *chanica*, *optica* en *werkdadige wiskunde*, zoo
„ veel men van dezelve, alleen met behulp van
„ de numeratie en vier ſpecien in geheelen, be-
„ grijpen en beoefenen kan. Het *tweede* ſchool-
„ boek begint alweder, in *een eerſte ſtukje*, met
„ de rekenkunde en algebra, verhandelende het
„ eenvoudigſte uit de breuken (ook decimale
„ breuken) de equatien, proportien, progresſien
„ en logarithmen. De *volgende ſtukjes* gaan ook
„ weder een ſtap verder. . . ."

„ Het nieuwe van mijn plan beſtaat overigens
„ geenszins in eene volſtrekte omkeering van alle

„ oude leermethoden. Het is veel meer eene po- „ ging, om tusſchen vele uiterſten een *middelweg* „ te vinden. . . . . Ik zoek de *duidelijkheid* niet „ in een vervelend langdradig en al te breedvoe- „ rig uitpluizen, dat aan den leerling en leer- „ meester zelven niets overlaat; maar veel meer „ in eene beknopte, eenvoudige, ſtreng mathe- „ matiſche voordragt, zonder alle verheven taal- „ en over-natuurkundige ſpitsvindigheden. Zoo „ verſchijnen b. v. mijne definitien van *eenheid*, „ van *grootheid*, van *betrekking*, van de *vier ſpe-* „ *cien* en meer anderen in een zeer eenvoudig „ gewaad, maar, gelijk ik vertrouw, bevatbaar- „ der en met de waarheid overeenkomſtiger, dan „ vele andere, welke, door overmaat van ge- „ leerdheid, onverſtaanbaar worden. Voorname- „ lijk is ook mijn plan daarop ingerigt, dat men, „ *bij kinderen reeds*, met de *eerſte beginſelen der* „ *rekenkunde*, terſtond ook de *allereerſte begin-* „ *ſelen der algebra en der geheele wiskunde zou* „ *kunnen verbinden.*"

„ De platen tot de *geometrie* enz. zullen ook „ afzonderlijk verkocht worden, op losſe vellen, „ zoo als de kaarten, tot mijne geographiſche „ ſchoolboeken behoorende, met welke zij als- „ dan zamen in een en hetzelfde portefeuille „ kunnen bewaard worden. In de ſchoolboeken „ blijven, nevens den tekst, plaatſen open, om „ er de figuren door de leerlingen zelve te laten „ teekenen."

„ Ik heb daarom ook, met voordacht, het „ *quarto* formaat gekozen, om, voor gemelde

„ figu-

„ figuren, nevens den tekst, plaatsen uit te winnen, om de rekenkundige voorbeelden duidelijker en vollediger te kunnen drukken, en, om zelfs door dit nieuw en *grooter* formaat, den lust tot leeren eenigzins meer op te wekken."

„ Ik ben ook niet van gedachte, dat de goedkoope prijs een volstrekt vereischte van een schoolboek is. . . . Een goed boek, dat uiterlijk fraai en daarbij wat duur is, wordt doorgaans beter in acht genomen, en, juist daardoor, op den duur, minder kostbaar dan een ander. . . . Schoolboeken, op mijne wijze ingerigt, en in verscheidene naar elkander berekende cursus gesplitst, moeten dienen voor een eersten cursus, en jonge lieden aanmoedigen en bekwaam maken, om, met vrucht, grootere werken in handen te nemen."

Zie daar het hoofdzakelijke van het Voorberigt: — nu onze beoordeeling. — Over het geheel moeten wij zeggen, dat het boek zeer wel aan het oogmerk, in het voorberigt blootgelegd, beantwoordt. Men behoeft het maar even in te zien en te doorbladeren, om te bemerken, dat het niet door eenen gewonen rekenmeester, maar door een man van genie in het vak der wiskunde is zamengesteld.

Maar even daardoor, vreezen wij, dat het slechts op weinige scholen en voor weinige jonge lieden zal gebruikt worden. Hij, die er uit onderwijzen zal, moet zelve, boven het gewone peil van bekwaamheid in de eerste grondbeginselen der

 wis-

wiskunde, vrij verre verheven zijn. Hij moet die geheele wetenschap, ten minste, voor zoo verre zij, wat dit boekske aangaat, de rekenkunde en algebra betreft, in haren geheelen omvang, uit een ander oogpunt overzien, dan men dit leert, ook uit de beste boekjes over de eerste beginselen, AENEAE, BRUNT, STRABBE, enz. Ook kunnen wij niet zeggen, dat de vorm, wat de verdeeling betreft, in paragraphen met deelen en onderdeelen (§. I. *a*. enz.) ons zeer behaagt. De gewone met doorloopende paragraphen en nummers, zonder onderdeelen, of, zoo als in wetenschappelijke boeken over de wiskunde, in bepalingen, voorstellen, vraagstukken, bewijzen enz., vinden wij vrij wat gemakkelijker.

Anderzins bevat dit boekske veel, dat men, te vergeefs, in andere ook goede rekenboeken zoeken zal. Het is meer wijsgeerig en dringt dieper door in de kennis van velerlei eigenschappen van getallen, waarvan men alleen in wiskundige leerboeken, zoo als van EULER, NIEUWENHUIS enz. gewag gemaakt vindt. Doch daarentegen is het, ten minste dit eerste deeltje, minder geschikt om jonge lieden tot de gewone koopmans-rekenkunde op te leiden.

Wat nu den inhoud aangaat: het is verdeeld in vier afdeelingen met een aanhangsel. De eerste handelt over de eigenschappen der grootheid in het algemeen; de tweede over de vier specien; de derde over de vier specien met veelvoudige cijfers; de vierde bevat eene verdere uitbreiding van eenige reeds verhandelde stukken; en het aanhang-

hangſel, eenige vraagſtukken tot oefening en vermaak, kleine arithmetiſche kunstſtukken en rekenkundige tafelen.

Ten ſlotte moeten wij nog eenige aanmerkingen mededeelen. De bepaling van *een* of *eenheid*, (§. 1. I. *b.*) beantwoordt, onzes inziens, aan hetgeen de Schrijver, hiervan, in het voorberigt, gezegd heeft: maar zoo is het niet met die van *grootheid*, (§. 3. I. *a.*). „Al hetgeen, waarin wij eene eenheid of een getal van eenheden kunnen onderſcheiden, noemen wij eene grootheid." Wij voor ons vinden de gewone bepaling: „grootheid is al wat voor vermeerdering of vermindering vatbaar is," duidelijker en meer voldoende; zij is ook op ſnelheid, kracht en ſoortgelijke toepasſelijk.

De taalkundige opheldering van *zoo veel maal grooter*, in plaats van: *zoo veel maal zoo groot*, (§. 4. III. *c.*) vinden wij zeer juist.

Daarentegen vinden wij de bepaling van de vier ſpecien (§. 6. I. *a.*) en van de *additie*, *ſubſtractie*, *multiplicatie* en *divifie*, (§. 6. II. *a.* *b.* III. *a.* *b.*) vrij wat minder duidelijk en veel meer omſlagtig dan de gewone. Zulke duisterheden ontmoeten wij meer, zoo als §. 5. II. *c.* §. 6. IV. *a.* *b.* §. 8. II. *e.* Hoe kan men, b. v. in dit laatſte geval 3 guldens, vier ellen maal nemen? De meening van den Schrijver is goed, maar hij moest zich duidelijker hebben uitgedrukt.

In §. 9. IV. *c.* is eene drukfout. Er ftaat

deeler	deeltal	quotient		deeler	deeltal	quotient
}	8 {	2	en er moest ftaan	4 }	8 {	2

Bij §. 10. IV. *a.* vinden wij zakelijk hetzelfde axioma herhaald als §. 5. III. *c.* waartoe dit?

Bij §. 14. IV. *a.* plaatst de Schrijver het deeltal en het quotient achter den deeler onder elkander. Wij zien hier geene reden voor, maar vinden de gewone manier eenvoudiger en gemakkelijker. Zoo ook vinden wij de manier van adderen, §. 15. I. *a.* met die ftippen meer omflagtig, en min voor het dagelijksch gebruik gefchikt.

De bepaling van het onderfcheid tusfchen ftellige en ontkennende grootheden §. 19. IV. en V. vinden wij zeer juist en duidelijk.

§. 21. I. *a. b. c. d.* geeft eenige verkortingen op bij groote multiplicatien, die zeer belangrijk zijn, ook in de praktijk. Men vindt ze evenwel ook elders. Daarentegen kunnen wij niet zien, dat de opgave §. 21. II. *a.* eenige wezenlijke verkorting oplevert. Ook zal een vlug rekenaar zelden om foortgelijke verkortingen denken, ten minste als hij er niet zeer aan gewoon is. Gewoonte, in hebbelijkheid overgegaan, doet in de praktijk wel het meest af. Evenwel het is goed, zeer goed, zulke dingen te weten, opdat men er altijd gebruik van zou kunnen maken.

Het voorbeeld §. 21. III. *b.* komt niet goed uit, want 2 maal 38 is 76 en niet 56, zoo als het wezen moest.

Zeer

. Zeer belangrijk is §. 22. als handelende over de voornaamste eigenschappen van *even* en *oneven* getallen, mitsgaders over de kenmerken van deelbaarheid, en de eigenschappen der getallen, hieruit voortvloeijende.. Dus, b. v. trok het onze aandacht hetgeen wij lezen III. *c*.

„ Wanneer in een getal, waarvan de som der „ bijzondere cijfers, door 3 of door 9 deelbaar „ bevonden wordt, het laatste cijfer *even* is: zal „ dat getal ook nog door 6 deelbaar zijn." Doch meer nog hetgeen volgt III. *d*. „ Van twee ver„ schillende getallen is altijd de som of het ver„ schil of een van de beide getallen zelf, of 3 „ of deelbaar door 3. B. v. van 3 en 8 is het „ eerste cijfer zelf 3, van 1 en 2 is de som 3, „ van 7 en 4 is het verschil 3. — Zoo ook van „ 15 en 22 is het eerste getal zelf, van 31 en „ 44 de som (75), van 26 en 17 het verschil „ (9) deelbaar door 3." En V. *b*. „ Het ge„ getal 37 gemultipliceerd wordende door de pro„ gressie 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, „ Zullen de producten bestaan uit 3 gelijke cij„ fers, wier som telkens gelijk is aan den ver„ menigvuldiger."

37	37	37	37	37	37	37	37	37
3	6	9	12	15	18	21	24	27
111	222	333	444	555	666	777	888	999

Hierbij herinneren wij ons eene andere getaleigenschap, die wij in de kleine *Romane* van

KOTSEBUE, *Drittes bandeken*, *Leipzich* 1806, f. 347 u. f. w. vonden opgeteekend, en welke hierop neêrkomt, dat, volgens eene ontdekking van MAIRAN, van getallen, die omgezet worden, het onderfcheid altijd 9 of een product van 9 zij. Dus is 12 omgekeerd 21 en het onderfcheid 9; 13 omgekeerd 31 en het onderfcheid 18 = 2 × 9; 14 omgekeerd 41 en het onderfcheid 27 = 3 × 9; 25 omgekeerd 52 en het onderfcheid 27 = 3 × 9; 18 omgekeerd 81 en het onderfcheid 63 = 7 × 9; 17 omgekeerd 71 en het onderfcheid 54 = 6 × 9; 64 omgekeerd 46 en het onderfcheid 18 = 2 × 9; 115 omgekeerd 511 en het onderfcheid 396 = 9 × 44; 435 omgekeerd 534 en het onderfcheid 99 = 11 × 9; 799 omgekeerd 997 en het onderfcheid 198 = 9 × 22 enz. Doch genoeg reeds. Wij vertrouwen, ingevolge het voorberigt bl. II, dat de kundige Schrijver ons deze weinige aanmerkingen zal ten beste houden, terwijl wij hem voorts lust en aanmoediging toewenfchen om de aangevangen taak gelukkig te volbrengen.

Goed-

Goeddorp, of het voorbeeld van eene christelijke Landgemeente. Een boekje voor alle klassen der Maatschappij: in Gezangen tot nut en vermaak, op bekende zangwijzen. Te Amsterdam *bij* J. TIEL. 1809. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

„ Geen enkel man," zegt de Schrijver van dit werkje op bl. VIII en IX der voorrede, „ is „ bevoegd om over zulk een werkje in naam van „ het Algemeen te oordeelen. Het Algemeen is „ er alleen bevoegd toe en geeft ook — moge„ lijk in tien of twintig jaren — daarover een „ beter oordeel, dan men van iemand, die zich „ Recensent noemt, kan verwachten." Wij stemmen deze stellingen enz. zelve gereedelijk toe, en bedoelen ook bij dit ons verslag even min de regten van het Algemeen te schenden; als de Schrijver zulks, gelijk wij vertrouwen, bij het vervaardigen van dit zijn opstel zal bedoeld hebben te doen. Doch, gelijk hij daarbij door *zijn bijzonder* oordeel, omtrent hetgeen voor het Algemeen nuttig is, geleid werd, zoo zal hij het ook ons, hopen wij, niet ten kwade duiden, dat wij bij deze onze aankondiging van zijn werkje, *het onze* volgen en mededeelen.

Dit zij echter geenszins gezegd om te kennen te geven, dat ons oordeel van dat des Schrijvers

te

te dezen aanzien geheel en al verschilt, noch ook om het vonnis van verwerping over zijn werkje uit te spreken. Integendeel keuren wij niet slechts zijn doel met hetzelve (opwekking en verlevendiging namelijk van christelijke godsdienstigheid en deugd, vooral in het gezellige leven, inzonderheid bij landlieden,) allerloffelijkst, maar ook deze volkszangen, zoo wat derzelver inhoud als vorm betreft, in vele opzigten vrij wel geschikt om dat doel te bereiken.

Het boekske bevat negentien gezangen, waarvan een groot gedeelte eene aanlokkelijke beschrijving behelst van de prijsselijke hoedanigheden en zeden der onderscheiden bewoners van *Goeddorp*, terwijl de overigen de waarde van den openlijken en huisselijken godsdienst, de wederkeerige liefde tusschen ouders en kinderen, de algemeene voorschriften des Christendoms en het einde des menschelijken levens bezingen. Deze onderwerpen zijn zeker algemeen, en inzonderheid ook voor Dorpelingen nuttig, sommige derzelve van het hoogste belang. Het komt ons echter voor, dat de opsteller, vooral uit hoofde van zijn oogmerk, en tevens ter meerdere afwisseling, wel zou gedaan hebben, indien hij er nog eenige weinige gezangen, regtstreeks betrekkelijk het landleven, bij voorb. over den Landbouw, de Jaargetijden enz., had bijgevoegd. Ook had, naar ons inzien, tusschen of na het 15. en 16. gezang (behelzende het eerste *eene christelijke opwekking aan kinderen bij het ziekbed van hunnen zeer kranken vader*; en het tweede *lof- en dankzegging*

aan

aan God van kinderen, voor de herstelling van hunnen vader) nog wel mogen geplaatst zijn een treurlied van, of eene christelijke opwekking aan kinderen bij het overlijden van hunnen vader.

Wat den inhoud van elk bijzonder gezang betreft; dezelve schijnt ons toe in sommige wat schraal te zijn, in andere wat te uitvoerig in de behandeling van het minstbelangrijke, en eindelijk hier en daar ontsierd door een denkbeeld, het welk den toets der gezonde rede en des Christendoms bezwaarlijk zal kunnen doorstaan. In het 14de, bij voorb., ten opschrift hebbende: *het vurig verlangen van eenen kranken naar den openbaren godsdienst op den zondag*, had nog wel mogen vermeld zijn geworden, welke middelen den kranken ter vergoeding van dat gemis, ten dienste staan, en hoedanig hij dezelve behoort te gebruiken. Zoo keuren wij ook den inhoud van het reeds genoemde 15de Dichtstukje, bevattende schier alleenlijk eene vermaning tot een vertrouwelijk en onderworpen gebed, te beknopt ter volledige beantwoording aan het opschrift. Ten bewijze, dat de Schrijver het minbelangrijke wel eens te omslagtig behandeld heeft, meenen wij het 8ste Gezang te mogen aanvoeren, waarvan de vijf eerste coupletten geheel zijn toegewijd aan de beschrijving der nieuwe woning van *Goedtdorps* leeraar. En zou het eindelijk wel met de gezonde rede en het zuiver Christendom stroken, christelijke ouders, die God voor zijne bewaring en redding uit grooten nood dankzeggen, gelijk zulks

in

in het 17de Gezang geschiedt, de betuiging in den mond te leggen:

Mijn hart sloeg sterk, mijn bloed liep snel;
Een geest sprak tot mij uit de hel:
„ God helpt u niet in uwen nood —
„ *Zoek* rust en uitkomst bij den dood!?

Met opzigt tot den vorm, waarin de Schrijver dit zijn werkje gegoten heeft, kunnen wij het niet anders dan ten hoogste goedkeuren, dat hij den zoo algemeenen zanglust te baat neemt, om waarheid en goede zeden te bevorderen. Ook de afwisseling van algemeene, beurt- en voor enkele of een bepaald getal van personen geschikte gezangen, alsmede de keus van de gewone Hervormde Kerk - melodijën en eenige eenvoudige zangwijzen van bekende volksliedjes, behooren tot de goede hoedanigheden van dit werkje. De dichterlijke waarde van hetzelve echter komt ons vrij gering voor, en dezelve had, onzes inziens, behoudens de noodige eenvoudigheid, over het geheel wel wat hooger kunnen, en althans hier en daar niet behoeven ontsierd te zijn door verkeerde plaatsing van den klemtoon en door andere taalfouten. Het laatste gezang behoort te dezen aanzien, naar onzen smaak, tot de best uitgevallene stukjes, en wij zullen hetzelve, ter proeve van den trant des Schrijvers, achter dit ons verslag laten afdrukken, na, ten slotte, nog te hebben aangemerkt, dat dit werkje niet geheel zonder nut tot een leesboekje, vooral in Dorpscholen

en

en in de huizen onzer Dorpelingen, zou kunnen gebruikt worden: weshalve wij hetzelve daartoe, met den Schrijver aan het einde zijner Voorrede, der oplettenheid van gegoede lieden, die hetzelve aan onvermogende landbewoners ten geschenke gelieven te vereeren, alsmede aan de Leeraren en Onderwijzers der jeugd welmeenend aanbevelen. Het voornoemde laatste Gedichtje luidt aldus:

HET KERKHOF TE GOEDDORP.

Wijze: *Men zag Dametas langen tijd, enz.*

Ons Kerkhof is eenvoudig schoon:
Omringd met oude en hooge linden,
Die, fraaijer dan een Koningskroon,
Zich door hunn' takken 't (t') zaam verbinden,
Rondom vloeit een regt held'ren (held're) stroom,
Versierd met bloemen langs zijn' zoom.

Op 't Kerkhof zelf groeit klavergras,
Doorweven met veel maagdeliefjes:
Doch deze ontsluiten zich daar pas,
Of spoedig plukken bloemendiefjes
Hun beelt'nis zelf voor zich ten krans,
En houden bij den dood een dans.

Zij denken bij hun vrolijk lied
Nooit aan den snellen loop der jaren;
Zij vragen aan elkander niet,
Wie, zoo als zij, hier eertijds waren:
Zij klimmen lagchende op de baar,
En denken aan geen doodsgevaar.

Wan-

Wanneer vol pracht, het avondrood
Zijn gloed werpt door de lindeboomen,
Dan lokt de lustplaats van den dood
Hen uit, die nog vol blijdschap droomen,
Dat liefde en vreugd hier op deez' aard'
Maar zeldzaam onheil wedervaart.

Doch grijsaards blijven dikwijls staan
En denken hier aan hunne vad'ren;
Zij zien verblijd bij 't licht der maan
Naar 't doelwit, dat zij daag'lijks nad'ren:
Hun hart (,) verkoeld voor aardschen lust,
Verlangt, ja smeekt hier God om rust.

Een kerkhof in den maneschijn,
Zoo als dit is in onze dreven,
Leert vrolijk bij ons sterven zijn:
Ook staat voor 't hek zeer schoon geschreven:
„ Gods Zoon heeft, als ons heerlijk Hoofd,
„ De Opstanding, door zijn kracht, beloofd!"

St. Nikolaas Geschenk aan de Jeugd; *door* Mr. E. J. B. SCHONCK. *Te* Amsterdam *bij* W. BRAVE *op den Nieuwendijk.* (*Zonder jaartal.*)

Het is zoo, het geloof aan onzigtbare middeloorzaken van 's menschen lotgevallen, aan plaag- en geleigeesten heeft inzonderheid voor het

het onbefchaafde en dus ook voor het kinderlijk gemoed zeer vele aanlokkelijkheden. Bezwaarlijk zal het ook misfchien zijn, hetzelve voor als nog in het volksonderwijs geheel ter zijde te stellen. Doch wenschte Recenfent, dat men er zich hierin niet dan met de meeste omzigtigheid van bediende, ten einde alle misbruik, waarvoor hetzelve zoo zeer vatbaar is, zoo veel mogelijk te verhoeden. Het aloude fprookje van ST. NIKOLAAS is onder dit zijn oordeel begrepen. Daar het voor de meeste ouders fchier onmogelijk is hetzelve bij hunne kinderen geheel voor te komen, en deszelfs gebied zich ook flechts tot de vroegfte jaren der kindschheid bepaalt, blijve het voor als nog geoorloofd van hetzelve melding en gebruik te maken: doch nimmer late men den goeden Heiligen de maag der kinderen door fchadelijke lekkernijen of hun hart door zedelijke wanbegrippen bederven!

Het *St. Nikolaas-gefchenk*, hetwelk de Heer SCHONCK in dit boekske der jeugd aanbiedt, beftaat in eenige versjes, in de opdragt van welke *aan Nijmegens zoete kinderen* hij hun verzekert, dat dezelve veel beter voor hen zullen zijn, dan de lekkerfte aller waren. Recenfent ftemt sulks; zonder nu nog de waarde van dit werkje eigenlijk te beoordeelen, gereedelijk toe; maar keurt het ook uit dien hoofde te fterker af, dat Oom SCHONCK zich zelven in dit opzigt zoo deerlijk tegenfpreekt, wanneer hij, zoo in het gefprek van ST. NIKOLAAS met het ftoute meisje (bl. 50 en volg.), als in het versje, getiteld ST. NIKOLAAS

(bl. 88 en volg.) den ouden Heiligen op zijnen jaarlijkschen togt door de kinderwereld weder, als naar gewoonte, niets dan korven vol lekkernijen, ter belooning van zoete, en een frisschen bundel berken-roeden, ter bestraffing van stoute kinderen, medegeeft.

Het boekske bevat 59 gedichtjes, ten aanzien van welker inhoud en trant de wet der verscheidenheid behoorlijk is in het oog gehouden. Ook is de eerstgenoemde vrij wel berekend naar de behoefte van hen, voor welke dit werkje bestemd werd. Kinderlijke gebreken en ondeugden worden daarin gelaakt, kinderlijke deugden aangeprezen. Wij kunnen echter niet aan alle de bijzondere begrippen des Schrijvers onze toestemming geven. Zoo komt het ons voor, dat in het versje, getiteld: *geoorloofdheid van matig spel* bl. 13) het kaart- en teerlingspel wat al te ruimschoots voor geoorloofd verklaard en den kinderen als aangeprezen wordt; daar het toch niet te ontkennen is, dat alle kaartspelen hoegenaamd, voor ieder mensch, doch inzonderheid voor de jeugd, eer geheel af-, dan, zelfs onder de gewone beperkingen, goed te keuren zijn. Niet veel minder afkeurenswaardig vinden wij het kinderspel, waaraan de Schrijver op bladz. 98 en volg., onder den naam van *Koning kiezen*, een versje heeft toegewijd, in hetwelk, wel is waar, door het lot, hetgeen den kleinen KAREL tot Koning benoemt, de heerschzucht van JAN verijdeld en gestraft, doch te gelijk door de vrijlating van het spel zelve deze verkeerdheid, waartoe kinde-

deren maar al te ligt overhellen, bevorderd wordt. Zeer ongepast komt het ons verder voor, dat in het gedichtje, onder den titel: *een goed woord vindt altijd eene goede plaats*, (bl. 80 en 81) WILLEM zijne gramstorigheid op zijnen broeder, COOSJE, die hem zijnen drijftol ontnomen had, aan hunnen vader zelfs dermate durft uitlaten, dat hij niet alleen klaagt:

Vader! Coosje heeft mij flus
Mijnen drijftol weggedreven,
Dien hij mij niet weêr wil geven,
Hoe ik hem ook schop en bijt,
Scheld, of steenen naar hem smijt.

maar er zelfs de bede aan den vader bijvoegt:

Vader! 'k smeek het aan uw' voeten,
Laat hem daarvoor straffe boeten:
Leer hem, met den stok of roe,
Dat hij dit niet weder doe.

terwijl de vader hierop geene dan deze, gewis te zachte, bestraffing en vermaning laat volgen:

Foei dan, Wim! kunt gij mij smeeken,
Om u dus op hem te wreken?
Is dat broederlijk gedaan?
Vang het liever anders aan,
Vraag hem, vriendelijk en teeder,
„ Coos-lief! geef mijn' tol mij weder;
„ Immers zijn wij broeder-maats,
„ Denk aan 't geen wij gistren hoorden:
„ *Goede en vriendelijke woorden*
„ *Vinden steeds een' goede plaats.*"

Ongepast vinden wij het ook, dat er in deze en gene dezer dichtstukjes aan de kinderen eene zekere meesterachtigheid in de zedekunde wordt toegestaan. Zoo, b. v., in het 20ste, getiteld: *de gevangen vlinder*, hetwelk ons ten aanzien der uitvoering als een der best gelukte stukjes in deze verzameling voorkomt, zou zeker het ten slotte bijgevoegde zedelesje:

Ziet gij nu wel, lieve Coosje!
  Wat aanhoudende ijver geldt?
Stelden wij zoo veel belangen,
  Wisten wij ons dus te spoên,
Om slechts één kapel te vangen;
  Laat ons dit ook dagelijks doen,
Tot verkrijging van die schatten,
Die al 't schoon der aarde omvatten;
  't Schoon der wijsheid en der deugd,
  't Heerlijkst sieraad van de jeugd.

zeer gepast zijn, kwam het maar niet uit hetzelfde mondje, hetwelk op het oogenblik gezongen had:

Welkom, Vlindertje! in mijn doosje,
  Welkom aan mijn' kopren speld!

Over het geheel (en dit voert ons tot den vorm van dit werkje) missen wij in de meeste van deze gedichtjes den waren beschaafden kinderlijken geest en toon. Platheid vervangt in velen de plaats van natuurlijke eenvoudigheid, in anderen eene gedwongene opgesmuktheid die van het

het ware bevallige en verhevene. Ten aanzien van het gebruik der fabel in de onderrigting van kinderen, zij het Recensent geoorloofd, hier ter plaatse deze algemeene aanmerking te maken: *dat, hoe doelmatig het ook zijn moge, kinderen door middel derzelve, bij de beschouwing van deze en gene bedrijven der redelooze dieren, tot zedelijke kundigheden op te leiden, men zich daarbij echter altijd zorgvuldig behoorde te wachten eene zoo overdrevene beschrijving van de gedragingen dezer of gener dieren te maken, door welke het kind kan verleid worden, om de dieren, ten aanzien van zedelijke vatbaarheid en dus ook van verantwoordelijkheid, met den mensch werkelijk gelijk te stellen, waaruit ligtelijk te groote liefde voor, of omgekeerd, onverdiende afkeer van en wreedheid tegen dezelve ontstaan kan.* Wij passen deze algemeene aanmerking in deze onze beoordeeling inzonderheid toe op *de fabel van den Tuinman en de Bok* (bladz. 23 en 24), waarin, na het verhaal, dat een zekere bok door den tuinman eens op heeter daad betrapt werd in het snoepen van wijngaard- en erwten-loof, boonen enz., de laatste den eerstgenoemden aldus aanspreekt:

Nu wil ik u ook niet verschoonen,
O snoepig dier, maar ben verblijd,
Dat gij thans in mijn' handen zijt,
Gij hebt mijn' bloemen opgevreten,
Mijn' boonen gansch omvergehaald,
Hiervoor wil ik thans zijn betaald,
Dit zult gij tot uw nadeel weten.

Waarbij nog gevoegd wordt:

Dus sprak de tuinman tot den bok,
Terwijl hij vast zijn snoeimes trok,
Waarmeê hij, zonder lang te dralen,
Hem zijnen snoeplust deed betalen,
En sneed den stinkert, tot zijn' straf,
In éénen sneê, den gorgel af.

Met opzigt tot de dichterlijke waarde dunken ons de meeste dezer opstellen, ten hoogste gerekend, niet meer dan middelmatig te zijn, en slechts zeer weinige aan dien graad te grenzen, welke aan soortgelijke dichtstukjes behoort eigen te zijn, en waarvan wij zulke voortreffelijke modellen in de, te regt algemeen geprezen en door de Hollandsche jeugd zoo gretig gelezen, Gedichtjes van VAN ALPHEN en nog eenige weinige andere bezitten. Ook hebben wij op enkele plaatsen onwelvoegelijke of op misbruik der zoogenaamde dichterlijke vrijheid gebouwde uitdrukkingen aangetroffen, zoo als bladz. 112 *den God ganschelijken nacht*; bladz. 68 *erin'ren* voor her- of erinneren, of erin'ren, enz. Wij betwisten echter aan deze gedichtjes geenszins alle waardij, noch ook aan den opsteller de bekwaamheid en gaven, om, in den trant der best uitgevallenen onder dezelve, in deze soort van opstellen voor kinderen meer en meer aan de voornoemde modellen te naderen.

JEAUFFRET, *Wandelingen met mijnen kweekeling door het Konstkabinet der Natuurlijke Historie te Parijs. Een geschenk voor kinderen.* Tweede druk. *Te* Arnhem *bij* J. H. MOELEMAN Jun. 1810. 8vo. 280 bladz. Prijs *f* 1 : 4 : 0.

De tweede druk van dit aangename boekje, van hetwelk de eerste in 1804 uitkwam, is het bewijs, dat hetzelve niet ongunstig is ontvangen. Eene herhaalde lezing van hetzelve heeft ons bevestigd in ons reeds vroeger geveld oordeel, dat het in der daad een nuttig boekje, en een goeden aftrek niet onwaardig is, schoon er aanmerkingen van min of meer belang op te maken zijn, gelijk wij straks zullen doen zien.

Men vindt hier zes wandelingen van den Heer JEAUFFRET met zijnen kweekeling door het Kunstkabinet der Natuurlijke Historie te *Parijs*, op welken hij zijnen leerling de voorwerpen, aldaar voorhanden, vertoont, en omtrent dezelven onderrigt.

Op de eerste wandeling bepaalt zich de leermeester, met zijnen kweekeling ter beschouwing der *vogelen*. De *Pauw*, de *Albatros*, de *Pinguin* of Indische Duiker, de *Flamingo*, de *Pelikaan*, de *Zeemeerler*, de *Zeeraaf*, onderscheidene *Papegaai*-soorten, de roode *Braker*, de *Weduwaal*, de

de *Struis*, de *Colibri*, onderfcheidene foorten van *Uilen*, de *Paradijsvogel*, en de dagroofvogels; deze alle worden hier vermeld en kortelijk (wij kunnen niet zeggen *befchreven*; maar —) iets gezegd omtrent hun vaderland, geaardheid enz.

Op de tweede wandeling komen de wandelaars eerst in het Amphitheater, alwaar zij FOURCROY een gedeelte van eene fcheikundige les hooren houden; vervolgens wordt, in het voorbijgaan, gewag gemaakt van den verfteenden krokodillenkop, (?) bij *Maastricht* in eene fteenput (?) gevonden, en thans te *Parijs* in het Amphitheater geplaatst. Vervolgens begeven zich de wandelaars naar de zaal der Infekten, en befchouwen daar eerst eenige Nachtvlinders van de grootfte foort, ook, in het voorbijgaan, de groote Spin van *Cayenne*. Bij de Vlinders, die men in *Frankrijk* vindt, wordt men vervolgens het uitvoerigst bezig gehouden, en daarna korter bij eenige Kapellen van *China* en *Brafiliën*.

Op de derde wandeling worden eerst de *Kameelen* en *Dromedarisfen* bezigtigd; vervolgens de *Herten*, en eindelijk, in de *Menagerie*, de IJsbeer, de groote roode *Ara*, de *Mongot*, de *Mandril*, de Wolf, de Vos en de *Kaketoe*: terwijl wij van den beroemden Leeuw van *Verfailles*, kort voor deze wandelingen overleden, berigt hooren uit den mond van den Heer TOSCAN, Leeraar aan het Kabinet der Natuurlijke Historie, wien de wandelaars op eene bank van den Kruidtuin vinden zitten.

De rijkdom, bij het *Mufeum* verkregen door

de

de Natuurkundige zeldzaamheden, uit ons vaderland vervoerd, worden, op eene vierde wandeling, in oogenschouw genomen. Men vindt er van vermeld het *Stekelvarken*, de *Gierkoning* of *Monniksgier*, de *Casuaris*, de *Koningsvogel* of *Zeepaauw* en de *Ooijevaar*.

De vijfde wandeling gaat door den Kruidtuin, en is toegewijd aan de bezigtiging der planten. Na de beschrijving van de *Ceder*-, de *Dennen*- en *Taxisboomen*, komen de wandelaars aan de planten. — De *Heliotrop*, de *IJsplant*, het *Voelkruid*, de *Chinesche Moerbezieboom*, de *Linnéa* van *Lapland* en de *Kaapsche Heide* vindt men hier kortelijk vermeld. Vervolgens komen zij tot de boomen. De *Treurwilg*, de *Kanadasche Berk*, de *Ahorn-boom*, de *Platanus*, de *Gifboom* (*Rhus toxicodendrum*), de *Rhus Vernix*, de *Paardenkastanje* krijgen hier eene beurt. Vervolgens worden de verschillende grassoorten beschouwd, en nu begeven de wandelaars zich, ten laatste, in de Stookkasfen, ter bezigtiging van nog eenige uitheemsche boomen en struiken.

De zesde wandeling wordt ondernomen op den oogenblik, dat de Olijfanten, weleer de bezitting van ons land, zijn aangekomen. Aan derzelver bezigtiging, het verhaal hunner lotgevallen, en aan de natuurkundige beschrijving van dit dierensoort in het algemeen, is deze gansche wandeling toegewijd.

Zie daar opgegeven, waarover in dit boekje gehandeld wordt. Het laat zich genoegelijk lezen; want het is onderhoudend geschreven, en vestigt,

rigt, gelijk men uit de opgave ziet, de aandacht op eene vrij aanmerkelijke hoeveelheid van verschillende onderwerpen. Ook is het aangenaam, dat men niet altijd JEAUFFRET hoort spreken; maar ook soms andere personen, als de Opziener der Menagerie, de Leeraar van het Kabinet TOSCAN, de oppasser der olifanten; ook is het fragment uit de scheikundige les van FOURCROY, in de tweede wandeling, zeer gelukkig geplaatst. Het ontbreekt ook niet aan nuttige lessen, die altoos in de gesprekken worden ingevlochten, en door welke, naar ons inzien, de waarde van dit boekje niet weinig wordt verhoogd. Bijzonder behaagde ons de ontmoeting van den armen blinden op het einde der eerste wandeling, bl. 37, 38; de geheele inleiding tot de tweede wandeling, bl. 40–47; gelijk ook het slot derzelve, bl. 73, 74; de herinnering van het velerlei onverklaarbare in het rijk der natuur, bl. 152; over de wijsheid van God in de inrigting der natuur, bl. 187; en andere plaatsen meer.

Met dit al zijn er op dit boekje aanmerkingen te maken, van min of meer gewigt. De eerste is, dat hetzelve met geen regt genoemd kan worden „een kort begrip van de Natuurlijke Historie:" gelijk nogtans de vertaler in het *Voorberigt* doet. Hiertoe trouwens is het boekje te onvolledig. Om van andere bijzonderheden nu niet te gewagen, zoo zij hier alleen aangemerkt, dat men een aantal der grootste land- en zeedieren hier niet vermeld vindt. Bij voorb. de *Tijger*; de *Panther*, de *Kameel-Pardel*; het *Lui-*

paard,

paard. Ook de *Zeekalven*, de *Walvisschen* zijn hier onaangeroerd gelaten, gelijk men er in het geheel geen woord vindt van de *Visschen* en *Amphibiën*. Men zou het boekje, uit dien hoofde, op zijn best kunnen noemen eene korte beschrijving van eenige voorwerpen der Natuurlijke Historie; maar waarbij dan toch eene keuze en rangschikking oordeelkundiger had kunnen en ook behooren te zijn. In der daad is het jammer, dat de Heer JEAUFFRET zich bepaalde tot het Konstkabinet der Natuurlijke Historie te *Parijs*, en wel op eenen tijd dat dit, in sommige opzigten althans, niet zeer ruim voorzien was. Zoo zijn plan ware, gelijk het schijnt, een kort begrip der Natuurlijke Historie te geven, had hij zeker beter gedaan, zoo hij een oordeelkundig uittreksel uit een of ander uitvoeriger werk over de Natuurlijke Historie gegeven had: in dat geval toch, zou hij niet genoodzaakt zijn geweest, sommige belangrijke voorwerpen, die hij in het Konstkabinet niet vond, onaangeroerd te laten, en het boekje zou zeker in belangrijkheid gewonnen hebben. Ook zou hierdoor een ander gebrek zijn voorgekomen, namelijk dat van onevenredigheid der bijzondere deelen, hetwelk nu zeer in het oog valt; daar de olifanten alleen veertig bladzijden innemen, en dus meer dan alle de overige landdieren, die hier vermeld worden, te zamen.

Behalve deze algemeene aanmerking op den aanleg van het werkje, en deszelfs geheel betreffende, zouden wij er nog verscheidene kunnen maken op bijzonderheden, die wij hier en ginds vin-

den,

den, en bij welke wij de vereischte naauwkeurigheid misten. B. v. bl. 92 en 93 wordt vrij breedvoerig gesproken van der *Wolven* en *Honden* onderlingen afkeer van elkanderen, en dezelve als zeer sterk voorgesteld. Zulks had eenige bepaling noodig gehad, daar er voorbeelden zijn, dat zij met elkanderen paren en vruchtbare bastaarden hebben voortgeteeld. Zie ZIMMERMAN, *Geogr. Beschr. van den mensch en de dieren.* I. *D.* 2 *St. bl.* 21 en UILKENS, *de volmaaktheden van den Schepper en zijne schepselen beschouwd.* III. *D.* 1 *St. bl.* 191. Van de Ooijevaars wordt, bl. 153 gezegd, dat men hunne nesten „ op de torens ziet." Dat een Franschman in *Parijs*, waar hij den Ooijevaar als eene zeldzaamheid gaat bezien, dit denkt en verhaalt, laat zich begrijpen; maar dat een Hollander dit vertalen kan, zonder er eenige aanmerking op te maken; is niet wel te begrijpen. Dan, op het gansche werk van den Vertaler valt nog al een en ander aan te merken.

Bladz. 98 wordt van de Olifanten gesproken, als die nog te *Parijs* werden verwacht, en bl. 240, als die op het oogenblik aangekomen zijn. De Vertaler had de vrijheid behooren te gebruiken, om dit geheel te veranderen. Het boekje trouwens zal moeten dienen voor kinderen van acht of tien jaren: voor ouderen is het minder geschikt: en nu moet men van deze vergen, dat zij zich, bij het lezen van dit boekje, zullen verplaatsen in eenen tijd, toen zij nog niet in de wereld waren. Bij de eerste uitgave in 1802 kon

er

er dit nog door; toen was de vervoering dezer dieren nog niet zoo lang geleden; ook kinderen hadden daar van gehoord; maar in 1810 behoorde zulks veranderd te worden. Zoo had ook bl. 88, 134 en 240 de naam *Burger* wel weder veranderd mogen zijn, in den thans weder gebruikelijken *Mijn Heer!*

Bladz. 80 wordt van den Kameel gezegd, dat een groote somtijds tien *centenaars* draagt, en een kleine zes of zeven. Wie gevoelt niet de noodzakelijkheid eener verklaring van het woord *centenaar?* Wij vonden die echter niet, schoon wij ons verzekerd houden, dat verre de meeste kinderen, voor wien dit boekje geschikt is, verlegen zullen staan, wat het zij.

Bl. 93 wordt van den Wolf gezegd: „ Hij „ vreet liever vleesch van doode, dan van leven„ de schepselen, doch verslindt hij dien onver„ minderd ook het stinkendste aas." Het moet zijn „ hij vreet liever vleesch van levende, dan „ van doode schepselen; doch enz."

De spelling is niet boven alle berisping. De Vertaler behoudt de korte spelling, en verdubbelt de klinkletters nooit, of bijna nooit. Dit moest in boekjes voor de jeugd, tegenwoordig, daar men eene algemeene spelling heeft aangenomen, geene plaats meer hebben. Daarenboven heeft hij zijne eigenheden, die toch geenen goeden grond voor zich hebben, als *geensints* voor *geenszins*; *waereld* voor *wereld*; *bastert* voor *bastaard*; *gindsch* (*Bijw.*) voor *ginds*; *rechs* voor *regt*; *samen* voor *zamen*; *leggen* voor *liggen*;

gen; *dezelve* voor *dezelfde*; *herinneren aan* voor *zich herinneren*; *zich eindigen*, het welk geen Hollandsch is, enz.

Nog eene aanmerking moeten wij er ten slotte bijvoegen. Het boekje is zonder plaatjes en mist daardoor een wezenlijk vereischte van zulk een werkje. Wie met de Natuurlijke Historie bekend is, heeft de voorwerpen, over welke hier gehandeld wordt, aanstonds voor zijne verbeelding; maar voor dezulken is het boekje niet geschreven: en zij, bij wien door dit en soortgelijk werkje, de lust naar meerdere kennis der Natuurlijke Historie moet worden opgewekt, behoeven vooral afbeeldingen, die hun verklaren, wat zij lezen, en die hunne verbeelding te gemoet komen. In deze behoefte kon men hebben voorzien, zonder daarom groote onkosten te maken. In zulk boekje, als dit is, kan men zonder schade, in andere opzigten — waarover wij ons ook geern bij eene andere gelegenheid nader zullen verklaren — negen tot twaalf afbeeldingen brengen op den omtrek van eene enkele bladzijde. Hierdoor zou het boekje ook nog meer uiterlijk aanzien en geschiktheid verkregen hebben, om als prijsjes uitgedeeld te worden.

ABC

A-B-C- en Leesboekje, of aanwijzing om op de natuurlijkste wijze het lezen te leeren. Naar het Hoogduitsch van C. G. SALZMAN. *Derde en verbeterde druk. Te* Amsterdam *bij* JOHANNES VAN DER HEIJ. 1809. XII en 82 bl. 8vo. Prijs *f* 0 : 12 : 0.

Wij kondigen den nieuwen en verbeterden druk van dit leesboek slechts aan, dewijl van hetzelve al vroeger met lof is gewag gemaakt en het ook nog heden onder den rang der zeer goede leesboeken moet gerekend worden. Het blijft zich aanprijzen door de zachte opklimming van het gemakkelijke tot het meer moeijelijke, welke in de leeslessen gevonden wordt, door het uitlokkende der onderwerpen zelven, en de wijze, waarop dezelve voor kinderen bewerkt zijn. Maar, hetgene reeds voorheen is aangemerkt, en deszelfs nog meer algemeen gebruik op de scholen tegenhoudt, is de hooge prijs, waardoor verre de meeste onderwijzers worden afgeschrikt het onder hunne leerlingen in te voeren. Het ware te wenschen, dat de Uitgever het gewigt van deze aanmerking begrepe en bij een herdruk den prijs van hetzelve wat lager stelde; wij houden ons verzekerd, dat hij zich dit in het vervolg niet zal behoeven te beklagen, dewijl het niet kan missen

of

of een tien- ja twintigmaal verdubbeld debiet zal hem voor deze vermindering rijkelijk schadeloos stellen. Voorts komt het ons overtollig voor, dat bijna de helft van dit boekje met Nederduitsche letters gedrukt is. Eenige weinige bladzijden van deze soort van letters zouden, onzes inziens, voldoende geweest zijn, dewijl toch meestal de Romeinsche letters vervolgens te pas komen. In de eerste leerlessen althans hadden wij liever Romeinsche verlangd, en de Nederduitsche tot meerdere oefening achteraan gevoegd, of, hetgene mogelijk nog beter zijn zoude, men kon dezelve met de andere gedaanten van letters door het geheele boekje doen afwisselen; hierdoor zou het getal der bladzijden zeker verminderen en de prijs reeds naar evenredigheid lager worden, vooral wanneer de Uitgever kon besluiten om het Voorberigt met de achteraan gevoegde uitslaande letterbladen, welke eigenlijk niet dadelijk tot het Leesboek zelf behooren, bijzonder uit te geven.

Eindelijk moeten wij nog opmerken, dat, hoezeer de spelling naar de thans algemeen ingevoerde is ingerigt, er buitendien nog eenige Hoogduitsche spreekwijzen en uitdrukkingen in te veranderen waren, welke ook nog in dezen derden druk overgebleven zijn. Wij twijfelen niet, of de Uitgever zal bij een herdruk deze misslagen doen verbeteren en tevens den prijs zoodanig stellen, dat dit werkje overal op onze scholen in gebruik moge komen; want, wij herhalen het, het is alleen de te hooge prijs, die deszelfs algemeene invoering belet.

BOEKBEOORDEELINGEN.

Mengelingen voor de Jeugd. Vier Stukjes. Te Nijmegen *bij* J. C. VIEWEG 1809. 8vo 288 bladz. Prijs *f* 1 : 12 : 0.

Het doel des Schrijvers (blijkens de onderteekening van het voorberigt, de Heer S. VAN DER MEER, Predikant te *Ravenstein*, wordt door hem zelven dus opgegeven: „ Deze Mengelingen „ zullen alles behelzen, hetgeen geschikt is, om „ den leeslust der jeugd op te wekken, derzelver verstand te beschaven, godsdienst en goede „ zeden aan te kweeken en dezelve eenen goeden smaak in te prenten. Anekdoten of verhalen, zoo wel verdichte als ware, fabelen, „ raadsels, zedespreuken en levensregelen; geschiedkundige berigten wegens uitvindingen van „ kunsten en handwerken; bijdragen uit de Natuurlijke Geschiedenis en Natuurkunde, tot „ wering van alle bijgeloovige begrippen; korte „ levensbeschrijvingen van Nederlandsche mannen „ en vrouwen, die zich door edele daden hebberoemd gemaakt; wetens- en bezienswaardigheden in ons vaderland; opheldering van „ Nederduitsche spreekwoorden; treffende gebeurtenissen, uit de Vaderlandsche en andere geschiedenissen ontleend; beschrijvingen van zeden en

„ gewoonten onzer voorouders; korte reisbe-
„ schrijvingen van Nederlanders, naar de vatbaarheid der jeugd bearbeid; en om geene onderwerpen meer op te noemen, alles, waarvan de lezing nuttig is voor de jeugd." Verder geeft hij te kennen, dat hij deze Mengelingen bestemt voor kinderen van zes tot dertien jaren.

Ter bereiking van dit doel worden ons de volgende stukken gegeven: In het *eerste Stukje: De Boekdrukkunst. De Koepokken. Levensbeschrijving van* JAN VAN BRAKEL. *De twee Broeders. Zedelessen. Levensregelen.* In het *tweede: De Koffij. De Haringvangst. De Wandeling. Begeef u nooit bij onweder onder de boomen. Liefde jegens ouders. De edelmoedige Smid. Heldenmoed van eenen jongen. Navolgenswaardige menschlievendheid. Waakzaamheid van eenen hond. Snedig antwoord. Een kind opgevoed onder wilde dieren. Raadsels. Zedelessen. Levensregelen. Verkeeringsregelen. De rolwagen. Verworpene waarschuwing der ouderen, schadelijk. Het Egel-varken en de Honden.* In het *derde: Het buskruid en het schietgeweer. De chocolade, cacao of kakauw, suiker, kaneel en kruidnagelen.* HERMAN DE RUITER *op Loevestein.* KENAU HASSELAAR *te Haarlem.* ANTONIE HAMBROEK *op Formosa. De huik naar den wind hangen. De jokmaaltijden. Groote getrouwheid van eenen Negerslaaf. Pietje in de vliegenkast. Nachtwacht. Raadsels. Oplossing der raadsels. Het ongehoorzame Jantje.* In het *vierde: De Batavieren. Levensbeschrij-*

schrijving van JOHANNES FLORENTIUS MARTINET. JAN VAN DER HEIJDE, *verbeteraar van de verlichting der steden des avonds.* NIEHOLS, *de jonge koopman in wol. De kat, de oude en de jonge muis. De jongeling en de roover. De koning en de page. Husfaren en dragonders. Het kleuren der landkaarten. Raadsels. Oplossing der raadsels.*

Deze opgave zal, vertrouwen wij, doen zien, dat de Heer VAN DER MEER behoorlijk gezorgd heeft voor verscheidenheid en afwisseling. Sommige stukken zijn in den vorm van zamenspraken tusschen eenen vader en zijne kinderen: tot deze behooren *de boekdrukkunst, de koepokken, de koffij, de haringvangst, het Buskruid en schietgeweer, de chocolade* en *de Batavieren.* De levensbeschrijvingen en overige, 't zij ware, 't zij verdichte verhalen, zijn doorloopend. De stijl is eenvoudig en duidelijk; niet overdreven kort, ook niet langdradig; de taal doorgaans zuiver. De strekking van elk stukje leerzaam en nuttig ter verbetering van het hart: waarom wij ook dit werkje niet onwaardig keuren, om eene plaats te bekleeden naast andere nuttige leesboeken, welke onze leeftijd voor het aankomend geslacht opgeleverd heeft.

Wij willen hierdoor echter niet te kennen geven, dat alle de hier voorkomende stukjes dezelfde waarde hebben, of dat bij dezelve niets te wenschen overblijven zou. Het gesprek: *De Boekdrukkunst* b. v., is vrij wat beter bewerkt dan dat over de *koepokken*, bij het welk zelfs niet eens

gezegd wordt, waarin de inenting met dezelven beſta. De levensbeſchrijving van MARTINET, hoe wel deze voor de jeugd leerzamer had kunnen bewerkt worden (waarbij dan, onder anderen, niet had moeten zijn vergeten geworden van zijn vroeg opſtaan en werken in den ſtillen ochtendſtond en dergelijke dingen meer, te gewagen); deze levensbeſchrijving dan behaagde ons, als lektuur *voor de jeugd*, voor kinderen van 6 tot 13 jaren, bij wien gehoorzaamheid aan ouders, voogden en leermeesters als eene hoofddeugd moet worden ingeſcherpt, meer dan die van JAN VAN BRAKEL, wiens grootſte betoon van dapperheid toch bevlekt werd door ongehoorzaamheid aan de bij hem ontvangen bevelen. Zoo is het geſprek over de *Haringvangst* zeer wel; maar daarentegen weder het verhaal van een kind, door *beeren* opgevoed, te onwaarſchijnlijk en ook van te weinig nut, om hier geplaatst te worden. Zoo vindt men onder de raadſels onderſcheidene, die zeer nuttig en tot opſcherping van het oordeel zeer geſchikt, maar ook weder andere, die te zouteloos zijn. Tot de eerſte ſoort behoort b. v. het volgende:

Ik vliege niet en kan niet gaan;
Dan ben ik hier, ſtraks weder daar.
Geen ſterveling zag ooit mijn beeld,
Waar hij op aard' mogt wonen.

De oploſſing is: *de gedachten der menſchen.* Dit is zeker zeer wel; maar hoe zouteloos zijn daarentegen de twee volgende: *waarom hangt de dief?*

dief? Oplossing: *om dat de strop te kort is; om er mede te kunnen gaan.* *Waarin gelijken een Advokaat en een rad van een' wagen elkander?* Oplossing: *omdat zij beide moeten gesmeerd worden.* Het dichtstukje getiteld: *het ongehoorzame Jantje*, is vrij wel; maar bij het stukje: *verworpene waarschuwing der ouderen, schadelijk*, ontbreekt (behalve meer) de geheele toepassing of het zedelijk gebruik van het in rijm voorgedragen geval.

Ook die stukjes, welke wij voor de beste houden, zijn hier en daar voor verbetering vatbaar. Zoo vinden wij in het gesprek over de *Boekdrukkunst*, bl. 7. „ Het was eene *groote zeldzaamheid*, wanneer men toen (in de middel-eeuwen) eens hier of daar een boek *buiten de kloosters* vond." En op dezelfde bladzijde: „ Monniken, welke met het afschrijven der boeken *zeer veel geld* bijeen verzamelden; *geheele kloosters* waren met dit handwerk bezig, waardoor derzelver inkomsten *aanmerkelijk werden vergroot.*" Als men deze twee volzinnen met elkander vergelijkt, gevoelt men, dat het hier ten minste niet regt duidelijk is, waardoor de boeken eene zoo *groote zeldzaamheid* waren, terwijl nogtans *geheele kloosters* zich met het afschrijven bezig hielden, en ook voor die afschriften koopers vonden. In hetzelfde gesprek wordt, bl. 22, gewag gemaakt van het opschrift boven de deur van het huis van LAURENS KOSTER te *Haarlem*; maar, hetgeen ons zeer verwonderde, geen woord gezegd van zijne afbeel-

ding boven in den gevel, en van zijn standbeeld, thans op de groote markt, tegen over zijne gewezene woning geplaatst. In het *derde* stukje, vindt men, bl. 203 eene verklaring van het spreekwoord; *de huik naar den wind hangen*. Aldaar wordt gezegd, dat „ in vorige tijden de „ vrouwen in ons vaderland *huiken* droegen, „ welke gewoonte bijna tot in het jaar 1700 „ heeft stand gehouden." Dit is mis; ten minste nog maar weinige jaren geleden waren zij bij sommigen in gebruik in eene en andere stad van het Departement *Braband*, en welligt worden aldaar nog wel oude vrouwen gevonden, die er dagelijks mede ter misse gaan.

Wij willen het getal van soortgelijke aanmerkingen niet vergrooten, ten einde nog plaats over te houden voor eene algemeene aanmerking, welke wij van meer gewigt oordeelen. Het is ons namelijk voorgekomen, dat de Heer VAN DER MEER, dit boekje bestemmende voor kinderen van 6 tot 13 jaren, een te ruim tijdvak koos. De behoefte van een kind van 6 en van 13 jaren is te verschillend, het verstandsvermogen te ongelijk; de verkregene kennis te onevenredig, om door hetzelfde verhaal, beide tevens te leeren. In een kind van 13 jaren mag men onderstellen, wat men in een kind van 6 jaren niet onderstellen kan. Spreekt men naar de behoeften van het eerste; men is het laatste ligt boven het hoofd; en spreekt men naar de behoefte van het laatste, men zal voor het eerste al ligt niet belangrijk genoeg zijn. Wij meenen ook in dit werkje zulks op-

opgemerkt te hebben. Laat ons ons oordeel regtvaardigen. Bl. 11 lezen wij: „ Zeer veel heeft „ deze kunst (het boekdrukken) te danken aan „ de overkomst van vele Grieksche geleerden, „ welke toen uit *Konstantinopel*, de hoofdstad „ van het Turksche Rijk, in *Europa* kwamen. „ Deze schrandere en geleerde mannen moesten „ uit *Turkijen*, alwaar zij de overblijfselen der „ oude geleerdheid bewaard hadden, voor ver- „ volgingen vlugten. Zij begaven zich eerst naar „ *Italiën* en van daar naar *Frankrijk* en *Duitsch*- „ *land*"; enz. Voor kinderen van 10, 12, of 13 jaren kan dit geschikt zijn; maar ook voor kinderen van 6 jaren? Wat onderstelt dit verhaal al? Eenige kennis van Aardrijkskunde niet alleen, maar ook van geschiedenis, en kan men dit, doorgaans, bij zoo jonge kinderen onderstellen? Wat weten die nog van de „ overblijfselen der *oude geleerdheid*?" Hetgene, bl. 27 verhaald wordt, dat, namelijk, „ de kinderpokken zich „ sedert de achtste eeuw, en wel voornamelijk in „ *Arabië*, openbaarden; van daar zich uitbreid- „ den in de naastbijgelegene landen;" dat „ de „ Spanjaarden dezelve overbragten naar *Amerika*, „ de Hollanders naar *Oostindië* en de *Kaap*; de „ Denen naar *Groenland*, de Zweden naar *Lapland*, de Russen naar de *Tungezen*, en deze „ wederom naar de *Tartaren*;" komt ons al wonder voor kinderen van 6 of 7 jaren, die doorgaans niet kunnen onderstelt worden Aardrijkskunde te verstaan, min geschikt voor. Het gesprek over *de koffij*, in het *tweede stuk*, is van gelijk aloois

des-

desgelijks dat over het buskruid, bij het welk niet alleen *Aardrijks-* en *Geschiedkunde*; maar ook bl. 158, alwaar van de persing en uitzetting der lucht wordt gewag gemaakt, kennis der *Natuurkunde* wordt ondersteld. Wij gelooven dan, dat de Heer VAN DER MEER beter zou gedaan hebben, met een min ruim tijdvak te kiezen, of, zoo hij zijne redenen had, waarom hij juist voor kinderen van 6 tot 13 jaren wilde schrijven, dat hij dan drie of vier stukjes, bij opklimming, hadde geschreven, b. v. een voor kinderen van 6—8 jaren, een tweede voor kinderen van 8—10, en een derde voor zulken van 10—13.

De taal, zeiden wij reeds, is over het geheel genomen, zuiver, want *gestrafd* voor *gestraft*, bl. 233; „*Den Koning prees*" bl. 278; *Den Keizer beval*! bl. 279, zijn kennelijk vergissingen of drukfouten.

Kermis- en Nieuwejaarswenschjes voor Kinderen, *door* M. W. *Te* Amsterdam *bij* JOANNES ROELOF POSTER. 1809. 8vo. 32 bladz.

Gelijk het bij de Bejaarden van oudsher de gewoonte was, om bij zulke plegtige gelegenheden, als de vernieuwing van het burgerlijk jaar, of die van iemands bijzonderen jaarkring zekerlijk is, elkanderen (zoo al niet van harte, immers met den mond) *veel heils en zegen* toe te wenschen: zoo

is

is het ook een oud gebruik, dat de kinderen vader en moeder, of grootvader en grootmoeder, of oom en tante enz. met een — *vers*, netjes geschreven, en veelal binnen een gebloemden, of van prenten voorzienen rand geplaatst, vereeren, om wederkeeriglijk met eenen klinkenden en blinkenden zegen vereerd te worden. Naarmate nu die laatste meer te pas komt op kermistijden, is het zeer natuurlijk, dat het middel ter geldverwerving, bij plegtige gelegenheden gelukkiglijk aangewend, ook ter gelegenheid der jaarmarkt worde ter hand genomen. — Nu, voor zoo ver de kinderen daardoor opgewekt worden, om zich op het schoon schrift toe te leggen, — en voor zoo verre hunne kinderlijke genoegens door den gelukkigen uitslag hunner pogingen bevorderd worden, mag dat heengaan. Voor het overige zouden wij voor ons (behoudens ieders beter oordeel) die gewoonte daarom liever afgeschaft zien, *om dat* de kinderen dus leeren huichelen en liegen, wenschen voortbrengende, welke zij niet koesteren; — *om dat* de lieve natuurlijkheid in het eenvoudig voortbrengen van hunne eigene gedachten en gevoelens dus verstikt wordt: en — *om dat* bij slot de geheele zaak eene *finantiele operatie*, of, in goed Nederduitsch, eene bloote *bedelpartij* is.

De gewoonte is er intusschen nu eenmaal, en vele ouders zijn 'er op gesteld, dat hunne kinderen aan dezelve voldoen. En zoo ook grootouders, tantes enz. — Dit zoo zijnde, is het geen geheel onverdienstelijke arbeid, het zijne toe te brengen, dat de versjes, welke op de scholen ten

fine voornoemd geschreven zullen worden, zoo veel mogelijk van taalfeilen gezuiverd, goed en zoetvloeijend en leerzaam van inhoud zijn, ten einde, bij de oefening in het schoon schrift, tevens onderwijs in belangrijke zaken, oefening in spelkunst en het plaatsen der scheidteekens, en bovenal beschaving van den smaak en vorming van het hart gevoegd worde.

Was dat het doel van M. W., gelijk wij hopen, (immers meldt het geen voorberigt) dan moeten wij *hem* of *haar* (ook dit hebben wij niet kunnen beslissen) voor dat goede oogmerk, in den naam van alle lieve kinderen, bedanken. — Of nu dit doel bereikt zij, daarover zullen wij den lezer laten oordeelen, door over eenige versjes, van voren aan (zonder betere of mindere te kiezen) bij de rij af, kortelijk onze aanmerkingen mede te deelen.

Bl. 3. AAN GROOTVADER. (Bij de kermis). Kwaad wordt hier niet geleerd; maar goed? — Wij vinden er geene aanmerking, noch over het voorregt van zulk een' hoogen ouderdom; noch over het, in het oog des ouden, ijdele, maar voor de jeugd nog vermakelijke van de kermisvrolijkheid; noch over de betamelijke matiging der drift naar vermaak; nooh over het nut van eenige rust, om daarna zoo veel te opgewekter weder aan den arbeid te gaan, enz. enz. Niets van hetgeen een kind bij die gelegenheid, 't zij in opzigt op de kermis, of in opzigt op deszelfs betrekking op den grootvader, zou mogen herinnerd of geleerd (en in een' wensch ingekleed) wor-

worden, treffen wij hier aan. — Het stukje heet: AAN DEN GROOTVADER: maar het kan even goed aan wie men wil anders gezonden worden. Zelfs zouden wij, uit den aanhef;

Vieren wij de kermis heden
Vrolijk, lustig wel te vreden,
Ongestoord door zorg of smart;

bijna op het denkbeeld gekomen zijn, dat dit versje eigenlijk geschikt ware, om aan eenen medemakker, een' vrolijken kermisgast, gezonden te worden. Zonder hierover verder uit te weiden, moeten wij nog opmerken, dat, wanneer het kind wenschenderwijze geleerd wordt te zeggen;

In zulk een genoeglijk leven
Zal het lot u altijd geven
Wat uw hart het meest bekoort,

het ons toeschijnt, dat men hetzelve *en* zeer vermetel in zijne uitspraken maakt, (want het zou wel eens geheel anders kunnen uitkomen); *en* dat het reeds vroeg *afgeleid* wordt van de ware en eenige bron van allen zegen, om bepaald te worden bij een onding, (want wat is het *lot* anders?) — Wat beteekenen deze woorden;

'k Zal dan, denk ik, niet mishagen
Met een versje voor te dragen;

Moest hier niet bijgevoegd worden: *u*, of *grootvader* of dergelijken? Of *declameert* het *kermiskind* hier voor het Publiek, of — in zich zelven? Een vers *voordragen!* Is dat ook het regte woord wel?

wel? Waarom niet liever *opsnijden*? Dan kon het veel beter dus gesteld worden:

'Zult gij 't niet wel mogen lijden,
Dat 'k een versje op ga snijden?

De regel:

In zulk een genoeglijk leven.]

zal voor een kind ook wat hard zijn, ten zij men het leere, het op eenen meer vloeijenden trant dus te lezen

In zulk een genoeglijk —

Anders is het te vrezen, dat het lezen zal:

In zulk een genoeglijk —

Bl. 4. AAN GROOTMOEDER. Is het dat de steller van dit versje gedacht heeft, dat de grootmoeders hare natuurlijke *Logica* niet hebben? of, wat is anders de reden, dat hij het kind deze *antithese* laat maken?

Zoude ik thans mijn vreugd bedwingen?
En niet zingen,
Daar het weder kermis is?
Neen! daar wij dit uur beleven,
Dringt mijn pligt me een blijk te geven
Van mijn ware erkentenis.

of, want dat schiet nog over, zou er bij geene mogelijkheid eenig ander blijk van erkentenis te bedenken zijn geweest, (ten minste waarin *Grootmoeder* genoegen kon nemen), dan het *zingen met onbedwongene vreugd over de kermis?* — Welk een *moraal* voor de jeugd!

Bl.

Bl. 5. Aan grootvader en grootmoeder. Dit begint met te veronderstellen, dat de oude luidjes het vermaak der jeugd nog met genoegen herdenken. Over de gepastheid hiervan in den mond van een kind oordeele ieder naar zijn bijzonder begrip. De regels, wat lager voorkomende:

'T Is dan billijk, als hun blijdschap
Uwe teedre zorg verpoost,

erkennen wij niet te begrijpen. „ Het is billijk, „ dat (zoo zouden wij lezen voor *als*) de blijd- „ schap der telgen van het kroost der oude He- „ den dezer teedre zorg *verpoost.*" Wat wil dat zeggen? Is het dit: „ Uw deelgenootschap, o „ Grootouders! van onze blijdschap moet nu „ eens uwe zorg afwisselen!" Dan heeft het zin. Maar, hoe hard is die *ellips!* En dan nog zouden wij wel willen vragen: of die zorg bij die blijdschap niet diende aan te houden, ja — zelfs, zich te verdubbelen? Men weet toch, waar de onbewaakte kindervrolijkheid vaak op uitloope. — Voor het overige hebben wij niets meer in het bijzonder te zeggen, dan alleen, dat de Grootouders, aan welke dit versje gezonden zal worden, *meer dan een* kleinkind hebben moeten. Of zou men die *telgen* ook op den Oosterschen trant voor *éénen uitstekenden telg* mogen gebruiken? Maar dan is het weder erg, dat juist de wenscher die telg zou zijn. En — eigen lof...

Bl. 6. Aan vader. Behalve dat ook hier weder in vader vooronderfteld wordt het deelgenootschap aan de kermisvreugd, hebben wij op dit

stuk

ſtukje niets bijzonderlijk aan te merken. Zelfs is er nog wel een en ander goeds in. Bij voorb., de belangſtelling des kinds in het vergenoegen des vaders en deszelfs dankbaarheid voor de zorg, welke de vader voor zijne teedere jeugd draagt. Zulke trekken wenschten wij ſlechts meer overal verſpreid. Voor het overige dunkt het ons vreemd, dat hier en vervolgens de woorden: *Vader*, *Moeder*, *Ouders*, *Oom*, *Tante* enz. zonder hoofdletters bij het begin geſchreven worden.

Bl. 7. Aan moeder. Hier heft het kind aanſtonds weder aan met juichtoonen over de *aangename Kermisvreugd*. Voorts zegt het:

In goeden welſtand u te ontmoeten,
U met een' dankbren wensch te groeten,
Zie daar wat mij het meest verheugt.

Hier ligt een goed denkbeeld ten gronde. Het kind is blijde over de kermis, maar nog meer daarover, dat Moeder gezond is, en dat het haar dus begroeten mag in welſtand. Maar is nu de ſtoffe der blijdſchap, naar de woorden, niet ook daarin gelegen, dat het kind eenen dankbaren wensch uit? En zou dat toch wel de bedoeling des makers zijn? Zou een kind, dat ſchrijvende, er wel iets bij denken?

Nog dikwijls moog' gij 't uur beleven,
Dat ons zoo veel vermaaks kan geven;
Dat ge immer meer genoegen ſmaakt.

Moest hier voor *ſmaakt* niet *ſmaak'* gelezen worden, even als te voren *moog'*? Het is zoo, dan rijmde het niet op *volmaakt*. Maar het kon, wer-

wenschenderwijze voorgedragen, zeer wel op *volmaak'* rijmen; aldus:

Uw smart word door de vreugd geleenigd;
Terwijl 't vermaak, met deugd vereenigd,
Den stand van uw geluk volmaak'!

Maar nu is 't nog niet fraai. *Welke* vreugd wordt bedoeld met *de* vreugd? Waarom niet liever algemeener? B. v.

Treft smart? Door vreugd word' die geleenigd.

Of nog beter:

Dat elke smart, door vreugd geleenigd,
Door vreugd, met zuivre deugd vereenigd,
O dierbre, uw hart en heil volmaak'!

Nu is er nog eene belangrijke, te dikwerf, en bij de kermis vooral, verwaarloosde leering in, waarmede moeder en kind hun voordeel kunnen doen. Die *stand van uw geluk*, voor *uw gelukstand*, wilde ons ook buitendien niet zeer bevallen.

Bl. 8. Aan ouders. Nog al bij de kermis. Die is onuitputtelijk. Men hoore.

Gestreeld door 't denkbeeld van mijn pligt,
Waarvoor mijn onvermogen zwicht,
Kan het mijn hart op 't hoogst behagen, enz.

Gestreeld staat hier zeker voor: *genoopt*, *aangedreven*. Anders zien wij niet dat het zin heeft. *Waarvoor*, waar staat dat op? Op den *pligt* of op het *denkbeeld* er van? Waarom niet duidelijker en bepaalder: *Voor wien.* — *Kan het mijn* enz. Wie kan dat lezen? Is dit de weg om kinderen ge-

gevoel van en smaak voor het *mechaniki* der poëzij in te boezemen?

Bl. 9. Aan oom. De regel:

Bied ik dit mijn wenschje u aan,

is wat vol en hard. En de *zachtgedreven* stroom des levens is wat vreemd, en zou aangenamer in *zachtvlietend*, *zachtgolvend*, *zachtelijk vloeijend*, *kabbelend*, enz. enz. veranderd zijn. Het *drijven* geschiedt zelden. Men denkt er te zeer aan *den stok des drijvers* bij.

Bl. 10. Op het versje aan tante hebben wij geene bijzondere aanmerkingen.

Bl. 11. Aan oom en tante. Hier belooft het kind vs. 5, 6: *'k zal*

Thans den vrijen teugel geven
Aan de vreugde van mijn' geest.

Te weten, bij het *naderen* van Oom en Tante. Zou nu elk niet denken, dat er een vers van eenigen adem te wachten ware? Ondertusschen alles loopt met één wenschend coupletje af. En dat couplet begint echt Amsterdamsch:

'k Wensch mijn Tante, 'k wensch mijn' Oome,
Dat geen leed hun overkome, enz.

Wij voor ons wenschen, dat *Oom* zal begrijpen, wat de laatste regels beteekenen: *'k wensch dat*

Vreugde en heil het lot bestieren
Dat zij deelen met elkaar!

Dat *lot* door vreugde en heil *bestierd*, klinkt ons omtrent zoo als — *Abracadabra*.

Bl.

Bl. 12. volgt eerst een ALGEMEENE WENSCH; die aldus begint:

> Een aangenaam genoeglijk leven,
> Aan 't wreed gevoel van smart ontheven.

Bij *ontheven*, meenden wij, moet *van*, en niet *aan*, geplaatst worden, zoo wel naar het achtbaar gebruik, als naar den aard der zake. *Aan* zet bij: *van* trekt af. Elders wordt dat ook zoo begrepen; zie bl. 15. waar het is: *van de aard ontheven.* Voor het overige is deze algemeene wensch bij verre de beste van allen, zoo wel wegens zakelijkheid, als beknoptheid.

Daarop sluiten de Kermisliederen met een ANDERS. In dit ANDERS zijn harde regels. B. v.

> Ū mĕt mīj verheugd te zien.

En

> Nīets mŏet die genieting stooren.

En

> Nēen! mŏŏg nŏg zĕĕr veele jaren

Ook dunken ons die laatste regels niet zeer duidelijk:

> Neen! moog' nog zeer veele jaren.
> Vrolijk op de kermis zijn!

Behalve het zeer ongepaste *fluitteeken* achter *jaren*, is het woord *moog'* hier hard en duister, en kan zelfs niet eens, behoudens de zuiverheid der taal, behouden worden, ten zij deze wensch slechts aan *eenen* mensch worde opgedragen. De duisterheid ontstaat vooral daarvan, dat in de vorige regelen van eene zaak in den *derden* persoon gewaagd is.

Nu volgen de NIEUWEJAARS - WENSCHJES. Een Franſchen titel heeft men hier, die voor de *Kermiswenschjes* ontbrak. Het allooi dezer ſtukjes ſtaat gelijk aan dat der reeds beſchouwden. Wij hebben daar reeds genoeg van gezegd. Laat ons achter nog van dezen ook iets opmerken.

Bl. 15. AAN GROOTVADER. Hier vinden wij, wat *Syntaxis* en *Proſodie* betreft, de regels hard:

Daar 'k mijnen dankbren wensch kan bieden
Aan u, dien ik zoo teêr bemin.

Aanbieden laat zich ook zoo niet in *bieden aan* ontbinden. Het voorzetſel *aan* laat men bij *bieden* beter weg. Waarom niet:

'k Mag u mijn dankbre wenſchen bieden,
Dien 'k hartelijk en teêr bemin.

Daar *Grootvader* zeker al een man op zijne dagen is, komt ons de wensch wat vreemd voor:

De Godheid wille uw dagen rekken.

Waarom niet:

De Godheid rekk' nog lang uw dagen (of leven)?

Welk eene bijeenzetting:

O! dat de zon van zijnen zegen,
Zijn gunst, geſtaâg uw lot beſchijn'!

Gods *gunst* is de *zon* van zijnen *zegen!* — Wat zal daar een kind bij denken?

Bl. 16. AAN GROOTMOEDER. Het kind vooronderſtelt zeker, dat Grootmoeder nog veel in vader CATS ſtudeert, en op den ouden dreun zijne-

lijk-

lijkverfen leest. Ten minste is deze wensch heerlijk naar dien dreun geftemd. Men hoore flechts den aanhef:

Daar wij het nieuwe jaar deez' dag
Beleven, treft een ftil ontzag enz. enz.

Bl. 17. . . Maar, waartoe meer gezegd? Ieder ziet bereids genoeg, wat hij hier vinden en niet vinden kan.

Godsdienstige Befchouwingen der Natuur; (een Leesboek) ter voorbereiding voor het onderwijs in den Christelijken Godsdienst, in de Huisgezinnen, Scholen en Katechifatien. Naar het Hoogduitsch van JACOB CHRISTIAAN WELAND. *Te* Amfterdam *bij* MEIJER, SCHALEKAMP *en* VAN DEN GRAMPEL 1810. 8vo. 90 bladz. Prijs *f* 0 : 5 : 8.

Het oogmerk van den Schrijver is, om door de uitgave van dit *Leesboek* (niet *Leerboek*) behelzende godsdienstige befchouwingen der natuur, de voorbereiding voor christelijk onderwijs, ook in de fcholen, te bevorderen. Hij oordeelt zoodanige voorbereiding noodzakelijk, om daardoor de bewijzen voor het aanwezen van God voor kinderen duidelijk te maken, en hun regtgeaarde

 denk-

denkbeelden van Gods eigenfchappen mede te deelen, om dus een vast geloof aan Gods voorzienigheid en de onfterfelijkheid hunner zielen te kunnen grondvesten. — Deze befchouwingen worden hier op eene godsdienstige wijze behandeld, in de volgende afdeelingen. — I. *over de menfchen*, en wel zoo als de mensch beftaat uit ziel en ligchaam, welker onderfcheiden krachten en vermogens hier ontwikkeld worden; waarbij de voortreffelijkheid van het menfchelijk ligchaam, vooral ook boven dat der beesten, wordt aangewezen. Bij de befchouwing der ziele komen de vijf zinnen; het geheugen, verbeeldingskracht, verftand, oordeel, rede, de wil, vrijheid enz. in aanmerking. — Dit alles is uitvoeriger dan de volgende onderwerpen behandeld. — II. *Over de Aarde.* — *a*) over de lucht en dampkring. — *b*) De gedaante der aarde. — *c*) De omwenteling der aarde. — *d*) De wijze verdeeling van het water op de aarde. — *e*) Oppervlakte van het vaste land. — III. *De fchepfelen welke noch leven noch gevoel hebben*; 1) Klei en 2) Metalen. — IV. *Planten en gewasfen.* V. *De dieren.* VI. *Befchouwing van den Sterrenhemel.*

In dit werkje treft men gepaste en nuttige aanmerkingen aan, zoo dat men het tot een *Leesboek* (waartoe de vertaler het ook bijzonder dienftig fchijnt geoordeeld en beftemd te hebben, blijkens de invoeging op den titel) aan jonge lieden van tien jaren en daar boven met vrucht kan in handen geven. — Daarenboven de versjes,

waar-

waarmede het hier en daar doorweven is, zijn voor de jeugd niet ongepast, en tevens zeer stichtelijk.

Doch in de voorrede wordt gesproken van een soort van catechetisch onderwijs over dit boek, en dan wordt het *een Leerboek.* Als zoodanig is het, onzes oordeels, niet geëvenredigd en onvolledig. Sommige onderwerpen zijn te kort in vergelijking van andere behandeld: en tevens zijn er belangrijke stukken overgeslagen; zoo als b. v. in de *derde* afdeeling. — De eerste, over den mensch, is de uitvoerigste, en toch te duister en te onvolledig, indien er geen onderwijs bijkomt. Wij hebben tot Leerboeken van dezen aard betere, meer geordende, en vollediger werkjes van MARTINET, UILKENS en anderen.

Maar nu nog een woord over het oogmerk van dit werkje. WELAND wil kinderen, door de beschouwing der natuur, tot geloof aan God, zijne eigenschappen en voorzienigheid opleiden. — *Recensent* verwonderde zich dus aan den eenen kant, dat er niet meer opzettelijk werk gemaakt werd van een bewijs voor Gods bestaan. (Gods eigenschappen worden hier en daar aangehaald). Is men toch in het begrip van langs dien weg de kinderen tot het geloof aan God te moeten brengen, dan moet toch dit bewijs ook voorafgaan. Doch over het geheel komt het *Recensent* voor, dat men hierbij eenen weg zou inslaan, veel te omslagtig en tevens te weinig voor het hart geschikt. Het geloof aan God moet bij kinderen minder een gevolg van een koud raisonne-

 ment

ment zijn, dan wel een hartelijk gevoel van hunne behoefte. Indien ouders het vertrouwen van hunne kinderen niet verloren hebben door logen en bedrog, is het eenvoudig kinderhart (zoo ras het vatbaar is voor het begrip van een onzigtbaar hooger Wezen) volkomen geschikt en berekend, om, op hunne verzekering, aan God te gelooven; en wordt dit dan als behoefte ook voor hun voorgesteld, dan wordt dit dierbaar voor het hart. — Bij de meeste menschen zal dit geloof alleen behoefte voor het hart zijn en blijven; — voor allen moet het dit zijn; — en weinigen, in vergelijking van de millioenen menschen, die bestaan of bestaan hebben, of zullen bestaan, kunnen door verstandelijke redenering hiertoe opklimmen. Jammer dat, bij die redenering en verstandelijke overtuiging, het geloof des harten bij velen, of veel verzwakt, of zelfs onderdrukt wordt. Om de teedere indrukken van Gods bestaan en eigenschappen, en van zijne voorzienigheid aan te kweeken en te bewaren, hebben wij minder scherpzinnige redekaveling, dan wel menschelijk gevoel, bestraald door het goddelijke, dat in ons is, noodig.

Wanneer ouders en onderwijzers dit in het oog houden, en bij kinderen van jongs af, dat teeder gevoel ontwikkelen en aankweeken, zal het geloof aan God leven van den geest worden.

Gee-

Geographiesch Zakboekje voor de Hollandsche Jeugd, of korte beschrijving des geheelen Aardrijks, benevens het noodig onderrigt aangaande de Globe en Kaarten en derzelver gebruik. Zesde druk. Op nieuw nagezien, aanmerkelijk verbeterd en verrijkt met de nieuwste staatkundige verdeeling der Landen, zoo wel, als met eenig onderwijs omtrent het vijfde Werelddeel. Te Leyden *bij* D. DU MORTIER en ZOON. 1808. 8vo 103 bladz. Prijs *f* 0 : 5 : 8.

Zijn er in dezen tijd boekjes voor veranderingen en verbeteringen vatbaar, dan zijn het de Aardrijkskundige. — Wij behoeven er de reden niet van te zeggen. Het verblijdt ons intusschen, dat de uitgevers, door een gunstig vertier, van tijd tot tijd aangemoedigd worden tot eenen nieuwen druk, waarbij men zoodanige verbeteringen kan maken. De zesde druk ziet nu reeds het licht, en de Heer V. W. R. Z. (VAN WIJK ROELANDSZ.) heeft zich daarbij zeer verdienstelijk gemaakt door de bijvoeging van zoo vele veranderingen en verbeteringen. — Orde en naauwkeurigheid heerschen overal in dit werkje. Dit heeft men in de eerste plaats te danken aan den eersten vervaardiger. Alleen wil zijne methode om

zoodanig werkje in den vorm van vragen en antwoorden te brengen, ons niet behagen — of moet deze wetenschap (Aardrijkskunde) ook al van buiten geleerd worden? Hoe ligt maakt een traag onderwijzer hiervan misbruik? Komt het daarentegen in handen van een verstandig onderwijzer, dan kan het zooveel kwaad niet. — Deze zoekt alles met de leerlingen op de kaarten op, en prent het langs dien weg, door de kinderen zelve te doen zoeken, hen in; doet reizen van de eene plaats naar de andere, en zoo leeren zij zeker veel beter en met meer vermaak, dewijl het dan, meer oordeelkundig tevens, hun geheugen wordt aanbevolen.

Hier en daar vinden wij, door te groote beknoptheid, eenige onnaauwkeurigheid, die wel eens naar tegenstrijdigheid zweemt. Zoo wordt het karakter der Portugezen dus beschreven, (bl. 74.) „ zijn *vlijtige* en winzuchtige kooplieden, doch matig en zuinig; maar ook *lui* „ van aard." Dit laatste slaat toch wel meest op het gemeen.

Wij kunnen niet nalaten, bij deze gelegenheid, bij herhaling in bedenking te geven, of het niet beter zij, in het onderwijs der jeugd in de aardrijkskunde van het bijzondere tot het algemeene op te klimmen; in plaats van, integendeel van het algemeene tot het meer bijzondere neder te dalen. — Waarom niet bij kinderen begonnen met de plaats hunner woning en de omliggende oorden? — Doch men hoort dikwijls kinderen spreken van *Evennachtslijn*, *Keer-* en *Poolkringen*, voor dat zij de plaat-

sen

ſen kennen, die drie uren van hen gelegen zijn. Wij zullen in het vervolg onze gedachten hierover nog wel eens nader mededeelen en de wenken uitbreiden, reeds meermalen door ons gegeven.

Voor het overige zijn de jongſte ſtaatkundige veranderingen in *Europa* hier behoorlijk aangewezen; doch hierin komt gedurig verandering.

Het werkje verdient zeer veel aanbeveling.

De gevolgen der onmatigheid in gebruik van ſpijs en drank, geſchetst door J. G. SANDBERG, *Med. Doct. te Hattem. Te* Amſterdam *bij* J. H. DUISDEIKER 1809, 8vo. 63 bl. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

De Prijsvraag door de Maatſchappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, in den jare 1805 uitgeſchreven over dit onderwerp, had den Heere SANDBERG uitgelokt om naar den prijs te dingen. Zijne verhandeling werd echter, zoo min als twee anderen, die ook waren ingezonden, bekroond. Uit dien hoofde werd de Schrijver te rade, om dit ſtukje het licht te doen zien.

Na eene korte inleiding, behandelt hij zijn onderwerp in zes afdeelingen: 1. Onmatigheid in 't gebruik van ſpijs. 2. Onmatigheid in 't gebruik van warme dranken, als koffij en thee. 3. Van jenever, brandewijn en andere ſterke dranken.

4. Van wijn. 5. Over het snoepen. 6. De heilzame uitwerkselen der matigheid in tegenoverstelling van de verderfelijke gevolgen der onmatigheid. — De trant van behandeling is in diervoege, dat de Schrijver op eene eenvoudige en duidelijke wijze zijn onderwerp telkens beredeneert, en vervolgens staaft met voorbeelden, die niet altoos verdicht, maar waaronder ook ware gebeurtenissen zijn. — Dit boekje is hierdoor niet alleen voor eenvoudigen, maar ook zelfs voor kinderen verstaanbaar en leerzaam, en verdient alle aanbeveling.

Nieuwe Leesoefeningen voor meergevorderden; ten aanzien der spelling ingerigt naar de Verhandeling over de Nederduitsche Spelling van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK. *Derde druk. Doorgaans verbeterd en vermeerderd. Te* Arnhem *bij* J. H. MOELEMAN JUNIOR. 1809. 8vo. 240 bl. Prijs *f* 0 : 7 : 0.

Wij kondigen het bovenstaande boek niet aan, met oogmerk om onzen lezers den inhoud van hetzelve bekend te maken, maar alleen om hen aan te wijzen, dat hetzelve geheel schijnt overgenomen te zijn uit het *Schoolboek der Geschiedenissen van ons Vaderland. Opgesteld door* HEN-

DRIK

DRIK WESTER, *en uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen;* en uit de *beknopte Handleiding tot de Aardrijksbeschrijving, ontworpen door* J. R. FABRI. *Te* Haarlem *bij* FRANÇOIS BOHN. Hetwelk de lezer door het volgende met elkander te vergelijken, zelf zal kunnen opmaken.

In het eerste gedeelte, de vaderlandsche geschiedenis betreffende, lezen wij bl. 68. „ In „ 1628 nam *Pieter Pieterszoon Hein*, bij verkorting gewoonlijk *Piet Hein* genoemd, de „ Spaansche zilvervloot weg, die bij de twaalf „ millioenen guldens waardig geschat werd. Voor „ deze daad, werd hij bij de Staten tot *Admiraal* „ benoemd. Dan, ongelukkig verloor deze vlootvoogd, reeds in het daarop volgende jaar 1629, „ in een' slag tegen de *Duinkerkers*, zijn heldhaftig leven. Dit was een groot verlies voor „ ons land. Wij hadden echter het geluk, dat „ er, in ons vaderland, meer groote zeehelden „ wierden aangekweekt, waaronder zich bijzonder *Maarten Harpertszoon Tromp* bevond, „ door wien, in 1639, de *Spaansche zeemagt* „ genoegzaam geheel vernield werd. De Spaansche vloot bestond uit zeven en zestig schepen; *Tromp* tastte dezelve met slechts dertien schepen aan, kreeg inmiddels dra versterking van nog zeventien schepen, en joeg toen „ den vijand in *Duins*. Aldaar hield hij hem „ zoo lang opgesloten, tot dat er, binnen eene „ week of drie, nog zestig schepen ter zijner „ hulp aankwamen."

Daar-

Daarentegen vinden wij in WESTERS *Schoolboek* boven genoemd, op bl. 69.

„ In 't jaar 1628 veroverde *Pieter Pieterszoon* „ *Hein*, doorgaans, bij verkorting, *Piet Hein* „ genoemd, eene Spaansche zilvervloot, die bij „ de twaalf millioenen guldens waardig geschat „ werd. De Staten benoemden hierop *Piet Hein* „ tot *Admiraal*; doch deze held sneuvelde in „ het volgende jaar reeds, in eenen slag tegen „ de *Duinkerkers*.

„ *Doris*. Het spijt mij, dat die dappere man „ niet langer leefde.

„ *Vader*. Ja, dat was wel jammer; maar, tot „ ons geluk, kweekte ons vaderland meer groote „ zeehelden; onder anderen *Marten Harpertszoon* „ *Tromp*, die in 1639 de *Spaansche Zeemagt* „ grootendeels vernielde.

„ *Doris*. Van *Tromp*, vader, heb ik meer ge- „ hoord, maar hoe ging die zeeslag toe?

„ *Vader*. De *Spaansche* vloot bestond uit ze- „ ven en zestig schepen. *Tromp* tastte haar aan, „ eerst met eene geringe magt van dertien sche- „ pen; doch weldra kreeg hij nog zeventien sche- „ pen tot hulp; toen joeg hij den vijand in *Duins*, „ daar hij hem zoo lang ophield, tot dat de Sta- „ ten hem, in het bestek van eene week twee „ drie, nog eene versterking van zestig schepen „ toezonden."

In het tweede gedeelte, betreffende de Aardrijks- beschrijving van ons land, schijnt men zelfs zeer naauwkeurig in het overnemen geweest te zijn. Op bladz. 187 leest men:

„ *d*.)

„ *d.*) „ *Maassluis* en *Vlaardingen*, voorheen „ twee welvarende vlekken, welker inwoners van „ de haring- en andere vischvangst bestaan, en „ thans, door den zoo aanhoudend voortdurenden oorlog, zeer zijn ten achteren geraakt. „ *e.*) *Schoonhoven* aan de *Lek*, ter plaatse waar „ de *Vlist* in die rivier valt; eene kleene maar „ sterke stad. Men heeft er vele zilversmeden, „ *papiermakers* en *zalmvisschers*; en *bijna* 2,489 „ inwoners.

Wij wisten niet dat in *Schoonhoven papier* gemaakt wordt, zou dit ook *pijpmakers*, moeten zijn? Schoon FABRI's *Beknopte Handleiding tot de Aardrijksbeschrijving*, ook het woord *papiermakers* opgeeft, zoo wordt dit in het daaruit getrokken, doch aanmerkelijk verbeterd en vermeerderd gedeelte betrekkelijk ons Vaderland, door VAN WIJK ROELANDSZ. niet meer gevonden. In de genoemde *Beknopte Handleiding*, 1ste druk, lezen wij bl. 151:

„ *d.*) *Maassluis* en *Vlaardingen* voorheen twee „ velvarende vlekken, welkers inwoners van de „ haring- en andere visvangst bestaan. *e*) *Schoonhoven* aan de *Lek*, eene kleine maar sterke stad, „ men heeft er vele zilversmeden. *papiermakers* „ en zalmvisschers, en bijna 2500 inwoners."

En zoo is het geheel het werkje door.

Men leze en oordeele. — Wij vragen alleen: kan of mag zulk eene handelwijze aanmoediging vinden?

Bij-

Bijbelsch Historisch Vragenboek, voor kinderen en meer gevorderden. Te Amst. bij de Wed. J. DÖLL. Prijs *f* 0 : 12 : 0.

Het voorberigt, voor dit werkje geplaatst, eindigt met deze woorden; *en hoope* (o), *dat de Heere zijnen zegen op deze mijne zwakke poogingen* (o), *ten dienste der aankomelingen, verleenen moge!* Van wie ook dit Boekje geheel of gedeeltelijk oorspronkelijk zij, wij vereenigen ons gaarne met dezen wensch, maar voegen er tevens bij, dat wij niet veel verwachting hebben van een werkje, het welk ons in meer dan één opzigt zeer gebrekkig, en tot deszelfs oogmerk vrij ongeschikt voorkomt.

Dit boekje zal, volgens het voorberigt, den voorrang hebben boven meest alle vrageboekjes over de Bijbelsche Geschiedenissen, die of te uitvoerig, en dus te omslagtig voor het geheugen, of met aanmerkingen en ophelderingen, die natuurlijk, in deze stoffen, boven het begrip der eerstbeginnenden moeten stijgen, en somtijds nog wel daarenboven met eene reeks van aanhalingen van schriftuurplaatsen bezwaard zijn. Dat omslagtige zal nu in dit boekje achtergelaten, en het duistere met stilzwijgen voorbij gegaan zijn. Inderdaad een goed plan! Maar is er aan beantwoord? Dat men oordeele!

Het boekje is 166 bladzijden groot, en niet zeer ruim gedrukt; het bevat eene ontelbare menig-

rigte van vragen en antwoorden, zoo ongelijk aan elkander, dat, vooral in het begin, de antwoorden meestal zeer kort zijn, bestaande niet zelden uit twee of drie woorden, terwijl dezelve vervolgens zoo lang worden, dat twee of drie, ja zelfs wel eens een enkel antwoord eene geheele bladzijde vullen. En ondertusschen is het, volgens het voorberigt, het oogmerk van den Schrijver, alleen om het geheugen werktuigelijk *in den aanvang* te gemoet te komen! Waarlijk, wanneer kinderen of eerstbeginnenden dit boekje voor die van VAN DEN BERG of VAN BRINK, welke nu algemeen gebruikt worden, verwisselen moesten, wij zouden hen beklagen! Wij zouden ook wel eens eenen Onderwijzer der jeugd ontmoeten willen, die er kans toe zag, om zijnen kweekelingen zulk een boekje in het geheugen te prenten. En ware dit nu het eenige gebrek! Maar het boekje krielt van fouten tegen de aangenomene spelling, is niet vrij van duisterheden, en begaat zelfs misslagen tegen de geschiedenis.

Wij zullen geene voorbeelden bijbrengen van de spelfouten, om dat dezelve zoo menigvuldig zijn, dat zij elk in het oog vallen; maar wat de duisterheden en de misslagen betreft, van deze beide zullen wij enkele stalen aantoonen. Bladz. 2 wordt gevraagd: „ Waarvan heeft God dit alles gemaakt? *Antw.* Van of uit niets. *Vr.* Hoe kon God dit doen? *Antw.* Door zijn wil. *Vr.* Wat wil dat zeggen? *Antw.* Dat als God wil, dat er iets komen zal, wat er niet is, het terstond uit *niets* voortkomt, of geboren wordt."

Wij

Wij zouden meer dergelijke proeven kunnen geven; maar willen echter het boekje van deze zijde niet bezwaren; alleen dunkt het ons, dat het ook hierin althans boven BRINK geenen voorrang verdiene.

Van meer belang beschouwen wij nog de misslagen tegen de geschiedenis, van welke wij slechts een paar willen aanwijzen. Bladz. 66 wordt op de vrage: „ Door wien werd Mozes begraven?" geantwoord: „ Door den Engel des Heeren." Men leze de overzetting van *Deuter.* XXXIV door Prof. VAN HAMELSVELD, met zijne aanmerkingen, en men zal zien, hoe weinig grond er zij, om zulk een antwoord te geven. Nog een voorbeeld. Bladz. 122 wordt op de vraag: „ Wie was toen" (bij de geboorte van Jezus) „ Stadhouder over „ Syrien?" geantwoord: „ Cyrenius." Wij meenden, dat deze Cyrenius of Quirinus wel Stadhouder was over Syrien, ten tijde der Beschrijving van Judea; doch deze had eerst plaats in het elfde of twaalfde jaar na Jezus geboorte, en eerst toen, maar niet bij Jezus geboorte, was Cyrenius Stadhouder over Syrien. Dit schijnt wel eene kleinigheid; maar zij is het toch in der daad niet, daar zulke misrekeningen de geheele geschiedenis verwarren.

Voor het overige willen wij den Schrijver den lof niet onthouden, dat in vele antwoorden oordeel en goede smaak doorstralen. Ware het werkje kleiner en de antwoorden wat meer gelijk aan elkander, wij zouden het nevens V. D. BERG en BRINK wel durven aanprijzen.

BOEKBEOORDEELINGEN.

Godsdienstig Handboekje voor jongelingen op hooge- en lage Scholen, van A. H. NIEMEIJER. (*Uit het Hoogduitsch.*) *Met eene Voorrede van* B. VERWEIJ, *Pred. in* 's Hage. *Tweede, veel vermeerderde druk. Te* Leeuw. bij P. WIARDA. kl. 12°. 155 bladz. Prijs *f* 0 : 12 : 0.

De Heer VERWEIJ had alle reden, om dit *Handboekje* aan te prijzen. Hetzelve bevat: *Godsdienstige overdenkingen voor het begin der letteroefeningen.* I. *Voor het begin der lessen na eene vacantie.* II. *Op de dagen der gewone schooloefeningen.* III. *Overdenkingen voor het onderwijs in den Godsdienst.* IV. *Na het einde der lessen voor eene vacantie.* V. *Godsdienstige en zedekundige spreuken, stof opleverende tot algemeene overdenkingen des morgens.* VI. *Godsdienstige overdenkingen in den avond.* VII. *Godsdienstige overdenkingen op den Zondag.* VIII. *Godsdienstige overdenkingen bij het gebruik van het Avondmaal.* IX. *Raadgevingen en overdenkingen op onderscheiden tijden.* X. *Zelfsgesprekken voor jongelingen.* Wij vergenoegen ons met deze opschriften alleen over te schrijven, zonder den inhoud der enkele stukken of onderdeelen op te geven, van welke

wij verzekeren kunnen, dat zij uitmuntend aan het hoofddoel van den verdienstelijken en bij ons genoeg bekenden NIEMEIJER beantwoorden. Dit hoofddoel is toch, om bij jongelingen dat godsdienstig gevoel op te wekken en gaande te houden, zonder hetwelk de opvoeding der jeugd in vollen nadruk geene *beschaafde* opvoeding zijn of worden kan. Dit hoofddoel wordt ook door zoodanige godsdienstige overdenkingen meestal beter bereikt dan door lessen en raadgevingen, indien maar de jongelingen gewend worden, om die overdenkingen geheel de hunne te maken. Men heeft ten bewijze van de nuttigheid des gebeds — en hetzelfde geldt ook met opzigt tot zulke godsdienstige overdenkingen, welke veel van het gebed hebben, of in een gebed uitloopen — dat hij, die met een opregt hart tot God bidt om bewaring tegen de verleiding der zonde, op dien oogenblik zeker het voornemen moet hebben, om tegen dezelve zorgvuldig op zijne hoede te zijn, waardoor hij dan natuurlijk minder gevaar loopt, om door eene of andere zonde overvallen te worden. Laat den jongeling deze overdenkingen lezen, leert hem dezelve zich eigen maken, zoekt bij hem den eerbied op te wekken, welke gevorderd wordt bij elke godsdienstige inspanning, en gij zult hem beginselen inboezemen, welke hem steeds zullen doen letten op hetgeen hij doen moet en doet, op hetgeen hem wijzer en beter maken kan en maakt. En indien nu dit einde zoo voortreffelijk is, waarom dan ook niet van dit voortreffelijk middel gebruik gemaakt? — Een tweede

druk

druk van dit *Handboekje* geeft ons een genoegzaam bewijs, dat het niet vergeefs geschreven en vertaald is.

Wij hebben gezorgd, schrijft de Vertaler, *om de meening des Schrijvers naauwkeurig uit te drukken en zijnen bevalligen stijl te bewaren.* Hierin is hij ook, onzes inziens, doorgaans wel geslaagd. Alleenlijk hadden wij wel gewenscht, dat wat meer op de zuiverheid van taal was gelet geworden. Het staat toch kwalijk, wanneer men *tafel* mann., *aanleg* en *wil* vrouw. gesteld, *kunnen* voor *kennen* geschreven vindt, om geen meer voorbeelden aan te halen. Mogelijk is dit de schuld van den drukker, welke, uit het berigt voor deze tweede uitgaaf te oordeelen, uit eigen beweging dezen tweeden druk opgelegd en vermeerderd uitgegeven heeft. Deze toch toont in dat kort berigt genoegzaam, in de regelen onzer taal geheel onbedreven te zijn.

Maar waarin bestaat nu de *vermeerdering*, door welke deze druk boven den eersten zal moeten uitmunten? Zij is te vinden in de IX, afdeeling, *Raadgevingen en Overdenkingen op onderscheiden tijden*, overgenomen uit de *Godsdienstige Redevoeringen en Aanspraken voor jongelingen*, insgelijks door onzen NIEMEIJER geschreven, en door VERWEIJ vertaald uitgegeven. Het is wel zeer goed, dat deze vermeerdering geschied is zonder verhooging van den prijs, want het komt ons voor, dat dezelve ligtelijk konde achtergelaten zijn zonder eenig verlies, — niet, om dat die raadgevingen en overdenkingen weinig nuttig

bevatten, of de bekwaamheid en het hart van den Schrijver onwaardig zijn, maar om dat ze tot een ander werkje van een' anderen aanleg behooren, en hetgeen in deze raadgevingen gelezen wordt, meestal met de noodige wijziging, ook reeds voorkomt in de *godsdienstige overdenkingen.* Indien men eenige vermeerderingen had willen geven aan dit boekje, dan had men beter gedaan, met er nog eene of andere overdenking bij te voegen, geschikt voor bijzondere gelegenheden. Zoo zoude men, om één voorbeeld te noemen, den naarstigen en om zijne naarstigheid beloonden jongeling, wel eens deze of soortgelijke woorden in den mond hebben kunnen leggen: „O! hoe streelt het mij, wanneer ik aan de goedkeuring denke, welke de Onderwijzer aan mijn werk gaf, aan het genoegen, dat zich daarbij op het gelaat mijner lieve Ouderen vertoonde; wanneer ik mijn oog sla op dit boek, mij tot een prijs van naarstigheid geschonken, en hetwelk mij steeds erinnert, niet slechts wat ik verdiend heb, maar ook wat ik voortaan verpligt ben te doen, om altijd waardig te zijn de achting en liefde van mijnen Onderwijzer, van mijne Ouderen en van alle brave menschen. Ja, door naarstigheid, door anderen voorbij te streven, door gehoorzaamheid en het maken van goede vorderingen konde ik alleen mijnen Meester behagen. Maar van waar die lust en vlijt bij mij; van waar die betere geschiktheid, om boven mijne medescholieren den prijs te behalen? — O God! aan U ben ik alles verschuldigd: Gij gaaft

mij

mij lust en gezondheid bij de vermogens, met welke Gij mij hebt bevoorregt! Die gaven zijn van U, opdat ik ze gebruiken zoude. En zoude ik dan, daar ik ze volgens pligt gebruikt heb, — en och ware het maar altijd volgens pligt door mij gedaan! — mij op dezelve verhoovaardigen, en nu met een oog van verachting of geringachting op anderen nederzien? Neen, dan ware deze eer, welke mij nu te beurt viel, voor mij eene straf; dan ware het beter, dat ik met die onderscheiding niet behandeld was. Ik erken het streelend genoegen, dat ik in deze onderscheiding vind; maar ik wil daarbij nederig blijven, en U, o God! danken, dat Gij mij, onder het oog en de leiding van zulk eenen Meester en van zulke Ouderen, bekwaam en gewillig gemaakt hebt, om mijnen tijd en mijne vermogens zoo aan te leggen, dat ik goedkeuring op mijn werk konde inoogsten. Ik wil voor anderen, welke uit traagheid achterblijven, een beschamend en opwekkend voorbeeld zijn; anderen, welke minder voort kunnen, wil ik zoeken voort te helpen, en, wachtende eerbiedig op uwe ondersteuning, mij beyvlijtigen om meer en meer toe te nemen niet alleen in kennis, maar ook in deugd, zonder welke geen geluk bestaat, opdat ik, eens een man geworden zijnde, op mijnen tijd een nuttig lid der maatschappij worde, en tot voordeel van mij zelven en anderen werke."

Dit diene tot een enkel proefje.

Het zij ons vergund uit de VII. Afdeeling N°. 4 het volgende nog hier over te nemen, als ge-

geschikt om den schrijfstijl van den Schrijver eenigermate te leeren kennen, en niet ongeschikt ter leering in onze dagen. Bij den *openlijken Godsdienst* spreken godsdienstige jongelingen onder anderen dus: „ Eerbied verzelle ons in de plaats „ der zamenkomst. Uw oog, o God! slaat ons „ ook daar in alles gade. Laat nimmer eenen „ trek tot spotternij, noch eene verkeerde drift „ bij ons opkomen, welke ons hinderen zoude, „ om een wezenlijk nut uit den openlijken eer- „ dienst te trekken. — Verleen toch aan ons een „ leerzaam hart, om hetgeen door een toegene- „ gen oor aldaar wordt aangehoord, wel te be- „ vatten, gaarn aan te nemen, en bereidvaardig „ uit te oefenen. Bewaar ons voor die verwaand- „ heid, waardoor wij ons te kundig, te erva- „ ren, te verlicht zouden rekenen, om ter kerk „ te gaan! Al waren wij ook nog zoo wijs, „ nog zoo bedreven, wij hadden toch een gods- „ dienstig onderhoud voor onzen geest noodig. „ Het voorbeeld van uwen wijzen Zoon, den „ hoog verlichten JEZUS, beware ons voor zulk „ eene verwaandheid, en doe ons nimmer aan „ dit vooroordeel onzer tijden, vooral van jonge „ lieden, gehoor geven! — Vitlust blijve ook „ hier van ons verwijderd. Laat ons het min- „ der goed gezegde van den Leeraar met ver- „ schooning hooren, en van het betere gebruik „ maken. Doe er ons door toenemen in kennis, „ in geloof, in liefde en deugd! — Geef, o „ Goedertierene! ons de regte gezindheden, op- „ dat de *openlijke Godsdienst* altijd voor ons zij, „ of

„ of ten minste worde, hetgeen dezelve behoorde „ te zijn!"

Nu nog een paar aanmerkingen, van welke de eene den Schrijver, de andere den Vertaler betreft.

Ik verbeeld mij overal dezelfde jongelingen te hooren spreken. Maar hoe kunnen dezelfde, onder de overdenking hunner voorregten boven vele armen en ongelukkigen, bl. 59, zeggen: *Bevrijd van zorgen werpen wij ons in de armen van den slaap. Wij hebben nog geene zorgen* enz.; en in het zondagslied, bl. 67: *Vermoeid van arbeid, leed en strijd?*

In den slotzang, bl. 155, lees ik:

Ons hart zij dan aan God gewij'!

voor *gewijd*, hoedanig eene afkapping onze taal niet gedoogt: waarom niet liever geschreven:

Dat elk zijn hart der Godheid wij'!

Deze kleinigheden verhinderen evenwel geenszins, om het gebruik van dit nuttig boekje volledig aan te prijzen.

Godsdienstig Handboekje, bijzonder voor de Jeugd, met overdenkingen op elken morgen en avond van al de dagen der week, ook op Feestdagen, en bij het aannemen tot Lidmaat bij het H. Avondmaal, en voor het krankbed. Aan alle welgezinde Kinderen toegewijd door JOAN LODEWIJK EWALD. *Uit het Hoogduitsch. Tweede druk.* Amst. *bij* JOH. VAN DER HEIJ. 1810. 8vo. Prijs *f* 1 : 16 : 0.

Men kan zich uit bovenstaanden titel reeds een denkbeeld vormen van het geen men in dit Handboekje te zoeken en te verwachten heeft. Wij kondigen van hetzelve hier den tweeden druk aan, en verblijden ons, dat wij zulks doen kunnen. Een spoedige herdruk van een nuttig werkje bewijst toch, dat bij onze Landgenooten de lust om iets goeds te lezen niet geheel en al verdwenen is. De schrijfwijze van den Heer EWALD is door een aantal schriften, waar van wij vertalingen hebben, genoeg bekend; en dezelfde schrijfwijze, welke wij onder andere ontmoeten in 's Mans *Godsdienstig Handboek voor Christenvrouwen en dochters*, wordt ook hier gevonden. Ondertusschen begrijpt elk van zelfs, dat de overdenkingen, welke wij hier voor ons hebben, geschikt zijn naar de behoefte der jeugd, voor wel-

ke EWALD dezelve opstelde. Wat hem tot dit opstellen aanleiding gaf, kan men lezen in zijne aanspraak aan de jongelingen en jonge dochters in *Bremen*, door hem tot Ledematen aangenomen. Wij willen kortelijk den inhoud doorloopen, en het geen ons bij elke overdenking aanmerkenswaardig voorkwam, opteekenen.

I. *Opwekking op zondag morgen.* Hierin wordt gesproken over de voordeelen van den zondag, van de rust van aardsche bezigheden, en van het kerkgaan. Wij erkennen die voordeelen gaarn, doch vinden het te sterk en te overdreven gezegd: „Het is, als of de menschen, gedurende „de week, in een land gebannen waren, het, „welk doornen en distelen draagt, waar men „in het zweet zijns aangezigts zijn brood moet „eten; en als of zij 's zondags terug gekeerd wa„ren in een Paradijs, waar allerlei boomen ston„den, die een lust voor de oogen, en wier „vruchten goed waren om te eten." Anders bevat deze opwekking veel goeds, gelijk ook

II. *Eene tweede opwekking op zondag morgen*, in welke geleerd wordt, hoe men zich in de kerk te gedragen heeft, en hoe men dan behoort gesteld te zijn.

III. De *overdenking op zondag avond* bevat de herdenking aan zijne aanneming tot Lidmaat, en laat zich zeer wel lezen. Opteekenenswaardig is, dunkt ons het geuit voornemen om naar de volgende regelen te handelen: 1. Ik wil nooit iets doen, waaraan ik zelf ongaarn of met schaamte denk, en wat ik ook niet gaarn aan een goed

 mensch

mensch zoude vertellen; 2. Ik wil nooit iets doen, wat onreine lusten in mij opwekt, of mij den lust tot het gebed, tot bijbellezen, tot kerkgaan vermindert; 3. Wanneer ik voel, dat mijn bloed in sterke beweging is, dan wil ik op mijne hoede zijn en denken, dat de zonde mij nabij is; 4. Nooit wil ik iemand iets doen, het welk ik voor onregt zoude houden, als iemand het mij deed; 5. Er zal voor mij geen dag voorbijgaan, op welken ik niet iets uit het hart gebeden en iets goeds gelezen heb.

IV. In de volgende, welke ook eene *overdenking is op zondag avond*, wordt het verschil van toestand vergeleken, wanneer men den zondag stil en bedaard doorgebragt, of zich in gedruischmakende uitspanningen verloren heeft.

V. Deze *overdenking op Maandag morgen* heet *stichtelijk*, en is het ook: Ondertusschen heeft de beantwoording der vraag: wat heeft een kind te arbeiden? en het voorstel van de natuur en waarde van echte gehoorzaamheid, — weinig bijzonders.

VI. Opregt kinderlijk is het *Gebed van een goed kind op Maandag morgen.*

VII. Wordt op *Maandag avond* de avond vergeleken met het einde eener reis, met het einde des levens; en verder gesproken over het gebruik van den avond: het een en ander geschiedt zeer wel en gepast.

VIII. Wij kunnen niet zien, waarom *de Avond in verschillende Jaargetijden*, welke beschouwing stichtelijk is, doch beter konde uitgewerkt zijn, juist

juist hier geplaatst is tusschen den *Maandag* en *Dingsdag*.

IX. De *Overdenking op Dingsdag morgen* handelt over de pligten der Dienstboden. Bijzonder wordt aangedrongen op eerlijkheid en waarheidliefde. De Schrijver neemt tot het behandelen dezer stof aanleiding uit den naam van dezen dag in het Hoogduitsch *Dienstag*, waarvan hij door eene verkeerde speling *Diensttag* (Dienstdag) gemaakt heeft. Wij kennen eene andere en betere afleiding van het woord, althans deze deugt niet en gevolgelijk ook deze speling niet. Zoo ook in de twee volgende overdenkingen.

X. *Voor den Dingsdag morgen*, in welke geleerd wordt, dat wij alle menschen behooren te dienen, en

XI. *Opwekking op Dingsdag avond*, waarin erinnerd wordt, hoe ouders hunne kinderen gediend hebben, wordt wederom toegespeeld op den naam van *Dienstdag*. Anders bevatten zij belangrijke zaken.

XII. *Nog eene opwekking op Dingsdag avond* behelst iets over het gebed, het geluk dat wij mogen bidden, en het nut des gebeds.

XIII. In de *opwekking op Woensdag morgen* wordt de vergenoegdheid in middelmatige geluksomstandigheden aangeprezen, en met een gepast voorbeeld van een arm ziek man in eene der voorsteden van *Parijs* opgehelderd.

XIV. Dat de Zaligmaker op Woensdag in *Bethanië* met zijne leerlingen aan tafel zat, geeft den Schrijver aanleiding om in *eene andere opwek-*

wekking op Woensdag morgen te spreken van de noodige matigheid in eten en drinken, en van het matigen zijner begeerten.

XV. De *opwekking op Woensdag avond* bevat een voorbeeld van broederliefde ter onderwijzing, hoe men met broeders en zusters geduld moet oefenen.

XVI. Eene volgende *aansporing op Woensdag avond* handelt zeer goed over schaamte, reinheid en kuischheid.

XVII. De *vermaning op Donderdag morgen*, in welke gewaarschuwd wordt tegen drift, twist en wraakzucht, heeft ons minder voldaan.

XVIII. Bij het aanleiding nemen uit den naam van den dag was niets natuurlijker, dan dat in eene *overdenking op Donderdag morgen*, gelijk hier, eene godvruchtige beschouwing van den donder voorkwam, welke als een zegen te regt wordt aangezien.

XIX. In de *opwekking op Donderdag avond* ontmoeten wij eene ernstige waarschuwing voor verleidelijk gezelschap, in welke onder andere zeer aardig en wel wordt aangemerkt, dat een godvruchtig vriend of eene deugdzame vriendin een *uitwendig geweten* is.

XX. De vermaning tot vertrouwen op God in eene *opwekking op donderdag avond*, wordt afgeleid uit de beschouwing van het gevaar, dat er altijd bij den donder plaats heeft.

XXI. De eerste *overdenking op Vrijdag morgen* gaat over de zucht der jeugd naar vrijheid, en beantwoordt de vraag: waardoor wordt men vrij?

XXII.

XXII. De andere ter zelfder gelegenheid, waarvan moet men zich vrij maken? en hoe? Beiden zijn zeer rijk in leering.

XXIII. *Voor den Vrijdag avond* schikt zich wel de overweging der waarheid, dat God alles ziet en kent. Bijzonder behaagde ons de volgende opmerking. „Bij een zwaar onweder, wanneer „men de nabijheid Gods meer voelt, schroomt „genoegzaam iedereen roekelooze gesprekken te „voeren, of eene booze daad te begaan. En is „God mij minder nabij, wanneer de zon schijnt, „of donkerheid des nachts mij bedekt?”

XXIV. Nog *eene overdenking op Vrijdag avond* bevat een verhaal van Jezus dood. Van de gedachtenis van des Heeren sterfdag had, onzes inziens, beter gebruik kunnen gemaakt worden.

XXV. *Op Zaturdag morgen* wordt gesproken over tijdverlies, en de vraag beantwoord: wat is gewigtig, als de Zaturdag des levens komt?

XXVI. Eene tweede overdenking, geschikt voor denzelfden tijd, behelst eene herrinnering van Gods weldaden en den pligt van dankbaarheid.

XXVII. Op *Zaturdag avond* geschiedt een onderzoek naar het gedrag, dat men gedurende de geheele week gehouden heeft. Het is niet vreemd, dat hier gedachten voorkomen, welke ook reeds elders gevonden worden.

XXVIII. De volgende *overdenking op Zaturdag avond* bevat grondregels, om zich voor nieuwe overtredingen te hoeden.

Dus hebben wij de dagelijksche overdenkingen kortelijk doorgeloopen en derzelver inhoud opgegeven,

ven, op dat onze lezers ook daaruit zien mogten het belangrijke der ſtof, welke in dit Godsdienstig Handboekje, bijzonder voor de Jeugd, behandeld wordt.

Nu volgen nog twintig andere ſtukjes, van welke wij, om niet te lang te worden, niet anders dan de opſchriften kunnen opgeven. Zij zijn de volgende: *Het Gebed van Jezus, en wat het leert. Vermaning voor een kind, dat tot Lidmaat der kerk voorbereid wordt. Aanſpraak van eenen Leeraar aan zijne aankomende Ledematen. Vermaning tot vlijtig Bijbel lezen, en hoe men den Bijbel behoort te lezen. Overdenking op het Kersfeest. Op goeden Vrijdag. Op het feest van Jezus Opſtanding. Op den Hemelvaartsdag van Jezus. Op den Pinkſterdag. Daags voor het gebruik van het H. Avondmaal. Des morgens voor het Avondmaal. Na het gebruik van hetzelve. In ziekte, om voor te lezen. Eenige gezangen voor kranken. Bij den dood van ouders (met een lied). Voor Weeskinderen. Op eenen Verjaar- of Nieuwejaarsdag. Eene andere overdenking op dezen dag. Kinderzin (een lied). Het goede kind (een lied.)*

Deze ſtukjes hebben ons niet alle even zeer voldaan; doch dit hebben ze alle met elkander gemeen, dat ze ſtichtelijk en leerzaam zijn, waardig om van de jeugd, en ook van anderen, die ouder zijn, ter bevordering van waar godsdienstig gevoel, gelezen te worden. De liederen, ſchoon geene echte lierzangen van eene ſtoute vlugt, beſchouwen wij met hetzelfde oog.

Wij

Wij hebben de vertaling zeer goed gevonden. Wij willen alleen aan den vertaler erinneren, dat bl. 46 en 101 *erinneren aan* niet wel gebruikt is, en dat bl. 120 voor *laat de steen*, moet gelezen worden *laat den steen*, iets waarop niet genoeg gelet wordt ook bij anders naauwkeurige Schrijvers, welke zeer wel weten, dat men zeggen moet *laat mij*, *laat ons*, en niet, *laat ik*, *laten wij dat doen*, en ondertusschen in andere gevallen verzuimen den vierden naamval te gebruiken.

Inleiding tot de Bijbelgeschiedenissen voor de jeugd. Te Zwolle bij J. DE VRI. 8vo. 91 bladz. Prijs *f* 0:7:0, en met zes Landkaartjes *f* 0:14:0.

Volgens het Voorberigt, is dit boekje niet bestemd, „ om het geheugen der jeugd te plagen, „ door een woordelijk van buiten leeren; maar „ om eenige handleiding te geven, bijzonder ge- „ schikt, om gebruikt te worden bij en nevens „ het historisch onderwijs van de Wel-Eerwaarde „ Heeren A. VAN DEN BERG en A. BRINK, — — „ en om over de waarde en het nut der gewijde „ geschiedenissen regt te denken." Het moet dan strekken, „ om de waarheid en nuttigheid van „ de Bijbelsche geschiedenis te doen kennen, en „ eeni-

„ eenige kennis te bezorgen van den tijd wanneer, de plaats waar de geschiedenis zij voorgevallen, en de zeden en gewoonten der Oosterlingen." Bij sommige van deze boekjes zijn zes landkaartjes gevoegd: een van dezelve vertoont alleenlijk *Jeruzalem*; een ander steenachtig *Arabië*; een derde en vierde *Kanaän*; een vijfde *Egypte*; en een zesde de drie deelen der oude wereld.

Het boekje is overigens in twee Afdeelingen gesplitst, van welke de eerste *zonder* opschrift is; terwijl de andere betiteld wordt: *Bijbelgeographie*. De eerste heeft *elf*, de tweede *zes* hoofdstukken. Zie hier derzelver inhoud: 1. Algemeene aanmerkingen. 2. Belangrijkheid, echtheid en zekerheid der Bijbelsche geschiedenis. 3. De goddelijkheid, voortreffelijkheid, klaarheid, noodzakelijkheid enz. 4. Oogmerk, taal, lezing, zeden en gewoonten der Bijbelgeschiedenissen. 5, 6 en 7. De boeken, in welke de Bijbelgeschiedenis vervat is. 8 en 9. Iets over de voornaamste volken in den Bijbel voorkomende. 10. Verdeeling der gewijde Geschiedenissen in tijdvakken, nevens de tijdverdeeling, munten, maten en ellen der Oosterlingen. 11. Eenige der voornaamste ambtenaren, in den Bijbel vermeld. De Hoofdstukken der tweede Afdeeling zijn: 1. Inleiding en algemeene aanmerkingen. 2. Namen, gelegenheid, ligging, verdeeling en vruchtbaarheid van *Kanaän*. 3. Bergen, dalen, woestijnen, zeeën, meren, rivieren, beken en verdeeling van *Kanaän*. 4. *Jeruzalem*, de Hoofdstad, en eenige voorname steden van

Ka-

Kanaän. 5. De landen ten noorden, oosten, zuiden en westen van *Kanaän* gelegen. 6. *Azia*, *Europa* en *Afrika*.

Wij hebben deze Hoofdstukken met vereischte aandacht doorlezen, en het doel, in het Voorberigt opgegeven, voor oogen gehouden; ten einde te zien, of en in hoe verre hetzelve door dit boekje bereikt is; en het doet ons leed te moeten zeggen, dat de uitslag van ons onderzoek allezins ongunstig is. Er is hier en daar wel wat goeds en bruikbaars, vooral in de tweede Afdeeling; maar dit is te weinig in vergelijking der menigte gebreken, welke wij aantroffen. Wij vonden toch de inrigting van het boekje over het algemeen verward; sommige zaken overtollig; sommige niet bondig; andere niet berekend naar de behoefte der jeugd; andere niet nauwkeurig; nog andere duister, en eindelijk de taal — elendig. Wij willen elke uitspraak door eene enkele proeve uit velen, die wij zouden kunnen bijbrengen, staven.

Wat de inrigting of het plan, in het algemeen, betreft: dit is verward. Neem eens de eerste afdeeling, van welke de elf Hoofdstukken hier boven staan, wat al ongelijksoortige dingen vindt men daar onder elkanderen! Het *tiende* en *elfde* Hoofdstuk b. v. kon, bij een oordeelkundig plan, nooit komen in dezelfde afdeeling met de negen eerste; maar daarenboven, hoe zonderling verward, in één en hetzelfde Hoofdstuk te brengen de verdeeling der geschiedenis in tijdvakken, en — de *munten*, *maten* en *ellen* der Oosterlingen!

Om er nu niet bij te voegen, dat het niet plaatsen van een opschrift boven dit gedeelte genoegzaam toont, dat de Schrijver zelf niet geweten heeft, wat hij er al inbrengen zou. Hoe veel beter zou dit gedeelte zijn ingerigt geweest, bijaldien de negen eerste Hoofdstukken als *algemeene aanmerkingen over de Bijbelsche geschiedenis* waren voorafgegaan in eene eerste Afdeeling; wanneer vervolgens eene tweede had gehandeld over *burgerlijke*, eene derde over *kerkelijke*, en eene vierde over *huisselijke* oudheden. De goede orde niet alleen, maar ook de volledigheid ware daardoor bevorderd geworden.

Wij vonden sommige zaken *overtollig*. Ten bewijze diene hier alleen het eerste Hoofdstuk. Het begint op de volgende wijze: „ Wat beteekent het woord Historie? *Antw.* Geleerden „ zeggen ons, dat het afkomt van een grieksch „ woord, dat *zien* beteekent; om dat de Histo„ riën zaken behelzen, die gehoord of gezien „ worden, en dus onder onze zinnen vallen." Om nu niet er op te hechten, hoe zonderling het is, een' leerling, die nog uit MARTINET en VAN DEN BERG onderwezen wordt, al aanstonds in den mond te leggen, wat de *geleerden* ons zeggen; zoo willen wij alleen aanmerken, dat, daar de Schrijver te regt den naam *geschiedenis* gebruikt, deze gansche vraag overtollig is. Niet min overtollig is de vierde: „ Waartoe bepaalt „ zich de geschiedenis? *Antw.* Het spreekt van „ zelfs (zelf), dat de geschiedenis zich bepaalt „ tot die gebeurtenissen, welke hier op aarde on-

„ der

„ der de menfchen zijn voorgevallen." Nu is dit fpreekt toch wel zoo van zelf, dat herinnering dienaangaande overbodig is. De laatfte vraag van dit Hoofdftuk is niet minder zonderling en fchijnt ten deele even overtollig: „ Wat valt er „ tot aanprijzing der gefchiedenis in 't algemeen „ nog aan te merken? *Antw.* Dat de beoefening „ der gefchiedenis *nuttig* en *vermakelijk* is, als „ zijnde dezelve, volgens de gegronde aanmer„ king van CICERO, eene getuige der tijden, het „ licht der waarheid, het leven des geheugens, „ de leidsvrouw des levens, en de bodin der „ oudheid."

Sommige zaken fchenen ons *niet keurig* genoeg; ook hiervan eene enkele proeve. De eerfte vraag van het derde Hoofdftuk luidt aldus: „ Waaruit blijkt nu de goddelijkheid der Bijbel„ fche gefchiedenisfen? *Antw.* Die blijkt duide„ lijk uit den algemeenen inhoud van de gefchie„ denis zelve. God is in alles de eerfte en de „ laatfte, het begin, het midden en het einde: „ de gefchiedfchrijvers blijven nimmer in de twee„ de oorzaken hangen (;) maar erkennen in al„ les de regerende hand des Almagtigen. — God „ zelfs, (zelf) komt hierin fprekende voor en „ maakt zijnen wil of onmiddellijk door een (ne) „ hoorbare ftem, of droomen of gezigten, of „ middellijk door de Heilige Engelen, de Profe„ ten en zijnen eigen (eigenen) Zoon bekend."
Om dat de *fchrijvers* niet blijven hangen in *tweede oorzaken*, maar in alles de regerende hand

 van

van God *erkennen*, is de *geschiedenis*, die zij verhalen, *goddelijk!*

Andere zaken vonden wij niet berekend naar de behoeften der jeugd. Men herinnere zich hier maar eens de, zoo even bijgebragte, zonderlinge aanhaling van CICERO, en voege er de volgende vrage en antwoord bij, die wij bladz. 8 vinden:
„ Blijkt de waarheid der geschiedenis ook uit het
„ getuigenis van (let wel!) ongewijde schrijvers?
„ *Antw.* Ja! want zelfs in de Fabelkunde der
„ Heidenen vindt men vele dingen (;) die in de
„ hoofdzaak met de geschiedenis des Bijbels over-
„ eenkomen, als de Zondvloed en de Torenbouw
„ te Babel enz. FLAVIUS JOSEPHUS, de Romein-
„ sche Geschiedschrijver TACITUS en anderen spre-
„ ken van sommige der geschiedenissen des Bij-
„ bels; en PROCOPIUS, een Grieksch Geschied-
„ schrijver, welke (die) ten tijde van Keizer
„ JUSTINIANUS gebloeid heeft, maakt gewag van
„ *Phoeniciers* (;) die door JOZUA uit Canaän
„ (Kanaän) verdreven zijn en de gedachten van
„ dezen (deze) vlucht (vlugt) in een opschrift
„ op twee witte Pylaars te Numidien bewaard
„ hebben." (:) Zoo geven dan de Heidensche
„ Schrijvers zelfs (zelve) getuigenis aan (van)
„ de waarheid dezer geschiedenissen." Het onderzoek naar de bevestiging der gewijde berigten door ongewijde schrijvers behoort tot den rijperen leeftijd, en kan niet alleen, maar *behoort* ook bij kinderen, die nog uit VAN DEN BERG en BRINK moeten leeren, onaangeroerd te blijven, om dat men voor hen de bewijzen niet

goed

goed voeren kan. Niet minder ongeschikt voor zulke leerlingen is ook de volgende vraag, die wij bl. 12 vonden: „ Waaruit blijkt de goddelijkheid dezer geschiedenis nog al meer? *Antw.* „ Die kan ook afgeleid worden uit alle die bewijzen (,) welke de Godgeleerden bijbrengen „ ter staving van de goddelijkheid des Bijbels „ enz." Hoe veel kennis wordt hier niet ondersteld!

Nog andere dingen schenen ons *onnaauwkeurig*. Een paar proeven ook hiervan. Van minder belang is het, dat wij in de tweede Afdeeling het tweede Hoofdstuk, in het opschrift vermeld vinden: *verdeeling* van Kanaän, terwijl men daarvan in het Hoofdstuk zelve niets vindt, alwaar van de *grenzen* van *Kanaän* wordt gesproken, maar niet van de verdeeling van het land. Van meer belang zijn andere onnaauwkeurigheden, b. v. bl. 13: „ Wat staat er nog aan te merken wegens de voortreffelijkheid dezer geschiedenis? „ *Antw.* Dat deze geschiedenis zeer, duidelijk en „ eenvoudig is. Zij vertoont haar (zich) in „ alle hare edele eenvoudigheid en onwederstaanbare kracht (?); zij verhaalt zoo natuurlijk, „ zoo juist enz." Hier vindt men eene schroomelijke verwarring van de *geschiedenis* met de *verhaalwijze*.

Om de aanmerking van *duisterheid* te staven, kan dit zelfde antwoord dienen. Wat zegt het toch: „ de geschiedenis *vertoont* zich *in hare* „ *onwederstaanbare kracht?*" en dan hetgene er volgt: „ zij verhaalt *zoo juist*, *dat zij zich meester*

„ *ter maakt* van onzen geest — — — *zij* „ roert — — — en *zegeviert over onze harts-* „ *togten?*" Waarlijk deze is de toon voor de jeugd niet. Andere voorbeelden gaan wij voorbij.

De taal, zeiden wij, is *ellendig*. Wij herhalen het hier. Bijna geene bladzijde kan men opslaan, op welke men niet verscheiden taalfouten aantreft. Wij achten ons ontslagen van de lastige moeite, om eene menigte van proeven af te schrijven, wel verzekerd, dat elk deskundige, die het boekje in handen neemt, ons oordeel billijken zal.

Ons besluit is, dat wij, hoezeer dit boekje eenige goede zaken bevat, geene vrijheid vinden, om hetzelve, zoo als het hier voor ons ligt, aan te prijzen.

Verhalen en Bijbelsche Voorbeelden. Een Boekje voor de Jeugd, door T. C. H. BEILANUS, *Leeraar der Hervormden te* Paesens. *Te* Franeker *bij* D. ROMAR, *en mede te bekomen te* Amsterdam *bij* W. BRAVE. *Buiten het* Voorberigt 58 bladz. kl. 8vo. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

De Eerw. BEILANUS, die zich meer en meer onder de Schrijvers als een vriend en bevorderaar van het verbeterd Schoolonderwijs doet kennen, le-

levert in dit Boekje een *Tiental Verhalen en Bijbelsche Voorbeelden*, welke zich door den vorm, waarin dezelve gegoten, en den toon, waarin dezelve geschreven zijn, voordeelig onderscheiden en, buiten twijfel, niet alleen op scholen, maar ook in huis, wezenlijke nuttigheid voor de jeugd kunnen aanbrengen. Zij beantwoorden aan het doel, hetwelk de Schrijver zich voorstelde, om namelijk der jeugd, zich aan deze of gene ondeugd schuldig makende, op eene treffende wijze, eenen beschamenden spiegel voor oogen te houden, en wel door het lezen *van* en het handelen *over* Bijbelsche voorvallen, die eene krachtige toepasselijkheid behelzen op het een of ander wangedrag.

Dit doel bereikt de Eerw. Schrijver op de volgende wijze. *Eerst* verhaalt hij eenig wangedrag met alle gepaste kleuren, kinderkundig en treffend, en *dan* laat hij den onderwijzer het schuldig kind een toepasselijk *Bijbelsch verhaal* lezen, (volgens de vertaling van den Hoogleeraar Y. VAN HAMELSVELD) waarover dezelve vervolgens vragen doet, houdende daarbij inzonderheid in het oog den leerling, dien hij opzettelijk beschamen en verbeteren wil. Uit het navolgend voorbeeld zal de Lezer genoegzaam kunnen zien, dat de Schrijver zijn onderwerp meester is.

Baatzucht.

„ Op het dorp, waar meester woonde, was een tuinman, die een groot liefhebber van bloe-

men was. Meester, die ook veel smaak voor bloemen had, kreeg dikwijls het een en ander van den tuinman ten geschenk, zoo dat zijn bloemtuin bijkans den geheelen zomer door bloeide. Op zekeren dag zond de tuinman eens zijn' jongen, die bij meester op school ging, met eene schoone violier, die in een' grooten pot in vollen bloei stond, naar meesters huis, gelastende hem te zeggen, dat het een geschenk van vader voor meester was. Meester was er bij uitstek mede in zijn' schik en vroeg aan *Lambertus* (zoo heette de jonge): wat vader voor die bloem hebben moest? Hij vorderde meester een zestehalf af, en toen hij te huis kwam, vertelde hij aan vader, dat meester hem een' zestehalf had gegeven. Een paar dagen na dien tijd, kwam de tuinman op een' avond bij meester op een pijpje, en het gesprek viel al schielijk op de bloemen. „Wel tuinman," zei meester, „gij hebt mij „heerlijk in de kleêren gestoken, ik ben regt in „mijn schik met die mooije violier, maar mij „dunkt, gij hebt er te weinig geld voor ge„nomen." „Hoe! te weinig geld," antwoordde de tuinman, eenigzins verwonderd. „Ja," zei meester, „uw jongetje heeft er mij maar „een' zestehalf voor afgevraagd." „En heeft „hij er dan niet bij gezegd, dat het een ge„schenk voor u was?" „Neen!" antwoordde meester. „Die ondeugende jonge! ik zal hem „van avond, als ik te huis kom, spreken en „hem zijne baatzuchtigheid inpeperen." „Het „is zeker een slecht stukje, dat hij heeft uitge-

„voerd,"

„ voerd ;" zeide meester, „ maar ik verzoek u, „ hem voor dit maal daarover niet te straffen. Ik „ zou gaarne zien, dat gij geen woord van het ge„ val spreekt (spraakt) en u houdt (hieldt), als „ of het u onbekend ware; wanneer hij morgen in „ de school komt, zal ik hem wel doen mer„ ken, dat ik al achter de zaak ben, en het zou „ mij verwonderen, als hij ons niet om vergiffe„ nis vraagt" (vroeg). Den volgenden morgen kwam *Lambertus* vrolijk en wel te moede in de school; en doordien vader met hem over de bloem van meester niet had gesproken, dacht hij, dat zijn bedrog wel zou verholen blijven. Het was juist de dag, dat er een Bijbelsch karakter moest gelezen worden. Meester liet *Lambertus* opslaan 1 Kon. 5: 9, en nu las hij, „ dat *Naä*„ *man*, een Sijriesch krijgsoverste, die tot *Elisa* „ gekomen was, om van zijne melaatsheid ge„ nezen te worden, op raad van den profeet, „ zich zevenmaal in den Jordaanstroom hebben„ de gewasschen en daardoor genezen zijnde, „ met zijnen stoet naar *Elisa* terug keerde, en „ hem, ten blijke zijner dankerkentenis, eenige „ geschenken aanbood, die de profeet weigerde „ aan te nemen: waarna *Gehazi*, de knecht van „ *Elisa*, te onvreden zijnde, dat zijn Heer die „ geschenken van de hand had gewezen, *Naä*„ *man*, buiten weten van *Elisa*, achter na liep „ en hem om een en ander geschenk vroeg, onder „ voorwendsel, dat zijn Heer die geschenken „ wilde geven aan eenige arme leerlingen uit de „ school der profeten, die onverwacht waren

 „ aan-

„ aangekomen; doch welke geschenken *Gehazi*
„ voor zich zelven wegstopte. Bij zijne te huis-
„ komst door *Elisa* gevraagd wordende, waar
„ hij geweest was? en daarop antwoordende:
„ dat hij nergens was geweest, werd hij voor
„ zijne baatzucht en logentaal van den Profeet
„ met melaatschheid gestraft."

Toen *Lambertus* met het lezen van dit laatste bezig was, stotterde hij zoo, dat hij naauwelijks uit de woorden kon komen, en toen hij gedaan had, ging hij bedrukt op zijne plaats zitten. Nu begon meester over *Gehazi*, den knecht van *Elisa*, in 't algemeen te spreken, en stelde den kinderen zijn baatzuchtig karakter en slecht gedrag zoo wel omtrent *Naäman* als *Elisa*, zijnen Heer, in het helderste licht. Toen de kinderen uit de school gingen, bleef *Lambertus* wat achteruit. Meester zag wel, dat hij hem iets zeggen wilde; doch merkende, dat hem de tranen in de oogen stonden, en dat hij van ontsteltenis en schaamte niet spreken kon, kwam hij hem voor en zeide: „ Gij komt mij om verschooning vragen over „ uwe baatzuchtigheid, en dat gij uwen vader en „ mij bedrogen hebt, niet waar, *Lambertus?*"
„ Ja, Meester! ik beloof u, dat ik mij nooit „ weêr aan bedrog zal schuldig maken: ik ver- „ zoek u, vergeef mij de beleediging, die ik u heb „ aangedaan — Meester moet het vooral niet aan „ vader zeggen, want dan krijg ik zeker slagen.
„ Ik maak op uwe belofte staat, *Lambertus!*"
„ zei meester, „ en vergeef u uwen misslag; „ maar voor uwen vader kan het niet verborgen

„ blij-

„ blijven, want hij draagt er reeds kennis van: „ doch wees daarover niet ongerust. Vraagt gij „ ook uwen vader om verschooning en belooft „ gij hem het kwaad, dat gij begaan hebt, niet „ weder te zullen doen, dan kunt gij op zijne „ vergeving staat maken." — *Lambertus* ging nu vrolijk heên, en, te huis komende, vroeg hij zijnen vader, dat hij hem zijn bedreven kwaad wilde vergeven, die, na hem eene ernstige verbeteringsles gegeven te hebben, hem, op de belofte, dat hij zich niet weêr aan dat kwaad zou schuldig maken, vergiffenis schonk."

„ Die, om giften te gewinnen,
Valsche streken durft verzinnen,
Verraadt een hart, dat onopregt
En aan de Hebzucht is gehecht."

„ Aanleiding (zegt de Schrijver in het voorberigt) kreeg ik tot het opstellen van dit Boekje, door een stukje van de *Bijdragen tot het Schoolwezen van Slachtmaand* 1809, waarin over de behandeling van Bijbelsche Karakters, door de Onderwijzers der Jeugd, onder verschillende opschriften, deze en gene Bijbelsche Karakters werden opgegeven."

„ Zoowel de opschriften als de aangewezene Bijbelsche karakters heb ik meerendeels gevolgd; doch in plaats van korte betoogen over het nuttige en voordeelige dier deugden en het schandelijke en nadeelige dier ondeugden, welke onder ieder opschrift worden voorgesteld, heb ik ver-

ha-

halen van voorvallen met kinderen laten vooraf-gaan en zoodanig ingekleed, dat dezelve door voorbeelden van Bijbelsche karakters, bij wijze van toepassing, voor de jeugd leerzaam en stichtelijk worden gemaakt."

Zie hier eene korte opgave der door den Schrijver verhandelde deugden en ondeugden, met de daartegen over geplaatste Bijbelsche voorbeelden:

1. Opmerkzaamheid en Leergierigheid.	1. *Jezus* in den Tempel. Luc. 2: 46—52.
2. Liefde en zorg voor ouders.	2. *Jakobs* Zoonen *Juda* en *Jozef*. Gen. 44: 30—34. Kap. 45: 9—11. Kap. 46: 29. Kap. 47: 11, 12.
3. Ongehoorzaamheid jegens ouders.	3. *Hophni* en *Pinehas*, *Eli's* Zonen. 1 Sam. 2: 22. Kap. 4: 11. *Absalon*. 2 Sam. 18.
4. Het spotten met ouders en leermeesters.	4. *Cham*. Gen. 9: 20—27. *Kinderen* den Profeet *Elisa* bespottende. 2 Kon. 2: 23, 24.
5. Medelijden met ongelukkigen en barmhartigheid.	5. De *barmhartige Samaritaan*. Luc. 10: 30. *Jezus* medelijden met de *Weduwe te Naïn*. Luc. 7: 11. *Lazarus*. Joan. 11: 35, 38.

6. Toe-

6. Toegevendheid en vredelievendheid.	6. *Abrahams* gedrag omtrent zijnen Neef *Loth*. Gen. 13 : 5, 9.
7. Wangunst, nijd en wraakzucht.	7. *Jozefs broederen*. Gen. 37. *Kain*. Gen. 4 : 5–8. *Ezau*. Gen. 27 : 41.
8. Hoogmoed en eerzucht.	8. *Haman en Mordechai*. Esther, 3 : 6, 7.
9. Baatzucht.	9. *Gehazi*. 2 Kon. 5 : 9.
10. Trouweloosheid en Bedrog.	10. *Laban*. Gen. 29 en 30.

De, onder ieder verhaal geplaatste, versjes zijn kort, bondig en leerzaam.

Druk en papier zijn vrij goed.

Jammer is het, dat er, vooral op de eerste bladzijden, zoo vele drukfouten in dit werkje zijn ingeslopen, daar voor het overige taal en spelling, volgens de Heeren WEILAND en SIEGENBEEK, zeer wel in het oog zijn gehouden.

Dit werkje verdient, naar Recensents oordeel, (daar het, bij eene tweede uitgave, ligtelijk van gemelde taalfouten kan gezuiverd worden) eene plaats op de *Algemeene Boekenlijst*; en de Schrijver niet alleen den dank van alle ware Schoolvrienden, maar ook aanmoediging, om op dit, voor de jeugd zoo weldadig, spoor met het leveren van meer soortgelijke en andere nuttige stukjes voort te gaan.

Vertellingen voor de Jeugd; tot een Leesboek in de Scholen. Naar het Hoogduitsch, uit het eerste deel van het Leesboek voor Burgerscholen van C. P. FUNKE, *waarin men de Spelling van den Hoogleeraar* SIEGENBEEK *gevolgd heeft. Vierde Druk. Te* Zutphen *bij* H. C. A. THIEME 1808. 8vo. 75 bladz. Prijs *f* 0 : 4 : 0.

In den tijd van drie jaren ziet reeds de vierde druk van dit werkje het licht; een bewijs van de graagte, met welke het ontvangen is, en van de duurzame goedkeuring, die aan hetzelve ten deel valt. Wij kunnen niet anders dan met dat gunstige gevoelen instemmen, daar de inhoud van dit boekje, in der daad, zeer nuttig is, als bevattende eene vrij volledige zedeleer voor kinderen, voorgedragen in het aangenaam kleed van vertellingen, die alle voorvallen vertoonen, hoedanige men in het dagelijksche leven gedurig ziet, en daarbij, door kortheid en eenvoudigheid in den verhaaltoon, uitmunten.

Daar het boekje algemeen bekend en geacht is, zou eene aankondiging van dezen nieuwen druk derzelven welligt overtollig kunnen schijnen; vooral, daar het werkje, bij deszelfs eerste verschijning, ook aangekondigd werd in de *Bijdragen betrekkelijk den staat en de verbetering van het School-*

we-

wezen. V. D. St. XI. bl. 15; doch om ééne reden, die wij vooraf willen opgeven, oordeelden wij eene nieuwe aankondiging noodzakelijk. Wanneer namelijk een boek meermalen wordt herdrukt, heeft men regt om te vorderen, dat, met elke uitgave, de correctie naauwkeuriger, en het getal van druk- en taalfouten minder wordt: en de ondervinding leert ondertusschen niet zelden, dat juist het tegendeel plaats heeft; vooral, wanneer de onderscheidene uitgaven elkander met eenigen spoed volgen. Zulks is te bejammeren, vooral in opzigt tot boeken, die in de scholen moeten gebruikt worden, en middelen zullen zijn ter aanleering onzer taal. Wordt bij dezen niet zeer naauwkeurig toegezien, zoo zal met elken druk het schoolboek al minder waarde krijgen. Wij hebben dan gemeend, hoe onaangenaam dit werk ook moge zijn, ons de moeite te moeten getroosten, om dezen vierden druk, genoegzaam woordelijk, met den eersten te vergelijken, en willen, in eenige stalen, de slotsom van ons onderzoek opgeven.

Op enkele plaatsen hebben wij kleine veranderingen, en zoo wij gelooven verbeteringen aangetroffen. Bij voorb. bl. 39 had de eerste druk: *alles wat zij lekker zag;* hier voor heeft de vierde: *alles wat lekker was.* Bl. 45 (de eerste uitg.) *Nu dacht* JACOB *heen en weder;* waarvoor nu gelezen wordt: *Nu overleide* JACOB. Bl. 62 en 63 der eerste uitgave wordt gesproken van den *Doctor*, waarvoor nu *Geneesheer* gelezen wordt.

Op een aantal plaatsen vonden wij verkeerdheden, vooral ten aanzien der plaatsing van zin- en

scheid-

scheidteekenen, reeds in de eerste uitgave voorhanden, onverbeterd gelaten.

Maar hetgeen erger is: wij hebben een aantal misstellingen in dezen vierden druk gevonden, welke de eerste druk niet had; en zulks weder vooral in opzigt tot de zin- en scheidteekenen. B. v. bl. 7 r. 5 ontbreekt eene (;) die in de eerste uitgave gevonden wordt; zoo ook bl. 10 r. 12 de (,); verder bl. 15 r. 14; bl. 16 r. 3 en 7; bl. 19 r. 24 enz. enz. Verder teekenden wij nog de volgende fouten aan, die deze uitgave heeft, en de eerste niet had. Bl. 14 r. 24 *de* naam — verstaan voor *den*; bl. 17 r. 24 *verstandig* voor verstandigen; bl. 25 r. 19 *oordeeldt* voor *beordeelt*; bl. 39 *begeerte* voor begeerten; bl. 40 r. 16 *een dief* voor *eenen* dief, of, zoo als de eerste uitgave heeft, *een'*; bl. 54 r. 3 *de* rug keeren voor *den* rug; ald. r. 12 *armen* jongen voor *arme*; bl. 69 r. 18 *ergste* vijand voor *ergsten*; bl. 72 *aangenaamheden* voor *onaangenaamheden*.

Wij meenen, op grond van het bijgebragte, te mogen verzekeren, dat deze uitgave in der daad minder is, dan de eerste, en gelooven, dat de Uitgever wel zal doen, zoo hij voortaan voor naauwkeuriger correctie zorgt.

Het papier, opdat wij er dit bijvoegen, is ook merkelijk slechter, dan dat van de eerste uitgave.

BOEKBEOORDEELINGEN.

PESTALOZZI'S *aanvankelijk onderwijs, in deszelfs geheelen omvang beschreven, en met wijsgeerige en opvoedkundige ophelderingen verrijkt; door* C. F. MICHAËLIS, *Doctor in de Wijsbegeerte te* Leipzig. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* N. ANSLIJN, N. Z. *Te* Leyden *bij* D. DU MORTIER en ZOON. 1810. gr. 8vo. VIII en 239 bl. Prijs *f* 2 : 0 : 0.

Onder alle theoretische schriften, die in *Duitschland* over de Pestalozzische Leerwijs zijn uitgekomen, is er geene met zoo veel goedkeuring ontvangen, dan het werk van MICHAËLIS, waarvan de zoo kundige als ijverige Schoolonderwijzer N. ANSLIJN, N. Z., ons hier eene vertaling geeft.

De goedkeuring der Duitsche Recensenten nam ons reeds voor dit werk in, zoodat wij met verlangen naar eene vertaling zagen, — waaraan eindelijk zoo goed voldaan werd. Eene opgave van den inhoud zal, zoo wij hopen, duidelijk doen zien, met welk regt wij naar hetzelve in onze taal wenschten.

In de eerste afdeeling handelt de Schrijver bij wijze van inleiding over *de onderscheidene wij-*

zien, hoe PESTALOZZI'S *hervorming van het onderwijs bij het publiek is opgenomen, en over zijne eerste proeve, om het onderwijs te verbeteren.*

Als wijsgeer toont hij in den aanvang, wat in de wereld het lot van alles is, wat zich als nieuw, groot of gewigtig aankondigt; en past dit op de leerwijs van PESTALOZZI toe, wier lot ook geheel met het voorgestelde overeenkomt; waarna een voortreffelijk geschiedkundig verslag van de, bij trappen toenemende, duidelijkere denkbeelden, welke PESTALOZZI zelf over zijne leerwijs verkreeg, den lezer aanvankelijke denkbeelden bijbrengt, ten einde hem trapswijze in staat te stellen, om het, in eene verdere afdeeling voorgesteld, doel der Pestalozzische leerwijs te bevatten; wordende dit alles vergezeld van voortreffelijke wijsgeerige ophelderingen, beoordeelingen en aanmerkingen. Zoo voorbereid, is de lezer in staat om de volgende afdeeling, welke het genoemde doel voorstelt en eenige gebreken opgeeft, goed te verstaan. Deze gebreken, welke de Pestalozzische leerwijs juist zoekt te verbeteren, zijn, gelijk het behoort, vooraan gesteld, wijl men, de gebreken opgemerkt hebbende, rasser een gepast begrip van de verbeteringen zal verkrijgen, waardoor men ook met weinig moeite het doel der Pestalozzische leerwijs bevat.

Deze afdeeling is voortreffelijk zamengesteld en in het slot door de eigene woorden van PESTALOZZI te zamen getrokken, welke wij hier opgeven:

„ „ Men leerde den zoogenaamden gemeenen „ „ man niet spreken, (zich niet bepaald over

„ „ het

,, ,, het zelfgeleerde uitdrukken,) maar op zich-
,, ,, zelven staande, (op geene aanschouwing be-
,, ,, trekking hebbende, niet met het zelfgeleerde
,, ,, in verband staande;) afgetrokkene, (behalve
,, ,, bij gebrek van eenen *zinnelijken* grondslag,)
,, ,, *onverstaanbare* en onbelangrijke) woorden
,, ,, van buiten leeren. Men hechtte, sedert meer
,, ,, dan eene eeuw, aan ijdele (gedachtelooze)
,, ,, woorden eene waarde, welke niet alleen de
,, ,, opmerkzaamheid op de indrukken der na-
,, ,, tuur verslond, maar zelfs het gevoel daar-
,, ,, voor onderdrukte. (Het belang, waarmede
,, ,, het kind, van nature, naar de dingen vraagt,
,, ,, welke door woorden beteekend worden; wordt
,, ,, niet opgemerkt, terwijl het zich met woor-
,, ,, den, die voor hetzelve beteekenloos zijn,
,, ,, moet tevreden houden, waardoor eindelijk
,, ,, de begeerte tot het zinnelijke zelve verstikt
,, ,, wordt.) De begrenzing der algemeene werk-
,, ,, tuigen onzer kennis, het oog op letteren
,, ,, en boeken, vormt niets, dan letter*menschen*.
,, ,, In plaats van door boeken over kunsten en
,, ,, wetenschappen daarheenen gevoerd te worden,
,, ,, om in zich zelven en in het boek der na-
,, ,, tuur te lezen, leert men veeleer het doel
,, ,, boven de middelen uit het oog verliezen.
,, ,, Op deze wijze verdrong men de levendige
,, ,, aanschouwing door droomerijen, en zoo
,, ,, moest zelfs de zinnelijke kennis onzes be-
,, ,, staans op zich zelven staan, eenzijdig en be-
,, ,, driegelijk worden. Wij worden ongevoelig
,, ,, voor alle waarheid, behalve voor die, wel-

 ,, ,, ke

„ „ ke, onze beroepsbezigheden ons opdringen ; „ „ doch deze staan op zich zelven en van elkander afgescheurd, wijl het oog des verstands niet vroeg reeds in het algemeen voor waarheid en wezenlijke kennis geopend was. „ „ Zoo werd ook het inzigt in onzen stand en in ons beroep, wijl het niet met de algemeene menschelijke kennis zamenhing, eigenbelangzuchtig en vrekkig. Wij schatteden ons beroep als de eenige gewigtige bron onzes verstands, daar ons geene andere bronnen in de natuur der menschen geopend waren ; en, wij achten deze kennis weder om onzes beroepswille, bij de verborgenheid harer hoogere algemeenere betrekkingen." "

„ Uit dit oogpunt, zal men het groot gewigt eener ware, diep in de natuur der menschen indringende, opvoeding of vorming des volks, welke zoo algemeen voor de veredeling van hetzelve berekend is, en waartoe PESTALOZZI zoo voortreffelijk den grond gelegd heeft, kunnen beoordeelen."

Op deze juiste teekening van het doel der leerwijs volgt eene korte beschouwing van het Katechetisch en Sokratisch onderrigt, in welke de Schrijver aantoont, dat het eerste altijd eene nuttige oefening is, maar volstrekt tot het laatste moet overgaan, indien de ware vorming des verstands voleind zal worden; waarna hij de oogpunten opgeeft, uit welke men de Pestalozzische leerwijs moet beschouwen.

Hier vindt de onderwijzer ruime stof ter over-

weging, wijl bij het bepalen der oogpunten de schoonste aanmerkingen gevoegd zijn; waardoor ieder lezer in staat gesteld wordt om over de waarde er van te kunnen oordeelen.

De bepaling dezer oogpunten staat in een naauw verband met de volgende afdeeling, waarin de grondbeginselen van PESTALOZZI's aanvankelijk onderwijs beschreven worden.

Deze afdeeling vinden wij een der schoonste van het werk, daar derzelver punten met zooveel juistheid bepaald en in den besten zamenhang worden voorgedragen. Volgens dezelve is orde in de aanschouwing het eerste, waarop men bedacht moet zijn. — En te regt, want hoezeer in de Natuur de schoonste orde heerscht, komt zij echter niet onvervalscht of niet onverward te voorschijn; waardoor voor de kunst altijd een groot werk overblijft. Uit dien hoofde zocht PESTALOZZI eene bouwkunst der wetenschappen voor het onderwijs, even als KANT die voor de wijsbegeerte bedoelde. Deze eerste indruk moet der ziel onvergetelijk worden ingeprent, daar het eenen onwankelbaren grond voor het gebouw der kennis, dat dat daarop staat gevestigd te worden, uitmaakt. Met dit eerste beginsel is het tweede verbonden, namelijk: *geeft alle wezenlijk te zamen behoorende dingen, in den geest, denzelfden zamenhang, welke zij in de natuur hebben.* Welk een heerlijk beginsel, maar tevens welke vereischten vordert dit in den onderwijzer. Met een doordringend oog behoort hij altijd het wezenlijke van het toevallige te onderscheiden, ten einde zijne kweeke-

lingen nimmer toevalligheden, als het wezen des dingen in te prenten. Ten einde aan deze indrukken eene duurzaamheid te geven, die dezelve nuttig maakt, zegt het derde grondbeginsel: *Versterk en maak de indrukken van gewigtige voorwerpen daardoor duidelijk, dat gij den kinderen dezelve door middel der kunst nader bijbrengt, en laat deze voorwerpen door verscheidene zinnen op hen werken.* Terwijl het vierde ons zegt: *houd alle werkingen der ligchamelijke wereld voor onbepaald noodzakelijk.* . . . –

Na eene verdere uitbreiding van dit, en eene juiste zamenvoeging des volgenden, eindigt dit gedeelte met de opgave van het vijfde of laatste grondbeginsel: *laat de resultaten der kunst en des onderrigts, wanneer zij reeds tot eene natuurlijke noodzakelijkheid verheven zijn, door rijkdom en veelzijdigheid in het uitgebreide veld, hetwelk zich ter ontwikkeling aanbiedt, het merk van vrijheid en zelfstandigheid dragen.*

Alle deze grondstellingen, welke den grondslag der algemeene, zielkundige wijze van onderrigt schijnen uit te maken, wordt uit eene drievoudige bron afgeleid.

„ De *eerste* bron is de natuur zelve, waardoor „ onze ziel zich van duistere aanschouwingen „ tot duidelijke denkbeelden verheft.

„ De *tweede* is de zinnelijkheid onzer natuur, „ welke met deze aanschouwing innig verbonden „ is.

„ De *derde* ligt in de betrekking onzer uiterlijke „ omstandigheden met ons kennisvermogen. ”

Op

Op eene voortreffelijke wijze zet de Schrijver, in de tien volgende bladzijden, deze bronnen uiteen; waardoor de waarheid en zekerheid van den grondslag dezer leerwijze voldongen wordt.

Als een natuurlijk gevolg van deze aanwijzingen, behandelt MICHAËLIS, in de daarna volgende afdeeling, de toepassing der regelen en grondstellingen van den menschelijken geest op de voornaamste vakken des onderrigts.

Wanneer men hiervan den inhoud overweegt, dan moet men zich verwonderen, dat deze leerwijs zoodanigen tegenstand, zelfs bij verstandigen, ondervond, daar zij volgens hare beginselen niet anders, dan de natuur volgt; — en dat men, vooral in *Duitschland*, hare proeven zoo zeer laakte, zonder de verbazende moeite in acht te nemen, welke zoodanige ontvouwing vorderde, en die een man als PESTALOZZI alleen konde trotseren, ten einde de grondstellingen der natuurlijk werktuigelijke ontwikkeling van 's menschen geest te ontdekken; vanwaar ook nog vele deelen zijner leerwijs geenszins tot die volkomenheid gebragt zijn, waartoe zij behooren opgevoerd te worden.

Na deze algemeene toepassing der regelen en grondstellingen, komt de Schrijver nader aan de eerste middelen des aanvankelijken onderrigts, welke hij tot drie bepaalt, als: *Getal*, waardoor men de eenheid of veelheid der voorwerpen kent; — *vorm*, die ons de kenmerkende gedaante van omtrekken der voorwerpen aangeeft; en *spraak*, waardoor wij den naam der dingen als een teeken des

beelds door het gehoor aan de ziel voorstellen, ten einde de denkbeelden dieper in te prenten en gemakkelijker te vertegenwoordigen. Tot deze drie punten wordt al ons weten terug gebragt; want langs dezen drievoudigen weg is de menschelijke geest genoopt, overeenkomstig zijnen aanleg, om zijne kennis tot eene bepaalde kennis te verheffen.

Ten einde eene en andere bedenking, welke tegen deze drie punten van tijd tot tijd zijn aangevoerd, eeniger mate te beantwoorden, en de juistheid dezer aanvangspunten nader te doen zien, worden zij verder in het algemeen beschouwd en daarna ieder in het bijzonder meer opzettelijk behandeld.

In het eerste beschouwt de Schrijver *den vorm*, als middel van het aanvankelijk onderwijs, en toont aan, dat de vorm vaster kenmerk van de voorwerpen, dan de kleur is, waardoor het laatste geen middel voor het aanvankelijk onderwijs kan zijn; dat aanschouwen de eerste voorwaarde is, waarop alles in den beginne aankomt, ten einde de afgezonderde voorstelling van den vorm bewustheid van de dingen geeft; dat uit deze bewustheid der aanschouwing van gevormde dingen in het algemeen, de leer van den vorm en in het bijzonder die der Meetkunde ontstaat, waardoor tevens den schoonsten grond der teekenkunde gelegd wordt; dat de leer der vormen of de vormleer in PESTALOZZI's *A. B. C. der aanschouwingen* is voorgedragen, waar tevens de aanleiding tot de teekenkunde wordt opgegeven. De schrijfkunst, mede een tak der vormleer, wordt, als

het middel om de gedachten zigtbaar uit te drukken en de mondelijke ſpraak voor te ſtellen, de band, waardoor de *vorm* zich aan het *geluid* verbindt.

Het *getal*, waaraan alle geluid en vorm onderworpen is, wordt in het hoofd dezer afdeeling naar zijnen aard en zijn gebruik verklaard, en aangetoond, dat het den grond der Arithmetica bevat, waartoe reeds de oefeningen volgens het boek der moeders medewerken.

Het derde middel het *geluid*, dat uit zijnen aard eene ruime ſtof oplevert, wordt hier ook naar vereischte behandeld. Na eene algemeene verklaring komt de Schrijver:

1. Tot het leeren der klanken.
   a. In betrekking tot de ſpraak.
   b. In betrekking tot het gezang.
2. Tot het leeren der woorden of namen.
3. Tot het ſpraakkundig onderwijs.

Wanneer wij al het ſchoone wilden aanwijzen, dat hier voorkomt, dan zouden wij onze palen te buiten gaan, waarom wij dit voor den lezer overlaten, ons vergenoegende met de opgave. Wijl alle de bovenſtaande en verder aangevoerde middelen eerst hunnen weldadigen invloed verſpreiden, wanneer zij in het dagelijksch leven gebruikt worden, zoo vindt men eene afdeeling over *het opleiden der kinderen tot bekwaamheden, welke in het dagelijksch leven te pas komen;* terwijl het geheele werk met eene beſchrijving der zedelijke Godsdienstige vorming beſloten wordt.

Beide deze afdeelingen zijn overwaardig gelezen te worden. In de laatste tracht de Schrijver in den geest van PESTALOZZI deze vraag te beantwoorden: „ *In welk verband staat het* wezen *der* „ Godsvereering *met de opgegevene grondstellin-* „ *gen der ontwikkeling van den mensch? Hoe komt* „ *het, dat ik aan eenen God geloof, mij in zij-* „ *nen arm werp, en mij zalig gevoel, wanneer* „ *ik Hem bemin, vertrouw, dank en volg?*" Waarop hij met een woord melding maakt van den tegenstand, welke PESTALOZZI omtrent zijne Godsdienstige vorming ontmoette, om over te gaan tot de beantwoording der laatste vraag: „ *Hoe kan het kind, zoowel in betrekking tot het* „ wezen zijner bestemming, *als ten opzigte van* „ *het* veranderlijke zijner omstandigheden *en zij-* „ *ner betrekkingen, zoo gevormd worden, dat het* „ *datgene, wat nood en pligt van hetzelve in zijn* „ *volgend leven vorderen zullen, gemakkelijk en* „ *zooveel mogelijk tot eene tweede natuur worde?*"

Dit is de inhoud van het boven opgegeven werk, waarnaar wij in onze taal verlangde, doordien het voor ieder onderwijzer eenen onuitputbaren schat bevat.

Wij danken den vertaler, die, hoe moeijelijk vele uitdrukkingen in het oorspronkelijke ook zijn mogten, zijne taak voortreffelijk heeft afgewerkt, waarvan wij gaarne de laatste woorden des boeks tot eene proeve mededeelen.

„ Denkt men aan den geheelen omvang en het „ hooger doel der maatregelen van PESTALOZZI, „ om van de wieg af, bij het onderrigt des kinds,

„ de

„ de kunst met de natuur op het innigst zamen „ te verbinden, en tot alle ontwikkeling van het „ menschelijk vermogen den duurzaamsten grond„ slag te leggen; denkt men aan zijne denkbeelden „ over den onweerstaanbaren invloed van de vroe„ gere leiding van den geest des kinds op zijne „ geheele toekomstige ontwikkeling, dan zal men „ ligtelijk de volgende uitboezeming van een man, „ wiens hart voor het welzijn van allen blaakt, „ kunnen bevatten: „ zullen de menschen eeuwig „ „ blind zijn, zullen zij nimmer tot de eerste bron „ „ opklimmen, waaruit de wanorde van onzen „ „ geest, de verstoring onzer onschuld, de ver„ „ woesting onzer vermogens en alle hare gevol„ „ gen voortvloeijen, die ons een te onvrede le„ „ ven verschaft, en duizenden van ons in gast„ „ huizen of als krankzinnigen en schuldigen in „ „ ketenen doet zuchten?" Want „ hij wil het „ „ het verstand, dat alle menschen noodig heb„ „ ben, om als menschen een redelijk leven te „ „ leiden, algemeen trachten op te wekken. Niet „ „ om de wetenschappen als zoodanig tot een „ „ bedriegelijk spel voor de nooddruftigen te ma„ „ ken; maar daarentegen om de nooddruftigen, „ „ door den eersten grondslag van waarheid en „ „ wijsheid, voor de gevaren te bevrijden, om „ „ het ongelukkig werktuig zoo wel van hunne „ „ eigene onwetendheid, als van de list van an„ „ deren te zijn.

„ „ Werd van den verhevenen gang der natuur „ „ gebruik gemaakt,"" — zoo uit zich PESTA„ LOZZI ten aanzien zijner verwachting van de ge-

„ vol-

„ volgen der opvoeding - methode," — „ werd
„ „ daaraan verbonden, hetgene daaraan verbonden
„ „ kan worden; werd het voor het hart der moe-
„ „ der, door hulp der kunst, mogelijk gemaakt,
„ „ om datgene, wat zij bij den onmondigen, door
„ „ eene blinde natuurdrift, doet, bij den opwas-
„ „ senden met eene verstandige vrijheid voort te
„ „ zetten; werd dan ook het hart des vaders tot
„ „ dit oogmerk gebruikt, en hem mede door hulp
„ „ der kunst mogelijk gemaakt, om aan de om-
„ „ standigheden en betrekkingen des kinds alle die
„ „ bekwaamheden te verbinden, welke het noo-
„ „ dig heeft om door eene getrouwe waarneming
„ „ der aangelegenheden zijns volgenden levens, tot
„ „ eene innige tevredenheid met zich zelven te ge-
„ „ raken: hoe gemakkelijk zoude het niet zijn,
„ „ om veel, zeer veel daartoe bij te dragen, dat
„ „ ons geslacht, en ieder mensch in het bijzon-
„ „ der, in den geheelen omvang zijner betrekkin-
„ „ gen opgeleid werd, om zich zelven een ge-
„ „ rust, stil en te vreden leven te bezorgen! God!
„ „ hoeveel zoude er voor de menschheid gewon-
„ „ nen zijn!" "

Losse groote gemeene Romeinsche letteren. Haarlem *bij* JOH. ENSCHEDÉ en ZONEN. In plano. Prijs *f* 0 : 8 : 0 het boek.

Hoe nuttig en noodzakelijk groote beweegbare letteren, op plankjes of op carton geplakt, in-

zon-

zondeŕheid bij de verbeterde wijze om den kinderen het lezen te leeren, zijn, is ieder onderwijzer, die niet ten eenemale een vreemdeling in zijn vak is, bekend: van daar, dat men dergelijke letteren ook, als eene der eerste behoeften bij het aanvankelijk onderwijs in het letters leeren, fpellen en lezen, op de *Algemeene Boekenlijst bl.* 8 vermeld vindt.

Wij kunnen met genoegen berigten, dat de Heeren ENSCHEDÉ en ZONEN volvaardig tot dit doel hebben medegewerkt, door het leveren van een ftel groote gemeene Romeinfche letteren, welke in alle opzigten aanprijzing verdienen, te meer, daar men den prijs van 1 gl. op 8 ft. verminderd heeft, zoodat er gemakkelijker en met geringe kosten aan deze algemeene behoefte op de fcholen kan voldaan worden.

Dit ftel letters, drie vellen druks beftaande, waarvan elke letter, behalve de uitftekende gedeelten, de hoogte van een duim heeft, beftaat uit enkele en zamengeftelde klinkers en medeklinkers.

Op het eerfte vel vindt men:

a	e	ſ	o	u	a	e	i	o	u
b	d	f	g	h	j	k	l	m	
n	p	r	s	ſ	t	v	w	z	
ch	a	e	i	o	u	ij	ij	ij	
x	q.								

Op

Op het tweede:

aa ee oo uu au ei eu
ie oe ou ui aai aau
eeu ieu oei ooi
(Het vraagteeken is gebrekkig.)

Op het derde:

bl br dr dw fl fr gl gr kl
kn kr kw pl pr sch schr sl
sm sn sp spl spr st str tj
tr tro vl vr wr zw.

Ieder kan hier dus naar zijne behoefte kiezen, en met geringe kosten den kinderen het onderwijs nuttiger en aangenamer maken, waarom wij ook niet twijfelen, of elk onderwijzer zal zich gereedelijk van deze aangebodene hulpmiddelen bedienen.

Onderwijs in de beginselen van de kennis der Nederduitsche Taal. Te Zwolle *bij* J. DE VRI *en* H. TIJL. 1808. 8vo. 30 bl. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

Hoezeer geene aanwijzing of géén voorberigt, bevattende het oogmerk des Schrijvers, dit boekje voorafga, is het evenwel spoedig uit den inhoud op

op te maken, dat het voor geene gevorderde leerlingen, maar voor eerstbeginnende in de Taalkunde geschreven is, en als zoodanig behoort beschouwd te worden.

Hetzelve is verdeeld in hoofdstukken en afdeelingen, die de volgende onderwerpen bevatten: de zinteekens; het plaatsen der hoofdletters; het vormen van letters en lettergrepen; de spelling; de spraakdeelen (taaldeelen); de zelfstandige naamwoorden, lidwoorden enz. tot de tusschenwerpsels; en dit alles in het bestek van 28 bladzijden.

Men gevoelt dus gereedelijk, dat iedere zaak zeer kort is voorgesteld, evenwel duidelijk, ten minste voor hen, die met de Taalkunde eenigzins bekend zijn; want kinderen, welke daarin nog geen onderwijs genoten hebben, zullen niet ligt den inhoud van eene spraakkunst verstaan, hoedanige die ook zijn moge.

Wij kunnen daarom dit boekje niet, dan onder zekere bepalingen, aanprijzen. Voor de hoogste klasse eener school is het in het algemeen ongeschikt, offchoon het op sommige dorpen mogelijk eene behoefte in die klasse zou kunnen vervullen. Maar indien een onderwijzer, welke zijn taalkundig onderwijs in de middelste klasse aanvangt, oordeelde, dat de kinderen terstond een boek in handen moesten hebben, ten einde zijne verklaringen en onderrigtingen beter te kunnen onthouden en overdenken, dan zoude mogelijk dit boekje aan zijn verlangen voldoen.

Tot eene proef nemen wij de volgende paragraphen over.

„ IV.

„ IV. AFDEELING.

„ *Over de Voornaamwoorden.*

„ §. 55. Een voornaamwoord is een woord, „ 't welk de plaats vervangt van een zelfstandig „ Naamwoord, ten einde deszelfs herhaling te „ vermijden.

„ Wanneer ik b. v. van PAULUS sprekende, „ zeg: *Hij antwoordt op die vraag*, dan is het „ woord *hij* een voornaamwoord, staande in de „ plaats van het woord PAULUS.

„ §. 56. De voornaamwoorden worden in onderscheidene soorten verdeeld, van welke de „ *Persoonlijke* en de *betrekkelijke* eenige (?) opmerking verdienen.

„ §. 57. De Persoonlijke voornaamwoorden „ zijn die, welke gesteld worden in de plaats „ van Personen, en zijn *ik*, *gij*, *hij*, *zij*, *men*, „ *wij*, *gijlieden*, *zij*, door welker behulp de „ werkwoorden vervoegd worden.

„ §. 58. De betrekkelijke voornaamwoorden „ zijn die, welke in een volzin in betrekking „ staan tot een zelfstandig Naamwoord, of tot „ een persoonlijk Voornaamwoord, dat vooraf „ gaat. Ze zijn *die*, *dat*, *welk*, *welke*. B. v. „ *Ik heb eene vrouw gekend, welke niet zachtmoedig was. Het land, dat wel bearbeid wordt, „ is vruchtbaar. Hij*, DIE *wijs is, bezit een „ grooten schat.* — Onmiddellijk voor de betrekkelijke voornaamwoorden behoort een zinteeken gezet te worden, gelijk in de gemelde „ voorbeelden te zien is."

BOEKBEOORDEELINGEN.

Algemeen Leesboek en ordelijk onderwijs voor de eerste behoefte der kinderen in kunne onderscheidene omstandigheden en betrekkingen. Volgens het Hoogduitsch van Dr. WILHELM CHRISTOPH. THURN, *Predikant te* Rechterbuch *in het* Weilburgsche. *Te* Amsterdam *bij* A. MEIJER, SCHALEKAMP *en* VAN DE GRAMPEL 1810. 8vo. XII en 108 bladz. Prijs *f* 0 : 5 : 8.

De verwachting, welke de vertaler van dit boekje inboezemt, is niet gering: „ Indien mij," zegt hij, „ een zoo goed leesboek voor kinde„ ren, bijzonder ten dienste der scholen, in het „ Nederduitsch bekend ware geweest, zoo zou „ ik gewis dit Algemeen Leesboek van den Eerw. „ THURN niet vertaald hebben. Ik houde mij „ verzekerd, dat noch *de Kindervriend* van RO„ CHOW, noch die van WILLEMSEN, hoeveel „ waardij beide ook in der daad hebben, den „ voorrang aan THURN's *Algemeen Leesboek* be„ twisten kunnen." De redenen voor dit zijn gunstig oordeel zijn de volgende drie: voor eerst: „ Men vindt hier een *ordelijk onderwijs*; eene „ voordragt volgens de eenvoudige regelen van

„ een zeer natuurlijk en geleidelijk zamenstel, „ om den kinderen, terwijl zij in het lezen zich „ oefenen, tevens te leeren, hoe zij zich, *in hunne onderscheidene omstandigheden en betrekkingen*, pligtmatig moeten gedragen." Ten tweede: „ dit wordt hun op eene zoo aangename als „ duidelijke wijze geleerd: niet door redeneren, „ hetwelk de kinderen spoedig verveelt; maar „ door verhalen van geschiedenissen, welke allen „ zoo gebeuren kunnen." Ten derde: „ Dit onderwijs klimt trapswijze op; hetwelk zoo hoogst„ noodzakelijk, vooral in een leesboek, voor de „ eerste behoefte der kinderen is."

Uit de *voorrede* van den Schrijver wordt het eigenlijke doel, en hetgene, waardoor dit boekje zich van alle andere onderscheiden moet, nog meer kenbaar. Het kwam hem voor, dat de meeste schriften voor de jeugd zoo geheel zonder orde opgesteld zijn; terwijl derzelver inhoud verscheidene trappen van den jeugdelijken ouderdom vervat, waardoor het zesjarige kind vertellingen aantreft, welke het niet verstaat, en het twaalfjarige kleine geschiedenissen, die voor zijnen ouderdom niet meer voegen. „ Nu eens „ vindt men gezondheids-regelen, dan geestkun„ de, dan regelen om wel te leven, dan strenge „ zedekunde, dan natuurkunde. Alles staat bont „ en verward door malkander." De voordragt in meest alle deze geschriften vond hij te droog, en niet genoeg in geschiedenissen ingekleed: en voor zoo ver men ook sommige geschriften heeft, in welke de leer, die men inscherpen wil, in ge-

geschiedenissen voorgedragen is, kwam hem de orde niet goed voor, en dikwijls in het geheel niet geschikt naar de vatbaarheid der kinderen. Dit boekje moet dan geschikt zijn voor kinderen van vier tot zes jaren; en de opgenoemde gebreken moeten in hetzelve vermijd zijn.

Het werkje (van hetwelk wij een tweede stukje te wachten hebben) is, voor zoo verre wij het thans voor ons hebben, in drie Hoofdstukken afgedeeld. I. *Het kind, ten aanzien van zijn ligchaam.* II. *Het kind, ten aanzien van zijn hart.* III. *Het kind, in zijn gedrag jegens anderen.* Waarbij men aanstonds die opklimming herkent, welke THURN zegt zich voorgeschreven te hebben, namelijk, om met het ligchaam te beginnen; daarna tot het hart te spreken; vervolgens over te gaan tot de onderscheidene omstandigheden of betrekkingen, in welke zich het kind jegens zijne medemenschen bevindt.

Elk Hoofddeel is verder in kleinere onderdeelen gesplitst. Om den lezer over de volledigheid en orde eenigermate te doen oordeelen, getroosten wij ons de moeite om de opschriften over te schrijven. *Eerste Hoofdstuk.* I. *Zindelijkheid.* 1. De morsige. 2. De zindelijke. 3. De morsige kleederen. 4. De zindelijke kleederen. II. *Matigheid in eten en drinken.* 1. De gulzige. 2. Een kind, dat nooit genoeg had. 3. Een meisje drinkt in de hitte koud water. 4. Het ongedierte in de maag. 5. Sterke en verhittende dranken. III. *Orde.* 1. Het onordelijke knaapje. 2. De onordelijke scholier. 3. Het ordelijke meisje. IV. *De zin-*

tuigen. 1. Het goede gezigt. 2. De blinde Gerrit. 3. De weldaad van het zien. 4. Het ongestelde oor. 5. De scherpe reuk. 6. Eene boon in den neus. 7. De verloren tong. 8. Het fijne gevoel. V. *Andere deelen des ligchaams.* 1. Over de wenkbraauwen en oogleden. 2. De tanden. 3. Het warm bedekte hoofd. VI. *Over het gedrag bij het slapen en in ziekten.* 1. De verschrikkelijke droom. 2. De lange slaper. 3. De kleine nachtwandelares. 4. De wormen. VII. *Nadeelige ligchamelijke gewoonten.* 1. De verdraaide leden. 2. De bijziende oogen. VIII. *Waardij der gezondheid in het algemeen.*

Tweede Hoofdstuk. I. *Liegen.* 1. De kleine leugenares. 2. De moedwillige leugenaar. 3. Het opregte kind. II. *Stelen.* 1. De dief. 2. *Cartouche, een beruchte dief.* 3. De eerlijke vinder. III. *Bedriegen.* 1. De nagemaakte knikkers. 2. Het kegelspel. 3. De valsche dubbeltjes. 4. De bedriegelijke winkelier. IV. *Snoepen.* 1. De braaksuiker. 2. De dolle kersen. 3. Uit het snoepen ontstaan meer onheilen. 4. Uit snoepen volgt armoede. V. *Onvoorzigtigheid en te laat nadenken.* 1. De boon in de luchtpijp. 2. De voetzoeker. 3. De doren in het oog. 4. De verloren duim. 5. De speld. 6. Te laat nadenken. VI. *Verwaarloozen en in acht nemen.* 1. Het verbroken speelgoed. 2. De verwaarlooster. 3. Onderscheiden gebruikmaking van het geld. 4. Spaarzaamheid. 5. Een spaarzame knaap wordt rijkelijk beloond. VII. *Ongeduld.* 1. Het ongeduldig knaapje. 2. Het ongeduldige meisje. 3. Het kromme been.

VIII. *Traagheid en vlijt.* 1. Gevolgen der luiheid. 2. De naarstige kinderen. 3. De bijen. IX. *Geveinsdheid en opregtheid.* 1. Geveinsdheid. 2. De ontdekte huichelarij. 3. Het opregte kind. X. *Argwaan.* 1. Het verloren meisje. 2. De Officier. XI. *Eigenzinnigheid.* 1. Bestraffing der eigenzinnigheid. 2. Het spel. 3. Het beschaamd gemaakt meisje. XII. *Navolging.* De onverstandige knaap.

Derde Hoofdstuk. I. *Gedrag jegens ouders.* 1. De ongehoorzame jongen. 2. Het tegensprekende kind. 3. De dankbare kinderen. 4. Eene dochter redt het leven hares vaders. 5. Kinderlijke verzorging der ouderen in hunnen ouderdom en in ziekte. 6. Een zoon, die tot eenen hoogen stand verheven werd, schaamde zich zijnes armen vaders niet. II. *Gedrag jegens broeders en zusters.* 1. Verdraagzaamheid. 2. De regtvaardige en liefderijke broeder. 3. De goedhartige broeder, Edelmoedige handelwijze. 5. Een ligtzinnig meisje maakt haren broeder ongelukkig. 6. De medelijdende zuster. III. *Gedrag jegens dienstboden.* 1. De kleine bevelhebster. 2. De goede heer. 3. De zieke dienstmaagd.

Wij willen thans ons oordeel over *stof* en *vorm* beide, laten volgen. Wat de stof betreft: wij hebben getracht ons zoo duidelijk mogelijk de behoeften van een kind van vier tot zes jaren, voor te stellen, en toen ons zelven de vraag voorgelegd, of daaraan voldaan was? Het antwoord op deze vraag was, over het geheel genomen, gunstig. *Genoeg, en niet te veel,* moet

 hier

hier de grondregel zijn: en aan dezen vonden wij den Schrijver getrouw; als wel overtuigd zijnde, dat een kind, op dien ouderdom, volkomen genoeg heeft aan de kennis ten aanzien van het ligchamelijke, welke het eerste Hoofdstuk aan hetzelve geeft; als ook aan de zedeleer, welke in het tweede en derde Hoofdstuk wordt medegedeeld, vooral wanneer het tweede nog vermeerderd werd met één onderdeel over *afgunst en jaloersheid*, en het laatste met één over het gedrag jegens *onderwijzers*, en in het algemeen jegens *meerderen in jaren en rang*.

Over den *vorm* zijn wij desgelijks voldaan. Dat hier eene goede orde wordt gevonden, bewijst de bovenstaande inhouds-opgave der Hoofdstukken. Behalve deze is de toon der verhalen zoo eenvoudig als die behoort te zijn. De Heer THURN heeft zich vele moeite hierop gegeven, blijkens hetgene hij er in de voorrede van zegt; zijne eigene kinderen, van vier tot acht jaren oud, waren zijn maatstaf. Aan dezen verhaalde hij, wat hij ontworpen had, en hij had het vermaak, te zien, dat zij het verhaalde herhalen en voor zich zelven verklaren konden. Men vindt dus hier niets, dan hetgene de ondervinding hem geleerd had naar de vatbaarheid der kinderen berekend te zijn. Aan het einde van elk verhaal vindt men een versje van twee, vier of zes regels, in hetwelk de zedeleer van het verhaal te zamen getrokken wordt: ook dit keuren wij volkomen goed. Deze versjes, die, volgens het voorberigt, voor drie vierde deelen eigen werk van den Ver-

ta-

taler zijn, zijn mede, zoo als zij moeten zijn, eenvoudig en de verſificatie gemakkelijk.

Om alle deze redenen verdient het boekje aanprijzing en de plaats op de *Algemeene Boekenlijst*, die het onder de afdeeling B. 9. bekleedt. doch, bij eenen tweeden druk, zal nog menige druk- en taalfout te verbeteren vallen. B. v. heb verdien*t*, lees verdien*d*; ſtor*tt*en (onvolmaakt verleden tijd) voor ſtor*t*en (tegenwoordige tijd); onverbeterlijk*en* (in den eerſten naamval); desgelijks groot*en* enz.; kinders ſnoep*te*, lees *ten*; *uuren*, lees *uren*; wor*d* (derde perſoon van den tegenwoordigen tijd) lees wor*dt* enz. enz. Het zou ons niet moeijelijk vallen, er nog vijftig te laten volgen; doch wij keuren dit niet noodig.

N°. 1. *Koopmans rekeningen*; eerſte Deel. *Van de gronden en beginſelen der Rekenkunst; het gebruik van dezelve; mitsgaders de regel van drieën in geheele getallen. Door* ADAM VAN LINTZ, *Op nieuw nagezien en verbeterd door* P. J. *Nu verrijkt met eene korte verklaring van de beginſelen der Rekenkunst. Te* Amſterdam *bij* A. MEIJER, SCHALEKAMP *en* VAN DE GRAMPEL. 1811. 8VO. VIII en 120 bladz. Prijs *f* 0 : 6 : 0.

N°. 2. *Arithmetica of Rekenkunst voor beginnende Leerlingen; door* MARTEN JELLEN

LEN ZUIDHOF, *Schoolmeester en Voorzanger te* Veendam. *Derde druk. Verbeterd en vermeerderd. Te* Groningen *bij* R. J. SCHIERBEEK. 1810. 8vo. VI en 156 bladz. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

N°. 3. *De vernieuwde Rekenkunst van* Mr. WILLEM BARTJENS, *uit welke men de voornaamste regelen dier wetenschap leeren kan. Op nieuw ieder voorstel nagezien, en elke regel met eene verklaring van denzelven vermeerderd, door een' Schoolonderwijzer binnen* Rotterdam. *Te* Rotterdam *bij* J. HENDRIKSEN. 1810. 8vo. 116 bladz. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

De drie bovenstaande Rekenboeken hebben niet allen dezelfde waarde, waarom wij ieder in het bijzonder nader zullen leeren kennen.

N°. 1. Wij zouden van dit boek geene aankondiging gedaan hebben, als zijnde alleen een nieuwe druk en buitendien algemeen bekend, ware het niet, dat eene aanmerkelijke vermeerdering, bestaande, volgens den titel, in eene korte verklaring van de beginselen der rekenkunst, dit noodzakelijk maakte.

Ieder, die met het onderwijs in de Rekenkunde bekend is, zal, zoo wij gelooven, toestemmen, dat, hoezeer het beoefenende gedeelte daarvan de hoofdzaak uitmaakt, echter het beschouwende niet moet ontbreken. Dit was evenwel het geval met dit werkje, tot dat deze druk verscheen, waarin,

zoo het ons voorkomt, het gebrek volkomen hersteld en daardoor hetzelve aanmerkelijk in waarde gerezen is.

De uitgevers hebben namelijk aan het hoofd, bij wijze van inleiding, de gronden dier regelen geplaatst, welke achtervolgens in hetzelve verhandeld worden, en daarvan duidelijke verklaringen gegeven. Hierdoor verkrijgt dit boekje alle regt, om onder diegenen gerangschikt te worden, welke den onderwijzers als gepast voorkomen ter bevordering van het verbeterd onderwijs.

N°. 2. De verbeteringen, in dit rekenboek gebragt, maken het mede noodzakelijk eene aankondiging van hetzelve te geven. Volgens het voorberigt is deze derde druk doorgaans verbeterd, en met de tiendeelige rekening en het nieuwe stelsel van munten, maten en gewigten vermeerderd, waardoor het dan ook eene groote verbetering, volgens ons inzien, is te beurt gevallen. Daar het werkje in deszelfs geheel mogelijk minder algemeen bekend is, willen wij hetzelve thans nader leeren kennen.

Eene inleiding geeft een algemeen begrip van de Rekenkunde, dat voor het kinderlijk verstand zeer wel berekend is, offchoon het slot eene andere wijziging had kunnen erlangen.

Daarop volgt eene behandeling van de hoofdregelen, die met eene herhaling ter oefening besloten wordt.

Deze hoofdregelen zijn beknopt en tevens duidelijk voorgedragen, en van genoegzame voor-

beelden ter toepasfing gevolgd. Het eenige, dat wij op dit gedeelte zouden aanmerken, is, dat de Schrijver overal de onduitfche benamingen heeft gebruikt, welke wij gaarne met Hollandfche hadden verwisfeld gezien.

Verder worden deze regels toegepast op maten, munten en gewigten, vergezeld van de noodige verklaringen. Deze afdeeling is ons mede zeer wel bevallen; alleen gelooven wij, dat hier te weinig voorbeelden ter oefening zijn opgegeven. De toepasfing dezer regelen geeft immers de ruimfte ftof aan de hand, daar zij genoegzaam de eenige zijn, welke dagelijks algemeen gebruikt worden. Wij hadden daarom gaarne hier vele voorbeelden gezien, zoo ter herhaling van het voorgaande, als om den kinderen vaardigheid in de behandeling en vlugheid in de toepasfing derzelve bij te brengen.

Na de voorftelling dezer regelen, volgt de regel van drieën in geheele getallen.

De verklaringen, welke dezen regel voorgaan, voldoen ons niet zoowel als die der voorgaande, en derzelver beknoptheid baart groote duisterheid, die de onderwijzers noodzakelijk moeten verhelpen, zullen de kinderen een toereikend denkbeeld van de gronden dezes regels bekomen. Voor het overige ftemmen wij met den Schrijver in, dat de bewerking van dezen regel zeer gemakkelijk is; maar of de denkbeelden, welke bij de behandeling van denzelven vooronderfteld worden, zoo eenvoudig zijn, durven wij niet beflisfen; althans de overeenkomst der grootheden en daaruit voortvloei-

vloeijende bepalingen, hoezeer in den aard der zaak gegrond, komen ons voor eene breedere behandeling te behoeven, te meer, daar zij in het algemeen eenen voornamen grond van onze redeneringen uitmaken, en in opzigt tot de verstandsontwikkeling der kinderen niet behooren overgeslagen of oppervlakkig behandeld te worden.

Thans gaat de Schrijver tot de breuken over, die hij kort voorstelt en daardoor in het verklaren der gronden zich meestal van uitgewerkte voorbeelden bedient, waarna hij tot den regel van drieën in het gebroken overgaat. Hier treft men een wezenlijk gebrek van gronden aan, welke daaruit ontstaat, dat, bij den regel van drieën in geheele getallen, de verklaringen van de overeenkomsten der grootheden in het algemeen zijn achtergelaten.

Men behelpt zich dus hier met algemeene regelen, die men slechts behoeft te volgen, om de voorstellen naar behooren uit te werken. Daartoe zijn de bijzondere gevallen mede van elkander gescheiden en eenige gemengde voorstellen ter oefening aan het einde gevoegd.

Nu volgen de praktijk, de omgekeerde regel van drieën, de regel van vijven, de ketting-regel, de kassiers-, tarra-, interest-, agio-, wissel-, winst en verlies-, ruiling-, gezelschaps-, reederij-, en zilver- en goud-rekening.

Van alle deze regels geeft de Schrijver eenige verklaring en de noodige voorstellen tot oefening.

Ten einde van deze volgt de decimaal- of tientallige rekenkunst, welke bepaaldelijk tot dat ge-

deel-

deelte behoort, waarmede dit werkje vermeerderd is. Daar de zamenstelling en het gebruik van deze getallen zoo eenvoudig is, kan men van deze afdeeling niet anders zeggen, dan dat zij zeer goed is voorgedragen, behalve de Numeratio, die wij gaarne langer en duidelijker gezien hadden; waartoe men, volgens onze meening, het beste komt, wanneer men den oorsprong dezer breuken, uit de voortzetting van een getal, achter de eenheid, afleidt, wijl zij dan op de natuurlijkste wijze ontstaan en derzelver plaats terstond de waarde aan de hand geeft; in dit geval brengen wij de geheele verklaring van den Schrijver liever tot de reductie.

Tot een besluit geeft de Schrijver aan het einde des boeks nog veertig voorstellen tot eene vermakelijke herhaling van het voornaamste gedeelte dezes werks.

Zie daar de inhoud van een rekenboek, dat uit hoofde van zijne waarde, blijkbaar uit de beoordeeling, onder de rekenboeken voor het schoolgebruik geschikt, kan worden opgenomen, hoezeer de Schrijver, bij eenen volgenden herdruk, volgens onze meening, nog het een en ander zal behooren te verbeteren, blijkens de gemaakte aanmerkingen, die hij, naar het ons toeschijnt, niet geheel van grond ontbloot zal kunnen rekenen.

N°. 3. Volgens den titel is dit rekenboek met vlijt nagezien en verbeterd, waarom wij de moeite zullen nemen het geheel na te gaan, en te vergelijken met eenen ouden, maar zoodanigen druk, die

den

den grond van dezen verbeterden schijnt uit te maken, namelijk die, welke door S. GEERTS het laatst verbeterd en te *Amsterdam* in 1776 uitgegeven is; ten einde te kunnen bepalen, hoeverre de verbeteringen strekken en het werkje dus in waarde gerezen is.

Op bladz. 4 vindt men eene bepaling van de Rekenkunde, die in den ouden druk niet staat. De numeratio, welke hierop volgt, is alleen veranderd, zijnde alle oude uitdrukkingen weg gelaten, en voorbeelden tot oefening in de plaats gesteld. De zamentelling, aftrekking, vermenigvuldiging en deeling zijn dezelfde, behalve de ophelderende uitgewerkte voorbeelden, die in den ouden druk voorkomen, maar in den nieuwen geheel zijn weg gelaten; waardoor er niet dan voorstellen tot oefening overblijven.

De vijf volgende regels, namelijk: de toepassing der vier eerstgenoemde op gelden, maten en gewigten, benevens de reductie, zijn aanmerkelijk verbeterd, zoowel in soort van voorstellen, als in de wijze van uitdrukking.

De aanmerking, welke wij in het vorige nommer, op het einde van deze regels gemaakt hebben, geldt ook hier. De toepassing derzelve geeft de ruimste stof aan de hand, en is in het dagelijksch leven van algemeen gebruik, waarom hier nog een aantal gemengde voorstellen behoorde te zijn, ten einde in voorkomende gevallen daarvan gebruik te leeren maken. Van dien aard waren eenigen der voorstellen, voorkomende in den ouden

den druk, onder den naam van oefeningen der ſpecien, welke hier geheel zijn weggelaten.

De voorſtellen voor den regel van drieën zijn over het algemeen verbeterd in uitdrukking, en het oude *Item* door andere woorden vervangen, offchoon zij in belangrijkheid weinig gewonnen hebben.

In ſommige opzigten is de behandeling der breuken veel verbeterd, offchoon de voorſtellen even onbelangrijk gebleven, en bijna allen met dezelfde woorden voorgedragen zijn.

De verandering van gedeelten en de regel van drieën zijn gebleven, wat zij waren; alleen is het getal der ſommen verminderd en de uitdrukkingen veranderd.

Nu volgt de praktijk, die in opzigt tot de voorſtellen merkelijk verbeterd en tot een redelijk geheel gebragt is. De zinrijke vragen, welke hier in den ouden druk voorkomen, zijn, gelijk het behoorde, achtergelaten.

De volgende regels, als: kasſiers-rekening, interest-rekening, oefening in den regel van drieën, tarra, zamengeſtelde regel van drieën, ketting-regel, verkeerde regel van drieën en verkeerde zamengeſtelde regel van drieën zijn allen in uitdrukkingen verbeterd en op onderſcheidene plaatſen vermeerderd: ook is de regel van egaliſatie, welke geene waarde had, weg gelaten.

Dit is de inhoud van den nieuwen druk van *Bartjens rekenboek*, vergeleken met den ouden, over welken eerſten wij nu nader onze meening moeten aan den dag leggen.

Wan-

Wanneer wij daartoe den titel het eerst bezien, dan vinden wij: *en elke regel met eene verklaring van denzelven vermeerderd.* Dit zou den onderwijzers in den waan kunnen brengen, als of hier breedvoerig over de gronden van iederen regel gehandeld werd, hetwelk echter geen plaats heeft; men vindt flechts aan het hoofd van iederen regel eene definitie; zoodat dit boek voor niets kan gehouden worden, dan voor eene verzameling van voorftellen, ter beoefening der theoretifche gronden, welke in BRUNT's *rekenkunde* en derzelver vervolg door BEVEL, of in het *rekenboek* van AENEAE befchreven zijn.

En wat de voorftellen zelven betreft; deze zijn allen nagezien, verbeterd en vermeerderd, waardoor het zeer in waarde gerezen, maar nog niet geworden is, wat het zijn konde. De drooge geest, welke in den ouden druk heerschte, is nog te veel in den nieuwen behouden, en daardoor nog eene onaangenaamheid terug gebleven, die in geen rekenboek voor kinderen moest gevonden worden.

Wij befchouwen dus dit werkje beneden alle rekenboeken, die thans ten gebruike in de fcholen zijn toegelaten, kunnende hetzelve echter, gepaard met dat van BRUNT of AENEAE, met voordeel gebruikt en zoo ten nutte der jeugd dienstbaar zijn.

Ro-

ROSALIA's *nalatenschap aan hare dochter* AMANDA, *of woorden eener goede moeder aan den geest en het hart harer dochter. Door* JAKOB GLATZ. *Uit het Hoogduitsch. Te* Leyden *bij* D. DU MORTIER en ZOON. 1810. 8vo. XII en 266 bladz. Prijs *f* 1 : 16 : 0.

„Het hoogere, edeler gevoel, dat in het „vrouwelijke geslacht ligt, op te wekken en te „voeden; den geest tot het ware, het hart tot „het goede en heilige te rigten en te leiden, „en tot de grondvestiging (vestiging) van een „edel vrouwelijk karakter, bij jonge lezeresfen, „welke reeds tot eenen meer gevorderden leef- „tijd gekomen zijn, mede te werken," — is het schoone doel van dit werkje van den beroemden GLATZ, die hetzelve beschouwd wil hebben als „een tegenstuk van WALDEMARS *nala-* „*tenschap aan zijnen zoon*," welk werk bestemd was ter vorming en veredeling van het hart van jongelingen: terwijl het een geheel uitmaakt met de overige werkjes voor de vrouwelijke jeugd, vroeger door hem uitgegeven (*).

Eene

(*) *Zedeleer voor jonge Meisjes in voorbeelden en vertellingen*, MINONA, en IDUNA *en* THEONE.

Eene allerbevalligst geschrevene levensschets van ROSALIA staat aan het hoofd. Zij woonde in een der bekoorlijkste streken van den *Rijn*; was de dochter van eenen rijken koopman, en genoot de zorgvuldigste, verstandigste en godsdienstigste opvoeding. Onuitsprekelijk gelukkig gevoelde zij zich door het bezit van hare ouders: „ Gelijk zich „ de wijnrank in digte kringen om eenen eiken „ stam slingert, even zoo hing het dankbaar „ hart der dochter, met teederheid en liefde, „ aan haren vader en (hare) moeder." Hare geestvermogens ontwikkelden zich op de gelukkigste wijze: haar hart hield gelijken tred met haar verstand. „ Zij werd, in de edelste beteekenis „ van het woord, eene waarachtig (waarlijk) „ schoone, vrome ziel, in welke het heerlijkste „ der aarde met het heerlijkste des Hemels in „ eene goddelijke harmonie vereenigd scheen." Zestien jaren oud zijnde, verloor zij haren vader: zij droeg dit verlies gelaten door haar geloof aan de Voorzienigheid; maar nooit vergat zij zijn beeld en zijne lessen. Zij werd wijs en goed, gelijk haar vader geweest was, en verkreeg de hand van een' edeldenkend man: hun echt was de gelukkigste, die men zich voorstellen kan. Zij werd moeder. Zij leefde geheel voor hare nieuwe betrekking. Hare twee zonen en twee dochters zoogde zij zelve, en zaaide in derzelver harten vroeg de hemelsche zaden der deugd. „ De „ moeder vervangt bij de kleinen, welke zij ter „ wereld brengt, de plaats van God; daarom

„ moet haar ook steeds haar beroep heilig, en
„ de zorg voor hare kinderen dierbaar wezen.
„ Zoo dra de zuigeling het eerste levenslicht
„ aanschouwt, gevoelt hij zich, door duizend
„ onoplosbare (onverbrekelijke) banden, aan zij-
„ ne moeder gebonden. Zij is hem de geheele
„ wereld; zij is hem God; zij is hem alles. In
„ hare liefderijke armen moet hij voor het ei-
„ genlijke leven ontwaken; aan haar hart moet
„ het zijne voor het schoone en goede beginnen
„ te gloeijen; van haar moet hij leeren, vrolijk
„ te lagchen, te vertrouwen, te beminnen. Al het
„ edele, 't geen (hetwelk) diep in het menschelijk
„ gemoed ligt, heeft gewoonlijk de moederliefde
„ in het hart van den zuigeling gestrooid, gelag-
„ chen, gedarteld, gezongen. Alles vermag deze
„ liefde op het teedere, buigzame kind, en lof
„ zij der moeder, welke niets aangenamers noch
„ gewigtigers in haren stand kent, dan haren
„ zuigeling, op de hartelijkste, zorgvuldigste wij-
„ ze, te vormen."

Uit dit oogpunt beschouwde zij haar moederlijk beroep, en vervulde het met alle naauwgezetheid. Van hare vier kinderen hield zij alleen EMIL en AMANDA over, die zich, op de gelukkigste wijze, ontwikkelden. De opvoeding van AMANDA bleef geheel voor de moeder, ook toen EMIL, in meer gevorderde jaren, reeds geheel aan het mannelijk toezigt was aanbetrouwd. De gezondheid van ROSALIA begon, onder deze edele bezigheid, te wankelen, en zij verwachtte eenen

vroeg-

vroegtijdigen dood. In uren van opgeruimdheid schreef zij wenschen, gebeden en lessen voor hare dochter op, en zoo ontstond voor deze, van lingzamerhand, deze geestelijke nalatenschap. Zij stierf, gelijk zij geleefd had, gelaten en godvruchtig.

Wij wilden dit een en ander mededeelen, omdat wij het van belang voor den lezer oordeelen, hem bekend te maken, *wie* in dit boek spreke; en tevens te doen opmerken, hoe wel gekozen de plaatsing van deze hoogst bevallige en belangwekkende levensschets is aan het hoofd van een boek, hetwelk de veredeling van het vrouwelijke hart bedoelt. De lezing van dit stuk kan niet nalaten, gunstig voorin te nemen voor alles, wat vervolgens, als uit de pen van zulk eene voortreffelijke voortgevloeid, hier gevonden wordt.

In dit alles heerscht de zachte en hartelijke toon eener teederbeminnende moeder, die niets grooter kent noch vuriger begeert, dan het geluk harer dochter. Roerend is de aanspraak aan AMANDA, geschreven in de onderstelling, dat op het tijdstip, dat deze dezelve lezen zal, de ziel van hare moeder zich in eene andere wereld bevinden zal. Vol wijsheid is de daarop volgende afdeeling over *het vrouwelijke geslacht*; betoogende deszelfs waardij en het gewigt der werkzaamheden, tot welken hetzelve bestemd is. De verdere afdeelingen behandelen de volgende onderwerpen: *gezondheid des ligchaams*; *vorming*

van het uiterlijke voorkomen; vrouwelijke bekwaamheden; beschaving van den geest; over het lezen; vorming van den smaak; veredeling des harte; nadenken over zich zelven; liefde voor de natuur; geloof aan God; onsterfelijkheid; belangrijkheid van het geloof aan de onsterfelijkheid; wederzien; heilzaamheid van het geloof, dat wij elkanderen eens, in een ander leven, zullen wederzien; godvruchtigheid; over de vorming tot godvruchtigheid; JEZUS *en zijn Godsdienst; standvastigheid; kinderlijke liefde en dankbaarheid; broeder- en zusterliefde; opgeruimdheid des gemoeds; menschenliefde; zachtmoedigheid; bescheidenheid en zedigheid; ijdelheid en koketterie; orde en zindelijkheid; eenige hoofdregelen, betrekkelijk den omgang met menschen; over den omgang met het mannelijke geslacht; vriendschap; liefde; huisselijk geluk; inschikkelijkheid en geduld; weelde; zucht tot verstrooijing; gevoel voor stille huisselijkheid; liefde, geloof, hoop.*

Zoo gewigtig deze onderwerpen zijn, zoo voortreffelijk is derzelver behandeling. Geene bladzijde kan men opslaan, of men vindt er woorden van wijsheid en gezond verstand; alom hoort men de taal der rijpe ondervinding en grondigste kennis der wereld en van het menschelijke hart: waarom wij ook zoo zeer verlegen zouden zijn met het kiezen van eene proeve, als wij met volle ruimte dit werkje aanprijzen aan alle jonge dochters, bij welke de beschaving van verstand en hart en hare vorming tot eene verhevene bestemming op hoogen prijs staan.

In

In één opzigt nogtans prijzen wij het minder aan. Niemand neme het in handen als een boek van *christelijke* vorming: (in de engere beteekenis van dit woord) want daartoe geeft het, naar onze overtuiging, veel te weinig. Zoo rijk in denkbeelden GLATZ alom is, waar hij over vrouwelijke verpligting zich uitlaat, zoo bekrompen komt hij ons voor, waar hij van vertrouwen op God, en dergelijke onderwerpen gewaagt, omdat hij steeds met stilzwijgen daarbij voorbijgaat wat ons, als *christenen*, den besten grond voor ons vertrouwen geeft. De Afdeeling over JEZUS *en deszelfs godsdienst*, heeft ons daarom ook niet voldaan. Volgens dezen titel verwacht men toch eene opgave van JEZUS lotgevallen en getrouwe vermelding van zijne leer; maar noch in het eene noch in het andere werd aan onze verwachting beantwoord. Veel te weinig treft men hier aan, om JEZUS te doen kennen, en warme belangstelling in zijnen persoon op te wekken. Hij verschijnt hier als de eerste der wijsgeeren, de deugdzaamste der menschen; maar ook als niet meer: van zijne wonderwerken, van zijne opstanding, van zijne opneming in den hemel wordt geen woord gerept: iets, hetwelk te meer verwondering moet baren, uit hoofde van het heerlijk praktikaal gebruik, 't welk van deze gebeurtenissen te maken is, als voorbeelden ter onzer leering, dat op een godgewijd gedrag, eene zalige opstanding en een heerlijk lot bij God volgt. Ten opzigte van de

opgave van JEZUS leer vallen deesgelijks aanmerkingen; doch die wij, om niet te uitvoerig te worden, niet willen ontwikkelen. Genoeg zij het dan, lezer! den wenk te ontvangen, dat, voor zoo ver CHRISTUS en *Christendom* betreft, men met reden meer verlangen kan, dan hier gegeven wordt.

De Vertaler verdient lof, vooral wegens naauwkeurigheid in de spelling. Verscheiden *Germanismen* zou hij hebben kunnen vermijden, als *zuigelingen* voor *kweekelingen*; *onoplosbare banden* voor *onverbrekelijke*; *benuttigd* voor *gebruikt*; *geestige kracht* voor *verstandelijk vermogen*; *redelijk* (vermoedelijk het Hoogduitsche *redlich*) voor *eerlijk*, *braaf*; *vernalatigen* voor *veronachtzamen* enz.

Leen

Leeslesjes voor Jonge kinderen, welke eerst beginnen te lezen. Gevolgd naar de spelling van den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK. *Te* Arnhem *bij* J. H. MOELEMAN Jun. 1810. 24 bladz. 8vo. Prijs *f* 0 : 1 : 0.

Dit boekje voldoet zeer wel aan den titel, daar de onderwerpen geheel onder het bereik des kinds vallen en er een goede toon in de wijze van uitdrukking heerscht.

Het is in lessen afgedeeld, die nu eens met romeinsche, dan weder met duitsche of cursive letteren gedrukt zijn, welke afwisseling van letteren, beter, naar het ons voorkomt, voor een hooger boek past, om den kinderen in den aanvang niet te veel te vergen, te meer, daar zij de verschillende gevormde letteren, in het vervolg zonder moeite leeren.

Wij kunnen dus dit boekje over het geheel, als een eerste leesboekje ten volle aanprijzen. — Zie hier ter nadere opheldering eene les uit hetzelve.

„ Het is van daag zeer koud.

„ Het water is stijf bevrozen.

„ De geheele straat is met sneeuw bedekt.

„ Waar-

„ Waarvan is de sneeuw gemaakt?
„ Wilt gij zulks weten, Christiaan?
„ Niets is gemakkelijker.
„ Loop, haal wat in uwe hand.
„ Nu, houd de sneeuw bij het vuur,
„ Zie eens, hoe zij smelt.
„ Het is enkel water, wat er van overblijft,
„ Dus blijkt het, dat de sneeuw van water
„ voorkomt.

BOEKBEOORDEELINGEN.

N°. I. *Eenige vragen over den Godsdienst. Te* Leeuwarden *bij* J. W. BROUWER 1808. 8vo. IV en 35. bl. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

N°. II. *Eenige vragen over den Godsdienst voor Meergevorderden. Bij* denzelfden 1808. 8vo. VIII en 36 bl. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

Wij voegen deze beide leerboekjes hier bij elkander, om dat dezelve onderling in verband ſtaan en als het ware een geheel uitmaken; daar het *tweede*, in het geven van onderwijs, zeer geſchikt het *eerſte* kan opvolgen. Uit de onderteekening der voorberigten voor beiden, zien wij, dat A. BRINK, *in leven Leeraar der Hervormde Christenen te Leeuwarden*, maker van dezelve is. Ik zwijg van het nut, hetwelk de brave, kundige en werkzame BRINK, maar die door den dood te vroeg der christelijke kerk is ontrukt, door andere ſtichtelijke geſchriften heeft aangebragt; maar niet minder groot zijn vooral zijne verdiensten als onderwijzer der jeugd in den godsdienst.

Wij zien uit zijne onderwijsboekjes (waar van wij zulk een aantal bezitten), zoo wel uit die over den godsdienst als over de gewijde geſchiedenis-

sen handelen, dat de man niet alleen een verlicht en kundig leeraar was, maar dat hij eene groote kinderkennis bezat. Hij weet zoo van trap tot trap voort te gaan, de vatbaarheid der jeugd niet uit het oog te verliezen, of vult derzelver geheugen niet op met zaken, die geheel buiten hun bereik vallen.. Hij zorgt voor het verstand en hart beide, en vlecht in zijne leerboekjes (schoon de verouderde verdeeling volgende) het onderwijs in de Christelijke Zedekunde in, en toont hierdoor boven vooroordeelen verheven te zijn, die in zijn kerkgenootschap zoo algemeen plegen te heerschen; namelijk dat een leeraar onregtzinnig was, die zedekunde leerde; even als of het Christendom zonder deugd en zedelijkheid kon bestaan. Kort en bondig behandelt hij alle grondwaarheden van den Christelijken Godsdienst, en geeft den onderwijzers zeer gepaste aanleiding, om het behandelde verder uit te breiden. Hij dringt niet met eene schoolsche geleerdheid in verborgenheden in, en vermijdt alle uitdrukkingen, kunsttermen of benamingen van leerstukken, onder dien naam in den Bijbel onbekend.

Het is hierdoor, dat de Schrijver zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt met het uitgeven van zijne leerboeken over den Godsdienst; zoo dat hij zich de dankbaarheid en hoogachting van het levend en volgend geslacht heeft verworven. Zijne leerboeken worden door geene andere overtroffen, hetgeen men meer en meer begint in te zien. Dezelve worden dan ook al meer en meer ingevoerd

en

en gebruikt, gelijk de menigvuldig herhaalde uitgaven derzelve alreede aantoont.

Hetgeen wij tot dus ver van 's Mans leerboeken in het algemeen gezegd hebben, passen wij ook geheel op de twee door ons hier aangekondigde boekjes toe, waarvan wij ronduit zeggen, dat dezelve de beste zijn, die wij in dit opzigt kennen; zonder anderen te verwerpen, waarin ook vragen zonder antwoorden zijn opgegeven.

Wij vinden in beide niets dan *vragen*, die zeer wel zijn uitgekozen en waarop de leerlingen de antwoorden zoeken moeten. Bij No. 1. zullen zij het best te regt raken in de *Handleiding voor mijne leerlingen*, door BRINK, voor de eerstemaal uitgegeven in 1797, en waarvan reeds de *vijfde* druk het licht ziet: bij No. 2. zullen de *meergevorderden* door eene naauwkeurige lezing van dit handboek, en door het aandachtig nadenken van het verkregen onderrigt, het best in staat gesteld worden, om de voorgestelde vragen te beantwoorden.

Zulk eene leerwijze vindt *Recensent* zeer goed. Sedert jaren bezigde hij dezelve ook door het opgeven van vragen, die hij liet afschrijven; maar sedert de uitgave dezer boekjes, maakt hij met veel vrucht daarvan gebruik bij zijne leerlingen. Hij heeft bij ondervinding, dat de leerlingen hierdoor meer tot nadenken worden opgescherpt, en dat zij de opgegevene les niet zoo kunnen naklappen, zonder dezelve te begrijpen; dat de waarheden beter in het geheugen geprent worden, en

 dat

dat de kinderen de vragen beter weten te beantwoorden, al worden dezelve ook met andere woorden, als die opgegeven zijn, voorgesteld. De leerlust wordt door deze leerwijze meer opgewekt, en de jonge lieden verkrijgen bovendien hierdoor meerdere vaardigheid, om hunne gedachten schriftelijk uit te drukken. Maar *Recensent* wil ook gaarne bekennen, dat men, met alle leerlingen dien weg niet kan inslaan, om hen opgegevene vragen schriftelijk te laten beantwoorden. Een verstandig onderwijzer zal van zelfs zijne leerlingen in afzonderlijke klassen afdeelen en zijn onderwijs naar derzelver verschillende vermogens inrigten.

Wij hopen, dat deze boekjes bij onze landgenooten ook met dezelfde goedkeuring zullen ontvangen worden als de vorige, en alomme veel nut zullen stichten; ofschoon de Schrijver ze alleen tot gebruik van zijne leerlingen, en niet tot eenen leiddraad voor anderen heeft uitgegeven.

Elk is in twaalf Hoofdstukken verdeeld, die gelijke opschriften hebben, en welke dezelfde zijn, die men vindt in zijne *Handleiding* enz. en in andere onderwijsboekjes van den Schrijver *over den godsdienst.* Ieder Hoofdstuk is weder in *twee lessen* verdeeld. Zie hier den inhoud: *Hoofdst.* I. *Over den Godsdienst.* II. *Over den Bijbel.* III. *Over de Schepping en Voorzienigheid.* IV. *Nader onderrigt omtrent God.* V. *Over de Engelen en Menschen.* VI. *Over de Verlossing door Jezus Christus.* VII. *Over het Geloof, de Bekeering en de Heiligmaking.* VIII. *Over onze verpligting om-*

omtrent God. IX. *Over de zorg voor zich zelven.* X. *Over de Pligten, die wij aan anderen verschuldigd zijn.* XI. *Over de Kerk, den Doop en het Avondmaal.* XII. *Over den toekomenden stand.*

Onze lezers verschoonen ons, dat wij bij deze boekjes zoo lang verbeiden; wij wenschten dezelve aan hen regt te leeren kennen, en het is ook om die reden, dat wij uit ieder nog iets ter proeve mededeelen. Daartoe kiezen wij uit beide de *tweede les* van het VI. Hoofdstuk uit, ten einde dezelve te beter te kunnen vergelijken. In N°. 1. komen aldaar deze vragen voor:

„ 1. Hoe werd Jezus, de grootste leeraar en „ weldoener, door zijn eigen volk behandeld?

„ 2. Hoe gedroeg hij zich hieronder?

„ 3. Dachten zij allen zoo verkeerd omtrent „ Hem?

„ 4. Toonde Jezus niet, onder dat alles, veel „ grootheid van ziel te bezitten?

„ 5. Blinkt de onschuld van Jezus in zijn laat„ ste lijden niet overal ten sterkste door?

„ 6. Heeft Jezus zich niet vooral groot be„ toond in zijn lijden en sterven?

„ 7. Heeft Hij vooraf het oogmerk van zijnen „ dood aan anderen opengelegd?

„ 8. Wat leerden de Apostelen hieromtrent?

„ 9. Wat verstaan zij door de regtvaardiging „ des zondaars voor God?

„ 10. Moeten wij dit leerstuk niet als zeer be„ langrijk beschouwen?

„ 11. Kan hetzelve, regt begrepen zijnde, wel „ aanleiding geven tot zorgeloosheid?

„ 12. Is de opſtanding van Jezus uit den dood „ voor ons niet van het grootſte belang?

„ 13. Kan men zich op het getuigenis der „ Apostelen in dit gewigtig ſtuk gerust verlaten?

„ 14. Hoe hebben de vijanden van Jezus deze „ waarheid bevestigd?

„ 15. Verkeerde Jezus met zijne vrienden niet „ geheel anders na zijne opſtanding, dan te vo„ ren?

„ 16. Waarom deed Hij dat?

„ 17. Wat leert ons het Evangelie meer van „ de heerlijkheid onzes Verlosſers?

„ 18. Is de beſchouwing hiervan niet troost„ rijk voor den Christen?

„ 19. Hoe is de ganſche inhoud van dit hoofd„ ſtuk geſchikt, om ons tot eenen godvruchti„ gen wandel aan te ſporen?"

In N°. II vinden wij op de aangehaalde plaats deze vragen:

„ 1. Kan men het ganſche leven van Jezus „ niet als eene aaneenſchakeling van allerlei on„ aangenaamheden beſchouwen?

„ 2. Welke reine genoegens ondervond Hij on„ der dit alles?

„ 3. Wat hebt gij omtrent het afſcheid van „ zijne leerlingen op te merken?

„ 4. Kan het gedrag in Gethzemané wel met „ zijn verheven karakter worden overeen gebragt?

„ 5. Hoe

„ 5. Hoe konde men Jezus zonder oproer ge-
„ vangen nemen en ter dood brengen, daar Hem
„ zoo vele duizenden aanhingen?

„ 6. Waarom heeft Jezus niet meer van het
„ oogmerk van zijn lijden en sterven gesproken?

„ 7. Waarom hebben de Apostelen juist het
„ tegendeel gedaan?

„ 8. Moeten wij in het leerstuk der verzoening
„ ons niet zorgvuldig van alle onbijbelsche uit-
„ drukkingen wachten?

„ 9. Wat kunnen wij er dan in het algemeen
„ van zeggen?

„ 10. Mag men deze leer betwijfelen, omdat
„ wij dezelve niet regt kunnen doorzien?

„ 11. Welke verkeerde begrippen moeten wij
„ in het leerstuk der regtvaardiging trachten te
„ vermijden?

„ 12. Is de opstanding en verdere verheerlij-
„ king van Jezus voor ons niet allerbelangrijkst?

„ 13. Wat denkt gij van het bewijs voor de
„ waarheid der opstanding van Jezus, dat de
„ Apostelen dit met hunnen dood bekrachtigd
„ hebben?

„ 14. Waarom is Hij niet aan de (zijne) vijan-
„ den verschenen?

„ 15. Wordt de waarheid zijner opstanding,
„ door hetgeen op den beroemden Pinksterdag
„ voorviel, niet ten sterkste bevestigd?

„ 16. Hoe kan men Jezus als zijnen voorspraak
„ in den hemel beschouwen?

„ 17. Mag men Joann. 17: 9, 24 als een be-
„ wijs hiervoor bijbrengen?

„ 18. Wie kunnen zich met deze waarheid „ vertroosten?

„ 19. Hoe kunnen wij, door hetgeen in dit „ hoofdstuk behandeld is, tot het eeuwig plan „ van God, om zondaren te zaligen, worden „ opgeleid?"

Beide boekjes zijn kerkelijk *geapprobeerd.* — In het begin van beide vinden wij *pag.* 1 voor *bladz.* in het Nederduitsch. Ook zijn ons nog de volgende onnaauwkeurigheden in dezelve onder het doorlezen voorgekomen, welke voor het grootste gedeelte onder de drukfouten te rangschikken zijn; maar die wij hier vermelden, om den drukker bij eene tweede uitgave daarop opmerkzaam te maken. In N°. I hebben wij gevonden; bl. 1 *leeddraad* voor leiddraad. Bl. II *om den waren zin* (,) *van hetgene zij geleerd hebben* (,) *regt te verstaan.* Bl. III *verstaat* (,) *hetgeen. Opstellen;* (beter zonder (;) Bl. 2 *'t geen. Recensent* zoude liever voor *'t* schrijven *het* en deze schrijfwijze afkeuren, welke men op meer plaatsen vindt; b. v. bl. 3 *in 't bijbrengen*, en op bl. 14, 31 en 33 *in 't algemeen.* Bl. 4 *zijn zij* (dezelve) *geschreven.* Bl. 5 *Is* (,) *hetgeen er* enz. Bl. 6 *Bestierd.*, ook bl. 24; bl. 8 *bestier*, liever *bestuurd*, *bestuur.* Bl. 12 *verstaar* (t); *wat* (welke) *troost.* Bl. 16 *was* (,) *hetgeen er in zijn twaalfde jaar voorviel* (,) *niet* enz. *Is* (,) *hetgeen er.* Bl. 18 *Israëliten* (ie); het enkelv. is Israël*iet.* Bl. 24 *zelfsliefde*, *zelfskennis*, beter zonder *s.* Bl. 31 *Hoe behoort elk* (,) *omtrent hetgeen in zijn Kerk-*

ge-

genootschap geleerd wordt (,) *te werk te gaan?* Bl. 32 *duide-* (lijk), en op bl. 35 vr. 15 staat het woord *wel* eenmaal overtollig.

Bij het doorlezen van N°. II teekenden wij de volgende onnaauwkeurigheden op: bl. III *In 't onderwi zen; van hun* (hen). Bl IV en VIII *van zelf* (s). Bl. V *In zijn verband* (hun, derzelver. Bl. VII *'t opstellen*. Bl. 3 *In 't onderzoeken*. Bl. 4 *Is* (,) *hetgeen — voorkomt* (,) *voor ons; Wat denkt gij* (,) *van hetgeen. Niet aan* (,) *hetgeen.* Bl. 9 *menschkunde*, liever *menschenkennis.* Bl. 10 en 15 *Israëliten* (ie). Bl. 11 *Bestierd* (uu). Bl. 20 *Hegt* (ch). Bl. 23 *Menschen* (,) *die, zijn* (,) *dan. Hoe verstaat gij* (,) *hetgeen wij lezen. Behooren wij* (,) *het niet. van hun* (hen). *Huizelijke* (huisselijke). Bl. 24 *benaadeeling* (a); *bestiering* (u); *beoordelen* (ee). Bl. 25 *niet van zelf* (s). *Toon eens* (,) *welke.* Bl. 26 *Omtrent de* (n) *lof. Der voorwendsels* (,) *welke.* Bl. 31 *De* (n) *zelven toeëigenen.* Bl. 32 *Van hun* (hen) *gevorderd.*

Ik eindig dit verslag met de woorden des Schrijvers in zijn Voorberigt. Dat, daar men zich meer en meer in het godsdienstig onderwijs er op toelegt, om die waarheden alleen te behandelen, die invloed hebben op ons hart en wandel, „ wij hierdoor des te nader zullen komen „ aan het uitmuntend onderwijs van onzen groo„ ten Meester: de oude en beproefde leer van „ Jezus Christus zal langs dien weg meer in „ hare schoonheid gekend en beleden worden, en

 „ men-

„ menschelijke bijvoegselen zullen van zelfs vervallen. Gave God, dat dit maar tot stand kwame, en dat velen niet slechts met hunnen mond, maar met hun hart en wandel Jezus als hunnen Heer en Zaligmaker eerbiedigden. (!)"

Beginsels en regelen der Hollandsche Spraakkunst. Tweede en verbeterde Druk. Zijnde de eerste uitgegeven onder den titel van: Korte Schets der Hollandsche tale voor eerstbeginnenden. Te Rotterdam *bij* W. LOCKE, *op de* Spaansche Kaai. 1809. 8vo. 16 bl. Prijs *f* 0 : 3 : 0.

Alvorens ons met de beoordeeling van dit Stukje in te laten, moeten wij van deszelfs bestemming iets zeggen. Daartoe kunnen wij niet beter doen, dan het berigtje, dat aan de tegenzijde van den titel geplaatst is, over te nemen. „ Dit korte schetsje," luidt het: „ wordt eeniglijk (alleenlijk) in het licht gegeven, om te dienen tot eene algemeene handleiding, waaruit de jeugd de regelen en deelen der taal in haar (het) geheugen zal kunnen prenten, om dezelve, bij verdere oefening, vaardig op alle woorden, in derzelver menigvuldig gebruik en be- „ trek-

„ trekkingen, toe te passen. En dewijl hetzelve,
„ tot dat einde, moet van buiten worden ge-
„ leerd, zal het niemand bevreemden, dat hij
„ daarin geene uitgebreider regelen, aangaande de
„ vorming of de vervoeging der taaldeelen aan-
„ treft, als welke tot het hoogere onderwijs be-
„ hooren."

Uit deze woorden mogen wij veilig het besluit trekken, dat dit blad aan kinderen, bij welke nog geene taalgronden gelegd zijn, moet in handen gegeven worden; aan kinderen, die, uit eene laagste klasse komende, in eene volgende met het systematische onderwijs der taal zullen aanvangen, voor welke dus duidelijkheid, eenvoudigheid en eene geregelde opeenvolging hoofdvereischten zijn. Laat ons nu dit blad, uit dat oogpunt beschouwd, van naderbij bezien.

Bl. 1. worden aanstonds de taaldeelen, in drie hoofdsoorten onderscheiden, opgenoemd, en voor dat de bepaling van elk derzelve (niet eens van de zelfstandige naamwoorden) gegeven is, leest men er van *enkel-* en *meervoudig* getal, van *mannelijk*, *vrouwelijk* en *onzijdig* geslacht, en van vier naamvallen, zonder eenige algemeene verklaring te laten voorafgaan; alleen staat er aangeduid, wanneer elke naamval plaats heeft.

Bl. 2. Van de tweede hoofdsoort van rededeelen, werkwoorden bevattende, wordt eene bepaling gegeven, en met één, wat van de werkwoorden in het kort te zeggen is, ten opzigte van derzelver *rangen*, *soorten*, *wijzen* en *tijden*,

den, aangestipt, en daarna de kleinere rededeelen genoemd.

Bl. 6, van onderen. Nu krijgt men eigenlijk eerst eene bepaling van elk der taaldeelen en hier en daar eenige bijzonderheden aangeroerd. De verbuiging van de lidwoorden, zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, als mede van de voornaamwoorden, wordt uitvoerig aangewezen en de laatste in derzelver soorten onderscheiden. Van de werkwoorden wordt niet meer gerept; doch men wilde geene uitvoerige regels voor de vorming van derzelver wijzen, tijden en personen opgeven, dewijl die tot het hooger onderwijs behooren. Maar waarom heeft men niet al bij de verbuiging, in plaats van regelen, voorbeelden gegeven? — Van de voornaamwoorden moest men nu natuurlijk op de kleinere rededeelen springen (bl. 14), en, na eene bepaling van dezelve gegeven, en er een paar aanmerkingen, uit WEILAND overgenomen, bijgevoegd te hebben, is het blad gevuld met *woorden, welke kunnen dienen om van buiten gespeld of ook om ontleed te worden.*

Het zijn niet anders dan zeer korte definitien van elk der taaldeelen, die noch ter ontleding, noch tot van buiten spellen geschikte stof opleveren. Welke aanleiding heeft buitendien een kind tot een van beiden in dit blaadje gekregen? Het uitgewerkte voorbeeld, bl. 16, zal dit toch niet toonen moeten.

Wij wenschten wel eens te weten, tot hoe ver de maker van dit blad zijne kinderen met deze be-

beginsels en regelen meent te brengen. Zou hij zich waarlijk voorstellen, dat hij met dezelve leerlingen kan vormen, in staat om behoorlijk volzinnen te analijseren? Zou het van buiten leeren der aangestipte regelen de tooverkracht bezitten, om hun die geschiktheid mede te deelen? Zou hij in der daad van meening zijn, dat men den kinderen de taaldeelen met al derzelver bijzonderheden slechts hebbe voor te zetten, als eene spijs, die voor hun verstand verteerbaar is? Zijn dan de vermogens der kinderen, die in de middelste klasse zijn, naar den tegenwoordigen loop van zaken, genoegzaam ontwikkeld, om zich met afgetrokken denkbeelden, hoedanige de taal oplevert, bezig te houden? Wordt door de al te spoedige opeenvolging der regelen het eene niet door het andere verdrongen? Is het mogelijk, dat zij dezelve zonder verdere verklaring begrijpen? Of denkt men, dat, al wisten zij de woorden en volzinnen op eenen natuurlijken toon, die bloot werktuigelijk zijn kan, na te zeggen of op te dreunen, zulks een bewijs is, dat zij de zaak begrepen hebben? Hoe menig Onderwijzer denkt hier niet aan de groote zwarigheden, die met het onderwijs in de taal voor kinderen verbonden zijn, en hoe hij, in weerwil van alle hem mogelijke duidelijkheid, eenvoudigheid, geregelde opklimming en aaneenschakeling, altijd minder afdoet, dan hij zich voorstelde, omdat de kinderen nog niet genoeg gewoon zijn om in het afgetrokkene besluiten te trekken, die niet onmiddellijk

lijk van zinnelijke voorwerpen afkomen. Wanneer men alleen nagaat; hoeveel moeite en tijd het kost, om de kinderen voor eerst duidelijke denkbeelden van de onderscheiden taaldeelen in het algemeen te geven, — en hiertoe moet de Onderwijzer, die zich niet met oppervlakkige bepalingen vergenoegt, toch komen, — hoe veel zal er dan niet noodig zijn, om hun al de bijzonderheden van elk derzelve eigen te maken! Het is zeker, dat, wanneer de eerste grond gelegd is, het overige vrij wat minder moeite geeft. Maar hoe zal men dien eersten grond leggen? — Is het goed, elk taaldeel geheel af te handelen, alvorens aan een volgend te beginnen? Of is het beter en tevens natuurlijker, den kinderen eerst alleen van elk derzelve in het algemeen een juist denkbeeld bij te brengen, hun dezelve van elkander te leeren onderscheiden, en niet eerder in bijzonderheden te treden, voor dat zij in staat zijn om met vlugheid een volzin te ontleden, waarna men met vrucht elk taaldeel in het breede kan behandelen, zonder dat men als dan behoeft te vreezen, dat de kinderen de zaken zullen verwarren, hetwelk bij de meeste het geval zijn zoude, wanneer men op de tegengestelde wijze te werk ging? — Dan wij mogen den zamensteller van dit blaadje niet ten onregte beschuldigen; het voorbeeld, bl. 16 geplaatst, toont, dat hij hieromtrent dergelijke denkbeelden heeft; wij vinden daar althans ten eerste voor eerstbeginnenden alleen de taaldeelen aangewezen, en ten tweede

voor

voor meergevorderden de meer naauwkeurige onderscheidingen opgenoemd. Doch wij moeten al weder vragen: is hij waarlijk van zulk eene meening, waarom dan niet begonnen met eene eenvoudige bepaling der taaldeelen, zoo als wij er nu eene achter aan vinden, (schoon daar tot een geheel ander einde geplaatst) en daarna de zaak verder uitgebreid? Dit zou in der daad voor de behoeften der scholen beter gezorgd zijn, dan het overnemen van regelen uit andere spraakkunsten, hoewel het natuurlijk meerdere moeite zoude opleveren; doch wie bij het schrijven voor anderen alleen hun nut beoogt, kiest, zoo ver zijne vermogens reiken, ook het moeijelijkste, wanneer dit het meeste nut te weeg brengt. De begeerte om ook wat te schrijven, behoorde nimmer in aanmerking te komen.

Waartoe zal men evenwel dit blad kunnen gebruiken? Men geve het vooral niet aan eerstbeginnenden, (hoewel het bij de eerste uitgaaf daartoe geheel bestemd was) voor dezulken is het zoo goed als latijn. Tot eene afwisseling zou men het in eene hoogste klasse den kinderen kunnen in handen geven, om van tijd tot tijd eens kortelijk al de taaldeelen te doorloopen, of om dezelve te laten uitbreiden, enz. doch ook dan nog zou de opeenvolging hier en daar meer geregeld moeten zijn, zoo als wij in het begin van bl. 1. aantoonden.

Den tweeden druk vinden wij, uit hoofde van sommige nadere uiteenzettingen der bepalingen en re-

regelen van meer waarde dan de eerste. Bij denzelven zijn op den titel de woorden *voor eerst-beginnenden* weg gelaten.

AANKONDIGING.

Nuttige en vermakelijke School tot onderwijs van kinderen, in de Steden en ten Platten-Lande. Vier Stukjes. Vijfde Druk. Te Dordrecht *bij* A. BLUSSÉ *en* ZOON. *Eerste en Tweede Stukje* 1809, *Derde Stukje* 1810. Prijs van elk Stukje *f* 0 : 6 : 0.

De bovenstaande boekjes, wier nut algemeen erkend wordt, blijkens de onderscheidene drukken daarvan reeds verkocht, zijn weder op nieuw uitgekomen en van zeer vele voorgaande gebreken gezuiverd; en daar dit werkje door ons, voor een der beste Huis- en Schoolleesboeken gehouden wordt, konden wij niet langer vertoeven, dit schoone werkje op nieuw den onderwijzers aan te prijzen, benevens de, daarbij behoorende, voortreffelijke handleiding, ten titel voerende: *iets over het eerste onderwijs der jeugd, en het regt gebruik van de nuttige en vermakelijke school.*

BOEKBEOORDEELINGEN.

Bijbelsche Voorbeelden, ter bevordering van godsvrucht en deugd. Een Leesboek voor jonge lieden, zoo voor de derde klasse in de Scholen als tot bijzonder gebruik, door N. ANSLIJN, N. Z., *Stadsschoolhouder te* Haarlem. *Te* Leyden *bij* D. DU MORTIER en ZOON. 1811. 8vo. VIII en 119 bladz. Prijs *f* 0 : 6 : 0.

Leeringen wekken, voorbeelden trekken. De ondervinding, welke deze waarheid tot een spreekwoord gemaakt heeft, is die van elk, wie zich toelegt op de kennis van het menschelijk hart, van de handelingen der menschen en bijzonder van de oorzaken en beweegredenen derzelve. Het grootste deel voelt zich gedrongen, na te volgen hetgeen het voor oogen heeft. Dit is te sterker bij die, wier oordeel minder vlug, en wier verstandsvermogens over het geheel niet zoo geoefend zijn. Bij kinderen is deze zucht algemeen, dewijl, de hunne nog minder ontwikkeling erlangd hebbende, zij dikwijls als gedachteloos nabootsen, wat zij aan anderen bemerken. Ondertusschen is deze neiging eene onwaardeerbare gave van den Schep-

per, en niet dan met het wijsste oogmerk in ons gelegd. Wie zijne rede behoorlijk gebruikt, ziet daarin het eenvoudigste, het natuurlijkste middel om te geraken tot eenen trap van geoefendheid, welke langs andere wegen zelden verkregen wordt. Inzonderheid op het hart maken de handelingen van anderen eenen diepen indruk, en nog meer op dat van kinderen en jonge lieden. Hen door het voorhouden van goede daden tot navolging aan te moedigen, hun de gevolgen van slechte handelingen zelven te laten zien en door voorbeelden hun hart een afgrijzen van dezelve te doen hebben, is ongetwijfeld de kortste en zekerste weg om hun hart te vormen, om hun het zedelijk goed te doen begeeren en het kwaad te doen schuwen. De Bijbel nu bevat een schat van zulke voorbeelden, waarvan wij ons met het beste gevolg kunnen en moeten bedienen. Voor jonge lieden kan dan eene zorgvuldige verzameling derzelve niet dan zeer heilzaam en ten hoogste nuttig wezen, voornamelijk wanneer zij worden voorgesteld op eenen toon, die het hart treft en voor het goede bereidwillig maakt. En in dit opzigt mogen wij ons verheugen, dat de werkzame ANSLIJN, die reeds andere behoeften voor de jeugd met een gewenscht gevolg vervuld heeft, in de bearbeiding dier voorbeelden bij uitstek gelukkig geslaagd is, zoodat hij met de uitgave derzelve aan onze jonge lieden een waarlijk belangrijk geschenk heeft gedaan. Wij willen den lezer gelegenheid geven zelve te oordeelen, en, na hem wat nader met het boekje bekend gemaakt te hebben,

op-

opgeven de vereischten, welke wij ons voorstellen, dat een werkje als dit behoort te hebben, waaraan wij het te gelijker tijd zullen toetsen, en dit zal dan onze gedachten over hetzelve bevatten.

De voorbeelden, die wij voor ons hebben, zijn in drie hoofdklasfen onderscheiden naar de verdeeling, die wij gewoon zijn van de zedelijke pligten te maken, namelijk die jegens God, jegens anderen en jegens ons zelven. In elk dezer drie hoofdverdeelingen worden eenige, doorgaans de eerste, pligten kort uit een gezet, aan het hoofd door daartoe betrekkelijke Bijbelplaatsen aangewezen en hier en daar in den tekst opgehelderd, waarbij van VAN HAMELSVELD's *Bijbelvertaling* gebruik gemaakt is. Op ieder dezer volgen de voorbeelden, die tevens tot aanmoediging en waarschuwing verstrekken, en die doorweven zijn met korte wenken en leeringen, om jonge lieden te leiden in het maken van toepassing daarvan op zich zelven, zijnde meest bij al de pligten en voorbeelden eenige dichtregelen geplaatst, welke gedeeltelijk des Schrijvers eigene, gedeeltelijk ook van anderen ontleend zijn. Uit hetgene wij gezegd hebben, als mede uit titel en voorberigt van het werkje, is het doel met hetzelve op te maken; zien wij in hoe ver de Schrijver hetzelve bereikt heeft

Zullen de voorbeelden eene gewenschte uitwerking te weeg brengen, dan moeten zij vooreerst *treffend* zijn, en welke kunnen dit meer zijn dan die van JEZUS, ABRAHAM, JOZEF, DANIËL, DA-

VID, die van KAÏN, JONA, NABAL, ABSALOM, beide tot leering en waarschuwing? Deze en dergelijke heeft de Schrijver overal gekozen en zorgvuldig bijeengezameld.

Daar het boekje voor jonge lieden bestemd is, moesten die voorbeelden genomen worden, welke meest voor hen geschikt zijn, en deze moesten voorgesteld worden naar de vatbaarheid en den trap van ontwikkeling, die men bij hunne jaren kan vooronderstellen. Ook dit heeft ANSLIJN niet uit het oog verloren, en zelfs hier en daar, wat het historische betreft, eenige ophelderingen geplaatst, ten einde het verhaal te meer licht bij te zetten. Wat nu den toon en stijl aangaat, deze is over het geheel roerend en uitlokkend tevens. Hier is hij verhalend, dáár zedelijk verheven, meestal gedurig afwisselend. Uitdrukking en woorden zijn niet kunstig gezocht, maar bij het onderwerp passende, nu eenvoudig, dan meer zamengesteld, doorgaans krachtig en veelbeteekenend. De achtergevoegde versjes geven eene zeer goede afwisseling.

Maar, zullen voorbeelden den gewenschten indruk maken, dan is het voor jonge lieden niet genoeg enkel te verhalen; men moet hun ook aanleiding geven om de verhalen voor hun hart nuttig te doen zijn, en dit bereikt men best door korte wenken, enkele vragen, die op het hart aangaan, niet te veel herhaalde waarschuwingen, maar die in de ziel dringen, eenvoudige leeringen. De Schrijver heeft dezelve om die reden in zijn werkje ruimschoots, doch niet overtollig, ver-

verspreid, en in dit opzigt vinden wij het zeer gepast, dat hij, alvorens tot de voorbeelden van eenen pligt over te gaan, kortelijk dezen pligt uiteen zet, door bijbelplaatsen, gepaste vermaningen als anderzins aandringt, en eindelijk JEZUS als het eerste en volmaaktste voorbeeld ter navolging voorstelt, — in één woord, het werk bewaarheidt ten volle den titel: *ter bevordering van godsvrucht en deugd.*

De geheele wijze van bewerking, die wij bekennen verre van de gemakkelijkste taak geweest te zijn, maakt het zoowel tot leesboek voor de hoogste klasse, als tot bijzonder gebruik geschikt; want hoewel met leeringen doorzaaid, blijft er voor den onderwijzer altijd ruime stof ter uitbreiding over, en deze zal hem des te gemakkelijker vallen, daar opmerkzame leerlingen als van zelven tot de waarheden geleid worden, die hij hun wil voorhouden en doen gevoelen.

Eindelijk, op druk, taal en spelling valt niets aan te merken, en het werkje bezit ook van dezen kant al de hoedanigheden, die het voor de scholen kunnen aanprijzen, zoo dat wij niet twijfelen, of het zal, meer bekend zijnde, in veler handen komen, hetwelk wij hartelijk wenschen, dat den verdienstelijken ANSLIJN blijve aanmoedigen om bij voortduring voor onze vaderlandsche jeugd werkzaam te zijn.

Wij kunnen ons niet weerhouden den lezer tot slot eene kleine proeve uit het werkje mede te deelen,

 „LIEF-

„ LIEFDERIJK VERKEER TUSSCHEN BROE-
„ DERS EN ZUSTERS.

„ *Weest onderling eensgezind.* Rom. 12. vs. 16.

„ Gelukkig het huisgezin, waar broeders en „ zusters door den band van liefde en vriendschap „ op het naauwst zamen verbonden zijn; waar „ slechts ééne ziel en één zin de onderlinge be„ langen regelt en bestuurt; waar de vreugde des „ eenen ook die des anderen uitmaakt, en de „ smart des eenen het deelnemend hart des ande„ ren op eene gevoelige wijze aandoet. Vrede „ heeft in zulk een huisgezin zijnen zetel geves„ tigd, en deelt aldaar met eene milde hand zij„ ne goddelijke weldaden uit. Met zijne broeders „ en zusters in vrede en vriendschap te verkee„ ren, is een geluk, dat zich niet laat beschrij„ ven, maar wel gevoelen. O, mogten toch alle „ broeders en zusters naar dit geluk trachten! „ mogten zij door liefde, eensgezindheid en in„ schikkelijkheid, vrij van alle afgunst of jaloezij, „ den band van broedermin naauwer te zamen „ trekken, hoe gelukkig zouden zij zich dan ge„ voelen! Hoe zeer zouden zij door zulk eene „ onderlinge liefde de vreugde en het geluk hun„ ner ouderen vermeerderen! Broeders! zusters! „ als gij dit beseft, als gij zoo handelt, dan kunt „ gij u van den goddelijken bijstand verzekerd hou„ den, want

„ Waar liefde woont, gebiedt de HEER den zegen;
„ Dáár woont Hij zelf, dáár wordt zijn heil verkregen,
„ En 't leven tot in eeuwigheid."

„ MAR-

„ MARTHA, MARIA *en* LAZARUS, *een tafereel*
„ *van waar huisselijk geluk.*

„ Wenscht men nog een voorbeeld van liefde-
„ rijk verkeer tusschen broeders en zusters, en
„ tevens de bron te leeren kennen, waaruit het
„ waar huisselijk geluk voortvloeit, dan denke
„ men aan MARTHA, MARIA en LAZARUS, aan
„ dat goede huisgezin te *Bethanië*, het welk JE-
„ ZUS met zijne bijzondere vriendschap en liefde
„ verwaardigde. JEZUS had MARTHA, MARIA en
„ LAZARUS lief; hij noemde zelfs dezen laatsten
„ zijn vriend; hij bragt menig uur in dit huis-
„ gezin in den schoot der vriendschap door, en
„ vermeerderde door dezen vertrouwelijken om-
„ gang de zalige tevredenheid, welke in dezen
„ huisselijken kring haren zetel gevestigd had.

„ MARTHA, MARIA en LAZARUS beminden el-
„ kander met hartelijke teederheid; zij behoorden
„ onder de welgezinde en deugdzame Israëliten,
„ en hadden slechts één doel, dat was: voor
„ God, voor elkander en voor anderen te leven.
„ JEZUS noemde zich hun vriend — meer bewijs
„ heeft men nopens de goede gezindheid, welke
„ in dit huisgezin heerschte, niet noodig. — JE-
„ ZUS hun vriend! O, dat zegt alles! Geen
„ woord kon ons gunstiger denkbeeld omtrent de-
„ ze menschen inboezemen of ons beter zeggen,
„ dat deze zusters en broeder voor elkander al-
„ les waren.

„ Zij beminden elkander teederlijk, en dit bleek,
„ toen de beminde LAZARUS van hare zijde op-
„ geroepen werd. — LAZARUS werd ziek. Eene
„ gadelooze kommer trof het hart der deugdzame
„ zusters. Dadelijk zonden zij naar JEZUS, en
„ lieten hem weten, dat zijn vriend ziek te bed-
„ de lag. Intusschen verergerde de toestand van
„ LAZARUS, niettegenstaande de zorgvuldigheid,
„ waarmede deze goede zusters hem oppasten;
„ geen harer pogingen kon zijn lijden verminde-
„ ren of verzachten. Met een pijnlijk verlangen
„ zagen zij uit naar JEZUS, naar hunnen redder,
„ op wien zij haar geheel vertrouwen gevestigd
„ hadden — ach! dat JEZUS toch hier ware!
„ Doch JEZUS vertraagde om wijze redenen zijne
„ komst, — en LAZARUS stierf. Geen woord
„ drukt het lijden uit dezer bedroefde zusters.
„ Wat het zegt, een geliefden broeder te missen,
„ die nevens God hare eenige hulp en troost
„ was, — dit laat zich gevoelen, wanneer men
„ eenmaal zulk eenen schat verloren heeft.

„ Diep ter neder gedrukt door dezen slag, had
„ MARTHA naauwelijks vernomen, dat JEZUS *Be-
„ thanië* naderde, of zij liep hem te gemoet.
„ „ Ach, Heere!" zeide zij, „ indien gij hier
„ „ geweest waart, zou mijn broeder niet gestor-
„ „ ven zijn." „ Doch ik weet," voegde zij er
„ er bij, terwijl een straal van hoop hare treu-
„ rende ziel verlichtte, „ dat God u ook thans
„ „ alles geven zal, waar gij hem om bidden
„ „ zult." Welk een vertrouwen op de magt en
„ liefde van JEZUS! Ook MARIA snelde tot JE-

„ ZUS;

„ zus; zij wierp zich voor zijne voeten; een
„ stroom van tranen vloeide langs hare wangen,
„ en naauwelijks kon zij deze, door snikken afge-
„ brokene, woorden voortbrengen: „ ach, Heer!
„ „ indien Gij hier geweest waart, zoo zou mijn
„ „ broeder zeker niet gestorven zijn." Toen JE-
„ ZUS hare tranen zag, werd hij innerlijk geroerd
„ en van aandoening geheel doordrongen. Hij
„ stortte tranen bij het graf van LAZARUS, van
„ zijnen geliefden vriend. Doch wie kon heilza-
„ mer balzem storten in het diep gewonde hart
„ der troostelooze zusters, dan JEZUS? Op wien
„ konden zij beter haar vertrouwen vestigen, dan
„ op hem, die alles vermag? Zij hadden ook niet
„ vergeefs vertrouwd. Een enkel: LAZARUS *kom*
„ *uit!* riep dezen hartelijk betreurden broeder in
„ het leven te rug. — Vruchteloos zouden wij
„ pogen u de blijdschap te schilderen, welke thans
„ het gevoelig zusterhart deed gloeijen. Een broe-
„ der, en wel zulk een broeder als LAZARUS,
„ dien zij in deze wereld voor haar verloren re-
„ kenden, uit den doode opgewekt te zien; een
„ goddelijke vriend, die tranen stortte bij het lij-
„ den zijner vrienden, die even liefderijk als groot
„ en almagtig, haar deze weldaad bewees, o!
„ dit moet het hart met aandoeningen vervullen,
„ die wij ons geenszins kunnen verbeelden.

„ Zoo beloonde JEZUS op eene treffende wijze
„ de liefde dezer zusters jegens haren broeder;
„ want, wat anders dan deze liefde, en de liefde
„ en het vertrouwen op JEZUS, maakten haar de-
„ ze onschatbare weldaad waardig? — Zij bemin-

 „ den

„ den JEZUS, zoo als naauwelijks eenig sterveling „ hem beminnen kan. Kwam hij in dezen kring „ van edele zielen, om aldaar het genot der „ vriendschap te smaken, dan was de blijdschap „ dezer goede menschen ten top gerezen; dan was „ er niets te kostelijk voor dezen beminden gast; „ dan wisten zij niet, hoe zij het best hunnen „ vriend van hunne liefde en van hunnen eerbied „ verzekeren zouden. De stille, nadenkende en „ godvruchtige MARIA was met hare geheele ziel „ bij JEZUS, om van zijne lippen wijsheid op te „ zamelen; de even brave en zorgvuldige MAR- „ THA, daarentegen, gaf zich buitengemeen veel „ moeite in de bestelling van het huishouden, „ ten einde haren dierbaren gast op de best mo- „ gelijke wijze te onthalen: en, offchoon zij door „ dezen omslag minder doel trof, dan hare zus- „ ter door derzelver stille opmerkzaamheid, bei- „ der handelingen vloeiden echter voort uit het „ zuiver beginsel van liefde en eerbied voor den „ bovenal beminnelijken JEZUS.

„ Behoeven wij wel verder de bron aan te wij- „ zen, waaruit het geluk dezes huisgezins voort- „ vloeide? Zij beminden elkander, zij beminden „ JEZUS en vertrouwden op hem: zie daar den „ grondslag van hun geluk. Liefde tot elkander „ en liefde tot JEZUS maakt den mensch onuit- „ sprekelijk gelukkig, en bereidt hem reeds eenen „ hemel op aarde. Zoo gelukkig kunnen alle broe- „ ders en zusters, kunnen alle menschen zijn, „ wanneer zij het voetspoor van MARTHA, MARIA „ en LAZARUS drukken; wanneer zij elkander als

„ hun

„ hun eigen leven, en God in JEZUS, als de oorsprong van alle liefde, boven alles beminnen."

De geschiedenis van JOZEF. *Een leesboek voor de Scholen. Uit het Hoogduitsch van Dr.* R. CH. GITTERMANN, *Leeraar der Evang. Luth. Gemeente te Resterhave in Oostvriesland, door het Genootschap* Floreant Literae. *Te* Groningen *bij* W. WOUTERS *en* R. J. SCHIERBEEK. 1810. 8vo. II en 108 bladz. Prijs *f* 0 : 5 : 0.

„ HULSHOF's *geschiedenis van* JOZEF" (zegt het bovengenoemd Genootschap in het voorbetigt) „ is zekerlijk een meesterstuk, dat sedert „ jaren met de gezegendste vrucht op onze scho- „ len gebruikt wordt. Nogtans schroomen (o) „ wij niet ook deze vertaling (,) tot dat zelfde „ einde, onzen landgenooten aan te bieden. De „ geschiedenis zelve toch is zoo rijk, levert zoo „ veel stof tot vorming van het verstand en hart „ der jeugd op, dat twee werkjes van denzelf- „ den aard over die geschiedenis met zeer veel „ nut naast elkander kunnen geplaatst en gebruikt „ worden. Elk Schrijver toch gaat zijnen bij- „ zonderen, hem eigenen, gang, beschouwt deze „ en gene stukken van het verhaal weer uit een „ ver-

„ verschillend oogpunt, trekt er weer andere ze-
„ delessen uit en heeft eene onderscheidene ma-
„ nier van behandeling, terwijl verscheidenheid
„ toch steeds in het algemeen, en bijzonderlijk
„ aan de jeugd (,) behaagt."

Deze aangevoerde redenen komen ons voor allezins naar waarheid te zijn, en geschikt, om de uitgave van een werkje te billijken, dat, op zich zelven beschouwd, vele verdiensten heeft, ofschoon wij den arbeid van den verdienstelijken HULSHOF in vele opzigten den voorrang moeten toekennen.

De Schrijver van het voor ons liggende werkje heeft de, voor het hart der kinderen zoo vruchtbare, *geschiedenis van* JOZEF behandeld als een man van oordeel, wien het aan geene gaven ontbreekt, om voor kinderen op eene aangename en nuttige wijze te verhalen. De geschiedenis is in kleine afdeelingen verdeeld, die tevens den jongen lezers genoegzame rustpunten aanbieden. Achter elke afdeeling of les vindt men eenige leeringen uit het te voren verhaalde getrokken, die zich door derzelver toon en keus bijzonder aanbevelen, wordende deze leeringen door welgekozene bijbelplaatsen gesloten. Ten slotte van het werkje vindt men nog eenige nuttige *ophelderende aanmerkingen*, betreffende de verklaring van eenige, voor de kinderen min verstaanbare, woorden en gebruiken.

Een paar leeringen echter zijn ons bedenkelijk voorgekomen, namelijk N°. 3 op bl. 3 en N°. 1 op bl. 4, naardien zij voor eene verkeerde toe-

pas-

pasfing ten aanzien van JOZEFS karakter vatbaar zijn. Ook hadden wij ten opzigte van het geval van POTIFARS vrouw in fommige uitdrukkingen meer behoedzaamheid gewenscht, want de woorden: *eene zondige en ftrafwaardige liefde voor den fchoonen flaaf*, — *onkuifche begeerte* enz., kunnen aanleiding tot vragen geven, die voor den vrager niet bevredigend kunnen beantwoord worden.

Ten einde onzen lezers te doen zien, hoedanig de Schrijver zijn onderwerp behandeld heeft, hetwelk tevens ter vertaling in zeer goede handen gevallen is, zullen wij eenige weinige regelen ter proeve affchrijven. Wij nemen daartoe het flot van de *vierde les*, welke thans voor ons open ligt, met de daarbij behoorende leering, bl. 10 en 11.

„ Men kan zich verbeelden, hoezeer de arme „ JOZEF over het gedrag zijner broederen ver„ fchrikte. Smeekend bad hij hen (hun) om „ verfchooning; doch zijne zwakke, bevende ftem „ werd door hun woest gefchreeuw en getier „ niet gehoord. Zonder eenige verdere omftan„ digheid wierpen zij hem vervolgens in eenen „ uitgedroogden regenput, kuil of bron, welke „ zich juist in de nabijheid van hunne legerplaats „ bevond. Vrolijk en welgemoed zetteden zij zich „ hierop weder neder om te eten en te drinken, „ en waren zoo lustig, als of zij in het geheel „ niets kwaads bedreven hadden, zonder door de „ klagende ftem van hunnen broeder, die zich „ uit den kuil tot hen om vergeving en ontfer-

„ ming

„ ming smeekende verhief, in het minste geroerd
„ te worden.

* * *

—— 3. „ „ *De broeders van* JOZEF *waren*,
„ „ *na hunne gepleegde euveldaad, nog vrolijk*
„ „ *en opgeruimd.*" — *Zij schenen* dit slechts te
„ te wezen. Want ware opgeruimdheid van ge-
„ moed, echte rust der ziele en vreugde des har-
„ ten ontspringen alleen daaruit, dat men de zon-
„ den mijdt en het goede doet. De rust des god-
„ deloozen zal weldra in onrust, en zijne blijd-
„ schap in droefheid veranderen; maar de rust
„ en vreugde van den godvruchtigen duren eeu-
„ wig. Zelfs midden in het ongelijk, lieve kin-
„ deren! kunt gij vrolijk, gerust en tevreden *zijn*,
„ wanneer gij slechts een rein, onbevlekt hart en
„ een goed geweten hebt. En deze twee dingen
„ maken u gelukkiger, opgeruimder en vrolijker,
„ dan wanneer gij al de schatten der wereld be-
„ zat en daarbij ondeugend en goddeloos waart.
„ Daarom zegt JEZUS ook: *Wat zou het nu ie-*
„ *mand baten, al wierd hij meester van de ge-*
„ *heele wereld, en hij leed verlies aan zijn*
„ [*ziels-*] *leven?* Matth. 16: 26."

Wij maken geene zwarigheid om dit boekje onder de zeer goede leesboeken, voor schoolgebruik bestemd, te rangschikken, en twijfelen niet of het zal, inzonderheid in de *derde* of *hoogste* klasse, met vrucht kunnen gebruikt worden.

Lees-

Leeslessen voor Kinderen, getrokken uit het, voorhenen uit het Hoogduitsch vertaalde, Algemeen nuttig Leerboek voor Kinderen, van F. E. VAN ROCHOW, *door* J. VAN WIJK ROELANDSZOON. *Te* Amsterdam *bij* J. VAN DER HEIJ, 1810. 8vo. VIII en 96 bl. Prijs *f* 0 : 6 : 0.

De uitgever van bovengenoemd werkje het regt van kopij van een, in den jare 1781, bij den Boekhandelaar J. C. TEN BOSCH uitgegeven werkje van den, met lof bekenden, ROCHOW, onder den titel van *algemeen nuttig leerboek voor kinderen* enz. verkregen hebbende, verzocht den Heer J. VAN WIJK ROELANDSZOON, om hiervan eene nieuwe, verbeterde en naar de behoefte van onzen tijd berekende uitgave te bezorgen. De Heer VAN WIJK nam gaarne deze taak op zich, maakte eenige veranderingen in de vorige uitgave, met weglating van hetgene tot het onderwijs in de bijbelsche redekunde, tot den landbouw en tot de reken- en meetkunde betrekking had; naardien zijn oogmerk niet was een zedekundig leesboek, rekenboek of leesboek voor de landscholen te geven, uit hoofde hierin genoegzaam voorzien is; maar wel om lessen voor kinderen te leveren, waarin de Schoolonderwijzer aanleiding zoude vinden, om nuttige gesprekken met zijne leerlingen te houden. Aan deze pogingen van den Heer

VAN

VAN WIJK is het dus, dat wij den nuttigen arbeid van eenen verdienstelijken Schrijver uit de vergetelheid zien te voorschijn treden.

Recensent de eerste uitgave van bovengenoemd werkje niet hebbende, kan derhalve ook niet beoordeelen, in hoe verre het den Heer VAN WIJK gelukt is, zijn oogmerk te volvoeren; even min als hij kan beseffen, waarom het onderwijs in de Bijbelsche zedekunde is weggelaten, dewijl dit toch een onderwerp is, niet enkel voor de landscholen berekend.

De lessen in dit boekje voorkomende, hebben meest allen eenig afgetrokken denkbeeld ten onderwerp, zoo als uit den korten inhoud blijken kan, welken wij hier zullen laten volgen.

1. *Les. Oorsprong van dit boek.* 2. *Opmerkzaamheid en weetgierigheid.* 3. *Men moet leeren onderscheiden.* 4. *Wat is werkelijk goed en kwaad, of schadelijk?* 5. *Oorzaak en werking.* 5* (door eene drukfout vindt men twee maal N°. 5.) *Wat zijn gronden?* 6. *Waarheid, zekerheid, waarschijnlijkheid, dwaling, geloof, ongeloof, ligtgeloovigheid, bijgeloof.* 6* (weder tweemaal hetzelfde N°.) *Wat is natuur, natuurlijk, boven natuurlijk?* 7—9. *Iets van* (over) *de menschelijke ziel.* 10. *Over den godsdienst enz.* 11. *Over de algemeene kennis van God, enz.* 12. *Over de bijzondere geopenbaarde of bijbelsche kennis van God enz.* 13. *De geschiedenis van den bijbel, tot op de hemelvaart van* CHRISTUS. 14. *Over beleefdheid in den omgang en* (in) *het spreken.* 15. *Over het bewaren der gezondheid.*

Alle

Alle deze onderwerpen zijn door den waardigen Schrijver, aan wien de verbetering van het Schoolwezen in *Duitschland* en elders zoo groote verpligting heeft, volgens zijnen trant, op eene duidelijke en aangename wijze voorgesteld, en zullen niet missen het beoogde nut te stichten, wanneer dit boekje in handen komt van eenen onderwijzer, die voor zijnen gewigtigen post volkomen berekend is.

Wij durven derhalve dit werkje gerustelijk eene plaats onder de *lees-* of liever, onder de *leerboeken* der *derde* of *hoogste* klasse aanwijzen, vooral, wanneer de Heer VAN WIJK, bij eenen herdruk, zich bevlijtige om den stijl hier en daar eenigzins te beschaven, en weg te laten, hetgene meer voor *Duitschland* berekend is, zoo als dat van *schatgravers* en dergelijken. Ook zijn ons de voorbeelden in de *drie* of *vier* eerste lessen te kinderachtig voorgekomen voor die lezers, voor welke het volgende bestemd schijnt.

Beeld eener volkomene echtgenoote, geschetst naar het laatste Hoofddeel van de Spreuken Salomons. Eene bijdrage voor de schoone kunne. Uit het Hoogduitsch, door Mr. Q. DE FLINES. — *Huis en goed erft men van de ouderen; maar een vernuftig wijf komt van den Heere. Spreuk. Sal.* 19: 14. *Te* Amsterdam *bij* P. P. BERTRAM en Comp. 1809. 8vo. 91 bladz. Prijs *f* 1 : 0 : 0.

Onze leeftijd is rijk in geschriften ter beschaving van het vrouwelijke geslacht. Derzelver ge-

halte moge verschillend zijn; alle te zamen overziende, moet men echter bekennen, dat er veel gedaan is, en dat de jonge dochter, vrouw en moeder eene alzins nuttige lectuur vinden kan, zoo zij die verlangt. Bij de voortbrengselen van deze soort, die van vreemden bodem op onzen vaderlandschen grond overgebragt zijn, heeft nu ook de Heer DE FLINES dit werkje gevoegd, hetwelk reeds voor ruim vijfentwintig jaren in *Duitschland* uitkwam, als ware het een oorspronkelijk Hoogduitsch werkje; terwijl het uit het Fransch vertaald was, en gevonden wordt in den *Philosophe Chrétien* van FORMEIJ. Dit bedrog van den Hoogduitschen Vertaler, waardoor ook de Heer DE FLINES werd misleid, beneemt nogtans niets aan de waarde van het boekje, wegens welks vertaling het ons is voorgekomen, dat men dank verschuldigd is, daar men hier, in een kort bestek, een aantal lessen, die behartiging verdienen, te zamen gebragt vindt.

Het boekje geeft eene schets van eene volkomene huisvrouw; een ideaal, bij hetwelk het laatste Hoofdstuk van het boek der *Spreuken*, en wel van vs. 10 tot 31, ten grondslag gelegd, en naar die aanleiding gehandeld wordt over 1°. de aanminnigheid en wijsheid in het gesprek; 2°. over de vlijt in huisselijke zaken; 3°. de bestendige liefde en achting voor haren echtgenoot; 4°. de schranderheid in de opvoeding harer kinderen; 5°. de meêdoogenheid jegens de armen; 6°. den moed in wederwaardigheden; 7°. de diepe godsvrucht,

vrucht, der vrouwen schoonste sieraad, de eenigste bron van alle de eigenschappen der deugd.

Hoezeer den hoogsten prijs stellende op Bijbelsch onderrigt, kunnen wij echter niet zeggen, dat de inval om dit ideaal te ontwerpen naar het op den titel genoemde stuk uit het Spreukenboek, ons wel bevalt. De reden daarvan is deze, dat wij ons niet hebben kunnen overtuigen, dat de keuze van dit stuk gelukkig is. De Schrijver der *Spreuken* had toch een ander doel dan de Schrijver van het bovengemelde boekje. De eerste wilde alleen eene deugdzame, eene uitmuntende, of zoo als de Heer VAN VLOTEN het omschrijft, eene „ door noestheid en beleid schitterende" huisvrouw schetsen; hoedanige men (hoezeer dan zeldzaam) vinden kan. De laatste geeft een beeld; waarvan de trekken uit verschillende originelen genomen zijn, doch te zamen, zoo als men die hier aantreft, niet gevonden worden: waarvan het natuurlijk gevolg is, dat de laatste veel meer geven moet, dan de eerste. Maar, al hadden ook beide hetzelfde doel gehad, dan nog moest de schets van den eersten, uit hoofde van den grooten afstand van tijd en het verschil van zeden, voor den laatsten te onvolkomen, en, ten deele, min bruikbaar zijn. In der daad vonden wij ook, zoo als wij op het zien van den titel hadden vermoed, niet de trekken, die wij in de Spreuken vinden, uitgewerkt en voltooid; maar enkel, nu en dan, eenige woorden daarvan aangehaald. Wij gelooven daarom, dat de vermelding van het *laatste Hoofddeel der Spreuken*, als of men hier eene uit-

 brei-

breiding daarvan zou vinden, had kunnen wegblijven, zonder iets aan de waarde van het werkje te benemen.

Niet anders dan met lof mogen wij overigens van den inhoud gewagen, daar de Schrijver, onzes oordeels, zijn voorgesteld plan goed heeft bereikt, en allerwege toont, dat hij over zijn onderwerp behoorlijk heeft nagedacht. Ook is de manier van voorstel duidelijk en ordenlijk. Gaarne hadden wij nogtans gezien, dat hier en daar de bijzondere trekken van het beeld, door inlassching van een of ander lofwaardig voorbeeld, aanschouwelijk gemaakt, en in derzelver geheele bevalligheid voorgesteld waren. De lezing zou hierdoor veraangenaamd zijn, en de voorraad van voorbeelden, daaronder ook *Bijbelsche*, is zeker groot genoeg.

De Vertaler heeft zich wel gekweten; doch zou nog meer lof verdienen, zoo hij niet een aantal eigenheden in zijne spelling had behouden, die met den aard onzer taal niet bestaanbaar zijn, en om welker wil wij hem, die zich kennelijk bevlijtigt, om eene nette taal te schrijven, moeten aanraden, onze taalregelen, door het lezen der schriften van de Heeren SIEGENBEEK en WEILAND, zich meer eigen te maken.

Voor laatste schoolprijsjes aan meisjes, is het boekje zeer bruikbaar, gelijk wij niet kunnen nalaten hetzelve in het algemeen aan jonge dochters en jonggehuwden ter lezing en overweging ernstig aan te bevelen.

Leer-

Leer- en Oefenschool voor de Jeugd. Eerste Deel. *Met platen en kaarten.* *Te* Rotterdam, *bij* W. LOCKE. 1810. gr. 8vo. 3 *Stukken.* Behalve berigt en inhoud 484 bladz. Prijs *f* 4 : 4 : 0.

De Schrijvers van dit werk hebben, blijkens het voor het eerste Stuk geplaatste berigt, ten doel, der jeugd door de uitgave van hetzelve de gelegenheid te verschaffen, om zich in die wetenschappen dadelijk te oefenen, welke den grondslag van alle beschaafde opvoeding uitmaken. Hetzelve is in twee deelen gesplitst, waarvan het eerste uitsluitend aan het onderwijs van jonge lieden, en wel van allen ouderdom, gewijd is, en daarom *Leerschool* genoemd wordt; terwijl het laatste, den naam van *Oefenschool* dragende, voorstellen van onderscheiden aard bevat, geschikt, om hunne reeds verkregene kundigheden, op eene voor hen zelven hoogst nuttige wijze, in dadelijke toepassing te brengen. Vooral trachten zij, in het eerste gedeelte, den kinderen smaak voor meer verhevene wetenschappen in te boezemen, als welke voor het grootste deel nog van het openbaar onderwijs zijn uitgesloten; ook het oefenend gedeelte willen zij als eene aanvulling van het gewone onderwijs aangemerkt hebben. Hun komt voor, dat, zelfs op de voortreffelijkste Scholen,

len, dergelijke oefeningen te algemeen zijn, om er al het nut uit te trekken, dat in dezelve ligt opgesloten, hoewel zij tevens erkennen, dat dit gebrek uit hoofde van het groot getal der leerlingen niet wel te vermijden is. Wij willen niet ontveinzen, dat zulks van sommige scholen met regt kan gezegd worden; doch moeten het ten opzigte van allen volstrekt ontkennen, te meer, daar deze stelling als drangreden gebruikt wordt, om het nut van de hier bedoelde oefeningen aan te wijzen. Kunnen zij, waar zulks plaats heeft, wel het doel treffen, dat men daarmede tracht te bereiken, en vervalt dan daardoor niet de bestemming van dit werkje? Als eene aanvulling of liever als eene voortzetting van het gewone onderwijs willen wij het evenwel blijven aanmerken; doch de eenige drangreden om het nut van hetzelve aan te toonen, zal bij ons deze zijn: dat namelijk de ziel, even zeer als het ligchaam, aanhoudend voedsel behoeft, om in den staat, waar het zich bevindt, te kunnen blijven volharden en te gelijk in aanwas toe te nemen. Uit dit beginsel zullen wij het werkje beoordeelen, en wij houden ons verzekerd daardoor de innerlijke waarde van hetzelve te vermeerderen. Wie toch, die op de beschaving der jeugd eenigen prijs stelt, zal zijne medewerking weigeren ter bereiking van zulk een edel doel, en zich niet opregtelijk verheugen over bijdragen, door kindervrienden medegedeeld, waarmede hij hoopt der jeugd nuttig te zijn?

Van dit werk wordt elke zes weken een stuk, waar-

waarvan twee of drie een deel uitmaken, uitgegeven. Dit eerste deel bestaat uit drie zulke stukken, met welker inhoud wij den lezer wat nader willen bekend maken.

De *Leerschool* bevat voor eerst vijf lessen over de Vaderlandsche Geschiedenis, welke wij wegens derzelver kortheid, den doorgaans eenvoudigen en tevens bevalligen stijl zeer wel voor kinderen kunnen bestemmen, welke nog geen bepaald onderwijs in dit vak hebben kunnen genieten, namelijk van 10 of 11 jaren. Achter elke les zijn vragen gevoegd, die op den inhoud derzelve zeer toepasselijk zijn, opdat jonge lieden, naar aanleiding daarvan, elkander zouden oefenen. Wij vinden dit zeer goed, doch gelooven voor ons, dat de geheele geschiedenis, op deze wijze bewerkt, beter tot een leerboek voor de scholen geschikt zoude zijn, dewijl men niet algemeen kan vooronderstellen, dat kinderen van 10 of 11 jaren nu daaruit al het nut zullen trekken, dat dezelve wezenlijk bevat.

Wat wij van de Aardrijkskunde in het eerste stuk vinden, is minder stelselmatig, dan wel hier en daar in het werkje verspreid. Bepaaldelijk wordt er, gesprekgewijze, iets van de lengte en breedte des aardbols en daartoe vereischte kundigheden medegedeeld, waarbij de vraag, — of kleine kinderen (want voor deze is het bestemd) in staat zijn met dit onderwijs voordeel te doen, of liever het geheel te begrijpen? — aan elk zal invallen,

Bij uitstek voldeden ons voor de land- en volks-

kunde de berigten van *Spitsbergen*, *Nova Zembla*, *IJsland*, *Vuurland* en de bijzonderheden wegens de bewoners dezer landen. Jonge lieden kunnen uit dezelve zeer veel leeren. Niet minder zijn wij voldaan, met hetgene hier van de Natuurlijke Historie geleverd wordt. Behalve den walvisch, ijsbeer enz., waarvan bij de berigten van *Spitsbergen*, zoo even gemeld, gesproken wordt, ziet men hier de riviervisschen van ons Vaderland behandeld, en wel in dit deel: zalm, steur, snoek, paling, aal, meeraal, prik, baars, karper, voren, braassem, zeelt, blei, pos, goudvisch. Niet zonder grond is het, met dezen aan te vangen, als voorwerpen, die den kinderen het naast omringen, om langzamerhand den kring te verwijden en hen met meer afgelegene voortbrengselen der natuur bekend te maken. De kennis der eerste immers is reeds in het dagelijksch leven van groot nut en voordeel, en zonder dezelve kan niemand op eenigzins beschaafde opvoeding roemen. Buitendien worden hierdoor de jonge lieden voor die onvergeeflijke onverschilligheid bewaard, waarmede zoo velen de schoone werken van den Schepper en Onderhouder der Natuur beschouwen. De hierbij gevoegde koperen en houtsneê platen verdienen allen lof.

Het onderwijs in de Starrekunde, met het tweede stuk aanvangende, loopt over de hemelsche ligchamen in het algemeen, derzelver verdeeling, en verder over hetgene in het bijzonder ons zonnestelsel betreft. De wijze van behandeling is, even als in andere vakken, zeer gepast voor kin-

de-

deren. Waarschijnlijk echter zal deze of gene hier meer zaken verwachten; ons ten minste is dit zoo voorgekomen.

De lessen over de Scheikunde kan men alleen voor jonge lieden bestemmen, wier verstandsvermogens reeds een zekeren trap van ontwikkeling erlangd hebben. De eerste handelt over de algemeene grondbeginselen der ligchamen, wat enkelvoudige en zamengestelde ligchamen zijn, en over de scheikundige aantrekking; de tweede over de lichtstof en warmtestof, en waarin dezelve onderscheiden zijn.

Voorts vindt men in de twee laatste stukken iets betrekkelijk de Physiologie, zijnde gesprekken over de wijze om de gezondheid te bewaren, en over de inwendige gesteldheid van het menschelijk ligchaam. Hier worden zeer goede regelen en raadgevingen gegeven, waarom wij dit gedeelte voor de jeugd als bijzonder nuttig beschouwen.

Onder het hoofd van Zedekunde treft men hier de leerrijke geschiedenis aan van *Pieter Hartman*, getrokken uit J. GLATZ, *Familie von Karelsberg, oder die Tugendlehre*, waarin, met levendige kleuren wordt voorgesteld, hoe nadeelig het is aan zijne driften en hartstogten toe te geven, en de rampzalige gevolgen, welke het slecht gezelschap na zich sleept. De geschiedenis van *Georg Waller*, uit hetzelfde werkje genomen, moet der jeugd leeren, dat, hoe ver men ook van het regte spoor is afgedwaald, men echter door ijverig en aanhoudend pogen verbeteren kan, wat bedorven was, zoo men slechts ernstig wil.

Eindelijk zijn door dit werkje eene menigte ſtukjes van onderſcheiden aard, onder den naam van Mengelingen, verſpreid, waarvan ſommigen veel voedſel voor verſtand en hart bevatten, en welke over het algemeen voor de jeugd eene aangename afwisſeling zullen zijn. Men vindt hier nog enkele nieuw uitgekomene werkjes voor de jeugd aangewezen en korte uittrekſels van dezelve opgegeven, om haar daardoor beter met dezelve bekend te maken, en, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, een nuttig boek te weten te kiezen. Zeer natuurlijk moeten hier meestal zulke werkjes voorkomen, die lof verdienen; wij althans zouden het voor overtollig rekenen gedurig van boekjes van geene of geringe waarde te gewagen, en in het laatſte geval vinden wij het goed, dat het hoofdgebrek met een enkel woord wordt aangeduid; dit toch is genoeg voor kinderen of jongelieden.

De *Oefenſchool*, waarvan wij nu iets meer zullen zeggen, begint, voor de Taalkunde, met de opgave van naamwoorden ter zamenvoeging enz., geheel overgenomen uit DOLZ, *Aanleiding ter vervaardiging van ſchriftelijke opſtellen*, bladz. 14 en verder. Hoezeer wij overtuigd zijn van het groote nut, dat in deze en dergelijke oefeningen gelegen is, verwonderde het ons, juist met deze eenen aanvang gemaakt te zien, welke toch ook bij meergevorderden door andere oefeningen worden voorafgegaan. Nu toch is het bloot ſtukwerk, en men mist zoo wel hier als in andere deelen van deze *Leer- en Oefenſchool* dien ſchakel,

kel, dat verband, welk een opmerkzaam lezer altijd in een werk zoekt. Wij maken deze aanmerking alleen om der Schrijveren aandacht voor het vervolg op dit punt te vestigen.

Na deze oefeningen volgen opgaven ter vertaling in het Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, en uit deze in het Hollandsch, als mede uit het Grieksch en Latijn. Dezelve zijn grootendeels uit onderscheiden werken getrokken en zeer wel gekozen.

De rekenkundige voorstellen hebben tot hiertoe minder waarde, dewijl men ze meer moet beschouwen als aardigheden, dan wel toepasselijk op de wetenschappen en het dagelijksch leven.

De raadsels enz. kunnen tot eene aangename uitspanning dienen.

Voorts zijn door het geheele werkje een aantal vragen verspreid, welke aan de jongelieden ter schriftelijke beantwoording worden voorgesteld, terwijl de bovengemelde opgaven door hen, schriftelijk uitgewerkt, kunnen ingezonden worden bij den drukker van dit werk, als mede bij eenigen zijner correspondenten in andere steden. De best bewerkte worden in het volgende stuk geplaatst, de fouten daarbij aangewezen en tot aanmoediging boekgeschenken, kaarten enz. toegezonden aan hen, die zich door hun werk hebben onderscheiden, terwijl den meest uitstekenden de eer vergund wordt, zijn portret vooraan in het eerst uitkomend stuk te zien pronken, gelijk het derde stuk van dit deel reeds met zulk een afbeeldsel versierd is. Wij prijzen het, dat men

mid-

middelen aanwendt, die tot aanſporing en aanmoediging kunnen dienen; doch wij willen den Schrijveren in bedenking geven, of het laatſte niet al te ſterk medewerkt, om bij jonge lieden gevoelens te verwekken, die zoo ligt een ſchadelijken invloed op het zedelijk karakter kunnen te weeg brengen. Wij zouden ten minſte aanraden in het uitdeelen van deze eerbetooning ten uiterſte ſpaarzaam te zijn.

Voor het overige, wij herhalen het, de onderneming der Schrijveren verdient allen lof en van den kant van kindervrienden de grootſte aanmoediging, welke wij hartelijk wenſchen, dat hen in ſtaat ſtelle de uitgave van dit werk voort te zetten, en door het aanwenden van onvermoeide pogingen hetzelve meer en meer te volmaken.

Eerſte verzameling van Schoolgebeden. Met een voorberigt, houdende herinneringen aangaande het bidden op de Scholen. Te Amſterdam *bij* P. DEN HENGST *en* ZOON 1810. 8vo. 24 bl. Prijs *f* 0 : 2 : 0.

Bij de zoo evengemelde Drukkers werd in het jaar 1808 uitgegeven een boekje, hetwelk ten titel had: *Gebeden voor de lagere Scholen binnen het Koningrijk Holland.* Wij hebben van dat werkje verſlag gedaan in de *Bijdragen voor De-*

cem-

cember van dat jaar, bl. 3, en vertrouwen, dat hetzelve in het algemeen aan onze Lezers bekend zal zijn. Hiervan is nu het voor ons liggende eene tweede uitgave, en wel eene vrij wat veranderde en merkelijk verbeterde uitgave. De verzamelaar of opsteller van deze Gebeden heeft gebruik gemaakt van de aanmerkingen, die de Recensent op bovengemelde plaats mededeelde; heeft het getal der Gebeden vermeerderd met één voor den eersten, één na den laatsten schooltijd eener week, één om ouderliefde, één om een regt gebruik van den kindschen leeftijd, en één om tevredenheid in eenen geringen stand, die alle zeer doelmatig ingerigt zijn; en daarenboven hier en daar de uitdrukkingen door kleine veranderingen gemakkelijker of verstaanbaarder voor de kinderen gemaakt. Hierdoor heeft dan nu dit werkje eene loffelijke inrigting en eene zoodanige volledigheid verkregen, dat wij vurig wenschen, dat vele, zeer vele Onderwijzers zich hetzelve zullen aanschaffen en er gebruik van maken. Wij zouden ons aan vitterij schuldig maken, wanneer wij aanmerkingen op hetzelve maken wilden: alleen maar zouden wij den Verzamelaar wel willen in bedenking geven, of niet hier en daar de perioden een weinig te lang zijn. Wij volwassenen weten, hoe veel gemakkelijker het leest, als een Schrijver korte volzinnen heeft, dan wanneer hij dezelve lang uitrekt, en daar dit bij ons zoo is, moet dat nog zoo veel te meer plaats hebben bij kinderen: iets, dat in korte perioden opgesteld is, zal door hen veel beter verstaan worden, dan hetgene in lange pe-

perioden is vervaardigd. De verandering in een gebed, die de Recensent t. a. p. voorsloeg, en die ook den Verzamelaar gevolgd is, had onder andere ook vooral ten oogmerk, om te doen gevoelen, dat hij liever korte dan lange perioden in kinderlijke gebeden ziet. In het algemeen komt het hem voor, dat de kracht des gebeds door de kortheid der perioden bevorderd, en door eene vrij groote lengte van dezelve verminderd wordt. Deze aanmerking strekke evenwel niet om de waarde van dit Boekje in het oog van iemand te verkleinen, want dit gebrek is geenszins doorgaande in hetzelve; en een verstandig Onderwijzer kan hetzelve ligt verhelpen, wanneer hij, als de kinderen de gebeden uitspreken, uit de manier, waarop dat geschiedt, mogt opmaken, dat zij dezelve om gemelde reden niet genoegzaam verstaan. Dit zal intusschen maar zeer zelden het geval zijn.

Deze tweede uitgave is vooral ook belangrijker, dan de eerste, wegens de korte, maar zeer gepaste wenken, die in een voorberigt voor dezelve gegeven worden omtrent het inrigten van het bidden op de scholen. Mogten alle Onderwijzers deze wenken lezen, behartigen en van dezelve een verstandig gebruik maken! De eerste les, die hieromtrent in dit Voorberigt gegeven wordt, is deze: Er worde niet gebeden, voor en aleer de Onderwijzer zijnen scholieren op eene nadrukkelijke wijze hebbe onder het oog gebragt, wat het zegt, te bidden. Waarlijk eene guldene regel! die te weinig op de scholen in het algemeen in acht genomen wordt, en welke dan vooral zeer belang-

rijk

tijk wordt, wanneer daarvan een verstandig gebruik wordt gemaakt! Het is niet genoeg, dat een Onderwijzer op eenen deftigen toon, in theologische termen, eene Redevoering houdt over het bidden, welke te zaneengeschakeld en te verheven is voor het verstand van de meeste kleine toehoorders; maar dat onderwijs omtrent het bidden moet bij wijze van eene catechisatie Sokratisch gegeven worden, en de kinderen moeten, uit hetgene zij zelve zien en weten, leeren opmaken, wat bidden is, zal dit onderwijs voor hen regt nuttig zijn. Sommige Onderwijzers bidden thans altijd zelve, zonder dat door hunne leerlingen te laten doen, en dat schrijven wij voornamelijk daaraan toe, dat zij wel merken, dat hunne leerlingen niet bidden kunnen, en er geen kans toe zien om het dezelven te leeren, en regt te beduiden, wat het is. Maar wanneer de kinderen dat niet weten, hoe zullen zij dan regt kunnen verkeeren onder het bidden van den Meester, en daarvan nut kunnen trekken? — Vervolgens zegt de Schrijver van het Voorberigt, dat de Onderwijzer de gebeden vooraf verstaanbaar voor de kinderen moet maken, eer hij ze bidden laat, en hen opmerkzaam moet maken op derzelver belangrijkheid en gepastheid, en (dus vervolgt hij) zijn zoodanige voorbereidende herinneringen en verklaringen niet meer noodzakelijk, zoo zorge de Onderwijzer echter, dat er telkens, voor het aanvangen van het gebed, eenige oogenblikken van volkomene stilte zijn. Zekerlijk zal de Schrijver dit zoo gemeend hebben, dat daarmede de volgende aanmerking, welke ons niet

niet ongepast voorkomt, zeer wel bestaan kan; Dewijl de kinderen, die reeds geleerd hebben wat bidden is, door hunne ligtzinnigheid weder vergeten om, hetgene zij daarvan weten, bij het bidden te bedenken, en dewijl er van tijd tot tijd weder andere kinderen op de school komen, of tot het bidden toegelaten worden, zoo is het noodig, dat de Schoolonderwijzer de herinneringen, wat bidden is, eens herhale, of door de oudste kinderen, die het reeds weten, laten herhalen. Dit kan gevoegelijkst geschieden bij eene bijzondere, het bidden belangrijk makende gelegenheid, of wanneer er eenige nieuwe leerlingen aangekomen, of door opklimming tot het bidden toegelaten zijn. — De volgende in dit Voorberigt opgegevene regelen en lessen zullen wij niet opgeven, opdat bij de Onderwijzers de lust blijve om *zich* dit belangrijk werkje aan te schaffen; ook bij die genen, die de eerste uitgave reeds bezitten. De nieuwe titel doet ons op een vervolg, en een wenk in het voorberigt doet ons op nadere onderrigting omtrent het bidden en leeren bidden in de scholen met verlangen hopen.

BOEKBEOORDEELINGEN.

Lees- en Leerboek voor de aankomende jeugd; bevattende verhalen, fabelen, anekdoten en fragmenten; doormengd met aangename en leerzame versjes. *Te* Amsterdam *bij* J. R. POSTER 1810. 8vo. 148 bladz. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

De uitgever van dit boekje bestemde hetzelve tot „ eene leerzame uitspanning voor de aanko„ mende jeugd ;" en wilde door hetzelve tevens „ den ouderen en allen, welken de opvoeding „ van kinderen toebetrouwd is, gelegenheid geven „ tot onderwijzende gesprekken met hunne kwee„ kelingen." „ De voorraad van tot dit einde „ geschikte boekjes is," zegt hij, „ tot dus ver„ re, gering; en bijaldien dit boekje, dat tot ver„ grooting van denzelven dienen moet, het geluk „ mogt hebben van te behagen, zal het door „ een of meer dergelijken gevolgd worden.

Men vindt hier een en dertig grootere of kleinere stukjes, zijnde geschiedenissen, verhalen, gesprekken, fabelen, dichtstukjes enz. Om over de verscheidenheid te doen oordeelen, laten wij de inhoudsopgave volgen: *Reis door 't leven. De wilde appelboom. De wandelaar en de zonnewij-*

zer. De jonge Persiaan: treffend tooneel tusschen CIJRUS, ARTANES, *een hoveling en een' jong soldaat. Ter verjaring van eene moeder. Alleenspraak van* WIMTJE. IRANUS *en* AMINTAS. *De loffelijke gevoeligheid. Over de vraag: wat is een Edelman? Veroordeel een' mensch niet op zijne gelaatstrekken.* LORENS *en* LEONORA, *eene leerzame geschiedenis. Morgenlied. Voorbeeld van eenen onregtvaardigen argwaan.* AMALIA *en* CHARLOTTE. *De twaalf brave zoons. Het veldviooltje. De groote onderaardsche spelonk. Het planten van den wijnstok. Aan de meisjes. Fragment na een nachtelijk onweder. Merkwaardige gebeurtenis op de laatste reize van* COOK *rondom de wereld. Besef van den grootsten schat. De hond eens armen. Anekdoten, betreffende twee katten. De fruitverkoopster te Parijs. De leeuw en de wolf. Fragmenten uit den rozengaard van den Perzischen Dichter* SADI. *Aan* NINA *in haar wiegje. De edelmoedige landman. De ware getrouwheid. De kroon des ouderdoms.*

Men moet den uitgever het regt doen, van te erkennen, dat er onder deze stukjes verscheidene zijn, die allen lof verdienen, zoo wel om den leerzamen inhoud, als om de bevallige inkleeding; ja, dat onder alle deze stukjes niet één voorkomt, hetwelk niet, in zijne soort, aangenaam en nuttig tevens is. Of evenwel, hier door *alleen*, het oogmerk reeds bereikt werd, hetwelk de Uitgever zich voorstelde, is eene vrage, die wij niet gaaf bevestigend zouden durven beantwoorden.

Het boekje is bestemd voor de *aankomende jeugd;*

jeugd; moet voor deze eene *leerzame uitspanning* zijn; en bovendien voor ouderen en opvoeders gelegenheid opleveren *tot leerzame gesprekken* met kinderen. Laat ons zien, of het hieraan voldoet!

De benoeming *aankomende jeugd* is zeer onbepaald. 't Is waar, men kan daaronder geen zeer groot tijdvak begrijpen; maar wel de jeugd zich in hetzelve voorstellen op zeer verschillende trappen van kennis en beschaving, daar een verschil van een of twee jaren hier veel beduidender is, dan van 10 of 12 jaren in den meer gevorderden leeftijd. Hoe groot is b. v. niet de afstand tusschen den ouderdom van 6, 8, 10 en 12 jaren! En op welke jaren stelde de Uitgever de jeugd, welke hij de *aankomende* noemde? Van 6 – 8 jaren? Dan vreezen wij, dat menig hier voorkomend stukje, hoe goed op zich zelven, voor deze jeugd vervelend zal zijn, omdat de voordragt niet kinderlijk genoeg is, en er te veel in vooronderfteld wordt. Van 10 – 12 jaren? Dan, gelooven wij, komt er weder het een en ander in voor, 't welk voor dezen ruim kinderachtig, en dus *te min* zal zijn. Hoe veel meer moet dit het geval niet zijn, bijaldien de Schrijver zich onder den naam *aankomende jeugd*, nog al oudere kinderen heeft voorgesteld; zoo als wij haast gelooven moeten, wanneer wij den titel van het *elfde* stukje inzien, welke aldus luidt: LORENA en LEONORA; eene leerzame geschiedenis voor *Jonge Jufvrouwen, die gaarne lezen.* Hoe weinig past voor den ouderdom, op welken een meisje den naam van *jonge jufvrouw* erlangt, om uit velen één

N 2 ten

ten voorbeelde bij te brengen, het volgende stukje?

ALLEENSPRAAK VAN WIMTJE.

(*Hij komt uit de kamer van zijn vader.*)

„ Nu, daar heeft vader mij waarlijk wat mooi„ geleerd! Hij zegt, dat ik mij zelven altoos „ kan bewaren voor kwaad te doen; en dat zeer „ gemakkelijk ook: want als ik iets wil doen, „ moet ik maar altoos eerst mij zelven afvra„ gen, of ik het wel zoude durven doen, als „ mijn vader en moeder, en ja alle menschen „ er bij waren. Zoo ik op die vraag dan *ja* kan „ zeggen, is hetgeen ik zal doen geen kwaad; „ anders wel. Zie dat is toch wat mooi; en ik „ kan het begrijpen ook; want hadde ik, voor„ leden week, toen ik stilletjes een bellefleur „ wegnam, mij zelven die vraag gedaan, ik zou „ waarlijk geen straflessen (*) behoeven te lee„ ren: maar dat gebeurt nu ook zekerlijk nooit „ weêr; want ik zal vaders mooije les wel dege„ lijk nakomen."

De les is heilzaam en behartigingwaardig; maar de

(*) In het voorbijgaan zij hier gezegd, dat, zoo min *straflessen*, in de *praktijk* te pas komen, zij even min in verzonnene verhalen ten dienste der jeugd behooren voor te komen. *Niet leeren*, moet eene straf zijn; *leeren*, daarentegen, ook bij het kind geacht worden, voor hetgene het is, — een *voorregt*

de inkleeding is voor de *jonge jufvrouw* te kinderachtig. Op dit boekje past dus, de aanmerking, welke wij op meer andere reeds gemaakt hebben, dat, namelijk, de Schrijver zich niet duidelijk en bepaald genoeg heeft voorgesteld, voor *welke* jeugd hij schreef: waarvan het gevolg is, dat men niet regt weet, op welke jaren met het den kinderen in handen geven zal. Wij kunnen niet te dikwijls de aandacht vestigen op de hooge noodzakelijkheid van leer- en leesboekjes in opklimmende reeksen, geëvenredigd naar de jaren en op dezelven vermoedelijk verkregene kundigheden der jeugd, voor welke men schrijft. Maar — dit is niet ieders zaak!

Het boekje moet eene *leerzame uitspanning* zijn. In hoe verre het hiertoe werkelijk dienen kan of niet, blijkt reeds ten deele uit het dus ver gezegde. *Uitspanning* verschaft het door de verscheidenheid van onderwerpen, die hier voor de hand zijn; door aangenaamheid van derzelver inhoud, en, hier en daar, door bevalligheid van voordragt. Ook is die uitspanning *leerzaam*; daar de meesten der hier voorkomende stukken eene leerzame en nuttige strekking hebben. Wij zeggen met opzet de meesten; want van *allen*, zonder eenige uitzondering, vermogen wij dit getuigenis niet afleggen. De beschrijving van *de groote onderaardsche spelonk bij Castleton*, zouden wij, onder anderen, hier uitzonderen; daar wij, bij lezing en herlezing, niet hebben kunnen ontdekken, met welk leerzaam doel dezelve hier geplaatst is. Zedelijk leerzaam doel bestaat hier zeker niet; en enkel verstandelijk kan

het ook niet geweest zijn; althans de beschrijving is te donker, om van de ware gesteldheid dezer spelonk eene duidelijke voorstelling te geven. Voor het overige zal elk ligtelijk gevoelen, dat het *uitspannende* van *die* stukjes geheel moet wegvallen, welke voor sommige jeugdige lezers, volgens de bovengemaakte aanmerking, te min belangrijk en te weinig aantrekkelijk zullen zijn: en het *leerzame* van andere stukjes weder niet gevoeld zal worden door hen, wien het stukje zelve te hoog is: hetwelk bij een ander plan had kunnen vermijd worden.

Het boekje moet eindelijk gelegenheid opleveren tot *leerzame gesprekken* met de jeugd: en hieraan voldoet het ook zeer wel: in zoo verre het, nevens ieder ander niet geheel onleerzaam boek, aan verstandige ouders en opvoeders aanleiding tot leerzame gesprekken geeft; doch meer dan anderen konden wij het tot dit einde niet geschikt vinden; daar niet alleen nergens eenige handleiding tot zoodanige gesprekken hier voorhanden is; maar ook slechts nu en dan het leerzame, dat in het verhaal opgesloten ligt, aangewezen wordt; terwijl verre de meeste stukjes, zonder zoodanige aanwijzing, afloopen.

Wij vertrouwen, dat de Uitgever, na het lezen dezer aanmerkingen, ligtelijk ontdekken zal, wat er aan dit boekje te verbeteren is. Wij hopen tevens, dat, zoo hij mogte verkiezen meer ten dienste der jeugd te schrijven, hij toonen zal onze wenken opgemerkt en behartigd te hebben.

N°. 1. *Rosamond, containing the purple jar, the two plums, the injured ass, the day of misfortunes, the robin, the rabbit, Rivuletta, the thorn, the hyacinths.* Rotterdam, *printed for* W. LOCKE, 1810.

2. *Rosamonde, contenant le vase violet, les deux prunes, l'âne maltraité, le jour de malheur, le rouge-gorge, le lapin, Rivuletta, l'épine, les jacinthes. Pour l'entretien et le service de la jeunesse. Traduit de l'Anglais,* à Rotterdam, *chez* W. LOCKE. 1810.

3. *Rosamunde, bevattende de purperen pot, de twee pruimen, de mishandelde ezel, de dag des ongeluks, het roodborstje, de konijn, Rivuletta, de doren, de hijacinthen. Een nuttig en aangenaam leer- en leesboek voor de jeugd. Uit het Engelsch van de Jonkvrouw* MARIA EDGEWORTH. *Te* Rotterdam *bij* W. LOCKE 1810. 16mo. Elk 198 bladz. en Prijs *f* 1 : 10 : 0.

Dit werkje, dat ook in één boekdeeltje boven elkander gedrukt wordt uitgegeven, bevat de kinderlijke gevallen van een meisje, *Rosamunde* geheeten, of liever eenige huisselijke tooneelen, waarin voornamelijk hare moeder, hare zuster en zij zelve sprekend ingevoerd worden.

Rosamunde is zeven jaren oud en moet zich van vele gebreken beteren. De wijze, waarop de moeder te werk gaat om haar daartoe te brengen, verdient goedkeuring en kan, zoo het ons voorkomt, niet nalaten gewenschte gevolgen te hebben. Zij weet haar kind overal daarheen te leiden, dat het zelf hare misslagen erkent, niet alleen, maar zij doet het door korte wenken als anderzins doorgaans ook de middelen ter verbetering vinden. Niet zelden moet de ondervinding van de kwade gevolgen eener verkeerde daad *Rosamündes* oogen openen en haar voor de toekomst wijzer maken: maar aan den anderen kant versterkt haar de zegepraal over eene kwaade gewoonte en over eene verkeerde neiging in de goede voornemens en besluiten, tot welke hare moeder haar tracht op te leiden. Nu eens is een enkel woord van de moeder genoeg voor *Rosamunde*, om zelve het bespottelijke en kinderachtige van haar gedrag in te zien; dan weder moet zij door schaamte over het gebeurde tot inkeer komen. Bijna overal laat de moeder haar zelve oordeelen en doet niets meer dan haar tot de regte besluittrekking te brengen; doch somtijds moet ook één woord, één blik *Rosamunde* leeren gehoorzaam te zijn. In het kort, dit werkje heeft vele goede hoedanigheden, die hetzelve aanprijzen, en wij twijfelen niet of het zal even als meer andere van dezelfde Schrijfster met graagte ontvangen worden. Het is bijzonder geschikt om aan jonge meisjes, die eenigzins vlug beginnen te lezen, in handen gegeven te worden. De heerschende toon zal haren lees-

lust

lust opwekken en haar daarbij tot het goede geneigd maken. Tot een prijsje van belooning en aanmoediging dus vinden wij het Hollandsch gedeelte bijzonder geschikt, gelijk het Fransche en Engelsche zulks voor de Fransche en Engelsche jeugd is. Bij kinderen, welke tot de kennis der beide laatste talen worden opgeleid, kan het niet met vrucht gebruikt worden, dan nadat zij reeds eenige vorderingen in dezelve gemaakt hebben, wanneer het niet ongepast tot lees- en vertaalboek zou kunnen dienen, vooral dewijl men de hier gebezigde uitdrukkingen in de drie talen veel overeenkomst heeft doen behouden.

Wat de vertalingen aangaat; de Fransche is over het algemeen vrij goed, doch de Hollandsche minder gelukkig uitgevallen. Eéne groote aanmerking is deze, dat de Engelsche woordvoeging, vooral wat de werkwoorden betreft, te veel is in acht genomen, waarvan het geheele boekje ten voorbeelde zou kunnen verstrekken. Dit gebrek nogtans kan tegen het nut, dat voor jonge meisjes uit dit werkje te trekken is, rijkelijk opwegen, zoo dat wij aan ouderen gerustelijk kunnen aanraden het hunne kinderen in handen te geven.

De Natuur en de menschen, of merkwaardigheden van vele volkeren, voor lezers van allerlei standen. Naar het Hoogduitsch van J. A. C. LÖHR. *Tweede Deel. Te* Haarlem *bij* F. BOHN 1810. gr. 8vo. 240 bladz. Prijs *f* 1 : 16 : 0.

In het I. Deel V. Stuk II. van deze *Bijdragen*, gaven wij van het I. Deel van dit werk berigt. Wat wij daar ten opzigte van hetzelve zeiden, is even zeer op dit tweede of laatste Deel toepasselijk, zoodat wij daarbij niets meer te voegen hebben dan alleen den vertaler en bewerker van dit Stuk voor ons land den verdienden lof te geven voor het zeer goed ten einde brengen zijner taak.

De in dit Deel voorkomende merkwaardigheden worden onder vijf hoofdpunten gebragt, namelijk: I. Voorstellingen, denkbeelden en uitdrukkingen van onbeschaafde menschen. II. Bijgeloof bij onderscheidene volken. III. Gewoonten, welke ten opzigte van overledenen in acht genomen worden. IV. Wreedheid en onmenschelijkheid bij verscheidene volken. V. Onderscheidene trekken ter bevordering der kennis, betreffende de gemoedsgesteldheid van onderscheidene volken.

Het is gemakkelijk na te gaan, dat elk dezer punten een schat van bijzonderheden moet opleveren; ook zal men met genoegen eene menigte derzel-

re hier bijeen gebragt vinden, van welke wij tot eene proeve gaarne een voorbeeld opgeven. Wij kiezen daartoe uit V.

,, *IJdelheid van Koning* OPOKKO.

,, De Koning der *Asſianten*, OPOKKO, mogt
,, nooit bij zijnen naam genoemd worden; zijne
,, gewone titels waren: *de vuurkleurige*, *de hoog-*
,, *ſte.* Hij maakte er voor den Deenſchen Gezant
,, ROIJ geen geheim van, dat hij zich bijna zoo
,, groot hield, als God is. — Bij het gehoor,
,, hetwelk hij hem bij zijn vertrek verleende, had
,, hij zijn geheele ligchaam met vet beſmeerd, ten
,, einde het ſtofgoud, waarmede hij zich rijkelijk
,, beſtrooid had, des te beter daarop hechten
,, kon. Zijne voeten ſtonden in een goud bek-
,, ken, zijn troon was van goud, en voor zijn
,, paleis ſtond een boom, die geheel verguld was.
,, Zijn lijf, armen en beenen waren met ſnoeren
,, en fraaije ſteenen verſierd, en op zijn hoofd
,, droeg hij eenen Europiſchen hoed met breede
,, randen en witte vederen. Ter verheerlijking zij-
,, ner magt en grootheid was, op eenigen afſtand
,, van hem, eene menigte menſchenhoofden op een
,, geſtapeld. Alle grooten zijns rijks ſtonden in
,, eene demoedige houding bij hem; vele klagers
,, en beſchuldigden lagen met ſtof bedekt voor
,, hem, en op eenigen afſtand ſtonden twintig
,, zwarten met ſabels, om dadelijk de ſchuldigen —
,, dat zijn dikwijls zoo wel de beſchuldigers als
,, de ſchuldigen — af te maken. Onder zulke
,, om-

„ omstandigheden verleende hij ROIJ gehoor. OPOKKO vroeg den Heer JONGE, (zoo noemde hij hem) of hij, benevens zijne lieden, goed bediend was geworden, en toen deze dit met ja beantwoordde, zeide hij verder: „ Heer JONGE, gij zijt slechts zes weken bij mij geweest; ik mag u wel lijden en wenschte, dat gij langer hier bleeft, ten einde gij mijne grootheid beter kondet leeren kennen, en uwe landslieden daarvan eene beschrijving geven. — Hebt gij wel ooit mijns gelijken gezien?"

„ ROIJ. Neen, Heer Koning; uws gelijken is op de wereld niet.

„ OPOKKO. Gij hebt gelijk; God zelf is slechts een weinig grooter dan ik. — Maar ik zal eens voor u inschenken, Heer JONGE; anders kondet gij denken, dat ik zulken goeden wijn en zulk goed bier niet had als de blanke Heeren.

„ OPOKKO dronk veel van het Engelsche bier, hetwelk hij liet brengen; doch ROIJ weinig.

„ OPOKKO. Heer JONGE! gij hebt weinig gedronken.

„ ROIJ. Mijn hoofd is zwak, Heer Koning! ik kan niet veel verdragen.

„ OPOKKO. Van het bier zijt gij niet dronken, Heer JONGE! Gij zijt dronken van het beschouwen van mijn aangezigt. — Alle menschen worden daardoor bedwelmd!"

Dit zij genoeg ter proeve.

Voor-

Voorbeelden van kleine Brieven, zoo gemeenzame als commerciee (e) le, naar de hedendaagsche manier van schrijven ingerigt: met vormen van Wisselbrieven, adsignatien, promessen, kwitantien, enz. volgens het tegenwoordige (dig) gebruik op de aanzienlijkste kantoren, in het Nederduitsch, Fransch en Engelsch. Tweede Druk. Te Rotterdam *bij* W. LOCKE 1809. l. q. 40 bl. Prijs *f* 0:6:0.

Wij behoeven van dit boekje, wat het opgeven van den inhoud betreft, bijna niets meer te zeggen, dewijl de titel dien in het breede vermeldt; alleenlijk zullen wij er tot opheldering bijvoegen, dat hetzelve in vier deelen gescheiden is; het eerste zijn uitnoodiging-kaartjes en dergelijken; het tweede familie- en gemeenzame brieven bij bijzondere gelegenheden: het derde bevat brieven over den koophandel, en het vierde wisselbrieven, assignatien, enz.

Door deze korte opgave is men reeds min of meer in staat te oordeelen, welk gedeelte volgens den titel voor kantoren bestemd is, te weten de twee laatste, welke nagenoeg de helft van het boekje beslaan. Wat nu de wisselbrieven, enz. betreft, gelooven wij, dat men vrij zeggen kan, volgens het tegenwoordig gebruik op de aanzien-

lijkste

lijkſte kantoren: ieder toch, die er mede bekend is, weet dat in deze ſoort van opſtellen altijd eene zoodanige gelijkvormigheid heerscht, dat men in vele, ja de meeste gevallen zich van hetzelfde model kan bedienen. Voor zulken dus, welke met dezelve onbekend zijn, kan dit gedeelte tot eene gepaste handleiding verſtrekken.

Natuurlijker wijze kan men dit niet zoo geheel zeggen van de brieven over onderſcheiden gevallen in den koophandel voorkomende, dewijl het voor eerst onmogelijk is alle gevallen voor te ſtellen, en er dan nog in gevallen van denzelfden aard veelal eene verſcheidenheid plaats grijpt, welke derzelver getal, men zou haast zeggen, tot in het oneindige vermeerdert. Voor zoo ver nu de hier behandelde zaken eenige betrekking of overeenkomst hebben met die, welke een' ongeoefenden voorkomen, kan hij zeker zich te regt helpen; maar hij zal meestal vergeefs zoeken, en doet in alle gevallen beter met in de natuur en den aard der zaken, welke hij te melden heeft, in te dringen, en zich van eenvoudigen, doch duidelijke bewoordingen te bedienen, kunnende om het regt gebruik van de zoogenaamde *koopmanstermen* te leeren, niets beter doen dan veel geſchreven brieven te lezen, en zich naar een goed voorbeeld te ſchikken, waartoe dan ook deze, zoo als wij zeiden, niet ongepast zijn. Tot dus verre, wat de laatſte helft van het boekje betreft, dat eigenlijk minder tot het onderwerp van onze behandeling behoort. Wij zullen nu een woord zeggen van het eerſte gedeelte, dat misſchien voor onderwij-

zers

aers aanleiding zou kunnen geven om de kinderen in het ſtellen dezer ſoort van brieven ervaren te maken, was het niet reeds meermalen gezegd en had de ondervinding het niet bevestigd, dat het bloot naſchrijven van brieven of andere ſtukken geen onderwijs in het ſtellen is. Ook uit hoofde van de keus en vooral van de bewerking der onderwerpen, zouden verre de meeste brieven den onderwijzer ongeſchikt voorkomen; ware het anders, hij konde het dan ten minste tot eene handleiding gebruiken. Buiten dien is het Hollandſche gedeelte, nog om eene andere reden, hiertoe volſtrekt ongeſchikt, en dit leidt ons van zelve om een woord over de vertaling te zeggen.

Schoon geen voorberigt ons den zamenſteller dezer brieven doet kennen, is het bij ons niet twijfelachtig, of ze zijn oorſpronkelijk in het Engelsch geſchreven, en uit die taal in het Fransch en in het Hollandsch overgebragt, zijnde genoegzaam allen ontleend uit een Engelsch werkje, getiteld: *The art of correspondence, or models of English original letters, Leipz.* 1805. De vertaling nu in het Fransch is, behalve eenige verkeerde uitdrukkingen, over het algemeen vrij goed uitgevallen; maar dit kan van de Hollandſche niet gezegd worden, men kan dezelve niet eens dragelijk noemen; althans het is er ver van af, dat in dezelve die losheid en gemakkelijkheid van ſtijl heerscht, welke vooral in brieven behoort gevonden te worden; de woordſchikking is ſtijf, de keus der woorden gezocht, ja men zou kunnen vermoeden, dat deze vertaling niet uit den oorſpronkelijken Engel-

gelſchen tekst, maar uit de Franſche vertaling geſchied is, en dat daarbij op den eerſten weinig acht is geſlagen geworden. Althans de woordvoeging en uitdrukkingen zijn veelal naar het Fransch geregeld, gelijk bij eene zelfs oppervlakkige vergelijking terſtond in het oog valt. Om het aangevoerde te ſtaven, meenen wij niets meer noodig te hebben dan een paar voorbeelden uit het werkje te ontleenen en hier te laten volgen. Wij nemen hiertoe het eerſte voorbeeld der kleine brieven:

„ *Nederduitsch.*

„ De Heer B. zich verpligt vindende morgen naar „ het land te gaan, verzoekt den Heer F. *zich de* „ *moeite niet te geven*, bij hem te komen. De „ Heer B. zal echter, *na morgen*, den Heer F. „ met genoegen op *dat* uur zien, *hetwelk hem meest* „ *gepast zal zijn.*

„ *François.*

„ M. B. ſe trouvant obligé d'aller demain à la „ campagne, prie M. F. de ne pas ſe donner la „ peine de paſſer chez lui. M. B. ſera bien aiſe „ de voir M. F. après demain, à l'heure qui lui „ ſera la plus convenable.

„ *English.*

„ Mr B. finding himſelf obliged to go into the „ country to-morrow, deſires Mr. F. not to give „ himſelf the trouble of calling upon him. Mr. „ B. will be very glad to ſee Mr. F. after to-mor„ row at any hour, which will be most con„ venient to him.

Het

Het tweede, te vinden op bl. 11, dient tevens ten bewijze van hetgene wij van de ongepastheid der stof en vooral der bewerking gezegd hebben.

„ BRIEF VAN BEKLAG OVER EEN LANG STIL-
„ ZWIJGEN.

„ *Mijn Heer!*

„ De vriendschap, die ik voor u heb, verpligt
„ mij heden, u reden te vragen van uw stilzwij-
„ gen. Ik geloof wel, dat het u niet zal ontbre-
„ ken aan verontschuldigingen, om hetzelve te
„ wettigen; maar ik bid u ook te gelooven, dat,
„ ten zij dezelve wettig zijn, ik niet zal ophou-
„ den mij te beklagen. Het zal vergeefs zijn, het
„ gemis van gelegenheden voor te wenden, mij
„ uwe brieven te doen toekomen, of het onver-
„ wacht toeval van eenige ziekte, dit (die) niet
„ dan in uwe gedachten bestaan heeft, om u over
„ mijne klagten te regtvaardigen: dit alles zal niet
„ in staat zijn mij te voldoen. Erken uwe fout
„ opregt; gij zult veel beter doen, daar zulks het
„ eenige middel is, mij in het besluit te verster-
„ ken, eeuwig te blijven. (,)

„ Mijn Heer! uw enz.

„ LETTRE DE PLAINTE SUR UN LONG SILENCE.

„ *Monsieur!*

„ L'Amitié que j'ai pour vous me force au-
„ jourd'hui à vous demander raison de votre si-
„ lence. Je me doute bien que vous ne man-
„ querez pas d'excuses pour l'autoriser; mais je
„ vous supplie de croire aussi qu'à moins qu'elles

„ ne ſoient légitimes, je ne ceſſerai jamais de
„ me plaindre. Vous aurez beau alléguer le dé-
„ faut d'occaſions de me faire tenir vos lettres,
„ ou l'accident inopiné de quelque maladie, dont
„ vous n'aurez eu que la penſée, pour vous juſ-
„ tifier de mes reproches: tout cela ne ſera point
„ capáble de me ſatisfaire. Avouez votre faute
„ ſincèrement; vous aurez plutôt fait, puiſque
„ c'eſt le ſeul moyen de m'affermir dans la réſo-
„ lution, où je ſuis de demeurer éternellement,
„ Monſieur, votre &c."

„ LETTER OF COMPLAINT ON A LONG SILENCE.

„ *Sir!*

„ The friendship I have for you, obliges me
„ at this time to enquire reaſon of your ſilence.
„ I much ſuſpect you will not be at a loſs for
„ excuſes to juſtify it; but I beg you will al-
„ ſo believe, that, unleſs they be real, I ſhall
„ never ceaſe to complain. It will be in vain for
„ you to allege the want of opportunities to ſend
„ me your letters, or the unexpected accident
„ of ſome pretended illneſs, to free you from my
„ reproaches: all this ſhall not be ſufficient to
„ ſatisfy me. Candidly acknowledge your fault;
„ that will put a more ſpeedly end to it, ſince
„ it is the only method of confirming me in the
„ reſolution I have taken to remain for ever,
„ Sir, your &c."

Wij zullen, zoo wij vertrouwen, geene meerdere voorbeelden behoeven af te ſchrijven. Wij ein-

eindigen, na met een paar woorden het gebruik, dat er van dit boekje op de scholen te maken is, aangewezen te hebben. Voor den Nederduitschen onderwijzer is het, zoo als het ligt, ongeschikt. Deze kan met meer vrucht aanleiding tot gepaste brieven vinden in de *Voorschriften om na te schrijven* bij P. DEN HENGST, waarvan het laatste gedeelte zeer goede modellen van brieven bevat, en vooral ook in GELLERTS *Brieven*, te *Amsterdam* bij ELWE uitgegeven. Op scholen, waar Fransch en Engelsch onderwezen wordt, kan men uit eene dezer talen de leerlingen nu en dan een' brief dicteren en laten vertalen, of hun de stof opgeven, waaruit zij zelve eenen brief moeten zamenstellen.

Handleiding voor Schoolleeraars ten platten Lande. Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. *Derde Stukje. Te* Leyden, Deventer *en* Groningen *bij* D. DU MORTIER EN ZOON, J. H. DE LANGE *en* J. OOMKENS, 8vo. XII. en 132 bl. Prijs *f* 0 : 12 : 0.

Alles, wat wij tot lof en aanprijzing van de beide *eerste stukjes* van deze *Handleiding* gezegd hebben (*), is ook op dit *derde stukje* toepasselijk;

(*) *Bijdragen*, I. *D. bl.* 172.

lijk; waarom wij het niet noodig oordeelen dit andermaal te herhalen.

De eerwaardige OVERBERG vervolgt hier, met veel oordeel en diepe kunde, zijne opgenomene taak. Overal vinden wij waarheid en overtuiging, voorgedragen op eene wijze, die niet missen zal tot het hart door te dringen van elk onderwijzer, die de waarde en het gewigt van zijnen belangrijken post kent en gevoelt.

Dit *Stukje* is afgedeeld in *drie lessen*, behoorende tot de III. *Afdeeling*, die in het *tweede Stukje* voorkomt.

In een bijzonder gedeelte, de X. *Les* vooraf-gaande, handelt de Schrijver over de PLIGTEN EENS SCHOOLLEERAARS NA DEN SCHOOLTIJD, *zoo ten aanzien van het gegeven onderwijs en zijne scholieren; met opzigt tot het schoolvertrek; tot de Schoolopzieners enz.; tot de beroepsbezigheden, welke hij bij zijnen post kan waarnemen; als ten aanzien van de ouders zijner leerlingen* Even als al het voorgaande, is ook dit gedeelte ons van zeer veel belang voorgekomen en eene gezette overweging en betrachting waardig te zijn; schoon zelfs de naauwgezetste en edeldenkendste Schoolonderwijzers bij deze schets zullen moeten erkennen, dat zij in deze nog verre van de volmaaktheid af zijn, terwijl zij bij zulke vorderingen moeten twijfelen, of zij wel immer, al ontsloeg men hen van alle lastig en schadelijk bijwerk en van alle broodzorg, die aangewezene hoogte zullen bereiken. Of de raadgevingen des onderwijzers aan de ouders zijner leer-

lin-

lingen van veel vrucht zullen zijn, en of de ouders zelven in het algemeen genegen zullen zijn, om die aan te nemen, meenen wij op grond van ondervinding te moeten in twijfel trekken.

In de X. en XI. *Les* spreekt de Schrijver van HET BELOONEN EN STRAFFEN *in het algemeen en in het bijzonder.* Met de behandeling van dit onderwerp wordt het grootste gedeelte van dit *Stukje* gevuld, en is dit voorzeker geenszins het minst belangrijke gedeelte van hetzelve, hetwelk, onder hetgene deswegens reeds elders door anderen gezegd is, geene geringe plaats verdient. De onderwijzers zullen in dit gedeelte veel van eene dadelijke toepassing vinden: alleen komt het ons voor, dat de Schrijver hierbij te veel wil geredeneerd hebben.

In het voorberigt wordt te kennen gegeven, dat het als nog zeer onzeker is, of het *beoefenend gedeelte* van 's mans arbeid in een *vierde stukje* zal volgen. Wij voor ons meenen, dat de Maatschappij dit zonder eenig verlies zal kunnen achterwege laten, dewijl men te dien opzigte elders betere bronnen aantreft.

Meer meenen wij niet noodig te zeggen te hebben van een werkje, dat zeker reeds in veler handen is, en zulks ook in der daad verdient te zijn. Wij wenschen de Maatschappij geluk met dezen zoo wel volbragten arbeid, en hopen, dat de Hemel het allerwege tot heil van het aankomend geslacht zal doen gedijen. En hiertoe zal ieder weldenkende kunnen medewerken, door, bij gepaste gelegenheden, hetzelve onder de Onderwijzers, waarop hij betrekking mag hebben, te verspreiden.

Aanleiding tot de kennis van de aarde, der menschen, en de natuur. Door DIEDERIK GEELHOED. *Te* Haarlem *bij* FRANÇOIS BOHN. 1810. In gr. 8vo. x. en 382 bl. Prijs *f* 3 : 0 : 0.

De Schrijver heeft met dit geschrift eene geheel andere bedoeling, dan blootelijk eene onvruchtbare kennis van de Staatkundige verdeeling der aarde te bevorderen. Hij tracht namelijk, *hierin* aan het verstand te brengen, hetgene te voren slechts geheugenwerk was, door zulke zaken aan te voeren, welke doorgaans van algemeen *belang zijn*, en waartoe de Aardrijkskunde ruime gelegenheid aan de hand geeft.

De beschouwing van den mensch maakt het voornaamste van den inhoud van dit werk uit, daar de Schrijver de verscheidenheid van de leef- en denkwijzen der menschen, van derzelver zeden en gewoonten, vlijt en werkeloosheid, volgens geloofwaardige berigten, opgeeft, ten einde zichzelven en de menschen door vergelijking te leeren kennen.

Hoewel de Aardrijkskunde eene zoo aangename als nuttige wetenschap is, treft men echter vele jonge en zelfs bejaarde lieden aan, die er dit aangename nimmer in vinden kunnen. Om nu, voor de jeugd en min- of meergevorderde jongelingschap, de oefening in deze kennis, bijzonder de her-

herhaling van het vroeger geleerde, te veraangenamen en belangrijk te maken, had de Schrijver niet alleen dit boek vervaardigd, maar ook eene teekening gemaakt, ten einde beide te gelijk, den ouderen of opvoeders als een Geographisch ſpel voor hunne kinderen of leerlingen aan te bieden. Dan de omſtandigheden des tijds hebben hem van dit voornemen afgebragt, en hem van de uitgave der plaat voor als nog doen afzien, hopende hij echter dezelve, indien de aftrek van dit werk hem eenig gunstig vooruitzigt opent, in het vervolg bijzonder uit te geven.

Aldus geeft de Schrijver in het voorberigt de bedoeling en inrigting van dit werk op, uit welk oogpunt wij het dus hier ook beſchouwen willen.

Als Geographisch leesboek kon de Schrijver geene drooge verdeeling van landen, lijsten van ſteden, kapen, meren enz. in hetzelve opnemen, maar moest zoodanige onderwerpen kiezen, die eene aaneengevoegde leesſtof bevatten of daartoe te brengen waren. En welke zouden dit anders kunnen zijn, dan de beſchouwing van den mensch, in alle zijne verſchillende betrekkingen met de verdere bewoners der aarde uit het rijk der dieren, benevens de merkwaardige voortbrengſelen van den grond? — Welke onderwerpen ook beknopt en voortreffelijk behandeld zijn, zoo dat dit boekdeel eene beſchrijving van den geheelen bekenden aardbol bevat.

Hoezeer het onderwerp, wegens zijnen rijkdom, zich moeijelijk in enge grenzen laat beperken, zoo vinden wij echter, dat de Schrijver het geheel over-

eenkomstig zijn oogmerk voortreffelijk heeft zamengesteld, en bovendien den onderwijzeren een werk heeft geleverd, waaraan zij de meeste behoefte hadden. Uit dit laatste oogpunt bezien, heeft het mede vele waarde, daar de onderwijzer, van welke volken des aardbols hij ook eenige berigten wenscht, in opzigt tot hunnen stand als mensch, hier alles naar zijn verlangen beknopt te zamen vindt, zoo dat hij het als een geographisch handboek kan aanmerken, om datgene aan te vullen, waarin de gewone aardrijkskundige werkjes voor kinderen te kort schieten.

Hoezeer op spelling en taal wel eenige aanmerkingen te maken waren, zoo willen wij dit thans, in opzigt tot dit onderwerp, voorbijzien, daar de menigte van overgenomene plaatsen eene gelijkmatige doorgaande stijl onmogelijk maakte, en de spelling over het geheel toch redelijk is. Alleen wenschen wij, dat de Uitgever en Schrijver in dezen hunnen arbeid alle aanmoediging zullen vinden, ten einde het werk bij een tweeden druk ook van deze gebreken te kunnen zuiveren.

Tot eene proeve van de zamenstelling des werks geven wij het volgende uittreksel; waarvan ons het slot echter zeer gedrongen voorkomt.

CHINEZEN.

„ Dit volk bewoont een zoo uitgestrekt land, „ dat hetzelve na het Russische rijk, het grootste „ op de aarde is, indien men daarbij neemt, de „ vol-

„ volken aan haar (hen) cijnsbaar en onder„ hoorig.

„ De *Chinezen* hebben veelal breede aangezig„ ten, zwarte kleine oogen, als ook een (eenen) „ kleine (kleinen) neus. In de noordelijke ftre„ ken zijn zij blank, in de zuidelijke bruin van „ kleur. Hunne lengte gaat niet boven het mid„ delmatige. Zij zijn in hunne begrippen wegens „ fchoonheid zeer bijzonder. Zoo vinden zij (,) „ bij voorbeeld (,) hen, die dik en vet zijn, „ de fchoonften: de zoogenaamde geleerden la„ ten hunne nagels zeer lang groeijen, om dat „ men aan hen zien zou (,) dat zij zich met „ geen (geenen) handenarbeid bezig houden." „ Verder. „ Hetgene de *Chinezen* bij ons verach„ telijkst (verachtelijk) maakt, ( ) is, ( ) het „ onder hen heerfchend bijgeloof, dat fteeds eene „ volflagene domheid, eene diepe onkunde te „ kennen geeft. Booze geesten zijn voor de *Chi*„ *nezen* oorzaken van de geringfte gevallen."

Verder. „ De invloed der bedriegers op de „ minkundigen, ( ) is nergens grooter (,) dan „ in *China;* nergens worden de waarzeggers en „ fterrekijkers hooger geacht. Men verrigt bijna „ niets alvorens hen eerst te raadplegen. Hunne „ leugenachtigfte uitfpraken hebben bij het gemeen „ den ftempel der waarheid zoo zeer, dat zij de „ dagen en uren, welke als gelukkig of ongeluk„ kig, in hunnen *almanak* (,) op 's Keizers „ goedkeuring, ( ) jaarlijks uitgegeven, worden „ aangewezen; de dagen (,) welke goed zijn om „ ader te laten, om een gunstbewijs van den

„ Keizer te smeeken, de dooden kan eeren enz. in „ ernst vasthouden."

De brave Maria, een leesboekje voor jonge kinderen, door N. ANSLIJN, N. Z. *Stads Schoolhouder te Haarlem. Te* Leyden, *bij* D. DU MORTIER EN ZOON. 1810. 8vo. IV en 43 bl. Prijs *f* 0 : 2 : 8.

Het bovenstaande leesboekje is weder een voortbrengsel, den Haarlemschen Stadsschoolhouder ANSLIJN waardig. Het is een vervolg van den *braven Hendrik*, zoo in onderwerp, als in zamenstelling; en het is dan ook duidelijk, dat, daar het bijbrengen van zedekundige denkbeelden ook den hoofdinhoud van dit werkje uitmaakt, hetzelve, even als het andere, zoowel voor jongens als meisjes bestemd is; ook zegt de Schrijver zelf: „ Men denke niet, dat dit werkje al„ leen voor meisjes geschikt zij, zoo als men „ ligtelijk uit den titel zou kunnen vermoeden; „ het bevat, wel is waar, de voorstelling van „ eenige vrouwelijke deugden, doch deze zijn van „ dien aard, dat zij ook den jongen en den jon„ geling behooren te versieren."

Wij zien met verlangen de verdere voltooijing van den reeks der Schoolboeken, die ANSLIJN hoopt te leveren, te gemoet, daar hij met dezelve der scholen gewigtige diensten bewijst.

Ver-

Verlustigingen en Spelen, voor de beschaafde jeugd. Naar het Hoogduitsch van J. C. F. GUTSMUTHS. *Naar den tweeden zeer vermeerderden druk.* Met platen. *Te* Haarlem *bij* A. LOOSJES PZ. 1810. in 16°. XII en 308 bladz. Prijs *f* 1 : 10 : 0.

De ontwikkeling en vorming van den aanwassenden mensch is van zoo veel belang, en vordert zoo vele en onderscheidene middelen, om dit groote doel op de beste wijze te bereiken, dat bijna niets, wat hiertoe eene meer regtstreeksche of zijdelingsche betrekking heeft, als overtollig kan beschouwd worden. Zoowel die uren, welke tot uitspanning van den geest, als die tot beoefening der wetenschappen dienen, *kunnen* en *moeten* gebruikt worden, om eene veelzijdige vorming van ziel en ligchaam te bevorderen. Gelukkig de opvoeder of onderwijzer, die geene gelegenheid, geen oogenblik ongebruikt laat, dat strekken kan, om den groei en bloei van de edele plant, die aan zijne zorg en oppassing toevertrouwd is, te verzekeren.

Het besef dezer waarheid heeft reeds sedert eenigen tijd verscheidene opvoeders aangespoord, om ook die uren, welke aan het spel en aan andere uitspanningen gewijd zijn, zoo te wijzigen, dat

dat zij niet alleen de ziel op eene onſchuldige wijze kunnen ontſpannen, maar tevens tot derzelver ſterkte, en ook tot die des ligchaams, veel kunnen bijdragen, en wel door de ſpelen der kinderen zoo te regelen, dat daarbij beide ziel en ligchaam op onderſcheidene wijzen goed ontwikkeld en geoefend worden.

Eene dezer pogingen is het, welke wij in bovengenoemd werkje vinden, en waarvan wij hier met genoegen de Hollandſche vertaling aankondigen, beſtaande zoo in *verlustigingen* en *ſpelen* als in *raadſels*. Hetgene men hier in de eerſte plaats onder den naam van *verlustigingen* aantreft, zijn een drietal verhalen, onder den titel van: *de raadſelachtige reis*, *wonderbare menſchen*, en *merkwaardigheden van het Harzgebergte*, allen van onderſcheiden aard en ſtrekking, kunnende dienen, om op eene aangename en nuttige wijze het vernuft op te ſcherpen en het verſtand met kundigheden te verrijken.

De ſpelen, *vier en twintig* in getal, waarvan de opgave der namen onzen lezers weinig baten zou, zijn zeer gelukkig gekozen, en hebben allen meer of min eene ſtrekking, of om de zintuigen te oefenen, of om het ligchaam in ſterkte en vaardigheid te doen winnen, of om het verſtand en oordeel op te ſcherpen.

Een *zesendertigtal* raadſels, van des Vertalers eigen vinding, — naardien de oorſpronkelijke Hoogduitſche voor geene vertaling vatbaar waren, — en die men zoo hier als daar door het werkje verſpreid vindt, zullen niet misſen, tot het doel

des

des Schrijvers, de opscherping van het vernuft, mede te werken.

Zie daar kortelijk, wat men in dit werkje zal aantreffen. Wij durven het, ter bevordering van meergenoemde einden, in volle ruimte, der jeugd niet alleen, maar aan allen, die in derzelver vorming belang stellen, aanprijzen, en twijfelen niet, of het zal met even veel vermaak als nut gebezigd worden, waartoe des Schrijvers wijze van voordragt — wordende alles door drie handelende familien voorgesteld — als mede de Tijpographische uitvoering en het *zestal* niet onaardige plaatjes niet weinig zullen bijdragen. Te meer nut meenen wij nog, dat dit werkje zal kunnen stichten, wanneer volwassenen, zoo in de huisgezinnen als kostscholen, naar aanleiding van hetzelve, zich met de kinderen willen bezig houden.

Over het werk des Vertalers hebben wij ook reden voldaan te zijn; alleen wenschten wij, dat hij het aardrijkskundig gedeelte meer op ons vaderland had toegepast, of eenige tooneelen daarin had overgebragt.

Nuttige en leerzame verhalen voor de vlijtige Jeugd. Naar het Hoogduitsch: die kleinen Erzähler von Bremen. *Te* Amst. *bij* R. J. BERNTROP 1810. 8vo. 50 bl. Prijs *f* 0 : 8 : 0 in Carton.

Nimmer, zelfs toen het getal werkjes voor de jeugd nog tot geene geheele bibliotheek uitgedijd

was,

was, heeft men het geoorloofd kunnen vinden, om dezelfde werkjes, al ware het ook de beste, door verandering van titel te verdubbelen; hoe veel te minder dan in onze dagen, waarin men, onder den overvloed van dezen aard, zulk eene verſcheidenheid van goede en zelfs voortreffelijke kinderſchriften aantreft.

Deze hier boven zoogenoemde *Erzähler von Bremen* geeft ons in onze taal niets anders, dan eene andere vertaling van CAMPE's *nuttig en leerzaam onderhoud*, in het jaar 1804 te *Amſt. bij* W. VAN VLIET uitgegeven. Of de ſchuld dezer verregaande letterdieverij aan den Hoogduitſchen Uitgever of aan den Nederduitſchen Vertaler te wijten is, kunnen wij niet beſlisſen, wijl het eerstgenoemde van geen voorberigt of eenige andere aanwijzing voorzien is, om ons den oorſprong en de ſtrekking van dit werkje te doen kennen.

Wij kunnen zulk eene handelwijze niet dan ten hoogſte afkeuren, wijl zij alleen dienen kan, om de uitgevers der eerſte vertaling grootelijks in hun regt te benadeelen, en om de koopers te bedriegen. — Wij wenſchen den vertalers en uitgevers, inzonderheid die van Duitſche Schriften, meer voorzigtigheid, opdat dergelijke letterdieverij, die onder de Duitſchers meer en meer in de mode ſchijnt te komen, bij ons geen veld of geene aanmoedigers en voorſtanders vinde.

Klein Gebedenboekje enz., ten dienste der Scholen. Te Leyden *bij* D. DU MORTIER EN ZOON 1810. 8vo. 20 bladz. Prijs *f* 0 : 2 : 0.

Dit klein Gebedenboekje wordt uitgegeven (zoo staat er achter den titel) na goedkeuring der Clasfis van Leyden en Nederrhijnland van den 2. van Wijnmaand 1810. Wij nogtans kunnen het om andere redenen niet goedkeuren. Men vindt in hetzelve eerst een morgengebed, een gebed voor het eten, eene dankzegging na het eten, en een avondgebed. Deze gebeden keuren wij af om de Oosterfche uitdrukkingen, welke daarin voorkomen, en welke kinderen en eenvoudige menfchen niet verftaan: als: *het licht van Gods genade, kinderen des lichts, voor Gods aangezigt wandelen, hongeren en dorften naar de volmaakte geregtigheid van Gods Zoon, brood des levens, reinigen door Christus bloed en geest, God zoeken enz.* Die zulke uitdrukkingen, hoe zeer Bijbelsch, in zulke gebeden voor kleinen en eenvoudigen meent te kunnen en mogen gebruiken, weet zoo weinig van de Onderwijskunde, dat hij de hand wel van de tafel mag houden. Dan volgt het allervolmaaktfte gebed. Daarna vindt men een morgenfchoolgebed, een gebed na den fchooltijd, een gebed voor den namiddag-

dag-schooltijd, een morgengebed, een gebed voor het eten, eene dankzegging na het eten, een avondgebed en een gebed als men in de kerk komt.

Ook keuren wij deze gebeden in zoo verre af, als zij gedeeltelijk met eenige verandering overgenomen zijn uit de *Gebeden voor de lagere Scholen*, gedrukt bij P. DEN HENGST EN ZOON 1808. en gedeeltelijk letterlijk uit de *Gebeden voor Christelijke huisgezinnen*, gedrukt bij W. BRAVE 1808. Het is dus meest gestolen goed. Maar wat beduidt dan, zult gij zeggen, Lezers! dat ENZ. op den titel? O daar voor hebt gij in dit zonderling boekje allerlei geleerdheid. De geloofsartikelen; de Wet des Heeren; Register der Boeken van het oude en nieuwe Testament; cijfer- en lettergetallen; Tafel van vermenigvuldiging; Tafel van inlandsche munten en geldsommen; verdeeling van den tijd; namen der maanden en der dagen; een versje, hoe veel dagen iedere maand heeft; windstreken; werelddeelen, cirkels, graden enz.; leesteekens; verkortingswoorden, waar onder *q. q.* verklaard wordt door *iemands qualiteit!* en eindelijk het A B der Zangkunst; zijnde de muzijkladders van B. Mol en B. Duur. Welk een mengelmoes! Dat alles vindt men intusschen reeds in andere boekjes, en dat wel alles op zijne behoorlijke plaats. Hoe de vervaardiger van dit overtollig ding zich van letterdieverij en onoordeelkundige compilatie zou kunnen vrij pleiten, weten wij niet. Zijn de vier Oostersche gebeden van zijn eigen maaksel, dan heeft hij het vast om deze uitgegeven, en dat zou ook eenen dwazen hoogmoed verraden.

BOEKBEOORDEELINGEN.

Nuttige en onderhoudende verhalen, voor kinderen, die zich in het lezen oefenen. Naar eenen (,) voor de jeugd geschikten (,) stijl zamengesteld. ( ) door eenen kindervriend. *Met plaatjes.* 8vo. II en 62 bl. *Te* Amst. *bij* W. BRAVE. Prijs *f* 0 : 8 : 9.

In de tienregelige *voorrede*, voor dit werkje geplaatst, zegt de Schrijver: „ Bij het zamenstellen der volgende bladen, was het mijn „ bijzonder (bijzonder mijn) oogmerk (,) de- „ zelve als een leesboekje aan mijne eigene „ kweekelingen in handen te geven, waartoe de „ stijl (naar LOEHR (LÖHR) gevolgd zijnde) „ mij, bij voorkeur, geschikt scheen te zijn. Ik „ durfde mij echter vleijen (,) dat dit werkje „ ook voor andere kinderen niet geheel nutteloos „ zoude wezen; (,) en leverde hetzelve daarom „ ter perse."

Bij de lezing dezer *voorrede* konden wij in dit werkje niet anders, dan oorspronkelijke nederduitsche opstellen verwachten, waarin van de eigenaardige, aangename en doeltreffende wijze van voorstellen van den, in dit vak bekwamen, LÖHR ge-

gebruik gemaakt was; en in der daad, ten aanzien van dit laatſte vonden wij ons niet bedrogen; de inhoud en wijze van voorſtel is volkomen een LÖHR waardig, want de ons onbekende Schrijver (of liever Vertaler) heeft den arbeid van den genoemden duitſchen Schrijver, uit deszelfs *Kleine Plaudereien für Kinder*, nagenoeg woordelijk overgenomen. Zie hier een enkel ſtaaltje ter ſtaving van ons gezegde:

De ned. uitgave, bl. 1.	LÖHR, *kl. Plaud. Th.* I. *S.* 72.
„ He daar!" roept „ KAREL, nu naar den „ tuin." Hij ſpringt haastig van zijnen ſtoel (op), ſtoot aan de tafel, en werpt daardoor het porceleine(n) theekopje (,) waaruit hij zoo even melk had gedronken, in ſtukken op den grond, enz.	„ Heda! ruft KARL, „ nun ſolls in den Gar- „ ten gehen!" und ſpringt hastig von *ſeinem* Stuhl auf, ſtöszt an den kleinen Tisch, an welchen er geſesſen hatte, und die Tasſe, aus der er eben Milch hatte getrunken, fällt auf den Boden und zerbricht. u. ſ. w.

Of het billijk of geoorloofd is, met eens anders vederen te pronken, laten wij aan het oordeel van het publiek over. Alleenlijk hebben wij hier bij te voegen, dat zulk eene handelwijze ons hoogst ſchadelijk voor de uitgevers van dergelijke ſtijlvolgingen voorkomt, want als het eens een ander in het hoofd kwam, om in zijne onwetend-

heid

heid eene vertaling te leveren van LÖHR's *kleine Plauderreien*, dan hadden wij tweemaal hetzelfde werk: en wie zou hem zulks kwalijk kunnen nemen? De eerste had flechts den ftijl gevolgd.

Wat de vertellingen betreft, die in dit boekje voorkomen; deze zijn, zoo als men van den oorfpronkelijken Schrijver kan verwachten, en onderfcheiden zich boven vele anderen door derzelver eigenaardige wijze om den kinderen hunnen pligt ongezocht en werkdadig voor te ftellen. Dit werkje bevat een dertiental kortere en langere vertellingen, waarvan wij onzen lezers flechts de hoofden kunnen opgeven, als: *de gevolgen der onvoorzigtigheid; het verloren fpeelgoed; gevaarlijk fpelen; Lotje met haren broeder; Eduard met den hond; Willem en Jan met hunnen oom; de komst van den oom; de noodlottige worp; de zweep; de pruimen; de reize; de kleine Louife*, en *openhartigheid*.

Aan het werk des vertalers kunnen wij onze goedkeuring niet ontzeggen, daar het hem doorgaans vrij wel gelukt is, het bijzondere in LÖHRS wijze van voorftellen te bewaren, fchoon men uit zijnen ftijl genoegzaam kan zien, dat zijn werk van vreemden herkomstig is, want wie onzer zegt: *houtftal*, (zie bl. 4.) — *Hij kon van het fnikken geen woord uitbrengen.* (bl. 7.) *troost toefpreken*, (bl. 8) — *maakte groote oogen*, (bl. 9.) — *regt gaarne fchenken*, (bl. 10.) — *regelmatig innemen* (namelijk van medicijnen, bl. 11.) — *oude grijsaards*, (bl. 13) — *bange angst*, (bl. 14) — enz. enz.

P 2 Ten

Ten aanzien van taal en ſpelling willen wij zoo naauw niet zien: hier of daar eene kleine zonde tegen het geſlacht der zelfſtandige naamwoorden, het overtollig gebruik van het woordje *zich*, het verkeerd plaatſen of vergeten van eenig ſcheiteeken, zouden wij ſlechts aan te merken hebben.

Wij durven dit werkje, niettegenſtaande deze opgegevene gebreken, voornamelijk uit hoofde van deszelfs voortreffelijken inhoud, gerustelijk als een prijsje voor kinderen van 7 of 8 jaren aanbevelen; waartoe het zich te meer door deszelfs zindelijke uitvoering, en door een vijftal niet onbevallige plaatjes, waarmede het verſierd *is*, aanprijst.

N. I. Ta-

N°. 1. *Tafereelen van menschelijke bezigheden,* ( ) *of afbeeldingen van ambachten en beroepen. Met dichtmatige beschouwingen.* (?) *Te* Amst. *bij* A. MEIJER, SCHALEKAMP en VAN DE GRAMPEL. 1810. 8vo. IV en 32 bladz. Prijs *f* 0 : 15 : 0.

N°. 2. *Kleine zinnebeeldige Zedeschool in print: bestaande in acht en twintig fraaije afbeeldingen,* ( ) *met derzelver verklaringen in rijm en onrijm; doormengd met zedelessen; en alles geschikt naar de vatbaarheid der jeugd. Te* Amst. *bij* D' (DE) ERVEN *van de Wed* C. STICHTERS. In 16e, 80 bladz. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

Wij nemen deze beide prentenboekjes te zamen, omdat zij één doel hebben, namelijk, om kinderen aangenaam en nuttig bezig te houden. Wij hebben reeds elders (*) het oogmerk en de vereischten van dergelijke boekjes duidelijk genoeg aangewezen en ontwikkeld, waarom wij ons hier van de moeite ontslagen rekenen, om dit andermaal te herhalen: wij zullen derhalve volstaan kunnen, met onzen lezers kortelijk te doen zien, wat zij in deze prentwerkjes te wachten hebben.

N°. 1,

(*) *Bijdragen enz.* I. D. bl. 6.

N°. 1. schijnt, uit hoofde van de daarin voorgesteld wordende afbeeldingen, ook voor kinderen van meer gevorderde jaren berekend te zijn. De ambachten, waarvan men hier de afbeeldingen vindt, zijn: *de metselaar*, *de steenzager*, *de steenhouwer*, *de timmerman*, *de pompmaker*, *de scheepmaker*, *de zeilmaker*, *de boommaker*, *de lijndraaijer*, *de kuiper*, *de mandemaker* en *de wagenmaker*.

Wij hebben alle reden, om over den arbeid des kunstenaars voldaan te zijn. De stand der beeldjes is doorgaans, overeenkomstig de daad, welke zij moeten voorstellen, zeer wel getroffen; de omtrekken zijn vrij zuiver; de gravure is los, en bijzonder geschikt voor plaatjes van dezen aard, waarin al het harde moet vermijd worden, zullen zij door het kleuren dat onaangenaam en bont voorkomen missen, zoo als dikwijls het geval bij uitvoerig gegraveerde afbeeldingen is. De wijze, waarop deze plaatjes gekleurd zijn, hoe eenvoudig ook, draagt allezins het kenmerk van eenen gezuiverden smaak. Wij kunnen derhalve de jeugd met dit prentgeschenk, als prentgeschenk beschouwd, volkomen geluk wenschen: jammer is het intusschen, dat de dichter, welke bij elk dezer afbeeldingen een tamelijk lang rijmpje gevoegd heeft, zoo ongelukkig in dit vak geslaagd is.

Deze versjes, die niet minder dan 30 bl. vullen, zijn bijna allen in denzelfden toon en op dezelfde maat gestemd, en bestaan allen uit coupletten elk van vier regels, hetwelk niet dan eene vervelende eentoonigheid, verwekt, en niet minder ar-

armoede van geest in den dichter verraadt. Trouwens; wij behoeven het bewijs voor dit laatste zoo verre niet eens te zoeken: men leze slechts de versjes, en men zal moeten toestemmen, dat het niet dan de ellendigste rijmelarij is, waarbij men duidelijkheid, orde en alles, wat eenen goeden smaak kan kenmerken, aan het rijm opgeofferd heeft. Wij zijn niet in staat al de gebreken in deze aan te wijzen; ook kunnen wij den tijd, welken wij hieraan zouden moeten besteden, voor betere voortbrengselen besparen. Slechts eenige kleine proeven van 's dichters bekwaamheid, en de lezer moge zelf oordeelen en zien, of hij uit dezelven regt wijs kan worden.

Bl. 20. van een schip sprekende, zegt de Dichter:

't Gelijkt een kerk van trotschen stand,
Met torens fier gespitst;
Zijn boord, zijn staand en loopend want, (;)
Verbazingwekkend is 't.

Doch waar toe dient dit trotsch gevaart? —
Het dient om oost en west
Te stevenen, overal op aard
Waar handel is gevest, enz.

Bl. 22. bij den zeilmaker:]

Zijn doek is vast, ( ) en zwaar, ( ) en stevig;
Zijn draad is sterk en wel gepakt.
Waar toe of wel dees arbeid strekt,
Die moeilijk schijnt, ( ) en bijster klevig?

Twee verzen lager moet *vleugels* op *teugelt* rijmen.

Bl. 35. bij den wagenmaker: van wagens sprekende:

„ Men voert daar meê metaal kanon
„ En al wat de oorlog heeft van nooden;
„ En pak en zak, ( ) en tuig en ton;
„ Gekwetsten, zieken zelfs, ja dooden."

Genoeg, dergelijke dichterlijke schoonheden treft men in elk dichtstukje aan.

Hier zouden wij kunnen eindigen, zoo het bijvoegsel op den tijtel: *met dichtmatige beschouwingen*, hetwelk ook van den kant der zedeleer verbazend veel doet verwachten, ons niet drong, om van dit laatste nog eene enkele proef te geven.

Bl. 35. tot slot van eene optelling van het nut der rijdtuigen, zingt de dichter:

„ Zoo weet men 's levens moeilijkheid
„ Door kunst en vinding te vermindren.
„ Bewandel 't pad (,) dat grafwaarts leidt,
„ Zoo maklijk als het zijn kan, kindren!"

„ Kunt gij op eenen wagen voort,
„ Door vlugge paarden voort *getrokken*, (?)
„ Wel geeft den voerman een goed woord,
„ En rijd, (dt) al moet ge een weinig *schokken*."

„ Het gaan heeft toch veel sukklens in,
„ En is op 's levens weg bezwaarlijk:
„ Soms moet men kruipen . . . niettemin,
„ Is 't vlugge rijden toch gevaarlijk."

„ Het

„ Het zij zoo! — maar, volgt gij mijn' raad:
„ Bereist uw levenspad genoeglijk,
„ Maar voegt u altijd naar uw' ftaat,
„ Dat fchept vermaak, en 't is welvoeglijk."

Zie lezer, dat is zedekunde voor kinderen, die bezwaarlijk het hart zal treffen, en al menig eene wijziging en verklaring noodig heeft.

N°. 2. Wij hebben reeds vroeger (*) ons oordeel over dergelijk werkje, waarfchijnlijk van dezelfde hand, en bij dezelfde uitgevers in het licht verfchenen, geveld. Het boekje, hetwelk wij hier aankondigen, is nagenoeg van denzelfden ftempel, waarom ook alles, wat wij tot goed- of afkeuring van het eerstgenoemde gezegd hebben, ook grootendeels op dit toepasfelijk is.

Ellendige en allen fmaak bedervende houtfneden; dichterlijke en prozaïfche opftellen, met vele gebreken, die, eenige weinige uitgezonderd, voor meer gevorderde jaren berekend zijn, is alles, wat wij in dit werkje, dat blijkbaar voor jonge kinderen beftemd is, aantroffen.

De voorwerpen, welke in dit boekje afgebeeld zijn, beftaan uit: *de berisping*, *de herinnering*, *Diogenes*, *de gehoorzaamheid*, *de getrouwheid*, *de voorzigtigheid*, *de moederlijke liefde*, *de vrede*, *Belifarius*, *de jagtgodin* (Diana), *de list*, *Jupiter*, *knaging van het geweten*, *'t* (de) *Fortuin*, *Vulcaan en Jupiter*, *Eneas*, *de drie vogels*, *de bal-*

(*) *Bijdragen enz.* I. D. bl. 10.

baldadige meisjes. (dit figuur heeft waarschijnlijk moeten voorstellen, hoe SOCRATES door zijne ega met een pot water begroet werd), *de berouwde bede* (eene fabel), *de ontbering* (DIOGENES zijnen nap wegwerpende), *'t* (het) *verstandige knechtje*, (dit knechtje is de liefde, zoo als men gewoon is die af te beelden, met pijl en boog gewapend), *de grijsaard*, en een *toegift*, bestaande uit zes afbeeldingen van den hoogen watervloed op het IJ in den jare 1775. Deze laatste afbeeldingen zijn van een bekwamer hand en denkelijk uit eenen of anderen almanak ontleend. Uit het opgegevene blijkt genoegzaam, dat de kinderen hier weder grootendeels met de beeldspraak en fabelleer bezig gehouden worden.

Veel zouden wij hier weder op inhoud en keus van onderwerpen aan te merken hebben, doch wij vreezen, dat dit den moriaan zou geschuurd zijn: intusschen moeten wij alle ouders, die in hunne kinderen het gevoel voor het schoone willen opwekken, ten ernstigste afraden, om hun dergelijke geschenkjes in handen te geven.

Zie hier nog een paar proeven, hoe de Schrijver zijn taak volbragt heeft. Men bedenke daarbij, dat dit voor kinderen is, en wel voor jonge kinderen.

Op bl. 30 vinden wij de woorden, welke een knaapje tegen de afbeelding der *Fortuin* voert.

„ JAN-

„ JANTJE, ( ) *tegen het naastſtaande*
„ *printje*."

„ Hoor, madam, (!) gij zijt wel aardig,
„ Ook wel waardig (,)
„ Dat ik u geen plaats ontzegg',
„ Maar bij de andere printjes legg':

„ Maar gij zijt in uw beminnen
„ Los van zinnen;
„ Ook doet gij niet altoos regt;
„ Dat heeft vader toch gezegd.

„ Zie, dus zal 'k u niet vertrouwen,
„ Maar beſchouwen
„ Als een vrouwtje (,) dat misleidt;
„ Vrouwtje vol loszinnigheid.

„ Doet gij mij dan eenmaal deelen
„ In uw ſtreelen,
„ 'k Zal toch denken: JANTJE-maat!
„ Maak op dat geſtreel geen' ſtaat."

Bl. 26:

LEERING (bij de afbeelding van JUPITER.)

„ Men heeft, op goeden grond, aangemerkt, „ lieve kinderen, (!) dat het denkbeeld van een „ opperst Wezen, van nature zoo algemeen in „ de harten der menſchen ligt, dat geen volk op „ geheel den aardbodem, ( ) (volgens het getui- „ genis van geloofwaardige reizigers) beſtaat, „ ook niet het alleronbeſchaafdſte, hetwelk zich „ niet

„ niet eenen godsdienst, of wel een (eene) gods-
„ vereering verkozen heeft: in welk stelsel van
„ godsvereering zij ook altoos eenen opperstem
„ God, wie of wat dezelve dan ook moge we-
„ zen, doen bestaan, enz."

Oefeningen voor kinderen, om hen, terwijl zij lezen, te gelijk aan het denken te gewennen. Te Arnhem *bij* J. H. MOELEMAN Junior. 1810. 8vo. 38 bladz. Prijs *f* 0 : 4 : 0.

Hoezeer een onderwijzer bij ieder gedeelte van zijn onderwijs zoo vele oogmerken moet vereenigen, als ter bereiking van het hoofddoel noodig zijn, zoo is echter het onderwijs in het lezen bijzonder geschikt om dit te doen. Wanneer de keus der leesboeken behoorlijk bepaald wordt, dan is dit een der weldadigste hulpmiddelen bij het onderwijs der jeugd. Ieder boekje, dat hiertoe regtstreeks kan medewerken, is ons dus welkom. Van dien aard beschouwen wij het bovenstaande boekje, dat in een kort bestek vele schoone zaken vereenigt.

Het doet den mensch kennen in zijne geheele zamenstelling, voor zoo verre dit uiterlijk te bepalen is; waarna het hem beschouwt in betrekking tot al wat hem omringt. Hiertoe benoemt het

het vooreerst de deelen van 's menschen ligchaam in eene zeer goede orde.

Ten tweede geeft het de gedaante en gesteldheid van eenige deelen op.

Ten derde de verbinding van het geheel met de deelen; waarna het

Ten vierde overgaat tot beweging, gevoel en zelfbewust zijn.

Verder treft men de verbinding van den mensch met de wereld aan, waar bijzonder gelet wordt op het gezigt, den mond en het gehoor.

En eindelijk komt in de zesde afdeeling bepaaldelijk voor de verbindtenis van den mensch met anderen, door de behoefte des ligchaams.

Uit deze korte opgave is de belangrijkheid van den inhoud genoeg op te maken, waarom wij het zeer geschikt keuren, om aan het oogmerk, op den titel vermeld, te voldoen.

Wij hopen, dat de onderscheidene misslagen, tegen taal en stijl begaan, zoo als b. v. op bl. 7. *de huid uittrekken; rond zijn de oogappelen; afgerond en lang zijn de armen en beenen*, in eenen herdruk zullen verbeterd worden. Om de behandeling duidelijk te doen kennen, geven wij het volgende ter proeve.

„ VI. *Verbindtenis van den mensch met ande-*
„ *ren, door de behoeften des ligchaams.*

„ De planten hebben, tot hun onderhoud en
„ wasdom, lucht, zonneschijn en regen noodig.

„ Ook

„ Ook heeft het dier menigerhande dingen noo-
„ dig, wanneer het gezond zal zijn.

„ Het heeft de lucht om adem te halen, spijs
„ en drank tot zijn onderhoud, en beweging en
„ rust noodig.

„ Ook even deze dingen kan *ik* niet ontbee-
„ ren, wanneer ik leven zal; en gezond zal blij-
„ ven.

„ Buitendien heb ik ook nog kleederen noo-
„ dig, om enz.

„ Men kan op de bloote aarde uitrusten en
„ slapen; doch men zit gemakkelijker op eene
„ stoel; men ligt en slaapt gemakkelijker in een
„ bed.

„ Stoelen en bedden dienen tot gemak. Bor-
„ den, messen en vorken dienen enz.

„ Ik ben niet in staat, mij al datgene te be-
„ zorgen, wat ik noodig heb.

„ Ik ben niet in staat voor mijzelven een ge-
„ heel huis te bouwen; voor mijzelven het brood
„ te bakken, of mijne kleederen te vervaardigen.
„ Ik heb daartoe de hulp van mijne medemen-
„ schen noodig.

„ Ik moet derhalve onder mijne medemen-
„ schen enz.

„ Van het eerste oogenblik mijner geboorte,
„ bevond ik mij in het gezelschap mijner ouderen.

„ Deze zorgden voor mijn onderhoud en klee-
„ ding; voor mijne verwarming en reiniging;
„ voor mijne gezondheid enz.

„ Ve-

„ Vele duizend menfchen hebben tot heden
„ voor mij gearbeid.

„ Om mij brood te bezorgen, moest de akker
„ bebouwd en bezaaid worden.

„ Het koren moest enz.

„ Ieder mensch op zich zelve (n) heeft de
„ hulp en den bijftand noodig van andere men-
„ fchen; en alle hebben wij wederom de hulp
„ van een enkel mensch noodig.

„ Om die reden wonen de menfchen in groote
„ en kleine gezelfchappen bijeen, en hebben met
„ elkander gemeenfchap.

„ Een ieder werkt tot best van alle overigen,
„ en allen arbeiden weder ten beste van elk in
„ het bijzonder.

„ Ieder oefent zijne enz.

„ Zoo komt door wederzijdfche hulp alles tot
„ ftand, wat tot best van allen in het algemeen,
„ en van ieder enkel mensch in het bijzonder
„ dienftig en nuttig is."

De

De vriend der Kinderen, of een bundeltje Gedichten voor het opkomende geslacht, door D. ONDERWATER, *met zes gekleurde plaatjes. Tweede druk. Te* Leyden *bij* P. H. TRAP. 1810. 12mo. 68 bladz. Prijs *f* 0 : 12 : 0.

Wij hebben den eersten druk van dit werkje niet gezien en kunnen dus niet beoordeelen, of er verbeteringen in gemaakt zijn. Genoeg, dat deze tweede uitgave nog voor vrij wat verbeteringen vatbaar is. — ONDERWATER poogt VAN ALPHEN en 'T HOEN te volgen, doch hij kan hen nog niet bereiken. Dat naïve, natuurlijk schoone, *en dan* vooral ook het dichterlijk eenvoudige bij VAN ALPHEN en 'T HOEN, missen deze stukjes geheel. Met dat al willen wij ONDERWATER niet terug houden, om zijne krachten te beproeven en meer en meer te oefenen. In de keuze der onderwerpen is hij niet ongelukkig. Ook weet hij den kinderlijken toon nog al redelijk wel te treffen. Doch zijn arbeid moet meer beschaafd zijn, waartoe een of ander kunstvriend hem wel behulpzaam zijn kan. De plaatjes munten geheel niet uit.

BIJDRAGEN
TER BEVORDERING VAN HET
ONDERWIJS
EN DE
OPVOEDING,
VOORNAMELIJK MET BETREKKING TOT DE
LAGERE SCHOLEN
IN
HOLLAND.
II. DEEL.

MENGELWERK.

TE LEYDEN BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON.
MDCCCXI.

Gedrukt te *Leyden*, ter Boekdrukkerij van
HERDINGH en DU MORTIER.

I N H O U D

VAN HET

T W E E D E D E E L.

M E N G E L W E R K.

Levensberigt van F. E. VAN ROCHOW. Bladz. 1

MEN-

MENGELWERK.

LEVENSBERIGT

VAN

FREDERIK EBERHARD VAN ROCHOW.

FREDERIK EBERHARD VAN ROCHOW werd den 11 October van het jaar 1734 te *Berlijn* geboren. Zijn vader was FREDRIK WILHELM VAN ROCHOW, Koninklijk Pruisisch Geheim-Staats- en Krijgsminister en Chef van alle Krijgs- en Domeinkameren in de Pruisische Westfaalsche Provincien, Erf- en Geregtsheer van Reckan enz. enz.; deze overleed den 4 Junij 1764 in den ouderdom van 75 jaren. Zijne moeder was vrouwe FREDERIKA EBERHARDINA, geboren VAN GÖRNE, welke in het jaar 1747 overleed. Van veertien kinderen was FREDERIK EBERHARD de eenige overgebleven zoon zijner ouders, welke hij onuitsprekelijk beminde; bijzonder herinnerde hij zich dikwijls de schoone en wijze regelen en korte gezegden, welke zijne moeder de gewoonte had hem voor te zeggen, ten einde dezelve diep in zijn geheugen

te prenten, en ze hem tot grondſtellingen van zijn doen en laten te doen verſtrekken. Deze ſpreuken waren hem tot in den hoogen ouderdom bijgebleven. Maar voornamelijk was onze ROCHOW aan zijne moeder de neiging tot zedelijkheid en godsdienstigheid verſchuldigd, welke hem gedurende zijn geheele leven zoo eigen was, dat zij hem in alle zijne handelingen vergezelde. Reeds vroeg wekte zijne moeder in hem op eerbied voor God en voor de groote zedewet, en gewende hem aan het betrachten van zijne pligten.

Vroeg reeds ontwikkelde zich de heerlijke aanleg der zielsvermogens, waarmede de natuur ROCHOW zoo mildelijk bedeeld had; en nog een kind zijnde, vertoonde hij reeds eene buitengewone neiging tot weetgierigheid en leeslust; bijzonder las hij gaarne zaakrijke woordenboeken.

In zijn vaderlijk huis genoot ROCHOW van zijn vierde tot zijn dertiende jaar het onderwijs van zeer geſchikte huisonderwijzers, die hem zijne eerſte opvoeding gaven, tot dat zijn vader hem op de Ridder-Akademie te *Brandenburg* bragt, waar hij, in wetenſchappen en talen, even ſnelle als gelukkige vorderingen maakte.

In zijn vijftiende jaar trad ROCHOW in den militairen dienst, en in het jaar 1781 nam Koning FREDERIK de II. hem tot Standaard-Jonker van de lijfwacht te *Potsdam* aan. Tot deze zijne aanſtelling toe had ROCHOW de kinderziekte nog niet gehad; maar in Maart 1752, toen hij bij het bezoeken van het Lazareth, ſchrikte van iemand, welke deze ziekte had, werd hij door dezelve

zoo

zoo hevig aangevallen, dat zijn leven in gevaar geraakte. Intusschen werd hij officier; doch besteedde hij in de vier daarop volgende jaren van vrede al den tijd, welke hem van de werkzaamheden van den dienst overbleven, aan de wetenschappen, tot dat hem de zevenjarige oorlog in het jaar 1756 naar het veld riep.

In den slag bij *Lowositz* kreeg ROCHOW eenen kogel in den linkerarm en kwam gewond en verlamd in de winterkwartieren te *Leipzig*. Hier leerde hij, in het jaar 1757, Professor GELLERT kennen, en maakte met dezen eene naauwe vriendschap, die tot den dood van dien beroemden man voortduurde, van wiens godsdienstigen en menschelijken geest zeker veel op ROCHOW was overgegaan. De brieven in de nagelatene werken van GELLERT, welke de Rubriek aan den Heer V. R. bevat, zijn aan VAN ROCHOW. Ook bragt GELLERT hem in geleerde gezelschappen, en dikwijls sprak ROCHOW hiervan met dankbaarheid, erkennende, hoe veel ook zijne verstandelijke en geleerde vorming daardoor gewonnen had.

Daar, gedurende den winter, het escadron der lijfwacht in een regiment veranderd werd, zoo klom VAN ROCHOW tot eerste Luitenant op, en trok in het voorjaar met de Koninklijke armee op nieuw in *Bohemen*, alwaar hij den bloedigen slag en de belegering van *Praag* bijwoonde. Bij den terugtogt der armee uit *Bohemen*, overkwam hem het ongeluk, dat hij aan zijne regterhand zwaar gewond werd, waardoor hij buiten staat geraakte om langer te dienen. Aan deze wond leed hij,

 bij-

bijzonder in den laatften tijd, toen de jigt er bij kwam, groote pijnen. „ Ik werd" fchreef hij in een zijner nagelatene papieren, „ onmagtig uit het le„ ger gedragen, en eerst na drie jaren was ik „ weder in ftaat eene pen, maar nooit weder de „ pallas van eenen kavalerist te voeren. Ziek „ door de koorts, welke door de wond veroor„ zaakt werd, keerde ik met de armee naar *Dres-* „ *den* terug, vanwaar men mij met de gekwetften „ naar *Wittenberg* bragt. Hier leerde ik met de „ linkerhand fchrijven, en mede de Engelfche taal „ zoo verre verftaan, dat ik den eerften zang „ van MILTON's *verloren Paradijs* in het Duitsch „ overzettede." Hierop kreeg hij in April 1758 zijn ontflag, en keerde in de armen zijner ouders terug. Dat het den edelen VAN ROCHOW aan geenen moed ontbrak, behoeft geene herinnering. Hij was het ook, die, niettegenftaande den fterkften tegenweer, in eigen perfoon, den Oostenrijkfchen vorst L . . gevangen nam. De moedige verdediging van den Vorst en de achting, welke VAN ROCHOW voor hem had, deden den eerften den degen terug ontvangen, waarna de andere hem onder bewaring van een gedeelte der lijfwacht terug liet en zich weder in den flag begaf. Maar bij toeval omziende, ontwaarde hij dat zijne ruiters woedend naar den gevangenen hieuwen. Hij fnelde terug, en baande zich door zijn volk, dat van woede niet zag of hoorde, met den degen eenen weg om den Vorst te redden. De oorzaak was, dat deze, zoodra VAN ROCHOW vertrokken was, zijnen terug ontvangen degen misbruikt had.

Hier-

Hierbij bekwam VAN ROCHOW de wond, want, schoon hij dèn Vorst het leven redde, schoot deze hem echter met zijn pistool door de hand.

In het jaar 1759, den 4. Januarij, huwde hij eene beminnenswaardige echtgenoote, Mejufvrouw CHRISTINA LOUISE VAN BOSE, uit den huize *Bosenhoff* in *Saxen*, oudste dochter van den Heer KARL GOTTLOB VAN BOSE, mede eene vriendin van GELLERT. Met deze vrouw leefde hij zes en veertig jaren in eenen gelukkigen echt, doch kreeg geene kinderen. De gelatenheid, waarmede hij zich hierin aan den wil der Voorzienigheid onderwierp, was geheel overeenkomstig met het edele karakter van dezen wijzen.

In het jaar 1760 stond zijn vader hem de goederen van *Reckan* af, aan welker verbetering hij sedert dien tijd onvermoeid werkte, en welke hij door zijne groote Land-huishoudkundige kennis en verdiensten, die hij als lid en eenigen tijd als Voorzitter des Markschen Ekonomischen Gezelschaps te *Potzdam*, dat zijne oprigting voornamelijk aan hem verschuldigd was, verworven had, in den bloeijendsten staat bragt en daarin naliet.

In 1777 benoemde hem FREDERIK *de groote* tot Directeur der Middelmarksche Adelijke Credit-Directie, welk ambt hij echter maar voor zoolang waarnam, tot dat de zaken volkomen aan den gang gebragt waren, wanneer hij, zonder ongehoorzaam te zijn aan het koninklijk bevel, zich na twee jaren aan dien post onttrekken konde. Van nu af aan was zijn tijd tusschen de bezigheden van het landleven en de wetenschappen verdeeld, aan

welke hij zich met den grootsten ijver toewijdde. Maar voornamelijk was hij de bevorderaar van het welzijn zijner onderdanen, en hun weldoend heer en vader, als hoedanig zij hem ook steeds vereerden. Zijne liefderijke zorg strekte zich niet alleen uit tot hunnen uiterlijken welvaart, maar ook tot hunne hoogere geestelijke vorming, ten einde hen tot verstandige, godsdienstige, vlijtige en bruikbare menschen en staatsburgers op te leiden.

In het jaar 1762 bekwam hij de Halberstadsche Majoor-Prebende benevens het Prelaatschap, bij welke gelegenheid hij van Koning FREDERIK II., bij het onderschrift des patents, drie jaren na zijn ontslag van den dienst, tot Ritmeester benoemd werd. Te gelijker tijd werd hij tot Ridder van de Johanniter-orde geslagen.

In het jaar 1772 verrigtte hij zijn grootste en schoonste werk, namelijk: het verbeteren der Scholen op al de dorpen van de goederen van *Reckan*. Den 2. Januarij 1773 werd de nieuwe School te *Reckan* opgerigt, hebbende aan de kroonlijst dit opschrift: *laat de kinderen tot mij komen en verhindert hen niet.* In 1777 werd de School te *Gettin* en in 1779 te *Krane* ingewijd. Daar het hier de plaats niet is om ons over de inrigting van deze voortreffelijke Scholen uit te laten, zullen wij liever mededeelen, hetgeen VAN ROCHOW op het denkbeeld bragt, om deze, in hare gevolgen zoo zegenrijke, inrigting tot stand te brengen. En wie kan ons dit beter en treffender verha-

halen, dan hij zelf, die deze inrigtingen tot ſtand bragt? In zijne *Geſchiedenis mijner Scholen* drukt hij zich hierover dus uit:

„ Mijne vrienden verlangen van mij eene zaak, „ welke zeer moeijelijk is; namelijk, dat ik zelf „ de geſchiedenis mijner Scholen zal beſchrij- „ ven en openbaar maken. De tegenwerping, dat „ hetgene een ander tot lof der Scholen zegt, „ mogelijk de belangſtelling van anderen zoude „ verwekken, daar het, uit mijnen mond komen- „ de, over het hoofd gezien wordt, heeft hen „ niet kunnen bevredigen: zij meenen, dat ik „ voor de goede zaak geene mogelijke aantijgin- „ gen en verkeerde oordeelvellingen behoore te „ ontzien. Ik wil mij dus naar hunne wenſchen „ voegen en de waarheid ſchrijven, zoo goed als „ ik dezelve weet.

„ Toen in het jaar 1771 en 1772, door de „ zeer natte zomers, veel hooi en vruchten be- „ dierven, duurte ontſtond en doodelijke ziekten „ onder menſchen en vee woedden, trachtte ik „ mijnen pligt als overheid, om de landlieden op „ alle mogelijke wijze met raad en daad bij te „ ſtaan, te vervullen. Ik nam eenen bekwamen „ geneesheer aan, om de bewoners mijner goe- „ deren in hunne ziekten bij te ſtaan, zonder „ van hen iets daarvoor te vorderen. Zij be- „ kwamen ſchriftelijke aanwijzing en mondelijken „ raad, hoe de beſmetting door voorzorgen en „ middelen te ſtuiten ware. Maar kwade voor- „ oordeelen, gewoonte en bijgeloof, benevens „ eene groote onwetendheid in lezen en ſchrij-

„ ven, maakten alle mijne goede inzigten en in-
„ rigtingen nutteloos. Men nam wel de genees-
„ middelen aan, maar gebruikte dezelve niet, en
„ schuwde de moeite, om den geneesheer, welke
„ op den afstand van eene kleine mijl woonde,
„ van de omstandigheid des zieken te onderrig-
„ ten. De eenvoudigste voorzorgen en de be-
„ hoorlijke zindelijkheid, welke ik deels schrifte-
„ lijk en deels mondelijk aanbeval, waren hen of
„ te moeijelijk of zij hadden dezelve vergeten,
„ en het schriftelijke bevel konden zij niet lezen.
„ Daarentegen gebruikten zij in stilte verkeerde
„ middelen, gingen naar kwakzalvers, wonder-
„ doctors en zoogenoemde wondervrouwen, naar
„ herders en vilders, betaalden deze rijkelijk en
„ stierven bij menigte.

„ Uit gevoel van de belangrijkheid der zaak,"
voegt de edele man er bij, „ moet ik alle regen-
„ ten en vaderen van landen en volken dit voor-
„ beeld voor oogen houden, ten einde de waardij
„ der verlichting te erkennen en die door beter
„ ingerigte Scholen te bevorderen. Reeds van
„ de finantiële zijde beschouwd, vallen de tegen-
„ werpingen, welke de vijanden der verlichting
„ maken, weg; wijl de openbare schatkisten door
„ vermindering van inwoners verliezen, en alleen
„ door de gezondheid en het bezit van nuttige
„ en kundige lieden gevuld worden. Bovendien,
„ behoort er niet tot iedere verrigting en tot ie-
„ dere werkzaamheid, van welken aard zij ook
„ wezen moge, om wel te gelukken, eenig
„ voorafgaand en voortdurend nadenken? Maar

„ de

„ de domme en onbeſchaafde man denkt niet „ behoorlijk na, weet zich niet te helpen, kan „ geenen goeden raad nuttig gebruiken en wordt „ daardoor het ſlagtoffer zijner onkunde.

„ In bittere gramſtorigheid verzonken wegens „ de ſchrikkelijke gevolgen der domheid en on- „ wetendheid, zat ik den 4. Februarij 1772 aan „ mijne ſchrijftafel en teekende eenen leeuw, in „ een net verward. — Zoo, dacht ik, ligt ook „ de edele gave Gods, het verſtand, welk toch „ ieder mensch bezit, in een zamenweefſel van „ vooroordeelen en onzin dermate verſtrikt, dat „ hij zijne vermogens, zoo min als de verſtrikte „ leeuw, gebruiken kan. Ach! wanneer er maar „ eene muis ware, die eenige mazen van het net „ verbrak, mogelijk zoude de leeuw zijne krach- „ ten gebruiken en zich vrij maken. En nu tee- „ kende ik eene muis, die reeds eenige mazen „ van het net, waarin de leeuw verward lag, „ verbroken had. Gelijk een blikſem vloog mij „ de gedachte door de ziel: wanneer *gij* die muis „ waart? En nu ſtond mij op eens de geheele „ keten van oorzaken en gevolgen klaar voor „ oogen, waarom de landman zoo is, als hij is. „ Hij wast op als een dier onder de dieren. „ Het onderwijs, zoo als hij het geniet, kan „ niets goeds uitwerken. De grootſte werktui- „ gelijkheid heerscht in zijne Scholen. De pre- „ dikatien, die hij hoort, zijn te zeer zamen- „ hangende redenen, welke hij niet volgen kan, „ en die hem dus tot geene overtuiging brengen.

„ Niemand bemoeit zich om de harten der land-
„ jeugd te veredelen. Hare onderwijzers zijn,
„ gelijk CHRISTUS die noemt, blinde leidslieden,
„ en zoo lijdt de Staat bij dezen toestand van
„ zaken (ingevolge van welke deszelfs bloei zich
„ in eenen bestendigen strijd met de allesvernie-
„ lende en verwoestende domheid bevindt) meer
„ verlies, dan door den bloedigsten oorlog. O
„ God! dacht ik, moet dit dan zoo zijn? Kan
„ de landman, de eigenlijke steun van den Staat,
„ ook niet behoorlijk gevormd en tot alles goeds
„ bekwaam gemaakt worden? Hoe vele geschikte
„ menschen had ik b. v. in dit jaar voor mijn
„ vaderland niet kunnen redden, die nu een roof
„ van hunne onverwinnelijke domheid geworden
„ zijn! Ja! Ik wil de muis zijn. God helpe
„ mij!

„ Denzelfden morgen legde ik reeds de hand
„ aan het werk, en schreef de titels der dertien
„ hoofdstukken, waaruit mijn schoolboek voor
„ de onderwijzers der landlieden bestaan zoude,
„ en wel op de andere zijde van het blad, waar-
„ op de leeuw, het net en de muis geteekend
„ stonden, welk blad ik nog tot eene gedachte-
„ nis bewaar. Van den genegenen lezer hoop
„ ik wegens de vermelding dezer kleine bijzon-
„ derheden verschooning te erlangen.

„ Op den middag vertoonde ik mijn plan aan
„ mijnen nieuw aangestelden en verstandigen Pre-
„ dikant, den Heer S. RUDOLPH. Hij keurde het
„ goed en raadde mij, om over het godsdien-
„ stige

„ ſtige gedeelte met den Heer TELLER, Opper-
„ Conſiſtoriaalraad te *Berlijn*, in briefwisſeling
„ te treden. Deze oordeelde mijnen arbeid van
„ algemeen nut te zijn, en onderſteunde mij op
„ de edelmoedigſte wijze met zijnen goeden raad.
„ Aldus geraakte de eerſte vrucht van mijnen let-
„ terkundigen arbeid in gereedheid, zoo dat het
„ reeds met Paſchen van 1772 onder den titel:
„ *Proeve van een Schoolboek voor Kinderen van*
„ *Landlieden of ten gebruike in Dorpsſcholen*,
„ in het licht kwam, en waarvan de eerſte druk
„ tot motto had:

„ Difficile eſt proprie communia dicere.
„ HORAT."

Dat was dan ook ten minſte geen *ridiculus mus*. De verbetering van het in- en uitwendige der Reckanſche, als ook der andere Scholen zelve, de onderſteuning en hulp van den verſtandigen en waarlijk zeldzamen Schoolonderwijzer H. J. BRUNS, en de pogingen van ROCHOW en BRUNS, om het groote doel te bereiken, kan men omſtandig lezen in het bovengenoemde werkje. Zulke vereenigde pogingen, onderſteund door de ijverige werkzaamheden van den Predikant S. RUDOLPH, konden alleen zulk eene onderneming tot ſtand brengen. Het was geheel overeenkomſtig aan de waarde van den waarlijk grooten, maar te vroeg geſtorven BRUNS, dat zijn vriend ROCHOW hem een gedenkteeken oprigtte. In den tuin van *Reekan* vereeuwigde hij deszelfs gedach-

tenis

tenis door er eene lijkbus van drie voeten hoog te plaatsen, met het eenvoudig, maar veel, ja alles beteekenend opschrift: H. J. BRUNS: *hij was een Onderwijzer.* VAN ROCHOW zegt van hem: „ hij had, gelijk SIRACH zegt, getrouw gedaan wat hem bevolen was: velen tot het goede gebragt! Hem wacht een groot loon."

De grondregels, waarin die beide mannen overeenstemden en waarnaar zij handelden, waren eenvoudig, maar diep in de natuur der zaak en de ziel des kinds gegrond. B. v. alleen het begrijpen van hetgeen geleerd wordt, maakt het geleerde nuttig. Onderwijs niets, dan hetgene gij zelf verstaat en voor anderen verstaanbaar maken kunt enz.

Welk opzien deze voortreffelijke schoolinrigting maakte, bewijst de menigte van bezoeken, welke zij deels uit nieuwsgierigheid, deels om te zien en te leeren, ontving. ROCHOW verhaalt zelf, dat deze schoolbezoeken in de eerste tien jaren zoo zeer toenamen, dat meer dan duizend personen, waaronder regerende Vorsten en van allerlei gezindten, zelfs Roomsch - Katholijken en Joden, de Reckansche School bezochten. Vele Kandidaten, zelfs uit *Hongarijen* en *Denemarken*, hielden zich hier maanden op, om het onderwijs bij te wonen en van den Onderwijzer allei teregtwijzingen betrekkelijk de leerwijze en de onderwerpen van het onderwijs te bekomen. Van 1781 tot 1791 hadden drie en zestig jongelingen zich op de Reckansche School bevonden, om er de in-

inrigting en het onderwijs te leeren kennen. Hoe veel goeds namen dezen van ROCHOWS Scholen tot de afgelegenfte oorden mede, en welk een fchoon zaad werd daardoor voor de verbetering van het Schoolwezen uitgeftrooid! Ten minfte rekent men, den tijd der verbetering van de lagere Scholen te moeten beginnen federt het verfchijnen van ROCHOWS Schoolfchriften. De ftand van Onderwijzer en deszelfs nuttige werkzaamheid, als mede de invloed op de vorming van den mensch en van een geheel volk werd meer erkend, en dezelven door verftandigen meer geacht. De opmerkzaamheid van de grooten der aarde werd bepaald op de gewigtigfte en aangelegenfte belangen der menschheid; er werden meer Kweekfcholen voor Onderwijzers aangelegd, en het was ROCHOW, welke niet alleen met warmen ijver daarvoor fchreef, maar ook zelf daartoe medewerkte, dat het Domkapittel te *Halberftad* ten voorbeeld van anderen verftrekte door het aanleggen van een Seminarium van Onderwijzers.

De leerboeken van ROCHOW, maar bijzonder zijn *Kindervriend*, werd bij duizenden, zelfs op openbare kosten, gekocht, en in alle Scholen van *Duitschland*, die niet onder de flechten willen gerangfchikt worden, ingevoerd, waardoor het onderwijs in het leeren lezen gemakkelijker en aangenamer werd. Ja wie kan de duizenden van exemplaren tellen, welke van dit boekje gedrukt en nagedrukt zijn. Ook werd hetzelve in het Fransch, Hollandsch, Deensch en in vele andere

ta-

talen overgezet. Niet minder maakte VAN ROCHOW zich verdienstelijk door zijnen *Katechismus der gezonde rede*, welke men bij geenen onderwijzer te vergeefs zoude behooren te zoeken.

Kortom, wie zou aan VAN ROCHOW de verdiensten willen ontzeggen, dat hij het voornamelijk was, die de oogen der aanzienlijken op de tot hiertoe te zeer verwaarloosde, maar belangrijke en talrijkste volksklasse bepaalde, zoodat zij derzelver verstandelijke, zedelijke en zelfs burgerlijke beschaving door het daarstellen van verbeterde en welingerigte opvoedingsgestichten ter harte namen, en dat de goede gezindheid voor deze groote en goede zaak der menschheid, waarmede hun eigen belang zoo naauw in verband staat, door hem opgewekt, en zelfs ook tot andere landen en streken overgebragt is?

Maar zulk een werk vermogt ook alleen een man, toegerust met zoodanige uitgebreide kundigheden, met eenen zoo zeldzamen geest en met een zoo edel hart, als VAN ROCHOW bezat, tot rijpheid brengen. Ook in de praktijk van het onderwijs was hij zelve zeer ervaren. In het meergenoemde werkje toont hij, hoezeer hij zich de kunst had eigen gemaakt, om tot den kinderkring neder te dalen, hen Sokratisch te onderrigten, hen tot spreken te brengen en hunne gedachten door vragen uit te lokken. Hoe gemakkelijk het hem viel hunne denkbeelden te leiden en te vormen. Maar ook welk eene vreugde het voor de kinderen, die hem met teederheid, vertrouwelijkheid

heid en eerbied tevens aanhingen, was, van hunnen kinderlievenden en boven alle beschrijving vriendelijken Geregtsheer onderwezen te worden! Daarenboven wist hij zich in alle gesprekken regelmatig en duidelijk uit te drukken. Zijne *Katechismus der gezonde rede* strekke hiervan ten bewijze; en menigmaal zeide hij, dat de meeste onheilen in de wereld uit misverstand en gebrek aan bepaalde uitdrukkingen ontstonden. Van daar namen het zijne vertrouwde vrienden geenszins euvel, wanneer hij somtijds zeide: hoe verstaat gij dat? Drukt u wat juister uit.

Dan, laten wij den onvergetelijken ROCHOW ook als mensch schetsen. Als zoodanig behoort hij zeker tot de *zeldzaamste*, *waardigste* en *voortreffelijkste* menschen. Hij had eenen helderen, veel omvattenden, juisten en diep indringenden geest. Men zou van hem kunnen zeggen: ROCHOW kon zijn, worden en leeren wat hij wilde. Met een juist en vast oordeel, met eene spoedige en gemakkelijke bevatting van alle voorgestelde denkbeelden en begrippen, paarde hij eenen wijsgeerigen geest, eene levendige, maar geenszins overdrevene gemakkelijke verbeeldingskracht en een zeer getrouw en vlug geheugen. En zoo juist gevormd en opgeklaard als zijn verstand was, zoo edel, zuiver en welwillend was ook zijn hart. Hij was een braaf en godsdienstig man, en had de grootste achting voor al wat zedelijk, waar, goed en schoon was. Steeds door gevoel van pligt geleid, was hij werkzaam uit eerbied voor de heilige wet,

wel-

welke God in ons binnenste gelegd heeft. Daarbij was zijn hart vol van liefde en welwillendheid jegens alle menschen, en dit levendig gevoel van pligt, gepaard met het beste hart, was ook de bron van zijne edele daden, van zijne gevoeligheid en rustelooze bemoeijingen, om tot heil der menschen werkzaam te zijn; gelijk ook alle zijne burgerlijke en huisselijke deugden, gepaard met eene beminnenswaardige bescheidenheid en verre verwijderd van eenige aanmatiging, hem met den eerenaam van mensch bekroonden. Maar alle deze edele eigenschappen werden in hem nog ververhoogd en veredeld, door eerbied voor den Godsdienst van JEZUS. ROCHOW was een waarlijk vroom Christen, en dit bewees hij niet alleen door zijne gezegden, gesprekken, schriften en door zijn voorbeeld in het bijwonen van den openbaren Godsdienst, zoo lang zijne zwakheid en doofheid dit eenigzins toelieten, maar ook door zijne waarlijk christelijke gedragingen. Te gelooven aan God, de voorzienigheid, de onsterfelijkheid en het heilig evangelie, stelde hij op hoogen prijs. Hoe was men steeds gesticht en tot het goede opgewekt en gesterkt, wanneer men zijn bijzijn genoten had. Hoe nederig en dankbaar was hij aan God voor het goede, welk hij genoot, en hoe gelaten en stil in de wijze beschikkingen van God, wanneer hem wederwaardigheden troffen! En welk een vast vertrouwen op God bleef hem in de laatste oogenblikken van zijn leven bij!

Toen hem op zekeren tijd een zijner vrienden

kwam

kwam bezoeken, zeide hij: „ Wij ontmoeten el-
„ kander thans in geen aangenaam oogenblik."
Hij had namelijk, door eenen ſtorm, vergezeld van hagel, zijnen geheelen oogst, welke hij op 13000 Rthlr. ſchattede, verloren; alléen een klein gedeelte was geborgen, en wel om dat hij zijne onderdanen eerst het hunne wilden laten inoogsten, voor zij hem te hulp kwamen. „ Maar" voegde hij er bij, „ God is toch goed jegens
„ mij; hoeveel geniet ik niet, hetwelk ik geheel
„ onwaardig ben. Hoe verkeerd is het met God
„ te twis en. Maar geen woord hiervan meer;
„ anders konde ik u zeggen, dat ik voor mijne negentig menſchen, welke ik dagelijks moet onderhouden, alles zal moeten koopen, en bovendien nog in gevaar ben van op eene andere
„ wijze 6000 Rthlr. te verliezen. Doch, gelijk
„ ik zeg, alles wat God doet is wel gedaan."

Dagelijks las hij in den bijbel en tot aan zijn dood was het bij hem eene gezette gewoonte, iederen dag een lied te lezen uit het Berlijnſche Gezangboek, hetwelk hij ook bijna geheel van buiten kende. Dikwijls ook bragt hij GELLERTS verzen te pas. Bij gelegenheid dat hij met eenen vriend over de zwakheid van den mensch, in het volbrengen van zijnen pligt, ſprak; zeide hij: „ Ik heb heden gebeden; laat mij dezen dag zoo beſteden,
„ dat ik denzelven zonder berouw eindigen kan."

Met den bijbel was ROCHOW, gelijk zijne geſchriften en bijzonder zijn *Kindervriend* getuigen kan, zoo bekend, dat vele Godsdienstleeraars

hierin met hem niet konden evenaren. Men moest zich verwonderen, hoe vast hij iedere fpreuk wist, hoe gepast hij dezelve wist te gebruiken en hoe menigmaal het gevoel van den waren zin hem leidde. Hij kon het niet tellen, hoe dikwijls hij den bijbel had doorgelezen.

Niet minder verdient VAN ROCHOW onze achting als geleerde, fchoon zijne nederigheid zich altijd tegen dezen naam aankantede. Hij had zich, behalve andere vreemde talen, de Engelfche en Franfche eigen gemaakt, welke laatfte hij goed en vaardig fprak. De latijnfche taal, benevens de fchoone werken, welke in dezelve gefchreven zijn, waren hem niet onbekend. Bovendien bezat hij eene uitmuntende kennis van alle vakken van menfchelijke kundigheden, bijzonder van die, welke op den welftand der menfchen den grootften invloed hebben, als: wijsgeerte, natuurkunde, huishoudkunde, regtsgeleerdheid en gefchiedkunde; waarvan zijne voortreffelijke wijsgeerige huishoud- en ftaatkundige fchriften zoo vele bewijzen zijn. Ook bezat hij eenen goed gevormden fmaak en eenen fijnen kunst-zin. Over alle de onderwerpen, tot deze verfchillende vakken betrekkelijk, wist hij zich met eene verwonderenswaardige vlugheid, gepastheid en doordringende juistheid, in eenen goeden ftijl, zoo wel fchriftelijk als mondelijk uit te drukken; waardoor men nooit eenig werk van hem las, of men had geleerd, en nooit zijn gezelfchap verliet, of de fchat van denkbeelden was vermeerderd. Bijzonder was hij een groot kenner van de wetten en inftellingen des lands,

waar-

waardoor hij als staatsman tot gewigtige bezigheden gekozen werd, welke in geene betere handen konden vertrouwd worden. Als een vurig beminnaar van zijn vaderland, was hij den Koning en de wetten des lands hartelijk toegedaan. Hiervan overtuigen ons zijne ruime gift van 1000 Rthlr. tot goedmaking der oorlogskosten en het monument; welk hij den braafsten Keurvorst op het slagveld bij *Fehrbellin* stichtte. Deze, gelijk alle zijne andere verrigtingen, zullen zijnen naam bij de nakomelingschap in zegening doen zijn.

Wie zoude nog twijfelen aan de vurige en getrouwe vriendschap van ROCHOW, of aan zijne onderhoudende, vrolijke en leerzame gezelligheid in het verkeer. Eene treffende, maar nimmer beleedigende boert was hem geheel eigen, en nooit wist men door zijne aangename en nuttige onderhoudingen, waar de tijd gebleven was. Voornamelijk zocht hij ook omgang met geleerde mannen. Aan hen zijne gedachten ter beoordeeling mede te deelen, en door hunne aanmerkingen te leeren, was voor hem eene groote vreugde. Ook was zijne briefwisseling zoo wel met uit- als inlandsche geleerden, van aanbelang, waarin hij altijd de naauwkeurigste gezetheid in acht nam, daar het bij hem een vaste regel was, nooit een brief onbeantwoord te laten. En hoe gedienstig en hulpvaardig was hij! Hoe vele zijn er niet, die een groot gedeelte van hun tijdelijk geluk aan hem te danken hebben! Aan anderen vreugd te veroorzaken was hem zoo geheel eigen, dat dit

hem ſchier tot behoefte geworden was. Men behoefde ſlechts van eenen behoeftigen of ongelukkigen te reppen en voor dezen onderſteuning te wenſchen, of ROCHOW was terſtond gereed of drukte bij het afſcheid nemen, ſchoon men ſomtijds het geſprek reeds vergeten was, een ſtuk geld in de hand, met deze woorden: „ Gij ſprak daar „ van dezen of genen — hier! alleen geen dank, „ en dat gij het niemand zegt.

O welk een teedere echtgenoot, welk een goede huisvader en vriendelijke geregtsheer was VAN ROCHOW! Met welke hartelijke liefde was hij aan zijne waardige gemalin verbonden, en hoe gelukkig bevond zij zich in het bezit van zulk eenen waardigen gemaal, wiens onophoudelijk pogen ſtrekte om de wenſchen van haar hart te vervullen. Rein en vurig was de liefde dezer gelukkigen, die zoo geheel elkander waardig waren en alles bezaten om zich wederkeerig gelukkig te maken, zoo wel in den ouderdom als in den bloei der jeugd. Het ging vast, dat, wanneer onze VAN ROCHOW van zijn geliefd *Reckan* afwezig was, hij alle dagen aan zijne vrouw ſchreef, van welke hij wederkeerig de teederſte brieven ontving. O! dat zulk een huwelijk door geene kinderen gezegend werd!

Dit edel karakter, hetwelk zich door zoo vele ſchoone deugden en neigingen uitdrukte, vertoonde VAN ROCHOW ook in alle zijne gedragingen jegens zijne bedienden en huisgenooten, voor welker zielsvorming hij niet alleen zorgde, maar wier uiten-

terlijk welzijn hij ook op alle wijze bevorderde. In zijn gedrag was hij zoo vriendelijk en hartelijk jegens hen, dat hij zijne bedienden niet anders, dan met de woorden, mijn zoon! aansprak. Maar ook wordt niet ligt iemand zoo getrouw en volvaardig bediend als hij, waardoor zijne bedienden meest in zijn huis oud werden, en dan verzorgde hij hen voor hunnen verderen leeftijd. Hoe dankbaar ook VAN ROCHOW de getrouwe diensten wist te schatten, blijkt uit zijn gedrag jegens zijnen ouden getrouwen kamerdienaar MARTUS. Deze was van jongs af VAN ROCHOWS getrouwe geleider geweest, zelfs in krijgsgevaren; hij beminde hem als zijnen vriend, en nam van hem gaarne goeden raad aan. Na het afsterven van dezen getrouwen dienaar, liet hij zijn graf met eenen steen dekken, waarop dit eenvoudig opschrift staat:

Grafschrift op mijnen beminden Kamerdienaar, den Heer JOHAN FREDERICH MARTUS, *gestorven den 4 Junij 1791. oud 69 Jaar.*

Hier rust mijn oude vriend, die eens mijn dienaar was,
Hij deelde vreugde en gevaar
Met mij reeds 52 jaar;
Was trouw, geschikt, beminde mij,
Vergat zich zelf uit zorg voor mij;
Daarom zij hem uit dankbaarheid,
Van mij deez' grafsteen toegewijd.

F. E. V. ROCHOW,

Laat mij het volgende, uit de leerredenen tot gedachtenis van VAN ROCHOW, door den Predikant MARTUS, zoon van dezen Kamerdienaar, uitgesproken, hierbij voegen. „ De kundigheden, „ welke de Heer VAN ROCHOW verworven had, „ bezigde hij niet om daarmede te schitteren, „ maar wende dezelve aan tot heil der menschen, „ bijzonder van zijne onderdanen, tot onderwijs „ der jeugd en ter vorming van geschikte onder„ wijzers. Nooit zag hij met eenige zelfverhef„ fing op de lage standen neder. Ieder zijner on„ derdanen had tot hem eenen vrijen toegang. „ Nooit liet hij den bescheiden vrager onver„ hoord, den ellendigen zonder verkwikking of „ den bedroefden troosteloos van zich gaan. Met „ liefde en vriendelijkheid zag hij den genen „ aan, welke hem naderde. Het zoude mij te „ verre afleiden, wanneer ik van al de voortref„ felijke inrigtingen, welke hij ter verbetering van „ zijne goederen, en tot welzijn zijner onderda„ nen daarstelde, wilde gewagen. Ook behoeft „ het geene melding, hoe rijkelijk en gewillig hij „ de armen en hulpbehoevenden ondersteunde. „ Ook kan ik hier gerust de armen laten spre„ ken, welke hij zoo rijkelijk ondersteunde, als „ ook de afgeleefde grijsaards en moeders, de „ weduwen en weezen, die in nood en zwak„ heid hulp, verkwikking en troost van hem ge„ noten; hen die hij in ziekte geneesmiddelen, „ geneesheer en hulp bezorgde (*). De armen-

„ kas,

(*) VAN ROCHOW hield zijne onderdanen vrij van geneesheer en geneesmiddelen.

„ kas, waaruit onze noodlijdende onderhouden
„ worden, is zijn werk, en buiten de aanzien-
„ lijke jaarlijksche bijdragen, maakte hij aan de-
„ zelve nog 500 Rthlr. Doch ik wil hem, die
„ in zijn leven niet gaarne lof ontving, in zijnen
„ dood niet prijzen, maar u op zijn gezegend
„ werk aandachtig maken, waarmede hij zijne
„ groote verdiensten ter bevordering van 's men-
„ schen geluk bekroonde; ik bedoel zijne scho-
„ len." En nadat de Heer MARTUS hier veel
van gezegd had, gaat hij verder dus voort. „ God
„ zij geloofd! de zegenrijke gevolgen daarvan zijn
„ reeds onder ons zigtbaar! Doch niet alleen hier,
„ maar ook in andere oorden, zelfs in afgelegene
„ streken en landen, draagt zijn werk reeds heerlij-
„ ke vruchten. Door zijne stem geroepen en door
„ zijn voorbeeld aangespoord, hebben meerdere
„ Grooten der aarde het voor pligt gehouden, zich
„ het onderwijs der kinderen aan te trekken. Vele
„ stads-, dorp- en armenscholen zijn, op de door
„ hem gegeven aanleiding, gesticht en verbeterd
„ geworden. Velen van derzelver onderwijzers zijn
„ in zijne Scholen gevormd. Ontelbaar vele kinderen
„ en ouderlooze weezen, die anders als verlaten
„ rond liepen, hebben nu door hem gelegenheid
„ om den wil van God te leeren kennen. Hoe
„ groot zal zijn loon in de eeuwigheid zijn!

„ Wij hebben veel, oneindig veel verloren, maar
„ zijne verdiensten jegens ons houden niet op, schoon
„ hij reeds van ons gescheiden is; zij zijn niet
„ met hem gestorven. Nog lang zullen wij, die

„ onder hem leefden, en ook onze kinderen en
„ kindskinderen de gezegende vruchten plukken,
„ waarvan hij de zaden gestrooid heeft. Op de
„ late nakomelingschap zal zijn zegen rusten.
„ En dit zal inzonderheid geschieden, wanneer
„ wij ons benaarstigen, om het goede, hetwelk
„ hij onder ons geplant heeft, zorgvuldig aan te
„ kweeken. Allen wilde hij gaarne gelukkig, be-
„ kwaam voor hun beroep, te vreden met hun
„ stand, verstandig en vroom zien; daarom stich-
„ te hij de scholen, in welke de meeste van u
„ onderwezen zijn. Kunt gij nu wel zijn aan-
„ denken beter vereeren, dan wanneer gij u be-
„ vlijtigt, om verder de oogmerken te bereiken,
„ welke hij met u had? Kunt gij u dankbaar
„ omtrent hem gedragen, dan wanneer gij (zoo
„ leeft, dat men van u zeggen moet; aan de
„ liefde, waarmede zij onderling verbonden zijn,
„ aan de eendragt, waarin zij met elkander le-
„ ven, aan hunne dienstvaardigheid, aan de ge-
„ willige betrachting van het goede en lofwaar-
„ dige, aan hunne vlijt, aan hunne vergenoegd-
„ heid, aan hunne goede kindertucht, en aan
„ hunne gehoorzaamheid wordt men het gewaar,
„ dat zij God en zijnen heiligen wil leerden
„ kennen."

Het is ook zijn werk, dat de gemeente van *Reckan*, zonder eenige bijdragen, hunnen Godsdienst kan uitoefenen, ten avondmaal gaan en hunne kinderen laten doopen; gelijk zij ook voor het onderwijs hunner kinderen niets behoeven te be-

betalen. Dit vindt men breeder vermeld in het werkje: *Iets over Reckan.* Hoe zeer den overledenen het welzijn zijner onderdanen ter harte ging, toonde hij bijzonder in de jaarlijksche tezamenkomst met een zijner vrienden, wanneer hij, nadat zijne scholen gevestigd waren, als in verrukking uitriep: verheug u met mij! God zij geloofd, het werk is voltooid! En hoe hartelijk was zijne vreugde, wanneer hij de tegenwoordige gelegenheid voor zijne onderdanen, om wijs en braaf te worden, vergeleek bij die der vorige dagen en daaruit afleide, wat zij nu toch eenmaal worden konden!

Eene zoo edele ziel bewoonde ook een schoon ligchaam. VAN ROCHOW was iets meer dan van eene middelbare gestalte, sterk en gezond. Zijn gang was vast en vlug, zijne blaauwe oogen vriendelijk en helder, zij kondigden geest en verstand aan, zijne gezigtstrekken waren edel, eenigzins door de pokken geschonden, zijn haar blond en in den ouderdom zilver wit. Zijne geheele gang en houding van het ligchaam was eerwaardig, en daar hij hierbij een groote mate van wellevendheid paarde, zoo was van ROCHOW ook in dit opzigt een volkomen man; verder verwekte zijn geheel uiterlijk voorkomen vertrouwen. Hoe zeer had deze groote man het waardig geweest, een bestendige gezondheid te genieten; dan reeds vijf en twintig jaren voor zijnen dood begon hij te sukkelen. Vermoedelijk was eene gevatte koude van vroegere jaren de oorzaak van zijne me-

 nig-

nigvuldige pijnen, welke hem, bijzonder in zijne laatste jaren, het leven zoo smartelijk maakten. De doofheid, die hem nu eens in eene mindere dan in eene meerdere mate overviel, beroofde hem van vele gezelschappelijke vreugde, en van de aangenaamheid der muzijk, welke hij in vroegere jaren zoo zeer beminde. Hij speelde zelf meesterlijk op de fluit.

Schoon een vast en sterk ligchaam bezittende, schenen echter sommige teekenen zijnen Geneesheer voor het water in de borst te doen vreezen. Het verblijf op het land werkte wel zeer voordeelig op zijn gestel, tot in Augustus van het jaar 1804; doch toen vertoonden zich meerdere teekenen der bovengenoemde ongesteldheid. Sedert eenige jaren was hij gewoon den winter in *Berlijn* door te brengen, alwaar hij een eigen huis benevens eenen schoonen tuin had. Den 16 November overviel hem eene ziekte, waarbij de borst geweldig leed; doch hij werd weder in zooverre hersteld, dat hij, schoon zeer verzwakt, met den aanvang van Februarij te *Reckan* terug keeren en dagelijks uitrijden konde. Den 25 Februarij 1805 schreef hij aan een zijner vrienden den volgenden brief,

Waarde Vriend!

Wegens de pijnen der jicht in beide handen schrijf ik u maar weinige woorden. Ik ben zeer ziek geweest en gevoel mij nog heel zwak. Maar hoe kan dit ook anders zijn. In mijn een en zeventigste jaar zulk eene zware ziekte te door-

staan,

ſtaan. Sedert het begin van Februarij ben ik weder te *Reckan*, alwaar ik van de landlucht en mijne geboortengrond, onder Gods zegen, veel beterſchap verwacht. Daarenboven ben ik hier digt bij mijn nieuw gebouwde kerkhof. Wij wenſchen, dat God alles kwaads van u en uwe beminnelijke familie afwere.

VAN ROCHOW.

En den 22. Maart ſchreef hij nog den volgenden, maar ook zijnen laatſten brief.

Waarde Vriend!

Bedank toch den Heer HOOGEN, wanneer gij weder aan hem ſchrijft, voor zijn ſchoon boekje (*), welke ik door u van zijne goedheid ontving.

Mijn toeſtand is nog twijfelachtig. Engborstigheid en gezwollen beenen ſchijnen teekenen van waterzucht te zijn. Mogelijk overwin ik dit kwaad door beweging en eenen goeden leefregel. Het voorjaar nadert ook; anders is het hier onguns-tig geſteld. Maar ik hoop en denk met HORATIUS: *non, ſi male nunc, & olim ſic erit.* De watersnood is ook groot. Doch God, die de vader van allen is, beſtuurt ook alles ten goede; hij, die door een dragelijk leed, dikwijls groote noo-

(*) Dit was HOOGERS laatſte werkje: *De volksſcholen, geene kerkelijke, maar algemeene ſtaatsinrigtingen.*

nooden voorkomt, zoo zal hij ook verder doen. Vele hartelijke groetenissen. Vaar wel.

VAN ROCHOW.

Maar ach! deze hoop, welke zoo vele goede en edele menschen met hem voedden, kon niet vervuld worden. Hoe veel goeds men ook van zijn verblijf in *Reckan*, na het gebruik der zoutbaden, hoopte, had dit echter geene goede gevolgen, daar het weder zeer slecht was. De korte ademhaling, de benaauwdheid en neêrslagtigheid nam toe. Het gaan en vooral het trappen klimmen werd hem moeijelijk. De beenen zwollen verder op, en de geringste koude veroorzaakte een smartelijk gevoel, en de zieke geloofde aanhoudend eene drooge verkoudheid te hebben. Na deze voorbode verergerde van tijd tot tijd zijn toestand. Bij afwisseling beter en erger verminderde zijne krachten aanhoudend. Eindelijk verergerden bijkomende omstandigheden zijnen toestand zoodanig, dat zijn dood zeker werd. Vrijmoedig en onbevreesd sprak hij over zijn naderend einde, en wenschte alleen door eenen zachten dood van zijne smarten ontheven te worden. Zijn wensch werd vervuld. Hij ontsliep den 16. Mei 1805, in eene zachte sluimering, oud 70 jaren, 7 maanden en 5 dagen.

Laat mij bij deze beschrijving nog het volgende voegen. De Predikant MARTUS schreef: sedert den 6. Februarij hield ik hem dagelijks gezelschap. Buitengewoon verzwakt, kwam hij op dien dag

van

van *Berlijn* terug. Den volgenden dag zeide hij tot mij, in afwezendheid zijner vrouw, voor welke hij zijnen toeſtand verborg: „ ik dank God, „ dat hij mij zoo verre heeft geholpen, van in „ *Reckan* te kunnen ſterven. Mijn einde is na„ bij. God geve mij kracht, om de ſmarten, „ die mij nog te wachten ſtaan, geduldig te kun„ nen dragen. Wij zijn onſterfelijk, mijn Ge„ liefde! en binnen korten tijd komen wij we„ der bijeen om nooit weder te ſcheiden. Maar „ in tegenwoordigheid mijner vrouw zwijgen wij „ hiervan."

Na het beſchrijven van zijnen laatſten toeſtand, vervolgt MARTUS: „ Den 18 Mei werd hij be„ graven. Maar nooit is mij een begrafenis aan„ doenlijker en treffender geweest. Het was eene „ ſchoone voorjaarsmorgen. De gezamenlijke on„ derdanen volgden en hunne groote droefheid „ bewees, dat zij gevoelden, hoeveel zij verloren „ hadden. Toen de kist in de aarde wegzonk, „ ging de zon op. Dit verwekte in mij gewaar„ wordingen die ik nooit vergeten zal. Daar „ rust hij nu op zijn nieuw aangelegd kerkhof, „ in een gewelf, in hetwelk ook zijn gemalin„ ne, die toen treurig achterbleef, ſedert werd „ bijgezet. En nu vereeuwigt een grafzerk hunner „ beider gedachtenis en namen, met dit opſchrift: „ zij waren in hun leven gaarne te zamen, en „ willen dus ook in den dood niet geſcheiden „ zijn."

Reeds heeft het bovenstaande VAN ROCHOW van meer dan ééne beminnelijke zijde en ook van die zijner zedige denkwijze omtrent zich zelve en omtrent al hetgeen hij ter bevordering van de belangen der menschheid mogt verrigt hebben, doen kennen. Het is der moeite waardig nog een en ander aan te voeren, hetwelk deze zoo schoone zijde van ROCHOWS karakter in nog helderder daglicht stelt.

Kort voor zijnen dood zeide hij: „ ik verheug „ mij hartelijk, bij het naderen van het einde van „ mijn leven, het groote werk, waartoe ik niet „ dan eene geringe bijdrage leverde, door zoo „ vele waardige mannen bevorderd te zien."

Ook schreef hij reeds vroeger in 1779 aan den meergenoemden Heer MARTUS: „ er is toch eindelijk in de geheele beschaafde *wereld eene* le- „ vendige zucht ontstaan om het onderwijs te „ verbeteren. Ach! ware het die ijver, van wel- „ ken de Heiland der wereld wenschte, dat mogt „ ontvlammen. Wij, die in dezen over middel „ en doel eenstemmig denken, willen zamen het „ verbond van alle vereerders van JEZUS aangaan: „ goed te stichten en te wandelen in de vreeze „ Gods, ten einde den Heere welgevallig te zijn. „ Gedoogt het uw tijd, dan verlang ik met u „ eene levendige briefwisseling, en, zoo het zijn „ kan, ook een bezoek van u; want ik vermoe- „ de, dat gij het doorziet, in welk een naauw „ verband Kerk- en Schoolwezen tot elkander „ staan. Wij zullen ons dan te zamen verheu-

„ gen

„ gen over den zegen, welke God over deze „ Gemeente heeft uitgestort, door haar eenen bra„ ven Godsdienstleeraar en eenen braven Onder„ wijzer [illegible] jeugd te schenken." Welk eene bescheidenhe[illegible]!

In den tijd van de jagt, die VAN ROCHOW zeer beminde, moest deze zelfde Heer MARTUS dagelijks eenige uren bij hem zijn, na dat hij van de jagt terug kwam. Dan kwam hij dikwijls bij hem beladen met eenen rijken schat, en toonde hem hetgene hij nog niet gezien of gelezen had. Dat waren dan de stoffen, waarover de gesprekken van den avond en dikwerf tot laat in den nacht liepen. Dikwijls las hij hem ook zijnen eigen arbeid voor. Somtijds leide hij hem gedichten voor, die hij op de jagt vervaardigd had. Zoo had hij onder anderen bij zoodanig eene gelegenheid een gedicht op de jagt zelve gemaakt, bestaande uit verscheidene gezangen, welk voortreffelijk stuk, nevens andere dergelijke, onder zijne nagelaten papieren voorhanden zijn.

O! hoe menigmaal, getuigt de Heer MARTUS, kwam ik opgewekt en gesterkt in het goede of geroerd en bezield met nieuwen ijver uit deze avondschool van den wijzen terug. Hoe veel heb ik dus aan u verloren, grootmoedige weldoener der menschen! Maar uw voorbeeld leeft nog onder ons, terwijl wij uwe voetstappen zoeken te drukken in het voortzetten van uw aangevangen en zoo verre voltooid werk, tot wij, van deze aarde ontbonden, met u vereenigd eeuwig zullen

le-

leven! Dat de tekst der lijkrede allezins bewaarheid worde!

Zijn naam en roem moet eeuwig, vaên,
Zoo lang het zonlicht schijnt,
De naneef moet zijn lof vermelden,
In hem gezegend zijn!
Dat alle volken, alle eeuwen
Gewagen van zijn lof!

PSALM 27 VS. 17.

